IV. INTERNATIONAL PIRI REIS LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY CONGRESS

10-12 October 2021, Ankara / TURKEY

(THE PROCEEDINGS BOOK)

EDITED BY

Prof. Dr. Alenka Pavko-Čuden

Assist. Prof. Dr. Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU

ISBN:978-625-7464-31-4

www.izdas.org/pirireis

4. INTERNATIONAL PIRI REIS LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY

(THE PROCEEDINGS BOOK)

EDITOR

Prof. Dr. Alenka Pavko-Čuden
Assist. Prof. Dr. Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU

All rights of this book belong to IKSAD. Without permission can't be duplicate or copied.
Authors are responsible both ethically and juridically
IKSAD Publications – 2021 ©
Issued: 27.10.2021
ISBN: 978-625-7464-31-4

Bu Kitabın Tüm Hakları IKSAD Yayınevi'ne aittir.
Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerden sorumludurlar.
IKSAD Yayınevi – 2021 ©
Yayın Tarihi: 27.10.2021
ISBN: 978-625-7464-31-4

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY CONGRESS

DATE and PLACE

10-12 October 2021 / Ankara- TURKEY

ORGANIZATION

IKSAD GLOBAL

ORGANIZING COMMITTEE

Prof. Dr. Ramazan GAFARLI
Prof. Dr. M. Salih MERCAN
Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK
Dr. Ayşe ERKMEN
Gönül EDEŞLER
Neslihan BALCI

NUMBER of ACCEPTED PAPERS - 48
NUMBER of REJECTED PAPERS - 2

PARTICIPANTS COUNTRY

Turkey-20, Albania-2, Algaria-1, Azerbaijan-1, Bangladesh-2, Ethiopia-1, Croatia-1, India-2, Iranian-1, Canada-1, Macedonia-1, Pakistan-3, Romania-2, Russia-2, Slovenia-2, Sri Lanka-2, Thailand-1, Uganda-1, Ukraine-2

***Double blinded evaluation proces**

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY CONGRESS
10-12 October 2021 / Ankara- TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
www.izdas.org/pirireis

SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Deepak John Mathew- Indian Institute of Technology
Prof. Dr. Hacer HUSEYNOVA- Azerbaijan State Pedagogical University
Prof. Dr. Lutviyye ASGERZADE- Azerbaijan National Academy of Sciences
Prof. Dr. Necati DEMIR- Gazi University
Prof. Dr. Nuri KAVAK- Eskisehir Osmangazi University
Prof. Dr. Ramazan GAFARLI- Azerbaijan National Academy of Sciences
Prof. Dr. Mərziyye Necefova- Azerbaijan National Academy of Sciences
Prof. Dr. M. Salih MERCAN- Bitlis Eren University
Associate Professor Cavid QASIMOV- Van Centennial University
Associate Professor Ermal BAZE- University of Tirana
Associate Professor Fatma INCE- Inonu University
Associate Professor Sehrane KASIMI- Azerbaijan National Academy of Sciences
Associate Professor Osman Kubilay GUL- Sivas Cumhuriyet University
Associate Professor Dr. M. Selen ABBASOĞLU ERMIYAGIL- Lefke European University
Dr. Lecturer Member Adem DEMIRSOY- Selçuk University
Dr. Lecturer Member Ahmet OZTURHAN- Batman University
Dr. Lecturer Member Murathan KEHA- Ataturk University
Dr. Lecturer Member Okan BOYDAS- Sivas Cumhuriyet University
Dr. Lecturer Member Yasemin ERENGEZGIN KAFKAS- Fatih Sultan Mehmet Vakıf University
Lecturer. See. Dr. Sibel CELIK- Dicle University
Dr Alan Reed LIBERT- University of Newcastle
Dr. Ayse ERKMEN- Gaziantep University
Dr. Baxsəliyev Fazil Eynulla son- Baku Dövlət University
Dr. Modern YUKSEL- Pamukkale University
Dr. Humeyra TUREDI- Bakırköy Fine Arts High School
Dr. Iosefina BLAZSANI-BATTO- Azerbaijan University of Languages
Dr. Mehmet Ali TURKMENOGLU- Harran University
Dr. Murat KARATAS- Abdullah Gul University
Dr. Natalia POPKADZE- Tbilisi Research Center
Dr. Omer Faruk KIRMIT- Hacibayram Veli University
Dr. Parviz EXCAVATION- Baku State University
Dr. Ramazan BULUT- Afyon Kocatepe University
Dr. Sajna. A- University of Kerala
Dr. Terane NAGIYEVA- Azerbaijan State Pedagogical University

4. INTERNATIONAL PIRI REIS LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY CONGRESS

10-12 OCTOBER 2021 / ANKARA

CONGRESS PROGRAM

zoom

Meeting ID: 896 3546 9936
Passcode: 000111

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY CONGRESS
10-12 October 2021 / Ankara- TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
www.izdas.org/pirireis

Önemli, Dikkatle Okuyunuz Lütfen

- Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- Online sunum yapabilmek için **https://zoom.us/join** sitesi üzerinden giriş yaparak "Meeting ID or Personal Link Name" yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- Uygulama tablet, telefon ve PC'lerde çalışıyor.
- Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to attend a meeting online, login via **https://zoom.us/join** site, enter ID "Meeting ID or Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number, exp. Coşkun ERDOĞAN

Date: 11.10.2021
Session-1 Hall-1
MODERATOR: Assist. Prof. Dr. Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU

TURKEY TIME
09^{30}:12^{30}

AUTHORS	UNIVERSITY INSTITUTION	TOPIC TITLE
Assist. Prof. Dr. Coşkun ERDOĞAN & Merve SÜRÜCÜ	Ataturk University	RELIGIOUS-POLITICAL RELATIONS IN THE RELATIONS OF THE GOLDEN ORDA-ILHANLI-MAMLUK STATES
Lect. Dr. Murat KARATAŞ	Abdullah Gul University	LAST SPRING OF TURKISH THOUGHT IN THE ONE PARTY PERIOD: 1944 RACISM-TURANISM CASE
Assist. Prof. Dr. Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU	Harran University	AHKAM NOTEBOOKS: THEIR NATURE, CONTENT AND USE IN OTTOMAN STUDIES
Assist. Prof. Dr. Hatice Nur GERMİR & Ömer KOÇ	Manisa Celal Bayar University	INVESTIGATION OF THE CONTRIBUTION OF THE REVITALIZATION OF THE HISTORICAL SILK ROAD TO TURKEY-CHINA TRADE VOLUME AND THE EFFECT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE PROCESS
Dr. Caner ÇAKI & Mehmet Ozan GÜLADA	Independent Researcher & Malatya Turgut Ozal University	THE SPACE PROPAGANDA OF THE SOVIET UNION
Burak BAYINDIR	Zonguldak Bulent Ecevit University	AN EXAMINATION OF SAH VELI'S GRAND GRAND: GUNYETU'S SALIKİN
Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK	Kirikkale University	THE HODJAZADE FAMILY FROM ISFAHAN AND THEIR PLACE IN THE OTTOMAN POETRY FATWA TRADITION

Azer Ekin DEMİRTAŞ	Necmettin Erbakan University	HZ. INVESTIGATION OF THE IMMIGRATION TO MEDINA IN THE PERIOD OF MUHAMMAD IN TERMS OF MIGRATION TYPES AND IMMIGRATION STATUS

Date: 11.10.2021
Session-1 Hall-2
MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. ibrahim ONAY

TURKEY TIME
09^{30}:12^{30}

AUTHORS	UNIVERSITY INSTITUTION	TOPIC TITLE
Assoc. Prof. Dr. İbrahim ONAY	Cankiri Karatekin University	HISTORY OF SOGDIANS AND THEIR POSITION IN TURKISH HISTORY
Ömer Tarkan TUZCUOĞULLARI	Gaziantep University	THE EMERGENCE OF HORSE TROLLEYS IN OLD TURKS AND THEIR USAGE OBJECTIVES
Assoc. Prof. Dr. Yaşar BEDİRHAN	-	THE COLLAPSE OF THE ILKHANATE STATE ECONOMIC, SOCIAL AND POLITCAL REASONS
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Nuri ÇINARCI	Yuzuncu Yil University	MUSTAFA ŞEM'I ASPECTS TO USE THE PERSIAN CLASSICS IN THE SERH-I MAHAZENU'L-ESRÂR
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Nuri ÇINARCI	Yuzuncu Yil University	ILLUMINATE A PERIOD WITH CHRONOGRAMS: EXAMPLE OF SAFAYİ'S TEZKIRE
Ülkü AYTAN	Archeologist-Lawyer-Writer	PHYSICS PUT TO THE TEST OF ARCHEOLOGY
Assist. Prof. Dr. Vedat AVCİ	Bingol University	EVALUATING EFFECTS OF MORPHOMETRIC FEATURES OF RELIEF ON FLOOD-OVERFLOWING FOR BASINS OF BUYUKDERE, YAGLIDERE, OZLUCE AND HARSIT (DOGANKENT) STREAMS

Assoc. Prof. Dr. Serpil MENTEŞE & Seda KOCA	Bilecik Sheikh Edebali University	CLIMATE, VEGETATION RELATIONSHIP AND DISTRIBUTION OF WOODY VEGETATION: THE CASE OF BILECIK
Assist. Prof. Dr. Murat ÇINAR	Karabuk University	PIRACY AND THE IMPACT OF GEOGRAPHICAL FACTORS IN THE GULF OF ADEN

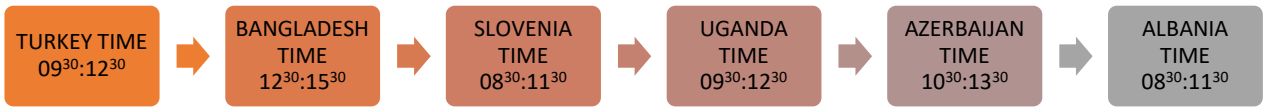
Date: 11.10.2021
Session-1 Hall-3
MODERATOR: Assoc. Prof. Andrii BALENDR

TURKEY TIME 09^{30}:12^{30} → ALGERIA TIME 07^{30}:10^{30} → PAKISTAN TIME 11^{30}:14^{30} → ETHIOPIA TIME 09^{30}:12^{30} → UKRAINE TIME 09^{30}:12^{30} → RUSSIA TIME 09^{30}:12^{30}

AUTHORS	UNIVERSITY INSTITUTION	TOPIC TITLE
Assoc. Prof. Dr. Ömer Gökhan ULUM	Mersin University	RELIGIOUS PHILOSOPHY INCLUDED IN PROSPECT 2 STUDENT BOOK— AN IRANIAN EFL TEXTBOOK
Amani Bouchareb	Amar Telidji University	EXPLORING THE EFFECT OF USING THE FLIPPED CLASSROOM MODEL ON EFL LEARNERS' CRITICAL THINKING
Shazia Aziz & **Dr. Sarwet Rasul** & **Muahmmad Faisal Aziz**	COMSATS University Islamabad & Fatima Jinnah Women University & University University of Technology & Applied Sciences	HERITAGE LINGUISTICS MAINTAINANCE BY PAKISTANI IMMIGRANTS IN OMAN
Shazia Aziz & **Dr Muhammad Faisal Aziz** & **Maryam Jahangir**	COMSATS University Islamabad & University of Technology & Applied Sciences & COMSATS University Islamabad	SWITCHING BETWEEN ONLINE AND ON CAMPUS LEARNING: CHALLENGES, COPING STRATEGIES AND LESSONS LEARNT
Assist. Prof. Gessese Negesse	Bahir Dar University Institute of Technology	CONTENT-BASED LANGUAGE INSTRUCTION PRACTICE AND ITS CHALLENGES IN TECHNICAL AND VOCATIONAL EDUCATIONAL TRAINING COLLEGES: THE CASE OF BAHIR DAR POLYTECHNIC COLLEGE, ETHIOPIA

Assoc. Prof. Andrii BALENDR	Bohdan Khmelnytskyi National Border Guard Academy	BORDER GUARDS FOREIGN LANGUAGES TRAINING AT THE DEPARTMENTAL HIGHER EDUCATION INSTITUTION
Assoc. Prof. Olga Glukhova	Rostov State University of Economics	THE PANDEMIC NOTIONS CONCEPTUALIZATION PROCESS
Ass. Professor Larysa Otroshchenko	Sumy State University	EXPLOYTING TIK TOK IN TEACHING ENGLISH AT SUMY STATE UNIVERSITY

Date: 11.10.2021
Session-1 Hall-4
MODERATOR: Dr. Mustafa Latif EMEK

AUTHORS	UNIVERSITY INSTITUTION	TOPIC TITLE
Assoc. Prof. Dr. Ermal Baze	University of Tirana	SOCIO-POLITICAL PHYSIOMETRY OF IMPORTANT ALBANIAN CITIES ON THE EVE OF THE OTTOMAN PERIOD (14th – 15th Centuries)
Ayətxan Ziyad (İsgəndərov)	Azerbaijan State Pedagogical University	AZERBAIJAN SELJUKS: BAKU AHMEDLI VILLAGE
James Mbaziira	Department of Geography Geoinformatics and Climatic Sciences Makerere University	LAND USE PATTERNS AND WETLAND REGULATORY FUNCTION RECOVERY: EVALUATION OF LUGOGO CATCHMENT IN CENTRAL UGANDA
Kaya ÖZÇELİK	Atılım University	MARCHING SONG: A POST-WAR CULTURAL PICTURE OF EUROPEAN SOCIETY
Kaya ÖZÇELİK	Atılım University	HENRY V: REPRESENTATION NATIONALISM, IMPERIALISM AND RELIGION IN SHAKESPEARE'S EYES
Mahinul Haque & Sadiya Afrin Mazumder & Kawshik Saha	Shahjalal University of Science & Technology	AN ANALYTICAL STUDY ON THE ARCHITECTURAL AND CULTURAL HERITAGE OF SHALBAN VIHARA: AN ARCHAEOLOGICAL LANDMARK OF BANGLADESH

Mahinul Haque **&** **Urmi Sarkar** **&** **Sadiya Afrin Mazumder**	Shahjalal University of Science & Technology & Indian Institute of Technology & Shahjalal University of Science & Technology	QUALITY ASSESSMENT OF BLUE-GREEN INFRASTRUCTURE (BGI) IN 'DHARMASAGAR DIGHI': A HISTORICAL URBAN WATERFRONT AND ENVIRONMENTAL NUCLEUS OF CUMILLA CITY, BANGLADESH
Prof. Dr. Alenka Pavko-Čuden	University of Ljubljana	FROM PAST TO FUTURE: SUSTAINABLE ASPECT OF HAND KNITTING
Prof. Dr. Alenka Pavko-Čuden	University of Ljubljana	INSPIRATION FROM THE PAST: FROM SOCKS TO SOCK SHOES

Date: 11.10.2021
Session-1 Hall-5
MODERATOR: Assoc. Prof. Lindita Mukli

TURKEY TIME	ALBANIA TIME	CROATIA TIME	IRANIAN TIME	ROMANIA TIME	RUSSIA TIME	INDIA TIME
09^{30}:12^{30}	08^{30}:11^{30}	08^{30}:11^{30}	10^{00}:13^{00}	09^{30}:12^{30}	09^{30}:12^{30}	12^{00}:15^{00}

AUTHORS	UNIVERSITY INSTITUTION	TOPIC TITLE
Ramona BIRAU & Petre Valeriu NINULESCU & Ion FLORESCU	C-tin Brancusi University of Targu Jiu & University of Craiova	A HISTORICAL APPROACH ON FINANCIAL THEORY
Cristi SPULBAR & Elena Loredana MINEA	University of Craiova	THE HISTORY OF THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS AND ITS IMPLICATIONS FOR ECONOMIC DEVELOPMENT
Farkhondeh Jabalameli & Ehsan Rasoulinezhad	University of Tehran	HOW ARE THE COVID-19 AND INCOME INEQUALITY RELATED IN IRAN?
Dr.sc. Maja Vizjak & Marin Romić	Faculty of Economics and Tourism & College Algebra	GLOBAL BUSINESS ENVIRONMENT TODAY
Oleg PETELCA & Iurie BEȘLIU & Ciprian-Constantin Pătrăuceanu	Alexandru Ioan Cuza University of Iași & Alecu Russo University of Bălți & University of Oradea	DEVELOPMENT OF RURAL AREAS THROUGH EFFICIENT TOURISM MANAGEMENT
Assoc. Prof. Lindita Mukli	University of Durres	THE FARMER AND THE LAND OWNERSHIP ON TOURISM DEVELOPMENT (CASE STUDY: ORIKUM AREA)
Nabanita Sen	Bankura University	IMMORAL TRAFFICKING OF WOMEN FOR PROSTITUTION: A SPOOKY COBWEB IN COVID-19 EPOCH

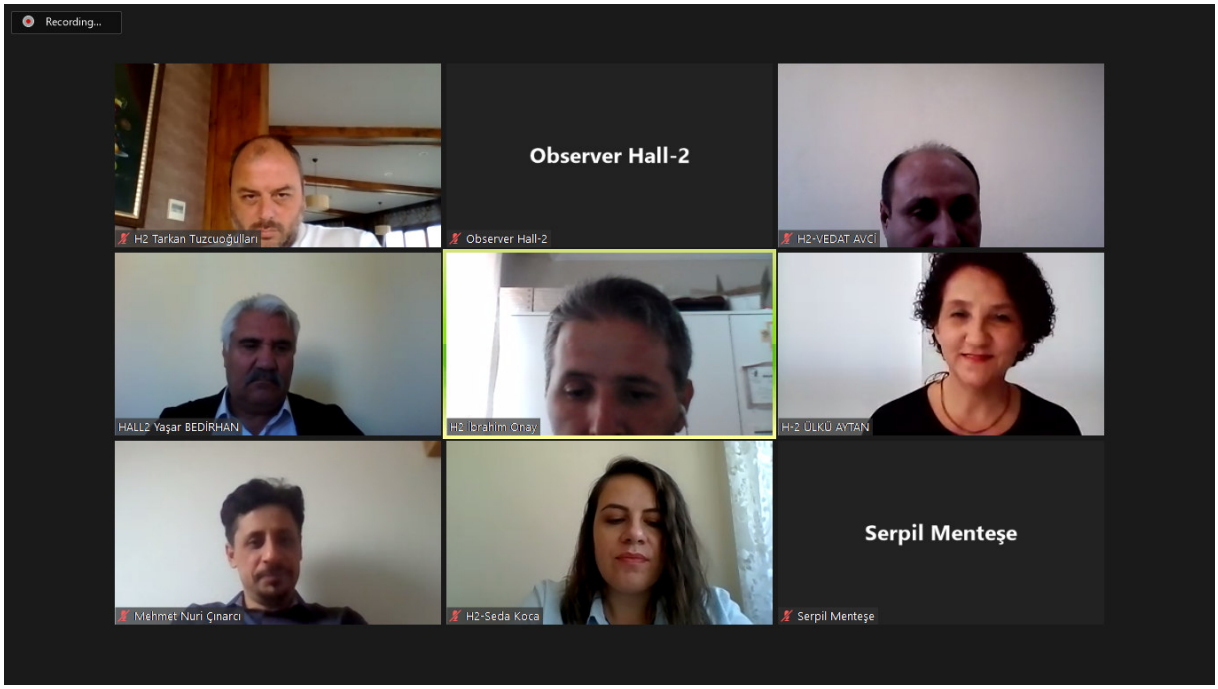
Date: 11.10.2021
Session-1 Hall-6
MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Kemtong Sinwongsuwat

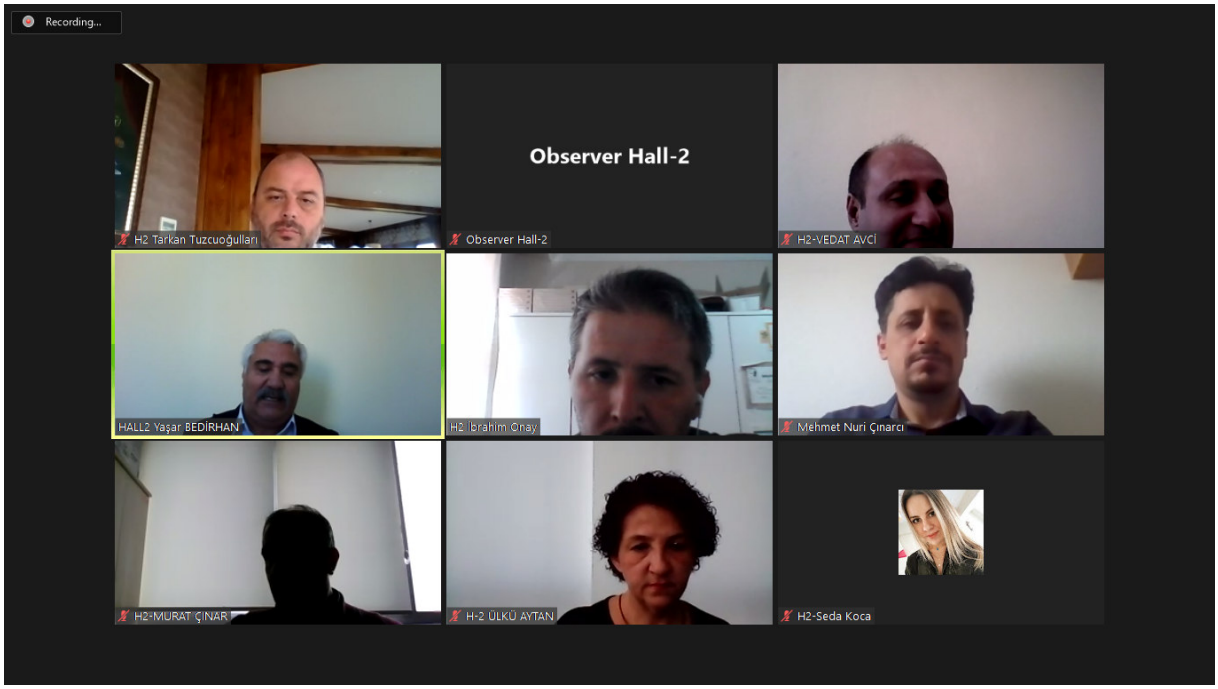

AUTHORS	UNIVERSITY INSTITUTION	TOPIC TITLE
Seema Rehman	Indus University	TERRORISM AND UNCERTAINTY AMONG INVESTORS
Assist. Prof. Dr. Kuldeep Kaur Juneja HİNDİSTAN	Nirmala College of Education	INTEGRATION OF ICT STANDARDS IN EDUCATION FOR TASK-BASED LANGUAGE TEACHING
Ananda Majumdar	The University of Alberta	MUSIC IS A PROCESS OF HEALING
Raguvarman, V & Dr. Ketheeswaran, K	University of Jaffna	PROSPECTS FOR SPORTS DEVELOPMENT IN THE JAFFNA PENINSULAİ SRI LANKA
Assoc. Prof. Hristina Runceva-Tasev & Assist.Prof. Aneta Stojanovska-Stefanova	Ss.Cyril and Methodius University & Goce Delcev University	REPUBLICANISM: ROMAN RES PUBLICA AS AN INSPIRING CONCEPT FOR THE WESTERN CONSTITUTIONAL THOUGHT
Kasama Aroonjit & Palatha Noojeen & Sarocha Bunphimon & Natphimol Srisamanuwat & Dr. Patson Jaihow & Assoc. Prof. Dr. Kemtong Sinwongsuwat	Prince of Songkla University	VERBAL COMMUNICATION STRATEGIES USED BY MOST VIEWED FEMALE VLOGGERS OF A DAY IN MY LIFE

V. Kumaradeepan	University of Jaffna	NEXUS BETWEEN YOUTUBE ADVERTISEMENT AND CONSUMER PERCEPTION

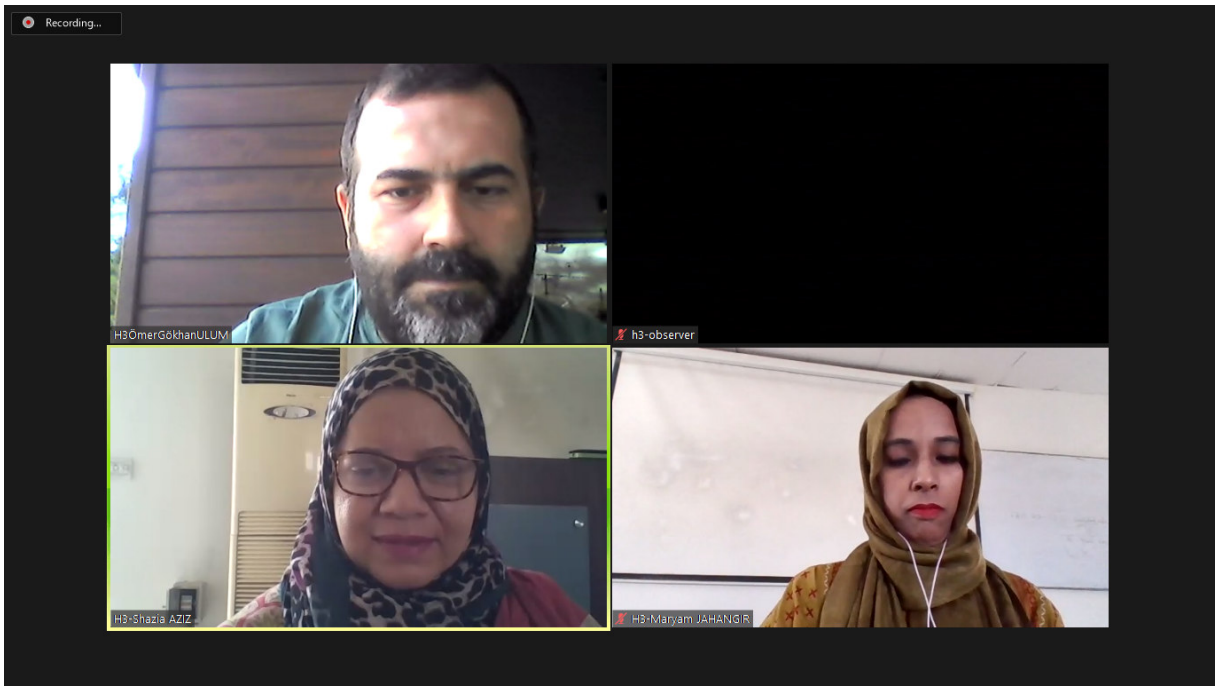
PHOTO GALLERY

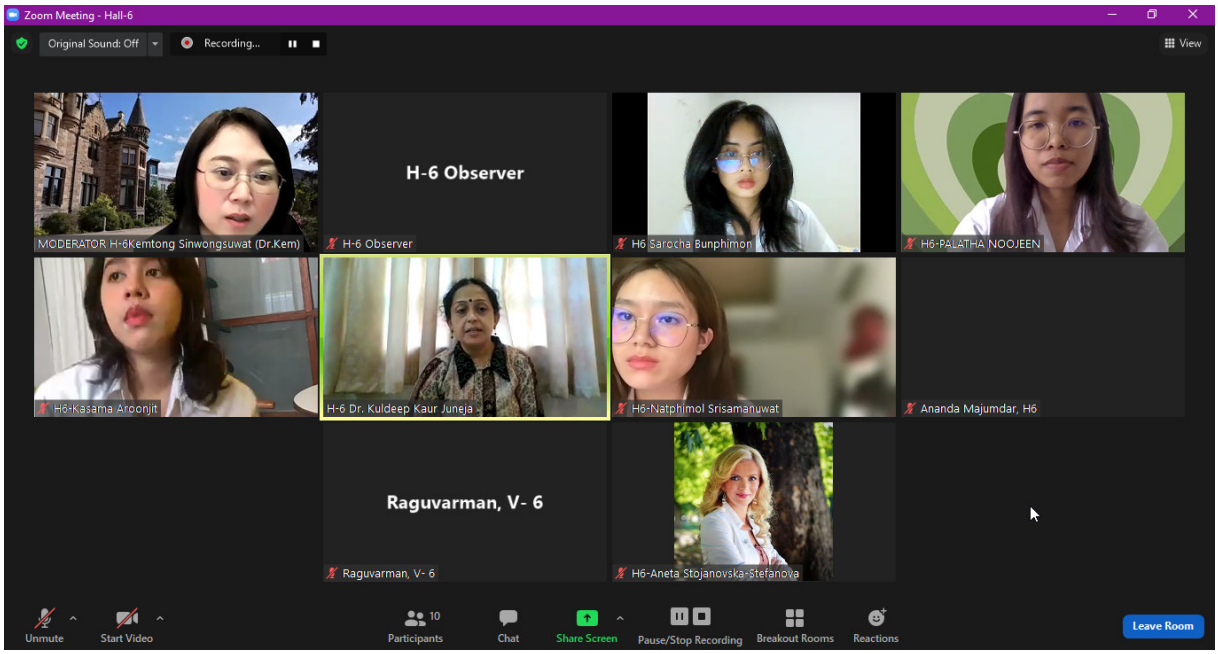

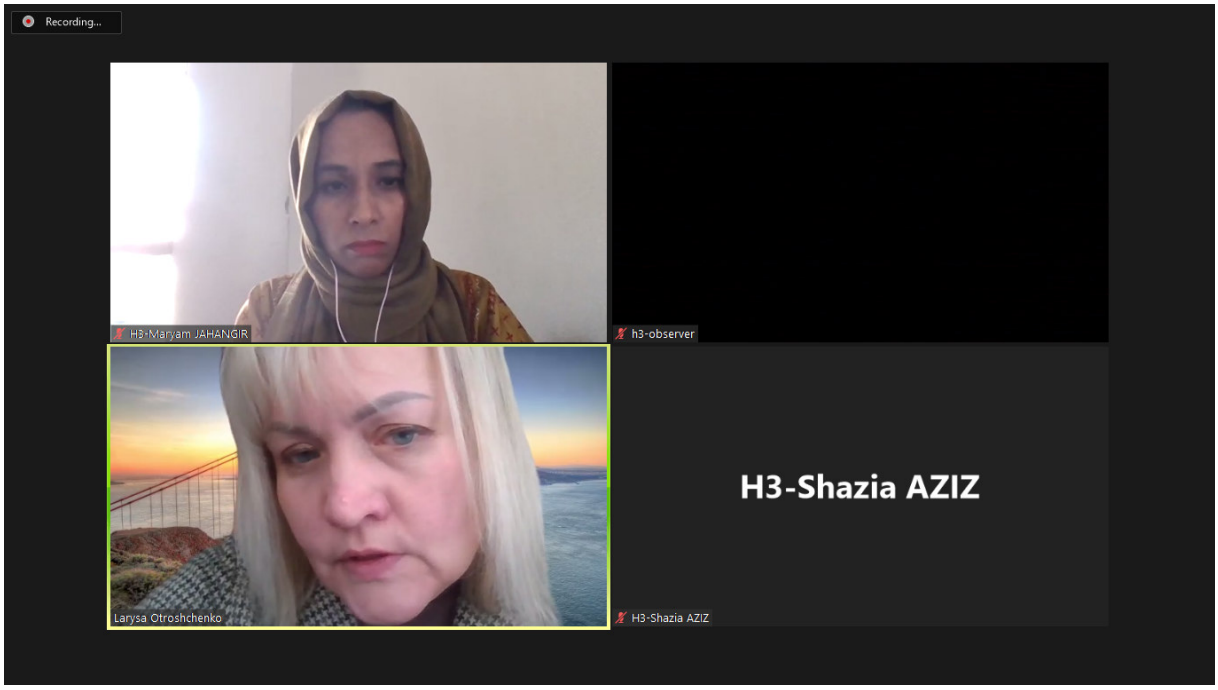

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY CONGRESS
10-12 October 2021 / Ankara- TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
www.izdas.org/pirireis

Recording...
You are viewing H-5, Lindita Mukli's screen
View Options
View
The farmer and the land ownership on tourism development (Case study: Orikum area)
Assoc. Prof. Lindita MUKLI
H-5 Observer
H-5 Observer
H-5 Lindita Mukli
H5 - Marin Romic
..Neslihan BALCI
..Neslihan BALCI
Unmute
Start Video
Participants
Chat
Share Screen
Pause/Stop Recording
Breakout Rooms
Reactions
Leave Room

Recording...
H3ÖmerGökhanULUM
h3-observer
H3-Shazia AZIZ
H3-Maryam JAHANGIR

Zoom Meeting - Hall-6
Original Sound: Off
Recording...
View
MODERATOR H-6Kemtong Sinwongsuwat (Dr.Kem)
H-6 Observer
H-6 Observer
H6 Sarocha Bunphimon
H6-PALATHA NOOJEEN
H6-Kasama Aroonjit
H-6 Dr. Kuldeep Kaur Juneja
H6-Natphimol Srisamanuwat
Ananda Majumdar, H6
Raguvarman, V- 6
Raguvarman, V- 6
H6-Aneta Stojanovska-Stefanova
Unmute
Start Video
10
Participants
Chat
Share Screen
Pause/Stop Recording
Breakout Rooms
Reactions
Leave Room

Recording...
H3-Maryam JAHANGIR
h3-observer
Larysa Otroshchenko
H3-Shazia AZIZ
H3-Shazia AZIZ

CONTENTS

AUTHORS	PRESENTATION TITLE	NO
Coşkun ERDOĞAN & Merve SÜRÜCÜ	RELIGIOUS-POLITICAL RELATIONS IN THE RELATIONS OF THE GOLDEN ORDA-ILHANLI-MAMLUK STATES	1-14
Murat KARATAŞ	LAST SPRING OF TURKISH THOUGHT IN THE ONE PARTY PERIOD: 1944 RACISM-TURANISM CASE	15-31
Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU	AHKAM NOTEBOOKS: THEIR NATURE, CONTENT AND USE IN OTTOMAN STUDIES	32-39
Hatice Nur GERMİR & Ömer KOÇ	INVESTIGATION OF THE CONTRIBUTION OF THE REVITALIZATION OF THE HISTORICAL SILK ROAD TO TURKEY-CHINA TRADE VOLUME AND THE EFFECT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE PROCESS	40-52
Caner ÇAKI & Mehmet Ozan GÜLADA	THE SPACE PROPAGANDA OF THE SOVIET UNION	53-64
Burak BAYINDIR	AN EXAMINATION OF SAH VELI'S GRAND GRAND: GUNYETU'S SALIKIN	65-66
Muhittin ELİAÇIK	THE HODJAZADE FAMILY FROM ISFAHAN AND THEIR PLACE IN THE OTTOMAN POETRY FATWA TRADITION	67-68
Azer Ekin DEMİRTAŞ	HZ. INVESTIGATION OF THE IMMIGRATION TO MEDINA IN THE PERIOD OF MUHAMMAD IN TERMS OF MIGRATION TYPES AND IMMIGRATION STATUS	69-75

İbrahim ONAY	HISTORY OF SOGDIANS AND THEIR POSITION IN TURKISH HISTORY	76-83
Ömer Tarkan TUZCUOĞULLARI	THE EMERGENCE OF HORSE TROLLEYS IN OLD TURKS AND THEIR USAGE OBJECTIVES	74-88
Yaşar BEDİRHAN	THE COLLAPSE OF THE ILKHANATE STATE ECONOMIC, SOCIAL AND POLITCAL REASONS	89-104
Mehmet Nuri ÇINARCI	MUSTAFA ŞEM'I ASPECTS TO USE THE PERSIAN CLASSICS IN THE SERH-I MAHAZENU'L-ESRÂR	105-109
Mehmet Nuri ÇINARCI	ILLUMINATE A PERIOD WITH CHRONOGRAMS: EXAMPLE OF SAFAYI'S TEZKIRE	110-115
Ülkü AYTAN	PHYSICS PUT TO THE TEST OF ARCHEOLOGY	116-142
Vedat AVCİ	EVALUATING EFFECTS OF MORPHOMETRIC FEATURES OF RELIEF ON FLOOD-OVERFLOWING FOR BASINS OF BUYUKDERE, YAGLIDERE, OZLUCE AND HARSIT (DOGANKENT) STREAMS	143-159
Serpil MENTEŞE & Seda KOCA	CLIMATE, VEGETATION RELATIONSHIP AND DISTRIBUTION OF WOODY VEGETATION: THE CASE OF BILECIK	160-175
Murat ÇINAR	PIRACY AND THE IMPACT OF GEOGRAPHICAL FACTORS IN THE GULF OF ADEN	176-177

Ömer Gökhan ULUM	RELIGIOUS PHILOSOPHY INCLUDED IN PROSPECT 2 STUDENT BOOK— AN IRANIAN EFL TEXTBOOK	178-184
Shazia Aziz & Sarwet Rasul & Muahmmad Faisal Aziz	HERITAGE LANGUAGE MAINTAINANCE BY PAKISTANI IMMIGRANTS IN OMAN	185
Shazia Aziz & Muhammad Faisal Aziz & Maryam Jahangir	SWITCHING BETWEEN ONLINE AND ON CAMPUS LEARNING: CHALLENGES, COPING STRATEGIES AND LESSONS LEARNT	186
Gessese Negesse	CONTENT-BASED LANGUAGE INSTRUCTION PRACTICE AND ITS CHALLENGES IN TECHNICAL AND VOCATIONAL EDUCATIONAL TRAINING COLLEGES: THE CASE OF BAHIR DAR POLYTECHNIC COLLEGE, ETHIOPIA	187-188
Andrii BALENDR	BORDER GUARDS FOREIGN LANGUAGES TRAINING AT THE DEPARTMENTAL HIGHER EDUCATION INSTITUTION	189
Olga Glukhova	THE PANDEMIC NOTIONS CONCEPTUALIZATION PROCESS	190
Larysa Otroshchenko	EXPLOYTING TIK TOK IN TEACHING ENGLISH AT SUMY STATE UNIVERSITY	191-193
Ermal Baze	SOCIO-POLITICAL PHYSIOMETRY OF IMPORTANT ALBANIAN CITIES ON THE EVE OF THE OTTOMAN PERIOD (14th – 15th Centuries)	194-200
Ayətxan Ziyad (İsgəndərov)	AZERBAIJAN SELJUKS: BAKU AHMEDLI VILLAGE	201-212

James Mbaziira	LAND USE PATTERNS AND WETLAND REGULATORY FUNCTION RECOVERY: EVALUATION OF LUGOGO CATCHMENT IN CENTRAL UGANDA	213-220
Kaya ÖZÇELİK	MARCHING SONG: A POST-WAR CULTURAL PICTURE OF EUROPEAN SOCIETY	221-229
Kaya ÖZÇELİK	HENRY V: REPRESENTATION NATIONALISM, IMPERIALISM AND RELIGION IN SHAKESPEARE'S EYES	230-238
Mahinul Haque & Sadiya Afrin Mazumder & Kawshik Saha	AN ANALYTICAL STUDY ON THE ARCHITECTURAL AND CULTURAL HERITAGE OF SHALBAN VIHARA: AN ARCHAEOLOGICAL LANDMARK OF BANGLADESH	239-253
Alenka Pavko-Čuden	FROM PAST TO FUTURE: SUSTAINABLE ASPECT OF HAND KNITTING	254-263
Alenka Pavko-Čuden	INSPIRATION FROM THE PAST: FROM SOCKS TO SOCK SHOES	264-270
Ramona BIRAU & Petre Valeriu NINULESCU & Ion FLORESCU	A HISTORICAL APPROACH ON FINANCIAL THEORY	271
Cristi SPULBAR & Elena Loredana MINEA	THE HISTORY OF THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS AND ITS IMPLICATIONS FOR ECONOMIC DEVELOPMENT	272
Farkhondeh Jabalameli & Ehsan Rasoulinezhad	HOW ARE THE COVID-19 AND INCOME INEQUALITY RELATED IN IRAN?	273
Maja Vizjak & Marin Romić	GLOBAL BUSINESS ENVIRONMENT TODAY	274-284

Oleg PETELCA & Iurie BEȘLIU & Ciprian-Constantin Pătrăuceanu	DEVELOPMENT OF RURAL AREAS THROUGH EFFICIENT TOURISM MANAGEMENT	285
Lindita Mukli	THE FARMER AND THE LAND OWNERSHIP ON TOURISM DEVELOPMENT (CASE STUDY: ORIKUM AREA)	286-291
Nabanita Sen	IMMORAL TRAFFICKING OF WOMEN FOR PROSTITUTION: A SPOOKY COBWEB IN COVID-19 EPOCH	292
Seema Rehman	TERRORISM AND UNCERTAINTY AMONG INVESTORS	293
Kuldeep Kaur Juneja	INTEGRATION OF ICT STANDARDS IN EDUCATION FOR TASK-BASED LANGUAGE TEACHING	294
Ananda Majumdar	MUSIC IS A PROCESS OF HEALING	295-305
Raguvarman, V & Ketheeswaran, K	PROSPECTS FOR SPORTS DEVELOPMENT IN THE JAFFNA PENINSULAI SRI LANKA	306-308
Hristina Runceva-Tasev & Aneta Stojanovska-Stefanova	REPUBLICANISM: ROMAN RES PUBLICA AS AN INSPIRING CONCEPT FOR THE WESTERN CONSTITUTIONAL THOUGHT	309-318
Kasama Aroonjit & 38 Palatha Noojeen & Sarocha Bunphimon & Natphimol Srisamanuwat & Patson Jaihow & Kemtong Sinwongsuwat	VERBAL COMMUNICATION STRATEGIES USED BY MOST VIEWED FEMALE VLOGGERS OF A DAY IN MY LIFE	319-336

V. Kumaradeepan	NEXUS BETWEEN YOUTUBE ADVERTISEMENT AND CONSUMER PERCEPTION	337-342

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

ALTIN ORDA-İLHANLI-MEMLÜK DEVLETLERİ İLİŞKİLERİNDE DİNÎ-SİYASİ MÜNASEBETLER[1]

Dr. Öğr. Üyesi Coşkun ERDOĞAN
Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
ORCID: 0000-0003-4892-0538

Merve SÜRÜCÜ
Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-8586-5999

Özet
Cengiz Han'ın kurduğu Büyük Moğol İmparatorluğu'nun ardılı olan Altın Orda Devleti, Deşt-i Kıpçak coğrafyasında ortaya çıktığı ilk andan itibaren çağdaşı olan diğer devletlerle çeşitli münasebetler kurmuştur. Bu noktada özellikle bir başka Büyük Moğol İmparatorluğu ardılı olan İlhanlılar ile siyasi temasları gergin bir zeminde meydana gelmiştir. Bu ilişkiler, Altın Orda Devleti'ni, Mısır'da hüküm süren bir Türk devleti olan Memlüklerle siyasi münasebetler kurmaya itmiştir. Bu münasebetlerin kurulmasında ise dinî ilişkiler büyük bir rol oynamıştır.
Memlük Devleti hükümdarı Sultan Baybars, Altın Orda Devleti'nin İslamiyet'i kabul eden ilk hükümdarı Berke Han ile temasa geçerek din birlikteliğini vurgulamış ve Berke Han'ı amcazadesi Hülagü'ye karşı kışkırtırken "cihat" çağrısı yapmıştır. Diğer yandan İlhanlı hükümdarları da bu ittifaka karşılık olarak Avrupalı Hristiyan devletlerle münasebet kurmaktan geri kalmamıştır. Ayrıca, inanç ortaklığı bulunan iki önemli rakibine karşı İlhanlı hükümdarlarının dâhilde de Müslümanlara karşı Hristiyanları muhafaza etmeleri, siyasi ilişkilerde dinin son derece etkili ve önemli olduğunu göstermekteydi. Adı geçen devletler arasındaki siyasi ilişkilerin kurulmasında etkili olan din, bu devletlerin hüküm sürdükleri coğrafyalarda bulunan ve çeşitli dinlere mensup olan toplulukları da olumlu veya olumsuz açıdan etkilemiştir. Bu çalışmada, Orta Çağ tarihinin güçlü devletleri olan Altın Orda, İlhanlılar ve Memlüklerin çağdaş hükümdarları Berke Han, Hülagü Han ve Sultan Baybars arasındaki münasebetlerin dini boyutu incelenecek ve dinin devlet adamlarının tutumları ve siyasetleri üzerindeki etkisi ortaya konmaya çalışılacaktır.
Anahtar Kelimeler: Altın Orda, İlhanlı, Memlük, Siyaset, Din

RELIGION IN THE SHAPING OF POLITICAL RELATIONS: RELIGIOUSPOLITICAL RELATIONS IN THE GOLDEN ORDA-ILHANLI-MAMLUK STATES TRIANGLE

Abstract
The Golden Horde State, the successor of the Great Mongol Empire founded by Genghis Khan, has established various relations with other contemporary states from the first moment it emerged in the Deşt-i Kipchak geography. At this point, his political contacts with the Ilkhanate, another successor of the Great Mongol Empire, occurred on a tense ground.

[1] Bu çalışma, Altın Orda Devleti'nin İlhanlılar ve Memlüklerle Dinî Münasebetleri adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

These relations pushed the Golden Horde State to establish political relations with the Mamluks, a Turkish state that ruled in Egypt. Religious relations played an important role in the establishment of these relations.
Sultan Baybars; the ruler of the Mamluk State contacted with Berke Khan (the first ruler of the Golden Horde State who accepted Islam) and emphasized the unity of religion and called for "jihad" while provoking Berke Khan against his uncle; Hülagü. On the other hand, Ilkhanid rulers did not hesitate to communicate with European Christian states in response to this alliance. In addition, the fact that the Ilkhanid rulers protected Christians against Muslims against their two important rivals with whom they shared a belief shows that religion is extremely effective and important in political relations. Religion; which was effective in the establishment of political relations between the aforementioned states, also positively or negatively affected the communities in the geographies where these states ruled. In this study, the religious dimension of the relations between the powerful states of the Middle Ages, the Golden Horde, the Ilkhanids and the contemporary rulers of the Mamluks, Berke Han, Hülagü Han and Sultan Baybars will be examined and the effect of religion on the attitudes and politics of the statesmen will be tried to be revealed.
Keywords: Golden Horde, Il-Khanid, Mamluk, Dasht-i Qipchaq, Politics, Religion

GİRİŞ

İrtiş Irmağı'ndan Tuna'ya, Dinyeper'den Volga'nın doğusuna kadar uzanan Deşt-i Kıpçak coğrafyasında ortaya çıkan Altın Orda Devleti'nin kurucusu Cuci'nin büyük oğlu Batu Han'dır.[2] Batu Han'ın ölümünden sonra yerine geçen kardeşi Berke Han döneminde, bir başka Moğol ardılı olan İlhanlılar ve Mısır'daki güçlü Türk devleti Memlüklerle yakın temaslar kuruldu. Berke Han döneminde adı geçen devletlerle geliştirilen siyasi ilişkilerde bilhassa din unsurunun etkili olduğu görülür.[3]
Berke Han, henüz bir prensken İslamiyet'i kabul etmiş[4] ve Abbasi Halifesi ile iyi ilişkiler kurmuştur.[5]

[2] A. Yu., Yakubovskiy, Altın Ordu ve Çöküşü, (Çev. Hasan Eren), TTK, Ankara 1992, 3; Sercan M. Ahincanov, Türk Halklarının Katalizör Boyu – Kıpçaklar, (Çev. Kürşat Yıldırım), Selenge Yayınları, İstanbul 2009, 17-18; Murad Adji, Kaybolan Millet (Deşt-i Kıpçak Medeniyeti), (Çev. Zeynep Bağlan Özer), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001, 55; R. G. Kuzeyev, İtil-Ural Türkleri, (Çev. Arif Acaloğlu), Selenge Yayınları, İstanbul 2013, 176; Muallâ Uydu Yücel, "Kıpçaklar", DİA, İstanbul 2002, XXV, 420; Cihan Yalvar, "Deşt-i Kıpçak'ta Moğol Hâkimiyeti ve Kuman-Kıpçaklar", Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırmaları Dergisi, 2 (1), 2018, 11.
[3] Merve Sürücü, Altın Orda Devleti'nin İlhanlılar ve Memlüklerle Dinî Münasebetleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum 2019, 67.
[4] Berke Han'ın İslamiyet'i kabul edişi ve dini yönü hakkında bkz: Ötemiş Hacı, Çengiz-Name, İlyas Kemaloğlu (Haz.), TTK, Ankara 2014, 41; Minhâc-ı Sirâc el-Cûzcânî, Tabakât-ı Nâsırî (Moğol İstilasına Dair Kayıtlar), (Çev. Mustafa Uyar), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016, 181; Jean Richard, "Berke Han'ın İslam'a Girişi ve Altınordu Hanlığında İslamiyet'in Yayılışı", (Çev. Abdülkadir Yuvalı), Türk Kültürü, 306, Ankara 1988, 635-641 (21-27); T. W. Arnold, İntişar-ı İslâm Tarihi, (Çev. Hasan Gündüzler), Akçağ Yayınları, Ankara 1971, 325; Wilhelm Barthold, Moğol İstilasına Kadar Türkistan, (Çev. Hakkı Dursun Yıldız), TTK, Ankara 1990, 529; Coşkun Erdoğan, Hârezmşâh Alâeddin Muhammed Dönemi Siyasi Tarihi (1200-1220), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzurum 2015, 243; Abdülkadir Yuvalı, İlhanlı Tarihi, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017, 125; Rızaeddin Fahreddin, Altın Ordu ve Kazan Hanları, (Çev. İlyas Kamalov), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2003,, 41. Sürücü, 120-127.
[5] Fahreddin, 43.

Bu sebeple Hülagü'nün Bağdat'ı istilası ve Halife'yi katlî Altın Orda cephesinde tepkiyle karşılandı.[6] Reşidüddin, Berke Han'ın bu durum karşısındaki tepkisini şöyle aktarmıştır: "…O (Hülegu), Müslüman şehirlerinin tamamını harap etti ve İslam padişahının hanedanını yıktı ve dost ve düşman ayırt etmeksizin hepsini öldürttü. Aka (büyükler) ve İni (küçükler) lerin huzurunda kengeş yapmadan Halifeyi yok etti. Eğer Sonsuz olan Allah yardım ederse günahsızların kanını ondan alacağım."[7] Nitekim Zehebî bu hadiseyi Berke Han ile Hülagü arasındaki düşmanlığın temel sebebi olarak görmektedir.[8] Er-Remzî de bu minvalde bir bilgi aktarmaktadır: "Berke kardeşi Batu döneminde, Halife'ye dostane bir şekilde yaklaşıyordu. Aynı zamanda Hülegu'nun Halife'ye karşı taarruzunu engelliyordu. Hülegu da kötü olduğu için Berke'ye karşı nefret besliyordu. Ancak bu nefret ile kini, Batu'nun döneminde Batu'nun şevketi ve gücünden dolayı göstermeye cesaret edemiyordu. Batu vefat ettiğinde bu nefreti ortaya çıkarıp Halife'ye karşı gelerek niyetini gerçekleştirmiştir. Böylece aralarındaki düşmanlık artmaya başlamıştır. Berke Han ise Halife ile Müslümanların intikamını almaya karar vermiştir."[9] Yine Memlüklerin çağdaş tarihçisi el-Ömerî de konu hakkında şu ifadelere yer vermektedir: "…Hülegu, kardeşi Mengü-han'ı halifelik topraklarını fethetmesi konusunda ikna etti ve ordusuyla harekete geçti. Cuhi'nin (Cuci) oğlu Berke Han kendisiyle halife arasındaki dostluk sebebiyle bunu haber alınca, kardeşi Batu Han'a "Mengü Han'ı tahta biz kotardık, fakat bize dostlarımıza kötülük etmekle teşekkür ediyor; ahdimizi bozuyor ve verdiği sözü unutarak dostum halifenin topraklarına göz dikiyor. Halife benim dostumdur ve aramızda yazışmalar devam etmektedir. Aramızda dostluk ve sevgi bağları vardır ve bunun da kötü bir yönü yoktur" dedi. Berke-han, kardeşi Batu'ya Hülegu'nun yaptıklarını kötülemeye devam etti. Bunun üzerine Batu, Hülegu'ya elçi göndererek yerinden ayrılmamasını bildirdi. Hülegu o sırada Ceyhun Nehri'nin öte tarafındaydı. Mektubu alınca nehri geçmedi ve ordusuyla beraber Batu'nun ölümüne kadar tam iki yıl orada bekledi. Batu'nun yerine kardeşi Berke tahta çıkınca Hülegu'nun iştahı kabardı ve kardeşi Mengü Han'a halifelik toprakları üzerine yürümesine izin vermesi için haber gönderdi. Mengü Han onun mektubuna olumlu yanıt verdi."[10] Diğer yandan Hülagü ile Memlük Devleti arasındaki diplomatik münasebetler de kötü bir düzlemde başladı. Hülagü'nün Sultan Kutuz'a Kur'an'dan atıflar yaparak yazdığı mektupta, İslami ifadelere yer verip ordusunu Allah'ın gazabı olarak nitelendirdiği görülmektedir.

[6] René Grousset, Bozkır İmparatorluğu – Atilla-Cengiz-Timur, (Çev. M. Reşat Uzmen), Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980 376; Bertold Spuler, İran Moğolları- Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350, (Çev. Cemal Köprülü), TTK Yayınları, Ankara 1987, 73.

[7] Fatih Bostancı, Gelenekten Değişime Altın Orda Devleti'nde Berke Han Dönemi (Siyaset-Kültür-Din), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Şanlıurfa 2020, 87.

[8] I. M. Mirgaleev, "The Golden Horde State In The System Of International Relations", Golden Horde Review, No.1, 2015, 141.

[9] Bostancı, 86.

[10] El-Ömerî, Mesaliku'l-Ebsar fi Memaliku'l-Emsar, W. D. Tiesenhausen (Ed.), Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler, (Çev. İsmail Hakkı İzmirli), Maarif Matbaası, İstanbul 1941,69, Bostancı, 86b

Hülagü, dünyadaki yönetim erkinin Cengiz ailesine Tanrı tarafından verildiğini ve kendilerine karşı gelecek olanların ziyana uğrayacaklarını da ekleyerek itaat etmelerini istiyordu.[11]

Moğol ordusunun İslam dünyasındaki bu hızlı ilerleyişi Memlük ordusunun cesaretini kırmaktaydı. Kutuz'un en büyük destekçilerinden biri olan Baybars, Moğollara karşı durulamayacağını söyleyen bir emire verdiği "Müslümanların mahvolmasına senin gibiler sebep oluyor" şeklindeki cevabıyla aslında Moğollara karşı girişilecek mücadeleyi cihad anlayışıyla bağdaştırdığını göstermekteydi.[12] Bunun yanında Sultan Kutuz'un orduyu yüreklendirmek adına yaptığı konuşmalar da cihad anlayışını vurgular nitelikteydi. Nitekim bu etkili konuşmaları sonucunda, Memlük askerleri ağlayarak Moğolları topraklarından çıkaracaklarına dair yemin etmişlerdir.[13]

Hülagü Han, hazırlıklarını tamamlayarak 12 Eylül 1259'da başkent Tebriz'den hareket etti. Kısa sürede Urfa, Hama, Humus, Harran, Halep, Dımaşk gibi şehirleri ele geçirdi. Bir süre sonra Antakya'da Harim Kalesi de düştü.[14] Hülagü, askeri ilerleyişi sırasında Haleb'de Müslümanlar karşısında Hristiyanlar lehine tavır sergilemiş ve Müslümanlar katledilirken Yahudi Havralarına dokunulmayacağına, Hristiyan ahaliye konulan bütün yasakların kaldırılacağına ve onların ibadetlerini diledikleri gibi icra edebileceklerine dair fermanlar çıkarttırmıştır.[15]

Harekât sırasında Mengü Han'ın ölüm haberini alan Hülagü'nün ani bir kararla Tebriz'e dönmesi üzerine Moğol ordusunun komutasını ele alan Ketboğa Noyan, 3 Eylül 1260 tarihinde Ayn Calut'ta Memlük ordusuyla karşılaştı. Kaynaklar, savaşın Memlükler aleyhine seyrettiği bir anda Kutuz'un "Ah İslam! Ya Allah, Moğollara karşı senin hizmetçin olan Kutuz'a yardım et!" diye bağırdığını belirtmektedirler. Böylece savaş sonunda Moğollar mağlup edilmiş ve Ketboğa'nın başı kesilmiştir. Moğollar bir meydan savaşında ilk defa kati bir hezimete uğramışlardır.[16]

Ayn Calut Savaşı İslam dünyasında büyük bir sevinçle karşılandı. Hülagü'nün ilerleyişinden cesaret alan Hristiyanlar, bu savaşın neticesinde saldırgan tavırlarına son vermek zorunda kaldı.

---

[11] Reuven Amitai Preiss, Mongol and Mamluks – The Mamluk-Īlkhānid War 1260-1281, Cambridge University Press, Cambridge 1995, 36; Ahmet Sağlam, "Memlûk-İlhanlı Diplomatik İlişkileri", Belleten, LXXXII (293), TTK, Ankara 2018, 86; Ali Aktan, "Sultan Kutuz ve Aynu-Calut Zaferi", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1991 200. Ayrıca Hülagü'nün Halep melikine bu meyanda göndermiş olduğu mektup için bkz: Zeki Velidî Togan, Umumî Türk Tarihine Giriş-I En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1970, 224-225. Mektubun uzun versiyonu ve Melik Nasır'ın Hülagü'ye verdiği cevap için ayrıca bkz: Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, Müsameret'ül-Ahyar bi Müsayeret'ül-Ahbar, (Çev. M. Nuri Gençosman), Uzluk Basımevi, Ankara 1943,146-150.

[12] Ramazan Şeşen, Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260), İSAR Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, 260.

[13] Amitai-Preiss, Mongol and Mamluks, 39.

[14] Abdülkadir Yuvalı, "Hülagü", DİA, İstanbul 1998, XVIII, 474.

[15] Şeşen, Salahaddin'den Baybars'a, 261, 264. Hülagü'nün kendisi bir Budist olmasına rağmen eşi Dokuz Hatun'un tesiriyle Hristiyanlara ve Hristiyanlığa karşı her zaman müsamahakâr olmuş ve iyi muamelede bulunmuştur. Grousset, Bozkır İmparatorluğu, 339-340; Hasan Oktay, Ermeni Kaynaklarında Türkler ve Moğollar, Selenge Yayınları, İstanbul 2007,139; Yuvalı, "Hülâgû", 475.

[16] Reşîdüddin Fazlullah, Câmiu't-Tevârih-İlhanlılar Kısmı, (Çev. İsmail Aka-Mehmet Ersan-Ahmad Hesamipour Khelejani), TTK, Ankara 2013, 58-59; Gregory Abû'l Farac Bar Hebraeus, Abû'l Farac Tarihi I-II, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), TTK, Ankara 1945, 576; Spuler, İran Moğolları, 68; Georg Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, (Çev. Fikret Işıltan), TTK, Ankara 1986,, 423; Amitai-Preiss, Mongol and Mamluks, 39-43; W. Barthold, "Hulagu", İA, MEB, İstanbul 1977, 582; Ayşe D. Erdem Kuşçu, "İlhanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Memlüklerle İlk Teması", Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, VIII, 370; Aktan, "Sultan Kutuz ve Aynu-Calut Zaferi", 195.

Moğollara karşı kazanılan bu savaş, Memlüklere İslam dünyasının hamiliğini üstlenme fırsatının yanı sıra henüz teşekkül etmiş devletleri için meşru bir zemin kazandırdı.[17] Bunun yanında özellikle Hülagü Han'ın Müslüman halka karşı tutumu, toplumun davranışlarına da yansıdı ve bir kargaşa ortamı meydana geldi. Mısır'daki Müslüman halk Moğolların geri çekilmesinden sonra öfkeyle Hristiyanlara saldırmaya ve ibadet yerlerini tahrip etmeye başladı. Moğollarla iş birliği yapan gayrimüslimlerden yakalananlar cezalandırıldı.[18]

Altın Orda Hanlığı ve Memlük Sultanlığı Arasında Din Birlikteliği Üzerinden Siyasi İlişkiler

Baybars, Ayn Calut Savaşı'ndan bir süre sonra Kutuz'u öldürerek Memlük tahtına geçti. Bölgedeki istikrarsızlığı gidermek isteyen Sultan Baybars, İslam birliğini kurmak ve Müslümanları tehdit eden bu Moğol tehlikesini bertaraf etmek için çareler aramaya başladı.[19] Bu doğrultuda İlhanlı siyaseti sonucunda itibarını kaybeden Halifeliği yeniden ihya etmek için harekete geçti. Böylece hem içte istikrarsızlığı gidermeyi hem de dışarda düşmanlarına karşı gücünü artırmayı hedefliyordu.[20] Sultan Baybars bu doğrultuda, Hülagü'nün Bağdat'ta giriştiği katliamdan kaçıp kurtulan ve bir süre gizli olarak yaşamını sürdürmüş olan Abbasi hanedan üyesi Ahmed b. Zahir'i Kahire'ye davet etti. Ahmed b. Zahir'in, büyük bir törenle şeceresi sayılıp, şahitlerce onaylandıktan sonra el-Muntansır unvanıyla ona biat edildi (8 Haziran 1261).[21] Sultan, bir süre sonra el-Muntansır'ı beraberindeki bir birlik ile eski Hilafet başkenti Bağdat'ı ele geçirmesi için yolcu etti. Ancak Hit civarında bu birlik Moğollar tarafından saldırıya uğradı ve Halife de öldürüldü.

---

[17] Süleyman Özbek, "Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud", Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul 2002, V, 130-131; Süleyman Özbek, "Memlûklerde Meşrûiyet Arayışları ve Saltanat İnşasına Yönelik Çabalar "Sultanı Öldüren Sultan Olur"", AÜ DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, 32 (53), 2013, 158.

[18] Şeşen, Salahaddin'den Baybars'a, 269-270, 286-287; Amitai-Preiss, Mongol and Mamluks, 45-46; Sürücü, 70-71.

[19] Efe Durmuş, Siyasi, İktisadi ve Kültürel Açıdan İlhanlı-Memlük Münasebetleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Şanlıurfa 2005, 71; Cüneyt Kanat, "Baybars Zamanında Memlûk-İlhanlı Münasebetleri", Tarih İncelemeleri Dergisi, XVI, 2001, 32; Kemal Göde, "Mısır Türk Sultanı Baybars'ın Anadolu Seferi ve Kayseri'ye Gelişi", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (5), 1994, 84; İlhan Erdem, "Olcaytu Han'ın Ölümüne Kadar İlhanlılar'da Yaşanan Siyasal-Kültürel Gelişmeler ve Yakın-Doğu'ya Etkileri", AÜ DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, 20 (31), 2000 13.

[20] İsmail Yiğit, Memlûkler (648-923/1250- 1517), Kayıhan Yayınları, İstanbul 2015 42. Aslında bunu Baybars'tan önce sultan olan Kutuz düşünmüş fakat ömrü vefa etmemiştir. Süleyman Özbek, El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-Din Baybars El-Bundukdârî (?- 1277) Hayatı ve Faaliyetleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1988, 119; Fuad Köprülü, "Baybars I", İA, MEB, İstanbul 1979, II, 358.

[21] İbni Tagrıberdi, En-Nücûmu'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar), (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2013, 46; Baybars el-Mansûrî, et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye fi'd-Devleti't-Turkiyye – Türk Devleti Konusunda Sultânlara Armağan (1252-1312), (Çev. Hüseyin Polat), TTK Yayınları, Ankara 2016, 40; Yiğit, Memlûkler (648-923/1250-1517), 42-43; Özbek, El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-Din Baybars El-Bundukdârî, 119-120; Süleyman Özbek, "El-Melikü'z-Zahir Rüknü'd-Din Baybars Zamanı Memluk Devletinin Dini Siyaseti", Tarih İncelemeleri Dergisi, IX, 1994, 292-293; Celâleddîn Suyûtî, Halifeler Tarihi, (Çev. Onur Özatağ), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014, 483-484; İbrahim Sarıçam, Seyfettin Erşahin, İslâm Medeniyeti Tarihi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2015, 92; Köprülü, "Baybars I", 358; Mahmut Gologlu, Halifelik Ne İdi? Nasıl Alındı? Nasıl Kaldırıldı?, Kalite Matbaası, Ankara 1973, 16; I. M. Mirgaleev, "The Golden Horde State In The System Of International Relations", Golden Horde Review, No.1, 2015, 141.

Bunun üzerine Sultan, bir başka hanedan mensubu olan Ebu'l Abbas Ahmed'i Hâkim bi-emrillah unvanıyla halife ilan etti (28 Kasım 1262).[22]

Sultan Baybars, dış politikada denge unsuru olabilecek başka aktörler aradığı bu sırada İlhanlıların kuzeyinde bulunan Altın Orda Devleti hükümdarı Berke Han'ın Müslüman olduğuna dair haberler aldı.[23] Tam olarak bu tarihlerde Berke Han da Sultan Baybars'la temas kurmaya başladı. Berke Han tarafından gönderilen Şeyh Nureddin Ali ile Kadı oğlu Emir Celaleddin adındaki elçiler Halifelik meselesinin gündeme geldiği bu sırada Mısır'a ulaştı.[24] Sultan Baybars, Berke Han'ın elçilerini Halife'nin biat aldığı törende kabul etti. Berke Han, elçiler vasıtasıyla Müslüman olduğunu bildirdi ve Sultan Baybars da bu haber karşısında sevincini ifade etti. Baybars, merasimin tamamlanmasından sonra Halife'nin şeceresinin bir kopyasını göndererek Berke Han'a durumu bildirdi.[25] Sultan Baybars, Berke Han'a gönderilecek elçilik heyetinde dini bir şahsiyete de yer verdi. Bu bir Abbasi kadısıydı. Sultan bu hareketiyle hem Müslüman hükümdar konumunu vurgulamakta hem de İslam dininin manevi temsilcisi olan Halife ve ailesinin kendi ülke sınırları içerisinde yaşama imkânı bulduğunu göstermekteydi.[26]

Sultan Baybars, bu ilişkiler doğrultusunda İslamiyet'i kabul etmiş olan Berke Han'a, amcazadesi Hülagü'ye karşı cihat çağrısında bulundu. Sultan, Hz. Peygamber'in akrabalarına rağmen İslamiyet'in ihyası için harcadığı çabayı örnek göstererek, Müslüman olduktan sonra kan bağının bir öneminin kalmadığını vurguladı. Ayrıca Hülagü Han'ın, eşi Dokuz Hatun'un etkisiyle Hristiyan yanlısı bir tavır içerisinde olduğuna dikkat çeken Sultan Baybars, cihadın her Müslüman için farz olduğunun altını çizdi ve Berke Han'ı Hülagü'ye karşı açıkça savaşa davet etti.

---

[22] İbni Tagrıberdi, 48; Baybars el-Mansûrî, 42-43; Abu'l-Farac, Abu'l-Farac Tarihi II, 582; Yiğit, Memlûkler (648-923/1250-1517), 43-44; Özbek, El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-Din Baybars El-Bundukdârî, 120-121; Suyûtî, Halifeler Tarihi, 484-485; Cüneyt Kanat, "Baybars Zamanında Memlûk-İlhanlı Münasebetleri", Tarih İncelemeleri Dergisi, XVI, 2001, 34.

[23] Rükneddin Baybars, "Zübdetü'l-fikre fî târîhi'l-hicre", 159; Yakubovskiy, Altın Ordu ve Çöküşü, 43.

[24] Rükneddin Baybars, "Zübdetü'l-fikre", 161.

[25] İbn Abdüzzâhir, "sîreti'l-Meliki'z-Zâhir", 113. Sultan Baybars'ın Berke Han'a gönderdiği elçilik heyetinde ordu kumandanı olan Emir Seyfeddin Küşerbeg ve daha önce Mısır'a iltica eden Altın Ordu askerlerinden iki Moğol ile birlikte din âlimi olan Fakih Mecdü'd-Din Ruzverî'yi de görevlendirmişti. Bunun sebebi İslamiyet'i henüz kabul etmiş olan Berke Han'ın yeni dinine karşı duyduğu heyecandan yararlanarak ilişkileri geliştirmekti. Bu yüzden de İslam dininin bir temsilcisine de heyette yer vermeyi uygun görmüştü. İlişkilerin pekiştiği ileriki aşamalarda artık dini şahsiyetleri göndermekten vazgeçip heyette sadece ordu kumandanlarına yer verdiği görülmektedir. Anne F. Broadbridge, "Careers in Diplomacy Among Mamluks and Mongols", Frédéric Bauden, Malika Dekkiche (Ed.), Mamluk Cairo, a Crossroads for Embassies – Studies on Diplomacy and Diplomatics, (ss. 263-301), Brill, Leiden-Boston 2019, 268-269; Özbek, El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-Din Baybars El-Bundukdârî, 73.

[26] Broadbridge, "Careers in Diplomacy Among Mamluks and Mongols", Mamluk Cairo, a Crossroads for Embassies – Studies on Diplomacy and Diplomatics, 269.

Sultan, bu siyasetiyle Altın Orda Devleti ile İlhanlılar arasındaki düşmanlığa farklı bir boyut kazandırmak istedi.[27] Sultan Baybars, bütün hazırlıkları görüldükten sonra Berke Han'ın elçilerini ülkelerine dönmek üzere uğurladı. Akabinde Mekke ve Medine'ye haber göndererek hutbede Halife ve kendisinden sonra Berke Han için de dua edilmesini ayrıca Mekke'de onun adına Umre yapılmasını emretti.[28]

Berke Han'ın 1262 yılında Hülagü Han ile Kür Irmağı yakınlarında giriştiği savaşta ırmak buzlarının kırılması nihayetinde aldığı önemli galibiyetin haberi, 1263 tarihinde Sultan Baybars'a ulaştı. Berke Han bu durum üzerine Memlük Sultanına yazdığı mektupta şöyle demektedir: "Büyük, küçük kardeşlerimiz, oğulları, kızları, Budakür evladı da bütün hadem ve haşemle ve evlatlarile İslam oldular…. Sultan bilsin ki ben İslam dinine taassup uğurunda Allahın yüksek kelimesini ila için, etimden ve kanımdan olan Hülagü ile savaş ettim. Çünkü o bağı ve yağidir. Bağı Tanrıyı ve yalvacını inkâr eden kâfirdir…. Abbas uruğundan Hâkim Biemrillahı İslam halifeliği makamına imam getirmekle himmetine teşekkür ettim. Hele o tarafları kâfirler elinden kurtarmak için İslam askerlerile Bağdada azimetini işidince Tanrıya hamdeyledim".[29] Berke Han, Sultan Baybars'la haberleştiği bu 1263 senesinde, Batu Han zamanında Hülagü Han'ın Bağdat seferine iştirak etmiş olan askerlere haber göndererek Hülagü'nün emrinden ayrılarak ya Orda'ya dönmelerini ya da Mısır'a gitmelerini emretti. Bu emir üzerine Mısır'a ulaşan bin kişilik bir birlik Sultan tarafından kabul edildi ve Müslüman oldular.[30]

Berke Han bu dönemde, İlhanlılardan cesaret alarak bölgedeki Müslümanlara yönelik saldırgan davranışlar sergileyen Hristiyanlara karşı dindaşlarını korumaya çalıştı. Nitekim Semerkant'ta Moğol idarecinin İslamiyet'i kabul etmiş bir genci işkenceyle dininden dönmeye zorlaması ve öldürmesi bölge halkının Berke Han'a başvurmasına yol açtı.

---

[27] İbn Abdüzzâhir, "sîreti'l-Meliki'z-Zâhir", 111, 115; Rükneddin Baybars, "Zübdetü'l-fikre", 159; Nüveyri, "Nihayetu'l-ereb", 252; Zehebî, "Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'lmeşâhîr ve'l-aʿlâm," 351; Mustafa Kafalı, Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1976, 57; André Clot, Kölelerin İmparatorluğu Memlûklerin Mısır'ı, (Çev. Turhan Ilgaz), İstanbul 2005 50-51; Yakubovskiy, Altın Ordu ve Çöküşü, 43; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye- Siyasi Tarih – Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye ,(1071-1318), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2004, 516; Nureddin Birol, İbn Battuta Çağında Deşt-i Kıpçak ve Türkistan, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara 1991, 13; Emel Kılıç, Türkiye Selçuklu-Altın Orda İlişkileri - Siyasi, Ekonomik, Sosyo-Kültürel (1242-1308), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara 2005, 51-52; Marie Favereau, "The Golden Horde and The Mamluks: The Birth of A Diplomatic Set-Up (660-5/1261-7)", Frédéric Bauden, Malika Dekkiche (Ed.), Mamluk Cairo, a Crossroads for Embassies – Studies on Diplomacy and Diplomatics, (ss. 263-301), Brill, Leiden-Boston 2019, 305-306.

[28] İbn Abdüzzâhir, "sîreti'l-Meliki'z-Zâhir", 123-127; I. M. Mirgaleev, "The Golden Horde State In The System Of International Relations", 142.

[29] Rükneddin Baybars, "Zübdetü'l-fikre", 161-162; Yiğit, Memlûkler (648-923/1250-1517), 143.

[30] Rükneddin Baybars, "Zübdetü'l-fikre", 166; Arnold, 326. İyi ilişkilerin geliştiği bu dönemde Berke Han'ın kızı ile Sultan Baybars'la evlendirildiği yönünde bir bilgi mevcuttur. V. V. Barthold, Orta-Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, Kazım Yaşar Kopraman-İsmail Aka (Haz.), TTK, Ankara 2006, 146; Cevat İzgi, "Canı Bek Han Devrinde (1342-1357) Altınordu Hanlığında Bilim Hayatı", Divan, 2, 1996, 171. Fakat elçilik görüşmelerinde bu izdivaç konusu hiç dile getirilmemiştir. Bununla birlikte Berke Han'ın çocuğunun olmadığı da kaynaklarda sabittir. Baybars'ın evlendiği kadın, henüz Necmeddin Eyyub'un sağlığında gelip Mısır'a sığınan Harezmli komutan Emir Hüsameddin Berke Han'ın kızı olmalıdır. Baybars'ın bu kadından dünyaya gelen oğlu Said Berke Han'ın künyesi İbn Tagrıberdi'de "Bereke Han b. Devlet Han el-Havarezmî" şeklinde geçmektedir. Berke Han ismi de dedesine nispetle verilmiştir. İbni Tagrıberdi, 57; Fatma Akkuş Yiğit, "İktidar ve İzdivaç: Memlûk-Altın Orda-İlhanlı Üçgeninde Siyasi Evlilikler", Karadeniz Araştırmaları Dergisi, 49, 2016, 106-107; Wilhelm Barthold, "Berke", İA, MEB, İstanbul 1979, V, 555; Enver Konukçu, "Berke Han", DİA, İstanbul 1992, V, 506.

Berke Han şikayetleri dinledikten sonra bölgeye gönderdiği bir birliğe Hristiyanlardan bu işi yapanların yakalanıp cezalandırılmasını emretti. Han'ın emrettiği gibi bölgede bu meseleye karışmış olan birçok Hristiyan öldürüldü.[31] Bu tarz hadiselerin yaşanması din unsurunun bölgede siyasi ve sosyal ilişkileri önemli oranda etkilediğini göstermektedir.

Bu dönemde Berke Han'ın dini hassasiyetini gösteren başka bir olay ise Türkiye Selçuklu hanedanlığında gerçekleşen taht mücadelesinde takındığı tavırdır. Nitekim Türkiye Selçuklu sultanı II. İzzeddin Keykavus, 1262 tarihinde kardeşi Rükneddin Kılıçarslan ile giriştiği taht mücadelesi neticesinde çareyi Bizans'a sığınmakta bulmuştur. Hülagü Han ile kurduğu iyi ilişkilerin bozulmasından korkan Bizans İmparatoru ise Sultan'ı tutuklayıp hapsetti. İmparator ayrıca Sultan'ın küçük oğlunu bir Hristiyan gibi yetiştirmeye başladı ve onu Konstantin ismiyle vaftiz etti. Kendisini İslam'ın hamisi olarak gören ve Sultan'a yapılan bu muameleye rıza göstermeyen Berke Han, Emir Nogay komutasında bir birliği İstanbul'a göndererek Sultan'ın kurtarılmasını sağladı. Sultan ölümüne kadar kendisine ikta olarak verilen Suğdak şehrinde yaşamını sürdürdü.[32]

İlhanlı-Avrupa İlişkilerinde Dinin Etkisi

Kaynaklarda Hülagü Han'ın bir Budist olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır. Müslümanlara duyduğu kine karşılık Hristiyanlara yönelik müsamahakâr bir tutumu vardı.[33] Kuzey ve güneyindeki iki önemli rakibi olan Altın Orda ve Memlüklerin İslam'ın temsilcileri olarak ortak bir paydada buluşup ittifak kurmaları Hülagü'nün bu tutumunu artırmasına sebep oldu. Hülagü ayrıca bu ittifaka karşı Kilikya Ermenileri, Suriye'deki Haçlılar, Bizans İmparatorluğu ve Avrupalı devletlerle yakın temaslarda bulunarak müttefik arayışı içinde girdi.[34]

Hülagü Han, bu doğrultuda 1257-1258 tarihlerinde Bizans-Latin İmparatorluğu'na bir elçilik heyeti göndermiş ve iki devlet arasında bir barış anlaşması yapılmıştır. İstanbul'da Latin hakimiyeti sonra erdikten sonra Bizans İmparatoru Mikhail Palaiologos bu ilişkileri sürdürmek ve İlhanlıların dostluğunu kazanabilmek için gayrimeşru kızı Despina'yı Hülagü'ye eş olması için 1265'te Tebriz'e göndermiştir. Ancak Despina henüz yolda iken Hülagü'nün vefat etmesi bu evliliğin gerçekleşmesini engellemiştir.[35]

Hülagü Han, aynı şekilde Avrupalı devletlerle de temaslar kurmuştur. Avrupalılar, Moğolların Doğu Avrupa'ya uzanan seferleri sırasında büyük bir korku yaşamışlardır. Ancak Hülagü'nün İslam dünyasına yönelmesi Avrupalıları sevindirmiş ve bu durumu Hülagü'yü Müslümanlara karşı kışkırtmak için kullanmaya çalışmışlardır.

---

[31] Cûzcânî, 183-185; Arnold, 319-321.

[32] Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, Müsâmeretü'l-Ahbâr, (Çev. Mürsel Öztürk), TTK, Ankara 2000, 57; Rükneddin Baybars, "Zübdetü'l-fikre", 175; Abû'l-Farac, Abû'l-Farac Tarihi II, 582, 585; Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, 515-518; Togan, Umumî Türk Tarihi, 268; Kafalı, Altın Orda Hanlığının Kuruluşu, 58; Ali Öngül, Selçuklular Tarihi 2 – Anadolu Selçukluları ve Beylikler, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2014, 203; Kılıç, Türkiye Selçuklu-Altın Orda İlişkileri, 52-61; Filiz Kayalıoğlu, II. İzzeddin Keykavus ve Zamanı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara 2006, 53-60, 64-68; Faruk Sümer, "Keykâvus II", DİA, İstanbul 2002, XXV, 356; Kansu Ekici, Anadolu Selçuklu Devletinde Üç Kardeş Devri (1246-1266), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Isparta 2005, 55-60; Mehmet Suat Bal, "Türkiye Selçuklu Devleti Tarihinde Bir Dönüm Noktası; II. İzzeddin Keykâvus Dönemi", AÜ DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, 24 (38), 2005, 248-251.

[33] Ricoldus De Monte Crucis, Doğu Seyahatnamesi – Bir Dominikan Keşişin Anadolu ve Ortadoğu Yolculuğu, (Çev. Ahmet Deniz Altunbaş), Kronik Kitap, İstanbul 2018, 60.

[34] Yuvalı, İlhanlı Tarihi, 388; Durmuş, 38.

[35] Alican Kirişoğlu, İlhanlı-Avrupa İlişkileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Isparta 2018, 37-38.

İlk etapta Moğolların niyetini anlamak amacıyla 1260 tarihinde Papa IV. Alexander tarafından David Ashby adlı bir Dominikan keşişi Hülagü'ye elçi olarak gönderilmiştir. Bu elçilik heyeti Hülagü'ye Hristiyanlık hakkında bilgi vermiştir. Hülagü Han ise 1262 tarihinde Fransa Kralı IX. Louis'e bir elçilik heyeti göndermiştir. Hülagü bu heyetle birlikte gönderdiği mektubunda Moğol-Hristiyan birliklerinin Memlüklere karşı birleşmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ancak Hülagü'nün bu arzusu Fransa'da karşılık bulmamıştır. Hülagü Han, aynı tarihlerde Papa IV. Urban'a da bir mektup göndermiştir. Bu mektubunda da Memlüklere karşı birleşmeyi teklif ve Kudüs'ü Hristiyanlara geri vermeyi vadetmiştir. Papa'nın cevabi mektubu ise daha çok tebliğ havasında olup Han'ın Hristiyanlığa girmesi istenmiştir. Ancak Hülagü bu tarihlerde vefat ettiği içih Papa'nın gönderdiği mektup Abaka Han'a ulaşabilmiştir.[36]

Hülagü Han, Batılı devletlere gönderdiği mektuplarında kendisini "Müslümanların düşmanı, Hristiyanların dostu olarak" tanıtmıştır. Müslümanlara karşı sergilediği sert tutumun aksine Hristiyanlara yaklaşımında hoşgörülü olduğundan bahisle bir ittifak kurmaları gerektiğini tavır ve düşünceleriyle göstermeye çalıştı.[37] Ayrıca Hülagü, Avrupa ile olan ilişkilerini perçinlemek adına içteki dini siyasetini de buna göre yönlendirmeye çalıştı. Bu doğrultuda Hülagü Han doğudaki Hristiyanlara karşı iyimser ve anlayışlı bir yaklaşım içerisinde olmuştur. Nitekim bu din mensuplarının onun için "Hülagu Han çok hayırhah bir zattı ve Hristiyanları, kiliseyi ve papazları severdi" şeklinde yorum yapmalarına sebep olmuştur.[38]

Doğuda birlikte hareket ettiği Haçlılara, Müslümanlar karşısında kendilerine yardımcı olup her türlü desteği vereceğini bildiren Hülagü, Avrupalı hükümdarlarla yaptığı mektuplaşmalarda da Müslümanların elinde esaret altında bulunan Hristiyan askerleri kurtarmayı vadediyordu.[39] Diğer yandan Hristiyanlar da Müslümanlar karşısında himayesini gördükleri İlhanlıları kendi dinlerine çekmeye çalışıyorlardı.[40] Memlüklere karşı ittifak arayışı içerisinde olan Hülagü, Macaristan Kralı ile de temasa geçerek bu meyanda mektuplaşmalar gerçekleştirdi.[41] Ancak Avrupalı devletler ile Hülagü arasında yapılan görüşmelere rağmen hiçbir zaman fiiliyata geçecek bir ittifak kurulamamıştır.[42] Yine de bu politik hamleler gerçekleştirilirken din olgusundan yararlanıldığı açık bir şekilde görülmektedir.

SONUÇ

XIII. yüzyılın başlarında büyük fetihler gerçekleştiren Cengiz Han, bir cihan imparatoru haline gelmeyi başarmıştır. Bu fetihler neticesinde çeşitli dil, din, ırktan milletleri hakimiyeti altına alan Cengiz Han'ın en önemli prensiplerinden biri, bütün dinlere karşı saygılı ve müsamahakâr olmak olmuştur. Hatta bu prensip, Cengiz Yasalarından biri haline gelmiştir.

---

[36] Kirişoğlu, 27-32.
[37] Kirişoğlu, 29.
[38] Oktay, Ermeni Kaynaklarında Türkler ve Moğollar, 139.
[39] Abdülkadir Yuvalı, "Doğu-Batı İlişkilerinin Mahiyeti Hakkında (XIII. Yüzyılda)", Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2 (1), 1987, 127; Ahmet Sağlam, "Memlûk-İlhanlı Diplomatik İlişkileri", Belleten, LXXXII (293), TTK, Ankara 2018, 86; Kirişoğlu, 29.
[40] Abdülkadir Karaköse, İlhanlı Devletinin Yönetici Kesiminin Dini İnançları ve İslamiyet, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Kayseri 2010, 82; Abdülkadir Yuvalı, "İlhanlı Hükümdarlarının Hristiyan Dünyası İle Münasebetleri", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (2), Elâzığ 1988, 272.
[41] Macar Kralının Roma ve Paris'e gönderdiği mektuplarda Hülagü ile Avrupa arasındaki ittifakın kurulması için bulunduğu girişimleri anlatmasının yanı sıra Dokuz Hatun'un samimi bir Hristiyan olduğundan bahsetmekte ve Hülagü'nün de vaftiz edilmiş olduğunu söylemektedir. Yuvalı, "İlhanlı Hükümdarlarının Hristiyan Dünyası İle Münasebetleri", 272.
[42] Yuvalı, "İlhanlı Hükümdarlarının Hristiyan Dünyası İle Münasebetleri", 275.

Ancak zamanla bu anlayışın bölgesel şartlara da bağlı olarak dinler ve dini gruplar lehine veya aleyhine şekillendiği görülmektedir.

Cengiz Han'ın ölümünden sonra da Uzak ve Yakındoğu'daki Moğol hakimiyeti uzun süre onun oğulları ve torunları tarafından devam ettirildi. Moğol İmparatorluğu'nun ardıllarının ortaya çıktıkları bölgelerde kabul ettikleri çeşitli dinleri siyasetlerinin de bir parçası haline getirmeleri, diğer devletlerle olan ilişkilerine farklı bir boyut kazandırdı. Bu ardıllardan ikisi olan Altın Orda ve İlhanlı devletleri kuruluşlarının başlangıcından itibaren rekabet halinde oldular. Moğol hanedanlığının iç siyasi rekabeti ve bölgesel hakimiyet mücadeleleri gibi sebeplerden tevarüs edip gelen çekişmenin gelişen olaylar neticesinde dini bir boyuta da evrildiği görülmektedir. Bu dönemde Deşt-i Kıpçak sahasında İslamiyet hâkim din olmamasına rağmen Altın Orda'nın ilk hükümdarlarından biri olan Berke Han, İslam dinine girdi. Berke Han'ın İslamiyet'i kabul etmesi İlhanlılar için bir tehdit unsuru meydana getirdi. Çünkü Berke Han, dini ortaklığı bulunan dönemin güçlü Müslüman devletlerinden biriyle, Memlüklerle, temas haline geçti. Bu doğrultuda İlhanlılar için devletin kuzeyinde ve güneyinde iki önemli rakibi konumunda bulunan Altın Orda ve Memlüklerin dini birlikteliği öne sürerek ittifak kurması tehlikenin boyutlarını artırmıştır. Bu tehlike İlhanlıları Doğu Hristiyanları, Bizans ve Avrupalı devletler nezdinde ittifak arayışı içerisine sokmuştur. Hatta İlhanlı hükümdarları ilk dönemlerde rakiplerine karşı geliştirdikleri politikalar dolayısıyla dini gruplar arasında önemli ayrımlar yapmışlardır. Nitekim devlet bünyesindeki Müslümanlara karşı hoyrat bir tavır sergileyen ilk dönem hükümdarları, Hristiyan ve Yahudilere karşı bunun tam aksi bir tutum içerisinde olmuşlardır. Diğer taraftan Avrupalılar ise İslam dünyasını hedef alan İlhanlılara karşı sempati beslemeye başlamış ve bu Moğolları, Hristiyanlığa davet ederek kendilerine yönelebilecek olası bir tehlikeyi bertaraf etmeye çalışmışlardır.

Orta Çağ genel siyasetinde bir meşruiyet aracı olarak din, bu üç devletin birbirleriyle olan münasebetlerinin uluslararası bir boyuta ulaşmasına ve Avrupa'nın da bu ilişkilere dahil olmasına sebep olmuştur. Bu ilişkilerin özellikle içte ve dışta, çeşitli din gruplarını etkilemesi, din olgusunun Orta Çağ devlet siyasetindeki önemini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, insanlık tarihinin en eski devirlerinden itibaren devletlerin ve toplumların kaderine etki eden din olgusu, Orta Çağ'ın bu üç önemli devletinin iç ve dış politikalarında büyük bir öneme sahip olmuştur.

KAYNAKÇA

A.Yu., Yakubovskiy, Altın Ordu ve Çöküşü, (Çev. Hasan Eren), TTK, Ankara 1992.

Abdülkadir Karaköse, İlhanlı Devletinin Yönetici Kesiminin Dini İnançları ve İslamiyet, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Kayseri 2010.

Abdülkadir Yuvalı, "Doğu-Batı İlişkilerinin Mahiyeti Hakkında (XIII. Yüzyılda)", Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2 (1), 1987.

Abdülkadir Yuvalı, "Hülagü", DİA, İstanbul 1998, XVIII.

Abdülkadir Yuvalı, "İlhanlı Hükümdarlarının Hristiyan Dünyası İle Münasebetleri", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (2), Elâzığ 1988.

Abdülkadir Yuvalı, İlhanlı Tarihi, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017.

Ahmet Sağlam, "Memlûk-İlhanlı Diplomatik İlişkileri", Belleten, LXXXII (293), TTK, Ankara 2018.

Ali Aktan, "Sultan Kutuz ve Aynu-Calut Zaferi", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1991.

Ali Öngül, Selçuklular Tarihi 2 – Anadolu Selçukluları ve Beylikler, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2014.

Alican Kirişoğlu, İlhanlı-Avrupa İlişkileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Isparta 2018.

André Clot, Kölelerin İmparatorluğu Memlûklerin Mısır'ı, (Çev. Turhan Ilgaz), İstanbul 2005.

Anne F. Broadbridge, "Careers in Diplomacy Among Mamluks and Mongols", Frédéric Bauden, Malika Dekkiche (Ed.), Mamluk Cairo, a Crossroads for Embassies – Studies on Diplomacy and Diplomatics, (ss. 263-301), Brill, Leiden-Boston 2019.

Ayşe D. Erdem Kuşçu, "İlhanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Memlüklerle İlk Teması", Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, VIII.

Baybars el-Mansûrî, et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye fi'd-Devleti't-Turkiyye – Türk Devleti Konusunda Sultânlara Armağan (1252-1312), (Çev. Hüseyin Polat), TTK Yayınları, Ankara 2016.

Bertold Spuler, İran Moğolları- Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350, (Çev. Cemal Köprülü), TTK Yayınları, Ankara 1987.

Bostancı, Fatih, Gelenekten Değişime Altın Orda Devleti'nde Berke Han Dönemi (Siyaset-Kültür-Din), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Şanlıurfa 2020.

Celâleddîn Suyûtî, Halifeler Tarihi, (Çev. Onur Özatağ), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014.

Cevat İzgi, "Canı Bek Han Devrinde (1342-1357) Altınordu Hanlığında Bilim Hayatı", Divan, 2, 1996.

Cihan Yalvar, "Deşt-i Kıpçak'ta Moğol Hâkimiyeti ve Kuman-Kıpçaklar", Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırmaları Dergisi, 2 (1), 2018.

Coşkun Erdoğan, Hârezmşâh Alâeddin Muhammed Dönemi Siyasi Tarihi (1200-1220), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzurum 2015.

Cüneyt Kanat, "Baybars Zamanında Memlûk-İlhanlı Münasebetleri", Tarih İncelemeleri Dergisi, XVI, 2001.

Efe Durmuş, Siyasi, İktisadi ve Kültürel Açıdan İlhanlı-Memlük Münasebetleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Şanlıurfa 2005.

El-Ömerî, Mesaliku'l-Ebsar fi Memaliku'l-Emsar, W. D. Tiesenhausen (Ed.), Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler, (Çev. İsmail Hakkı İzmirli), Maarif Matbaası, İstanbul 1941.

Emel Kılıç, Türkiye Selçuklu-Altın Orda İlişkileri- Siyasi, Ekonomik, Sosyo-Kültürel (1242-1308), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Orta çağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara 2005.

Enver Konukçu, "Berke Han", DİA, İstanbul 1992, V.

Faruk Sümer, "Keykâvus II", DİA, İstanbul 2002, XXV.

Fatma Akkuş Yiğit, "İktidar ve İzdivaç: Memlûk-Altın Orda-İlhanlı Üçgeninde Siyasi Evlilikler", Karadeniz Araştırmaları Dergisi, 49, 2016.

Filiz Kayalıoğlu, II. İzzeddin Keykavus ve Zamanı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara 2006.

Fuad Köprülü, "Baybars I", İA, MEB, İstanbul 1979, II.

Georg Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, (Çev. Fikret Işıltan), TTK, Ankara 1986.

Gregory Abû'l Farac Bar Hebraeus, Abû'l Farac Tarihi I-II, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), TTK, Ankara 1945.

Hasan Oktay, Ermeni Kaynaklarında Türkler ve Moğollar, Selenge Yayınları, İstanbul 2007.

I. M. Mirgaleev, "The Golden Horde State in The System of International Relations", Golden Horde Review, No.1, 2015.

İbn Abdüzzâhir, "sîreti'l-Meliki'z-Zâhir", W. D. Tiesenhausen (Ed.), Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler, (Çev. İsmail Hakkı İzmirli), Maarif Matbaası, İstanbul 1941.

İbni Tagrıberdi, En-Nücûmu'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar), (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2013.

İbrahim Sarıçam, Seyfettin Erşahin, İslâm Medeniyeti Tarihi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2015.

İlhan Erdem, "Olcaytu Han'ın Ölümüne Kadar İlhanlılar'da Yaşanan Siyasal-Kültürel Gelişmeler ve Yakın-Doğu'ya Etkileri", AÜ DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, 20 (31), 2000.

İsmail Yiğit, Memlûkler (648-923/1250- 1517), Kayıhan Yayınları, İstanbul 2015. Süleyman Özbek, El-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-Din Baybars El-Bundukdârî (?- 1277) Hayatı ve Faaliyetleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1988.

Jean Richard, "Berke Han'ın İslam'a Girişi ve Altınordu Hanlığında İslamiyet'in Yayılışı", (Çev. Abdülkadir Yuvalı), Türk Kültürü, 306, Ankara 1988.

Kansu Ekici, Anadolu Selçuklu Devletinde Üç Kardeş Devri (1246-1266), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Isparta 2005.

Kemal Göde, "Mısır Türk Sultanı Baybars'ın Anadolu Seferi ve Kayseri'ye Gelişi", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (5), 1994.

Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, Müsameret'ül-Ahyar bi Müsayeret'ül-Ahbar, (Çev. M. Nuri Gençosman), Uzluk Basımevi, Ankara 1943.

Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, Müsâmeretü'l-Ahbâr, (Çev. Mürsel Öztürk), TTK, Ankara 2000.

Mahmut Goloğlu, Halifelik Ne İdi? Nasıl Alındı? Nasıl Kaldırıldı?, Kalite Matbaası, Ankara 1973.

Marie Favereau, "The Golden Horde and The Mamluks: The Birth of A Diplomatic Set-Up (660-5/1261-7)", Frédéric Bauden, Malika Dekkiche (Ed.), Mamluk Cairo, a Crossroads for Embassies – Studies on Diplomacy and Diplomatics, (ss. 263-301), Brill, Leiden-Boston 2019.

Mehmet Suat Bal, "Türkiye Selçuklu Devleti Tarihinde Bir Dönüm Noktası; II. İzzeddin Keykâvus Dönemi", AÜ DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, 24 (38), 2005.

Merve Sürücü, Altın Orda Devleti'nin İlhanlılar ve Memlüklerle Dinî Münasebetleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum 2019.

Minhâc-ı Sirâc el-Cûzcânî, Tabakât-ı Nâsırî (Moğol İstilasına Dair Kayıtlar), (Çev. Mustafa Uyar), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016.

Muallâ Uydu Yücel, "Kıpçaklar", DİA, İstanbul 2002, XXV.

Murad Adji, Kaybolan Millet (Deşt-i Kıpçak Medeniyeti), (Çev. Zeynep Bağlan Özer), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001.

Mustafa Kafalı, Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1976.

Nureddin Birol, İbn Battuta Çağında Deşt-i Kıpçak ve Türkistan, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara 1991.

Nüveyri, "Nihayetu'l-ereb", W. D. Tiesenhausen (Ed.), Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler, (Çev. İsmail Hakkı İzmirli), Maarif Matbaası, İstanbul 1941.

Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye- Siyasi Tarih – Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye,(1071-1318), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2004.

Ötemiş Hacı, Çengiz-Name, İlyas Kemaloğlu (Haz.), TTK, Ankara 2014.

R. G. Kuzeyev, İtil-Ural Türkleri, (Çev. Arif Acaloğlu), Selenge Yayınları, İstanbul 2013.

Ramazan Şeşen, Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260), İSAR Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.

René Grousset, Bozkır İmparatorluğu – Atilla-Cengiz-Timur, (Çev. M. Reşat Uzmen), Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980.

Reşîdüddin Fazlullah, Câmiu't-Tevârih-İlhanlılar Kısmı, (Çev. İsmail Aka-Mehmet Ersan-Ahmad Hesamipour Khelejani), TTK, Ankara 2013.

Reuven Amitai Preiss, Mongol and Mamluks – The Mamluk-Īlkhānid War 1260-1281, Cambridge University Press, Cambridge 1995.

Rızaeddin Fahreddin, Altın Ordu ve Kazan Hanları, (Çev. İlyas Kamalov), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2003.

Ricoldus De Monte Crucis, Doğu Seyahatnamesi – Bir Dominikan Keşişin Anadolu ve Ortadoğu Yolculuğu, (Çev. Ahmet Deniz Altunbaş), Kronik Kitap, İstanbul 2018.

Rükneddin Baybars, "Zübdetü'l-fikre fî târîhi'l-hicre", W. D. Tiesenhausen (Ed.), Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler, (Çev. İsmail Hakkı İzmirli), Maarif Matbaası, İstanbul 1941.

Sercan M. Ahincanov, Türk Halklarının Katalizör Boyu – Kıpçaklar, (Çev. Kürşat Yıldırım), Selenge Yayınları, İstanbul 2009.

Süleyman Özbek, "El-Melikü'z-Zahir Rüknü'd-Din Baybars Zamanı Memluk Devletinin Dini Siyaseti", Tarih İncelemeleri Dergisi, IX, 1994.

Süleyman Özbek, "Memlûklerde Meşrûiyet Arayışları ve Saltanat İnşasına Yönelik Çabalar "Sultanı Öldüren Sultan Olur"", Tarih Araştırmaları Dergisi, 32 (53), 2013.

Süleyman Özbek, "Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud", Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul 2002, V.

T. W. Arnold, İntişar-ı İslâm Tarihi, (Çev. Hasan Gündüzler), Akçağ Yayınları, Ankara 1971.

V. V. Barthold, Orta-Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, Kazım Yaşar Kopraman-İsmail Aka (Haz.), TTK, Ankara 2006.

W. Barthold, "Hulagu", İA, MEB, İstanbul 1977.

Wilhelm Barthold, "Berke", İA, MEB, İstanbul 1979, V.

Wilhelm Barthold, Moğol İstilasına Kadar Türkistan, (Çev. Hakkı Dursun Yıldız), TTK, Ankara 1990.

Zehebî, "Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'lmeşâhîr ve'l-aʿlâm,", W. D. Tiesenhausen (Ed.), Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler, (Çev. İsmail Hakkı İzmirli), Maarif Matbaası, İstanbul 1941.

Zeki Velidî Togan, Umumî Türk Tarihine Giriş-I En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1970.

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

TEK PARTİ DÖNEMİNDE TÜRKÇÜLÜK DÜŞÜNCESİNİN SON BAHARI: 1944 IRKÇILIK-TURANCILIK DAVASI

Öğr. Gör. Dr. Murat KARATAŞ
Abdullah Gül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü
ORCID: 0000-0003-1174-5828

Özet
Türkçülük, Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Türk unsurunun çok uluslu bir yapıdan kültürel anlamda şuurlu bir Türkçülüğe yönelmesini sağlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte Türkçülük Misâk-ı Milli ile sınırlandırılırken bu sınırlar içerisindeki devlet faaliyetlerinde önemli bir konum edinmiştir. Öyle ki 1937 değişikliğiyle birlikte "Milliyetçilik" anayasada devletin niteliklerinden biri olarak belirtilmiştir. Avrupa 1939-1945 yıllarında kendi iç çelişkilerinden kaynaklanan İkinci Dünya Savaşını yaşamıştır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yönetimindeki Türkiye bu dönemde genel politikasını tarafsızlık olarak belirlemiş ve bu politikayı savaşın sonuna kadar dikkatli bir şekilde uygulamıştır. Bununla birlikte İnönü/Milli Şef yönetimi savaşın Almanlar lehine geliştiği süreçte Türkçülere devlet katında itibar gösterir iken savaş Almanların aleyhine döndüğünde pragmatist bir davranış örneği sergileyerek onları suçlu ilan etmiştir. 3 Mayıs 1944 Olayları sonrası "Irkçılık-Turancılık" adı altında açılan davada Türkçüler kamuoyu nezdinde Nazi yanlısı, Sovyetler Birliği karşıtı ve hükümeti devirmeyi amaçlayan kimseler olarak nitelenmiştir. Aslında 3 Mayıs Olayları, Türkçülerin Tek Parti yönetiminin uygulamalarına dönük ortaya koyduğu tavır ve tepki olma özelliği taşır. Bu tavır ve tepkide Türkçülerin temel tespitleri: Seçimlerin hür bir şekilde yapılmadığı, meclisin milleti temsil etmekten uzak olduğu, yeteneksiz insanların devlet kadrolarında kayırıldığı, ülkenin istibdatla yönetildiği, Cumhuriyetin lafta kaldığı, halkın sefalet içinde olduğu şeklindedir. Dava Milli Şef sıfatını taşıyan Cumhurbaşkanı İnönü'nün yönlendirmesi sonucunda hükümet darbesi halini almıştır. Ancak savaş sonrası Türkiye'de çok partili hayata geçilmesi zorunluluğu davanın seyrini etkilemiştir. Bu dava, Türkçülüğün aksiyon olarak devamını sağlarken, milli şef döneminin sonlanmasında da önemli bir aşama olmuştur.
Anahtar Kelimeler: Tek Parti, Hüseyin Nihal Atsız, Türkçülük, Irkçılık-Turancılık Davası, Sıkıyönetim Mahkemesi

LAST SPRING OF TURKISH THOUGHT IN THE ONE PARTY PERIOD: 1944 RACISM-TURANISM CASE

Abstract
Turkism enabled the Turkish element, the founder of the Ottoman Empire, to turn from a multinational structure to a culturally conscious Turkism. With the establishment of the Republic of Turkey, Turkism was limited to the National Pact, and it gained an important position in state activities within these borders. So much so that with the 1937 amendment, "Nationalism" was stated as one of the characteristics of the state in the constitution. In the years 1939-1945, Europe experienced the Second Word War, which was caused by its own internal contradictions. Turkey, under the administration of President İsmet İnönü, determined its general policy as neutrality in this period and carefully implemented this policy until the end of the war.

However, the İnönü/National Chief administration showed respect to the Turkists at the state level in the process that the war developed in favor of the Germans, bur when the war turned against the Germans, it showed an example of pragmatist behavior and declared tem guilty. In the lawsuit field under the name of "Racism-Turanism" after the events of May 3, 1944, Turkists were publicly described as pro-Nazi, anti-Soviet People and those who aimed to overthrow the government. In fact, the May 3 Events have the feature of being the attitude and reaction of the Turkists towards the practices of the One-Party administration. The main determinations of the Turkists in this attitude and reaction are that the elections are not held freely, in the parliament is far from representing the nation, incapable people are favored in the state staff, the country is governed by tyranny, the Republic is speechless, and the people are in misery. The case turned into a coup d'etat as a result of the guidance of President İnönü, who is the National Chief. However, the necessity of adopting a multi-party system in Turkey after the war affected the course of the case. While this case ensured the continuation of Turkism as an action, it also became an important stage in the end of the period of the national chief.
Keywords: One Party, Hüseyin Nihal Atsız, Turkism, Racism-Turanism Case, Martial Law Court

GİRİŞ

Türkçülük ya da Türk Milliyetçiliği, 19. Yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte Osmanlı Devleti'nin çok uluslu yapısı içinde eriyen Türk unsurunun kendine gelmesi, varlığına ve birliğine şuur edinmesi şeklinde bir aydın hareketi olarak ortaya çıktı. Bu aydın hareketi süreç içerisinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte devlet faaliyetlerine yön veren bir sosyal siyaset anlayışına ulaştı. Bu anlayış 1937'de Anayasa'nın ikinci maddesine "Milliyetçilik" olarak girerken kendisini de Misak-ı Milli sınırları ile sınırlandırdı[1].

Diğer taraftan 1920'li yıllar boyunca Türkçülüğün ilmi ve kültürel anlamda merkezi konumunda olan Türk Ocakları, 1931 yılında kapatıldı. Türk Ocaklarının taşınır-taşınmaz tüm mal varlığı Halkevlerine devredilirken ocak mensuplarından Halkevleri faaliyetlerine destek vermeleri istenildi[2]. Buna rağmen Türkçüler 1931-1939 yılları arasında tek parti yönetimi ile doğrudan karşı karşıya gelmeden varlıklarını devam ettirdi. Bu dönemde Türkçülerin en önemli ismi Hüseyin Nihal Atsız olurken "Atsız Mecmua" ve "Orhun" kısa süreli dergi denemeleri oldu. Atsız Mecmua yazarları arasında Sabahattin Ali ve Pertev Naili Boratav isimleri de yer aldı. Ancak ilerleyen süreçte Sabahattin Ali'nin yazdığı "İçimizdeki Şeytan"[3] isimli eser Atsız ile yollarının ayrılması sonucunu doğurdu.

[1]Tek Partinin altı ilkesinden biri olan "Milliyetçilik" bu maddede "Türkiye Devleti, Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Laik, İnkılâpçı ve Devletçidir" şeklinde devletin niteliklerinden biri olarak gösterildi. Bülent Tanör, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980), Yapı Kredi Kültür Yayınları, İstanbul, 1998, s. 324.

[2]Murat Karataş, "Tek Parti Döneminde Halk Eğitiminin Bir Aracı Olarak Halkevleri", Tarih Toplum ve İnanç, (Ed. Dr. Kazım Kartal), İksad Yayınevi, Ankara, 2020, s. 122.

[3]Sabahattin Ali, 1940 yılında yayınladığı "İçimizdeki Şeytan" adlı romanında, üniversite ve sanat çevrelerinde dönemin yaygın olan toplumsal ve siyasal akımlarını işlerken Hüseyin Nihal Atsız, Mükrimin Halil Yinanç, Peyami Safa ve Zeki Velidi Togan gibi isimleri, Türkiye'de Alman faşizmini savunan birer kahraman olarak canlandırdı. Kemal Sülker, Sabahattin Ali Dosyası, Ant Yayınları, İstanbul, 1968, s. 49; Romanın yayınlanmasından sonra Atsız, "İçimizdeki Şeytanlar" isimli bir yazı ile suçlamalara cevap verirken ağır ithamlarda bulundu. Harun Bora Tunç, "Belirlenilmekten Yorulan Bir Hayat Sabahattin Ali", Milli Mecmua, S: 20, Mayıs-Haziran 2021, S. 208.

Yaklaşık bir yıldır hasta olan Gazi Mustafa Kemal Atatürk 10 Kasım 1938'de vefat etti. Atatürk'ün vefatı ile sadece Cumhurbaşkanlığı makamı değil aynı zamanda CHP Genel Başkanlığı da boşaldı. İlk olarak Cumhurbaşkanı seçimi yapıldı. 11 Kasım 1938'de İsmet İnönü Cumhurbaşkanı adayı gösterildiği TBMM'den 348 oyun tamamını alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci Cumhurbaşkanı seçildi. Bundan kısa süre sonra toplanan CHP olağanüstü kurultayı (26 Aralık 1938) tüzüğün 2., 3. ve 4. Maddelerini değiştirerek Atatürk'ü "Ebedi Şef" olarak ilan ederken İnönü'yü de, "Değişmez Genel Başkanı" ve "Milli Şef" olarak kabul etti. Bu süreçte Cumhurbaşkanı İnönü, ülke ve dünya şartlarını kendi otoritesini artırma yönünde kullandı. Bu anlayışın gereği olarak İnönü kısa süre sonra, "Atatürk'ün adamları" olarak nitelenen (Şükrü Kaya, Tevfik Rüştü Aras vb.) isimleri siyaset sahnesinin dışına iterken Hasan Ali Yücel, Refik Saydam, Şükrü Saraçoğlu vb. isimleri de siyaset sahnesine aldı ve onları süreçte yükseltti.[4] Diğer bir deyişle Cumhurbaşkanı İnönü, kendi politikasını uygulayacak sadık bir çevre ortaya çıkardı ve bu kadro ile ülkeyi 1939-1950 yılları arasında yönetti.

Türkiye Cumhuriyeti'nin, yakın tarihinde geçirdiği en sıkıntılı dönem 1939-1945 yıllarıdır[5]. Türkiye bu dönemde batının kendi iç çelişkilerinden ortaya çıkan İkinci Dünya Savaşına fiilen katılmamakla birlikte, savaş yıllarının sebep olduğu iktisadi ve siyasi sıkıntılardan nasibini aldı. Almanların 1 Eylül 1939'da Polonya'ya girmesiyle başlayan savaşta Türkiye genel politikasını "Aktif Tarafsızlık" olarak belirlerken bu politikayı savaş sonuna kadar uygulama noktasında kararlı oldu. Bununla birlikte her an savaşa girilebileceği kaygısıyla Türkiye'de genel seferberlik ilan edilerek yaklaşık bir milyona yakın erkek askere alınmış, savunma ihtiyacı için önceki dönemlere oranla ülke gelirlerinin ciddi bir bölümü ayrılmıştı. Bu gelişmeler ülkede aşırı fiyat artışlarına, hayat pahalılığına ve temel ihtiyaç maddelerinin temininde sıkıntılara yol açmıştı[6]. Bu sırada piyasada aranan temel ihtiyaç maddelerinin yokluğuna ek olarak hükümetin ordu ihtiyaçlarını karşılamak için ürünlerin belli kısmına el koyması ve bunun yerine getirilmesi için baskı uygulaması, halk üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştu. Bu şekilde İkinci Dünya Savaşının iktisadi anlamdaki sıkıntıları, Türkiye'de ciddi bir sefalete neden olurken sefaletin artışı siyasi buhranı beraberinde getirmiş, bu durum da ülkede sosyalizmin yükselmesine ve halkın bazı kesimlerinde Sovyetler lehinde yapılan propagandanın karşılık bulmasına sebep olmuştu[7].

1930'lu yılların başında Türkçülerin en bilinen ismi Hüseyin Nihal Atsız iken dönemin sonuna doğru yeni kuşak Türkçüler ortaya çıktı. Yeni kuşağın önde gelen ismi Reha Oğuz Türkkan oldu. Türkkan kısa süre sonra çıkardığı dergiler üzerinden Atsız ile Türkçü düşüncenin liderliği noktasında kavgaya girişti. 1939-1944 yılları arasında Türkçü dergiler yayın hayatında görüldü. Bu dönemde Ergenekon, Bozkurt ve Gök-Börü Reha Oğuz Türkkan; Çınaraltı Orhon Seyfi Orhon; Tanrıdağ Dr. Rıza Nur; Türk Yurdu Dr. Hasan Ferit Cansever; Orhun Hüseyin Nihal Atsız; Kopuz Dr. Fethi Tevetoğlu tarafından yayınlandı[8]. Bu dergiler iki ortak özellik taşıdı.

---

[4]Murat Karataş, "Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün İkinci Dünya Savaşı Arifesinde İç Siyasette Birlik Oluşturma Çabası Üzerine Bir Değerlendirme", 5. Tarih ve Kültür Kongre Kitabı (17 Ağustos 2021 Ankara, Türkiye), (Ed. Dr. Öğ. Üy. Mehmet Ali Türkmenoğlu), İksad Yayınevi, Ankara, 2021, s. 93-95.

[5]Damadı Toker'in belirttiğine göre 1939-1945 döneminde meclis ve hükümetin, hukuki varlıkları dışında hiçbir işlevleri olmazken iç ve dış politika bizzat ve doğrudan Cumhurbaşkanı İnönü'nün tekelinde idi. Metin Toker, Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950), Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 19.

[6]Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam (1938-1950), C: 2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 345.

[7]Semih Yalçın, Türk Milliyetçiliğinin Bir Hizmetkârı; Alparslan Türkeş, Atılım Matbaası, Ankara, 2001, s. 3.

[8]Bu dönemdeki Türkçü dergiler hakkında daha geniş bilgi için Bkz; Necmettin Sefercioğlu, Türkçü Dergiler, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, Ankara, 2008.

Bunlardan ilki, ırkçı, saldırgan bir milliyetçilik anlayışını savunmaları iken ikincisi ise, dergiler sayesinde Türkçü hareketin, kültürel bir hareket olma niteliğinden sıyrılarak siyasal yönleri ağır basan ideolojik bir hareket olma özelliğini kazanmasıdır[9]. Diğer taraftan bu dönemde çok sayıda Türkçü derginin yanında iki de sol dergi yayın hayatında idi. Bu dergiler "Yurt ve Dünya" ile "Adımlar" idi. Bu dergileri çıkaranlar ve dergilerde yazanların tamamı kendilerini sosyalist olarak nitelendirmekte ancak net bir sosyalizm savunusu da yapmamaktaydılar. Bu noktada örneğin savaş karşıtı, toplumcu ve yurtsever bir çizgide yayın yapan "Yurt ve Dünya", dergiyi çıkaranlar tarafından 'biraz Atatürkçü, biraz sosyalist' olarak tanımlanıyordu[10].

Bu çalışmada Tek Parti döneminde resmi milliyetçilik anlayışının dışında yer alan toplumcu Türkçü düşüncenin İkinci Dünya Savaşı'nın seyrine göre yükseliş ve hazin bir şekilde düşüş gerekçeleri ortaya konulmaya çalışıldı. Bu yapılırken dış ve iç etkiler birlikte değerlendirildi. Dış etki denilirken Sovyet Rusya'nın Almanya'yı yenilgiye uğratması sonrasında Cumhurbaşkanı İnönü'nün uyguladığı denge siyasetinin terk edilmesi iç etki denilirken de İkinci Dünya Savaşı koşullarının tetiklediği toplumsal muhalefetin sindirilmesi birlikte ele alındı. Çalışma hazırlanırken araştırma-inceleme eserler, döneme ait hatıralar incelenerek elde edilen veriler analiz edilmeye çalışıldı.

1. 3 MAYIS 1944 OLAYLARININ BAŞLANGICI VE GELİŞİMİ

Başbakan Şükrü Saraçoğlu 5 Ağustos 1942 tarihinde TBMM kürsüsünden "Biz Türk'üz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve en az onun kadar bir vicdan ve kültür meselesidir. Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız!"[11] şeklinde konuştu. Bu konuşma yaklaşık iki yıl sonra 3 Mayıs olaylarının sebebi olarak gösterilecek iki mektubun Hüseyin Nihal Atsız tarafından kaleme alınmasına neden oldu.

Söz konusu mektuplar Orhun dergisinin 1944'ün Mart ve Nisan aylarında yayımlanan 15 ve 16. sayılarında yer alırken Atsız mektuplarda dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu'na "Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye Açık Mektup" ve "Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye İkinci Açık Mektup" şeklinde hitap eder. İlk mektupta Atsız, Başbakan Saraçoğlu'na Türkçü olduğunu söylemesine rağmen bu vasfını gösterecek bir faaliyetin bulunmadığını belirtir ve bundan duydukları rahatsızlığı dile getirir. Bu açık mektubun amacı, "Türkçülüğün niçin yalnız sözde kalarak, bugünün imkânları nispetinde iş hâline gelmediğini sormak ve Türkçülük tatbikat sahasına geçmediği için yurdumuzun düşmanı olan fikirlerin nasıl gelişip yayıldığını anlatmak" olarak gösterilir. Olumsuz bir tavır karşısında dergisinin kapatılmasını bekleyen Atsız bunun gerçekleşmemesi üzerine ikinci mektubu kaleme alır. Bu mektupta Atsız, ülkedeki komünist faaliyetlerin arttığını ve komünistlerin devlet kademelerinde hızla kadrolaştığını iddia eder. Bu kadrolaşmanın en yoğun yaşandığı yer olarak da Hasan Ali Yücel'in başında bulunduğu Milli Eğitim Bakanlığını gösterir. Atsız, Bakan Yücel'in komünistleri kollayıp kayırdığı iddiasıyla Başbakan Saraoğlu'ndan bunu engellemesini talep ederken Ahmet Cevat Emre, Sabahattin Ali, Sadrettin Celal ve Pertev Naili Boratav gibi isimlerin bir an önce devlet hizmetinden uzaklaştırılmasını ve son olarak Bakan Yücel'in makamdan istifasını ister. Açık mektupların yayınlandığı 15 ve 16. sayılar 5000 adet olmak üzere ikişer baskı yapmasına rağmen karaborsaya düşer.

[9]Turgay Uzun, Türk Milliyetçiliği ve MHP, Orion Kitabevi, Ankara, 2020, s. 271.
[10]Gökhan Atılgan, Behice Boran: Bir Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s. 61.
[11]Murat Karataş, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkçü Dergiciliğin Bir Örneği Olarak Gök-Börü Dergisi", Journal Of Universal History Studies (JUHIS), 2(1), June-2019, s. 140.

Öyle ki asıl fiyatı 25 kuruş olan derginin son sayısı 25 liraya kadar piyasada alıcı bulur. Bu süreçte "Komünistlerin derginin fazla okunmasını engellemek için dergiyi toplattıkları"[12] söylentisi ortaya çıkar.

Ülke çapında yankı uyandıran açık mektupların ilk sonucu Atsız'ın öğretmenlikten ihracı ve derginin kapatılması oldu. İkinci sonucu ise Atsız'ın komünistlikle suçladığı ve devlet hizmetinden uzaklaştırılmasını talep ettiği isimlerden biri olan Sabahattin Ali'nin mahkemeye başvurması üzerine dönemde "Atsız-Sabahattin Ali Davası" olarak bilinen sürecin başlaması oldu[13]. Atsız'ın, dava için 24 Nisan 1944 günü Ankara'ya gelmesiyle birlikte hareketli günler başladı. Davanın ilk duruşması 26 Nisan 1944'te yapıldı. Davanın hâkimi Saffet Unan, savcısı Hadi Tan olurken Atsız'ın avukatları Ferruh Ağan, Hamit Şevket İnce, Rasih Yeğengil idi. Hükümetin sağı-solu birbirine kırdırma politikasının sonucu olarak Sabahattin Ali'yi bu davada Ulus gazetesinin hukuk müşaviri temsil etti. Davacı Sabahattin Ali, gerekçesini "Suçlu, on beş yıl önce geçmiş ve hesabı tarafımdan verilmiş olan bir olayı ele alarak bana hakaret etmiştir. Cezalandırılmasını ve on bin lira tazminata hükmedilmesini talep ederim." şeklinde açıkladı. Bunun üzerine Atsız'ın avukatlarından Hamit Şevket İnce, davanın 'vatan haini' sözünden çıktığını belirterek Ceza Kanunu'ndaki 'ispat hakkı' hükmüne dayanarak Sabahattin Ali'nin vatan hainliğini ispat edeceklerini bunun davacı tarafından istenilip istenilmediğinin mahkeme tarafından kendisine sorulmasını istedi. Hâkim, söz konusu talebi olumlu bularak davayı 3 Mayıs 1944 gününe erteledi[14]. Bu arada çıkan olaylardan tedirgin olan hükümet, kamuoyunun gelişmelerden haberdar olmasını istememiş ve davanın ilk duruşmasının haberinin yer aldığı gün, Basın Yayın Genel Müdürlüğü aracılığıyla gazetelere dava hakkında haber yapılmaması bildiren talimat gönderdi. Bunu sonucu olarak basında bu tarihten, davanın ikinci duruşmasının yapıldığı 3 Mayıs 1944'e kadar konu ile ilgili haber ya da yorum yer almadı[15].

Sabahattin Ali-Nihal Atsız Davası'nın ikinci duruşması 3 Mayıs 1944 günü yapıldı. Oldukça kısa süren bu duruşmada Hâkim ilk duruşmada verdiği kararın aksine davalı Atsız'ın avukatlarının soruşturmanın genişletilmesi isteklerini reddederken savcı Hadi Tan'da, Atsız'ın cezalandırılmasını istedi. Duruşma, Atsız'ın savunmasını hazırlaması için 9 Mayıs 1944 gününe ertelendi. Mahkemenin bu kararı sonrasında Türkçüler, "Kahrolsun Komünistler", "Kahrolsun Moskof", "Yaşasın Milliyetçi Türkiye" sloganları eşliğinde mahkeme salonundan çıkarak Ulus Meydanı'na doğru yürüyüşe geçti. Bu dönemde toplumsal muhalefet hareketlerine çok da alışık olmayan devlet mekanizması göstericilere şiddet kullanırken çok sayıda göstericiyi gözaltına aldı.

[12]Atsız tarafından Edirne'de 1933-1934 yılları arasında 9 sayı yayınlanan Orhun'un devamı niteliğinde aynı isimle 10. Sayıdan başlayarak 1943-1944 yıllarında 7 sayı yayınlandı. Başbakan Saraçoğlu'na yazılan ikinci mektup sonrası Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılmasına ve son sayının toplatılmasına karar verildi. Ozan Karabulak, Atsız ve Türkçülüğün Yarım Asrı Süreli Yayınlarda Türk Milliyetçiliğinin Seyri (1931-1975), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 54-65; İlhan Darendelioğlu, Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri, Toker Yayınları, İstanbul, 1977, s. 106-123.

[13]Mustafa Müftüoğlu, Milli Şef Döneminde Çankaya'da Kâbus (1944 Turancılık Davası), Başak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 51-52.

[14]Bu süreçte DTCF Felsefe Bölümü öğrencisi Osman Zeki Yüksel (Serdengeçti), Sabahattin Ali'yi döver ve suçüstü yargılamasıyla üç günlük hapis cezasına çarptırılır. Mahmut Goloğlu, Milli Şef Dönemi (1939-1945), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 264.

[15]Şerafettin Pektaş, Milli Şef Döneminde Cumhuriyet Gazetesi, Fırat Yayınları, 2010, s. 57.

3 Mayıs Olaylarının önceden planlandığı açıktır. Buradaki amacın dava günü büyük bir gövde gösterisiyle komünistlere tepki göstermek ve toplumu bu yönde uyarmak olduğu görülmektedir. Bununla birlikte devletin sayıları yaklaşık bin kadar olan bir grubun ülkede hükümet darbesi yapacağını düşünerek onların üzerine gitmesi ise oldukça manidardır.
9 Mayıs 1944 günü gerçekleşen oturumda, Atsız'ın iki avukatı[16] onun yerine savunma yaptı ve hâkim kararını açıkladı. Karara göre, 'vatan haini' deyimi bir eylem gösterilip ona dayatılmadığından sövmekten ibaret kalmaktaydı. Bu nedenle Atsız'ın altı ay hapsi gerekecekti. Ancak, sanığın, eskiden beri Sabahattin Ali'nin düşüncelerine karşı bulunuşu ve ülküsüne uygun bulmadığı eserlerini acı hatta hakaret edici şekilde eleştirmiş olmasına rağmen Sabahattin Ali'nin susuşu, bu durum karşısında sanığın bir görev yaptığını sanarak dava konusu açık mektupları yayınlayışı cezayı azaltıcı sebep kabul edilmiş ve hapis cezası dört aya indirilerek ertelendi[17].
Bu şekilde Sabahattin Ali-Nihal Atsız Davası sonuçlandı. Ancak dava sürecinde gelişen olaylar Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve yönetimince, Irkçılık-Turancılık amacı ile gizli cemiyet kurmak ve bu yolla hükümeti devirme amacı taşımak şeklinde değerlendirildi. Hükümetin bu suçla ilgili olduğunu düşündüğü kimselerin yakalanıp yargılanması kararı alması Türkçüler için zor ve karanlık günlerin başlaması anlamına geliyordu.

2. TÜRKÇÜLERİN TUTUKLANMASI VE YAPILAN İŞKENCELER

Sabahattin Ali-Nihal Atsız davasının ertesi günü Atsız, İstanbul'a dönmeye hazırlanırken tutuklandı. Bundan sonraki süreçte Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in başında bulunduğu bir komisyonca hazırlanan 47 kişilik bir liste İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'na gönderildi. Bu liste doğrultusunda ülkenin farklı noktalarında tutuklanan Türkçüler İstanbul'a nakledildi. Bu isimler içinde yer alan siviller Sirkeci'de Sansaryan Hanı'ndaki İstanbul Emniyet Müdürlüğünde bulunan hücrelere, askerler ise Tophane'deki Askeri Cezaevi'ne konuldu[18].
18 Mayıs'taki hükümet bildirisi ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 19 Mayıs'taki konuşmasıyla soruşturma ve tutuklamalara ilişkin devletin resmi duruşu ortaya çıktı. Cumhurbaşkanı İnönü, kutlamalar sırasında yaptığı konuşmada, ırkçılık fikrini milleti ayırıcı ve bölücü; Turancılık fikrini zararlı ve hastalıklı bir fikir olarak telakki ederek, bu fikirlerle iktidarın mücadele edeceğini söyledi. Buna ek olarak İnönü, iktidarının milliyetçilik anlayışının çerçevesini Misak-ı Milli sınırları olarak işaret ederek Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında herhangi bir coğrafyaya yönelik egemenlik haklarının olmayacağını net bir şekilde ifade etti. Yine İnönü konuşmasında üç nokta üzerinde durdu. Bunlardan ilki, eğitim ve öğretimin Cumhuriyet rejiminin teminatı olduğu ve milli eğitim politikalarının Kemalizm üzerinde şekilleneceği idi. İkincisi, öğretmenlerin Cumhuriyet rejimine sadık ve bağlı olması, anayasal çerçevenin dışında hareket edemeyeceği idi.

[16]Davanın 3 Mayıs 1944 günlü oturumu sonrasında gazetecilere "Ben eski bir 'Ocaklı' Türk'üm. Nihal Atsız'ın yazılarını kendi yazım, davasını kendi davam biliyorum" şeklinde beyanat veren Avukat Hamit Şevket İnce, 8 Mayıs 1944 tarihli Ulus gazetesinde yayınlattırdığı mektubunda, Nihal Atsız'ın devrimlere düşman olduğunun anlaşıldığını, bu nedenle avukatlığından vazgeçtiğini kamuoyuna duyurdu. Mahmut Goloğlu, a.g.e, s. 265.
[17]Mustafa Müftüoğlu, a.g.e, s. 10-56.
[18]Alparslan Türkeş, 1944 Milliyetçilik Olayı, Kamer Yayınları, İstanbul, 1992, s. 58; Hulusi Turgut, Türkeş'in Anıları-Şahinlerin Dansı, ABC Yayınları, İstanbul, 1995, s. 41-42.

Üçüncüsü ise, Turancılık faaliyetleri yürütenlerin gizli bir cemiyet halinde örgütlendiği ve anayasal rejimi yıkma amacı taşıdığı idi[19].

Başbakan Şükrü Saraçoğlu da 29 Mayıs 1944 tarihinde TBMM'deki bütçe görüşmelerinde yaptığı konuşmada "Her Türk gibi ben de Kemalist rejimin doğruluğuna ve sağlamlığına o kadar eminim ki" diyerek iktidarın fikri ve fiili olarak konumunu belirledi. Buna ek olarak Saraçoğlu, Atsız ve çevresindeki Türkçüler için "rejimi yıkmak isteyen fesatçılar"[20] nitelemesinde bulundu.

Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ise, 26 Mayıs 1944 tarihinde yapmış olduğu konuşmada, eğitim politikalarında Kemalizm'i esas aldıklarını ve Atatürk'ün yolundan sapmadıklarını söyledi. Yine eğitim camiası içerisinde bulunan az sayıdaki Türkçünün tasfiye edildiğini söyleyen Yücel, aynı zamanda yayımladığı genelge ile Cumhurbaşkanı İnönü'nün 19 Mayıs 1944 tarihli konuşmasının 1944-1945 eğitim ve öğretim yılında ilk, orta kademede ve Köy Enstitüleri'nde okutulmasını emretti. Genelgede Yücel, öğretmenlerden Atatürk ve İnönü'nün düşünceleri çerçevesinde Kemalist ideolojinin coğrafya, kültür ve tarih düşüncesine ayrıca Cumhuriyet değerlerine ağırlıklı olarak yer verilmesini istedi[21].

Tek Parti döneminde CHP içinde sağ kanadın önemli bir ismi olan Memduh Şevket Esendal dava sürecinde CHP Genel Sekreterliği koltuğunda bulunuyordu. Esendal, 7 Kasım 1944 tarihinde parti teşkilatlarına Irkçılık-Turancılık davası ile ilgili bir genelge gönderdi. Genelgede süreci anlatmaya çalışan Esendal, Cumhurbaşkanı İnönü'nün 19 Mayıs nutkunda ifade ettiği gibi Atsız ve diğer sanıkları, gençleri sokağa dökmek isteyen tahrikçi, ülke menfaatlerine zarar veren fesatçı ve maceraperest olarak nitelerken parti teşkilatlarının dikkatli ve titiz olmasını istemekteydi[22].

Bu örneklerde görüldüğü gibi daha dava süreci başlamadan başta Atsız olmak üzere sanık durumunda bulunan Türkçüler, Cumhurbaşkanı İnönü ve çevresi tarafından suçlu ilan edilmekteydi. Bu furyaya savaş sırasında açık bir şekilde Alman yanlısı yayın yapan gazetelerin ve gazetecilerinde katıldığı görülmektedir[23]. Bu noktada Akşam, Cumhuriyet, İleri, Tan, Tanin, Tasvir-i Efkâr, Ulus ve Vakit gazetelerinde dava, gündem maddesi olarak işlenir. Başta Falih Rıfkı Atay olmak üzere Asım Us, Hüseyin Cahit Yalçın, Necmettin Sadak, Peyami Safa, Zekeriya Sertel vb. gazeteciler gazetelerindeki köşelerinde kaleme aldıkları yazılarında sanıkları, kanun ve nizama düşmanı olma, Cumhuriyet rejimine suikast hazırlığı içerisinde olma, Türkiye'de faşist bir diktatörlük kurma amacı taşımakla itham eder. Yine bu gazeteciler Cumhurbaşkanı İnönü'nün 19 Mayıs konuşmasının zararlı akımlara karşı uyanık ve tedbirli olması mahiyetinde Türk milletine büyük ders niteliği taşıdığını dile getirir.

[19]Maarif Vekâleti, Irkçılık-Turancılık, Maarif Matbaası, Ankara, 1944, s. 4-9. İnönü konuşmaya dönük değerlendirmesini not defterine, "Siyasi beyanat yaptım. Irkçılığı ve Turancılığı itham ettim." şeklinde kayıt düşmüştür. İsmet İnönü, Defterler 1919-1973, (Haz. Ahmet Demirel), Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2008, s. 399.
[20]Maarif Vekâleti, a.g.e, s. 10.
[21]Maarif Vekâleti, a.g.e, s. 13-24.
[22]Maarif Vekâleti, a.g.e, s. 19.
[23]Dönemde Türk basını iki kampa ayrılmıştı. Cumhuriyet, Tanin-i Efkâr ve Vakit Alman yanlısı yayın yaparken Tan, Tanin ve Vatan müttefikler lehine yayın yapıyordu. Bu gazetelerin kendi içinde bile farklı eğilimde olanlar bulunmaktaydı. Örneğin Cumhuriyet gazetesinde Abidin Daver müttefik yanlısı, General Emir Erkilet ise Alman zaferine inanmış kişilerdi. Tevfik Çavdar, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950), İmge Kitabevi, Ankara, 2013, s. 443.

Bu noktada bir örnek vermek gerekirse Ulus'taki köşesinde Atay, "Nizam Düşmanlığı Yaptırmayız" başlığıyla kaleme aldığı yazısında, Atsız ve çevresinin kanun ve nizama muhalif bir şekilde hareket ettiğini, bu hareketin Romanya'daki Gardistlere benzer şekilde organize olduğunu ve gençleri tahrik ederek nifak ve anarşiye sebebiyet verebileceğini ifade eder. Yine 21 Mayıs 1944 tarihli köşesinde "Cumhur Reisimizin Nutku" başlığıyla kaleme aldığı yazısında Atay, İnönü'nün yurdun üzerinde dolaşan kara bulutları dağıttığını ve memleketin rahat bir nefes aldığını belirtir[24].

Görüldüğü gibi Cumhurbaşkanı İnönü, CHP ve basının ağız birliği ettiği sürecin sanıklar için hayli sıkıntılı geçeceği başından belliydi. Zira sanıklar daha dava başlamadan kamuoyu nezdinde itibarsızlaştırılmaya başlanır. Ayrıca sanıklar kötü hapishane koşullarında tutuklu kalma ve işkenceye maruz kalma hali de yaşar. Sanıklardan Türkkan'ın anılarında ifade edildiğine göre Sansaryan Hanı yer altı katındaki hücrelerde devlet görevlileri tarafından kendilerine çeşitli işkenceler yapılır[25]. Sanıklardan bir başka işkence gören Tanyu, Türkiye'de çok partili hayata geçiş sonrasında, devletin "resmi" olarak uyguladığı işkenceye karşı 1949'da Danıştay'a başvurarak kendilerine işkence yapan üst düzey emniyet görevlileri ile polis memurlarının cezalandırılmasını ister. Ancak Danıştay, delil yetersizliğini gerekçe göstererek bu talebi reddeder[26].

Irkçılık-Turancılık Davasının 7 Eylül 1944 tarihli ilk duruşmasında, Türkçüler işkence meselesine ilişkin itirazlarına karşılık savcı Alöç, yapılanları "Efendim, biz bunları huzurunuza misafir olarak değil, hükümeti devirmek isteyen vatan hainleri, katiller ve caniler olarak sevk ettik. Kendilerini Pera Palas otelinde oturtacak değildik. Bunları huzurunuza Reisicumhur namzedi olarak da çıkarmadık. Onun için elbette her nevi zulmü görmüşlerdir ve göreceklerdir."[27] şeklinde kabul ve itiraf etmiştir.

Bu noktada sadece dava sanıkları değil, sanıkların aileleri, arkadaş ve dostları da bu süreçten etkilenmiş ve birtakım olumsuzluklarla yüz yüze gelmiştir. Örneğin; Atsız'ın Erenköy Lisesi'nde tarih öğretmeni olan eşi Bedriye Atsız, hiçbir sebep belirtilmeden önce bakanlık emrine alınmış ardından da tutuklanmıştır. Benzer şekilde Sançar'ın Balıkesir Lisesi'nde kimya öğretmeni olan eşi Reşide Sançar önce bakanlık emrine alınmış ardından da Zonguldak Lisesi'ne atanmıştır.

---

[24]Enes Bahadır Kızak, "3 Mayıs Irkçılık-Turancılık Davasına Türkiye'deki Alternatif ve Sol Perspektiften Bakışlar", Milli Mecmua, S: 20, Mayıs-Haziran 2021, s. 158-164; Dönemin önemli aydınlarından biri olan Behçet Kemal Çağlar, yıllar sonra Irkçılık-Turancılık davasını "Hayal ürünü bir örgütün memleketi ele geçireceği kuruntusu yüzünden öz milliyetçilerin kırılması" şeklinde değerlendirmiştir. Çağlar bu değerlendirmeyi, Şemsettin Günaltay'ın Başbakanlığa getirilmesini Kemalizm'den ödün verildiğini söyleyerek CHP'den ve milletvekilliğinden istifa ederken yapmıştır. Seçkin Çelik, İnönü Döneminde Kemalizm, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2021, s. 21.

[25]Bunlar; aç ve susuz bırakmak, Tuvalet vb. ihtiyaçlardan mahrum bırakmak, içinde yaşanması mümkün olmayan pis ve bazen bitli odalarda tutmak, dayak atmak, dayak atılan kişiyi izletmek, silah zoruyla boş kâğıda imza attırmak, içlerinden açık lağım geçen hücrelere koymak ve tabutluğa atmak şeklinde yaşanır. Bu arada 19 ve 20 numaralı hücrelerin adı emniyet mensupları arasında mutena hücre/tabutluk olarak anılmaktaydı. Reha Oğuz Türkkan, Arayan Adam Bir Dava Uğruna 44 Olayları ve Tabutluk İşkenceleri, C: 2, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2011, s. 105-241; Bu süreçte Emniyet Genel Müdürü Osman Sabri Adal, işkence iddialarını araştırmak için İstanbul'a gönderilmiş, iddiaların varit olmadığı neticesiyle Ankara'ya dönmüştür. Hilmi Uran, Hatıralarım (1908-1950), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 323.

[26]Hikmet Tanyu, Türkçülük Davası ve Türkiye'de İşkenceler, Erciyes Matbaası, Kayseri, 1950, s. 15-24.

[27]İlhan Darendelioğlu, Türk Milliyetçiliği Tarihinde Büyük Kavga, Oymak Yay., İstanbul, 1976, s. 149-150.

Yine dava için Ankara'ya gelen Atsız'ı 28 Nisan 1944 günü Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki odasında misafir eden Doç. Dr. Osman Turan Milli Eğitim Bakanlığı'nın 6 Mayıs 1944 tarih ve 43 sayılı kararı ile "görülen lüzum üzerine" bakanlık emrine, yani açığa alınmıştır[28].

3. IRKÇILIK-TURANCILIK DAVASININ GELİŞİMİ VE SONUCU

"Irkçılık-Turancılık Davası" İstanbul'da bulunan 1 ve 2 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemeleri ile Askeri Yargıtay'da üç dönemde gerçekleşti. Davasının ilk evresi 7 Eylül 1944'te Tophane'deki 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'nde başladı ve -haftada üç gün olmak üzere 65 oturumun sonunda- 29 Mart 1945'te kararın açıklanmasıyla son buldu. Mahkeme heyeti Tümgeneral Yusuf Ziya Yazgan (Başkan), Yarbay Cevdet Erkut (Duruşma Hâkimi), Albay Galip Kaan (Üye) isimlerinden oluşurken iddia makamında ise Kazım Alöç (Savcı) bulunuyordu. Savcı Alöç'ün okuduğu son soruşturma kararı, gazetelerde Sıkıyönetim Komutanlığı'nın resmi tebliği: "Irkçılık-Turancılık gayeleriyle gizli cemiyet kurarak millete ve vatana karşı hıyanet hareketine teşebbüs ettiklerinden dolayı tahkikatları mevkufen (tutuklu olarak) yapılan şahıslar hakkında alınan son tahkikat kararı umumi efkâra ayniyle arz olunur."[29] şeklinde kamuoyuna duyuruldu. Son soruşturma kararındaki suçlamalar, 18 Mayıs'ta yayımlanan hükümet bildirisi ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 19 Mayıs konuşması ile aynı dili taşıyordu.

Hazırlık soruşturmaları sırasında 47 Türkçünün sorgusu yapılmış ve bunlardan 26'sının mahkemeye verilmesine karar verilmişti. Ancak içlerinden 3'ünün dosyası ayrıldığı[30] için dava 23 sanıklı olarak başladı. Buna göre duruşmalara alınan sanıklar[31]: Alparslan Türkeş, Cebbar Şenel, Cemal Oğuz Öcal, Cihat Savaş Fer, Fazıl Hisarcıklı, Fehiman Altan Tokluoğlu, Fethi Tevetoğlu, Hasan Ferit Cansever, Hamza Sadi Özbek, Hikmet Tanyu, Hüseyin Namık Orkun, Hüseyin Nihal Atsız, İsmet Rasin Tümtürk, Muzaffer Eriş, Nejdet Sançar, Nurullah Barıman, Orhan Şaik Gökyay, Reha Oğuz Türkkan, Saim Bayrak, Sait Bilgiç, Yusuf Kadıgil, Zeki Özgür Sofuoğlu ve Zeki Velidi Togan idi.

Savcı Alöç son soruşturma kararında genel suçlamalarda bulunduktan sonra 23 sanık için ayrı ayrı suçlamada bulundu. Buna göre 3 Mayıs gösterileri Hüseyin Nihal Atsız, Cemal Oğuz Öcal ve Reha Oğuz Türkkan'ın "Tahrik ve Teşviki"; Cebbar Şenel ile Said Bilgiç'in "Tertip ve Tanzimi" ile yapılmıştı. Duruşmalar sırasında sanıklar arasında eskiye dayalı anlaşmazlıkların daha ileri boyut aldığı gözlendi. Bunun temel sebebi ise sanıklara ağır işkence yapılması ve hazır ifadelerin baskıyla imzalatılması idi. Bundan dolayı sanıklar arasında karşılıklı suçlamalar görüldü.

---

[28]Fakülteden 7 ay kadar ayrı kalan Turan, Milli Eğitim Bakan Yücel'in imza koyduğu 30 Kasım 1944 tarih ve 1049 sayılı kararname ile görevine iade edildi. Onun yeniden göreve dönüşünde CHP'nin içinde sağ kanadın etkili iki ismi rol aldı. Bunlar; CHP Genel Sekreteri Memduh Şevket Esendal ve Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu idi. Nasrullah Uzman, "Türk Milliyetçilerinin Tecziyesi: Hüseyin Nihal Atsız'ın DTCF'yi Ziyareti ve Osman Turan'ın Açığa Alınması", Milli Mecmua, S: 20, Mayıs-Haziran 2021, s. 111-115.

[29]Meşkure Yılmaz, "Türkçülük Yargılamalarından Bir Portre: Cemal Oğuz Öcal", Türk Dünyası Araştırmaları, C: 128, S: 253, Mayıs-Haziran 2021, s. 22-23.

[30]Sanık olması öngörülen fakat Almanya'da bulundukları anlaşılan Doğu Türkistanlı Nuriman Karadağlı ve eşi Ahmet Karadağlı ile adresi bilinmediği için kendisine ulaşılamayan Heybetullah İtil'in dosyaları ayrıldı. İtil ilerleyen süreçte duruşmalara ve sanıklar arasına 24. sanık olarak katıldı. Necmettin Sefercioğlu, "3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Davası", Milli Mecmua, S: 20, Mayıs-Haziran 2021, s. 46.

[31]Sanıklardan Ahmet Ali Bayrakçı, Ahmet Ellezoğlu Ahmet Ziya Özkaynak, Atilla Türkkan, Bedriye Atsız, İsfendiyar Baruönü, Mehmet Irmak, Mehmet Külahlıoğlu, Osman Yüksel Serdengeçti ve Tahsin Argun haklarında kovuşturmaya yer olmadığı gerekçesiyle 27 Temmuz 1944 tarihinde serbest bırakılmıştı. Ömer Özcan, Türkçüler Cumhuriyet Devrinde Bir İdealin Takipçileri, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2020, s. 49.

Örneğin; Atsız, Öcal'ı kendi aleyhinde ifade vermekle suçlarken Öcal, Atsız Ankara'ya geldiği zaman kaldığı Sebat otelini kendisinin bulduğunu, tutuklandığı için ücreti ödeyemediğini belirtti. Buna karşılık Atsız'da savunmasında "Ankara gençliğinin bana gösterdiği konukseverliği kendine inhisar ettirmesi: O da bir zühuldür."[32] şeklinde tepki gösterdi.

Sanıkların avukatı Prof. Dr. Kenan Öner, iddianamedeki Irkçılık-Turancılık amacı ile gizli cemiyet kurmak ve bu yolla hükümeti devirme amacı taşımak şeklindeki iddiaları reddederken savunmasını müvekkillerinin cumhuriyet, devlet, millet ve vatana bağlı olduklarını, asıl kaygılarının devlet mekanizmasına komünist sızmaları önlemek olduğu üzerine kurdu[33]. Mahkeme tarafından sanıklara Irkçılık, Türkçülük-Turancılık, Cumhuriyet, TBMM, Komünizm başta olmak üzere çok farklı konularda sorular sorulurken bütün sanıkların söz konusu sorulara kararlılıkla cevap verdikleri görülmüştür. Bu noktada kendisine Cumhuriyet rejimi hakkındaki düşüncesi sorulan Atsız, "hakiki" bir cumhuriyete taraftar olduğunu ve "Takdir buyurursunuz ki klasik Cumhuriyet değildir. Cumhur, halk demek olduğuna göre intihabın tek dereceli, mebusların, serbest seçilmesi lâzımdır. Sonra fırkaların birden fazla olması ve bunların birbirlerini kontrol etmesi lâzımdır. Bunlar olmadığına göre bugünkü rejim klasik manasıyla bir Cumhuriyet sayılmaz."[34] şeklinde yanıtlamıştır.

Mahkemenin Türkçülük hususundaki anlayışınız ve kanaatiniz nedir şeklindeki sorusuna Tümtürk, "Türkçülük, memlekette düşünce hürriyeti, söz hürriyeti, keyfi idare yerine istisnasız bir kanun hâkimiyeti taraftarıdır; memlekete koyun adamdan ziyade şahsiyet, ferdi düşünme kabiliyeti ve medeni cesaret sahibi adamdan gelemeyeceğine inanır ve bu bakımlardan Türkçülük, komünizmden olduğu kadar faşizm ve nasyonal sosyalizmden de hiçbir şeyin doldurulamayacağı kadar derin bir uçurumla ayrılmaktadır"[35] şeklinde yanıtlarken yalnızca "faşizm" iddialarını reddetmekle kalmaz; dönemin yönetim anlayışına da ışık tutar.

Türkeş ise mahkemenin Turancılık hakkındaki düşünceniz nedir? tarzındaki sorusuna "Ben koyu bir milliyetçiyim, fakat zannedildiği anlamda ırkçı değilim" dedikten sonra "Benim fikrime göre her şeyden mühim olan Türkiye'dir. Memleketimizin ilim, irfan, sanayi, iktisat vesair sahada en ileri dereceye ulaşması için çalışmak lâzımdır… Turan, yani Türk birliği yalnız Asya'dakiler değil, bütün Türklerdir. Yani ilmi manasından başka olarak bütün yeryüzündeki Türklerdir. Yani Türk birliği, yalnız Asya'dakilerle değil Bulgaristan'daki, Yunanistan'daki vesair yerlerdeki Türkleri de içine alır mefhumdur."[36] şeklinde yanıtlamıştır.

Toplam 23 Türkçünün yargılandığı dava 29 Mart 1945'te sonuçlandı. Karar sonrası 13 sanık beraat ederken Alparslan Türkeş, Cebbar Şenal, Cemal Oğuz Öcal, Cihat Savaş Fer, Fethi Tevetoğlu, Hüseyin Nihal Atsız, Nejdet Sançar, Nurullah Barıman, Reha Oğuz Türkkan, Prof. Dr. Zeki Velidi Togan'a ise 1 ile 10 yıl arasında farklı hapis ve sürgün cezaları verildi[37].

Bundan sonra 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesinin haklarında verdiği kararları temyiz için sanıkların Askeri Yargıtay'a taşımasıyla davanın daha kısa sürecek ikinci evresi başladı.

---

[32]Hayri Yıldırım, 3 Mayıs 1944 Irkçılık Turancılık Davası, Togan Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 362.
[33]Süleyman Kocabaş, 1944 Türkçülük-Turancılık Olayı, Vatan Yayınları, İstanbul, 2008, s. 75.
[34]3 Mayıs Türkçüler Günü Antolojisi, C: 1, Türkiye Milliyetçiler Birliği Ankara Ocağı Yayınları, Ankara, 1967, s. 40-48.
[35]3 Mayıs Türkçüler…, s. 65-68.
[36]3 Mayıs Türkçüler, s. 55-49.
[37]Jacob M. Landau, Pantürkizm, (Türkçesi: Mesut Akın), Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 172; Tuncer Baykara, Zeki Velidi Togan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s. 31.

Aynı yılın ekim ayında Askeri Yargıtay 1 Nolu Sıkıyönetim Mahkemesi'nin verdiği kararları "usûl ve esas yönünden" bozarak; tutuklu sanıkların hemen salıverilmesini ve davanın 2 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesinde görülmesini kararlaştırdı. Ayrıca Askeri Yargıtay kararında, her sanığın durumu ve kendisine yöneltilen suçlamalar ayrı ayrı değerlendirilerek, onların her biri için ayrı aklama kararı verilmesini istedi[38].

Irkçılık-Turancılık Davası'nın üçüncü ve son evresi Askeri Yargıtay'ın verdiği karar doğrultusunda 5 Ağustos 1946'da 2 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'ndeki ilk duruşmanın görülmesiyle başladı ve 31 Mart 1947'deki 29. duruşmada sanıkların suçsuz oldukları kararının açıklanmasıyla son buldu. Mahkeme heyeti Tümgeneral Yaşar Yenici (Başkan), General Şevki Mutlugil (Duruma Yargıcı) ve Yarbay Ömer Köprülü (Üye) isimlerinden oluşurken iddia makamında ise Hâkim Yüzbaşı Mehmet Ünüulu (Savcı) bulunuyordu. Mahkeme, ırkçılık düşüncesinin 1924 Anayasası'nın 88. Maddesine aykırılık taşımadığına karar verdi. Mahkemeye göre ırk ayrımı yaparak kamu haklarını kısıtlama anayasayı ihlâl etme anlamı taşımakla birlikte anayasa da böyle bir davranışı suç sayan madde yoktu. Mahkeme ayrıca Türkçülerin hükümet darbesi yapacakları iddiasına dönük yeterli delilin olmadığına, Türkçülerin Sovyetlere dönük ilgisinin siyasi değil milliyetçi amaç güttüğüne, 3 Mayıs Olaylarının milli bir ideolojinin, milli olmayan ideolojiye karşı duyulan kini izhar etme dürtüsünden kaynaklandığına kanaat getirdi[39]. Boranında ifade ettiği gibi bu kararın ortaya çıkmasında aradan geçen iki yılda yeni bir dünya düzeninin kuruluyor olması önemli bir etmen oldu. Zira savaş sonrası süreçte dünya ABD merkezli "Hür Dünya" ile Sovyetler Birliği merkezli "Demir Perde" arasında Soğuk Savaş dönemine girerken Türkiye'de resmi ideolojinin omurgasına güçlü bir anti-komünizm oturuyordu[40].

4. IRKÇILIK-TURANCILIK DAVASI VE DIŞ POLİTİKA

Alman ordularının 1 Eylül 1939'da Polonya'ya girmesiyle başlayan İkinci Dünya Savaşı başını Almanya'nın çektiği Mihver devletler ile başını İngiltere'nin çektiği Müttefik devleteler arasında yaşandı. Türkiye stratejik konumu nedeniyle her iki tarafça yanlarında savaşa dâhil edilmek istenildi. Buna karşılık Türkiye'nin politikası ise "Aktif Tarafsızlık" olarak nitelenen savaşın dışında kalmayı ve savaşın yıkıntılarından ülkeyi korumayı amaçladı[41]. Bu politikanın baş aktörü Cumhurbaşkanı İsmet İnönü oldu. Bununla birlikte bu politikanın dönemde uygulanabilmesinin temel nedeni olarak İnönü'nün çevresindeki kadronun Birinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki Türk İstiklal Harbini yaşayan isimlerden oluşması olduğu söylenebilir. Ayrıca savaş süresince Türkiye'nin bu politikayı, her iki taraftan ekonomik yardım ve modern askeri teçhizat elde etmek için kullandığı da görülmektedir.

Savaş sürecinde Almanya, Türkiye'ye dönük genel siyasetini Türkiye'yi kendi yanına çekmek bu mümkün olmazsa müttefik devletler bloğuna gitmesini engellemek olarak belirledi.

[38]Günay Göksu Bozdoğan, Turan'dan Bozkurt'a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946), (Çev. İsmail Kaplan), İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 113.

[39]Altan Deliorman, Atsız-Hayatı-Görüşleri-Eserleri, Berikan Yayınevi, Ankara, 2013, s. 80.

[40]Tanıl Bora, Cereyanlar Türkiye'de Siyasal İdeolojiler, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 285.

[41]Tarafsızlık İkinci Dünya Savaşı sırasında herhangi bir blokun yanında savaşa girmemek anlamına gelirken, bunun aktif bir şekilde yerine getirilmesi ise savaşa dâhil olmamak adına savaşan ülkelerle ittifaklara gidilerek ülkeleri birbirlerine karşı dengelemeye çalışmaktı. Bu ilke Türkiye'nin savaş boyunca birbirleriyle çelişen ittifaklar ve pazarlıklara dâhil olmasına neden olduğu gibi, içinde bulunduğu ittifakların öngördüğü davranışları da yerine getirmemesiyle sonuçlanmıştır. Ali Balcı, Türkiye Dış Politikası, Alfa Yayınları, İstanbul, 2017, s. 75.

Bu nedenle daha savaş başlamadan eski başbakanlarından Franz Von Papen'i Ankara Büyükelçiliğine atadı[42]. Ancak temel görevi Türkiye'yi Almanya'ya yakın tutmak en azından tarafsızlığını sağlamak olan Von Papen 12 Mayıs 1939 tarihinde Ankara'da Türk-İngiliz Ortak Deklarasyonunun imzalanmasına engel olamadı. Buna göre, her iki devlet kendi güvenlikleri açısından bir ittifak anlaşması imzalayacaklar ve savaşın Akdeniz'e sıçraması halinde her iki devlet birbirlerine yardım edecekti[43].

Bu gelişme Almanya ve İtalya tarafından tepkiyle karşılandı. Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir yere sahip olan Almanya, ihracatı sonlandırıp ekonomik ve kültürel iş birliğini bitirebileceği tehdidinde bulunurken İtalya ise gelişmeyi Mihver devletler için düşmanca olarak nitelendirdi. Buna ek olarak Türk-İngiliz yakınlaşması, İtalya'yı, on iki adanın durumu açısından da endişeye sevk etti. Diğer taraftan 23 Ağustos 1939 tarihinde imzalanan Sovyet-Alman Saldırmazlık Anlaşması üzerine Türkiye, 26 Eylül 1939 tarihinde Sovyetler nezdinde Türk-Sovyet dostluk anlaşması zemini aramış ancak Sovyetlerin Boğazların statüsünün değiştirilmesi talepleri yüzünden istenilen sonuç elde edilemedi[44].

Almanya'nın 1941 yılıyla birlikte Sovyetlerin batıya doğru genişlemelerini önlemek ve bir güvenlik ağı oluşturmak amacıyla Sovyetleri balkanlardan çıkarmak için harekete geçmesi savaşın seyrinde kritik bir dönüm noktası oldu[45]. Bu aşamada 18 Haziran 1941 tarihinde Almanya adına Ankara Büyükelçisi Von Papen ve Türkiye adına Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun imza koydukları Türkiye-Almanya Dostluk ve saldırmazlık Anlaşması imzalandı. Bu anlaşma sonrasında Türkiye; Almanya ve Sovyetlere tarafsızlık ilanında bulundu[46]. Bu gelişme İngiltere ve ABD'nin tepkisine neden oldu. ABD gelişmeyi ihanet olarak değerlendirerek ödünç verme ve kiralama kanunu gereğince yaptığı yardımları kesti. İngiltere ise Türkiye'yi yalnız bırakmanın onu Almanya tarafına iteceği düşüncesinden hareket ederek kendisi için ABD'den aldığı silah yardımından bir kısmını Türkiye'ye vermeye devam etti[47].

Diğer taraftan Almanya'nın, Sovyetler Birliği'ne saldırısından sonra Türkiye'yi savaşta kendi yanına çekebilmek için hem Turancı çevrelerle hem devlet kadroları içinde yer alan Sovyet karşıtı isimlerle temasa geçtiği görülmektedir[48]. Alman ordularının Sovyet topraklarında ilerledikleri sırada Almanya'nın Türkiye Büyükelçisi Von Papen, Sovyetlerin Türkçe konuşulan bölgeleri hakkında bilgi edinmek, bu bölgeler halkının desteğini sağlamak ve Türkiye'deki Turancı çevreleri Almanya yararına hareket ettirmek için bunlarla temasa geçmiştir.

Buna ek olarak Başbakan Refik Saydam 8 Temmuz 1942'de kalp krizi sonucu vefat etmiş ve Başbakanlık görevine Şükrü Saraçoğlu ondan boşalan Dışişleri Bakanlığına da Numan Menemencioğlu getirilmişti. Saraçoğlu'nun başbakanlık dönemi, Atsız'ın açık mektuplar kaleme alacağı bir süreci beraberinde getirdi. Zira yukarıda da bahsedildiği gibi, Başbakan Saraçoğlu'nun mecliste dile getirdiği Türkçü oldukları ve Türkçülük namına çalışmaya devam edecekleri yönündeki ifadeleri doğal olarak Türkçü çevreleri heyecanlandırdı.

---

[42]Yavuz Özgüldür, Türk-Alman İlişkileri (1923-1945), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1993, s. 109-122.
[43]İngiltere Başbakanı Winston Churchill bu gelişmeyi İtalya'nın Arnavutluk'u işgaline karşı verilen cevap olarak nitelemiştir. Ahmet Şükrü Esmer ve Oral Sander, "1939-1945 Dönemi", Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995), Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, s. 139.
[44]Mustafa Aydın, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye 1939-1945", Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, (Ed. Baskın Oran), C: 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 419-422.
[45]George Vernadsky, Rusya Tarihi, Slenge Yayınları, İstanbul, 2011, s. 496.
[46]Kamuran Gürün, Türk Sovyet İlişkileri, TTK Yayınları, Ankara, 1991, s. 238.
[47]Fahir Armaoğlu, Belgelerle Türk Amerikan Münasebetleri, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1991, s. 143.
[48]Hasan Kösebalan, Türk Dış Politikası, BingBang Yayınları, Ankara, 2014, s. 144.

Bu süreçte gerek İstanbul'da gerekse de taşrada Türkçü yayınların sayısında artış gözükürken başta Cumhuriyet olmak üzere Tasvir-i Efkâr ve Vakit gibi ulusal çapta yayın yapan gazetelerde Almanya lehine yazılar çıkmaktaydı. Bu durumun Cumhurbaşkanı İnönü'nün bilgisi ve onayı dışında geliştiğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Zira dönem boyunca tüm gücü kendinde toplayan Cumhurbaşkanı İnönü, İkinci Dünya Savaşı boyunca basın denetimini bizzat takip etmiş, şifreli yazışmalarla yakından ilgilenmiştir.

Özet olarak söylemek gerekirse Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı sonrasında İsmet İnönü Cumhurbaşkanı koltuğuna oturdu. Kendisinin Atatürk olmadığı gerçeğinden hareket eden İnönü, parti ve ülke yönetiminde öncelikli olarak kendini güçlendirecek adımları atarken süreç içerisinde de kendisine sadık isimler ortaya çıkardı. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Cumhurbaşkanı İnönü, Türkiye'nin politikasını aktif tarafsızlık ya da denge politikası olarak belirledi. Bu politikayı süreçte hem dış politikada hem de iç politikada kararlı bir şekilde uyguladı. Bu anlamda Şükrü Saraçoğlu ve Hasan Ali Yücel dönemde İnönü'nün kendileri üzerinden Türkçü düşünceyi ve Komünist/Sol düşünceyi manipüle ettiği isimler oldu. İkinci Dünya Savaşının başında Almanların başarı kazanması üzerine bu ülkeyle yakın ilişkiler kurulması gerektiğinde Cumhurbaşkanı İnönü, ülke içindeki Türkçülere hoşgörüyle yaklaşıp sol düşüncenin üzerinde baskı uyguladı. Ancak savaşın Almanların aleyhine dönmesi üzerine Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler kurulması zorunluluğu ortaya çıktığında bu kez Hasan Ali Yücel vb. isimler üzerinden Sovyetler Birliği'ni rahatsız eden Türkçülere darbe vurulmasını tercih etti. Bu tercihte Sabahattin Ali - H. Nihal Atsız davası devlet tarafından gerekçe olarak kullanıldı. Sabahattin Ali - H. Nihal Atsız davası sırasında çıkan olaylarla ilişkilendirilen Irkçılık-Turancılık Davası, devlet merkezli kendini misak-ı milli ile sınırlayan milliyetçilik ile Türkçü düşüncenin karşı karşıya geldiği bir dava olma özelliği taşır. Zira resmi milliyetçilik anlayışının devlet eliyle Türkçü düşünceyi yok etmeye çalıştığı, ancak sonuç alamadığı bu dava sonrası Türkçü düşünce ülkede çok partili hayatın başlamasının da etkisiyle daha çok güçlenmiş ve toplum tarafından daha da sahiplenilen bir siyasi akım halini almıştır.

SONUÇ

Fransız İnkılâbı sonrası milliyetçilik düşüncesinin geniş kitleler tarafından kabul görmesi, çok uluslu imparatorlukların da geleceğini belirledi. Bu düşünceden en fazla etkilenenlerden biri de Osmanlı Devleti oldu. Dönemde Osmanlı Devleti'ni yönetenler milliyetçi isyanların önüne geçebilmek için bütün Osmanlı tebaasının eşitliğine yönelik birtakım reformlar uyguladı. Sonuçta Osmanlıcılık politikasıyla isyancı hareketleri engellemeyi amaçladılar. Ancak bu çabalar gayrimüslim tebaa üzerinde etkili olmazken süreç onların Osmanlı'dan ayrılarak kendi ulus devletlerini kurmalarıyla sonuçlandı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'ni yönetenler toprak kayıplarının önüne geçmek amacıyla bu kez halifelik makamının da etkisiyle İkinci Abdülhamit döneminde İslamcılık/Ümmetçilik politikasını uygulamaya soktu. Ancak İslamcılık politikası da devletin günden güne kan kaybetmesine engel olamadı. Özellikle İngilizlerin Arap yarımadasında giriştiği faaliyetlerin Arap aşiretleri arasında etkili olması İslamcılığında sonunu getirdi. Osmanlının son döneminde yaşanan bu gelişmeler sonrasında devleti yönetenler tutunacak tek dal olarak Türkçülük düşüncesini gördü. Bu düşünce her ne kadar Osmanlı Devleti'ni kurtarmasa da Türk ulus kimliğine dayalı Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu sağladı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte Türkçülük/Milliyetçilik düşüncesi devletin dayandığı temel niteliklerden birisi olmakla birlikte bu dönemde devlet katında pratiğe dökülen milliyetçilik anlayışı kendisini Misak-ı Milli ile sınırladı.

Bu doğrultuda Türk Ocakları ve Türkçü dergiler kapatılırken Pantürkçü düşünceye sahip aydınlardan da kendini Misak-ı Milli ile sınırlayan milliyetçilik anlayışını benimsemeleri istenildi. Bu isteğin sonucu olarak Atatürk döneminde Türkçü aydınlar genel itibariyle onun kişiliğine ve uygulamalarına duydukları güvenle devletin benimsediği milliyetçilik anlayışının dışında bir söylem üretmedi.

Türkiye'de Tek Parti dönemi milliyetçilik anlayışının dışında bir milliyetçilik anlayışının yeniden baş göstermesi İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesine denk geldi. Bu yeni milliyetçilik anlayışı Türk ırkının tarihi sembollerine ve kan birliğine önem verdi. Atatürk'ün vefatı sonrasında Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan İsmet İnönü dünyanın koşar adım yeni bir savaş atmosferine girdiği süreçte "Milli Şef" ve "Değişmez Genel Başkan" nitelemeleriyle ülkede tek adam durumuna geldi. Bu şekilde ülkede ve partide etkileşen İnönü, 1939-1950 döneminde CHP içindeki İslamcı, Osmanlıcı ve Türkçü kadroları önemli ölçüde tasfiye ederken bürokrasiyi de baştan aşağıya laikleştirmeyi başardı[49].

Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun meclisteki ünlü konuşmasıyla başlayan süreç, Hüseyin Nihal Atsız'ın kendisine ait Orhun dergisinde yayınladığı iki mektupla devam etmiş, 3 Mayıs 1944 tarihinde Ankara'da Türkçü gençlerin gösterisi ile sona ermiştir. 3 Mayıs gösterileri, Türkçülerin İnönü yönetimindeki tek parti uygulamalarına dönük ilk defa ortaya koyduğu tavır ve tepki olma özelliği taşır[50]. 3 Mayıs gösterileri, Milli Şef İnönü'nün 19 Mayıs nutku ile yeni bir çehreye bürünmüş ve çok farklı, maksatlı bir bakış açısıyla "Irkçılık-Turancılık Davası" na dönüşmüştür. Dava ile Cumhurbaşkanı İnönü'nün ve CHP çevresinin Türkçüleri hukuk önünde yargılarken birkaç amaç güttüklerini söylemek mümkündür. Bunlar; hükümetin savaş yıllarındaki Alman yanlısı faaliyetlerini gizleme, Sovyetleri memnun etme, Türkçüleri kamuoyuna Nazi Almanya'sının ırkçı ve faşist fikirlerini destekleyen bir hareket gibi göstermektir. Yine dava ile ülkedeki sol düşüncenin CHP ve devlet kadrolarına yerleşme imkânı bulduğu görülmektedir.

Irkçılık-Turancılık davasının, milletlerarası boyutunu İkinci Dünya Savaşı'nın Almanların aleyhine dönmesi oluştururken; Türkçü aydınların hükümet darbesi yapmak ve milli birliği bozmak suçuyla itham edilmesi, devletin bunu basın yoluyla da Sovyetler Birliği'ne duyurmaya çalışması karşı tarafta yankı bulmamıştır. Bu yönüyle, Türkçülerin yargılanma sürecini dış politikadaki gelişmelerden bağımsız düşünmemek gerekir. Aynı şekilde İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan Sovyet tehdidine karşı ABD'nin başı çektiği Batı Blok'una yaklaşılması komünizmle mücadele kapsamında Türkiye'deki komünistleri işkence süreciyle yüzleştirir. Bu süreçte Behice Boran, Niyazi Berkes, Pertev Naili Boratav gibi isimler üniversiteden uzaklaştırılırken başka isimlerde tıpkı Türkçüler gibi başta tabutluk olmak üzere farklı işkencelerden geçer. Dolayısıyla günün sonunda gerek Türkçülerin gerekse de Komünistlerin devlet tarafından dış politik gelişmelere göre devlette kabul gördükleri ya da itibardan düşürüldükleri ortaya çıkmaktadır.

---

[49]Şerif Mardin, Türkiye'de Din ve Siyaset, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 203-206.

[50]Türkdoğan, 1944 Olaylarını, Atatürk sonrası "Türkleşme ve Türk'e Dönme" akımının yolunun kesilmesi olarak değerlendirir. Stratejik makamları yeniden ele geçirmiş bulunan gelenekli patrimonial devşirme tarzı yönetim, bunalımlı ortamdan da yararlanarak tarihsel konumunu ve rolünü almak suretiyle, dış Türkler sorununu ve milliyetçilik oluşumunu devre dışı bırakmaya çalışmış ve bunda da başarılı olmuştur. Türkdoğan, Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazandıkları günden itibaren, yetkili makamların bu soydaşlarımıza aktif katılımcılıktan uzak, çekimser vaziyet alışlarında 1940'lı yılların bilinçaltı tepkilerinin derin izleri olduğunu belirtir. Ona göre günümüzde, Türk cumhuriyetlerinde istenilen düzeyde ekonomik, kültürel ve soydaşlık boyutunda etkileyici dinamik bir rol oynayamayışımızda bu kozmopolit aydın kadro ve yönetici tabakanın gelenekli bilinçaltı kurgularını çok iyi düzenlemiş olmalarının payı yüksek olmuştur. Orhan Türkdoğan, Ulus-Devlet Düşünürü: Ziya Gökalp, IQ Yayınları, İstanbul, 2005, s. 411-416.

Irkçılık-Turancılık davası Cumhuriyet dönemi Türk siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olurken ilerleyen süreçte Türkçüler ve CHP arasında kapanmayacak duygusal uzaklıkların doğmasına neden oldu. Bu noktada söz konusu uzaklığı örneklemek gerekirse Atsız'a göre 3 Mayıs, "Türkçülüğün gafletten ayrılışı, can düşmanlarını tanıdığı, dost sandığı hainleri ayırdığı"[51] gün olma özelliği taşır. Aynı şekilde 3 Mayıs'a bağlı olarak gelişen Irkçılık-Turancılık davası, Türkiye'de çok partili hayata geçişle birlikte tam anlamıyla Türkçü programa sahip bir parti kurulması arayışını başlatır[52] ve bu arayış yaklaşık yirmi beş yılın sonunda Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) kurulmasıyla sonlanır. Bugün 3 Mayıs, Milliyetçi/Ülkücü çevrelerce "Türkçüler ya da Milliyetçiler Günü"[53] olarak kutlanmaktadır.

KAYNAKLAR

Armaoğlu F. (1991). Belgelerle Türk Amerikan Münasebetleri, TTK Yayınları, Ankara.

Atılgan G. (2007). Behice Boran: Bir Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı, Yordam Kitap, İstanbul.

Aydemir Ş. S. (2000). İkinci Adam, C: 2, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Aydın M. (2009). "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye 1939-1950", Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, (Ed. Baskın Oran), C: 1, İletişim Yayınları, İstanbul.

Balcı A. (2017). Türkiye Dış Politikası, Alfa Yayınları, İstanbul.

Baykara T. (1989). Zeki Velidi Togan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Bora T. (2017). Cereyanlar Türkiye'de Siyasal İdeolojiler, İletişim Yayınları, İstanbul.

Çavdar T. (2013). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950), İmge Kitabevi, Ankara.

Çelik S. (2021). İnönü Döneminde Kemalizm, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.

Darendelioğlu İ. (1976). Türk Milliyetçiliği Tarihinde Büyük Kavga, Oymak Yay., İstanbul.

---------- (1977). Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri, Toker Yayınları, İstanbul.

Deliorman A. (2013). Atsız-Hayatı-Görüşleri-Eserleri, Berikan Yayınevi, Ankara.

Esmer A. Ş. ve Sander O. (1996). "1939-1945 Dönemi", Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995), Siyasal Kitabevi, Ankara.

Goloğlu M. (2017). Milli Şef Dönemi (1939-1945), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.

Gürün K. (1991). Türk Sovyet İlişkileri, TTK Yayınları, Ankara.

İnönü İ. (2008). Defterler 1919-1973, (Haz. Ahmet Demirel), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Kızak E. B. (2021). "3 Mayıs Irkçılık-Turancılık Davasına Türkiye'deki Alternatif ve Sol Perspektiften Bakışlar", Milli Mecmua, S: 20, Mayıs-Haziran 2021, s. 156-174..

[51]H. Nihal Atsız, "3 Mayıs 1944", 3 Mayıs 1944 50. Yıl Türkçülük Armağanı, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994, s. 2.

[52]Murat Karataş, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Türkçü Muhalefetin Örneği Olarak Kızıl Elma Dergisi", İlkçağlardan Modern Dönem Tarihten İzler, (Ed. Prof. Dr. Osman Köse), Berikan Yayınevi, Ankara, 2018, s. 617.

[53]Tophane Askeri Cezaevi'nde kalan Cebbar Şenel, Cihat Savaş Fer, Hüseyin Nihal Atsız, Necdet Sançar, Nurullah Barıman, Reha Oğuz Türkkan ve Zeki Velidi Togan 3 Mayıs 1945 tarihinde bugüne dair ilk anmayı yapmışlardır. Reha Oğuz Türkkan, Tabutluktan Gurbete, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1975, s. 202.

Karataş M. (2018). "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Türkçü Muhalefetin Örneği Olarak Kızıl Elma Dergisi", İlkçağlardan Modern Dönem Tarihten İzler, (Ed. Prof. Dr. Osman Köse), Berikan Yayınevi, Ankara, 2018, s. 613-637.

---------- (2019). "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkçü Dergiciliğin Bir Örneği Olarak Gök-Börü Dergisi", Journal Of Universal History Studies (JUHIS), 2(1), s. 134-153.

---------- (2020). "Tek Parti Döneminde Halk Eğitiminin Bir Aracı Olarak Halkevleri", Tarih Toplum ve İnanç, (Ed. Dr. Kazım Kartal), İksad Yayınevi, Ankara.

---------- (2021). "Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün İkinci Dünya Savaşı Arifesinde İç Siyasette Birlik Oluşturma Çabası Üzerine Bir Değerlendirme", 5. Tarih ve Kültür Kongre Kitabı (17 Ağustos 2021 Ankara, Türkiye), (Ed. Dr. Öğ. Üy. Mehmet Ali Türkmenoğlu), İksad Yayınevi, Ankara, 2021, s. 90-103.

Karabulak O. (2017). Atsız ve Türkçülüğün Yarım Asrı Süreli Yayınlarda Türk Milliyetçiliğinin Seyri (1931-1975), Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Kocabaş S. (2008). 1944 Türkçülük-Turancılık Olayı, Vatan Yayınları, İstanbul.

Kösebalan H. (2014). Türk Dış Politikası, BingBang Yayınları, Ankara.

Landau J. M. (1999). Pantürkizm, (Türkçesi: Mesut Akın), Sarmal Yayınevi, İstanbul.

Maarif Vekâleti. (1944). Irkçılık-Turancılık, Maarif Matbaası, Ankara.

Mardin Ş. (1995). Türkiye'de Din ve Siyaset, İletişim Yayınları, İstanbul.

Müftüoğlu M. (2005). Milli Şef Döneminde Çankaya'da Kâbus (1944 Turancılık Davası), Başak Yayınları, İstanbul.

Özcan Ö. (2020). Türkçüler Cumhuriyet Devrinde Bir İdealin Takipçileri, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Özgüldür Y. (1993). Türk-Alman İlişkileri (1923-1945), Genelkurmay Basımevi, Ankara.

Pektaş Ş. (2010). Milli Şef Döneminde Cumhuriyet Gazetesi, Fırat Yayınları, İstanbul.

Sefercioğlu N. (2008). Türkçü Dergiler, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, Ankara.

---------- (2021). "3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Davası", Milli Mecmua, S: 20 (Mayıs-Haziran), s. 32-54.

Sülker K. (1968). Sabahattin Ali Dosyası, Ant Yayınları, İstanbul.

Tanör B. (1998). Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980), Yapı Kredi Kültür Yayınları, İstanbul.

Tanyu H. (1950). Türkçülük Davası ve Türkiye'de İşkenceler, Erciyes Matbaası, Kayseri.

Toker M. (1990). Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950), Bilgi Yayınevi, Ankara.

Tunç H. B. (2021). "Belirlenilmekten Yorulan Bir Hayat Sabahattin Ali", Milli Mecmua, S: 20, Mayıs-Haziran 2021, s. 202-211.

Turgut H. (1995). Türkeş'in Anıları-Şahinlerin Dansı, ABC Yayınları, İstanbul.

Türkdoğan O. (2005). Ulus-Devlet Düşünürü: Ziya Gökalp, IQ Yayınları, İstanbul.

Türkeş A. (1992). 1944 Milliyetçilik Olayı, Kamer Yayınlar, İstanbul.

Türkkan R. O. (1975). Tabutluktan Gurbete, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Uran H. (2009). Hatıralarım (1908-1950), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Uzun T. (2020). Türk Milliyetçiliği ve MHP, Orion Kitabevi, Ankara.

Uzman N. (2021). "Türk Milliyetçilerinin Tecziyesi: Hüseyin Nihal Atsız'ın DTCF'yi Ziyareti ve Osman Turan'ın Açığa Alınması", Milli Mecmua, S: 20, Mayıs-Haziran 2021, s. 109-115.

Vernadsky G. (2011). Rusya Tarihi, Slenge Yayınları, İstanbul.

Yalçın E. S. (2001). Türk Milliyetçiliğinin Bir Hizmetkârı; Alparslan Türkeş, Atılım Matbaacılık, Ankara.

Yıldırım H. (2015). 3 Mayıs Irkçılık Turancılık Davası, Togan Yayıncılık, İstanbul, 2015.

Yılmaz M. (2021). "Türkçülük Yargılamalarından Bir Portre: Cemal Oğuz Öcal", Türk Dünyası Araştırmaları, C: 128, S: 252 (Mayıs-Haziran), s. 13-32.

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

AHKAM DEFTERLERİ: MAHİYETLERİ, MUHTEVALARI VE OSMANLI ARAŞTIRMALARINDA KULLANIMLARI

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU
Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
ORCID: 0000-0001-8826-6572

ÖZET
Osmanlı Devleti'nin yönetim anlayışının temeli adalettir. Bu temel Osmanlı kaynaklarında "Daire-i Adliye" şeklinde ifade edilmiştir. Buna göre devletin kaim olması adaletle mümkündür. Adaletin tesisi işin adil bir padişah, adil bir padişahın adaleti tesis etmesi için güçlü ve itaatkâr bir ordu, bu ordunun temini için zengin bir hazine ve zengin hazine için ise yine itaatkâr ve zengin bir tebaa lazımdır. Nihayetinde bu zengin tebaanın varlığı ve itaatinin devamı yine adaletle kaimdir. Devletin bekası için bu kadar önemli olan adaletin tesisi amacıyla Osmanlı Devleti kuruluş döneminden itibaren fethettiği topraklara kadılar tayin etmiştir. Bu konuda hataya mahal bırakamamak yani kadıların verdiği hükümlerde ortaya çıkabilecek haksızlıkları ortadan kaldırmak da yine kadının hükmüne muhatap olanların devlet merkezine müracaatı ile mümkün olabilecektir. Zaten kadı padişah adına adaleti tesis ile görevli olup nihayetinde mutlakıyet rejimi ile idare edilen devlette her erkin muhatabı bizzat padişahın kendisidir. Padişah adına yargı yetkisini kullanan bu kadıların kararlarına karşı İstanbul'da, divanda alınan kararlar ise yani hükümler ise ahkâm defterlerini teşekkül ettirmiştir. Zaten ahkâm hükmün çoğuludur ve terim olarak padişah buyruğu demektir. Bu defterlerin içeriğine bakıldığında tüm ülkedeki idari, mali hukuki ya da asayiş olayları ile ilgili çok fazla ve birinci elden bilgiye ulaşabilmekteyiz. Bu sebeple ahkâm defterleri tarih araştırmacıları için çok önemli bir kaynak vazifesini görmektedir. Tebliğde bu defterlerin tutulduğu zamanı, içerikleri, benzer ve farklı özelikleri, ele alınmış ve tasnifi yapılarak bir listesi eklenmiştir. Bu yönüyle tebliğ yayınlandığında bu sahada çalışmaya başlayanlar için bir başvuru kaynağı olabilecek mahiyettedir.
Anahtar Kelimeler: Ahkâm Defterleri, Adalet, Kadı, Divan-ı Hümayun

AHKAM NOTEBOOKS: THEIR NATURE, CONTENT AND USE IN OTTOMAN STUDIES

ABSTRACT
The basis of the understanding of the administration of the Ottoman Empire is justice. This is expressed as "Daire-i Adliye" in Ottoman sources. According to this, it is possible for the state to be strong with justice. The establishment of justice requires a just sultan, a strong and obedient army for a just sultan to establish justice, a rich treasury for the supply of this army and an obedient and wealthy subject for the rich treasury. In the end, the existence and obedience of these rich subjects is still determined by justice. In order to establish justice, which is so important for the survival of the state, the Ottoman Empire appointed judges to the lands it conquered since its establishment. It will be possible to leave no room for error in this matter, that is, to eliminate the injustices that may arise in the judgments given by the judges, by applying to the state headquarters of those who are subject to the judgment of kadi. After all, the kadi is responsible for establishing justice on behalf of the sultan, and ultimately, in the state governed by the absolutism regime, the addressee of every power is the sultan himself.

Against the decisions of these judges, who exercised jurisdiction on behalf of the Sultan, the decisions taken in the divan in Istanbul formed the ahkam books. As a matter of fact, ahkam is the plural of provision and means the sultan's order as a term. When we look at the content of these books, we can reach a lot of first-hand information about administrative, financial, legal or public order events in the whole country. For this reason, ahkam books serve as a very important source for history researchers. In the Communiqué, the time when these books were kept, their contents, similar and different features were discussed and a list was added after being classified. With this aspect, when the communiqué is published, it can be a reference source for those who start working in this topic.
Keywords: Judgment Notebooks, Justice, Kadi, Divan-ı Hümayun

1. GİRİŞ

Ahkâm kelimesi hükmün çoğul kullanımı olup "padişah buyruğu" anlamına gelmektedir.[1] Bu durumda Ahkâm Defteri ifadesinin en sade karşılığı herhalde hüküm defteri şeklinde ifade edilebilir. Bu defterlere hüküm defteri denilmesinin sebebi ise defterde sıkça kullanılan "Diyarbekir beyler beyisine hüküm ki" "Çelebiler mahallesinde oturan Ahmed bin Osman'a hüküm ki" gibi kalıplar olmalıdır.

Bu şekilde defter tanzimine sebep ise Osmanlı padişahının ülkenin her tarafında adaletin tesis edilmesini kendisine en önemli görev ittihaz etmiş olmasıdır. Bu anlayış padişahın halkını Allah'ın kendisine bir emaneti olarak görmesinden kaynaklanıyordu.[2] Bu bakış açısı sebebiyle kendisine emanet edilen halkı korumak, her türlü haksızlığa uğramasını engellemek, uğradığında hakkını mütegallibeden almak için ise şikâyet kanallarını açık tutuyordu. Tebaa şikâyet ve taleplerini bu açık kanallardan "südde-i sa'adet/asitâne-i aliyâneme/der-i sa'adetime gelüp", "adem gönderüp" "name gönderüp" gibi farklı şekillerde ifade edebilirdi. Bu ifadelere cevap ise belirtildiği gibi muhataplarına hüküm ki diye başlayan emirler oluyordu.

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nin en üst idare kurumu olan divanda yapılan toplantıda ilk olarak vatandaşın talep ve şikayetleri görüşülür, karara bağlanan şikayetler ve çözümleri mühimme defterlerine yazılırdı. Bu noktada verilen kararların infazı mutlaka istenirdi. Bu istek "...emr-i şerifim mûcebince amel olunmak ...", "... vech-i meşrûh üzere amel olunmak ..." şekillerinde ifade edilirdi. Bazen verilen hükmün uygulanmadığı olurdu. Bu nedenle yeniden yapılan şikayetlere istinaden çıkan yazılarda bazen "... mukaddemâ sadır olan emr-i şerifim mucebince amel olunmak bâbında…" tarzında ihtar niteliğinde yazılara da rastlandığı oluyordu. Anlaşılan yapılan şikayetler ve verilen kararlar merkezi yönetim tarafından takip ediliyordu.[3]

Tebliğde bu hükümlerin kaydedildiği defterlerin yani Ahkâm Defterleri'nin çeşitli yönlerden tanıtımı yapılmak suretiyle bu sahada yeni inceleme ve araştırmalar yapan genç araştırmacılara yol gösterilmeye çalışılmıştır.

[1] Halil Sahillioğlu, "Ahkâm Defteri" İslam Ansiklopedisi, TDV yayınları, İstanbul, C: 1, s: 551.
[2] Ramazan Günay, "Diyarbekir Ahkâm Defterleri ve Muhtevaları" Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C: 12, S: 45, Bahar-2013, s. 291.
[3] Ramazan Günay, "Osmanlı Arşiv Kaynakları İçerisinde Ahkam Defterleri: Gelişim Seyri, Muhtevası ve Önemi" Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2013, S: 17, s. 21.

2. AHKÂM DEFTERLERİNİN TASNİFİ

Osmanlı Devleti'nin en yüksek karar makamı olan Divan-ı Hümayunun hükümleri ilk dönemlerden itibaren Mühimme Defterlerine kaydedilmiştir. Esasen Divan toplantıları sırasında "önemli konuların zabtı", bunların bir deftere kaydedilmesi, hazırlanan defterlerin türleri ve ne zamandan beri tutuldukları bahsi henüz tam olarak aydınlatılmamıştır. Mühimme defteri olarak tanımlanabilecek bilinen en eski defter Topkapı Sarayı Müzesi arşivinde yer alan 951-952/1544-1545 tarihli defterdir.[4] Ancak bu tarihe gelinceye kadar Osmanlı Devleti'nin tüm kurum ve kurallarıyla tesis edilmiş olduğunu göz önüne alırsak mutlaka daha önceki tarihleri de kapsayan defterler var olmalıdır. Nihayetinde bu dönemden önceki divan toplantıları ve bu toplantılarda alınana karalar, bu kararlara istinaden yayınlanan emirler bir şekilde kaydedilip ilgili yerlere iletilmiş olmalıdır. Bu noktada 15 Şevval 887 tarihli kayıtta "…hüküm verildi ki teftiş oluna ahkâmda mevcuttur…"[5] kaydı bu düşüncemizi destekler mahiyettedir.

Bu defterlerin ne olduğu yani ne sebeple elimize ulaşmadığı ile alakalı olarak ise çok farklı mütalaalar ileri sürülmüştür. Bu konuda eski dönem defterlerine mühimme defteri ismi verilmediği için bu şekilde tasnif edilmediği tanımlamasından fiziki şartların zorluğu ile zarar görmüş olması sebebiyle günümüze ulaşamamış olmaları tarzında çeşitli mütalaalar vardır. Bu konudaki mütalaaların her birinin farklı derecelerde gerçeklik payı olması mümkündür. Mesela XV. asırda bu tür defterler Osmanlı bürokrasisinde hiçbir zaman mühimme adıyla adlandırılmamıştır.[6]

Zamanla şikayetlerin artması sonucu Mühimme Defterlerinde aranan herhangi bir konunun bulunmasında sıkıntı yaşanmasından olsa gerek şikayetler ayrılarak Şikâyet Defterleri serisi oluşturulmuştur. Şikâyet defterlerinin ne zamandan itibaren tutulmuş olduğu konusunda farklı tartışmalar[7] olsa da genellikle 1059/1649'dan itibaren tutulmaya başlanıldıkları, 1059 tarihli ahkam defterinin ilk şikâyet defteri olduğu kabul edilir. Yine aynı şekilde şikayetlerin artışına bağlı olarak 1155/1742'den itibaren şikâyet defterlerinin de tasnife tabi tutulduğunu ve vilayet ahkam defterlerinin vücuda getirildiğini görüyoruz.[8]

Mühimme Defterleri ile alakalı olarak "gerek dâhilî gerek haricî birinci ve ikinci derece önem taşıyan meselelere ait verilen kararlar ve bunlara dair yazılan fermanların kayıtlı olduğu defterler"[9] şeklindeki tanımın genel kabul görmüş ve defterlerin mahiyetini güzel ifade eden bir tanımlama olduğu düşünülebilir. Bugün Osmanlı Arşivinde Mühimme Defteri olarak tasnif edilmiş ve istifadeye açık 267 tane defter mevcuttur. Bunlar 961-1323/1553-1905 yılları arasını kapsamaktadır.[10]

---

[4] Feridun Emecen, "Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri: Ahkâm-ı Miri, Ahkâm-ı Kuyûd-u Mühimme ve Ahkâm-ı Şikayet", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD), C: 3, S: 5, 2005, ss. 111-112

[5] Halil Sahillioğlu, "Bir Mültezimin Zimem Defterine Göre XV. Yüzyıl Sonunda Osmanlı Darphane Mukataaları", İktisat Fakültesi Mecmuası, C: 23, S. 1-2, 1963, s. 213.

[6] Emecen, "Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri: Ahkâm-ı Miri, Ahkâm-ı Kuyûd-u Mühimme ve Ahkâm-ı Şikayet", ss. 115-116.

[7] Konu hakkında mütalaalar için bkz. Emecen, "Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri: Ahkâm-ı Miri, Ahkâm-ı Kuyûd-u Mühimme ve Ahkâm-ı Şikayet", s. 117 vd.

[8] Hikmet Çiçek, "Adana Ahkâm Defterleri (1155-1295/ 1742-1878)", Tarihte Adana ve Çukurova, C:2, s. 255.

[9] Tevfik Temelkuran, "Divan-ı Hümâyûn Mühimme Kalemi", Tarih Enstitüsü Dergisi, S: 6, 1975, s. 155.

[10] Ayrıntılı bilgi için bkz. Atilla Çetin, Başbakanlık Arşiv Kılavuzu, İstanbul, 1979.

Osmanlı arşivinde ilk olarak tasnif edilip istifadeye sunulan bu defter serisi üzerinde çok farklı çalışmalar yapılmış, her bir defterin mahiyeti, mühimme karakteri gösterip-göstermediği, yazı özelliklerinden hüküm içreklerine kadar uzun uzun mütalaa edilmiştir. Bu noktada İ. Hakkı Uzunçarşılı, Feridun Emecen, Mübahat Kütükoğlu, Tevfik Temelkuran, Mithat Sertoğlu ve Uriel Heyd gibi tarihçilerin çalışmaları önemlidir.[11]
Ahkâm defterlerini bünyesinde barındıran defterlerden biri de "ahkâm-ı mâliye" defterleridir. Bu defterler baş muhasebe, baş mukâtaa ve mefkûfât kalemlerinde teşekkül etmiştir. Baş muhâsebe ve baş mukâtaa kalemlerinden çıkan defterler "muhâsebe-i evvel ahkâmı, mukâtaa-yı evvel tezkire ve ahkâmı" isimlendirilmiştir. Mevkûfât kaleminden çıkan defterlerlere ise "mevkûfât ahkâmı" veya "mevkûfât defteri" denir. Bu defterlere genelde nüzul, sürsât, bedel-i kürekçi gibi toplanan vergiler kaydedilirdi.[12]

3. AHKÂM DEFTERLERİNİN MUHTEVİYATI

Mühimme Defterleri divanda tutulan kayıtların defteri olmak hasebiyle devlet gündemindeki tüm önemli mevzuları burada bulmak mümkündür. Divanda yapılan müzakereler sonucunda alınan kararların sureti divan kâtipleri tarafından yazılarak reisülküttaba sunulur onun tarafından tashih edildikten karar şekline getirilir, sonra da icap eden yere hüküm şeklinde tuğra çekilerek yollanırdı.[13]
Ahkâm defterlerinin vilayetler özelinde tutulmasından sonra Osmanlı Devleti'nde 16 vilayet için 533 adet ahkam defteri tutulmuştur. Bu defterleri bir tablo halinde şu şekilde göstermek mümkündür:[14]

SIRA NO	ŞEHİR	TARİHİ (HİCRİ)	TARİHİ (MİLADİ)	DEFTER SAYISI
1	Adana	C.1155-S.1295	1742-1878	9
2	Anadolu	C.1155-R.1306	742-1889	185
3	Bosna	C.1155-1285	1742-1867	9
4	Cezayir ve Rakka	B.1159-Z.1308	1746-1891	25
5	Diyarbekir	C.1155-L.1292	1742-1875	9
6	Erzurum	C.1155-Ş.1296	1742-1879	19
7	Halep	C.1155-B.1266	1742-1850	9
8	İstanbul	C.1155-R.1328	1742-1910	26
9	Karaman	C.1155-Z.1295	1742-1878	39
10	Maraş	C.1155-C.1294	1742-1867	6
11	Mora	L.1128-Z.1255	1716-1840	21
12	Özi ve Silistre	C.1155-Za.1294	1742-1877	49
13	Rumeli	C.1155-N.1326	1742-1908	85
14	Sivas	C.1155- L.1326	1742-1908	36
15	Şam-ı Şerif	C.1155-N.1326	1742-1908	9
16	Trabzon	C.1155-1329	1742-1911	8

[11] Örnek olarak bkz. Mithat Sertoğlu, Muhteva Bakımından Başvekalet Arşivi, Ankara, 1955.
[12] Çiçek, "Adana Ahkâm Defterleri (1155-1295/ 1742-1878)", s. 258.
[13] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Ankara, 1984, ss. 79-80.
[14] Çiçek, "Adana Ahkâm Defterleri (1155-1295/ 1742-1878)", s. 262.

XVIII. yüzyılda 44 eyalet varken bu eyaletlerin sadece on altısında ahkâm defteri tutulması dikkat çeken bir özelliktir. Bu durumun sebebi herhalde ahkam defterleri tutulmayan yerlerde vilayet ahkam defterleri muhteviyatında yer alması gereken konuların şikayet defterleri içeriğinde gösterilmiş olması olmalıdır. Zira nihayetinde vilayet ahkâm defterleri şikâyet defterleri serisi içerisinden tefrik edilerek oluşturulmuştur.

Vilayet ahkâm defterleri divan bürokrasisinin en önemli defterlerindendir. Bu defterler hem devlet görevlilerinin şikâyet ve sorunları sebebiyle müracaatları hem de halkın karşılaştığı sorunlara üretilen çözümlerin kaydedilmesi suretiyle oluşturulmuş defterlerdir. Vilayet ahkâm defterleri aslında bölgenin sosyal, ekonomik, idarî, askerî ve siyasî yapısını ortaya koymaktadır. Vilayet ahkâm defterleri kronolojik olarak oluşturulduğu için defterlerde toplum ve devlet yapısındaki gelişme ve değişimler, bu değişimlerin neden olduğu olumlu-olumsuz sonuçları görebilmek de mümkündür. Bu defterlerde sayfa sayısı bitmeden yeni bir deftere geçilmiyor defter bitene kadar kullanılıyordu. Bu nedenle ahkâm defterleri bir yıllık olayları barındıran defterler değildir. Bu durum yukarıda değinilen devamlılığı izleme imkanını kolaylaştırmıştır.

Vilayet ahkâm defterlerinde yer alan mevzular başlıca şu şekilde ifade edilebilir:

3.1. Arazi:

Genelde arazi tasarruflarına dışarıdan yapılan müdahalelerin men'i amacıyla hüküm tesis edildiği anlaşılmaktadır. Arazi konulu hükümlerde "…defterhâne-i âmiremde mahfûz rûz-nâmçe-i hümâyûn ve defter-i icmâl ve mufassala müracaat olundukda.....", ya da "… defterhâne-i âmiremde mahfûz defter-i icmal ve mufassala müracaat olundukda…[15]" şeklinde ifadesini bulan kayıtlara bakılması ve kayıtta yer alan mevcut durumun tesbiti ile bu durumun devamlılığını sağlamaya yönelik emirler verildiği anlaşılmaktadır. Dışarıdan müdahale ya da haksız müdahale arazinin kullanımına olabileceği gibi araziden elde edilen mahsulün kullanımına yönelik de olabilmektedir.

Bundan başka köylülerin aralarındaki mera ve yaylak anlaşmazlıkları ile ilgili merkeze müracaatları ve bu müracaatlar sonrası alınan kararlar da vilayet ahkâm defterlerinde yer almaktadır.

3.2. Vergi:

Ahkâm defterleri vergi konusunda da bize zengin tarihsel bilgiler verir. Defterler arazi konusundaki vergiler, ya da vergi mükellefi olmayanlardan alınmak istenen vergiler ya da olduğundan fazla tahsil edilmek istenen vergiler gibi konularda bir çok rahatsızlığı anlatır. Yine defterlerin tetkikinden ülkedeki iktisadi durum ile ilgili ipucu veren çok değerli bilgilere ulaşmak mümkündür.

3.3. Güvenlik:

Ahkâm defterleri güvenlik ve yereldeki eşkıyalık olayları ile ilgili olarak da çok geniş bir muhtevaya sahiptir. Defterlerin tetkikinde güvenlik konusunda çok sayıda şikâyetlere ve bunların çözümü amacıyla tesis edilmiş hüküm içeren belgelere rastlamak mümkündür. Bunlar incelendiğinde yerelin güvenlik fotoğrafı çekilebileceği gibi dönemsel ve bölgesel değişim de anlaşılabilmektedir. Ötesi bu tarz şikâyetlerin nasıl değerlendirildiği, nasıl çözüme kavuşturulduğu da ortaya konulabilecektir. Bunlardan çıkarılabilecek ilk sonuç devletin güçlü olması ile zayıflaması arasında bu tür olaylara gösterdiği tepkideki değişim olabilir.

[15] Çiçek, "Adana Ahkâm Defterleri (1155-1295/ 1742-1878)", s. 269'dan naklen Adana Ahkâm Defteri, No: 3, 2/1; Adana Ahkâm Defteri, No: 5, 239/4.

Devlet güçlü olduğu dönemde eşkıyanın şer'le hakkından gelinmesini, derdest edilerek gönderilmesini emrederken zayıfladığı dönemde başka eşkıyayı üzerine teşvik etmek veya affederek istihdam etmek gibi çözümlere yönelmiştir. Bunların en iyi izlenebileceği yerler de yine bu defterler olmalıdır.

3.4. Vakıf:

Vakıf konusunda en fazla rastlanan sorunların başında vakıf görevlisine ve görevine, vakfın işleyişine ve gelirine müdahale, vakıf arazisini usulsüz işgal etmek gibi hususlar gelmektedir.[16] Bundan başka vakıf mütevellisinin vakıfta vakfiye haricinde tasarrufları şikâyet konusu olmaktadır.

3.5. Borç alacak:

Borç-alacak sorunlarına da ahkâm defterlerinde sıklıkla rastlanmaktadır. Bunlar bazen basitçe ödenmekten kaçınılan bir borç yükümlülüğü olabildiği gibi daha çoğunlukla büyük çaplı ticari ortaklıların doğurduğu konular olmaktadır. Bu konularda şer'i hukukun hükmünün tesisi amacıyla fetva merciine başvurulması da rastlanan bir durumdur. Özellikle para vakıfları konusunda bu tür evkafın icrayı faaliyetindeki mevzular hükümlere konu olmuştur.

4. AHKÂM DEFTERLERİNİN ÖZELLİKLERİ

Ahkâm defterlerinin birtakım özellikleri vardır. Bu özellikler farklı şekillerde mütalaa edilebilir. Bunlardan bir tanesi ahkâm defterlerinin şeklî özellikleridir. Defterler şeklî olarak kendi içerisinde de birtakım farklılıklar gösterebilmektedir. Bu çerçevede Divân-ı Hümayun Beylikçi Kaleminden çıkan defterler yani mühimme ve şikâyet defterleri ile vilayetlerde tutulan vilayet ahkâm (ahkâm-ı vilâyet) defterlerinin farklılığı tanımlanabilir. Mesela mühimme ve şikâyet defterleri ebat olarak, tür olarak ve kayıtlarının düzeni bakımından vilayet ahkâm defterlerinden farklıdır. Merkezin ürettiği defterler kareye yakın bir dikdörtgensel bir yapıya sahip iken vilayet ahkâm defterleri mühimme ve şikâyet defterlerine göre daha dar ve uzundur.

Aynı şekilde mühimme ve şikâyet defterleri arasında da birtakım farklılıklar görülebilir: Mesela mühimme defterlerindeki hükümler müracaat olmaksızın divan-ı hümayundan direk sadır olabilirken şikâyet defterlerindeki hükümler vaki bir şikayet üzerine tesis edilmişlerdir.[17] Beylikçi kaleminden çıkan Ahkâm defterleri divanda tutulan defterler olduğu için yazı türü de genel itibarı ile divanî yazıdır. Divani yazı ise kendi arasında yazı şekline göre divanî, kırma, kırık ya da hurda olarak adlandırılıyordu. Normalden hızlı yazılması, noktalama işaretlerinin olmaması yazımı açısından kolaylık oluşturduğu için tercih edilmesine sebep oluyorken yazı fontunun klasik Arap harflerinden farklı karakteristik özellik taşıması yazının okunmasını zorlaştırmaktadır. Mesela 1884 yılında Mısır vilayetinin fetihten önceki statüsünü tesbit için zamana ait bir mühimme defteri bulunması amacıyla dönemin Divan-ı hümayun beylikçisi başkanlığında Babıali Evrak Odası Müdürü, Âmedî ve Mektubî-i Hâriciye müşâvirlerinden oluşan bir heyet tarafından araştırma yapılması istenildiğinde adı geçen heyet 956 tarihinden sonra Mısır ile ilgili bilgiler bulunan defterlerin sayısının 40-50 kadar olduğunu, fakat bunlar "…ma'lûm olmayan hutût ile muharrer..." olduğundan okuyup müfredatını anlamada büyük müşkülat çekildiğini bildirmiştir.[18]

---

[16] Çiçek, "Adana Ahkâm Defterleri (1155-1295/ 1742-1878)", s. 272.
[17] Çiçek, "Adana Ahkâm Defterleri (1155-1295/ 1742-1878)", ss. 259-260.
[18] Emecen, "Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri: Ahkâm-ı Miri, Ahkâm-ı Kuyûd-u Mühimme ve Ahkâm-ı Şikayet", s.112.

Ahkâm defterleri şer'iye sicilleri ile de bir çok yönüyle karşılaştırılabilir. Böyle bir karşılaştırma yapıldığında birçok benzer ve farklı özellik tesbit edilebilir. Mesela Şer'iye sicilleri mahkemelerde direk kadılara baş vurularak oluşturulan defterlerdir. Yani Şer'iye sicilleri mahallinde oluşturulmuştur. Oysa ahkâm defterleri mahallinde çözülemeyen sorunların vilayete ya da başkente taşınması ile oluşturulmuş defterler serisidir. Yani Ahkam defterleri divan-ı hümayun, vezir-i azam divanı, eyalet divanları ve sancak divanlarında oluşturulmuştur.[19] Ancak hem ahkâm hem şer'iye sicilleri devletin yönetim sistemi ve işleyişi açısından önemli bilgiler vermesi, sistemin taşrada işleyişi ve sistemin tıkandığı noktalar gibi konularda birinci elden kaynak olması yönleriyle ele alındığında Osmanlı yönetimini anlamamızdaki önemi ortak bir özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ahkâm defterinin ilk sayfasında dönemin vezir-i azamı ve reisülküttabının isminin yazılması kuraldır. Eğer vezir-i azam veya reisülküttap değişirse deftere bu kişilerin isimleri yazılır ve defter kaldığı yerden işlenmeye devam ederdi.

Ahkâm defterlerinde hüküm kime yazılıyor ise hitap ona olacağı için hüküm yazılan kişinin elkabı mutlaka olur, o hükmün muhatabı olan kişinin elkabı ve isminden sonra ise bir dua cümleciği bulunurdu. Bu durumdan sonra ise olay anlatılır ve olay ile ilgili ne yapılması gerekiyor ise kesin, net, anlaşılır şekilde emir ya da yasaklama yapılırdı.

Hükümlerde işin çözümünde muhatap alınan makama şiddetli uyarı yapılır ve "…şöyle bilesiz…", "…alamet-i şerife itimad kılasız…", ya da "….kimseye fuzuli dahl etdirmeyesiz…", ya da "….icra-ı şer ve ihkak-ı hak olunmak babında emr-i şerifim reca eyledikleri ecilden mahallinde şerle görülmek için yazılmıştır….." ya da "….kanun üzre amel oluna deyu emr-i şerif-i alişanım sadır olmuşdur…." şeklinde ifadeler ahkam defterlerinde sıkça tekrarlanan kalıplardandır.

Ahkâm defterlerinin dili Türkçedir. Arapça ve Farsça ibareler bulunmakla birlikte yazım dili devletin resmi dili olan Türkçedir.

Ahkam defterlerinde tarih atılırken genelde onar günlük ibare olan "....evail-i- ..." ".... evasıt-ı ....", ".... evahir-i" , ya da "...gurre-i....." ya da "....selh-i ...." şeklinde ayın ilk günü, son günü ya da ayın ortası, son on günü ya da ilk on gününün belirtilmesi sık rastlanan bir durumdur.

5. SONUÇ

Sonuç olarak; ahkâm defterleri devletin röntgenini çekmek adına önemli defterlerdir. Devletin vatandaşı ile iletişimi nasıldı ülkede yaşanan sorunlar mesela eşkıyalık olayları neden ve nasıl başladı çözümü noktasında nasıl hareket edildi ve sonuçları neler oldu gibi soruların birinci elden doğru cevaplarını bu defterlerde bulabiliriz. Osmanlı Devleti'nin yönetim, vergi ve toprak sistemleri, bu sistemlerin bozulmaları bunlara etki eden sebepler, çözüm için alınan tedbirler ve bu tedbirlerin doğurduğu sonuçlar ya da çeşitli şikayetlerin sebepleri ve bu sebeplerin devletin işleyişine etkisi konuları hep ahkâm defterlerinden öğrenebileceğimiz konulardır.

Tebliğde Osmanlı tarih çalışmaları için bu kadar önemli bu defter serisinin tarih çalışmaya yeni başlayan öğrencilere yönelik bir tanıtımı yapılmış, önemli özelliklerine dikkat çekilerek nerede ve nasıl kullanılabilecekleri ile ilgili bilgi verilmiştir.

[19] Murat Tuğluca, Osmanlı Devlet Toplum İlişkisinde Şikayet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi, TTK yayınları, Ankara, 2016, ss. 30-47.

6. BİBLİYOGRAFYA

ÇİÇEK, Hikmet, "Adana Ahkâm Defterleri (1155-1295/ 1742-1878)", Tarihte Adana ve Çukurova, C:2, ss. 255-277.

ÇETİN, Atilla, Başbakanlık Arşiv Kılavuzu, İstanbul, 1979.

EMECEN, Feridun, "Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri: Ahkâm-ı Miri, Ahkâm-ı Kuyûd-u Mühimme ve Ahkâm-ı Şikayet", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD), C: 3, S: 5, 2005, ss. 107-139.

GÜNAY, Ramazan, "Diyarbekir Ahkâm Defterleri ve Muhtevaları" Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C: 12, S: 45, Bahar-2013, ss. 290-307.

GÜNAY, Ramazan, "Osmanlı Arşiv Kaynakları İçerisinde Ahkam Defterleri: Gelişim Seyri, Muhtevası ve Önemi" Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2013, S: 17, ss. 9-29.

TEMELKURAN, Tevfik, "Divan-ı Hümâyûn Mühimme Kalemi", Tarih Enstitüsü Dergisi, S: 6, 1975.

SAHİLLİOĞLU, Halil, "Ahkâm Defteri" İslam Ansiklopedisi, TDV yayınları, İstanbul, C: 1, s.551.

SAHİLLİOĞLU, Halil, "Bir Mültezimin Zimem Defterine Göre XV. Yüzyıl Sonunda Osmanlı Darphane Mukataaları", İktisat Fakültesi Mecmuası, C: 23, S. 1-2, 1963.

SERTOĞLU, Mithat, Muhteva Bakımından Başvekalet Arşivi, Ankara, 1955.

TUĞLUCA, Murat, Osmanlı Devlet Toplum İlişkisinde Şikayet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi, TTK yayınları, Ankara, 2016.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Ankara, 1984.

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

TARİHİ İPEK YOLU'NUN YENİDEN CANLANDIRILMASININ TÜRKİYE-ÇİN TİCARET HACMİNE OLAN KATKISI İLE COVİD-19 PANDEMİSİNİN SÜRECE ETKİSİNİN İNCELENMESİ[1]

Dr. Öğr. Üyesi Hatice Nur GERMİR
Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi Bankacılık ve Finans Bölümü
ORCID: 0000-0001-8592-9238

Ömer KOÇ
Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Finans ABD, Uluslararası Ticaret ve Finans Programı
ORCID: 0000-0002-1332-8238

ÖZET
Çağlar boyunca birçok medeniyetin ve devletin kültürel, siyasi ve ticari olarak bir araya geldiği önemli bir platform olan ipek yolu, 21.nci yüzyılda küresel ticarette yaşanan rekabetten dolayı ülkeler arası ulaşımı kolaylaştırmak adına yeniden gündeme gelmiş ve Çin tarafından hazırlanıp sunulan proje ile, mevcut ticaret yollarına nazaran daha fazla fırsatlar sunduğu dikkat çeken bir güzergâh olmuştur.
Tarihi İpek Yolu'nun yeniden canlandırılmasının Türkiye-Çin arasındaki ticaret hacmine olası katkılarını incelemeye gayret gösteren bu çalışmada, Türkiye-Çin ilişkilerinin tarihsel gelişimi yanısıra İpek Yolu'nun tarihsel perspektifteki yeri ve öneminin anlatılmasıyla Modern İpek Yolu projesi ile Türkiye'ye olan etkilerine değinilecektir. Tarama yönteminin kullanılarak istatistiki verilerin kullanıldığı çalışmada, Türkiye – Çin dış ticaret verilerinin incelenerek Modern İpek Yolu projesinin uzun vadede iki ülke arasındaki ticaret hacminin artışına olumlu katkı sağlayacağı öngörülmüştür.
Covid- 19 pandemisinin Türkiye-Çin arasındaki ticari ilişkiler başta olmak üzere Modern İpek Yolu'nun canladırılması projesine olan etkileri de mercek altına alınmıştır.
Anahtar Kelimeler: Tarihi İpek Yolu, Ticaret, Modern İpek Yolu, Pandemi, Küresel Ticaret

INVESTIGATION OF THE CONTRIBUTION OF THE REVITALIZATION OF THE HISTORICAL SILK ROAD TO TURKEY-CHINA TRADE VOLUME AND THE EFFECT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE PROCESS

ABSTRACT
The silk road, which has been an important platform where many civilizations and states came together culturally, politically and commercially throughout the ages, has come to the agenda again in order to facilitate international transportation due to the competition in global trade in the 21st century. It has been a remarkable route that offers more opportunities than.

[1] Bildiri, 2nci yazarın Yüksek Lisans Tezinden türetilmiştir.

In this study, which tries to examine the possible contributions of the revitalization of the historical Silk Road to the trade volume between Turkey and China, the historical development of Turkey-China relations as well as the place and importance of the Silk Road in the historical perspective will be explained, and the effects on Turkey with the Modern Silk Road project will be discussed. In the study, in which statistical data are used by using the scanning method, it is predicted that the Modern Silk Road project will contribute positively to the increase in the trade volume between the two countries in the long run by examining the foreign trade data of Turkey - China. The effects of the Covid-19 pandemic on the project of reviving the Modern Silk Road, especially the commercial relations between Turkey and China, were also scrutinized.
Keywords: Historical Silk Road, Trade, Modern Silk Road, Pandemic, Global Trade

1. GİRİŞ

"Bir Kuşak, Bir Yol" projesi şeklinde Çin'in canlandırmaya çalıştığı Tarihi İpek Yolu projesi, esasen Çin'in yaklaşık 60 ülkede yüz milyarları bulan bütçelerde yatırımlar yapıp, yakın ticari ilişkiler geliştirme ve ulaşım ağlarıyla daha güçlü bir şekilde bölgedeki ülkelerle entegre olma çabalarının bir göstergesi olarak ifade edilebilir. Dünya ticaretinde dış ticaret fazlası veren Çin, sermaye birikimi yatırımlar yoluyla bu ülkelere aktarabilecek aynı zamanda Avrupa, Ortadoğu ve Afrika'ya daha kolay ve güvenli erişebilme imkanına kavuşabilmeyi istemektedir. Dolayısıyla Çin'in "Bir Kuşak Bir Yol" projesini hem ekonomik hem de jeopolitik sebepleri doğru okuyarak yorumlamak yerinde olacaktır. Çin dünya ticaretine dair A.B.D. ile aralarında giderek tırmanan rekabetin, olası askeri veya ekonomik yönden istenmeyen durumlara yol açabilecek deniz ablukası girişimlerinin olması halinde kara güzergahı olarak kullanabileceği rotaları geliştirmeye çalışmaktadır. Türk ve Müslüman halkların yoğunlukta olduğu "Orta Koridor" olarak tanımlanabilen bölge Çin için daha güvenli olarak değerlendirilmektedir (Blackwill ve Harris, 2016; Okur, 2017).

Tarihi İpek Yolu'nun Doğu ile Batı arasındaki ülkelerin ekonomik, kültürel ve siyasi anlamda bağlantı kurup geliştirmesini sağlayan bir güzergâh olarak önem arz ettiği, ilk defa 2013 yılında Çin devlet başkanı Xi Jinping'in "Bir Kuşak Bir Yol Projesi" ni açıklamasıyla dile getirilmiştir. Bu bağlamda esasen 2009 yılından beri stratejik ortaklık boyutuna taşınmış olan Türkiye-Çin arasındaki ekonomik, siyasi ve ticari manada özetlenebilecek tüm ilişkilerin bu proje ile daha da geliştirilmesi gündeme gelmiştir. 1970'li yıllarda başlayıp 1990'lı yıllardan itibaren ivme kaydeden Türkiye- Çin ticari ilişkileri, 2000'li yıllardan itibaren hızla gelişmeye başlamıştır. Çin'in küresel ticarette attığı adımlar ve Türkiye'nin 2000'li yıllardan başlayarak bölgeye hitaben uyumlaştırma politikalarının yaşanan gelişmelerde rolü büyüktür. Her iki ülkenin konjonktürel engelleri aşmasıyla, projenin getirilerinden birlikte getiri sağlamaları mümkün görülmektedir (Koç, 2020).

2. TARİHİ İPEK YOLU GÜZERGAHLARI

İkibin yıllık tarihi geçmişe sahip olan Tarihi İpek Yolu, Çin'in en doğusundan başlayarak birçok Orta Asya ülkesinden geçtikten sonra Anadolu topraklarına erişip oradan da Roma'ya uzanan bir seyir izlemiştir. Zamanla ihtiyaç doğrultusunda açılan yeni yollarla geniş bir yol ağı haline dönüşmüş olan İpek Yolu'nu araştıranlar geçtiği bölgeler açısından ayrımlayarak güzergahları Budist yollar, Moğol yolları ve Akdeniz yolları olarak üçe ayırarak incelemişlerdir.

Batılı ve doğulu tarihçilerin kaynaklarında yer adlarının farklı olarak yer alması ve yol ağının muazzam genişlikte olması nedenleri başta olmak üzere İpek Yolu'nun tam olarak güzergahını ortaya koymanın neredeyse imkânsız olduğu bildirilmiş olsa da ana güzergahlar incelendiğinde, Çin'i Orta Asya ve İran üzerinden Mezopotamya'ya bağladığı buradan da Doğu Akdeniz'de yer alan Antakya ve Sur limanlarına bağlayan bir kara yolu olduğu kaydedilmektedir. Tarihçiler ve araştırmacılar, Hun imparatorluğu döneminde Çin'i batıya bağlayan Kuzey İpek Yolu ve Güney İpek Yolu olmak üzere iki ana güzergâh etrafında görüş birliğine varmışlardır (Bakırcı, 2014: 69; Toprak, 2008: 13; Rzayev ve İsayev, 2012: 22).

Şekil.1: Tarihi İpek Yolu Güzergahları
Kaynak: Timeturk, 2011

2.1.Kuzey İpek Yolu Güzergahı

Han Luoyang döneminde daha doğuya taşınarak Çin'in eski başkenti Changan'dan başlayan Kuzey İpek yolu, tarihçi Heredot'un M.Ö.430'lu yıllarda kaydettiği belgelerin ışığında Çin'in batı eyaleti Kansu'ya kadar izlenebilmektedir. Çin'in Kansu ve Shaanxi eyaletlerinden geçerek kuzeybatı güzergahında ilerleyen daha sonra üç farklı rotaya ayrılan Kuzey İpek Yolu, Taklamakan Çölü'nün kuzey ve güneyindeki dağları aşarak Kaşgar'a ulaşmaktadır. Diğer rota Tian Shan dağlarının kuzeyinde günümüz Kazakistan sınırlarının güneydoğusunda bulunan Turpan, Talgar ve Almatı bölgelerinden geçmektedir. Kaşgar'ın batısında yeniden bölünen bu rotalar güneye giderek Alai Vadisi'nden günümüz Özbekistan sınırları içinde kalan Termez'e ve günümüz Afganistan bölgesi olan Balkh'a varmaktadır. Diğer rota Özbekistan'ın doğusunda bulunan Fergana Vadisi'ndeki Kokand'dan geçerek Karakum Çölü'nün batısına devam etmektedir. Kuzey İpek Yolu'nun üçüncü rotası, Aral Denizi'nin kuzeybatısından Hazar Denizi'nin kuzeyine ilerleyerek Karadeniz'e ulaşmaktadır (Akkaymak, 2009: 8; Roux, 2001:31-32).

2.2.Güney İpek Yolu Güzergahı

Çin'in doğu bölgesindeki Louyang ve Changan'dan başlayıp Karaşar ve Lob-nor'dan geçerek Kuça şehrine ulaşan rota, Tanrı dağlarının güneyinden Kaşgar'a ilerleyip günümüz Afganistan sınırları içindeki Belh şehri üzerinden Merv bölgesine ulaşmaktadır.

Tahran yakınlarındaki Rey şehrinden sonra ikiye ayrılan güzergâh, kuzeye Kerec ve Zencan bölgelerinden Tebriz kentine oradan da Anadolu'ya Trabzon'a devam etmekte, Konstantinopolis (İstanbul) üzerinden Avrupa topraklarına erişmektedir. Güneye giden rota ise, Rey şehrinden Hamedan'a buradan da Fırat Nehri üzerinden Menbiç şehrine gelerek iki yöne ayrılmaktadır. Kuzeye giden kol, Antakya limanına güneye giden kol ise Lübnan'ın Sayda ve Sur şehirlerine varmaktaydı. Bu limanlar üzerinden de Avrupa'da Roma'ya devam ederek son bulan bir rota olan Güney İpek Yolu'nun, İpek Yolu için en iyi rota olduğu ve zaman zaman farklı uygarlıkların kontrolüne girmiş dahi olsa, önemini her daim koruduğu kaydedilmektedir (Demirler, 2015: 11).

3. MODERN İPEK YOLU ve TÜRKİYE

Geçmişten günümüze birçok devlete ev sahipliği yapmış, tarihte önemli ticari yolların geçiş güzergahı görevini başarıyla yerine getirmiş olan Anadolu coğrafyası, Çin'in ileri sürdüğü Tarihi İpek Yolu projesi ile yeniden canlanıp, kilit konumdaki bir pozisyona yeniden gelmiştir. Karayolu yanı sıra bir kısmı tamamlanmış demiryolu projeleri ile de Asya'nın Avrupa'ya bağlantı noktası olan Türkiye için 2010 yılında Çin başbakanın yaptığı ziyaret dönüm noktası olarak görülmektedir. Bu resmi ziyarette "Yeni İpek Yolu Bağlantısı Ortak Çalışma Grubu Kurulmasına İlişkin Mutabakat Zaptı, Demiryolu İşbirliği anlaşması, Ulaştırma Altyapısı ve Denizcilik Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı" başta olmak üzere birçok önemli anlaşma imza altına alınmıştır (Özdaşlı, 2015: 592).

Proje kapsamında 9'u tamamlanmış vaziyette olan toplam 21 lojistik üssün tesis edilecek olması, üslerin ve noksanlıkların giderilmesiyle kesintisiz bir rota şeklinde Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşılabilecek olunması, demiryolu, karayolu ve denizyolu taşımacılığının gelişmesi yanı sıra enerji alanında önemli fırsatları da beraberinde getiren ve Doğu'dan Batı'ya enerji koridoru şeklindeki jeopolitik konumu ile Türkiye'yi çok değerli kilit bir pozisyona taşımaktadır. Günümüzde aktif durumdaki Azerbeycan doğalgazı ve petrolünü Avrupa'ya taşıyan TANAP (Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı) Projesi ile Bakü-Tiflis-Ceyhan Ana İhraç ham Petrol Boru Hattı ve Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı projeleri ile Rus doğalgazını avrupa'ya taşıyan "Türk Akımı" projeleriyle Türkiye enerji kaynaklarının taşınmasında son derece kilit bir göreve sahip bulunmaktadır (T.C.Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2018).

3.1.Tarihi İpek Yolu'nun Yeniden Canlandırılmasının Türkiye'ye Sağlayacağı Faydalar

İpek Yolu'nun yeniden faaliyete geçirilmesi neticesinde Türkiye'ye başta karşılıklı ekonomik etkileşim, ulaşım ağının gelişmesi ve önündeki engellerin kalkması ile finansal bütünlük olmak üzere birçok faydayı da temin edeceği beklenmektedir.

3.1.1.Ulaşımın Önündeki Engellerin Kalkması

Asya kıtasındaki ülkelerle ekonomik açıdan kurduğumuz ilişkiler, güzegahtaki sıkıntılar nedeniyle güvenlik alanında ortaya çıkan noksanlıklar lojistik maliyetlerin artmasına neden oluyor ve ticareti riskli bir hale getiriyordu. Tarihi İpek Yolu'nun yeniden canlandırılması projesine Türkiye'nin dahil olarak projeyı desteklemesi bölge pazarına ulaşımı kolaylaştıracak ve daha güvenli bir hal almasını sağlayacaktır (Özdaşlı, 2015:593).

3.1.2.Ekonomik Etkileşimin Karşılıklı Olarak Artması

Gelişmekte olan ekonomilerin kalkınması yönünde fırsat penceresi sunan projenin, ülkelerin karşılıklı ticari menfaatlerinin gelişmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

Çin'in siyasi politik yönden olgunlaşıp ileri sürdüğü proje, güzergâh üzerinde yer alan ülkelerin karşılıklı ekonomik ve ticari menfaatlerini düşünerek hareket etmelerine yol açmaktadır. İhtiyaç fazlası üretimine yeni pazar arayışında olan veya hammadde ihtiyacında olan tüm ülkelerin, ekonomik ve siyasi manada ilişkilerin geliştirilmesi ile birlikte daha güvenli bir hale gelen güzergâh ile nakliye maliyetlerini azaltması sonucunda ekonomik etkileşimin karşılıklı olarak olumlu artış kaydetmesi sağlanabilecektir (The World Bank, 2019).

3.1.3.Finansal Bütünlüğün Gerçekleştirilmesi

Türkiye'nin İstanbul Finans Merkezi (İFM)'ni kurması projenin finansal bütünlüğüne önemli katkılar sağlaması açısından atılan önemli adımlardan bir tanesini teşkil etmektedir. Asya Altyapı Yatırım Bankası ile İFM arasında ortak çalışmaların yürütülmesi, sermaye akışının hız kazanarak sistemli bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak adına değer ifade etmektedir (Karagöl, 2017: 6).

3.1.4.Türkiye ile İlgili Diğer Ulaştırma Ağları ve Koridorları

Bir Kuşak Bir Yol projesinde ulaşımın güvenli bir şekilde sağlanabilmesi adına karayolu, denizyolu ve demiryolunun birbirini beslediği kombine koridor projeleri oluşturularak, kesinti olmadan bağlantıyı sağlayabilecek yatırımlar planlanmıştır. Proje rotalarının tespitinde taşıma güvenliği başta olmak üzere ülke ticareti içindeki büyüklüğü ve önemi, ulaşım süresi ile maliyetleri yanı sıra çevresel sorumluluk ve duyarlılık da dikkate alınarak karar verilmesi yerinde olacaktır. Türkiye, Tarihi İpek Yolu'nun yeniden canlandırılmasına dair ulaştırma koridorları ve bağlantı noktalarını oluştururken tüm bu parametreleri dikkate alarak proje çalışmalarını hazırlamıştır (Tanyaş, 2019: 29).

3.1.5.Uluslararası Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru

Avrasya kıtasının şimdiye kadar tasarlanmış en kapsamlı ulaştırma ağı olan koridor ile, İran'ın Azerbeycan, Rusya ve Avrupa ile bağlantı kurarak ticaretini canlandırması, Rusya'nın da İran'ın sahip olduğu limanlar yoluyla Basra Körfezi'ne ve Hindistan pazarına ulaşabilmesine imkân tanımıştır (Singh, 2019)

3.1.6. Karadeniz Ekonomik İş Birliği Teşkilatı (KEİT) Ağı

Sovyetler Birliği döneminde gıda ihtiyacının karşılanması yanı sıra Türkiye'nin enerji kaynaklarına erişimini kolaylaştırmak adına serbest ticaret bölgesi kurulması şeklinde ilk defa gündeme gelmiş olan KEİT 1990'lı yıllara gelindiğinde, Ankara'da düzenlenen ilk toplantı ile oluşumunu gerçekleştirerek 1992 yılında Türkiye, Rusya, Romanya, Azerbeycan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Ukrayna ve Bulgaristan'ın katılımıyla düzenlenen zirvede imza altına alınmıştır (Siyaset Dergisi, 2017). Bir Kuşak Bir Yol projesi ile, Tarihi İpek Yolu'nda da önemli bir koridor olan Karadeniz bölgesi'nin yeniden kullanımının canlandırılması ile KEİT üyesi ülkelere de ekonomik, ticari ve siyasi ilişkilerde derinlik sağlayıp katkılar elde etmeleri beklenmektedir.

3.1.7.Ekonomik İş Birliği Teşkilatı (EİT) Ağı

1964-1980 yılları arasında Türkiye, Pakistan ve İran arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesine katkı sağlayan EİT, bölge ülkelerinde gerçekleşen konjonktürel gelişmelerle eski etkinliğini yitirmiştir.

1992 yılından sonra S.S.C.B.'nin dağılmasıyla kurulan Türki cumhuriyetlerin de teşkilata katılımları ile ekonomik ve ticari ilişkilerin yeniden canlandırılması gündeme gelmiştir. Afganistan, Azerbeycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'ın 1992 yılında Teşkilata katılma kararları ile tam üyelik sıfatını almaları neticesinde Teşkilat bünyesindeki ekonomik ve ticari maliyetlerin azalması ile hareketliliğin artmasına katkı sağlamıştır (Kızıltan ve Sandalcılar, 2011: 102).

3.1.8.Kuzey-Güney Avrupa Otoyolu (TEM) Projesi

Avrupa kıtasında gerçekleştirilmiş en eski proje olarak karşımıza çıkan TEM projesi, Avrupa Ekonomik Komisyonu ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın sağladığı desteklerle Avrupa kıtasında bulunan 10 ülkenin katılımıyla 1977 yılında yapımına başlanan bir ulaşım ağı niteliğindedir (Hergüner ve Ağar, 2010: 91).

3.1.9.Kuzey-Güney Avrupa Demiryolu (TER) Projesi

Avrupa'da yer alan karayolu ulaşım ağlarıyla birlikte kombine nakliye ve taşımacılığın daha etkin kullanımını sağlamak amacıyla gündeme gelmiş olan proje, Türkiye, Slovenya, Slovakya, Sırbistan, Rusya, Romanya, Polonya, Litvanya, Avusturya, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Ermenistan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, İtalya, Yunanistan ve Gürcistan arasında 1990 yılında oluşturulmuştur (Akkaymak, 2009: 85).

4. Dünya Ticaret Hacmi ve Sıralaması

Son 10 yılda dünya dış ticaret hacmi yüzde 20 artış kaydederek 38 trilyon dolar düzeyine gelmiştir. G20 üyesi bir ülke olarak Türkiye dış ticaret hacminde 2017 yılında 17nci sırada yer alıyorken, 2018 yılında bir basamak gerilemiş, ancak dünya ticaretinde kaydedilen gelişme yüzdesine yakın oranda yüzde 17 artış göstererek 390 milyar dolar seviyesi ile listede 28nci sırada yerini almıştır. Dünya ticaret hacminde meydana gelen artışa paralel yaşanan bu ilerleme, dünya ticaret pastasından aldığımız dilimi büyütmemiştir. Türkiye'nin devasa boyuttaki dünya ekonomik hareketliliğinden aldığı payı büyütmek adına yurtiçi ve yurtdışında yapılacak daha fazla çalışma ve politikalara ihtiyacı olduğu söylenebilir (Eğilmez, 2019).

Tablo.1: Dünya Ülkelerinin Ticaret Hacimleri ve 2018 Yılına Göre Sıralanması (milyon ABD Doları)

Ulke	Ticaret Hacmi 2009	Ticaret Hacmi 2010	Ticaret Hacmi 2012	Ticaret Hacmi 2014	Ticaret Hacmi 2016	Ticaret Hacmi 2018
1.Çin	2,207,201	2,973,764	3,866,981	4,301,526	3,685,557	4,629,217
2.ABD	2,658,607	3,246,358	3,879,609	4,030,597	3,700,572	4,278,371
3.Almanya	2,054,735	2,328,415	2,571,393	2,713,112	2,401,424	2,844,122
4.Japonya	1,132,702	1,463,832	1,684,651	1,502,401	1,251,856	1,486,549
5.Fransa	1,004,614	1,110,822	1,225,135	1,236,664	1,049,147	1,229,091
6.Hong Kong	681,661	842,061	1,046,393	1,124,677	1,063,712	1,196,432
7. Ingiltere	911,657	1,049,631	1,170,362	1,205,489	1,047,830	1,156,709
8.Kore	986,612	891,588	1,067,429	1,098,654	901,524	1,140,341
9.Hollanda	813,692	932,631	1,053,066	1,079,379	843,203	1,107,074
10. Italya	821,262	933,823	990,632	1,003,610	868,337	1,042,805
11.Belçika	725,465	798,850	884,676	924,973	770,745	917,041
12.Meksika	464,096	599,786	741,457	796,664	760,964	914,799
13.Kanada	636,403	778,687	916,464	938,265	792,926	910,561
14.Hindistan	443,166	570,437	778,540	776,913	617,030	830,636
15.Singapur	518,295	666,311	801,447	793,355	629,989	782,230
27.Brezilya	280,716	383,683	465,761	454,252	322,787	421,119
28.Türkiye	243,070	299,427	389,006	399,787	341,147	390,969
Dünya Toplamı	24,964,507	30,412,954	36,894,837	37,779,110	31,923,287	38,949,858

Kaynak: TradeMap, 2019

4.1.Türkiye'nin İhracat Gerçekleştirdiği Ülkeler

Çin Türkiye ihracatında 1.6 gibi çok düşük bir değerle 17nci sırada yerini almaktadır. Son 5 yıllık ticari geçmişte dalgalı bir seyir izleyen Çin'e yapılan ihracatımızın, Modern İpek Yolu projesi ile Türkiye'nin Orta Asya'daki ticari varlığını arttırması ile artış kaydedeceği ve Avrupa Birliği'ne alternatif bir Pazar olmanın çok ötesinde eşdeğer büyüklükte bir hacim olarak değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

Tablo.2: Türkiye'nin İhracat Gerçekleştirdiği İlk 20 Ülke (2015-2019 Yılları Arasında) (Milyon ABD Doları)

Ülke	2015	2016	2017	2018	2019	İhracat İçindeki Payı (%)
Almanya	14,490	15,164	16,356	17,353	16,624	9,6
İngiltere	10,822	11,961	9,932	11,473	11,281	6,6
Irak	9,966	8,496	10,109	9,437	10,224	5,9
İtalya	7,152	7,857	8,787	10,047	9,754	5,6
ABD	7,019	7,262	9,259	9,072	8,971	5,2
İspanya	4,948	5,228	6,584	8,121	8,141	4,7
Fransa	6,101	6,309	6,895	7,655	7,946	4,6
Hollanda	3,352	3,843	4,190	5,100	5,762	3,3
İsrail	2,806	3,054	3,504	4,022	4,464	2,6
Rusya	3,684	1,792	2,869	3,652	4,153	2,4
Romanya	2,924	2,801	3,315	4,137	4,073	2,3
BAE[1]	4,935	5,542	9,267	3,254	3,627	2,1
Mısır	3,249	2,832	2,547	3,214	3,510	2
Polonya	2,420	2,752	3,186	3,488	3,449	2
Belçika	2,724	2,728	3,364	4,152	3,396	1,9
Suudi Arabistan	3,582	3,264	2,832	2,766	3,293	1,9
İran	4,115	5,462	3,860	2,765	2,737	1,6
Çin	2,414	2,328	2,936	2,912	2,587	1,5
Bulgaristan	1,762	2,488	2,919	2,816	2,668	1,5
Fas	1,371	1,489	1,686	2,036	2,346	1,4

Kaynak: TÜİK, 2020.

4.2.Türkiye'nin İthalat Gerçekleştirdiği İlk 20 Ülke

Rusya'dan sonra 2nci sırada en fazla ithalat yaptığımız ülke olmakla birlikte esasen son 5 yıllık dış ticaret verilerini incelediğimizde, Çin'in ortalama olarak en fazla ithalat yaptığımız ülke olduğu görülmektedir. İhracatın aksine Çin ile ithalatımız oldukça iyi bir sıralamaya sahiptir. Dış ticaret hacminde ihracat ve ithalat başlıklarında Türki Cumhuriyetlerinin ilk 20 ülke arasında yer almadığı dikkat çekmektedir. Ticari ve ekonomik manada çok büyük bir Pazar olan bu coğrafyanın değerlendirilmeyişinin Modern İpek Yolu projesi ile gündeme gelmesi mümkündür (Özden ve Ersan, 2019:9).

Tablo.2: Türkiye'nin İthalat Gerçekleştirdiği İlk 20 Ülke (2015-2019 Yılları Arasında (Milyon ABD Doları)

Ülke	2015	2016	2017	2018	2019	İthalat İçindeki Payı (%)
Rusya	20,401	15,162	19,514	21,989	22,454	11
Çin	24,873	25,541	23,370	20,719	18,496	9
Almanya	21,351	21,474	21,301	20,407	17,976	8,8
ABD	11,141	10,867	11,951	12,377	11,186	5,5
İtalya	10,639	10,218	11,304	10,154	8,611	4
Hindistan	5,613	5,757	6,216	7,534	6,593	3,2
Fransa	7,597	7,364	8,070	7,413	6,353	3,1
Güney Kore	7,057	6,384	6,608	6,343	5,649	2,8
İngiltere	5,541	5,320	6,548	7,446	5,426	2,7
BAE	2,008	3,701	5,546	3,780	4,336	2,1
İspanya	5,588	5,679	6,372	5,492	4,227	2
Japonya	3,140	3,943	4,281	4,124	3,519	1,7
İran	6,096	4,699	7,492	6,931	3,270	1,6
İsviçre	2,445	2,502	6,899	2,816	3,256	1,6
Belçika	3,146	3,200	3,728	3,571	3,164	1,5
Hollanda	2,914	3,000	3,747	3,304	3,071	1,5
Ukrayna	3,448	2,547	2,817	2,645	2,604	1,3
Brezilya	1,792	1,788	2,544	3,257	2,595	1,3
Irak	296	836	1,527	1,420	2,517	1,2
Romanya	2,598	2,195	2,480	2,447	2,483	1,2

Kaynak: TÜİK, 2020

Çin tarafından Türkiye'ye yapılacak yatırımların büyük bir titizlikle değerlendirildiğine dikkat çekilerek, Çin'deki yatırımları Türkiye'ye çekmek için yapılan çalışmaların olumlu sonuçları alınmış; 2013 yılında Türkiye'de 540 olan Çin'li şirket sayısı 2018 yılında 1000'e ulaşmıştır (Çavuşoğlu, 2019: 103; Atlı ve Ünay, 2014: 25; DEİK, 2019)
Çin'in Türkiye'ye yapacağı yatırımların geliştirilmesi yanı sıra Çin'e olan ihracatımızı artırma yönünde çalışmaların da artırılması önemlidir. Gümrük tarife İstatik Pozisyonlarında yer alan ürünler incelenerek, Çin'e yapılacak ihracat potansiyeli yüksek olan makime-teçhizat, motorlu kara taşıtları, doğal kaynaklar, tekstil, gıda, endüstri ve organik kimyasal ürünlerin ihracatına ağırlık verilmesine çalışılmalıdır (TradeMap, 2019).

5.COVİD-19 PANDEMİSİNİN MODERN İPEK YOLU PROJESİ'NE ETKİLERİ

Bir Kuşak Bir Yol Projesi' (Belt Road Initiative/BIR) nin başlangıcından bu yana, küresel iş birliğini teşvik etmeye özel bir önem veren Çin hükümeti, küresel sağlık iş birliğini geliştirmek için 2017 yılında Sağlık İpek Yolu (Health Silk Road/HSR) girişimini önermiştir. Sağlık çalışanlarının eğitimi, hastalık araştırma ve kontrol merkezlerinin kurulması ve araştırma ve bilgi paylaşım ağlarının oluşturulması gibi HSR kapsamında bir dizi bölgesel ve bölgelerarası programı başlatmıştır.

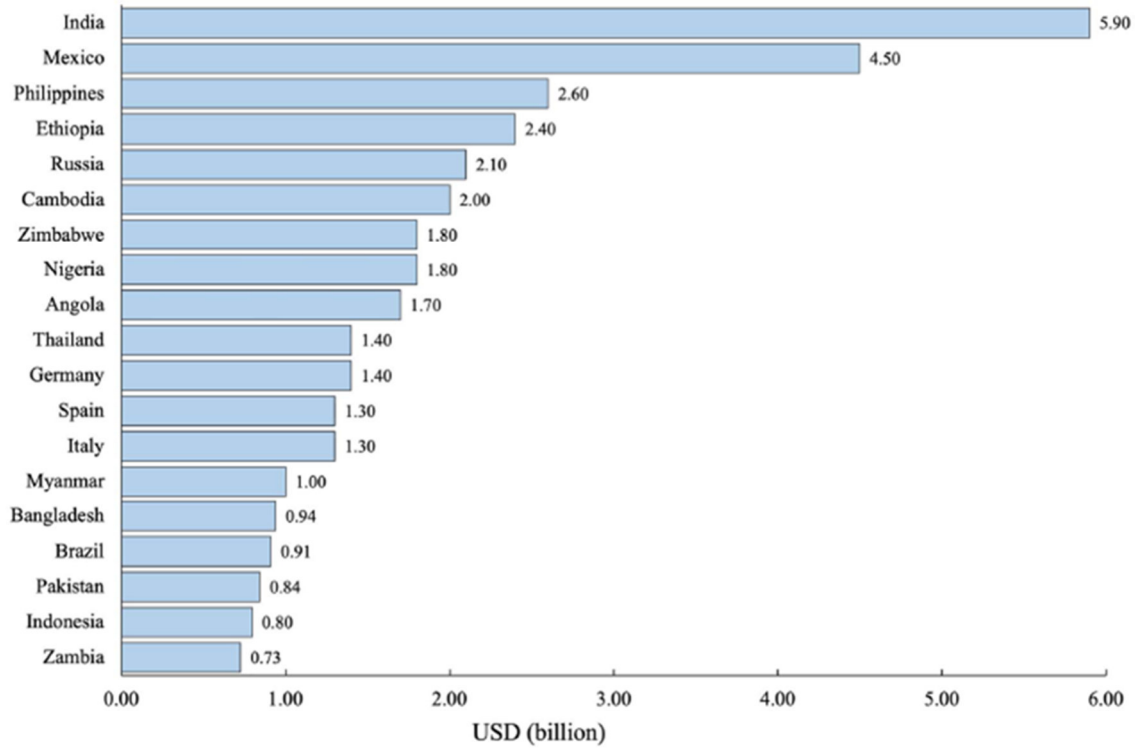
Covid-19 pandemisinin ortasında, birçok BRI ortak ülkesi ile sanal konferanslar, web seminerleri ve toplantılar aracılığıyla Covid-19 kontrolüne ilişkin bilgi ve değişim deneyimlerini periyodik olarak paylaşmak için HSR'yi kullanmıştır. Bu, ortak ülkelerin, Covid-19 ile başa çıkan ilk ülke olarak Çin'in derslerini, tecrübelerini temel alarak pandemi kontrol stratejilerini ve önlemlerini geliştirmelerine yardımcı olmuştur. Örneğin, Şubat 2020'den Mart 2020'ye kadar Çin ve Mısır'dan klinik ve halk sağlığı uzmanları arasında Covid-19 kontrolü hakkında fikir ve bilgi alışverişinde bulunmak ve Covid-19 klinik tedavi yönergelerini ve hastalık kontrol stratejilerini tartışmak için sekiz sanal toplantı düzenlemiştir. Bunlara ilave olarak, pandeminin erken aşamasında Covid-19 kontrol önlemlerinin uygulanması için yüz yüze teknik destek sağlamak üzere Çin'den tıbbi ekipler görevlendirilmiştir.

31 Mayıs 2020 tarihi itibariyle Çin, Covid-19'un hem klinik hem de halk sağlığı açısından kontrolüne yardımcı olmak için 27 ülkeye 29 tıp uzmanı ekip göndermiş ve 2020 yılında 150'den fazla ülkeye ve 10 uluslararası kuruluşa tıbbi yardım sağlamıştır. Bu yardımlar; kişisel koruyucu ekipman bağışı gibi maddi desteklerden oluşmaktadır.

Tıbbi ekip desteği, bilgi alışverişi ve eğitim şeklinde sağlanan bu destekler, Çin'in tarihinde 1949'dan bu yana en yoğun ve en büyük ölçekli acil insani yardım misyonunu oluşturmaktadır. Ayrıca Çin, üretmiş olduğu Covid-19 aşılarının etkinliğini test etmek için en az 16 ülke (Brezilya, Endonezya, Türkiye, Mısır ve Ürdün) ile ortaklık kurmuş, bazı düşük ve orta gelirli ülkelerde aşı dağıtmaya başlamıştır. Bu tür tıbbi diplomasi faaliyetlerinin çoğu, pandemi sırasında Health Silk Road (HSR) çatısı altında toplanmıştır (Tang vd, 2017; China-Arab States Forum, 2020; Institute of International Development Cooperation, 2020; The State Council Information Office of the People's Republic of China, 2021; Zeng vd, 2021).

Ortak ülkelerde bir bağlantı ağı (örneğin karayolları ve demiryolları) oluşturmak, BRI'nin en büyük yatırımlarından birisidir. Geçtiğimiz yıllarda karayolu ve demiryollarına yapılan yatırım, bazı ülkelerde bölgeler arası, bölgesel ve yerel tedarik zincirini önemli ölçüde yeniden şekillendirip güçlendirmiştir. En önemli demiryolu ağlarından biri, Çin'deki düzinelerce şehri, Orta Asya ve Avrupa'daki 19 ülkede (örn. Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Rusya, Polonya, Almanya, Hollanda, vb.) İtalya, Fransa vb. ülkelere bağlamaktadır (China Railway, 2021; Dossani vd, 2020).

BRI'nin bir diğer önemli yatırımı, ortak ülkelerin dijital altyapısını geliştirmek olmuştur. Covid-19 pandemisinin temaslıları izlemek, toplum bilincini artırmak, risk iletişimi ve teletıp hizmetleri sağlamak için dijital sağlık uygulamasını artırdığı açıktır. Ancak, istikrarlı ve geniş kapsamlı kapalı ağ bağlantısı olmadan, dijital sağlığın uygulanması mümkün olamazdı. Çin, 2015 yılında dijital bağlantılarını geliştirmek için katılımcı ülkelerle çalışmak üzere BRI kapsamında dijital ipek yolu (DSR) girişimini başlatmıştır. O zamandan beri en az 16 ülke Çin ile DSR projelerinde iş birliği yapmak için mutabakat zaptı imzalamıştır (Council on Foreign Relations, 2021).

Şekil.2: Çin'in Ülkelere Göre Dijital İpek Yolu Projelerine Yaptığı Harcamalar
Kaynak: Bloomberg, businessweek, 2019

Şekil 2'de Çin'in seçilen ülkelerde Digital Silk Road (DSR) projelerine yaptığı harcamayı göstermektedir. Nijerya'da Çin, ülkedeki internet ağlarını genişletmek ve yükseltmek için çalışmakta ve dünya bankası gibi uluslararası kalkınma ortaklarıyla birlikte ülkenin dijital altyapısını güçlendirmek için etkileyici bir ilerleme kaydetmektedir (Council on Foreign Relations, 2021).

SONUÇ

Yüzyıllar boyunca kıtalar ve medeniyetler arasında ticari ve ekonomik ilişkilerin kurulup gelişmesini sağlayan Tarihi İpek Yolu, 21nci yüzyılda artan küresel rekabet ile birlikte tekrar gündeme gelmiştir. Ticarette malların varış noktasına ulaşmasında zamanın önemi tartışılmaz bir değere sahiptir. Günümüzde Asya kıtasında gerçekleşen devasa boyutlardaki üretimin diğer bölgelere kısa bir süre içinde ulaştırılmasında, mevcut kara ve deniz yollarına alternatif güzergâh arayışlarının gündeme gelmesiyle "Bir Kuşak Bir Yol Projesi" şeklinde tekrar hatırlanan Tarihi İpek Yolu güzergahı, günümüz uluslar arası ticari ilişkilerinde yeni bir boyut kazanmıştır. Türkiye'nin çok etkin olmadığı Asya pazarında önemli bir fırsat olarak görülen projenin, devasa bir Pazar olan Çin'deki Pazar payını artırmak ve ikili ticaret hacmini lehine çevirebilmek için çok değerli bir fırsat penceresi niteliğindedir.

KAYNAKÇA

Akkaymak, M. (2009). Avrupa- Asya Ulaştırma Koridorları ve Yeniden Canlanan İpek Yolu, İTÜ FBE, İnşaat Mühendisliği A.B.D., Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Atlı, A., Ünay, S. (2014). Küreselleşme Sürecinde Türkiye-Çin Ekonomik İlişkileri, SETA Yayınları İstanbul.

Bakırcı, M. (2014) Coğrafi Açıdan Anadolu'nun Tarihi Ulaşım Ağı ve İpek Yolu, Avrasya Etüdleri Dergisi, (45):63-86.

Blackwill, R.D., Harris, J.M. (2016). War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft, Harvard University Press.

Bloomberg Businessweek (2019). https://www.bloomberg.com/magazine/businessweek/19_45

China-Arab States Cooperation Forum, (2020). Oppurtunities through the Belt and Road Initiative between China and Egypt. Bejing: China: China-Arab States Cooperation Forum, http://chinaarabcf.org/chn/zagx/zaggfzyjzx/t1822530.htm

China Railway, Sino-Europe Railway Express Update, (2021). http://www.china-railway.com.cn/xwzx/ywsl/202011/t20201106_110212.html

Council on Foreign Relations, (2020). Assessing China's Digital Silk Road Initiative, https://www.cfr.org/china-digital-silk-road

Çavuşoğlu, M. (2019). 2020 Yılına Girerken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız, http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2020-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf

DEİK (2019). Çin 2021'e Kadar Türkiye'deki Yatırımlarını İkiye Katlamayı Hedefliyor, http://www.dtik.org.tr/basin-basin-aciklamalari?s=7

Demirler, M. (2015). Tarihi İpek Yolu'nun Yeniden Canlandırılması ve Türkiye Ekonomisine Etkisi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, SBE, İktisat A.B.D., Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat.

Dossani, R., Bouey, J., Zhu, K. (2020). Demystifying the Belt and Road Initiative: A Clarification of Its Key Features, Objectives and Impacts, Santa Monica, CA: RAND Corporation, https://www.rand.org/pubs/working_papers/WR1338.html

Eğilmez, M. (2019). Türkiye Dünyanın Kaçıncı Büyük Ekonomisi? http://www.mahfiegilmez.com/2019/04/turkiye-dunyann-kacnc-buyuk-ekonomisi.html

Hergüner, A.T., Ağar, E. (2010). Türkiye Otoyol Ağı İçin Üstyapı Performans Tahmin Modellerinin Geliştirilmesi, İTÜ Dergisi, 9(6):105-113.

Institute of International Development Cooperation, (2020) Institute of West Asian and African Studies, Commemoration, Succession & Innovation -70 Years of China's Foreign Aid and Transformation to International Development Cooperation, Beijing, China; China and International Development, https://res.caidev.org.cn/rc_upload-1610434227796-7-1610434530473.pdf

Kızıltan, A., Sandalcılar, A.R. (2011). Türkiye'nin Dış Ticaretinde Ekonik İş birliği Teşkilatı'nın (ECO) Yeri ve Önemi, Avrasya Etüdleri Dergisi, 39(1): 99-122.

Koç, Ö. (2020). Tarihi İpek Yolu'nun Yeniden Canlandırılmasının Türkiye- Çin Ticaret Hacmine Olan Katkısının İncelenmesi, MCBÜ SBE Uluslararası Ticaret ve Finans A.B.D., Uluslararası Ticaret ve Finans Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

Okur, M.A. (2017). Bir Kuşak Bir Yol Projesi'nin Jeopolitiği, Türk Kuşağı ve Uygurlar, Akademik Hassasiyetler Dergisi, 4(8): 45-54.

Özdaşlı, E. (2015). Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi ve Küresel Etkileri, Turkish Studies-International Periodical fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turki, 10(14): 579-596.

Özden, A., Ersan, Ö. (2019). Türkiye'nin Dış Ticaret Performansı, http://www.atbank.com.tr/documents/TURKIYE%20DIS%20TICARETI_Mayıs%20%202019.PDF

Roux, J.P. (2001). Orta Asya Tarih ve Uygarlık, Çeviren: Lale Arslan Özcan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Rzayev, M. ve isayev, E. (2012). Türk Halklarının Ekonomik- Kültürel İlişkilerinde Tarihi İpek Yolu'nun Rolü, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi dergisi, 4(4): 21-27.

Singh, A. I. (2019). The International North-South Transport Corridor, https://ippreview.com/index.php/Blog/single/id/941.html

Siyaset Dergisi, (2017). Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, http://siyasetdergisi.com.tr/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu/

Tang, K., Li. Z.,Li, W., Chen, L. (2017).China's Silk Road and global health, Lancet, 390: 2595-2601, DOI: 10.1016/S0140-6736(17)32898-2

Tanyaş, M. (2019). Türkiye'nin Ulaştırma Koridorları, Argemonia Dergisi, (14):28-29.

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (31 Aralık 2018). Transit Boru Hatları ve Projeleri, https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Transit-Boru-Hatları-ve-Projeleri

Timeturk. (2011). Tarihi İpek Yolu Küresel Ticaretin Yeni Adresi, https://www.timeturk.com/tr/2011/11/10/tarihi-ipek-yolu-kuresel-ticaretin-yeni-adresi.html

The State Council Information Office of the People's Republic of China, (2021). China's International Development Cooperation in the New Era, Beijing, China: The State Council Information Office of the People's Republic of China, http://www.xinhuanet.com/english/download/2021-1-10/20210110.docx

The World Bank, (2019). World Development Indicators, https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SP.POP.TOTL&country=WLD.

Toprak, A. (2008). Doğu- Batı Kültürel Etkileşiminde İpek Yolu (Başlangıçtan Göktürk Dönemi Sonuna Kadar), Gazi Üniversitesi, SBE, Tarih A.B.D., Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Trademap, (2019). https://www.trademap.org/Index.aspx

TÜİK, (2020). Dış Ticaret İstatistikleri,http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist

Zeng, W., Bouey, J., Dossani, R., Wang, H., Guohong, L. (2021). The Belt and Road Initiative and Disease Control Amid the Covid-19 Pandemic, Journal of Travel Medicine, 1-3, doi: 10.1093/jtm/taab034.

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN UZAY PROPAGANDASI

Dr. Caner ÇAKI
Bağımsız Araştırmacı
ORCID: 0000-0002-1523-4649

Mehmet Ozan GÜLADA
Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Akçadağ Meslek Yüksek Okulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü
ORCID: 0000-0001-8233-2321

Özet
Soğuk Savaş dönemine Sovyetler Birliği ve ABD arasındaki uzay yarışı damgasını vurmuştur. Bu dönemde iki ülke uzaya gönderdikleri yapay uydular ve astronotlarla birbirlerine karşı üstünlük kurma yarışına girmiştir. İki ülkenin uzay yarışındaki mücadelesi dünya kamuoyunda ilgiyle takip edilmiştir. Uzay yarışında elde edilen başarılar, Batı ve Doğu Blok'ları arasındaki ideolojik mücadelede üstünlük kurma yarışı halini almıştır. Nitekim uzay yarışındaki başarılar, ülkelerin teknolojik bakımdan gelişmişliğiyle ilişkilendirilmiş, elde edilen başarılar doğrudan Batı ve Doğu Blok'ları arasındaki propaganda savaşında kullanılmıştır. Bu süreçte Sovyetler Birliği yönetimi, medya yoluyla uzay yarışındaki başarılarından Sovyetler Birliği halkına yönelik Komünizm propagandası amacıyla yararlanmıştır. Sovyetler Birliği'nde uzay yarışını konu alan propaganda posterleri hazırlatılarak, uzay yarışında Sovyetler Birliği'nin başarıları Sovyetler Birliği halkına yansıtılmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nde kullanılan propaganda posterleri üzerinden Sovyetler Birliği'nin uzay yarışındaki başarılarını ne şekilde sunduğu ve hangi propaganda mesajları verdiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu şekilde Sovyetler Birliği'nin uzay propagandası yansıtılarak, uzay yarışının ideolojik propagandada nasıl kullanıldığının açıklanması hedeflenmiştir. Bu amaçla çalışmada Sovyetler Birliği'nde Soğuk Savaş döneminde uzay yarışını konu alan propaganda posterleri göstergebilim yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular ışığında Sovyetler Birliği'nin uzay yarışında elde ettiği başarıları doğrudan Komünizm ideolojiyle ilişkilendirerek, Komünizm ideolojisini Sovyetler Birliği halkı nezdinde yüceltmeye çalıştığı sonucuna ulaşılmıştır.
Anahtar Kelimeler: Uzay Yarışı, Propaganda, Medya, Sovyetler Birliği, Komünizm

THE SPACE PROPAGANDA OF THE SOVIET UNION

Abstract
The space race between the Soviet Union and the USA left its mark on the Cold War period. In this period, the two countries entered into a race to establish superiority against each other with the artificial satellites and astronauts they sent into space. The struggle of the two countries in the space race was followed with interest by the world public. The successes achieved in the space race became a race for dominance in the ideological struggle between the Western and Eastern Blocs. As a matter of fact, the successes in the space race were associated with the technological development of the countries and the achievements were directly used in the propaganda war between the Western and Eastern Blocs.

In this process, the Soviet Union administration benefited from its successes in the space race through the media for the purpose of communist propaganda for the people of the Soviet Union. Propaganda posters about the space race in the Soviet Union were prepared and the achievements of the Soviet Union in the space race were tried to be reflected to the people of the Soviet Union. Within the scope of the study, it was aimed to reveal how the Soviet Union presented its successes in the space race and what propaganda messages it gave through the propaganda posters used in the Soviet Union during the Cold War period. In this way, it was aimed to explain how the space race was used in ideological propaganda by reflecting the space propaganda of the Soviet Union. For this purpose, propaganda posters about the space race in the Soviet Union during the Cold War were analyzed using semiotics method. In the light of the findings obtained in the study, it was concluded that the Soviet Union tried to glorify the ideology of Communism in the eyes of the people of the Soviet Union by directly associating the successes of the space race with the ideology of Communism.
Keywords: Space Race, Propaganda, Media, Soviet Union, Communism

GİRİŞ

Soğuk Savaş döneminde Batı ve Doğu Blok'u arasında siyasetten ekonomiye, spordan teknolojiye kadar pek çok farklı alanda rekabet meydana gelmiştir. Bu alanlardan biri de iki blok arasındaki uzay yarışı olmuştur. Her iki blok arasındaki uzay yarışı, teknolojik boyutta birbirlerine karşı üstünlük mücadelesi haline gelmiştir. Bu mücadelede özellikle Batı Blok'undan ABD, Doğu Blok'undan ise Sovyetler Birliği ön plana çıkmıştır. Sovyetler Birliği, uzay yarışına büyük önem vermiş ve elde ettiği başarıları etkili bir propaganda aracı olarak kullanmıştır. Özellikle 12 Nisan 1961 tarihinde Sovyetler Birliği kozmonotu Yuri Gagarin'in uzaya çıkan ilk insan olması, Sovyetler Birliği'nin uzay yarışında güçlü bir itibara sahip olmasına yol açmıştır. Bu dönemde Sovyetler Birliği, hazırlanan propaganda posterleri üzerinden uzayda elde ettiği başarıları Sovyetler Birliği halkına yansıtmaya çalışmıştır.

Uzay propagandasını (Marlin, 1987; Eremeeva, 2011) ve uzay yarışını (Corcoran ve Beardsley, 1990; Kay, 2003; Kohonen, 2009; Cheng, 2019) konu alan çeşitli akademik çalışmalar bulunmaktadır. Uzay yarışını konu alan çalışmalar içerisinde: McDougall (1985), Sputnik, uzay yarışı ve Soğuk Savaş'ı; Lule (1991), uzay yarışının köklerini; Martel ve Yoshihara (2003), Çin-ABD uzay yarışını ve Devezas vd. (2012), uzay yarışının geçmişi ve geleceğini incelemiştir.

Çalışmada Sovyetler Birliği'nin uzay propagandası, Soğuk Savaş döneminde hazırlanan propaganda posterleri özelinde incelenmiştir. Çalışma kapsamında uzay konulu posterler üzerinden Sovyetler Birliği'nin uzay yarışını propaganda amaçlı ne yönde sunduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla çalışmada Sovyetler Birliği'nin uzay konulu posterleri, uzay propagandası bağlamında göstergebilim yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular ışığında aşağıdaki soruların yanıtlanmasına çalışılmıştır:

- Sovyetler Birliği uzay propagandasında Komünizm ideolojisini nasıl sunmuştur?
- Sovyetler Birliği uzay propagandasında ideolojik söylemlere ne yönde yer vermiştir?

Çalışma Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin uzay propagandasını yansıtması bakımından önem taşımaktadır. Bu açıdan çalışmanın, Sovyetler Birliği üzerine çalışan tarih, siyaset bilimi ve iletişim alanındaki araştırmacıların yararlanabilecekleri bir kaynak olması amaçlanmıştır.

1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE UZAY YARIŞI

Uzay uçuşu, insanlığın 20. yüzyılın ikinci yarısının ve muhtemelen 20. yüzyılın en önemli başarılarından birini oluşturmaktadır. Günümüzde uzay yarışı olarak bilinen süreç, 1950'li yıllarda aniden başlamış ve takip eden yirmi yıl boyunca artarak büyümüştür. Buna karşılık 1970'li yıllardan sonra istikrarlı bir şekilde azalmıştır. Diğer yandan 1990'lı yıllardan sonra, diğer birçok devletin sahneye çıkmasıyla, uzayla ilgili faaliyetler bir şekilde yeniden ortaya çıkmıştır (Devezas vd., 2012: 964). Özellikle Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ve ABD arasındaki üstünlük mücadelesinde iki ülke arasında uzay yarışı önem kazanmıştır.

Sovyetler Birliği ve ABD'nin uzaya erişim çabalarının ilk somut sonuçları, 1950'lerin sonlarında ilk insan yapımı uydunun başarılı bir şekilde fırlatılmasıyla dünyaya açıklanmıştır (Zervos, 2004: 365). Bu açıdan gerçek uzay çağı, 1957 yılında Sovyetler Birliği'nin, bir dizi sivil roketatar için temel olacak kıtalararası balistik füze olan R-7'yi fırlattığı yılla tarihlenmektedir. Sovyetler Birliği, dünyanın ilk uydusu Sputnik'i Ekim ayında yörüngeye yerleştirerek dünyayı hayrete düşürmüş ve bir ay sonra bir köpek olan Laika'yı uzaya göndermiştir. 1961 yılında Yuri Gagarin uzaya çıkan ilk adam, iki yıl sonra Valentina Tereshkova da yörüngedeki ilk kadın olmuştur. 1964 yılında Sovyetler Birliği ilk çok adamlı uzay uçuşunu gerçekleştirirken, 1965 yılında Alexei Leonov uzay yürüyüşünün öncülüğünü yapmıştır (Bowler, 2018: 14). Sovyetler Birliği, 12 Nisan 1961 tarihinde ilk insanı uzaya başarıyla gönderdikten sonra, ABD başkanı John F. Kennedy, ABD'nin bir nesil içinde insanın aya çıkmasını hedef haline getirmiştir (Hayden vd., 2017: 1190). Bu aşamada Sovyetler Birliği'nin elde ettiği tüm bu başarılara karşılık, ABD'li astronot Neil Armstrong'un 20 Temmuz 1969 tarihinde aya ilk ayak basan insan olması, uzay yarışındaki dengelerin önemli ölçüde ABD lehine değişmesine yol açmıştır.

2. SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN UZAY PROPAGANDASI

Uzay propagandası, bir kitleyi etkilemek ve siyasi bir gündem oluşturmak için kullanılan, uzay bilimi ve teknolojisindeki başarılar hakkında gerçekleştirilen iletişim çalışmasını ifade etmektedir. Uzay propagandası Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği tarafından etkili bir şekilde kullanılmıştır. Soğuk Savaş sırasında ABD ve Sovyetler Birliği'nin içerisinde bulundukları ideolojik savaşta Sovyetler Birliği, halkını kendi tarafının üstün olduğuna ikna etmeye çalışmıştır. Uzay yarışında elde edilen başlarılar da askeri ve teknolojik üstünlük gösterisi olarak ön plana çıkarılmıştır.

Soğuk Savaş döneminin en kalıcı miraslarından biri, Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki rekabet olmuştur. Bu rekabet, özellikle 1950'li yılların ve 1960'lı yılların ortalarındaki, her ülkenin her türlü uzay teknolojisinde diğerini geride bırakmaya çalıştığı uzay yarışı düşünüldüğünde ortaya çıkmıştır (Kallen, 2019: 1). Nitekim 1950'lerde uluslararası meseleler, iki baskın fakat çatışan ideolojiyi temsil eden güçler olarak ABD ve Sovyetler Birliği etrafında dönmüştür. Güç algısı ABD-Sovyet ilişkilerinin temelini meydana getirmiş; bu algıyı değiştiren herhangi bir olayın büyük iç ve dış yansımaları bulunmuştur. Sputnik'in roketin askeri kullanımıyla ilgili bazı çıkarımları olmuştur. Ancak, her şeyden önce Sovyetler Birliği için bir propaganda zaferini ve ABD için propaganda başarısızlığını meydana getirmiştir. Sovyet bilim adamları, ilerlemelerini bir gizlilik kalkanının arkasına saklamış, Batılı ve tarafsız ülkelerdeki vatandaşlar, Sovyetler Birliği'nin gerçekte ne yapıp ne yapamayacağı konusunda çok az bilgiye sahip olmuştur. Sonuç olarak, bilimsel başarı, dünya kamuoyuna Rusların teknolojik olarak üstün olduklarını göstermiştir (Marlin, 1987: 544). Tüm bu süreçte Sovyetler Birliği, uzay yarışında elde ettiği başarılardan Batı Blok'una karşı üstünlük yarışında propaganda amaçlı yararlanma yoluna gitmiştir.

Sovyetler Birliği, uzay propagandasında insanların uzay programının başarıları hakkında ülkeleriyle gururlanmaları için propaganda posterlerinden yararlanmıştır. Ayrıca posterler, kitleleri uzay programı sürecindeki başarılar konusunda bilgilendirmeye de hizmet etmiştir. Diğer yandan Sovyetler Birliği uzay propagandasında Sovyetler Birliği'nin uzay kahramanı olarak ön plana çıkarılan Yuri Gagarin'i onurlandırmak amacıyla da pullar bastırmıştır. Sovyetler Birliği'nin uzay propagandasında Sovyetler Birliği'nin uzayda ilk ülke olduğu vurgulanarak, Sovyetler Birliği'nin ABD'ye karşı uzay yarışında önde olduğu mesajı verilmiştir.

3. YÖNTEM

Çalışmada Sovyetler Birliği'nin uzay konulu propaganda posterlerine Sergo Grigorian'ın koleksiyonundan ulaşılmıştır. Koleksiyonda toplam uzay konulu 19 postere ulaşılmış, 19 poster içerisinden amaçlı örneklem metodu kullanılarak doğrudan uzay propagandasını kapsayan 8 propaganda posteri çalışmanın örneklemi olarak belirlenmiştir (Redavantgarde, 2021a). Çalışmada örneklem olarak belirlenen propaganda posterlerdeki görsel ve yazılı göstergeler üzerinden verilmek istenen propaganda mesajlarının kapsamlı olarak ele alınabilmesi için Danimarkalı dilbilimci Louis Hjelmslev'in göstergebilim anlayışı ışığında analiz edilmiştir.

Hjelmslev göstergelerin çözümlenmesinde dört temel kısmı (anlatımın tözü, anlatımın biçimi, içeriğin tözü, içeriğin biçimi) ileri sürmektedir. Anlatımın tözü, göstergelerin belirli bir mesajın ortaya konulmadan önceki durumunu ifade etmektedir. Anlatımın biçimi, göstergelerin belirli bir mesajın ortaya konulması amacıyla bir araya getirilmesini açıklamaktadır. İçeriğin tözü, göstergenin doğrudan taşıdığı anlama odaklanmaktadır. İçeriğin biçimi ise göstergelerin bir araya getirilerek ortaya konulan mesajı açıklamaktadır.

Çalışma kapsamında Sovyetler Birliği'nin uzay konulu posterlerindeki göstergeler, uzay propagandası bağlamında sırasıyla anlatımın tözü, anlatımın biçimi, içeriğin tözü ve içeriğin biçimi bağlamında analiz edilmiştir.

4. ANALİZ VE BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında keşif, uzay fatihi, öncü, Sovyet halkı, kadın, Ekim Devrimi, insanoğlu ve takımyıldızı konulu sekiz propaganda posteri göstergebilim yöntemi kullanılarak incelenmiştir.

4. 1. Keşif Konulu Propaganda Posteri

Keşif konulu propaganda posteri, 1961 yılında Smolyak Nikolay Petroviç tarafından hazırlanmıştır. Propaganda posterinde "Uzak dünyalara giden bir yol oluşturacağız ve evrenin sırlarını keşfedeceğiz!" yazısı bulunmaktadır.

Poster 1. Keşif Konulu Propaganda Posteri

(**Kaynak:** Redavantgarde, 2021b)

Anlatımın tözü açısından incelendiğinde posterde uzay, astronot ve Sovyetler Birliği'nin devlet arması ön plana çıkmaktadır. Anlatımın biçimi bakımından posterde uzayda başlığında S.S.C.B. (Sovyetler Birliği) yazısı bulunan bir astronotun elindeki Sovyetler Birliği'nin devlet armasını havaya kaldırdığı resmedilmektedir. Posterdeki astronotun elindeki Sovyetler Birliği'nin devlet arması parlamakta ve arka planda dünya görseli yer almaktadır. İçeriğin tözü açısından incelendiğinde posterde egemenlik ve güç mesajı verilmektedir. İçeriğin biçimi bakımından poster, Sovyetler Birliği kozmonotu Yuri Gagarin'in uzaya çıkan ilk insan olduğu tarihte yayınlanmıştır. Posterde astronotun elindeki Sovyetler Birliği'nin devlet armasını havaya kaldırmasıyla Sovyetler Birliği'nin uzay yarışında elde ettiği başarıya vurgu yapılmaktadır. Diğer yandan posterdeki yazılı göstergeler üzerinden de Sovyetler Birliği'nin uzay yarışına öncülük ettiğine yönelik algı oluşturulmaya çalışılmaktadır.

4. 2. Uzay Fatihi Konulu Propaganda Posteri

Uzay fatihi konulu propaganda posteri, 1961 yılında Dobrovolski Vladimir Petrovich tarafından hazırlanmıştır. Propaganda posterinde "Komünist Partinin Zaferi! Yaşasın halkımız ve uzay fatihi! 12 Nisan 1961" ve "Yuri Gagarin'in başarısıyla gurur duyuyoruz. Akıllarını ve yüreklerini bu geminin oluşturulmasına ve muhteşem uçuşuna adayan bilim adamlarına, mühendislere, teknisyenlere, işçilere hayranız. Milyonlarca işçinin, kollektif çiftçinin ve aydınların -bütün Sovyet halkının- emeği ve başarısı onların şanlı işlerinde birleşiyor. Bu uçuşla bir kez daha tüm dünyaya özgür bir insan dehasının neler yapabileceğini gösterdik. N. S. Kruşçev" yazısı bulunmaktadır.

Poster 2. Uzay Fatihi Konulu Propaganda Posteri

(**Kaynak:** Redavantgarde, 2021c)

Anlatımın tözü bakımından posterde uzay, Lenin, Yuri Gagarin, kızıl bayrak, yıldız ve uzay aracı ön plana çıkmaktadır. Anlatımın biçimi açısından incelendiğinde posterde Yuri Gagarin ön planda durmakta ve arkasında S.S.C.B. (Sovyetler Birliği) yazısı bulunmaktadır. Posterin arka planında ise üstünde Vostok yazan ve yıldız bulunan uzay aracı, kızıl bayrak ve kızıl bayrağının üstünde de Lenin temsili yer almaktadır. İçeriğin tözü bakımından posterde başarı mesajı verilmektedir. İçeriğin biçimi açısından incelendiğinde posterde Gagarin'in fotoğrafı üzerinden Sovyetler Birliği'nin uzay yarışında elde ettiği başarıya vurgu yapılmaktadır. Posterde Lenin ve kızıl bayrak, Komünizm ideolojisini temsil etmektedir. Bu şeklide Sovyetler Birliği'nin uzay yarışında elde ettiği başarı doğrudan Komünizm ideolojisinin başarısı olarak sunulmaya çalışılmaktadır. Posterdeki "Komünist Partinin Zaferi!" yazılı göstergesi de başarının Komünizm ideolojisine ait olduğu mesajını güçlendirmektedir.

4. 3. Öncü Konulu Propaganda Posteri

Öncü konulu propaganda posteri, 1962 yılında Volikov Vadim Petroviç tarafından hazırlanmıştır. Propaganda posterinde "Yaşasın uzayın öncüleri olan Sovyet halkı!" yazı bulunmaktadır.

Poster 3. Öncü Konulu Propaganda Posteri

(**Kaynak:** Redavantgarde, 2021d)

Anlatımın tözü açısından incelendiğinde posterde uzay, kırmızı yıldız, orak ve çekiç ve astronot ön plana çıkmaktadır. Anlatımın biçimi bakımından posterde uzayda başlığında S.S.C.B. (Sovyetler Birliği) yazısı bulun bir astronotun elindeki orak ve çekici havaya kaldırdığı resmedilmektedir. Posterin arka planında ise dört tane kırmızı yıldız ve kırmızı yıldızların yanlarında da sırasıyla Vostok-1, Vostok-2, Vostok-3 ve Vostok-4 yazısı bulunmaktadır. İçeriğin tözü açısından incelendiğinde posterde egemenlik ve Başarı mesajı verilmektedir. İçeriğin biçimi bakımından posterdeki kırmızı yıldızlar ve orak ve çekiç doğrudan Komünizm ideolojisini simgelemektedir. Posterdeki Vostok-1, Vostok-2, Vostok-3 ve Vostok-4 yazılarıyla Sovyetler Birliği'nin uzay araçlarına atıf yapılmaktadır. Posterde yer alan astronotun orak ve çekici havaya kaldırması üzerinden Sovyetler Birliği'nin uzay yarışında elde ettiği başarı doğrudan Komünizm ideolojisine atfedilmektedir.

4. 4. Sovyet Halkı Konulu Propaganda Posteri

Sovyet halkı konulu propaganda posteri, 1962 yılında Viktorov Valentin Petroviç tarafından hazırlanmıştır. Propaganda posterinde "Yaşasın Sovyet halkının cesareti, çalışması ve zekâsı. 12 Nisan 1961" yazısı bulunmaktadır.

Poster 4. Sovyet Halkı Konulu Propaganda Posteri

(**Kaynak:** Redavantgarde, 2021e)

Anlatımın tözü bakımından posterde uzay, astronot, uzay aracı, orak ve çekiç ön plana çıkmaktadır. Anlatımın biçimi açısından incelendiğinde posterde gülümseyen bir astronot ve astronotun yanında üstünde orak ve çekiç bulunan bir uzay aracı resmedilmektedir. İçeriğin tözü bakımından posterde başarı mesajı verilmektedir. İçeriğin biçimi açısından incelendiğinde posterde 12 Nisan 1961 tarihiyle Gagarin'in Vostok uzay aracıyla uzaya çıkmasına atıf yapılmaktadır. Posterde uzay aracının üstünde bulunan orak ve çekiç, doğrudan Komünizm ideolojisini simgelemektedir. Bu şekilde posterde Gagarin özelinde Sovyetler Birliği'nin uzay yarışında elde ettiği başarı Komünizm ideolojisine atfedilmektedir.

4. 5. Kadın Astronot Konulu Propaganda Posteri

Kadın astronot konulu propaganda posteri, 1963 yılında Kershin Yuri Vladimirovich tarafından hazırlanmıştır. Propaganda posterinde "Yaşasın ilk kadın astronot!" yazı bulunmaktadır.

Poster 5. Kadın Astronot Konulu Propaganda Posteri

(**Kaynak:** Redavantgarde, 2021f)

Anlatımın tözü açısından incelendiğinde posterde uzay, kızıl bayrak, yıldız, orak ve çekiç uzay aracı ve bir kadın astronot ön plana çıkmaktadır. Anlatımın biçimi bakımından posterde uzayda başlığında S.S.C.B. (Sovyetler Birliği) yazan kadın astronot bulunmaktadır. Posterdeki kadın astronotun arkasında üstünde Vostok-6 yazan kırmızı renkte bir uzay aracı ve uzay aracının yanında üstünde yıldız, orak ve çekiç bulunan kızıl bayrak resmedilmektedir. İçeriğin tözü açısından incelendiğinde posterde öncülük mesajı verilmektedir. İçeriğin biçimi bakımından posterdeki kızıl bayrak ve üstündeki yıldız ve orak ve çekiç, Komünizm ideolojisini simgelemektedir. Posterin yayınlandığı yıl, Sovyetler Birliği kozmonotu Valentina Tereşkova uzaya çıkan ilk kadın olmuştur.

Posterde başlığında S.S.C.B. (Sovyetler Birliği) yazısı üzerinden kadın astronotun Sovyetler Birliği'nin astronotu olduğu, uzay aracının üstündeki Vostok-6 yazısından da uzay aracının Sovyetler Birliği'ne ait olduğu anlaşılmaktadır. Posterdeki görsel ve yazılı göstergeler bir arada değerlendirildiğinde Sovyetler Birliği'ndeki başarının Komünizm ideolojisine atfedildiği ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan posterde Komünizm ideolojisi altında yönetilen Sovyetler Birliği'nin ilk kadın astronota öncelik etmesi üzerinden de Komünizm ideolojisinde kadın başarısına vurgu yapılmaktadır.

4. 6. Ekim Devrimi Konulu Propaganda Posteri

Ekim Devrimi konulu propaganda posteri, 1965 yılında Viktorov Valentin Petroviç tarafından hazırlanmıştır. Propaganda posterinde "Ekim pankartlarının ışığı yeni bir hayatın başlangıcıdır!" yazısı bulunmaktadır.

Poster 6. Ekim Devrimi Konulu Propaganda Posteri

(**Kaynak:** Redavantgarde, 2021g)

Anlatımın tözü bakımından posterde uzay, bayraklar, uzay aracı ve orak ve çekiç ön plana çıkmaktadır. Anlatımın biçimi açısından incelendiğinde posterde üstünde sırasıyla Ekim kelimesinin baş harflerini taşıyan bayraklar bulunmaktadır. Posterdeki bayrakların arkasında da üstünde orak ve çekiç bulunan bir uzay aracı yer almaktadır. İçeriğin tözü bakımından posterde zafer mesajı verilmektedir. İçeriğin biçimi açısından incelendiğinde posterde yer alan Ekim yazısıyla Rusya'da gerçekleşen Ekim Devrimi'ne vurgu yapılmaktadır. Ekim Devrimi sonucunda Rusya'da Komünizm ideolojisi hâkim olmuştur. Diğer yandan uzay aracının üstünde yer alan orak ve çekiç de Komünizm ideolojisini simgelemektedir. Bu şekilde poster üzerinden Sovyetler Birliği'nin uzay yarışında elde ettiği başarıyla Komünizm ideoloji arasında bağ kurulmaya çalışılmaktadır.

4. 7. İnsanoğlu Konulu Propaganda Posteri

İnsanoğlu konulu propaganda posteri, 1966 yılında Volkov Vasiliy İvanoviç tarafından hazırlanmıştır. Propaganda posterinde "Sana, İnsanoğlu!" yazısı bulunmaktadır.

Poster 7. İnsanoğlu Konulu Propaganda Posteri

(**Kaynak:** Redavantgarde, 2021h)

Anlatımın tözü açısından incelendiğinde posterde ay temsili, Sovyetler Birliği'nin devlet arması, astronot, bez, yıldız, orak ve çekiç ön plana çıkmaktadır. Anlatımın biçimi bakımından posterde başlığında S.S.C.B. (Sovyetler Birliği) yazan astronotun elinde çevresinde yıldız, orak ve çekiç görselleri bulunan bir bez içerisinde ay temsilini tuttuğu resmedilmektedir. Ayın üstünde ise Sovyetler Birliği'nin devlet arması yer almaktadır. İçeriğin tözü açısından incelendiğinde posterde başarı mesajı verilmektedir. İçeriğin biçimi bakımından posterin yayınlandığı yıl, Sovyetler Birliği'nin uzay aracı Luna 10, Ay'ın ilk yapay uydusu olmuştur. Posterde başlığında S.S.C.B. (Sovyetler Birliği) yazan astronotun Sovyetler birliğinin astronotu olduğu anlaşılmaktadır. Posterdeki astronotun elindeki bezde yer alan yıldız ve orak ve çekiç, Komünizm ideolojisini simgelemektedir. Bu açıdan posterdeki astronotun üstünde yıldız ve orak ve çekiç bulunan beze sarılı ay temsilini tutmasıyla Sovyetler Birliği'nin ay yörüngesinde elde ettiği başarı, Komünizm ideolojisine atfedilmektedir. Posterdeki yazılı gösterge üzerinden de Komünizm ideolojisi altında yönetilen Sovyetler Birliği'nin ay yörüngesinde elde ettiği başarının insanlık adına olduğu vurgulanmaktadır.

4. 8. Takımyıldızı Konulu Propaganda Posteri

Takımyıldızı konulu propaganda posteri, 1966 yılında Votrin Victor Konstantinovich tarafından hazırlanmıştır. Propaganda posterinde "Takımyıldızımızı parlatın!" yazısı bulunmaktadır.

Poster 8. Takımyıldızı Konulu Propaganda Posteri

(**Kaynak:** Redavantgarde, 2021i)

Anlatımın tözü bakımından posterde Kremlin, uzay aracı, yıldız, orak ve çekiç ve çeşitli burçların simgeleri ön plana çıkmaktadır. Anlatımın biçimi açısından incelendiğinde posterde Kremlin ve Kremlin'in üstünde orak ve çekiç biçiminde bir uzay aracı ve çeşitli burçların simgeleri resmedilmektedir. Posterin fonunda siyah renk kullanılmaktadır. İçeriğin tözü bakımından posterde güç ve egemenlik mesajı verilmektedir. İçeriğin biçimi açısından incelendiğinde posterde Kremlin, Sovyetler Birliği'nin metonimi olarak kullanılmaktadır. Posterdeki yıldızlar ve orak ve çekiç biçimi ise Komünizm ideolojisini simgelemektedir. Bu şekilde posterde Sovyetler Birliği'nin uzay yarışındaki başarısıyla Komünizm ideolojisi arasında bağ kurulmaya çalışılmaktadır.

SONUÇ

Çalışma kapsamında incelenen propaganda posterlerinde genel olarak Sovyetler Birliği'nin uzay yarışında elde ettiği başarıların doğrudan Komünizm ideolojisine atfedildiği ortaya çıkarılmıştır. Bu aşamada Sovyetler Birliği, propaganda posterlerinde astronot ve uzay araçları görselleri ile Komünizm ideolojisinin simgelerini bir arada göstererek insanların Sovyetler Birliği'nin uzay yarışındaki başarısında komünist rejimin önemli bir rol üstlendiğine yönelik algıya sahip olmasına çalıştığı ileri sürülebilmektedir. Soğuk Savaş döneminde uzay yarışında elde edilen başarılar, Batı ve Doğu Blok'ları arasındaki teknolojik bakımdan üstünlüğü temsil edebilmektedir. Bu açıdan Sovyetler Birliği'nin uzay propagandasının, Sovyetler Birliği'nin Batı Blok'una karşı zafer kazandığı algısını oluşturması bakımından önem taşıdığı belirtilebilmektedir.

Sonuç olarak incelenen propaganda posterlerinde Sovyetler Birliği'nin uzay yarışındaki başarılarını komünist rejiminin kitleler nezdinde yüceltilmesinde propaganda amaçlı kullandığı ortaya çıkmaktadır. Sovyetler Birliği halkına, komünist rejimin sayesinde Sovyetler Birliği'nin uzayda başarılar elde ettiği vurgulanmaya çalışılmıştır. Böylece Sovyetler Birliği'nin Komünizm ideolojisini yücelttiği uzay yarışı propagandası üzerinden Soğuk Savaş döneminde Batı ve Doğu Blok'u arasında yaşanan ideolojik mücadelede Komünizm'in başarı kazandığına vurgu yaptığı ileri sürülebilmektedir. Diğer bir ifadeyle Sovyetler Birliği, uzay yarışındaki başarısını Komünizm'e atfederek, Batı Blok'undan gelebilecek –özellikle Özgür Avrupa Radyosu'ndan- Komünizm karşıtı propagandalara yönelik kitleler nezdinde komünist rejimi meşrulaştırmaya çalıştığı belirtilebilmektedir. Bu süreçte Sovyetler Birliği'nin uzay propagandasıyla komünist rejiminin batılı demokrasilere nazaran daha başarılı olduğu algısını oluşturmayı amaçladığı sonucuna ulaşılabilmektedir.

Çalışma, Sovyetler Birliği'nin uzay propagandasını yansıtması bakımından önem taşımaktadır. Buna karşılık yalnızca propaganda posterlerinin incelenmesi, çalışmada yalnızca Sovyetler Birliği'nin uzay propagandasında posterlerin rolünün ortaya konulmasına yol açmaktadır. Bu açıdan gelecek çalışmaların Sovyetler Birliği'ndeki farklı kitle iletişim araçları üzerinden Sovyetler Birliği'nin uzay propagandasını incelenmesinin konunun daha kapsamlı olarak ortaya konulmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Bowler, T. R. (2018). A New Space Race. In Deep Space Commodities, ed. T. James, pp. 13-19. Cham: Palgrave Macmillan.

Cheng, T. (2019). Review of Novel Energetic Polymers and Binders–High Energy Propellant Ingredients for the New Space Race. Designed Monomers and Polymers, 22(1), 54-65.

Corcoran, E., & Beardsley, T. (1990). The New Space Race. Scientific American, 263(1), 72-85.

Devezas, T., de Melo, F. C. L., Gregori, M. L., Salgado, M. C. V., Ribeiro, J. R., & Devezas, C. B. (2012). The Struggle for Space: Past and Future of the Space Race. Technological Forecasting and Social Change, 79(5), 963-985.

Eremeeva, A. (2011). The Regional Dimension of Space Propaganda. In Soviet Space Culture, ed. E. Maurer, J. Richers, M. Rüthers & C. Scheide, pp. 139-150. London: Palgrave Macmillan.

Hayden, J. M., Geras, M. J., Gerth, N. M., & Crespin, M. H. (2017). Land, Wood, Water, and Space: Senator Robert S. Kerr, Congress, and Selling the Space Race to the American Public. Social Science Quarterly, 98(4), 1189-1203.

Kallen, S. (2019). Nationalism, Ideology, and the Cold War Space Race. Constellations, 10(2), 1-21.

Kay, W. D. (2003). Problem Definitions and Policy Contradictions: John F. Kennedy and the "Space Race". Policy Studies Journal, 31(1), 53-69.

Kohonen, I. (2009). The Space Race and Soviet Utopian Thinking. The Sociological Review, 57(1_suppl), 114-131.

Lule, J. (1991). Roots of the Space Race: Sputnik and the Language of US News in 1957. Journalism Quarterly, 68(1-2), 76-86.

Marlin, C. L. (1987). Space Race Propaganda: US Coverage of the Soviet Sputniks in 1957. Journalism Quarterly, 64(2-3), 544-559.

Martel, W. C., & Yoshihara, T. (2003). Averting a Sino-US Space Race. Washington Quarterly, 26(4), 19-35.

McDougall, W. A. (1985). Sputnik, the Space Race, and the Cold War. Bulletin of the Atomic Scientists, 41(5), 20-25.

Redavantgarde (2021a). Sovyetler Birliği'nin Uzay Konulu Posterleri, http://redavantgarde. com/en/collection/show-collection/?themeId=56, Erişim Tarihi: 06.10.2021.

Redavantgarde (2021b). Keşif Konulu Propaganda Posteri, http://redavantgarde. com/en/collection/show-collection/862-we-will-forge-a-path-to-distant-worlds-and-discover-the-secrets-of-the-universe-.html?themeId=56, Erişim Tarihi: 06.10.2021.

Redavantgarde (2021c). Uzay Fatihi Konulu Propaganda Posteri, http://redavantgarde. com/en/collection/show-collection/507-glory-of-the-communist-party-glory-to-our-people---to-the-conqueror-of-space-.html?themeId=56, Erişim Tarihi: 06.10.2021.

Redavantgarde (2021d). Öncü Konulu Propaganda Posteri, http://redavantgarde. com/en/collection/show-collection/433-glory-to-the-soviet-people-the-pioneers-of-space-.html?themeId=56, Erişim Tarihi: 06.10.2021.

Redavantgarde (2021e). Sovyet Halkı Konulu Propaganda Posteri, http://redavantgarde. com/en/collection/show-collection/397-glory-to-courage-work-and-the-intellect-of-the-soviet-people-12th-april-1962-.html?themeId=56, Erişim Tarihi: 06.10.2021.

Redavantgarde (2021f). Kadın Astronot Konulu Propaganda Posteri, http://redavantgarde. com/en/collection/show-collection/432-glory-to-the-first-female-cosmonaut-.html?themeId=56, Erişim Tarihi: 06.10.2021.

Redavantgarde (2021g). Ekim Devrimi Konulu Propaganda Posteri, http://redavantgarde. com/en/collection/show-collection/385-the-light-of-october-s-banners-is-the-outset-of-a-new-life-.html?themeId=56, Erişim Tarihi: 06.10.2021.

Redavantgarde (2021h). İnsanoğlu Konulu Propaganda Posteri, http://redavantgarde.com/en/collection/show-collection/783-to-you-mankind-.html?themeId=56, Erişim Tarihi: 06.10.2021.

Redavantgarde (2021i). Takımyıldızı Konulu Propaganda Posteri, http://redavantgarde. com/en/collection/show-collection/2154-shine-our-constellation-.html?themeId=56, Erişim Tarihi: 06.10.2021.

Zervos, V. (2004). The Impact of the Us Strategic Defence İnitiative on The Space Race. Defence and Peace Economics, 15(4), 365-377.

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

ŞAH VELİ TORUNU ŞAH VELİ'NİN: GUNYETÜ'S SALİKİN ADLI ESERİ'NİN İNCELENMESİ

Burak BAYINDIR
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-8903-9133

ÖZET

Türk dil tarihinin belkemiğini oluşturan dönemlerden biri olan Eski Anadolu Türkçesi döneminde pek çok eser tercüme ve şerh edilmiştir. Bu şerhler vasıtasıyla dönemin edebi ve dil bilimsel açıdan incelenmesi kolaylaşmıştır.

Türk yazı dilinin en önemli dönemlerinden biri olan Eski Anadolu Türkçesi için önemli bir kaynak durumunda olan, dönemin Türkçesi ile yazılmış birçok eser ile karşılaşılmaktadır. Bu eserler üzerine fazla sayıda tercümeler yapılmış ve şerhler yazılmıştır. Şah Velî torunu Şah Velî el-Halvetî'nin Gunyetü's Sâlikîn adlı eseri de Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini yansıtan bu eserlerden biridir.

Gunyetü's-Sâlikîn adlı bu çalışmanın 10b ile 93b varakları arası, Ömer Fuâdî'nin Yahyâ eş-Şirvânî'nin "Virdü's Settâr" isimli eserinden şerh ettiği Risale-i Virdiyye adlı eseri ihtiva etmektedir. Çalışmanın konusunu oluşturan bu eserin ele alınış sebebi, eserde Eski Anadolu Türkçesi'nin edebî ve dil bilimsel açıdan önem arz eden özelliklerinin gün ışığına çıkarılması ve incelenmesinin amaçlanmasıdır.

Bu bildiri ile söz konusu bu eserin tanıtılması amaçlanmıştır. Bu çalışmada Gunyetü's Sâlikîn adlı eserin nüshaları, içeriği, Ömer Fuâdi ve Risâle-i Virdiyye, eserde adı geçen şahıslar, eser içerisinde yer edinen birleşik fiiller, eserin kelime hazinesi, konuları yer almaktadır. Giriş kısmında içeriğe dair kapsayıcı bilgiler verilmiş, Nüshalar kısmında üzerinde çalışılan eserin nüshaları hakkında bilgi verilmiş, Gunyetü's Sâlikîn'in İçeriği başlığı altında eserin ne anlattığı ifade edilmiştir. Ömer Fuâdi ve Risâle-i Virdiyye başlığı ile eserin müellifi Ömer Fuadi ve üzerinde çalışma yapılan eserine dair önemli noktalara değinilmiştir. Eserde Adı Geçen Şahıslar ibaresi altında, ilgili kısımda adı zikr edilmiş olan şahıslar başlıklandırılmış ve örnekleri verilmiştir. Fiil kadrosu olarak birleşik fiiller incelenmiş ve tanıklarıyla birlikte örneklendirilmiştir. Eserin Kelime Hazinesi başlığı altında ise içerikte yer alan Arapça, Farsça ve Türkçe kelime ağırlığına ve dikkate değer bazı kelimelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gunyetü's Sâlikîn, Şah Velî, Risâle-i Virdiyye, Fuâdî

AN EXAMINATION OF SAH VELI'S GRAND GRAND: GUNYETU'S SALIKIN

ABSTRACT

Many works were translated and annotated during the Old Anatolian Turkish period, which is one of the backbones of the Turkish language history. By means of these commentaries, it became easier to examine the period in terms of literary and linguistics.

There are many works written in the Turkish of the period, which is an important source for the Old Anatolian Turkish, which is one of the most important periods of the Turkish written language. Many translations and commentaries have been written on these works. The work named Gunyetü's Sâlikîn by Shah Velî el-Halvetî, the grandson of Shah Velî, is one of these works that reflect the characteristics of Old Anatolian Turkish.

The pages 10b to 93b of this work called Gunyetü's-Sâlikîn contain the work called Risale-i Virdiyye, annotated by Ömer Fuâdî from Yahyâ al-Sirvânî's "Virdü's Settâr".

The reason for the handling of this work, which is the subject of the study, is to bring to light and examine the features of Old Anatolian Turkish that are important in terms of literary and linguistics.
With this paper, it is aimed to introduce this work in question. In this study, the copies of the work called Gunyetü's Sâlikîn, its content, Ömer Fuâdi and Risâle-i Virdiyye, the people mentioned in the work, the compound verbs in the work, the vocabulary of the work, the subjects are included. In the introduction part, comprehensive information about the content was given, in the Copies part, information was given about the copies of the work studied, and what the work tells under the title of Gunyetü's Sâlikîn's Content. Under the title of Ömer Fuâdi and Risâle-i Virdiyye, important points about the author of the work, Ömer Fuadi, and the work on which the study was conducted, were mentioned. With this paper, it is aimed to introduce this work in question. In this study, the copies of the work called Gunyetü's Sâlikîn, its content, Ömer Fuâdi and Risâle-i Virdiyye, the people mentioned in the work, the compound verbs in the work, the vocabulary of the work, the subjects are included. In the introduction part, comprehensive information about the content was given, in the Copies part, information was given about the copies of the work studied, and what the work tells under the title of Gunyetü's Sâlikîn's Content. Under the title of Ömer Fuâdi and Risâle-i Virdiyye, important points about the author of the work, Ömer Fuadi, and the work on which the study was conducted, were mentioned.
Keywords: Gunyetü’s Sâlikîn, Şah Velî, Risâle-i Virdiyye, Fuâdî

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

ISFAHANLI HOCAZADE AİLESİ VE OSMANLI MANZUM FETVÂ GELENEĞİNDE YERLERİ

Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK
Kırıkkale Üni. Fen-Edebiyat Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ORCID: 0000-0002-5137-3275

ÖZET
1514 yılında Çaldıran'da Osmanlı'nın kesin üstünlüğüyle biten Osmanlı-İran savaşından sonra Safevilerin başkenti Tebriz'den birçok âlim ve sanatkâr İstanbul'a getirilmiştir. Birçok yönden önemli olan bu kültür göçüyle birlikte İran'dan pek çok edebî ve kültürel öğe de Osmanlı topraklarına taşınıp yerli öğelerle birleşmiştir. Bu göçün önemli etkilerinden birisi de fetvâlar üzerinde görülmüş ve bunun da en önemli göstergesi İran'dan getirilen bu âlim ve sanatkârlardan bazılarının oğul ve torunlarının fetvâ alanında gösterdiği performans olmuştur. Osmanlı'da 16. yüzyılın ilk yarısında Şeyhülislam Kemalpaşazâde, Sadi Çelebi ve Ebussuud Efendi'nin fetvâları ile görülmeye başlanan manzum fetvâlar yüzyılın sonlarında padişah hocalığı ile şeyhülislamlığı bir arada yürütmüş olan Hoca Sadeddin Efendi ve onun oğul ve torunları arasında adeta bir ailevi geleneğe dönüşmüştür. Bu ailenin ataları ise Çaldıran savaşını müteakip İran'dan İstanbul'a getirilen ve bir süre sonra Yavuz'un en gözde adamları hâline gelen kişilerdir. Hoca Sadeddin Efendi'nin dedesi, Şah İsmâil'e bağlı iken Çaldıran sonrası Yavuz tarafından İranlı âlim ve sanatkârlarla birlikte İstanbul'a getirilip padişahın güvenini kazanıp sultanın özel hafızı sıfatıyla Mısır seferine katılan Isfahanlı Hâfız Muhammed, babası ise yine Yavuz'un çok sevdiği Hasan Can Çelebi'dir. İran'dan getirilen bu kişilerin hem kendileri hem de oğul ve torunları Osmanlı Devleti'nde çok önemli mevkilere gelmişler ve devlet yönetiminde daima etkin olmuşlardır. Hoca Sadeddin'in oğullarından Muhammed ve Esad Efendiler şeyhülislâmlık, Abdülaziz ve Sâlih Efendiler de kazaskerlik yapmışlardır. Torunlarından Ebûsaid Muhammed, Muhammed Bahâî ve Ebûsaidzâde Feyzullah Efendiler de şeyhülislâmlık yapmışlar ve hepsi de Osmanlı divan şairleri arasında önemli bir yer tutmuşlar, manzum fetvâ vermede en önde yer almışlardır. İşte bu bildiride bu ailenin şair fertleri tanıtılacaktır.
Anahtar Kelimeler: Osmanlı, İran, Çaldıran, Hasan Cani, Hoca Sadeddin, manzum fetvâ

THE HODJAZADE FAMILY FROM ISFAHAN AND THEIR PLACE IN THE OTTOMAN POETRY FATWA TRADITION

ABSTRACT
After the Ottoman-Iranian war, which ended in 1514 with the absolute superiority of the Ottomans in Çaldıran, many scholars and artists were brought to Istanbul from Tabriz, the capital of the Safavids. Along with this cultural migration, which is important in many ways, many literary and cultural elements from Iran were moved to Ottoman lands and combined with local elements. One of the important effects of this migration was seen on the fatwas, and the most important indicator of this was the performance of the sons and grandchildren of some of these scholars and artists brought from Iran in the field of fatwa. In the first half of the 16th century, verse fatwas, which started to be seen in the Ottoman Empire with the fatwas of Şeyhülislam Kemalpaşazâde, Sadi Çelebi and Ebussuud Efendi, turned into a family tradition between Hodja Sadeddin Efendi and his sons and grandchildren at the end of the century.

The ancestors of this family, on the other hand, are the people who were brought to Istanbul from Iran after the Çaldıran war and became the most favorite men of Yavuz after a while. Hodja Sadeddin Efendi's grandfather was Hafız Muhammed from Isfahan, who, after Çaldıran, was brought to Istanbul together with Iranian scholars and craftsmen by Yavuz, who joined the Egyptian expedition as the sultan's special hafiz, while his father was Hasan Can, who was also very fond of Yavuz. Celebi. Both themselves and their sons and grandchildren, who were brought from Iran, came to very important positions in the Ottoman Empire and were always active in the state administration. Muhammed and Esad Efendis, sons of Hodja Sadeddin, served as sheikh al-Islam, and Abdulaziz and Salih Efendi served as kazasker. His grandchildren Ebusaid Muhammed, Muhammed Bahai and Ebusaidzâde Feyzullah Efendi were also sheikh al-Islam, and all of them had an important place among Ottoman divan poets and were at the forefront of giving fatwa in verse. In this paper, the poet members of this family will be introduced.

Keywords: Ottoman, Iran, Çaldıran, Hasan Can, Hodja Sadeddin, poetry fatwa

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

HZ. MUHAMMED DÖNEMİ MEDİNE HİCRETİNİN GÖÇ TÜRLERİ VE GÖÇMENLİK STATÜSÜ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Azer Ekin DEMİRTAŞ
Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
ORCID: 0000-0003-2163-067X

ÖZET
Göç, küreselleşen dünya düzeninde en büyük sorunlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde yapılan kitlesel veya bireysel hareketler devletlerin ana problemleri arasında yer almakta ve konu hakkında stratejik çalışmalar zamanla daha da önem kazanmaktadır. Günümüzde uygulanan göç çalışmaları olayların kavranması ve araştırılmasının kolaylaştırılması için belli kavramlar üzerinden gerçekleştirilmektedir. Kullanılan bu kavramlar ülkelerin siyasi, toplumsal yapısı, ekonomik durumları ve eğitim seviyelerinin ölçülmesini de sağlamaktadır. Göç; yer değiştiren topluluğun sorunları kadar göç edilen toprakların çekiciliğinin de araştırıldığı çok boyutlu bir çalışma alanıdır.
İslam dinin kurumsal bir kimlik kazanarak devletleşme sürecinin de bir göç olayı olan "Medine Hicreti" ile başladığı görülmektedir. Medine Hicretinin anlaşılması; dönemin siyasi, toplumsal yapılarının aydınlanması, Hz. Muhammed'in liderlik vasıfları, ileri görüşlülüğü hakkında bilgi edinilmesi açısından önemlidir. Dönemin farklı açılardan incelenmesi için Medine Hicretinin göç terimleri çerçevesinde yeniden ele alınmasına ihtiyaç olduğuna inandığımız için bu çalışmayı gerçekleştirdik.
Yaptığımız çalışmada Cahiliye Çağı'nın tanımlamasından başlayarak, İslamiyet öncesi Mekke ve Medine şehirleri incelenmiş, bu incelemeler ışığında Medine Hicretine günümüz göç kavramları ile yeni bir pencere açmak amaçlanmıştır.
Anahtar Kelimeler: Medine Hicreti, Göç Politikası, Göçmen Sorunu

HZ. INVESTIGATION OF THE IMMIGRATION TO MEDINA IN THE PERIOD OF MUHAMMAD IN TERMS OF MIGRATION TYPES AND IMMIGRATION STATUS

ABSTRACT
Migration is one of the biggest problems in the globalizing world order. Today, mass or individual movements are among the main problems of states and strategic studies on the subject gain more importance over time. Migration studies implemented today are carried out on certain concepts in order to facilitate the understanding and research of events. These concepts are also used to measure the political, social structure, economic situation and educational levels of countries. Migration is a multidimensional field of study in which the attractiveness of the migrated lands is investigated as well as the problems of the displaced community.
It is seen that the process of statehood of the religion of Islam by gaining an institutional identity began with the " Medina Hijrah", which is a migration event. Understanding the Hijrah of Medina is important for understanding the political and social structures of the period, obtaining information about the leadership qualities of the Prophet Muhammad and his farsightedness. We carried out this study because we believe that in order to study the period from different angles, Medina Hijrah should be reconsidered within the framework of migration terms.

In our study, starting from the definition of the Age of Ignorance, pre-Islamic Mecca and Medina cities were examined, and in the light of these studies, it was aimed to open a new window with the concepts of modern migration to the Medina Hijrah in the light of these studies. As a result of our study, it has been revealed that the Medina Hijrah is an immigration organization that will serve as an example of the migration policies implemented today. Understanding the Hijrah of Medina is very important for managing and directing migration, which is one of the biggest threats of today's states.
Keywords: Hijrah of Medina, Migration Policy, The Migrant Problem

GİRİŞ

Cahiliye çağı Arap yarımadasında: dini, ahlaki ve toplumsal bozulmanın baş faktörü olarak güçlü bir devletin yokluğu gösterilmelidir. Cahiliye çağında Arap yarımadasında iktidar boşluğunun bulunması dini ve toplumsal bozulmayı da beraberinde getirmiştir. Dönemin en büyük ve güçlü iki devleti olan Bizans Devleti ile Sasani Devleti, Arap yarımadasında kurulan güçsüz devletleri yöneterek bölgede söz sahibi oluyorlardı ancak bu uzaktan yönetimler bölgede güçlü bir devletin eksikliğinin hissedilmesine engel olmamaktaydı.

Merkezi ve güçlü bir devletin olmaması hayatta kalma sorununu da beraberinde getirmiştir. Toplum Sözleşmesiyle kurulduğu farz edilen insanoğlunun çatışma ortamına son vermek için oluşturulan devlet, bu dönem Arap yarımadasında yerini kabile yönetimine bırakmıştır. Kabilecilik, ailelerin ve bireylerin toplumda yer edinmesi ve zorluklarla tek başına değil bir topluluk olarak mücadele etmesini sağlıyordu. Bir alanda birden çok kabilenin bulunması güç savaşlarını da doğurmuştur. Uzun yıllar süren bu kabile savaşları topluma ağır zayiatlar vermiştir. Merkezi bir hükümet etrafında birleşilmemesi medeni ve sosyal kanunlardan da mahrum kalmalarına neden olmuştur.

Bölgede güçlü bir liderin çıkması Hz. Muhammed'in İslam'ı tebliği ile başlarken, Hz. Muhammed liderliğinde birleşen nüfusun sayısal olarak artması ve devletleşmesi ise Medine Hicret'i ile başlamaktadır. Medine Hicreti, Arap yarımadasındaki iktidarsızlık sorunun çözülmesi açısından ilk adımdır.

Medine Hicretinde; göç yönetimi, göç sonrasında uygulanan politikalar ve Medine Hicretinin kimliksel tanımının incelenmesi bize İslam Devletinin ve Hz. Muhammed'in politikaları hakkında bilgi vermektedir. Aynı zamanda Medine Hicretini, göç kavramlarıyla farklı açılardan incelemek, cahiliye çağı Arap siyasi yapısının ve toplumunun aydınlanması ve bugün uygulanan göç politikaları için örnek teşkil edecek bir göç organizasyonu olduğunu da ortaya çıkarmaktadır. Medine Hicret'i bugün devletler için en büyük tehditlerden olan göçün yönetimi ve yönlendirilmesi açısından oldukça önemlidir.

A) Cahiliye Çağı Nedir?

Cahiliye kelimesi "cehl" kökünden türemiştir ve ilmin zıttı olan bilgisizlik anlamında kullanılmıştır.[1] Cehl kökünün üç farklı anlama geldiğini söyleyen Râgıb el-İsfahânî cehl için "nefsin bilgiden yoksun olması","bir konuda doğru olanın tersine inanma" ve "bir konuda yapılması gerekenin tersini yapmadır"[2] demiştir.

Cahiliye çağının zaman aralığı ve anlamı hakkında farlı düşünceler bulunmaktadır. Bu durum cahiliye dönemi araştırmalarını zorlatırmıştır. Bu çalışma da Cahiliye Çağını bazı âlimler gibi Hz. İsa (s.a) ve Hz. Muhammed (s.a.v) arasındaki dönem olarak ele alacağız.

[1] Süleyman TÜLÜCÜ "«CAHiLİYYE» Kelimesinin Mana ve Menşei ", Atatürk üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (1980)
[2] Mustafa FAYDA, Cahiliye, TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul: 1993) 7:17-19

Bu süre Hz. İsa (a.s) aracılığıyla indirilen Hristiyanlığın değiştirilerek Muharref dinler arasında yer almasından peygamberimize ilk vahyinin gelişine kadar olan süreyi kapsamaktadır. (610)

Cahiliye çağını Hz. İsa'dan itibaren ele alma nedenimiz İslam'dan önce inen en yakın semavi dinin Hristiyanlık olmasıdır. Hristiyanlığın ve Hristiyanlığın kutsal kitabı İncilin bozulmasıyla beraber putperestlik, sapkınlık ve sapıklık tekrar zuhur etmiştir. Bu dönem İslam'ın doğuşuna kadar sürmüştür.

"Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberlerine, Peygamberlerine indirdiği Kitap'a ve daha önce indirdiği kitaba iman (sebat) ediniz. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam manasıyla sapıtmıştır."(Nisa/136)[3]

B) Mekke'nin Cahiliye Cağındaki Durumu

Mekke dönemi Araplarında bağımsız bir aileden bahsedilemez ve akrabalık bağları önemlidir. Zor yaşam şartlarına tek bir ailenin göğüs germesi imkânsız denecek kadar zor bir durumdur. Dolayısıyla aileler bir kabilenin parçası olmakla hayatlarını devam ettirebilmişlerdir. Bu aile sisteminde mutlak hâkim erkek olmuştur. Ataerkil bir yapının göründüğü Arap toplumlarında kadın, ancak erkek çocuk doğurduktan sonra aileye dâhil sayılırdı ve oğlunun adıyla anılırdı. Kız çocuklarına ise önem verilmemiş hatta diri diri toprağa gömülmüşlerdir.[4]

Bu dönem de aile kurulurken art niyet çerçevesinde veya kabilenin bölünmemesi durumu düşünülerek birçok nikâh türü ortaya atılmıştır. Bunların içinde kısa süreli yapılan nikâhlar, karşılıklı eş değiştirme nikâhı, dost hayatı yaşamak için yapılan nikâh, çok kocalılık, çok karılılık, üvey anne ile evlenme, küçük kızlarla evlilik gibi nikâhlar toplum tarafından kabul görmüş ve uygulanmış nikâh türlerindendir.[5] Aradan yüzlerce yıl geçmesine rağmen günümüzde bile hala mirasın bölünmemesi için yakın akrabayla yapılan evlilikler, berdel denilen yöntemle simetrik evlilikler yapılmaktadır. Nikâhlar incelenirken dönemin ahlaki yapısı hakkında direk olumsuz yorumlarda bulunmak nikâh çeşitlerinin altında yatan gerçek nedenlerin de üstünü örtebilir buna karşın dönem nikâhlarının hepsinin ahlaka uygun olduğunu düşünmekte çok olumlu bir yaklaşım olacaktır.

Kabilecilik anlayışı, dönemin iktidar boşluğundan yararlanılarak güçlenmiş bir kavramdır. İktidar boşluğu kabilelerin kendi kararlarını almalarını ve kendilerinden olanları koruyup birlik içinde hareket etmelerini sağlamıştır. Akrabalık bağı olmadığı halde kabilelere sosyal, siyasal, ekonomik çıkarlar doğrultusunda da giriş görülmüştür. Soy bağından dolayı kabileye girmeyip sonradan herhangi bir sebepten dolayı kabileye girenlere malik, abd, sahib, ibnü-l eman, garib, car, halif, nezil, şerik ve rab gibi isimler verilmiştir.[6]

Medine de gerek soysal gerekse idari ve siyasi açıdan bir birlikteliğe sahip değillerdi. Bu bölgede sadece kabile ve aşiret esasına dayalı bir siyasi yapı görülmekteydi. Bizce tüm bu ahlaksızlık, ekonomik zorlanma, kabilecilik anlayışının güçlenmesi ve kabile savaşlarının bu dönemde çoğalmasının sebebi de merkezi bir otoritenin bulunmamasıdır.

Her kabilenin bir reisi olurdu, ancak reis birlikte yaşadığı topluluk üzerinde kesin ve geniş yetkilere sahip değildi. Kabile reisinin seçimi ise, onların kişisel özelliklerine ve zenginliklerine dayanmaktaydı.

---

[3] KUR'AN-I KERİM MEALİ- YAŞAY NURİ ÖZTÜRK

[4] Neşet ÇAĞADAŞ, Arap Tarihi Cahiliye Çağı, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları,1957

[5] Bakınız:2011, Kur'an'ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından KUR'AN Öncesi Mekke Toplumu, Sempozyum, Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK

[6] Adem APAK, Ana Hatlarıyla İslam Tarihi 1.cilt , İstanbul: Ensar Yayınları,2018, Sayfa:65

Hz. Muhammed'e Peygamberlik görevi Mekke'de ikamet ettiği dönem içerisinde verilmiştir. Peygamberimizin ilk tebliğ dönemini ve hicret sürecini anlamamız için Mekke'nin siyasi, sosyal ve iktisadi özelliklerini bilmemiz gerekmektedir.

C) Medine (Yesrib) Cahiliye Çağındaki Durumu

Medine şehrinin cahiliye dönemindeki ismi Yesrib'dir. Şehir düz ve yüksek bir vadi üzerinde yer alır. Verimli topraklara ve su kaynaklarına sahiptir. Bu özelliği ile göç için elverişli bir toprak olmuştur. Müslümanların şehre hicretinden önce başka bir semavi dine inan Yahudilerinde Medine şehrine göç yolu ile geldiği bilinmektedir.[7]

Mekke'de olduğu gibi Medine'de de kabilecilik anlayışının hâkim olduğunu görmekteyiz.

Mekke'den farklı olarak Medine'de kutsal bir dinin, ilahi bir kitabın varlığını görmekteyiz. Yahudiliğin Medine'deki varlığı, Yahudiliğin dini yaptırımlarının; bazı dönemlerde Yahudilerin Araplar üzerinde kurdukları hâkimiyetle şehir geneline yayıldığını görülmektedir. Şehirde semavi bir dinin varlığı yozlaşmaları tamamen engellemese de Mekke kadar içler acısı bir sosyal yozlaşma görülmemektedir. Peygamberimizin, Muhacirlerin ve İslam'ın şehirde hızlı bir şekilde kabul görmesini, şehir halkının zaten İslam öncesinde de semavi bir dinle etkileşim halinde olmasına bağlayabiliriz.

İktidar boşluğu, bölgedeki kent devletleri, Medine şehrinin bölünmüşlüğü Hz. Muhammed'in hicreti ile son bulacaktır. Hicretten sonra yapılan Kardeşleme ve Medine Sözleşmesi yukarıda saydığımız cahiliye dönemi sorunlarının çözümü için atılmış, İslam Devletleşme adımını oluşturmaktadır. Medine bu yönüyle İslam'ın ilk başkenti olmuştur.[8]

D)Hicretin Göç Kavramları Üzerinden İncelenmesi

Hicret; göç, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göç etmesi[9] anlamına gelmektedir. Hicret, temelinde dinsel amaçlar bulunduran bir göç türüdür.

Hicret'in göç kavramları üzerinden açıklanması, Medine Hicretinin daha iyi yorumlanmasıyla beraber dönemin anlaşılması açısından da önem taşımaktadır. Yaptığımız bu çalışmada Medine Hicreti göç kavramları üzerinden adım adım açıklanmaya ve tartışılmaya çalışılacaktır.

Göçün türünün ve göç edenlerin isimlendirilmesi; göç edilen ve göç edinilen yerin özelliklerine göre farklılık göstermenin yanı sıra iki bölgenin birbiriyle bağlantısı da göçün türünü ve göçmenlik durumunu şekillendirmektedir.

Çalışmamızın başında Mekke ve Medine'nin siyasi, toplumsal, ekonomik ve dinsel yapısını genel hatlarıyla ortaya koyduk. Önceki başlıklarda yaptığımız açıklamalar ışığında ilk başta Medine Hicretinin bir iç göç mü yoksa dış göç mü olduğuna bakmamız gerekmektedir. Medine ve Mekke siyasi yapısı incelendiği zaman iki şehirde de kabilecilik sisteminin hâkim olduğunu ve bugünkü anlamıyla devlet özelliği taşıyan herhangi bir yapının bulunmadığını görmekteyiz. Günümüz tanımlarına uygun bir devlet anlayışı görülmemesine rağmen iki şehirde de belli kuralların ve değişken olsa da belli yönetici grupların hâkimiyeti söz konusudur. Mekke ve Medine'nin ortak bir yönetici grubunun bulunmaması bu iki şehri iki farklı siyasi yapı olarak ele almamıza neden olmuştur.

---

[7] Mustafa SAFA, Hz. Peygamber Döneminde Medine'nin Sosyal Yapısı, Ankara: Araştırma Yayınları,2015, Sayfa:30

[8] Sami b. Abdullah el-Mağlus, Siyer Atlası, trc. Abdullah KARAKAŞ, İstanbul, Siyer Yayınları,2010, Sayfa: 161

[9] TDK Türkçe Sözlük 10.Baskı, Ankara:2005, Sayfa:888

İki şehirde siyasi yapı olarak incelendiği zaman Site Devleti[10] [11]özelliği göstermesine karşın İslam'ın tebliğ edildiği dönem için Mekke ve Medine'yi Site Devlet'i olarak ele almanın doğru olacağını düşünmemekteyim. Mekke ve Medine'nin İslamiyet'in doğuşundaki durumu Site Devlet'i denmek için uygun olmamakla beraber farklı bir siyasi yapının bulunduğunu da söylemek gerekmektedir. Tartıştığımız bu bilgiler ışığında Medine Hicretinin bir dış göç örneği olduğu aşikârdır.

Göçteki en önemli kavramlardan birisi de ayrılma kavramıdır. Ayrılma kavramına göre sınırların fiziksel değil sosyolojiktir. Kişi kendini bulunduğu yerde oranın üyesi gibi hissederse evindedir, diğer bir alanda ise ecnebidir.[12] Muhacirler, Mekke de ne kadar zulme uğrasalar da hicret ederken vatanlarından ayrılmanın ve başka bir toprağa gitmenin hüznünü yaşamışlardır. Muhacirler üzerinde sınırların sadece fiziksel olarak kalması, yukarıda tanımladığımız sosyolojik sınır kavramı altında ezilmemelerinin ve vatanlarına karşı duydukları özlemin dinmesi Hz. Muhammed'in siyasi zekâsını, ileri görüşlülüğü sayesinde olmuştur. Muhacirler ve Ensar arasında yapılan Kardeşleme Anlaşmasıyla Muhacirler kendilerini topraklarında hissetmiş ve Hz. Muhammed'in sayesinde sınırları sadece fiziksel ayrılıklar olarak görmüşlerdir.

Kardeşleme anlaşmasının Ensar açısından önemiyse; sınırlar yer değiştiren topluluklar kadar, yerli topluluklar açısından da önemlidir. Yerli halk sınırları güvenlik çizgileri olarak görmektedir. Yer değiştiren kişilerin kendini 'ecnebi' olarak görmesi kadar yerli halkın, göçle gelen topluluğu benimsemeyip ayrıştırması ve güvenlik tehlikesi olarak algılaması da siyasi, toplumsal ve hatta ekonomik sorunları beraberinde getirir. Yapılan Kardeşleme Anlaşmasıyla beraber Muhacir'in evinde hissetmesi sağlandığı gibi Ensar'a da güvenlik hissi verilmiştir. İki farklı insan topluluğunun kısa süre içerisinde bir olması, birlik olması stratejik bir dehanın ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.

Muhacirlerin, Mekke'de mal varlığını bırakarak Medine'ye gelmesi ve Ensardan gerektiği kadar yardım aldıktan sonra kısa süre içerinde ekonomik olarak geliştikleri görülmektedir. Muhacirlerin ticari hayata hâkimiyetleri ve ticari zekâları bize Medine Hicretinin; Mekke açısından bir beyin göçü, Medine açısındansa beyin kazanımı örneğidir.

Göç çeşitli sebeplerle başlayabileceği gibi devamlılığı da farklı yollarla olabilen bir dinamik hareketlilik sürecidir. Medine Hicretini incelerken, göç sebebi olarak; inançları yaşayamam, ekonomik, siyasi ve toplumsal baskı ve işkenceler görülmektedir. Hicretin devamlılığını sağlayan unsur olaraksa dini gerekçelerin yanı sıra zincirleme göç ve ertelenmiş aile göçü kavramlarıyla karşılaşmaktayız. Zincirleme göç kısaca, göçün yeni toplumsal hareketlilikleri de beraberinde getireceğini, göç eden seleflerine güvenip göç etmeyi ifade eden bir kavramdır. Ertelenmiş aile göçü ise Medine Hicreti ele alınırken mutlaka kullanılması gereken bir terimdir. Ertelenmiş aile göçü; tüm ailenin göç etmesi için uygun şartların bulunmaması durumda ailenin kademeli olarak göç etmesini ifade için kullanılmaktadır.[13]

[10] İlyas AKYÜZOĞLU, Medine Site Devletinin Sosyo-Politik Altyapısı, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (11) , 200-234

[11] Âdem APAK, İSLÂM ÖNCESİ DÖNEMDE MEKKE İDARE SİSTEMİ VE SİYASETİNİN OLUŞUMU, ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ, İLÂHİYAT FAKÜLTESİ Cilt: 10, Sayı: 1, 2001, Sayfa:177-194

[12] D. BARTRAM, M.V. POROS, P. MONFORTE, Göç Meselesinde Temel Kavramlar, Çeviri, Itır Ağabeyoğlu Tuncay, (Ankara,2018, Hece Yayınlar), 44

[13] D. BARTRAM, M.V. POROS, P. MONFORTE, Göç Meselesinde Temel Kavramlar, Çeviri, Itır Ağabeyoğlu Tuncay, (Ankara,2018, Hece Yayınlar), Sayfa: 67

Medine Hicretinin, Mekkeli müşriklerin baskısı altında zor ve adım adım gerçekleştiği bilinmektedir. Arkalarında ailelerini bırakan muhacirler adım adım ailelerinin de Medine'ye hicret etmelerini sağlamışlardır. Bu süreç Mekke'nin fethine kadar devam etmiştir. Aile birleşimine örnektir.

Çalışmamızda son olarak hicret eden Müslümanların statü olarak nasıl ele alınması gerektiğine değineceğiz. Hicret eden Müslümanlara en uygun kavram sığınmacı olarak gözükse de sığınmacılık tanımındaki "vatansızlık" kavramı Muhacirler için uygun bir tanım olmadığını göstermektedir. Medine, İslam Devletinin ilk başkenti ve Müslümanların vatanıdır. Bu yüzden Muhacirler için kullanılabilecek en uygun kavram göçmendir. Göçmen, birçok nedenden dolayı, başka ülkeye göç eden insanlar olarak tanımlanmaktadır.[14]

SONUÇ

Göç, iki taraflı ve üç boyutlu bir çalışma alanıdır. Göç eden insanlar, göç alan topraklarda yaşayan halk ve göç alan toprakların incelendiği bir insan hareketliliğidir. Hz. Muhammed döneminde gerçekleşen Medine Hicreti, göç yönetimi açısından örnek alınması gereken bir disiplin, hukuksal temel ve ileri görüşlülük ile gerçekleştirilmiştir. Göçmenlerin vatanlarını terk etmelerinden kaynaklı yaşadıkları problemlerin yanı sıra, göç alan topraklardaki halkın da bir güven problemi yaşamasının muhtemel olduğu göz ardı edilmeden iki tarafın memnuniyeti içi çalışılmalıdır. Tek taraflı düşünülen çalışmalar çözümü güç sorunların başlangıcı olabilir.

İncelediğimiz hicret örneğinde; göç alan toprakların, göçmenleri bir problem olarak görüp bu sorunu aşmaya yönelik hareket etmediklerini, topraklarına gelen yeni insan gücünün doğru noktalara yerleştirerek ülkenin kalkınmasında etkin hale getirilebileceğini gördük. Medine Hicretinin en büyük başarı nedenlerinden birisi de göçmenlerle ilgili atılan adımların tek taraflı olmamasıdır. Hz. Muhammed liderliğinde gerçekleşen Medine Hicretinde; göçmenlerin maddi, manevi kayıpları, hüzünleri düşünüldüğü kadar Medine halkının güvensizlik sorunu da öncelikli olarak ele alınmıştır. İki farklı kitlenin "Kardeşlik Akdi" ile birleştirilmesi, gruplar arasında ki sorunların yok olmasını sağlamıştır. Göç sırasında yaşanan sorunları en aza indirmek, göçün sosyolojik sorunlarıyla baş etmenin yanı sıra yeni yapılar oluşturarak göçmen ve yerli halk arasında sıkı bir bağ kurmaksa bugün dahi gerçekleşmemiş başarılı bir göç yönetimi örneğidir. Bugünü şekillendirecek ve yenidünyanın en büyük sorunu olarak görülen göçlerin yönetimi, yönlendirilmesi hakkında emsal niteliğindeki Medine Hicreti, yaşandığı dönemin sosyolojik, siyasi, ekonomik ve inançsal özelliklerine ışık tutmaktadır.

Yaptığımız bu çalışmada göç yönetimini ve Medine Hicretini anlamak için hicrete göç kavramları üzerinden bakılmıştır. Medine Hicreti temel göç kavramları üzerinden incelendiğinde Medine Hicretinin devamlılığını sağlayan etkenlerin, yapılan göçün anlamlandırılması hicretin anlaşılması sağlanmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

APAK, A. (Ekim/2018). Ana Hatlarıyla İalam Tarihi 1.cilt. İstanbul: Ensar Yayınları.

APAK, A. İslam Öncesi Dönemde Mekke İdare Sistemi ve Siyasetinin Oluşumu, Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Cilt: 10, Sayı: 1, 2001, Sayfa:177-194

AKYÜZOĞLU, İ. Medine Site Devletinin Sosyo-Politik Altyapısı, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (11), 200-234

[14] Şebnem ÇAKRAN, Veysel EREN, MÜLTECİ POLİTİKASI: AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:14 Sayfa:1-30

BARTRAM, D. Çeviri, Itır Ağabeyoğlu Tuncay. Göç Meselesinde Temel Kavramlar. Ankara: Hece Yayınlar

ÇAKRAN, Ş. EREN, V. MÜLTECİ POLİTİKASI: AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:14 Sayfa:1-30

ÇAĞATAY, N. (1957). İslamdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

DEMİRCAN.A, Nebevi Direniş Hicret, İstanbul: Beyan Yayınları

ÖZTÜRK, M, Kur'an'ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından KUR'AN Öncesi Mekke Toplumu, Sempozyum,2011

Sami b. Abdullah el-Mağlus, Çeviri: Abdullah KARAKAŞ, Siyer Atlası, İstanbul:2010

SAFA, M. Hz. Peygamber Döneminde Medine'nin Sosyal Yapısı, Ankara: Araştırma Yayınları,2015, Sayfa:30

SURUÇ, S. (Aralık/2019). Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı Mekke Dönemi. İstanbul: Nesil Basım Yayın.

SÜLEYMAN, A. (Nisan/2018) Medine-i Münevvere. İstanbul: Akademi Yayınları

TATLIOĞLU, D. (Sivas/2013) Göç Sosyolojisi Açısından Hicret, Sivas: Asitan Kitap

TÜLÜCÜ, S. (1980). "Cahiliyye" Kelimesinin Mana ve Menşe'i. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

SOĞDLARIN TARİHİ VE TÜRK TARİHİNDEKİ YERİ

Doç. Dr. İbrahim ONAY
ÇAKÜ, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
ORCID: 0000-0001-5277-4807

ÖZET

Tarihte, Orta Asya diye tarif edilen coğrafi alanın, kabaca Ceyhun (Amu Derya veya Oxus) ve Seyhun (Sir Derya veya Jaxartes) nehirleri arasındaki bölümünde yaşadıkları bilinen Soğdların tarihi son derece ilgi çekicidir. Bulundukları bölgenin coğrafi ve stratejik konumundan ötürü eski çağlardan itibaren ziraat ve ticaretle uğraşan bu topluluk, Eski ve Orta Çağ'ın bir bölümünde son derece aktif olmuştur. Milattan önce birinci yüzyılda Baktriya bölgesinde kurulduğu bilinen Kuşhan Devleti döneminde, Soğdların en azından bir bölümünün bu devlet adına hizmet verdikleri anlaşılmaktadır. Bu dönemde Hindistan bölgesiyle de yakın temas kurdukları anlaşılan Soğdların, Kuşhanlar adına ticari faaliyetlerin içerisine girdikleri anlaşılmaktadır. Zamanla, özellikle Çin ve Roma Devletleri arasında bulunan İpek Yolu ticaretinin gelişmesiyle birlikte Soğdların etkinliği de artmıştır. Bu ticari ağlar sayesinde, dışarıya açılan ve kendi yurtları dışında ticari-zirai koloniler kuran bu topluluğun yakın ilişki kurduğu toplulukların başında ise Türkler ve Çinliler gelmektedir. Çin tarihindeki etkinlikleri ve burada oynadıkları roller, dolaylı olarak Türk tarihine de yansımıştır. Yine Türk tarihi bakımından Soğdların, Akhun Devletinde olduğu gibi Gök-Türk (552-744) ve Orhun Uygur Kağanlığı Devletlerinde de (744-840); çeşitli devlet hizmetlerinde bulundukları, bunun yanı sıra ticari faaliyetlerde de aktif olarak rol aldıkları bilinmektedir. Bahsedilen Türk devletlerindeki etkinliklerinin olumlu sonuçları olduğu kadar olumsuz neticelerin varlığı da değerlendirilmektedir. Zira Gök-Türk ve Uygur Devletlerin yıkılış süreçlerinde Soğdların olumsuz rolleri olduğu bilinmektedir. Bunların yanı sıra, özellikle İpek Yolu coğrafyasının hakim ticari unsuru haline gelen Soğdlar, dillerini etkin olarak kullanmış, bölgedeki kültürel ve siyasal gelişmelerin içinde de yer almışlardır. Türk devletlerinin diğer topluluklarla olan temaslarında ve çeşitli dini pratiklerin Türkler tarafından tanınması noktasında da Soğdların aracı rolü olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda Budizm ve özellikle Maniheizm gibi yabancı dinlerin, özellikle Türk devletlerinde yaşayan Soğdlar arasında ve onlar sayesinde yaşama fırsatı bulduğu değerlendirilebilir. Bu nedenle, Soğdların tarihinin anlaşılması, Türk tarihi bakımından anlamlı ve önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Soğd, Ticaret, Tüccar, İpek Yolu, Kültür

HISTORY OF SOGDIANS AND THEIR POSITION IN TURKISH HISTORY

ABSTRACK

The history of Sogdians, known to live in the section roughly between the Ceyhun (the Amu Derya or Oxus) and Seyhun (the Syr Darya or Jaxartes) rivers of the geographical area described as Central Asia, is exceptionally interesting in history. This community, being engaged in agriculture and trade since ancient times due to their region's geographical and strategic location, was extremely efficient, partly in the Ancient and partly in the Middle Age. It is understood that at least some of the Sogdians served on behalf of the state during the period of the Kushan State, which is known to be established in the Bactria region in the first century BC. The Sogdians, having been in close contact with the Indian region during that period as well, are noted to be involved in commercial activities on behalf of Kushans.

Sogdians' influence increased too in time, especially with the flourishment of the Silk Road trade between China and the Roman States. Turks and Chinese are at the forefront among the communities having close relations with Sogdians, which opened up to the outside and established commercial-agricultural colonies abroad, thanks to these commercial networks. Their efficiencies in Chinese history and the roles they played there, indirectly were reflected in Turkish history. Again in terms of Turkish history, the Sogdians are known to be involved in various governmental services, as well as taking an active role in commercial activities in the Göktürk State (552-744) and Orkhon Uyghur Khaganate (744-840), as in Akhun State. The presence of negative consequences of their efficiency within the Turkish states is subject to assessments as well as positive ones. Forasmuch, it is known that the Sogdians played a negative role during the collapsing processes of the Göktürk and Uyghur States. Besides these, Sogdians, becoming Silk Road geography's dominant commercial element, used their languages effectively and played role in cultural and political events in the region as well. It is understood that Sogdians have an intermediary role in Turkish states' contacts with the other communities and also at the point of various religious practices to be recognized by the Turks. At this point, foreign religions like Buddhism and especially Manichaeism can be assessed to have found the opportunity to live among the Sogdians inhabiting the Turkish states and lived thanks to them as well. For this reason, understanding the Sogdians' history is meaningful and important in terms of Turkish history.
Keywords: Soğd, Trade, Merchant, Silk Road, Culture

Giriş

Dünya tarihindeki önemli hadiselerden biri İpek Yolu adı verilen ticari rotaların kullanılması olmuştur. M.Ö. 2. Yüzyıldan itibaren gelişen ve M.S. 15. Yüzyıl'a kadar da dünya ticaretinin en önemli ağlarından biri olan İpek Yolu, dünyanın Doğu ve Batısı arasında iktisadi ürün alışverişini sağladığı gibi, çeşitli din ve düşünce akımlarının yolculuk yapmasına da imkân vermiştir. Doğu ucunda Çin'in bulunduğu ve buradan başlatılarak Batıya doğru hareket eden bu yollar, Batı Asya'ya ve Avrupa'ya kadar uzanmaktadır. Özellikle; Türk, Çin, İran ve Hindistan unsurlarının siyasal ve kültürel olarak aktif olarak yer aldığı bu ticari yolların neden olduğu değişimler ve kültürel gelişmeler son derece önemli ve anlamlıdır.

Bu yollar sayesinde, farklı milliyetlere mensup olan Eski ve Orta Çağ'ın tüccarları çeşitli temaslara imkân sağlamış ve bu konuda bazıları daha ön plana çıkmıştır. Bu topluluklardan biri de Soğdlardır. Zira Ögel'in tarifiyle; İpek Yolu ticaretinde en önemli unsur Soğd'lu tüccarlar olmuştur. Tarihte Soğd ülkesi kısaca Amuderya ile Sirderya nehirleri arasındaki bölgedir (Ögel, 2003: 188). Bu bölge günümüzde; Özbekistan, Tacikistan, Kırgızistan sınırları içinde kalan coğrafi sahadır. Soğd kültürü; batıda Marginya, kuzeyde Harizm ve Kızılkum Çölü, doğuda Fergana, güneyde Baktriya-Toharistan ile sınırlanan kesimlerde ve özellikle Zerefşan ve Kaşkaderya ırmakları boyunca gelişmiştir (Taşağıl, 2009: 349). Dolayısıyla, Soğdiyana olarak da tarif edilen bölge, 8. yüzyılın başlarındaki erken İslami zamanlardan itibaren gittikçe daralarak sınırlandırmış bir alan olarak tarif edilmeye başlamış ve iki büyük şehrin etrafında merkezileşmiştir. Bunlar Semerkant ve Buhara'dır (Walter, 2006: 4)

Bu coğrafyada gerçekleştirilen sulama faaliyetleri sayesinde Soğdların iktisadi hayatı bakımından, gerçekleştirilen zirai faaliyetlerin önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Üstelik Soğd sahası vaha kentleri şeklinde oluşmuştur. Yani Kuzeyin bozkırlı arazilerinin aksine Soğd sahası vaha kentleri dışında çöl sahalarıyla kaplıdır.

Bu nedenle Mori'nin ifade ettiği gibi; Maveraünnehir bölgesi olarak da tarif edilen Soğdiyana sahasındaki; Semerkant, Buhara, Kiş, Taşkent gibi çok sayıda vaha devletlerinin tarımcılarının, zirai faaliyetler için yararlandıkları su miktarı sınırlı olduğundan, bunlar sulama kanalları yapmak gibi çeşitli önlemler alsalar bile, kullandıkları tarım alanlarını belli ölçüler dışında genişletememekteydiler. Bu nedenle giderek artan nüfus, çıkış yolunu zanaat ve ticari faaliyetlerinde aramak zorunda kalmıştı (Mori, 1984: 340).

Görüldüğü üzere Soğdlar için ticaret önemli bir çıkış yolu gibi görünmektedir. Bu konuda, sulama imkanlarının sınırlılığının neden olduğu zorunluluklar yanında, Soğd coğrafyasının stratejik konumunun ise önemli bir avantaj sağladığı görülmektedir. Bununla ilgili olarak Mori'nin belirttiği üzere; Japon tarihçisi Akira Haneda; Soğdiyana'nın, Doğu-Batı ticaretinin yani İpek Yolunun stratejik bir yerinde bulunmakla kalmayıp, güneyde Hindistan'a, Kuzeyde de Kuzey Asya'nın bozkırlarına bağlanan ulaşım açısından da stratejik bir yere sahip olmasına vurgu yapmaktadır (Mori, 1984: 340). Dolayısıyla Soğd bölgesi Doğu-Batı, Kuzey ve Güney yönlü ticari ağların kesişme noktasındadır ve bu durum Soğdluların iyi tacirler olması için gerekli coğrafi koşulların sağlanması anlamına gelir.

İpek Yolu ve Soğdlar

Soğdların tarihi bakımından en önemli dönemlerden biri, M.Ö. 2. yüzyılın ortalarında İpek Yolu ticari rotalarının gelişmesine imkân sağlayan tarihi süreçler olmuştur. Bu konuda önemli dönüm noktalarından biri ise; Hun döneminde Çin'in Kuzeybatısındaki Kansu bölgesinde yaşayan ve konargöçer bir topluluk olan Yüeh-chihlerin, Hun baskısı sonrası yurtlarını terk ederek Batıya doğru göç etmeleri olmuştur. Bu göç hareketi sonrası Soğd bölgesine geçen ve Ceyhun nehrini aşarak Baktriya sahasına yerleşen Yüeh-chih'ler, yaklaşık olarak M. Ö. 1. yüzyılın ortalarında burada Kuşhan devletini kurmuşlardır. Ögel'in belirttiğine göre; Yüeh-chih'ler Batı Türkistan'a gelişlerinden yüzyıl sonra Kuşhan Devletini kurmuşlardır. Esasen Yüeh-chihler, hayvan yetiştiren, atlı bir topluluk idiler. Bu bölgeye geldiklerinde hala konargöçer idiler ve "Beş Yabgu" tarafından idare ediliyorlardı. Aradan yüz yıl geçtiğinde, bunlar arasında yer alan Kuşan Yabgusu "Kuzula Kadpises" diğer dört Yabguyu idaresine aldı ve bu suretle Kuşhan Devletini kurmuş oldu. Ayrıca Parth krallığının bir bölümü ile Kabul ve Keşmir'i aldı. Kuşhanlar, daha sonraki dönemde de Hindistan'ı aldılar (Ögel, 2015a: 337). Böylece Yüeh-chih'lerin Baktriya ve Hindistan bölgesindeki hakimiyetleri ve bu coğrafyalarda ticari faaliyetlere önem vermeleri, Soğdların da dahil olduğu ticari ağın gelişmesine imkân sağladı.

Böylece Soğdlar, Kuşhan hakimiyeti altında veya Kuşhanların sağladığı ticari imkanların da katkısıyla ticari konulardaki etkinliklerini artırdılar. Dale'in belirttiği gibi; İranlı veya İran kökenli tüccarlar, özellikle Parthlılar ve Soğdlar, görünüşe göre (Budizm öncesi ve Budizm çağında), Hindistan-Çin ticaret yolunu domine etmişlerdi. Bunlar, milattan önceki 2. yüzyıldan başlamak suretiyle, Hristiyan çağının erken dönemlerinde de Romalı tüccarlarla Kızıl Deniz bölgesine Hint ve Çin mallarını götürmek konusunda rekabet halinde idiler. Fakat milattan sonraki ikinci yüzyılda yani Kuşhan çağında Soğdlular ve kısmen Hintli tüccarlar giderek buralardaki etkilerini artırdılar (Dale, 2009: 86). Böylece Soğdlar, kendi ülkelerinden Hindistan'a kadar uzanan ticari ağda olduğu gibi, Doğuya doğru hareket eden İpek Yolu güzergâhlarında da etkinliklerini artırarak yayılmağa devam ettiler. Vaissiere'nin belirttiği gibi, Soğdların, Miladi 1. Yüzyıla doğru başlattıkları, Çin'e doğru yayılma ve koloniler kurma eğilimi de artarak devam etmekteydi. Doğal olarak onların Çin'e girişi de Kansu koridoru üzerinden gerçekleşecekti (Vaissiere, 2005: 147).

Böylece Soğdlar İpek Yolu'nun önemli güzergâhlarında ticari koloniler kurdular ve İpek Yolu üzerinde cereyan eden ticari hadiselerde olduğu gibi siyasi hadiselerde de varlıklarını göstermeye başladılar.

Türkler ve Soğdlar

Gerek bulundukları coğrafya gerekse ticari faaliyetlerdeki etkinlikleri nedeniyle Soğdların, Türkistan sahasının gerçek hakimi olan Türk toplulukları ile ilişkisi de kaçınılmazdı. Henüz Asya Hun İmparatorluğu döneminde, Hun siyasi ve askeri gücünün Soğd bölgesine ulaştığına dair bilgiler mevcuttur. Fakat bu etkinin tam bir bağlılık ve hakimiyet tesis etmekten ziyade siyasi ve askeri tesir durumunda olduğunu değerlendirmek mümkündür. Çeşitli Türk topluluklarının Soğd bölgesine bütünüyle hakim olması ise daha sonraki dönemlerde gerçekleşmiştir.

Bununla ilgili olarak, Asya Hun İmparatorluğundan ayrılan Hun topluluklarının gerek Baktriya gerekse Soğdiyana bölgesine gelerek hakimiyet tesis etmeleri konusunda farklı tarihi görüşler bulunmakla birlikte, bir Türk topluluğu olan Akhunların Soğdiyanadaki hakimiyetini bu konuda önemli bir dönem olarak kabul edebiliriz. Gömeç'in çalışmasında belirttiği üzere; Sasaniler'de Behram'ın halefi II. Yezdgird (M.S. 429-457) zamanında Ak Hunlar; Semerkant, Buhara ve Belh havalisini ele geçirmişlerdir. Bu dönemde Akhunlar, Çin'e elçiler göndermek vasıtasıyla dostluk ilişkileri de kurmuşlardır. Akhunlar, 460 yıllarında; doğuda Tarım Havza'sının Batı bölümüne, kuzeyde Amu Derya ve Sır Derya arasındaki Soğd sahasına ve Tanrı dağlarına kadar olan yerlerde hüküm sürmeğe başlamışlardır (Gömeç, 2011: 50-51). Dolayısıyla İpek Yolunun önemli bir merkezi olan Soğd bölgesine hakim olan Akhunlar, Soğdlarla da yakın bir ilişki içine girerek ticari konularda Soğdları kullanmışlardır. Zira Soğdların, 4-6. yüzyıllar arasında, İpek Yolu güzergâhları üzerinde ve Çin'de bulunan devletlerdeki etkinliklerini artırdıklarını değerlendirmek mümkündür. Bu dönemde, ticari konularda Soğdların aracı olarak kullanılması da giderek yaygınlaşan bir uygulama olarak gözükmektedir.

M.S. 6. yüzyılda kurulan ve Türk tarihinin en önemli devletlerinden biri olan Gök-Türk Hakanlığı, askeri ve siyasi başarılar kadar iktisadi prensiplere de önem vermektedir. Gök-Türk Hakanlığının kuruluş dönemi hakkında bilgi veren Çin kaynaklarının belirttiğine göre; Cov Su'da: "A-hien Şad'ın torununun adı Tu-men idi.(Bumın), onun kabilesi de yavaş yavaş güçleniyordu. İpek (tsang) ve döküntü ipek (sü) satın almak amacıyla ilk kez Çin sınırına gelmişlerdi. Çin'le bağlantı kurmak istiyorlardı. Ta-t'ung'un (545) (Batı Wei Wen-Ti imparatorunun) 11. Yılında (kuzey) Çov imparatoru Tai-tsu, Tsiu-ts'üan'dan An-no-p'an-t'o adında bir Hu'yu (Barbar) elçi olarak T'u-küe'ye (T'u-küe'lere) gönderdi"(Tsaı, 2006: 16-17).

Yani Gök-Türkler ilk kuruluş yıllarında ticari faaliyetlerde bulunmak ve Çin'de bulunan Batı Wei devleti ile siyasal-ticari ilişkiler tesis etmek istemiş, Batı Wei Devleti de Gök-Türklere Soğd asıllı bir elçi göndermişti. Mori'nin çalışmasında belirttiği üzere; Soğdluların Doğu Türkistan'daki vaha yolu istikametinde doğuya doğru ilerleyip, özellikle Kansu'daki Ho-hsi bölgesinde çeşitli ticari faaliyetlerde bulundukları bilinmekteydi. Soğdluların I-wu (Hami), Lob-nor'un güney batısı ve Tun- Huang yakınlarında koloni toplulukları oluşturdukları düşünülürse, Tun-Huang'ın doğusunda Chiu-ch'uan'da bulunmuş olabilecekleri de doğaldır. Bahsedilen An Nuo-pan-t'o da böyle bir toplulukta yaşayan Buharalı kökenli bir Soğdludur. Bu adam 545 yılında, Batı Wei Devletinden, Gök-Türklere gönderilen elçilik heyetine başkanlık etmiştir (Mori, 1984: 343). Bu durum Soğdların, o dönem uluslararası ilişkiler ve ticari konularda aracı olarak kullanılmalarını göstermesi bakımından anlamlıdır.

Yine Gök-Türklerin kurulduktan kısa bir süre sonra Soğd bölgesine hakim olmaları ve İpek Yolu üzerinde etkin olmaları da son derece önemlidir. Taşağıl'in çalışmasında işaret ettiği üzere; Soğdluların yaşadığı Batı Türkistan şehirlerinin çoğunun İstemi Yabgu'nun eline geçmesiyle birlikte Çin'den Akdeniz'e kadar ulaşan İpek Yolu sahasına Gök-Türkler hakim olmuşlar, fakat yine Türk asıllı başka bir devletle de komşu haline gelmişlerdir. Zira Akhun veya Eftalit (Çince, Ye-ta) adıyla bahsedilen bu devlet, Kuzey Afganistan ve Maveraünnehir (Soğdiyana) sahasında hüküm sürüyor ve bahsettiğimiz İpek Yolu ticaretini elinde tutuyordu. Dolayısıyla Gök Türklerin ortaya çıkması ve İpek Yolu konusunda onlara rakip olması, her iki Türk devletini birbirleriyle mücadele etmek zorunda bırakmıştı (Taşağıl, 2015: 135-136). Bu mücadele sonrası Akhun Devleti yıkıldı ve Soğd sahası tamamen Gök-Türklerin hakimiyeti altına girdi. Böylece büyük Gök-Türk Hakanlığı zamanında, 550 yılından 569'a kadar geçen kısa süre zarfında Sarı Deniz'den Karadeniz'e kadar uzanan geniş toprakları birleştiren Türkler, Orta Asya'yı hakimiyetleri altına almayı başardılar. Bu dönemde Soğdlar ise, Çin'den kervanlar vasıtasıyla Avrupa'ya taşıdıkları ipek ticareti sayesinde zenginleşmişlerdi. Gök-Türk hakanları iç savaşlara son verip düzen tesis ettiklerinde Soğdlar, onların yardımcıları haline geldiler (Gumilev, 2003: 54). Böylece VI. yüzyılın son 30 senelik bölümünde ve VII. yüzyılın ilk 30 yılında Göktürkler, Soğd bölgesinde sosyal barışı sağladı. VI. ve VII. yüzyılların kesiştiği dönemde güçlü Batı Göktürk Kağanı, kızını Semerkant hükümdarıyla evlendirmişti. Bu olay hem Soğdluların hem de Gök- Türklerin oluşan ilişkilerden memnun olduğunu göstermektedir. Nitekim Gök-Türkler, Akhunlardan (Eftalitlerden) farklı olarak Soğd kentlerinde askeri birlikler de bulundurmamışlardı (Marshak, 2002: 302).

Böylece, Soğdların Gök-Türk Hakanlığı içerisinde aktif oldukları bilinmektedir. Nitekim İpek Yolu ticareti konusunda özellikle Soğdluların kullanıldığı ve bununla bağlantılı olarak uluslararası ilişkiler gibi konularda da Soğdlardan istifade edildiği anlaşılmaktadır. Taşağıl'ın belirttiği gibi; Gök -Türk Devletinin batısını idare eden İstemi Yabgu'nun, (552-556) Sasani ve Bizans'a gönderdiği elçi olan Maniakh da aslen Soğdlu idi. Bu durum Gök Türklerin diğer milletlere verdiği değeri göstermektedir. Böylece Gök-Türkler, yabancı bir kişiye, elçilik vazifesi ile kendi devletlerini temsil etme yetkisini vermişlerdi (Taşağıl, 2015: 186). Dolayısıyla Soğdların Gök-Türk Hakanlığı bünyesinde devlet görevlerinde de yer aldıkları, bazı memuriyetler konusunda da hizmet verdikleri anlaşılmaktadır. Fakat bu hizmetlerin Gök-Türkler için her zaman verimli ve olumlu sonuçlar doğurmadığı da açıktır. I. Gök-Türk Hakanlığının yıkılış sürecinde (627 dolayları) Türk topraklarında yaşayan Soğdların olumsuz rolü, kaynaklara da yansımış görünmektedir. Dönem kaynaklarının "Hu" olarak işaret ettiği kimselerin, büyük ölçüde Soğdlar olduğu anlaşılmaktadır. Kaynakların belirttiğine göre;

"Hi-e-li görev dağıtımında hep Huları (= barbarlar) tercih etmiş ve kendi sülalesinin adamlarını ihmal etmişti. Hular (= barbarlar) açgözlü, kibirli ve çoğu kez kaypaktı. Bunun sonucunda yasalar ve nizamnameler ardı ardına gelmeğe başladı. Her yıl savaşıldı ve bu nedenle ülkenin insanları sıkıntı çekti. Birçoğu itaat etmemeğe başladı." (Tsai, 2006: 203).

CTS 5159:2 "Elig [Kağanın) Hu'lardan birini (devlet görevlerine) atadığı her seferde, hanedan mensupları ondan uzaklaşmışlardı. Hu'ların fevri hareket eden (ve bir işte sebat etmeyen) bir tabiatları vardı; kanunu ellerine alıp keyfi hareket ediyorlar ve her yıl sefere çıkıp, üşle halkını sefalete sürüklüyorlardı. Boylar ikircikli idiler" (Toğan ve Kara, 2006: 153).

Nihayetinde 2. Gök-Türk Devletinin 744 yılında; Uygur, Karluk ve Basmıl ittifakı tarafından yıkılması sonrası, Türk tarihinde yeni bir Türk Kağanlığı kurulmuştur. 744 -840 yılları arasında var olan Orhun merkezli bu Hakanlığın adı Orhun Uygur Kağanlığı (744-840) olarak tarif edilir. Gök Türk Hakanlıkları zamanında olduğu gibi, bu dönemde de Soğdların Uygur Devleti içerisinde görev aldıkları anlaşılmaktadır. Mackerras'ın işaret ettiği üzere; 762 veya 763 de Mou-yü (Bögü) Kağan, Çin'de karşılaştığı bazı Maniheist Soğdlar vasıtasıyla Maniheizm'e geçmiştir. Bu zamandan itibaren, Tun Mo-ho (Tun Baga Tarkan) dönemi hariç (779-789) Soğdlar, Uygur devletinde pozisyon almış ve önemli etkileri olmuştur (Mackerras, 1969: 215).

Bu etki alanlarından biri doğal olarak ticari konular olmuştur. Tokuda'nın çalışmasında belirttiği üzere; Uygurların, Soğdlar vasıtasıyla gerçekleştirilen karşılıklı at-ipek ticareti sayesinde, Çin'den fazla miktarda ipek elde ettiklerini ve bunları satarak zenginleştikleri tahmin edilmektedir. Fakat bu durum Uygurlara sadece kazanç sağlamamış, aynı zamanda zarar ve karışıklık da getirmiştir. Bununla ilgili olarak, M.S. 780 yılında Uygur Devleti'nde büyük bir sorunun ortaya çıktığını biliyoruz. Bu dönemde kaynaklarda tarif edildiği şekliyle "Dokuz Soğdlar", Uygurlara bağlıydı ve mevcut Kağan'ı Çin'e saldırmak konusunda kışkırtıyorlardı. O dönemde Uygurlarda başbakan olan Tun Baga Tarkan ise Kağan'a bu konuda karşı çıktı fakat Kağan kabul etmedi. Tun Baga, Kağan'ı ve ona yakın olan Dokuz Soğdlardan iki bin kişiyi öldürdü. Soğdlardan oluştuğu bilinen bu iki bin kişinin, Kağan'ı Çin'e saldırı konusunda tahrik ettikleri gerekçesiyle öldürüldüğünü anlayabilmekteyiz (Tokuda, 2010: 108).

Kültürel Etkiler

Foltz'a göre; antik zamanlardan beri Semerkant'ın ana yerleşimcileri, İran'ın menşeinde bilinen Soğdlardı. Bu bölgenin insanları coğrafik olarak, Akdeniz ve Doğu Asya medeniyet merkezlerinin ortasında yer aldıklarından, aracı rol oynamaya yatkındılar ve tarih boyunca da bunu yaptılar. Dolayısıyla eski zamanlardan beri Asya-ötesi ticaretinde önemli figürler olan Semerkant'ın yerlileri, kültürlerin ve çeşitli fikirlerin de taşıyıcısı oldular (Foltz, 2006: 27).

Soğdlar sahip oldukları dilleri ve kültür yayıcı özellikleri nedeniyle dinleri de yayma imkanı buldular. Xinru'nun belirttiği gibi; İpek Yolu'nun erken dönemlerinden itibaren Soğd dili ve yazısı başlıca ticari dillerden biri olmuştu. Han ve Roma imparatorluğunun çöküşünden sonraki yüzyıllarda Soğd dili gittikçe daha popüler hale gelmiş ve 6. yüzyıldan sonra Merkezi Asya tüccarları arasında kullanılan en yaygın dil oluvermişti (Xinru, 2010: 68). Dolayısıyla Soğdların dil konusundaki becerileri ve kendi dillerini çeşitli dini kavramları açıklamak noktasında kullanabilmeleri, onların din yayıcı özellik kazanmalarına yardım etmiştir. Soğdların yayılmasına aracılık ettiği dinlerin başında ise Maniheizm gelir. Zira 3. yüzyılda Sasani İran'ında doğan Maniheizm'in yayılması konusunda İpek Yolu'nun ve Soğdların önemli bir rolü vardır. Foltz'a göre; Doğuya doğru hareket eden Maniheizm, en azından başlarda daha iyi yol almıştır. Zira Mani'nin, Amu-Derya'nın ötelerinden İpek Yolu boyunca Orta Asya'ya kadar uzanmış olan hayatı boyunca, 20-30 yıl çeşitli himayelerden yararlandığı bilinir. Yine bu inancın aktarılmasında Soğdlar önemli bir rol oynamıştır. Bu insanlar sahip oldukları dil bilim yeteneklerini kullanarak, Maniheist metinleri Süryaniceden, Orta Perslerden ve Parthlılardan, Soğdiyan diline ve oradan Türkçeye ve son olarak Çinceye çevirmişlerdir (Foltz, 2006: 108-109).

Türk tarihiyle ilgili olarak, Uygurlarda Hakan Bögü'nün 762 yılında Çin'deki T'ang Hanedanlığına yardım etmek gittiği Çin seferi sonrası yanında getirdiği Maniheist rahipler sayesinde Maniheizm'e geçtiği ve halkından da bunu istediği bilinmektedir.

Daha önce eski Türk inançlarına bağlı olan, kısmen yabancı dinleri tanıma fırsatı da bulan Uygurların Maniheizm'e geçiş teşebbüsleri Türk tarihi bakımından önemlidir.
Maniheizm'le ilgili olarak, Uygurlar bu yeni dinin tesirinde bu kadar uzun seneler nasıl kalabilmişlerdir diye soran İzgi'ye göre; bu konuda Kağan'ın yanında Uygur başkentine götürdüğü dört Maniheist rahipten ziyade, Soğd tüccarlarının rolü çok büyük olmuştur. Çünkü daha evvel Budistler ve Hıristiyanlar gibi Maniheizm dininin mensupları da Soğdlar arasında kolayca yer bulma imkanına sahip olmuşlardır. Zira Maniheistler, kendi dini propagandalarını yapma hususunda Soğdların ticari başarılarından da istifade etmişlerdir (İzgi, 2000: 19). Dolayısıyla Soğdlar, bu dinin hem yayılması hem de uzun süre yaşayabilmesi konusunda önemli bir rol üstlenmişlerdir.
Türk- Soğd ilişkileri bakımından Soğdların, Gök-Türk ve Uygur dönemlerindeki varlıkları çeşitli yazıtlara ve kullanılan dile de yansımış görünmektedir. Bununla ilgili olarak Alyılmaz'a göre; Gök-Türk ve Uygur dönemlerine ait; Köl Tigin, Bilge Kağan, Bilge Tonyukuk, Moyun Çor yazıtlarında Soğdlar'dan bahsedilmesi önemlidir. Yine bu dönemlere ait Karabalgasun III, Somon, Sevrey gibi yazıtların bir yüzlerinin Soğd alfabesiyle ve Soğdça yazılmış olması, Uygur döneminde Soğd kaynaklı Uygur alfabesinin geliştirilmesi, Türk Soğd ilişkilerinin bir sonucudur (Alyılmaz, 2003: 17).

Sonuç

Batı Türkistan sahasında yaşayan ve İrani bir topluluk olan Soğdlar, coğrafi koşulların da imkan tanımasıyla birlikte zirai ve ticari faaliyetler konusunda son derece mahir bir millet haline gelmişlerdir. Özellikle İpek Yolu adı verilen ticari rotalarda aktif olan Soğdlar, bu coğrafyalarda hakim olan Akhun ve daha sonra Gök-Türk Devletinde, başta ticari konular olmak üzere çeşitli görevler aldıkları gibi, çok dil bilme becerileri sayesinde uluslararası ilişkiler konusunda da aracı olarak kullanılmış gözükmektedir. Soğdların tarihi bakımından, onların Çin tarihindeki yerlerinin de araştırılması gerekmektedir. Çünkü Soğdlar, Çin şehirlerinde ve başkentlerinde de yaşayarak Çin'in diğer devletlerle olan ilişkileri konusunda bazı tesirler icra etmiş görünmektedirler.
Türk tarihi bakımından Orhun Uygur Kağanlığı döneminde de (744-840) çeşitli ticari aktivitelerin içerisine girdikleri anlaşılan Soğdların, özellikle Bögü Kağan döneminde artan etkileri çeşitli siyasal sonuçlara neden olmuştur. Dolayısıyla Soğdların içlerinde bulundukları Türk devletlerinin; devlet yönetimi ve siyasi hadiselerine de karışma eğiliminde oldukları bilinmekte ve bunun Türk tarihi bakımından bir takım olumsuz neticelere sebep olduğu anlaşılmaktadır. Ticari varlıkları yanında Soğdlar, özellikle kültür yayıcı, aracı rolleriyle de bilinirler. Bu manada Soğd dilinin bazı Türk yazıtlarında kullanılması önemlidir. Yine Gök-Türk ve Uygur tarihi bakımından Budizm ve Maniheizm gibi dinlerin kısmen tanınması veya tanınma teşebbüsleri konusunda Soğdların rolü olduğu değerlendirilmektedir. Bu nedenle Türk tarihinin anlaşılması ve kavranması noktasında Soğdların tarihini incelemek faydalı olacaktır.

Kaynakça

ALYILMAZ, Cengiz, "Bugut yazıtı ve Anıt Mezar Külliyesi Üzerine", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 13, (2003), s. 11-21.

DALE, Stephen F., "Silk Road, Cotton Road or…Indo-Chinese Trade in Pre-European Times", Modern Asian Studies, Vol. 43.No.1, Expanding Frontiers in South Asian and World History: Essay in Honour of John F. Richards, Cambridge University Press (2009), s.79-88.

DE LA VAISSIERE Etienne, Sogdian Traders, Trans. James Ward, Ed. Denis Sinor-Nicola Di Cosmo, Handbook of Oriental Studies-Section Eight Central Asia, Brill Leiden-Boston 2005.

FOLTZ, Richard, İpek Yolu Dinleri, Medrese Yayınları, İstanbul 2006.

GÖMEÇ, Saadettin, Köktürk Tarihi, Berikan Yayınevi, Ankara 2011.

GUMILEV, L.N., Muhayyel Hükümdarlığın İzinde, Çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2003.

İZGİ, Özkan, Çin Elçisi Wang Yen-Te'nin Uygur Seyahatnamesi, TTK yayınları, Ankara 2000.

LIU, Mau Tsaı, Çin Kaynaklarına Göre Doğu Türkleri, Çev. Ersel Kayaoğlu-Deniz Banoğlu, Selenge Yayınları, İstanbul 2006.

MACKERRAS, Colin, "Sıno-Uighur Diplomatic and Trade Contacts (744-840)", Central Asiatic Journal, Vol.13, No: 3, (1969), s.215-240.

MARSHAK, Borıs, "Türkler ve Sogdlular", Türkler Ansiklopedisi, C. 2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

MORI, Masao, "Sogdluların Orta-Asya'daki Faaliyetleri", Belleten, XLVII, sayı 185, 1984, s.339-351

ÖGEL, Bahaeddin, İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre, TTK Yayınları, Ankara 2003.

ÖGEL, Bahaeddin, Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi, C.1, 2, TTK Yayınları, Ankara 2015.

TAŞAĞIL, Ahmet, Kök-Tengri'nin Çocukları, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2015.

TAŞAĞIL, Ahmet, "Soğd", TDV İslam Ansiklopedisi, C. XXXVII, İstanbul 2009.

TOGAN, İsenbike – KARA, Gülnar- BAYSAL Cahide, Çin Kaynaklarında Türkler Eski T'ang Tarihi (Chiu T'ang –shu), TTK Yayınları, Ankara 2006.

TOKUDA, Hisaji, Uygur-Çin Ticari İlişkilerinin Gelişimi (8-9. Yüzyıllarda), Ankara Üni. Sosyal Bilimler Ens. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2010.

XİNRU Liu, The Silk Road in World History, Oxford University Press, 2010.

WALTER, Marika Namba, Sogdians and Buddhism, Sino-Platonic Papers, Ed. Victor H. Mair, University of Pennsylvania, 2006.

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

ESKİ TÜRKLERDE AT ARABALARININ ORTAYA ÇIKIŞI VE KULLANIM AMAÇLARI

Ömer Tarkan TUZCUOĞULLARI
Gaziantep Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi
ORCID: 0000-0003-2283-6207

ÖZET
Türklerde at yetiştiriciliği çobanlık kültürü ile ortaya çıkıp; ticarette, taşımacılıkta ve pek tabi savaşta yeni bir dönemin doğmasına sebep olmuştur. Kuzeydeki iklim şartları ve doğal beslenmenin kısıtlanması avcılık kültürünün sonunu getirmiş, çobanlık kültürünün ortaya çıkmasını sağlamıştır. İlk olarak ren geyiğini evcilleştiren Türkler zaman içinde özgürlüğüne daha düşkün olan atları evcilleştirebilmişlerdir. Koppers, Portriartz, Schmidt gibi tarihçiler atın ilk olarak eğitim ve evcilleştirilmesinin Türkler tarafından yapıldığını yazar. Kuşkusuz atın evcilleştirilmesi yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Atın evcilleştirilmesi ve buna bağlı olarak ata ait bütün alt kültürlerin oluşması, savaşta ve ulaşımda Türklere büyük avantajlar kazandırmıştır. Ata ait tüm bu alt kültürler; eğer, üzengi, kolon, kilim, keçe, atın beslenmesi ve veterinerliğe dair her şey diğer toplumlara Türk ve Moğollardan yayılmıştır. Ata hâkimiyet kuran Türkler bununla da kalmamış zorlu bozkır şartlarında yapacakları işlere göre de farklı özellikte cins atlar yetiştirmeyi başarabilmişlerdir. Engin, kısa bacaklı ama güçlü atlar bozkır şartlarında büyük farklar yarattılar. At, savaşta Türklere büyük üstünlük sağlarken atın çekiş gücünden faydalanmak hem ticari anlamda hem de obaların yer değiştirmesinde çok büyük katkılar sağlamıştır. Özellikle sınır boylarında üzerine yurtların yapıldığı büyük at ve öküz arabaları yer değiştirmede zaman açısından olumlu sonuçlar doğurmuştur. Binicilikte ustalaşan Türkler, at üzerinde silah kullanımı ve buna bağlı olarak teknikler geliştirirken, at arabalarının icadı ile savaş stratejilerini farklı bir boyuta taşıyabilmişlerdir.
Anahtar Kelimeler: At, at arabası, evcilleştirme

THE EMERGENCE OF HORSE TROLLEYS IN OLD TURKS AND THEIR USAGE OBJECTIVES

ABSTRACT
Horse breeding in the Turks emerged with the shepherd culture; This led to the birth of a new era in trade, transportation and, of course, war. The climatic conditions in the north and the restriction of natural nutrition brought the end of the hunting culture and led to the emergence of the shepherd culture. The Turks, who first domesticated the reindeer, were able to tame the horses, which were more fond of their freedom, over time. Historians such as Koppers, Portriartz and Schmidt write that the first training and domestication of the horse was done by the Turks. Undoubtedly, the domestication of the horse marked the beginning of a new era. The domestication of the horse and the formation of all subcultures of the horse accordingly gave the Turks great advantages in war and transportation. All these ancestral subcultures; If, stirrups, columns, rugs, felt, horse feeding and everything related to veterinary medicine spread to other societies from Turks and Mongols. The Turks, who dominated the horse, did not stop there, they were able to raise different breeds of horses according to the jobs they would do in difficult steppe conditions. Vast, short-legged but powerful horses made a big difference in steppe conditions.

While the horse gave the Turks a great advantage in the war, taking advantage of the traction power of the horse made a great contribution both in the commercial sense and in the displacement of the obas. Especially the large horse and ox carts on which the dormitories were built along the border had positive results in terms of time in displacement. While the Turks, who became masters of horse riding, were developing techniques on the use of weapons on horseback, they were able to carry their war strategies to a different dimension with the invention of horse-drawn carriages.
Keywords: Horse, cart, domestication

GİRİŞ

İnsanlar hayatlarını sürdürebilmek için beslenme, korunma, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri imkânlara sahip olmak isterler. Kuşkusuz bundan 5-6 binyıl önce orman yaşantısında bu daha da zordu. Avcı kültüre sahip olan Eski Türklerde de barınma ihtiyacının yanı sıra beslenme çok önemli idi. Hayvanların peşinden av için koşarken çok daha sonraları onlara sahip olmak ve eğitmek için çaba sarf ettiler. Bu çobanlık kültürüne geçişte önemli rol oynamıştır. Koppers "nomad kültürü" ile ilgili olarak şunları söyler; "Bu kültür, İç Asya'da Türkler değil Prototürkler ya da Pretürkler tarafından geliştirilmiştir" (Laszlo, 1993). Bu ilk ya da ön Türklük tarihçiler arasında ikilem oluştursa da asıl olan "Afanasiyevo Kültürü"nü işaret etmektedir. Daha sonraları "Andronovo Kültürü" ile devam eden süreci Altay ve Tanrı Dağları arasındaki bölgede aramak mümkündür. Velhasıl ormanlardan bozkıra doğru bir yer değiştirmenin olduğu anlaşılmaktadır. Bu yer değiştirme Roux'a göre göç; "Prototürklere tarihlerinin en önemli devrimlerinden birini yaptırmıştır. Bir avcılık ve toplayıcılık uygarlığından, bir hayvancılık uygarlığına; ren geyiği kültüründen at kültürüne geçmelerini sağlamıştır" (Roux, 1997). Ren geyiği kendini koruma içgüdüsü ile hareket eden ve tehlikeden uzaklaşma eğilimi gösteren ve aslen çok kolay ehlileştirilebilen bir hayvandır. At ise tamamen özgürlüğüne düşkün bir yapıya sahiptir. Bu anlamda atı evcilleştirmek çok daha zordur. Ancak, bunun başarılması büyük bir devrim niteliğindedir.

Roux; Koppers, Alfodin, Portriartz gibi tarihçilerin atın Türkler tarafından evcilleştirildiğini yazdıklarını söyler. Bu anlamda Koppers; "Atın evcilleştirilmesi ve atlı çoban kültürünün ortaya konması ilk Türklere bağlanabilir İnsanlık tarihinde ulaşılan bu başarı kavimlerin ve diğer kültürlerin gelişmesinde fevkalade gelişmeler doğurmuştur" (Koppers, 1983) demektedir. Yenisey'de bulunan bazı eşyalar ve rölyefler bunu işaret etmektedir. "Atın Türkler tarafından ehlileştirildiği, aynı dönem kültürüne ait alp mezarlarından çıkan at kemiklerinden de anlaşılmaktadır" (Ögel, 1984). Yine, Ögel; "Ural ve Altay Dağları arasında uzanan step bölgesi, büyük erken göç kültürünün merkezi olmuş, hayvan besleyen atlı göçebe uygarlığının buradan çevreye yayıldığını" (Ögel, 1971) belirtir. Doğal olarak ata ait bütün alt kültürlerde bu göçebe Türklerden diğer milletlere geçmiştir.

"Sığır ve davar besiciliğinde uzmanlaşmış Moğol-Tibet modellerinin aksine Türkler, at yetiştiriciliğinde ve at çobanlığında uzmanlaşmışlardır. Özellikle at yetiştirici boyların doğal olarak göç yolları ve göç menzillerinde diğer modellere oranla daha geniş ve daha uzak coğrafyaları kapsamaktaydı. Bunun neticesi olarak da bu tip boylarda askeri ve siyasi önderlik vasıfları gelişerek devlet kurma sorumluluğu içinde gerekli olan faziletler daha kuvvetli bir şekilde inkişaf etmiştir" (Eberhard, 1952; Mızrak, 2017).

"Geniş bozkır bölgesinde eskiden iki çeşit yabani at yaşıyordu. Her ikisi ancak son iki insan soyu döneminde ortadan kalktı. Bunlardan biri, Doğu Asya'ya kadar uzanan sahada yaşayan ağır kemikli ve büyük başlı cinsti. Buna Taki cinsi denir.

Bozkır atlarının ikincisi Orta Avrupa'dan Batı Avrupa'ya kadar uzanan bölgede yetişmiştir; küçük cüsseli, hareketli Tarpan cinsi at" (Öngel, 2001).

Bu taki cinsi atlar bozkır şartlarına uygun olan kuvvetli atlardır. Engin olmakla birlikte kuvvetli bacaklara sahiptir. Çin kaynakları Türklerin yetiştirdiği atlardan ayrıntılı olarak bahseder. Çin kaynakları bu kuzeyli atları "Barbar Atları" olarak isimlendirir.

"A-schi-na atları, Ho-lu atları, A-schı-te atları, Pa-yen A-schi-te atları, En-kie (sse-kie) atları: bu Türk (Tu-kü'e)atları çölün güney tarafında idiler. Fu-li-yü atları: bunlar çölün güneyindeki Türklerindir. Ki-pii atları: Bu atlar çölün güneyindeki Türklerin atlarına benzer. Hi-kie atları: çölün güneyindeki Türklerin atlarının aynıdır. Hu-sie atları: bu atlar çölün güneyindeki Türklerin atlarıyla aynı ırktandır. Nu-la atları: bu atlar çölün güneyindeki Türklerin atlarına benzer" (Anohin, 1940).

Öyle görülüyor ki kuzeydeki güçlü atlar bir takım ticari girişimler ile Çin'e geçmiş ve orada çoğaltılmaya çalışılmıştır. Kan terleyen atlar olarak bilinen Fergana vadisinde yetişen atlara Çin'in ilgisi ve tutkusu bilinmektedir. Çevik, güçlü kuzeyli atlar, Çin'in Türkler ile savaşlarında dengeyi sağladılar. Savaş arabaları bu anlamda büyük bir açığı kapatıyordu. Fakat Türkler güçlü atların ve öküzlerin çektiği arabalara farklı misyonlarda yüklemeyi bildiler.

"Çin'in kuzey-kuzey batı hattında ortaya çıkacak olan atlı savaşçı bozkır kavimleri yeni bir harp stratejisinin habercisi" (Shaughnesey, 1988; Mızrak, 2017) olacaktır. Bu savaşçı kavimler savaş arabalarını kullanmakta maharetli idiler. Savaş arabalarının mekanik anlamda ileri seviyede teknolojiye sahiptiler. Savaş arabaları ilk kullanılmaya başlandığı yıllardan itibaren "sonraki 200-300 yıl zarfında da savaş arabaları yavaş yavaş meydanlardan çekilerek bir prestij unsuru haline gelecektir" (Shaughnesey, 1988). "Az sayıda da olsa yapılan arkeolojik keşifler, Orta Asyalı bozkır kavimlerinin en azından M.Ö. 1500'lerde savaş arabaları kullandıklarını kanıtlamaktadır" (Stuart, 1974; Mızrak, 2017). Hsien-yün'lere karşı Batı Chou ordusu savaşlarda karşılıklı olarak savaş arabaları kullanmışlardır. "Savaşın sonunda Hsien-yün/xianyun'ların kaybı yalnızca 356 adam, 28 tutsak ve 117 savaş arabasıdır" (Shaughnesey, 1998). Bu kayıplar gösteriyor ki her savaş arabasına 3 asker biniyordu. Zira 117 arabaya karşılık olarak 356 ölü mantıklı gözükmektedir. Muhtemeldir ki 3 askerden biri arabayı, yani arabayı çeken atları kontrol ederken diğer ikisi savaşıyordu. Atlı savaş arabaları hareket halinde iken, karşıda saf tutmuş ordunun içine dalıp her iki taraftan ok atıp mızrak ile savunma yapma imkânına sahip idiler. Bu; arabaların kullanımındaki mahareti de göstermektedir.

At arabaları savaş dışında ailelerin yer değiştirmesi içinde çok uygundu. Kuşkusuz bu arabalar savaş arabalarına göre daha büyüklerdi. "Ailelerin bindirildiği arabaların önünde hayvan sürüleri onlarla birlikte her tarafa göçerdi. Bu adamlara neren geldikleri ve nerede doğdukları sorulduğunda bilmediklerini görürsünüz. Arabaların içinde karıları elbiselerini dokur ve dikerler, doğurur ve ergin yaşa kadar çocuklarını yetiştirirler" (Grousset, 1999). İhtimal ki bu kavimler sınır boylarına yakın olanlar ve sürekli yer değiştirmek zorunda olanlardır. Baskın yememek için verimli toprakları dolaşan bu kavimler için otlak alanları çok değerlidir. Bu alanları kuzeyde bulmak mevsime göre mümkün olmayabilir. Her an diri, her an yurtlarını başka bir yere taşıyabilecek yapıya sahip olmalıdırlar. Bu yüzden o büyük atlı arabalarının içinde hayatlarını da sürdürebilecek ve gündelik işlerini yapabilecek donanıma sahiptiler. Ani bir baskın sırasında at arabaları ile daire oluşturur kendilerini o şekilde savunurlardı. Yine, Grousset, İskit-Hun kavimlerinden bahsederken; "Araba konvoylarından meydana gelmiş seyyar şehirleri sayılmazsa, şehirleri yoktu" (Grousset, 1999) der. Yani, doğup büyüdükleri bu seyyar şehirler (arabalar) dır. "Ayrıca Türklerde oturma arabası vardır.

Bu araba Çin kaynaklarında keçe arabası olarak geçmektedir" (Şahin, 2005). Anlaşılan o ki Çadır kısımları keçeden yapıldığı için Çin kaynakları "keçe arabası" olarak tanımlamıştır.
Gumilev'de Türklerin seyyar şehirlerinden bahsederken "tekerlekli çadırlar" ifadesini kullanır.
"Kulübeler (tekerlekli arabalar) kurmuşlardır. Bu kulübeleri (tekerlekli çadırları) kullanımı oldukça elverişliydi. Dondurucu toprak ve taş duvarlara oranla bu çadırlar rüzgar soğuğa karşı koruyucu durumundaydı. Ayrıca otağı sökerek daha sıcak bir yere taşıma imkânı vardı. Bunun yanında tekerlekli kulübe, mevcut mal varlığını düşmana kaptırmamak için daha güvenliydi" (Gumilev, 2002).
Pazarık 5'nolu kurganda bulunan buluntulara göre bu arabalar devasa boyuttadır. Yüksekliği 3 metre, genişliği 3,35 metre ve tekerleklerin çapı 2,15 metre idi. Tekerleklerin büyüklüğüne bakıldığında aslında şartlara uygun bir teknik geliştirildiğini görmekteyiz. Zira küçük tekerlekler zorlu bozkır şartlarında fazla sarsıntılara maruz kalacaktı. Daha da ötesi çukur ve eğimlerden geçmek zorlaşacaktı. Çapı büyük tekerleklerin bu aksiliklerin üstesinden gelebilmek için tasarlandığı söylenebilir. Yine, araba üzerindeki çadırların devasa şekilde yüksek olması onların evlerini taşıma fikrini destekler niteliktedir.

SONUÇ

Pretürk ya da Prototürklerden beri ren geyiğinin evcilleştirilmesi ile başlayan süreç, avcı toplumdan göçebe topluma doğru evirilmesine yol açmıştır. Atın evcilleştirilmesi ve eğitilmesi ile yepyeni bir döneme girilmiş, insanlık tarihine büyük katkılar sağlanmıştır. Savaşta, ticarette, ulaşımda ata yüklenen görevler sürekli artarken, bir taraftan süvarilik anlamında biniş tekniklerinin doğmasına, diğer taraftan da çekme gücünden yaralanılarak keşfedilen atlı araba, atlı savaş arabası ve atlı otağ arabalarının ve buna bağlı teknolojinin gelişmesine imkan tanımıştır. Bütün bu gelişmeler ve buna dayalı olarak gelişen alt kültürler göçebe Türklerden diğer milletlere yayılmıştır. Ata uygulanan koşum takımları, üzengi, dizgin, kolon, eyer ve hatta eyer altına konulan keçe, kilim gibi bazı kelimelerde diğer yakın medeniyetlere aynı şekilde geçmiştir. At besicilinden veterinerliğine kadar bütün davranışların Türk ve Moğol kavimlerinden yayıldığı ile ilgili birçok bilim adamının hemfikir olduğu görülmektedir.
Sonuç olarak; atın evcilleştirilmesi ile başlayan süreç, ondan, çekme gücü için yararlanma ve buna bağlı olarak at arabası, savaş arabası ve üstüne evlerini de kondurdukları otağ arabası (tekerlekli araba, tekerlekli çadır, seyyar şehir) çeşitleri ile bulundukları döneme damga vurmuşlardır.

KAYNAKÇA

ANOHİN, A.V. (1940). Altay Şamalığına Ait Maddeler. Ülkü Halkevleri Dergisi. Cilt 16, Sayı 91, s. 21-26.

EBERHARD, W. (1952). Conguerors and Rulers, Brill Leiden. S.69-72.

GUMİLEV, l.n. (2002). Hunlar. (çev: Ahsen Batur). Selenge Yayınları. İstanbul.

ÖGEL, B. (1971). Türk Kültürünün Gelişme Çağları II. I. Baskı. M.E. Basımevi. İstanbul.

ÖGEL, B. (1984). İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara, s. 17.

ÖNGEL, H. B. (2001). Türk Kültür Tarihinde Spor. Kültür Bakanlığı Yayınları. I. Baskı. Ankara, s.101.

KOPPERS, W. (1983). İlk Türklük ve İlk İndo-Germenlik. Belleten. 5-522, s.471.

MIZRAK, E. Ç. (2017). Bozkır Kavimleri. Ötüken Yayınları. İstanbul, s.112, 92, 90.

RASONYİ, L. (1993). Tarihte Türklük. Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları. 3. Baskı. A.Ü. Basımevi. Ankara.

RENE, G. (1999). Bozkır İmparatorluğu. (çev: M. Reşat Uzman) Ötüken Yayınları. 4. Baskı. İstanbul, s.89, 25.

ROUX, J. P. (1997). Türklerin Tarihi. (çev: Galip Üstün) Milliyet Yayınları. 5. Baskı. Ankara.

ŞAHİN, Ş. U. (2005). Türk kültüründe At Arabası. Bilig. Sayı 32, s.165-178.

SHAUGHNESEY, E. L. (1988). Historical Perspectives on the Indroduction of the Charist in to China. Harvard Journal of Astatic Studies. 48 (1). June, s. 226.

STUART, P. (1974). Chariats in Caucasus and in China. Antiguity. 48 (189) s. 16-24.

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

İLHANİLER DEVLETİ'NİN ÇÖKÜŞÜNÜN İKTİSADİ-SOSYAL VE SİYASİ SEBEPLERİ

Doç. Dr. Yaşar BEDİRHAN
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Orta çağ Tarihi Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-3581-0682

Özet
1256 yılında Cengiz Han'ın torunu tarafından kurulan İlhanlı Devleti, Azerbaycan'ın Tebriz şehrini merkez üstü yaparak yönetimi devletler arasında sağlamaya çalışmıştır. Bir Moğol devleti olan ve Yüzyıl kadar bir süre dahilinde devlet otoritesini sürdüren İlhanlı Devleti, 1336 yılında kendi iç siyasetinde yaşadığı karışıklıklardan dolayı birden fazla devletçik yapısına bölünerek parçalanmıştır. Bu parçalanmada özellikle feodal grupların birbirleriyle olan mücadeleleri ve hanedan üyelerini kendi iktidar hesaplarına alet eden devlet ümerasının önü alınamayan hırsları önemli rol oynamıştır. İlhanlı devletinin parçalanmadan önceki son hükümdarlarından biri olan Ebu Said Bahadır'ın, ölümünden sonra yaşanan iç karışıklık bir yıl içinde merkezi otoriteyi sarsmış ve önüne geçilemeyecek bir hal almıştır. İlhanlı Devleti'nde güçlü emirlerin nüfuzu altında kısa süreli taht değişiklikleri devam etmiş fakat emirler seçtirdikleri kukla hanların gölgesinde yönetimi ellerinde tutmaya çalışmışlardır. Devletin parçalanmasının ardından bölgesel yönetimlerle de hükümdarlar, devleti yönetmeye çalışmış ancak son İlhanlı hükümdarı olan Tuğa Timur'un öldürülmesiyle beraber devletin varlığı tamamen son bulmuştur.
Anahtar Kelimeler: Moğollar, İlhanlı Devleti, Hülagü Han, Ebu Said Bahadır Han

THE COLLAPSE OF THE ILKHANATE STATE ECONOMIC, SOCIAL AND POLITCAL REASONS

Abstract
Established by Genghis Khan's grandson in 1256, the Ilkhanid State tried to establish the administration between the states by making Tabriz city of Azerbaijan above the center. İlhanlı State, which is a Mongolian state and maintained its state authority for a century**,** In 1336, due to the turmoil it experienced in its own internal politics, it was divided into more than one state structure. The struggle of feudal groups with each other and the irrepressible ambitions of the state administrators who used the members of the dynasty to their power accounts played an important role in this disintegration. After the death of Abu Said Bahadır, one of the last rulers of the Ilkhanid state before the disintegration, the internal turmoil that occurred within a year shook the central authority and became unavoidable. In the Ilkhanate State, short-term throne changes continued under the influence of powerful orders, but they tried to keep the rule in the shadow of the puppet khans that they had chosen. After the disintegration of the state, rulers with regional governments, tried to rule the state, but with the murder of Tuga Timur, the last Ilkhanian ruler, the existence of the state ceased completely.
Keywords: Mongols, Ilkhanid State, Hülagü Han, Ebu Said Bahadır Han

Giriş

Hülâgü Han'ın (1258-1265) Yakın Doğu ülkelerinde kurmuş olduğu devletin içerisine başta Kafkasya olmak üzere Irak-ı Arap, Irk-ı Acem, Kirman, Gürcistan, Anadolu, İran, Huzistan, Horasan ve daha birçok yerleri dâhil edilmişti.[1] Hülâgüler Devleti'nde çok geçmeden hanedan üyeleri arasında mücadeleler başladı. Özellikle Hülâgü Han'ın ölümünden sonra göçebe feodaller ile vergi memurları arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar ve çatışmalar önü alınamaz bir hal almaya başladı. Kaynakların da ifade ettiği gibi, Hülâgüler Devleti'nin kurulduğu ilk dönemlerde göçebe feodallerle devlet ileri gelenleri arasında bazı menfaat birliği mevcuttu. Lâkin daha sonraları, özellikle Abaka Han'ın (1265-1282) hâkimiyetinden sonra, şehzadelerin ve emirlerin bir kısmı göçebelere ayrılan toprakları ele geçirmeye başlamaları ile bu birliktelik önce sarsıldı daha sonra ortadan kalkmaya başladı.[2] Göçebe feodaller, hükümdar aileye mensup kişilerin ve emirlerin öncülüğünde ayrışmaya ve birbirleriyle savaşmaya başladılar. Artık mücadelelerin gizliliğini yitirip, açıktan açığa yapılmaya başlamıştı.[3] Hülâgülerde hâkimiyetin babadan oğula geçmesi prensibine sadık kalmak bahanesiyle şehzadeler arasında meydana gelen mücadelelerde devlet emirlerinin ve irsi göçebe beylerinin büyük rolü oldu. Devlet ileri gelenleri ve irsi göçebe beylerinin veliahtların belirlenmesi meselesinde sürekli birbirleriyle çekiştiklerini ve hatta zaman zaman kanlı mücadeleler yaptıklarını görüyoruz. Mesela, Argun Han'ın ölmesiyle birlikte İlhanlı Devleti'nde tahta kimin geçeceği sorunu ortaya çıktı. Tahtın adayları arasında Geyhatu, Baydu ve Gazan bulunuyordu. İlk başlarda aralarında Emir Çoban, Kurmişi, Togan, Tagaçar, Konçukbal ve Tikel gibi emirler Baydu'yu tahta oturtmak istiyorlardı. Fakat bazı emirler ise Geyhatu'nun başa geçişinin daha uygun olduğunu düşünüyorlardı.[4]

Aslında bu mücadelelerin temelinde, büyük topraklara sahip olma düşüncesi yer almaktaydı. Yani toprakların önemli bir kısmının ayanların elinde bulunması ve bu topraklardan elde edilen gelirlerin büyüklüğü, bunun sonucunda elde edilen muazzam gelirler ile zenginliğin ve gücün devlet dışı ellerde toplanması büyük çatışmalara sebebiyet vermekte idi[5]

Gazan Han'ın Islahatları ve Sonrası

Gazan Han'ın (1295-1304) ıslahatı sonrasında bazı büyük toprak sahiplerinin ellerinde bulunan topraklar alınarak göçerler arasında pay edildi. Gazan Han zamanında devlet ileri gelenlerine toprakların önemli bir kısmı ikta olarak verilmişti.[6] İkta sahipleri kendilerinden alınan kira ile beraber, önceleri divan adına toplanan bütün vergileri de topluyorlardı; devlet hazinesine ise sadece küçük bir miktar vergi vermeye başladılar.

---

[1] Hamdullah Müstevfî al-Kazvinî, Nüzhetü'l-Kulûb, Nşr. Guy Le Strange, II. Baskı, Leiden 1993, s.85-109; A. A. Əlizadə, Социально-экономическая и политическая история Азербайджана XIII-XIV вв. Баку 1956, s. 265, 300.

[2] Faruk Sümer, "İlhanlı Hükümdarlarından Abaka, Argun Hanlar ve Ahmed-i Celâyir", Belleten, Cilt. LIII, S. 206, Ankara, 1989, s. 177-178; Hamdullah Müstevfî Kazvinî, Zeyl-i Tarih-i Güzide, İran 1339, s. 479

[3] F. Reşidüddin, Tarih-i Mübarek-i Gazani-Destan-ı Abaka Han, Sultan Ahmet, Argun Han ve Keyhatu (Yay. K. Lahn), Prag 1957, s.6-7; Rüya Bingöl, İlhanlı Devleti'nde Abaka Han Dönemi (1265-1282), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum 2020, s. 65-68.

[4] Barthol Spuler, İran Moğolları, (çev. C. Köprülü), TTK. Ankara 1987, s.99; Mehmet Özer, Büyük Moğol İmparatorluğu Ve İlhanlılar'da Taht Mücadeleleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019, s.99.

[5] Azerbaycan Tarihi I, Bakü 1964, s. 204.

[6] Mustafa Uyar, Gazan Han'ın İlhanlı Ordusunu Reformasyonu, Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Alt Ay Köymen Armağanı, Konya 2011, s. 263.

Bu toprakları ellerinde tutanlar, bir taraftan ekonominin bozulmasına, toprağı işleyenlerin yerlerini bırakarak başka bölgelere göç etmelerine, devletin umumi gelirlerinin azalmasına, diğer taraftan ise kendilerinin olağanüstü bir şekilde zenginlemelerine, askeri ve iktisadi manada devletten daha güçlü hale gelerek devletin zayıflamasına neden oldular.[7]

İrsi göçebe beylerin gittikçe güçlenmesi İlhanlı idarecilerin onlara güvenini ortadan kaldırmış ve böylelikle devletle araları açılmıştı. Bundan dolayıdır ki, Gazan Han'ın merkezi yapıyı güçlendirmek amacıyla başlatmış olduğu birtakım ıslahatlar da İlhanlı Devleti'nin yıkılışını bir müddet geciktirmenin dışında bir işe yaramadı.[8]

XIII. asrın son çeyreğinde başlayan feodaller arası mücadeleler XIV. asrın başlarında, yeni Sultan Muhammed Olcaytu Han (1304-1316) zamanında da devam etmiş,[9] onun ölümünden sonra ise önü alınmaz bir hal almıştı. Bu ise, elbette, Ebu Said'in (1316-1335) ilk zamanlarında devlet işlerine müdahale edememesi İlhanlılar Devleti'nin yıkılmasına ivme kazandırdı. Devletin bünyesinde yer alan çeşitli muhalif gruplar durumdan istifade ederek kendi vaziyetlerini ve siyasi güçlerini artırmaya, iktisadi yönden kuvvetlenerek Hülâgüler Devleti'nin hâkimiyeti altından mümkün olduğu kadar uzaklaşmaya başladılar. Bütün bunlar Hülâgüler Devleti'nin inkırazına, iktisadi ve siyasi yönden zayıflamasına neden oldu.[10] Çeşitli vilayetlerin ekonomik, etnik, kültürel yönlerden çeşitliliği ve birbirlerinden kopuk olması, ticari ve ekonomik malların üretiminin azalmasına, doğal olarak ekonomik gücün yok olmasına neden oldu. Yerel ayrılıkların gelişmesi ve bununla ilgili olarak İlhanlı merkezi idarenin zayıflaması İlhanlılar Devleti'nin çöküşünü hızlandırdı.[11]

İlhanlılar Devleti'nin zayıflamasının bir başka nedeni de XIV. asrın ilk yarısından itibaren Moğollar tarafından hâkimiyet altına alınan milletlerin ayrılık mücadelesidir.[12] XIV. asrın başlarında Horasan'da başlamış olan (9 Şâban 737/13 Mart 1337) Serbedârîler[13] harekatının İlhanlılar Devleti'nin başka yerlerindede ortaya çıkan bağımsızlık mücadelelerine büyük tesiri olmuştur.[14]

---

[7] Abdülkadir Yuvalı, İlhanlılar Tarihi I Kuruluş Devri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1994, s. 34, 55, 161.

[8] Spuler, İran Moğolları, s. 342-345.

[9] Geniş bilgi için bkz. Kâşânî, Ebu'l-Kâsım b. Ali b. Muhammed, Tarih-i Olcaytu, Çev. Derya Örs, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1992.

[10] Yuvalı, İlhanlılar Tarihi I Kuruluş Devri, s. 165, 180.

[11] Yuvalı, İlhanlılar Tarihi I Kuruluş Devri, s.150-155.

[12] Azerbaycan Tarihi I, Bakü 1964, s. 204.

[13] Fars dilinde Ser-be-dâr, ser-baş ve be-daran-dara çekilmek anlamındaki iki sözcükten oluşmaktadır. Harekete bu ismin verilmesinin birçok nedeni bulunmaktadır. Moğolların zulmüne karşı çıkanların kaybedecek bir şeyleri olmadığı için bu ismi kullandıkları bilinmektedir. Bazı araştırmacılar hareketin temelinde "İranlıların milli özgürlük" düşüncesinin yattığını iddia etmektedirler. Hanedan adını kurucusu Abdürrezzâk'ın, "Erkekçe başını darağacına vermek alçakça katledilmekten bin kere daha iyidir" şeklindeki ifadesinde geçen "serbedâr" (darağacı) sözünden almıştır. Hafız Ebru'ya göre ise isyancılar zulmün ve şiddetin karşısında başkaldırdığı, başka bir rivayete göre düşmanlarının kesilmiş kafalarını mızraklara taktıkları için kendilerini "Serbedâr" olarak isimlendirmişlerdir. Hareketin taraftarlarının çoğunluğu gençlerden ve pehlivanlardan oluştuğu için "Serbedâr" ismi kullanılmış olabilir. Hafız-ı Ebru, Zübdetü't-Tevârih, Tahran 1380, I, s. 81; Fasîh Ahmet b. Cela-leddin Muhammed Hafî, Mucmel-i Fasihî, Meşhed 1339, III, 50; Devletşah-ı Semerkandî, Tezkiretü'ş-Şuarâ, yay. Muhammed Ramazanî, Tahran 1366 h.ş., s.208; Azer Ahençi, "Berresi-î Avamilî Muesser der Nehostîn Merhele ez Conbeş-i Serbedârân-i Horasan tâ Teşkil-i Doulet", Mecelle-i Danişkede-i Edebiyyat ve Ulum-i Ensanî Danişgah-i Tahran, sayı: 76, Zemistan 1384/2005, s. 117-138.s.13; Erdoğan Merçil, "Serbedârîler", DİA. İstanbul 2009, C. 36, ss. 549-550; Şahin Ahmedoğlu, "Serbedârî Hareketi ve Temel Görüşleri", e-makâlât Mezhep Araştırmaları, VII/1 (Bahar 2014), ss. 129-154.

[14] İkbâl-i Âştiyânî, Târîẖ-i Mufaṣṣal-ı Îrân (nşr. M. Debîrsiyâkī), Tahran 1346 hş., s. 601-607; Mehrân Efşârî, "İran Tarihinde Civanmert Topluluklar" (trc. Ertuğrul Ertekin), Âşinâ, Sy. 21-22, Ankara 2005, s. 47-50.

Sultan Ebu Said Devri (1316-1335) Siyasi ve Ekonomik Olayları

Ebu Saîd Bahadır Han, 2 Haziran 1305'te Ûcân'da doğdu ve babası Olcaytu Han'dır. Ebu Saîd Bahadır Han'ın annesi, Olcaytu Han'ın dördüncü hanımı olan Hacı Hatun'dur.[15] Ucan'da Müslüman bir çevrede yetişmiş, İslamî ilimleri öğrenmiş ve 1313 yılında Atabeg Emir Sevinç[16] nezaretinde Horasan'a vali tayin edilmişti.[17] Babasının ölüm haberini aldığında Mazenderan'da bulunmaktaydı.[18]

Sultan Muhammed Hudabende (Olcaytu Han)[19] 1316/1317 yılının Şevval ayında ölünce yerine Olcaytu tarafından daha önce Horasan eyaletinin valiliğine tayin edilmiş olan oğlu Şehzade Ebu Said geçti (1316-1335).[20] Bu sırada tarihçi ve coğrafyacı Reşîdüddin Fazlullah ile Tâceddin Ali Şah vezirlik görevinde idiler. Ancak bir süre sonra sultanı etkisi altına alan Tâceddin Ali, Reşîdüddin'i bertaraf ederek (1318) gücünü arttırdı ve devletin tek veziri oldu.[21] Ebu Said Bahadır Han, tahta oturduğunda henüz 12 yaşında idi. Şehzade Ebu Saîd'in veliahtlığına muhalif ve onu inkâr eden hiç kimse yoktu. Hepsi onun saltanatında müttefik ve hemfikir idiler ve Sultaniye sahrasında uygun bir yerde kurultayı topladılar. Beyler, hatunlar, ümera, vüzera, erkân-ı devlet ve hazır olan ayan orada toplandılar. Moğol töre ve yasalarına göre emirler külah aldılar ve boyunlarına kemer taktılar. Otağın içinde ve dışında yüz nevbet çaldılar. Şehzade Ebu Saîd'in bir elini Emir Çoban, diğer elini Emir Sevinç tutarak onu tahta oturttular 15 Nisan 1317 tarihinde Ebu Saîd, İlhanlı Devletinin dokuzuncu hükümdarı oldu.[22] Ebu Saîd'in Olcaytu'nun oğlu olması hasebiyle tahtın doğal varisi konumundaydı. Ebu Saîd'in tahta çıkması devlette herhangi bir kargaşaya yol açmamıştır. Zira tahta geçecek başka taht namzedi bulunmamaktaydı.[23]

Devlet işlerinin idaresi Hudabende'nin vasiyeti mucibince Suldusîlerden Beylerbeyi olan Emir Çoban'a verildi.[24] Emir Çoban, İlhanlı devlet yapısında öne çıkan karakterlerden birisidir. O devletin dayanağı olarak sayılan iki büyük Moğol boyundan birisi olan Suldus boyuna mensuptur. Emir Çoban'ın ataları Moğolların yükseliş sürecinde çok önemli görevler yapmıştı. Özellikle Sulduz boyunun rolü bu hususta tartışılmazdı. Hûlâgû döneminde başlayan bu etkinlikleri, Gazan, Olcaytu ve Ebu Saîd dönemlerinde devam etmişti.

---

[15] Abdükadir Yuvalı, "Ebû Saîd Bahadır Han", DİA, c. 10, Ankara, 1994, s. 218; Kemal Ramazan Haykıran, İlhanlı Hükümdarı Ebu Sa'id Bahadır Han Zamanında Doğu Anadolu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s. 22.

[16] Emir Sevinç, Uygur Türklerindendir.

[17] Kemal Ramazan Haykıran, İlhanlı Hükümdarı Ebu Said Zamanında Doğu Anadolu (1317-1335), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 37.

[18] Mehmet Özer, Büyük Moğol İmparatorluğu Ve İlhanlılar'da Taht Mücadeleleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019, s.123.

[19] İslam dinini kabul ettikten sonra es-Sultânü'l-A'zam Gıyâsü'd-dünyâ ve'd-dîn Muhammed Hudâbende Olcaytu Han ismi almıştır. Osman Gazi Özgüdenli, "Olcaytu Han", DİA. İstanbul 2007, C. 33, ss. 345-347.

[20] Müneccimbaşı, Ahmed b. Lütfullah, Sahâyifu'l-Ahbâr, I-III, çev. Şair Ahmed Nedi, İstanbul h. 1285, III/1-3; Kemalu'd-din Abdurrezzak Semerkandî, Matlau's-sadeyn ve mecmau'l-bahreyn, I, Nşr. Abdulhuseyn Nevâi, Tahran 1372 hş. s.20-30; İbrahim Faiki, Azerbaycan der Mesîr-i Tarih-i İran I-II, Tebriz 1375 hş. s. 445-446; . Mustafa Yıldırım- Ali Akyıldız, "Konya Müzesi Envanterinde Kayıtlı İlhanlı Hükümdarı Ebû Said Bahadır Han Dönemine Ait Sikkelerden", İstem • Yıl:15 • Sayı:29• 2017 • ss. 61 – 78.

[21] Peter Jackson, "Abū Sa῾īd Bahāor Khan," Encyclopedia Iranica, I / 4, s. 374-377; Abdülkadir Yuvalı, "Ebû Said Bahadır Han", DİA, C.10, 1994, s.218.

[22] Hafız-ı Ebru, Zeyl-i Cami'üt Tevarih, s. 63-64; Spuler, İran Moğolları, s. 132; Yuvalı, İlhanlılar Tarihi I Kuruluş Devri, s. 279-280.

[23] Özer, Büyük Moğol İmparatorluğu Ve İlhanlılar'da Taht Mücadeleleri, s.124.

[24] Hafız-ı Ebru, Zeyl-i Câmü't-Tevârih-i Reşidî, Neşr. Hanbaba Beyâni, Tahran 1317 hş. s. 114; Ş. Cem Tuysuz, İlhanlılar Tarihinde Çobaniler (Sulduslar), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2004, s. 68 vd.

Üst düzey görevlerde bulunmuşlardı. Emir Çoban, devlet yapısının içinde bulunması nedeniyle devlette oldukça büyük bir güce sahip olmuştu. Sadece Emir Çoban değil, onun oğulları da devletin içinde önemli makamlara gelmişlerdi.[25]

Ebu Said'in tahta geçmesinden bir süre sonra yönetim kadrolarına atamalar yapıldı. Emir Çoban Beylerbeyi olarak görevinde kalırken, Reşideddin ve Taceddin vezir, Ebu Said ile Horasan'a gelen Atabey Sevinç de atabeylik görevine devam etti. Bu sayede Emir Çoban hükümet işlerini tümüyle ele geçirmiş oldu. Emir Çoban'ın oğlu Temürtaş vali olarak Anadolu'ya tayin edilmiş, Reşideddin'in oğlu Hâce Celaleddin de Temürtaş'ın yanında memur olarak Anadolu'ya atanmıştı. Emir İrincin Diyarbekir'e, Emir Sutay Ahlat'a, İsen Kutluk ise Horasan'a gönderildi.[26] Sultanın tecrübesizliğinden faydalanan vezirler döneminde refah durumu hayli bozulan ülke için Ebû Said'in yaptığı ilk iş güvenebileceği ve bozulan işleri düzene sokacak bir veziri devlet erkânına katmak olmuştu. Bu sebeple Hoca Gıyaseddin Muhammed'i vezir, kendisine yardımcı olarak da Hoca Alaeddin Muhammed'i görevlendirdi. Neticede ülkede yaşanan her türlü soruna rağmen refah sağlanmış oldu.[27]

Ebu Said'in saltanatının ilk yıllarında (1318) İlhanlı ülkesinin birçok noktasında kargaşa ve isyanlar ortaya çıktı. İlhanlı hâkimiyetine boyun eğmek istemeyen Çağataylar, İlhanlı Devleti'ndeki saltanat değişikliğinden faydalanarak bir kez daha harekete geçtiler.[28] Şehzâde Yesâvur, Sultan Ebû Saîd devrinin ilk yıllarında Horâsân vilayetinde isyan ederek büyük tahribatlar yaptı.[29] Sultan Ebu Said'in sultanlığını tanımayan Şehzade Yesâvur, Horasan'dan Mazenderan'a kadar inerken, Altın Orda Hanı Özbek'in kuvvetleri de Kür Nehri civarına kadar gelmişti. Diğer taraftan Memlük ordusu da Diyarbekir'e bir saldırı düzenlemişti.[30] Bu olumsuz şartlar içerisinde, Emir Çoban üç yönde mücadele etmek zorunda kalmıştı.[31]

Hamdullah Kazvinî'nin dediğine göre; "bu iş Ebu Said'in elinden tutup İlhaniler tahtına oturtan Emir Sevinc'e böyle olacağı malumdu. O, bir taraftan Sultan Ebu Said'i tahta oturtmuş, diğer taraftan Horasan'da ihtilalin ortaya çıkması için şartları oluşturmuştu."[32] Bu hadise artık İlhaniler Devletinde merkezi hâkimiyetin zayıfladığını, devletin dâhilen sarsıldığını ve siyasi çöküşün hızlandığını göstermektedir.

Ebu Said Bahadır Han'ın saltanatının ilk yıllarında yüz yüze kaldığı büyük tehlikelerden bir diğeri de komşu ülkelerin saldırılarına maruz kalması idi. Mısır Memlükleri, Horasan Şehzadeleri ve özellikle Altın Orda Devleti'nin saldırıları söz konusu idi. Burada asıl maksat geçmişte olduğu gibi, tabii-coğrafi ve stratejik açıdan önemli bir yere sahip olan Azerbaycan, Horasan ve Irak-ı Arap bölgelerinin ele geçirilmesi idi. Ebu Said, elbette, böyle çetin meselelerin üstesinden gelebilecek bir tecrübeye sahip değildi. Bu durumun halledilmesinde, İlhanlılar Devleti'nin iç karışıklıklardan kurtarılmasında ve dış saldırıların bertaraf edilmesinde en büyük rol Emir Çoban'a düşüyordu.

---

[25] Özer, Büyük Moğol İmparatorluğu Ve İlhanlılar'da Taht Mücadeleleri, s.124-125.
[26] Tuysuz, İlhanlılar Tarihinde Çobaniler (Sulduslar), s.68.
[27] Haykıran, İlhanlı Hükümdarı Ebu Sa'id Bahadır Han Zamanında Doğu Anadolu (1317- 1335), s. 49-50.
[28] V. V. Barthold, "Çağatay", İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi yayınları, C. III, İstanbul 1979, s. 269; Abdülkadir Yuvalı, "Çağatay Hanlığı", TDV İslam Ansiklopedisi, C. VIII, İstanbul 1993, s. 177.
[29] Ömer Subaşı, "Horâsân'da Siyasî Hayat Ve Şehzâde Yesâvur İsyanı (1317-1320)", Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2016 Cilt: 5 Sayı: 1, s.287.
[30] Hafız-ı Ebru, Zeyl-i Câmü't-Tevârih-i Reşidî, s.133; Kemalu'd-din Abdurrezzak Semerkandî, Matlau's-sadeyn ve mecmau'l-bahreyn, I, s. 30-39; Spuler, İran Moğolları, s.134-135; Seyf İbn Muhammed İbn Yakub el-Herevî, Târîhnâme-i Herât, (Neşr.: Muhammed Zübeyr es-Sıddıkî), Calcutta 1944, s. 670; Ö. Gökbilgin, "1313-1357 Yılları Arasında Altın Ordu Devleti", AÜEFAD. C. IV-V, Ankara 1972, Sayı:1-52, s. 13-15.
[31] Tuysuz, İlhanlılar Tarihinde Çobaniler (Sulduslar), s.68-69.
[32] Hamdullâh Müstevfî Kazvînî, Târîh-i Güzîde, (Neşr.: Abdülhüseyin Nevâî), Tahran 1944, Müessese-i İntişarat-ı Emîr Kebir, s. 601.

Özellikle Altın Orda hükümdarı Özbek Han'ın İlhanlı ülkesine saldırısının püskürtülmesinde Emir Çoban'ın faaliyetleri oldukça önemli idi.[33]

Ebu Said Bahadır Han, Emir Çoban'ın yardımlarıyla, Özbek Han'ın saldırılarını bertaraf ettikten sonra ülkede bazı değişikliklere gitti. O, ilk başta kuzey sınırlarını savunan emirlerin çoğunu düşman karşısında gösterdikleri başarısızlıkları ve böylece Özbek Han'ın Kür nehri kıyılarına kadar gelmesine engel olamadıkları için görevlerinden aldı ve yerlerine başkalarını tayin etti. Bu durumu fırsat bilen Emir Çoban da kendisine karşı muhalefet eden emirlerden bir kısmını Hamdullah Müstevfi'nin ifadesiyle, Emir Kurmişi, Emir İrcin ve Emir Tokmak'ı ve daha birçok emiri falaka ile cezalandırdı.[34]

Emir Çoban'ın, Ebu Said Bahadır Han'ın çocuk yaşta olması, devlet idaresindeki güç ve otoritesinin zirveye ulaşmasına neden olmuştu. Ebu Said kukla bir ilhan olmaktan ileri gidemiyordu.[35] Gün geçtikçe bu kukla İlhanlık rolünden sıkılan Ebu Said Bahadır Han, Emir Çoban'dan kurtulmak istiyordu. Aynı zamanda Emir Çoban'ın cezalandırdığı Emirler ve Ebu Said'in akrabaları da Emir Çoban'a karşı muhalefet içerisinde bulunuyorlardı.[36] Yaşanan bütün bu gelişmeler Gürcistan emiri Kurmiş ve Diyarbekir hâkimi İrincin'in merkeze karşı isyan etmeleri için bahane oluşturmaya yetti.[37]

Muhalif emirlerin Sultan Ebu Said ile anlaşamayıp savaş kararı almaları, hatta daha savaş başlamadan Hülâgüler Devleti'nin topraklarını kendi aralarında pay etmeleri maksatlarının ne olduğunu açıkça ortaya koymaktaydı. Hafız-ı Ebru'nun eserinde ortaya koyduğu kayıtlar da aslında bunu teyit etmektedir.[38] Emir Çoban bu isyanlarda sadece bir bahane idi. O, isyanları bastırmak için harekete geçmiş, lâkin yenilgiye uğramıştı. Emirler ise Ebu Said'e karşı mücadele ederlerken kendilerini haklı çıkarmak için Emir Çoban'a karşı düşmanlıkta ısrar etmişlerdi.

İrinçin, Tokmak, Kurmişi Noyanlar ve diğer emirlerden otuz altı kişi 719/1319 yılının Cemaziyelahır başlarından Şevval ayının sonlarına kadar (Temmuz'dan Aralık ayı ortalarına kadar) Sultaniye'de ağır işkenceye tabi tutularak öldürüldüler. İrincin, Kurmişi ve Tokmak önce çivilendiler, İrinçin'in başı kesildi ve Horasan, Azerbaycan ve Anadolu'da dolaştırıldı, İsyancı emirlerin hiçbirinin cesedi gömülmedi, onların cansız bedenleri ateşte yakıldı.[39] Bu olayların akabinde Emir Çoban'ın devlet içindeki otoritesi daha da artmış oldu.

Emirlerin isyanlarının bastırılması, Hülâgüler Devleti'ne düşmanlık besleyen diğer gruplar için gözdağı olmadı. Ülkenin farklı yerlerinde yeni isyanlar çıktı. Sonraki her isyanın doğası gereği bir öncekinden farklı olduğu unutulmamalıdır ve bu fark İlhaniler Devleti'nde göçebe feodallerle merkezi hükümet arasında devam eden mücadelelerin zaman içerisinde yoğunlaştığını ve derinleştiğini gösterir.

1320 yılının sonlarında Ebu Said Karabağ'da iken Gürcistan'da bulunan Emir Argunay'ın isyan çıkardığı haberi geldi. Emir Argunay Gazan Han'ın oğlunu himayesine alarak merkezi devlete karşı isyan etti ve onu hükümdar ilan etti.[40]

---

[33] Hamdullâh Müstevfî Kazvînî, Târîh-i Güzîde, s.614; Kemalu'd-din Abdurrezzak Semerkandî, Matlau's-sadeyn ve mecmau'l-bahreyn, I, s. 30-39, 85-92; Hafız-ı Ebru, Zeyl-i Câmü't-Tevârih-i Reşidî, s.163; Tuysuz, İlhanlılar Tarihinde Çobaniler (Sulduslar), s. 70.

[34] Hamdullâh Müstevfî Kazvînî, Târîh-i Güzîde, s.614; Tuysuz, İlhanlılar Tarihinde Çobaniler (Sulduslar), s. 71; Hafız-ı Ebru, Zeyl-i Câmü't-Tevârih-i Reşidî, s.86.

[35] Tuysuz, İlhanlılar Tarihinde Çobaniler (Sulduslar), s. 71.

[36] Hafız-ı Ebru, Zeyl-i Câmü't-Tevârih-i Reşidî, s.144.

[37] Abdulmuhammed Âyetî, Tahrir-i Tarih-i Vassâf, Tahran 1346hş, s. 635-637.

[38] Hafız-ı Ebru, Zeyl-i Câmü't-Tevârih-i Reşidî, s.99.

[39] Tuysuz, İlhanlılar Tarihinde Çobaniler (Sulduslar), s. 75.

[40] Hafız-ı Ebru, Zeyl-i Câmü't-Tevârih-i Reşidî, s.113-114.

Emir Argunay Gürcistan'da birçok kaleler inşa ettirmiş ve bu kaleleri tahkim ettirmişti. Sultan Ebu Sa'id, Amir Argunay'a karşı on bin atlı ile Emir Bulad'ı göndererek isyanı bastırdı.

1319'da ortaya çıkan Kurumiş isyanı ile Emir Argunay isyanı arasında en önemli fark Emir Argunay Gürcistan bölgesinde Şehzade Gazan Han'ın oğlunu hükümdar ilan etmesidir. Ebu Said'in bu isyanı kolayca bastırabildiği doğrudur ve bu isyan Emir Kurumiş isyanı gibi uzun sürmedi, lakin Şehzade Gazan Han'ın oğlu, Sultan Ebu Said devrinde hükümdar ilan edilmesi İlhaniler Devleti dahilinde durumun gergin olduğunu göstermektedir.

Çok geçmeden İlhanlı Devleti'ne bağlı Anadolu'da da yeni isyanlar ve sultanlık iddiaları ortaya çıktı. 1317 yılında geniş yetkilerle Anadolu'ya gelen Timurtaş, memleketi bir hükümdar gibi idare etmeye başladı. 1319'da İlhanlı merkezinde babası Emir Çoban'a karşı başlayan muhalefet Anadolu'ya sıçramışsa da mücadeleden Emir Çoban, devlet içerisindeki kudretini artırarak çıkarken, Timurtaş da Anadolu'nun rakipsiz hâkimi haline geldi. Karamanoğulları başta olmak üzere Türkmen beylerini sıkıştırarak memleketlerinin çoğunu zapt etmiş ve sıkı bir hâkimiyet tesis etmişti.[41] Orta Anadolu'da dirlik ve düzeni sağlayan Timurtaş, etrafına topladığı ilim ve din adamlarının telkini ve istikrardan memnun kalan yerleşik halktan kuvvet alarak 1322 yılında adına para bastırıp, hutbe okutmak sureti ile hükümdarlığını ilân ettiği gibi iktidar mücadelesini dini bir kisveye bürüyerek kendisinin "Mehdi-i âhirzaman" olduğunu ortaya attı.[42]

Spuler, İran Moğolları adlı eserinde Emir Çoban ve oğlu Timurtaş'ın isyanı ile ilgili tafsilatlı bilgi verirken mehdilik meselesinden hiç bahsetmez. İslâm'ın Moğol hanedanı tarafından kabulü konusunda bahisle, Çoban'ın oğlu Timurtaş'ın merkeze karşı başlattığı mücadelede oldukça fazla taraftar bulduğu bilgisini vermektedir.[43]

Tüm bunların yanında Timurtaş'ın isyanı ve siyasî faaliyetleri hakkında bilgi verdiği halde, mehdîlik meselesinden hiç bahsetmeyen kaynaklar da vardır. İbn Kemal, İbn Kesir, İbn Haldûn, Ebu'l Fidâ Timurtaş'ın kıyâmı ve Mısır'a sığınması hakkında ayrıntılı bilgi vermelerine karşılık onun mehdîliğini ilân etmesine ya da bu şekilde adlandırıldığına dair herhangi bir imada bulunmamaktadırlar.[44]

Yönetime el koyup sert tedbirlerle Rûm'da otoritesini kuran Timurtaş Noyan Anadolu'da kendi devletini kurmak maksadı ile isyan etmiş ve hatta Memlûk Devleti ile ittifak yapma girişiminde dahi bulunmuştu. İsyan büyüyünce Emir Çoban Ebû Said Han tarafından oğlunun isyanını bastırmak üzere görevlendirildi. Emir Çoban'ın Rûm'a gelmesi ile Timurtaş Noyan boyun eğmek zorunda kaldı.

---

[41] Sema Yaniç, XIV. Asrın İlk Yarısında Anadolu'da Mehdî Bekleme Temâyülü Ve Timurtaş'ın Mehdiliği Meselesi", Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl 2010, Cilt 30 , Sayı 30, ss. 181 – 195.

[42] Şemseddin Ahmed Eflâki, Menâkibu'l-Ârifin I-II, (Yay. Tahsin Yazıcı), Ankara 1980, II/977-978; Müneccimbaşı, Sahaifü'l-Ahbar, s. I/3; Rıdvan Nafiz, Sivas Şehri, İstanbul 1928, s.57; M. Z. Orak, "Anadolu'da İlhanlı Devri Vesikaları", TTK. Kongre Zabıtları V, Ankara 1960, s.208-216; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", Selçuklu Araştırmaları Dergisi, I, Ankara 1970, s.86.

[43] Spuler, İran Moğolları, s. 213.

[44] İbn Kemal, Tevârih-ı Âli Osman, II. Defter, Şerâfettin Turan, TTK. Ankara 1983, s. 57; Ebu'l – Fidâ, Târihu Ebu'l – Fidâ el Muhtasar fi Ahbâri'l- Beşer, Tahkîk ve Ta'lik Mahmud Deyyub, Dâru'ı-Kutubi'l İlmiye, Beyrut 1997, c.II, s. 447; İbn Haldûn, Târihu İbn Haldûn, Müesseretü'l-A'lemî, Beyrut 1971, c. V, s. 435-436; İbn Kesir, El Bidâye ve'n-Nihâye, Büyük İslâm Tarihi, Çev. Mehmet Keskin, İstanbul 1995, c. XIV, s.179, 223, 233.

Emir Sürgeci ve ulemadan Necmeddin-i Tabesi[45] gibi Timurtaş'ın davranışlarında rol oynamış olan birkaç kişiyi öldürdükten sonra babası tarafından ikna edilerek isyandan vaz geçirilen Timurtaş Noyan, başkente götürülerek sultanın huzuruna çıktı. Ebû Said Han tarafından Emir Çoban'ın şefaati ile affedilen Timurtaş tekrar Anadolu'ya vali tayin edildi (H. 722/1322).[46]

Timurtaş isyanı sırasında Sultan Ebu Said daha hayatta iken bir başkasının (Timurtaş'ın) kendisini sultan ilan ettiğine şahit oluyoruz. Son iki hadise (Emir Argunay ve Timurtaş isyanları) Hülâgüler Devleti'nin aslında tamamen laçkalaştığının ve çok geçmeden de yıkılacağının habercisi idi. Bu isyanların bastırılmasına rağmen, İlaniler Devleti'nin dahili vaziyeti son derece gergin kaldı.

1327 Yılına gelindiğinde Emir Çoban ile Ebû Said Han'ın araları açılmaya başlamıştı. Çoban'ın devlet içindeki nüfuzundan memnun olmayan bazı devlet adamları sultanı Çoban'a karşı kışkırtmaya başladılar. Çoban'ı zimmetine para geçirerek servet edinmekle ve yakınlarını önemli görevlere atamakla itham ediyorlardı.[47] Ebû Said'in, Çoban'ın devlet içindeki artan gücünden çekinmiş olabileceği aynı zamanda onun vasiliği altında kaldığı müddetçe hiçbir zaman kendi otoritesini tam anlamı ile kuramayacağını gördüğü muhakkaktır.[48] Ebû Said Han, Çoban'ı önce vezirlikten azletti sonra da oğlu Dımeşk Hoca'yı öldürttü (1327-1328).[49] Bu gelişmeler karşısında o sırada Horasan'da bulunan Emir Çoban, isyan başlatarak Ebû Said Bahadır Han'ı tahttan indirmeye çalıştı.[50]

Bazı adamları Çağataylılar'dan destek almayı önerse de Çoban Anadolu tarafı ile irtibat kurup oğlu Timurtaş Noyan ve Memlûklerden yardım almak düşüncesi ile batıya hareket etmeye niyetlenmişti. Ancak Mısır'dan beklenen yardım alınamayan Çoban'ın emri altındaki bazı emirler de onu terk ederek Ebû Said tarafına geçtiler. Kuvveti iyice azalan Çoban geri dönüp Herat'a kapandı. Buradan Çin veya Hint taraflarına kaçmayı planlamış olabilir.[51] Ancak Ebû Said ile arasını iyi tutmaya özen gösteren Kert hanedanı Emir Çoban'ı şehre almakla birlikte sultanın yanında yer aldı. Gıyasüddin Kert, Ebû Said Han'ın emri ile Çoban'ı tutuklayarak idam ettirdi (Ekim-Kasım 1327). Çoban'ın kesilen başı başkente götürülerek sultana arz edildi.[52]

Çoban'ın dokuz oğlundan bazıları da aynı akıbete uğradı. Yaşanan gelişmeler üzerine Timurtaş Noyan, bir kaleye sığınmıştı, daha sonra buradan kaçarak Mısır'a iltica etti.

---

[45] Eflâki, Menâkibu'l-Ârifin, II/977.

[46] Hafız-ı Ebru, Zeyl-i Câmü't-Tevârih-i Reşidî, s. 160-161; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul 2015, s. 646-647; Spular, İran Moğolları, s. 137; Rene Groussset, Bozkır İmparatorluğu: Attila-Cengiz Han-Timur, (çev. M. Reşat Uzmen), Ötüken Yayınları, İstanbul 2014, s . 426; Bu konuda Aksarayî, Timurtaş'ın çağrılması üzerine giderek Ebû Said Han ile görüşüp geri döndüğünü yazar. Bkz. Kerîmüddin Mahmûd Aksarayî, Müsâmeretü'l-Ahbâr, (çev. Mürsel Öztürk),
TTK, Ankara 2000, s. 262; Hasan Geyikoğlu, "Moğolların Selçuklulardan Sonra Anadolu'ya hâkim Olma Faaliyetleri ve Karanbük Savaşı", Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 52, Haziran 2014, s. 95-112.s. 99.

[47] Spular, İran Moğolları, s. 138-139; Yuvalı, İlhanlı Tarihi, s. 285.

[48] Sibel Aksakal, Hülâgû'den Ebû Said Bahadır Han'a İlhanlı Doğu Politikaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Artvin 2017, s.93-94.

[49] Geyikoğlu, "Moğolların Selçuklulardan Sonra Anadolu'ya Hâkim Olma Faaliyetleri", s. 99.

[50] Aksakal, Hülâgû'den Ebû Said Bahadır Han'a İlhanlı Doğu Politikaları, s. 95.

[51] Aksakal, Hülâgû'den Ebû Said Bahadır Han'a İlhanlı Doğu Politikaları, s. 95.

[52] Abdulkadir Yuvalı, İlhanlı Tarihi, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017 s. 286; Spular, İran Moğolları, s. 141; Jean-Paul Roux, Moğol İmparatorluğu Tarihi, (çev. Aykut Kazancıgil-Ayşe Bereket), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001.s. 435; Grousset, Bozkır İmparatorluğu, s. 427.

Ancak İlhanlılar ile arasını açmak istemeyen Memlûk Sultanı el-Melik en-Nasîr, Ebû Said Han'ın ricası üzerine Timurtaş Noyan'ı katletti.[53] Ebû Said Bahadır Han Anadolu valisi olarak dayısı olan Uyrat Kabilesi'nin reisi Emir Ali Padişah'ı (paşa) atadı. Anadolu'da sükûneti sağlayan Emir Ali yerine daha önce Timurtaş'a naiplik yapan Emir Eretna'yı bırakarak merkeze döndü.[54]

Çobanileri devlet idaresinden uzaklaştırdıktan sonra Sultan Ebu Said nispeten bağımsız hareket etmeye başladı. O, devletin idaresini eline alarak birçok yüksek rütbeli devlet memurlarını değiştirdi ve devletin içerisinde problem çıkaranlara karşı mücadeleye başladı.[55] Sultan Ebu Said devletin baş emirliğine Emir Taceddin Anuşirvan'a grtirdi,[56] vezareti ise Hâce Reşideddin'in oğlu Muhammed Reşidi'ye ve Alaeddin Muhammed'e verdi. Devlet memurlarından Narin Togay'ı Horasan'a, Muhammed Bey'i Rum'a, Muhammed'in kardeşi Ali Paşa'yı Bağdat'a, İkbalşah bin Kutlukşah'ı Gürcistan'a ve Agbehin'i Derbend'e tayin etti. Sadece Diyarbekir valisini değiştirmedi, orada daha önce de olduğu gibi Sutay Aktaçı bıraktı.[57] Görüldüğü gibi, Sultan Ebu Said, Çabani soyundan olanları yüksek mevkilerden tamamıyla tasfiye edip onların yerine kendisinin daha çok güvendiği şahısları getirdi. Lakin bu da Sultan Ebu Said'e ülkeyi refaha çıkaracak ve iç meselelerin halledilmesinde yardım etmedi. Zira İlhaniler Devleti'nin dahilinde merkezi hükumete karşı isyanlar bir türlü sona ermedi. Emirler ve feodal gruplar arasında meydana gelen çatışmalar günden güne artarak devam etti. Merkezi hükumeti güçlendirmek için Ebu Said tarafından alınan her önlem emirlerin mukavemetiyle karşılaşıyordu. Bu emirler o kadar güçlenmişlerdi ki artık merkezi hükumeti hesaba katmıyorlar, onların çıkarlarını etkileyen herhangi bir şey çatışmaya ve huzursuzluğa yol açıyordu.[58]

Emir Çoban`ın 727/ 1329`da katledilmesinden sonra Narin Togay Horasan emirliğini yakınları vasıtasıyla ele geçirmişti. Ancak O, Emir Çoban'ın sahip olduğu gibi bir makamı hak ettiğini düşünmekteydi. Bu sırada Nişabur`da büyük bir kargaşa ortaya çıkmıştı. Narin Togay görünüşte Horasan'da ortaya çıkan bu isyanı bastırmak ama gerçekte ise İlhan'a karşı isyan başlatma amacıyla ondan asker istedi. Supuler`in bildirdiğine göre Ebu Said Han dayısı Ali Padişah`ı bir orduyla Horasan bölgesine gönderdi. Narin Togay kendisinde isyanı devam ettirme cesareti bulamadı ve yaptığı durumdan af dilemek için Ebu Said Han`ın sarayına gitti.[59] Ali Padişah kendisine şefaatte bulunsa da Ebu Said Bahadır Han bunu kabul etmedi. Narin Togay H.729/M.1331/1332 yılında idam edildi. Ali Padişah`ın ondan şefaatte bulunması ise Ebu Said Bahadır Han'ın kendi dayısından şüphelenmesine neden oldu. Ali Padişah ve bu olay sırasında onunla birlikte olan Emir Çoban'ın oğullarından Timurtaş Ebu Said Bahadır Han'ın gözünden düştüler. Ali padişah Rum'a geri döndü ve Ebu Said Han'ın ölümüne kadar devlet işlerine müdahil olmadı.[60]

---

[53] Spular, İran Moğolları, s. 141; Mustafa Alican, Tarihin Kara Yazısı Moğollar, Timaş Yayınları, İstanbul 2016, s. 158; Geyikoğlu, "Moğolların Selçuklulardan Sonra Anadolu'ya Hâkim Olma Faaliyetleri", s. 100.

[54] Geyikoğlu, "Moğolların Selçuklulardan Sonra Anadolu'ya Hâkim Olma Faaliyetleri", s. 100.

[55] S. M. Onullahi, Elxanilər dövrünə aid istifadə edilməmiş mənbə, Azərb, SSR EAM, XXXII, 1976, № 5.

[56] Demet Doğan Us, Zeynüddîn b. Hamdullâh Müstevfî-yi Kazvînî'nin Zeyl-İ Târîh-İ Güzîde İsimli Eserinin Tercüme Ve Değerlendirmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 11.

[57] Ebû Bekir el-Kutbî el-Âharî, Târîḫ-i Şeyḫ Uveys (nşr. J. B. van Loon), 's-Gravenhage 1954, s. 155.

[58] Abdulmuhammed Âyetî, Tahrir-i Tarih-i Vassâf, s. 433.

[59] Spular, İran Moğolları, s.134.

[60] Fatemeh Rostami, "İlhanlıların Siyasi İlişkilerinde Oyrat Emirlerinin Rolü", (çev. Aytaç Kaya), Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 8 • Sayı: 17 • Ekim 2018, e-ISSN 2146-1406, ss. 225- 242.

Narin Togay öldürüldükten sonra Emir Ali Kuşçu'nun oğlu Şeyh Ali'yi Horasan'a tayin etti.[61] Sultan Ebu Said daha sonra Diyarbekir valisini de görevden alarak yerine Emirzade Mahmud İsen Kutluk'u vali olarak gönderdi.[62]

Sultan Ebu Said'in bağımsız hareket etmesi çok uzun sürmedi. O, Emir Çoban ve Çobanilerin etkisinden uzak kalmış olsa da bu defa da diğer feodal grupların etkisi altına girmişti. Ebû Bekir el-Kutbî el-Âharî, Târîḫ-i Şeyḫ Uveys adlı eserinde vezir Gıyaseddin Muhammed Reşidi'nin Sultan Ebu Said'in iktidarını ve devlet işlerini bizzat eline aldığını anlatmaktadır.[63] Diğer taraftan Sultan Ebu Said ile evlenen Emir Çoban'ın kızı Bağdad Hatun ve Emir Timurtaş Çoban'ın oğlu Emir Şeyh Hasan Celayiri'nin (Küçük Şeyh Hasan) İlhanlılar Devleti nezdinde yeniden itibar kazanmasını içlerine sindiremeyerek kıskançlık gösteren bir grup emir ve devlet erkânı 731/1330/1331 yılında, Emir Şeyh Hasan'ın Bağdad Hatun ile gizlice görüştüğünü ve iş birliği yaparak Ebu Said Bahadır Han'ı ortadan kaldırmak istediği dedikodusunu çıkardılar. Bu dedikodu Ebu Said'in kulağına gidince herhangi bir araştırma yapmadan çok fazla öfkelenerek Şeyh Hasan Celayir'in ortadan kaldırılmasını emretti. Fakat Ebu Said'in halası olan Şeyh Hasan'ın annesi Olcatay Hatun, Sultan'ın huzuruna çıkarak oğlunun bağışlanması için aracı oldu. Sonunda Ebu Said onu öldürmekten vazgeçti. Fakat onu gözlerden uzak olması için annesi Olcatay Hatun ile birlikte Kemah Kalesi'ne sürgüne gönderdi.[64]

Bu olayın ardından Bağdad Hatun'un da Ebu Said'in nazarında itibarı kalmamıştı. Ancak yaklaşık bir yıl sonra gerçek ortaya çıkmış ve bunun dedikodudan başka bir şey olmadığı anlaşılmıştı. Bunun üzerine dedikoduyu çıkaranlar Ebu Said'in emriyle öldürüldüler.[65] Haddizatında bu durum Ebu Said'in devlet içerisinde kümelenmiş olan farklı grupların tesiri altında kaldığını göstermektedir.

İlhanlı Devleti içerisindeki farklı feodal gruplar arasındaki mücadeleler 1334 yılından itibaren yeniden alevlendi. Bu yılda Emir Mahmud, İsen Kutluk, Sultanşah Nikruz, Mehmed Bey Kuşçu, Artina, Mahmudşah İncu, Muhammed Pilten Nikruz vb. emirler Sultaniye'de Vezir Gıyaseddin Muhammed Reşidi'ye ve Emir İnak Musafir'e karşı ayaklanma çıkarmak maksadıyla bir araya geldiler. Ayaklanmanın nedeni hakkında çeşitli kaynaklar bilgiler yer almaktadır. Tarihi Şeyh Üveysi'nin verdiği bilgiye göre; "Sultan Ebu Said'in fermanıyla Taceddin Şeyh Hasan İlhâni Rum ülkesine emir olarak tayin edildi. Vezir Gıyaseddin Muhammed ve İnak Müsafir fermanı yerine getirmek istediğinde muhalif emirler birleştiler ve buna karşı çıktılar. Emirlerin muhalefetinin farkında olan vezir ve İnak Müsafir Sultanın huzuruna çıktılar. Emirler de Sultana gelerek şunları söylediler; bizler sultanın bendeleriyiz ama düşmanlar bizleri rahat bırakmıyor." [66] Sultan muhalif emirlerin maksadının ne olduğunu bildiği için askerine emir verip emirlerin tutuklanmasını istedi. Durumun kötüye gittiğini ve tutuklanacaklarını anlayan muhalif emirler kaçtılar. Sultan Ebu Said bunları yakalattı ve kaleye hapsettirdi.

[61] Ebû Bekir el-Kutbî el-Âharî, Târîḫ-i Şeyḫ Uveys, s. 156.
[62] Ebû Bekir el-Kutbî el-Âharî, Târîḫ-i Şeyḫ Uveys, s. 156.
[63] Ebû Bekir el-Kutbî el-Âharî, Târîḫ-i Şeyḫ Uveys, s. 156.
[64] Ebû Bekir el-Kutbî el-Âharî, Târîḫ-i Şeyḫ Uveys, s.153-156; Hafız-ı Ebru, Zeyl-i Câmü't-Tevârih-i Reşidî, s. 185; Kemalu'd-din Abdurrezzak Semerkandî, Matlau's-sadeyn ve mecmau'l-bahreyn, I/126; Nafiz, Sivas Şehri, s.63; Spuler, İran Moğolları, s. 143; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 92-93; Enver Konukçu, "Bağdad Hatun", DİA, İstanbul 1991, C. 4, s. 44; Tuysuz, İlhanlılar Tarihinde Çobaniler (Sulduslar), s. 134.
[65] Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 92-93; Konukçu, "Bağdad Hatun", s. 44; Tuysuz, İlhanlılar Tarihinde Çobaniler (Sulduslar), s. 134.
[66] Ebû Bekir el-Kutbî el-Âharî, Târîḫ-i Şeyḫ Uveys, s. 157.

Emir Şeyh Hasan ise kendisine verilen görev gereği Rum'a gitti ve oraya vali oldu.[67] Hafız-ı Ebru'da ise bu isyanın sebebi çok daha farklı anlatılmaktadır. Bu eserde anlatıldığına göre; "Ebu Said Fars ülkesini ve onun tâbiyetinde olan yerleri Emir Müsafir İnak'a verir. Emir Mahmudşah İncu Emir Çoban zamanında yıllarca o vilayetlerin yöneticisi olmuştu. Emirliğin ondan alınıp başkasına verilmesi ona ağır geldi, Müsafir İnak ile aralarında savaş çıktı ve daha önce adından bahsedilen emirlerle ittifak kurdu. Onlar birlikte Müsafir İnak'ın sarayına gidip onu ortadan kaldırmak istediler. Bunu haber alan Müsafir İnak kaçarak sultanın sarayına sığındı. Muhalif emirler sultanın sarayına giderek Sultandan Emir İnak'ın kendilerine verilmesini istediler. Muhalif emirlerin baskılarına dayanamayan Sultan Ebu Said, Emir İnak'ı onlara teslim etmek zorunda kaldı. Bu sırada Emir Çoban'ın oğlu Emir Surğan ve Hâce Lulu Sultan'ın yanına geldiler, emirlerin desteğinin Sultanın arkasında olduğunu gören muhalif emirler geri çekilmek zorunda kaldılar. Muhalif emirleri tek tek yakalatan Sultan hepsini cezalandırdı."[68]

Aslında 1334 yılında Sultaniye'de meydana gelen isyanın asıl sebebi Şeyh Hasan İlhâni'nin Kemah kalesinden çıkarılıp Rum'a emir olarak gönderilmesi olmuştu. Önceleri Sultan Ebu Said'in Şeyh Hasan ve Bağdad Hatun'a karşı düşmanca tavır almasında parmağı olan emirler bu emellerinde muvaffak olamadılar. Şeyh Hasan İlhani'nin Rum'a emir olarak gönderilmesi onları daha çok etkiledi ve açıkça Ebu Said'e karşı çıkarak, Rum emirliğinin ve vezirlik makamının kendi hakları olduğunu düşünmüşlerdi.

Yeri gelmişken şunu söylemek gerekir ki, 1319 yılında Gürcitan'da merkezi hükumete karşı başlatılan Kurmişi isyanı ve 1334 yılındaki Sultaniye isyanında aynı durum ortaya çıktı. Her iki durumda da muhalif güçler devletin en önemli mevkilerini ele geçirmek, iktisadi açıdan daha da güçlendikten sonra bağımsız olmak için İlhanilere karşı çıkardıkları isyanları farklı bahanelerle perdeleyip belirli kişilerle düşmanlıklarını sürdürdüler. Yukarıdaki iki isyan arasında umumi yönlerinden başka farklı bir cihet de vardı- 1319 yılında Gürcistan'da meydana gelen Kurmişi isyanı sırasında Emir Çoban'ın az-çok hatası bulunsa da, 1334 yılında meydana gelen isyanda Vezir Gıyaseddin Muhammed Reşidi'nin ve İnak Müsafiri'nin suçları görülmemektedir. Onlar Ebu Said'in fermanını yerine getirmek için Rum'a gönderildiler. Emirlerin vezire karşı çıkmaları için geçerli hiçbir sebepleri ve dayanakları yoktu. Emirler aslında Sultan Ebu Said'in fermanına karşı çıktılar ve Rum vilayetinin emirliğini, böylelikle de vezirliğin onların ellerine verilmesini istediler. Bununla birlikte, muhalif emirler yine de vezirle olan düşmanlıklarını bahane ettiler. Bu durum devlet ümerasının önceden beri var olan ruh hallerinin değişmediğini, aksine, daha da güçlendiğini ortaya koyması açısından önemlidir.

Devletin iç işlerinde bu gelişmeler yaşanırken kuzeyde ise Altın-Orda Hanı Özbek Han 1335'e gelindiğine tekrar Derbend'e saldırdı. Yıllardır Azerbaycan topraklarını ele geçirmeyi hedefleyen Altın Orda Hükümdarı Özbek askerleriyle İlhanlı topraklarına girmişti.[69] Sultan Ebu Said Diyarbekir ve Bağdat ordularını Arran'a gönderdi.

[67] Ebû Bekir el-Kutbî el-Âharî, Târîẖ-i Şeyẖ Uveys, s. 157.
[68] Hafız-ı Ebru, Zeyl-i Câmü't-Tevârih-i Reşidî, s.143.
[69] Mirhond, Hamidüddin Muhammed b. Burhaneddin Havendşah b. Kemaleddin, Târih-i Ravzatu's-Safâ, Tahran 1901, V, 243-244; Spular, İran Moğolları, s. 143. Arap tarihçisi Bedreddin el-Ayni'nin bildirdiğine göre, Emir Çoban'ın büyük oğlu Emir Hasan babası öldürüldükten sonra kuzeye kaçmış ve ilişkisini sürdürüp onu Azerbaycan'a davet etmişti. Bedreddin Mahmud el-Ayni, Ikdu'l-Cuman fi Tarih-i Ehli'z-Zaman, (nşr. Muhammed Muhammed Emîn), Kahire 1407/1987.

Ordu birlikleri Aksu ırmağı kıyısında konuşlandı ve daha sonra da Ebu Said bölgeye geldi. Lakin Sultan iç çekişmelerin kurbanı oldu ve eşi Bağdad Hatun tarafından zehirlenerek öldürüldü 736/1335/1336.[70]

DEVLETİN YIKILIŞI

Erkek evladı olmaması sebebiyle İlhanlılar için "Gölge Hanlar" devri başlamıştır. Ebu Said'in ölümü ile İlhanlı Devleti hem dâhili hem de harici birçok problemlerin ortasında kaldı. Devlet içerisindeki feodal iç savaşlar açık bir hal aldı ve genişledi. Hamdullah Müstefi-i Kazvini'nin yazdığına göre; "Ebû Said Han ölünce yerine geçecek birisi bulunamadı. Ebu Said'in erkek çocuğu olmadığından ve diğer İlhanlı şehzadelerinin çoğunluğunun da Ebu Said tarafından ya öldürülmüş olması ya da etkisiz hale getirilmesi nedeniyle, uzun zamandır beklenen fitne ve karışıklık ülkede baş gösterdi."[71] Dolayısıyla İlhanlık makamı çok sayıda liyakatsiz ve feodal emirlerin kuklası durumundaki Moğol şehzadeleri ile birbirine rakip kabile reisleri ile devlet adamlarının iktidar ve hesaplaşma aracı haline geldi.[72] XIV. yüzyıl Ermeni kaynaklarının yazdığına göre, bu devirde İlhaniler dalgalarla çarpışan bir gemiye benziyordu. [73]

Ülkenin içinde bulunduğu kargaşayı ve Altın Orda askerlerinin saldırılarını dikkate alan devlet ileri gelenleri, Vezir Gıyaseddin Muhammed Reşidî, Emir Akrenc, Emir Artukşah ve Emir Surğan ile birleşerek Cengiz Han'ın oğlu Tuli Han'ın neslinden olan Arpagon'u (Arpagaun, Arpa Han) İlhan olarak tahta geçirdiler.[74] Ancak İlhanlı Devletinde tartışmasız söz sahibi durumunda olan Bağdad Hatun, Arpa Han ile anlaşamıyor, Hülâgü neslinden olmadığı için onu küçümsüyordu. Arpa Han ise Bağdad Hatu'un devlet idaresi üzerindeki tahakkümünden kurtulmak istiyordu. Bu nedenle Arpa Han taraftarı olan bazı ümera ve devlet ileri gelenleri Bağdat Hatun'u Ebu Said'i zehirlemek ve Altın Orda Hanı Özbek Han ile gizlice mektuplaşarak Arpa Han'a karşı ittifak kurmakla suçladılar ve o hamamda olduğu bir sırada dövülerek öldürülmesine neden oldular.[75] Arpa Han böylece en büyük düşmanlarının birinden kurtulmuş oldu.

Sultan Arpa Han'ın İlhanlığını kabul etmeyen sadece Bağdad Hatun değildi. O sıralarda Diyarbekir valiliği yapan Ali Padişah da (Ebu Said Han'ın annesi Hacı Hatun, Ali Padişah'ın kız kardeşi idi) Sultan Arpa Han'a karşı başkaldırıp, Baydu Han'ın torunlarından Musa'yı ilhan ilan etti. Çağatu dolaylarında iki tarafın ordusu karşı karşıya geldi. Yapılan savaşta Arpagon yenildi ve altı aylık saltanatının ardından 8 Mayıs 1336'da öldürüldü.[76]

---

[70] Ahmed b. Muhammed Fasih-i Havâfî, Mücmel-i Fasihî, I-III, (nşr. Mahmud Ferruh), Meşhed 1341hş, III/42; İbn Tagriberdi, en-Nücûmu'z-Zâhire, (çev. D. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2013, s. 226; Spular, İran Moğolları, s. 143; Mirhond, Târih-i Ravzatu's-Safâ V, s. 534.

[71] Hamdullah Müstevfî Kazvinî, Zeyl-i Tarih-i Güzide, İran 1339, s. 435.

[72] Tuysuz, İlhanlılar Tarihinde Çobaniler (Sulduslar), s.136.

[73] Л. О. Бабаян, Социально-экономическая и политическая история Армении в XIII-XIV веках. М.. 1969.

[74] Ebû Bekir el-Kutbî el-Âharî, Târîẖ-i Şeyẖ Uveys, s.157-158; Hafız-ı Ebru, Zeyl-i Câmü't-Tevârih-i Reşidî, s.191; Tuysuz, İlhanlılar Tarihinde Çobaniler (Sulduslar), s.136; Aksakal, Hülâgû'den Ebû Said Bahadır Han'a İlhanlı Doğu Politikaları, s.96.

[75] Takıyuddin Ebu'l- Abbas Ahmed b. Ali b. AbdulKadir el-Ubeydi Âtâ Muhammed b. Ali el- Makrizî, Kitâbu's-sulûk li Mârifeti Düvelu'l-Müluk, I-VIII, Nşr. Muhammed Abdülkadir Ata-Muhammed Ali Beydum, Beyrut 1997: Darü'l-Kütübi'l-Mısriyye, III, s. 202-206; Hâfız Hüseyin Tebrizî Kerbelâî, Ravzatu'l-cinân ve cennâtu'l-cenân, tsh. Cafer Sultan el-Kurrâî, haz. Muhammed Emin Sultan Kurrâî, c. I-II, Tahran 1346, s. I/519; Tuysuz, İlhanlılar Tarihinde Çobaniler (Sulduslar), s.136.

[76] Geyikoğlu, "Moğolların Selçuklulardan Sonra Anadolu'ya Hâkim Olma Faaliyetleri", s. 101; Aksakal, Hülâgû'den Ebû Said Bahadır Han'a İlhanlı Doğu Politikaları, s.96.

Arkasından dört ay kadar Musa İlhan olarak tahtta kaldı.[77] Bu dönemde devlet içinde öne çıkan Celayir Şeyh Hasan Hülâgû soyundan Muhammed'i ilhan ilan etti.[78] Ali Padişah ile Aladağ yakınlarındaki Karadere mevkiinde yaptıkları savaşı Şeyh Hasan kazandı, Ali Padişah öldürüldü ve Musa tahttan uzaklaştırıldı. Bu sefer de Horasan valisi Kıpçak asıllı Şeyh Ali, Cengiz soyundan Tuğa Timur'u ilhan ilan ederek[79] Azerbaycan'a yürüdü fakat başarılı olamadı.[80] Bir rakibinden daha kurtulan Şeyh Hasan'ın karşısına bu sefer de Çoban'ın oğlu Timurtaş'ın oğlu olan Küçük Hasan (Çobanlı Şeyh Hasan) çıktı. Aladağ'da yapılan savaşı Küçük Hasan kazandı ve Celayir Şeyh Hasan yenildi. Küçük Hasan Hülâgû'nün oğlu Yeşmut'un soyundan İlyas'ı Sultaniye'de İlhan olarak tahta çıkardı.[81] İlhanlı Devleti'nde güçlü emirlerin nüfuzu altında kısa süreli taht değişiklikleri devam etmiş, devlet ileri gelenleri seçtirdikleri kukla hanların gölgesinde yönetimi ellerinde tutmak içim vargüçleriyle mücadele etmişlerdir.

Sonuç yerine

İlhanlı Devleti Ebu Said'in ölümünden sonra gerek hanedan üyeleri arasında çıkan taht kavgaları ve gerekse devlet ümerası arasında meydana gelen çekişmeler yüzünden devlet zayıflamış ve iç karışıklıkların önüne geçilemez hal almıştı. İlhanlık makamı çok sayıda liyakatsiz ve feodal emirlerin kuklası durumuna düşmüş olan Moğol şehzadeleri ile birbirlerine rakip kabile reisleri ile devlet adamlarının iktidar ve hesaplaşma aracı haline gelmişti. Özellikle 1335-1337 yıllarında feodal gruplar Hülâgü soyundan gelenleri sultan ilan edip merkezi devleti ele geçirmek için çabaladılar. 1337-1340 yılları arasında ise feodal grupların İlhanlılar Devleti'nin ayrı ayrı vilayetlerinde Hülâgü soyundan gelenleri başa geçirip hâkimiyetleri altında bulunan bölgede bağımsız olmaya çalıştıklarını görmekteyiz.
Bu şehzade ve emirleri birbirlerine tam anlamıyla üstünlük sağlayamamaları sonucunda ise İlhanlı Devleti'nin toprakları parçalanarak Horasan'dan Anadolu'ya, Azerbaycan'dan Irak ve Suriye'ye kadar bütün bölgelerde çok sayıda küçük ve müstakil devlet, beylik ve atabeylik seviyesinde siyasi teşekküller ortaya çıktı ve bunlardan iki devlet varlığını devam ettirdi.

KAYNAKLAR

AHENÇİ, Azer (1385/2005). "Berresi-î Avamilî Muesser der Nehostîn Merhele ez Conbeş-i Serbedârân-i Horasan tâ Teşkil-i Doulet", Mecelle-i Danişkede-i Edebiyyat ve Ulum-i Ensanî Danişgah-i Tahran, sayı: 76, Zemistan.

AHMEDOĞLU, Şahin Ahmedoğlu (2014). "Serbedârî Hareketi Ve Temel Görüşleri", e-makâlât Mezhep Araştırmaları, VII/1 (Bahar), ss. 129-154.

AKSAKAL, Sibel Aksakal (2017). Hülâgû'den Ebû Said Bahadır Han'a İlhanlı Doğu Politikaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Artvin 2017.

AKSARAYİ, Kerîmüddin Mahmûd Aksarayî (2000). Müsâmeretü'l-Ahbâr, (çev. Mürsel Öztürk), TTK. Ankara.

[77] Hamdullah Müstevfî Kazvinî, Zeyl-i Tarih-i Güzide, s.438; Hafız-ı Ebru, Zeyl-i Câmü't-Tevârih-i Reşidî, s.149-150; Ebû Bekir el-Kutbî el-Âharî, Târîḫ-i Şeyḫ Uveys, s.158-161.
[78] Hamdullah Müstevfî Kazvinî, Zeyl-i Tarih-i Güzide, s.441.
[79] Hamdullah Müstevfî Kazvinî, Zeyl-i Tarih-i Güzide, s.443.
[80] Sümer, Anadolu'da Moğollar, s. 96;
[81] Hamdullah Müstevfî Kazvinî, Zeyl-i Tarih-i Güzide, s.445; Ebû Bekir el-Kutbî el-Âharî, Târîḫ-i Şeyḫ Uveys, s.164-165; Hafız-ı Ebru, Zeyl-i Câmü't-Tevârih-i Reşidî, s.156-157.

ALİCAN, Mustafa Alican (2016). Tarihin Kara Yazısı Moğollar, Timaş Yayınları, İstanbul.

ÂŞTİYÂNÎ, İkbâl-i Âştiyânî (1346hş). Târîḫ-i Mufaṣṣal-ı Îrân (nşr. M. Debîrsiyâkī), Tahran.

ÂYETÎ, Abdulmuhammed Âyetî (1346 hş). Tahrir-i Tarih-i Vassâf, Tahran.

Azerbaycan Tarihi I, (1964) Bakü.

BARTHOLD, V. V. Barthold (1979). "Çağatay", İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi yayınları, C. III, İstanbul.

BİNGÖL, Rüya Bingöl (2020). İlhanlı Devleti'nde Abaka Han Dönemi (1265-1282), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum.

DOĞAN US, Demet Doğan Us (2019). Zeynüddîn b. Hamdullâh Müstevfî-yi Kazvînî'nin Zeyl-İ Târîh-İ Güzîde İsimli Eserinin Tercüme Ve Değerlendirmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

EBÜ'L-FİDA, İmadüddin el-Melikü'l-Müeyyed İsmail b. Ali (1997). Târihu Ebu'l – Fidâ el Muhtasar fi Ahbâri'l- Beşer II, Tahkîk ve Ta'lik Mahmud Deyyub, Dâru'ı-Kutubi'l İlmiye, Beyrut.

EFLÂKİ, Şemseddin Ahmed Eflâki (1980). Menâkibu'l-Ârifin I-II, (Yay. Tahsin Yazıcı), Ankara.

EFŞÂRÎ, Mehrân Efşârî (2005). "İran Tarihinde Civanmert Topluluklar" (trc. Ertuğrul Ertekin), Âşinâ, Sy. 21-22, Ankara. ss. 47-50.

ƏLİZADƏ A. A. Əlizadə (1956). Социально-экономическая и политическая история Азербайджана XIII-XIV вв. Баку.

el- MAKRİZÎ, Takıyuddin Ebu'l- Abbas Ahmed b. Ali b. Abdulkadir el-Ubeydi Âtâ Muhammed b. Ali el- Makrizî (1997). Kitâbu's-sulûk li Mârifeti Düvelu'l-Müluk, I-VIII, Nşr. Muhammed Abdülkadir Ata-Muhammed Ali Beydum, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-Mısriyye.

el-ÂHARÎ, Ebû Bekir el-Kutbî el-Âharî (1954). Târîḫ-i Şeyḫ Uveys (nşr. J. B. van Loon), 's-Gravenhage.

el-AYNÎ, Bedreddin Mahmud el-Ayni (1407/1987). Ikdu'l-Cuman fi Tarih-i Ehli'z-Zaman, (nşr. Muhammed Muhammed Emîn), Kahire.

el-HEREVÎ, Seyf İbn Muhammed İbn Yakub el-Herevî (1944). Târîhnâme-i Herât, (Neşr.: Muhammed Zübeyr es-Sıddıkî), Calcutta.

es-SEMERKANDİ, Devletşah b. Alaüddevle Bahtişah es-Semerkandi (1338). Tezkiretü'ş-Şüara, be kuşeşi M. Rama-zanî, Tahran.

FAİKİ, İbrahim Faiki (1375hş). Azerbaycan der Mesîr-i Tarih-i İran I-II, Tebriz.

FASÎH-i HÂFÎ, Ahmed b. Muhammed Fasih-i Havâfî (1341 hş). Mücmel-i Fasihî, I-III, (nşr. Mahmud Ferruh), Meşhed.

GEYİKOĞLU, Hasan Geyikoğlu (2014). "Moğolların Selçuklulardan Sonra Anadolu'ya hâkim Olma Faaliyetleri ve Karanbük Savaşı", Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 52, Haziran, ss. 95-112.

GÖKBİLGİN, M. Tayyip (1972). "1313-1357 Yılları Arasında Altın Ordu Devleti", AÜEFAD. C. IV-V, Ankara. Sayı:1-52, ss. 13-15.

GROUSSSET, Rene Groussset (2014). Bozkır İmparatorluğu: Attila-Cengiz Han-Timur, (çev. M. Reşat Uzmen), Ötüken Yayınları, İstanbul.

HAFIZ-I EBRU, Şihabeddin Abdullah B. Lütfullah b. Abdurreşid (1380). Zübdetü't-Tevârih I, Tahran.

HAFIZ-I EBRU, Şihabeddin Abdullah B. Lütfullah b. Abdurreşid (1317). Zeyl-i Câmü't-Tevârih-i Reşidî, Neşr. Hanbaba Beyâni, Tahran.

HAFÎ, Fasîh Ahmet b. Cela- leddin Muhammed (1339). Mucmeli Fasîhî III, Meşhed.

HAYKIRAN, Kemal Ramazan, İlhanlı Hükümdarı Ebu Sa'id Bahadır Han Zamanında Doğu Anadolu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

İBN HALDÛN, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Hasen elHadramî el-Mağribî (1988). Târîhu İbn Haldûn = Kitâbü'l-'İber ve dîvânü'l-mübtede' ve'lhaber fî eyyâmi'l-'Arab ve'l-'Acem ve'l-Berber ve men âsarahüm min zevi's-sultâni'lekber. Thk. Halîl Şehâde. 2. bs. Beyrut: Dârü'l-Fikr.

İBN KESÎR, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer (1995). El Bidâye ve'n-Nihâye, Büyük İslâm Tarihi, Çev. Mehmet Keskin, İstanbul.

İBN TAGRİBERDÎ, Yûsuf bin Tagrîberdî bin Abdullah ez-Zâhirî (2013). en-Nücûmu'z-Zâhire, (çev. D. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul.

JACKSON, Peter Jackson (1985). "Abū Saʿīd Bahāor Khan," Encyclopedia Iranica, I / 4, ss. 374-377.

KÂŞÂNÎ, Ebu'l-Kâsım b. Ali b. Muhammed (1992). Tarih-i Olcaytu, Çev. Derya Örs, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

KAZVİNÎ, Hamdullah Müstevfî al-Kazvinî (1993). Nüzhetü'l-Kulûb, Nşr. Guy Le Strange, II. Baskı, Leiden.

KAZVÎNÎ, Zeynüddîn b. Hamdullâh Müstevfî-yi Kazvînî (1944). Târîh-i Güzîde, (Neşr.: Abdülhüseyin Nevâî), Müessese-i İntişarat-ı Emîr Kebir, Tahran.

KEMALPAŞAZÂDE (İBN KEMAL) (2014). Tevârih-i Âl-i Osman: III. Defter, hazırlayan: Abdullah Satun, Çamlıca Basım Yayın: 171, 1. bs., İstanbul.

KERBELÂÎ, Hâfız Hüseyin Tebrizî Kerbelâî (1346). Ravzatu'l-cinân ve cennâtu'l-cenân, tsh. Cafer Sultan el-Kurrâî, haz. Muhammed Emin Sultan Kurrâî, c. I-II, Tahran.

KONUKÇU, Enver Konukçu (1991). "Bağdad Hatun", DİA, İstanbul, C. 4, s. 44.

MERÇİL, Erdoğan Merçil (2009). "Serbedârîler", DİA. İstanbul. C. 36, ss. 549-550.

MİRHOND, Hamidüddin Muhammed b. Burhaneddin Havendşah b. Kemaleddin (1901). Târih-i Ravzatu's-Safâ I-V. Tahran.

MÜNECCİMBAŞI, Ahmed b. Lütfullah (1285). Sahâyifu'l-Ahbâr, I-III, çev. Şair Ahmed Nedi, İstanbul.

NAFİZ, Rıdvan Nafiz (1928). Sivas Şehri, İstanbul.

ONULLAHİ, S. M. Onullahi, Elxanilər dövrünə aid istifadə edilməmiş mənbə, Azərb, SSR EAM, XXXII, 1976, № 5.

ORAK, M. Z. Orak, "Anadolu'da İlhanlı Devri Vesikaları", TTK. Kongre Zabıtları V, Ankara, ss.208-216.

ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi Özgüdenli (2007). "Olcaytu Han", DİA. İstanbul. C. 33, ss. 345-347.

REŞİDÜDDÎN, Fazlullah Ebu'l-Hayr (1957). Kitab-ı Tarih-i Mübarek Gâzânî Dastan-ı Abağa Han ve Sultan Ahmed ve Argun Han, Nşr. Karl Jahn, Mouton & Co.

ROSTAMİ, Fatemeh Rostami (2018). "İlhanlıların Siyasi İlişkilerinde Oyrat Emirlerinin Rolü", (çev. Aytaç Kaya), Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 8 • Sayı: 17 • Ekim'e-ISSN 2146-1406, ss. 225- 242.

SEMERKANDÎ, Kemalu'd-din Abdurrezzak Semerkandî (1372hş). Matlau's-sadeyn ve mecmau'l-bahreyn, I, Nşr. Abdulhuseyn Nevâi, Tahran.

SPULER, Barthol Spuler (1987). İran Moğolları, (çev. C. Köprülü), TTK. Ankara.

SUBAŞI, Ömer Subaşı, "Horâsân'da Siyasî Hayat Ve Şehzâde Yesâvur İsyanı (1317-1320)", Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2016 Cilt: 5 Sayı: 1, ss. 278- 303.

SÜMER, Faruk Sümer (1970). "Anadolu'da Moğollar", Selçuklu Araştırmaları Dergisi, I, Ankara, ss. 1-47..

TURAN, Osman Turan (2015). Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul.

TUYSUZ, Cem Tuysuz (2004). İlhanlılar Tarihinde Çobaniler (Sulduslar), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

UYAR, Mustafa Uyar (2011). Gazan Han'ın İlhanlı Ordusunu Reformasyonu, Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Alt Ay Köymen Armağanı, Konya.

YANİÇ, Sema Yaniç (2010). "XIV. Asrın İlk Yarısında Anadolu'da Mehdî Bekleme Temâyülü Ve Timurtaş'ın Mehdiliği Meselesi", Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl 2010, Cilt 30, Sayı 30, ss. 181 – 195.

YUVALI, Abdulkadir Yuvalı (2017). İlhanlı Tarihi, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul. ROUX, Jean-Paul Roux (2001). Moğol İmparatorluğu Tarihi, (çev. Aykut Kazancıgil-Ayşe Bereket), Kabalcı Yayınları, İstanbul.

YUVALI, Abdülkadir Yuvalı, İlhanlılar Tarihi I Kuruluş Devri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1994.

YUVALI, Abdülkadir Yuvalı (1993). "Çağatay Hanlığı", TDV İslam Ansiklopedisi, C. VIII, İstanbul.

YUVALI, Abdülkadir Yuvalı (1994). "Ebû Said Bahadır Han", DİA, İstanbul. C.10, s.218.

БАБАЯН, Л. О. Бабаян (1969). Социально-экономическая и политическая история Армении в XIII-XIV веках. M. (XIII. XIV Yüzyıl Ermenistan'ın Sosyo-Ekonomik ve Politik Tarihi).

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

MUSTAFA ŞEM'İ'NİN ŞERH-İ MAHAZENÜ'L-ESRÂR'INDA FARS KLASİKLERİNDEN İSTİFADE ETME YÖNÜ

Doç. Dr. Mehmet Nuri ÇINARCI
Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi
ORCID: 0000-0001-7493-3872

ÖZET
Sözcük anlamı itibariyle açma, ayırma, edebi ıstılah olarak bir metni ayrıntılı bir şekilde açıklama anlamlarına gelen şerh, klasik Türk edebiyatında önemli bir yer tutar. Türk edebiyatı tarihi boyunca kendi alanında kült niteliği taşıyan Arapça, Farsça ve Türkçe eserler, şarihler tarafından şerh edilmiştir. Şarihlerin temel gayesi ise esas aldıkları eserin halk tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamaktı. Tabi şerh edilen metinler, izah ettikleri konu bağlamında kültürel yoğunluğa sahip oldukları için şarihin de bu zorluğa binaen ciddi bir bilgi birikimi ve fikirsel alt yapıya sahip olması gerekiyordu. Şarih, daha önce aldığı eğitimin kendisine sağladığı kolaylığın avantajlarından yararlanmasına rağmen metnin anlam dünyasına inmek ve onu okuyucuya en iyi yollarla aktarmak için mutlaka çeşitli kaynaklara müracaat etmek zorundaydı. Klasik şerh metinlerinde şarihler genellikle ayet, hadis, peygamber tarihi ve evliya menkıbeleri, sözlükler, gramer kitapları ve tasavvufi eserlerden istifade ederler. Şarihlerin sıkça başvurdukları diğer bir kaynak ise daha çok tasavvufi geleneğin şekillendirdiği bir anlayışla insanlara doğru yola göstermeyi gaye edinmiş Farsça klasikler gelmektedir. Bu Farsça klasiklerin en bilinenleri Bostan, Gülistan, Şehname, Mantıku't-tayr, Gülşen-i Râz gibi İslam dünyasına mal olmuş eserlerdir. 16. yüzyılın önemli şarihlerinden Mustafa Şem'i de yine Farsça yazılmış olan Nizam-ı Gencevî'nin Mahzenü'l-esrâr mesnevisini şer ederken birçok Farsça klasik yapıttan yararlanmıştır. Bu bildirimizde Şem'i'nin bahsi bu geçen bu kaynakların hangi yönlerinden istifade edildiğine dair bilgi verilecektir.
Anahtar Kelimeler: Şerh-i Mahzenü'l-esrâr, Mustafa Şem'i, Şarih, Şerh Kaynakları

MUSTAFA ŞEM'I ASPECTS TO USE THE PERSIAN CLASSICS IN THE ŞERH-I MAHAZENU'L-ESRÂR

ABSTRACT
The annotation, which literally means opening, separating, explaining a text in detail as a literary term, has an important place in classical Turkish literature. Throughout the history of Turkish literature, Arabic, Persian and Turkish works, which have cult characteristics in their own field, have been annotated by commentators. The main purpose of the commentators was to provide a better understanding of the work they were based on by the public. Of course, since the annotated texts have a cultural density in the context of the subject they explain, the poet had to have a serious knowledge and intellectual background due to this difficulty. Although he took advantage of the convenience of his previous education, he had to consult various sources in order to descend into the semantic world of the text and convey it to the reader in the best way possible. In classical commentary texts, commentators generally make use of verses, hadiths, the history of the prophet and saints, dictionaries, grammar books and mystical works. Another source that commentators frequently refer to is the Persian classics, which aim to guide people to the right path with an understanding shaped by the Sufi tradition.

The most well-known of these Persian classics are works that belonged to the Islamic world such as Bostan, Gulistan, Shahname, Mantıku't-tayr, Gülşen-i Râz. Mustafa Şem'i, one of the important commentators of the 16th century, also benefited from many Persian classical works while he was denouncing the Mahzenü'l-esrâr masnavi of Nizam-ı Gencevî, which was also written in Persian. In this paper, information will be given about the aspects of these sources mentioned by Şem'i.
Keywords: Şerh-i Mahzenü'l-esrâr, Mustafa Şem'i, Commentary, Commentary Sources

GİRİŞ

Edebi bir terim olarak ayırma, açma, beyan ve keşf etmek anlamlarına gelen şerh, bir edebi eseri, bir risaleyi veya bir kitabı kelime kelime açıp izah ederek, ihtiva ettiği bütün dil, anlam, sanat ve estetik özellikleri ile o eserin anlaşılmasını sağlamanın özlü ifadesi olarak tarif edilebilir (Doğan, 1999: 422-427). Türk kültüründe şerhler sadece edebi eserler için yapılmamıştır. Belagat kitaplarından tıp eserlerine mantık ve felsefeden gramer kitaplarına kadar birçok konuya şerhler yazılmıştır. Yapılan bu şerhlerin temel gayesi esas alınan konunun okuyucu tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Dolayısıyla şarihin iddia ettiği gibi ele aldığı konuyu en iyi şekilde açıklayacağı hususundaki iddiasını yerine getirebilmesi için ciddi bir kültürel alt yapıya sahip olması gerekir. Bunu yaparken de birçok farklı kaynaktan istifade etmektedir. Şarihin yararlandığı kaynakların başında genellikle dini eserler gelmektedir. Çünkü özellikle genel çerçevesini dinin çizdiği edebi eserlerin genel karakterini tasavvuf öğesi belirlemektedir. Başta ayet ve hadisler olmak üzere peygamber kıssaları ve evliya menkıbeleri her şarihin şerhinde başvurduğu kaynakların başında gelmektedir. Akabinde ise tasavvufi eserler, o alanda yapılmış müellifleri farklı şerhler, Fars, Arap ve Türk şairlerinin muhtelif eserleri, sözlükler ve gramer kitapları şarihlerin istifade ettikleri diğer kaynaklar arasındadır. Fars klasikleri içerisinde ise Bostan, Gülistan, Mantıku't-tayr, Hafız Divanı, Pend-name vb. eserlerin sıkça şerh edildikleri görülür. Şarihler, şerlerini yaptıkları esnada müracaat ettikleri kaynakların isimlerini bazen zikretmelerine rağmen bazen de sadece o eserden örnek verir ancak isimlerini belirtmezler. İstifade edilen her kaynaktan da şarihlerin istifade ettikleri belirli yönler vardır. Bunlar bazen bir gramer hususiyeti, bazen sözlükteki bir sözcüğün anlamı, bazen de şarihin yorumladığı bir ifadenin doğruluğunu ispat etmek içindir. Bu bildirimizde 16. yüzyılın önemli şarihlerinden Mustafa Şem'i'nin temel eserlerinden olan Şerh-i Mahzenü'l-esrar'da istifade ettiği Fars klasiklerinden hangi yönleriyle yararlandığı ortaya konulacaktır.

Şem'î Şem'ullâh ve Şerh-i Mahzenü'l-Esrar

Mustafa Şem'i XVI. yüzyıl şarihlerindendir. Hatta Mevlana'nın Mesnevisini ilk şerh eden şarih Mustafa Şem'idir. Şarihin başta Şerh-i Mesnevi olmak üzere Şerh-i Gülistan, Şerh-i Bostan, Şerh-i Divan-ı Şahi, Şerh-i Pendname gibi birçok yapıtı vardır. Şem'i'nin şerh metodu genellikle klasik üslupla yapılmıştır. Yani şarih önce ele aldığı metni Türkçeye çevirir, akabinde sözcük ve sözcük türlerinin anlamları hakkında bilgi verir ve en sonunda beytin okuyucuya vermek istediği anlamı aktarır. Şem'i Farsça hocalığı yaptığı için şerh veya tercüme ettiği eserlerinin çoğu Farsçadır.

Mahzenü'l-esrâr, bilindiği gibi Genceli Nizami tarafından kaleme alınmış bir mesnevidir. Eser, 1174-1176 yılında Mengücüklülerden Erzincan hâkimi Fahreddin Behram Şah adına kaleme alınmıştır (Kanar, 2007: 184). 2400 beyitten oluşan eserin, Türk edebiyatında da birçok kez tercümesi ve şerhi yapılmış hatta çoğu şair için bir esin kaynağı olmuştur.

Nizami'nin ilk mesnevisi olan Mahzenü'l-esrar, plan bakımından yirmi makale ve her makaleden sonra gelen birer hikâyeden oluşmaktadır (Aksoyak, 1996: 182). Klasik Türk edebiyatının 16. yüzyılda yetişen en önemli şarihlerinden olan Mustafa Şem'i de Nizami'nin bu mesnevisini şerh eden şarihlerdendir. Bu eseri Şem'i Efendi, 1011/1603 ylında Sultan Muhammed Han'ın Kapı Ağası Gazanfer Ağa adına şerh etmiştir (Behzad, 2017: 19). Şem'i de her şarih gibi eserinde birçok kaynaktan faydalanmıştır. Bu kaynaklar içerisinde de Fars klasikleri mühim bir yer teşkil etmektedir. Şerhte kullanılan başlıca Fars klasikleri Divan-ı Hafız, Bostan, Gülistan, Sübhatü'l-ebrar, Mantıku't-tayr, Şehname ve Gülşen-i Raz'dır. Şem'i'nin eserinde kullandığı Fars klasiklerinden istifade etme yönlerini şu başlıklar altında sıralayabiliriz:

1. Anlam İtibariyle Kullanımlar

Şarihlerin şerh ettikleri eserlerin önemli bir çoğunluğu tasavvufi kitaplardır. Mevzu tasavvuf olunca elbette ki zahir görünenden ziyade batında bulunanı izah etmek gerekir. Batının izahı için de tasavvufu hem teorik olarak bilmek hem de bu sahada yazılmış kitapları içerik olarak özümsemiş olmak icap eder. Mahzenü'l-esrar mesnevisinde de bulunan makale ve hikâyelerin konusu dinî, tasavvufî ve ahlakîdir (Gençosman, 1986: 24). Bu yüzden Şem'i özellikle tasavvufi beyitleri mana itibariyle izah ederken bu alanda yazılmış Farsça klasiklere sık sık atıfta bulunmaktadır. Bu klasiklerin başında da Hafız'ın Divan'ı gelmektedir. Şem'i, Mahzenü'l-esrar'ın şu beytinde yer alan ifadeyi mana itibariyle Hafız'ın bir beytiyle şöyle desteklemektedir:

Zülf-i şeb eymen ne-şüd ez-bîm-i rûz
Şebün zülfi rûzun havfından eymen olmadı ya'nî şeb rûzdan cüdâ ve mümtâz olmadı. Felegün vehm-sûz olması bu i'tibârladır ki anun sırr ve hakîkatından kimse hall olmamışdur. Niteki Hâ'ce Hâfız-ı rahmetûllâhi 'aleyh bu ma'nâya işâret eyler. Beyt:
Çîst în sakf-ı bülend-i sâde-i bisyâr nakış
Z'in mu'ammâ hiç dânâ der-cihân âgâh nîst (Behzad, 2017: 132)

Şem'i Mahzenü'l-esrar'ın bu beytini izah ederken dünya işlerinin sırrı ve hakikatini anlamanın mümkün olmadığını gece ve gündüz gibi iki zıt kavramdan hareketle anlatmaya çalışmıştır. Buna göre gecenin saçı hiçbir vakit gündüzün korkusundan azade olmamıştır. Yani bu iki mefhum bir yönüyle birbirlerini tamamlamalarken aslında diğer yandan birbirlerinin de sonunu getirmektedirler. Şem'i, bu garip durumu feleğin sırrı şeklinde izah etmiş ve Hafız'ın beytine müracaat ederek onu ispat etmeye çalışmıştır. Hafız ise şiirinde dünyayı kastederek yüksek tavanı ve bin bir nakşıyla dünyadaki hiçbir bilginin bu muammadan haberdar olmadığını ifade eder. Şem'i'nin mana itibariyle atıfta bulunduğu diğer bir Fars klasiği ise Molla Cami'nin Sübhatü'l-ebrar adlı eseridir.

Dil ki zi-cân nisbet-i pâkî küned
Gönül ki cândan pâklık nisbetin eyler ya'nî cândan pâk u latîfim diyü da'vî eyler zîrâ cism ü cân bâğından ki murâd gonce-i dildür ki andan sad-hezâr gül-zâr-ı rûhânî vü bî-şumâr esrâr-ı Sübhânî zuhûra gelür ve hem 'aşk u muhabbet ü tecelliyâtun mahall u mazharı gönüldür ve cemî'-i a'zâ hod anun mahkûmıdur ve andan müstefid olurlar ve bir kimseyi medh ü vasf eyleseler sâhib-dildir dirler ve Mevlânâ Câmî'nün Sübhatü'l-ebrâr nam kitâbında vâki'dür. Mesnevî:
Gülbün-i cân-râ ki nişândend be-gil
Bûd maksûd ez-ân gonce-i dil
Gonce-i dil çü şüküften gîred
Der-vey âfâk nühüften gîred (Behzad, 2017: 144)

Şem'i, Nizami'nin bu beytini şerh ederken tasavvufun en önemli hareket noktalarından biri olan gönül mefhumu üzerinde durmaktadır. Buna göre beden ve ruh gül bahçesi, gönül ise onun içinde yetişen binlerce güldür ve bu güllerin yetişmesinden de Allah'ın sırları zuhur eder. Ayrıca aşk ve sevginin yegâne mekânı gönüldür. Vücudun bütün uzuvları gönle mahkumdurlar ve ondan istifade ederler. Bedenin yegâne övgü sahibi uzvu da yine gönüldür. Şem'i bu fikirlerini ispat için de Molla Cami'nin bir dörtlüğüne müracaat eder. Molla Cami ise canı fidana bedeni ise çamura benzetmiştir. Ancak can fidanından kastın gönül goncası olduğunu ve gönül goncası açıldıktan sonra da bütün dünyanın onun içinde gizlenmeye başladığını belirtir. Gönül gerçekten de tasavvufta batını oluşumların merkezi ve insanın varoluşundan itibaren Allah'ın tecelligahı olarak tarif edilir.

2. Sözcük İtibariyle Kullanımlar

Şerh-i Mahzenü'l-esrar'da sözcüklerin anlamlarını ortaya koyma babında istifade edilen kullanımlar daha fazladır. Şem'i'nin bu anlamda en çok başvurduğu kaynakların başında ise Sa'di'nin Bostan ve Gülistan adlı eserleri gelmektedir. Sözcüklerin anlamları verilirken de sözlük anlamlarından ziyade ıstılahi manalarına atıf yapılmıştır. Şem'i, aşağıdaki beyti şerh ederken sözcük düzeyinde Gülistan'a müracaatını şöyle ifade etmektedir.

Murg-ı seher dest-hoş-i nâm-ı tust
Murg-ı seher ki murâd bülbüldür senin nâm-ı şerifinün dest-hoşıdur ya'nî bülbülü terennüm ü tegannumatı senin tesbih ü zikründür. ...Murg-ı seherden murâd bülbül idügü Gülistân'un şu beytinden rûşen ü zâhirdür.
Ey murg-ı seher 'aşk zi-pervâne be-yâmûz
K'an sûhte-râ cân şüd ü âvâz ne-yâmed (Behzad, 2017: 151)

Hem Şem'i hem de Sa'di'nin eserlerinde izahını yaptıkları "murg-ı seher" sözlük anlamı itibariyle sabah kuşu olmasına rağmen edebi manada bülbül olarak kullanılmaktadır. Bülbüllerin tüm terennümleri de tasavvufi bakış açısına sahip olan Şem'i'ye göre Allah'ı zikir içindir. Ancak Sa'di beytinde bülbüle aşkı kelebekten öğrenmesini tavsiye ediyor. Bostan'a atıf yapılan başka bir dizenin şerhinde ise sözcüğün doğrudan sözlük anlamına başvurulmuştur.

Çün girih-i nokta şüdem şehr-bend
Noktanın girihi gibi şehr-bend oldum. Hülâsa-i kelâm budur ki noktanun girihi noktadan dûr u cüda olmadığı... Şehr-bend egerçi ba'zı mahalde kal'a ma'nâsına gelür niteki Bostân'un bu beytinde bu ma'nâyadur. Beyt:
Ki rûzî birûn âyed ez-şehr-bend
Bülendit bahşad çü gerded bülend (Behzad, 2017: 256)

Bu dizenin şerhinde ise "şehr-bend" sözcüğünün bazı yerlerde kale manasında kullanıldığı ancak doğru mananın Sa'di'nin beytinde geçen hapishane olduğu belirtilir. Görüldüğü üzere Şem'i, sözcüğün çeşitli mahallerde farklı kullanıldığını ifade etmiş ancak bu ikiliği ortadan kaldırmak için de Sa'di'nin Bostan adlı eserine müracaat etmiştir. Şerh-i Mahzenü'l-esrar'ın genelinde de sözcük düzeyinde izah için birçok farklı kaynağa başvurulmuştur.

SONUÇ

Şerh edebiyatı klasik Türk edebiyatında önemli bir yer tutar. Tarihin farklı dönemlerinde yazılmış şerhlerin ortak amacı esas aldıkları eserin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Metnin hem şekil hem de muhteva bakımından ağırlığına binaen şarihin birçok farklı kaynağa başvurması elzemdir. Bu yüzden şarih, başta ayet ve hadisler olmak üzere tasavvuf eserleri, Farsça Türkçe, Arapça klasikler, sözlük ve gramer kitapları gibi birçok farklı kaynağa başvurur. 16. yüzyıl şarihlerinden Mustafa Şem'i de Nizami'nin en önemli eserlerinden Mahzenü'l-esrar adlı mesnevisini şerh etmiş ve bu esnada birçok kaynak kullanmıştır. Bu kaynakların başında ise Gülistan, Bostan, Mantıku't-tayr, Gülşen-i Raz ve Sübhatü'l-ebrar ve Divan-ı Hafız gelmektedir. Şem'i bu kaynaklara başvururken onların çeşitli yönlerinden istifade etmeye çalışmıştır. İstifade edilen yönler anlam ve sözcük izahı şeklinde iki guruptadır. Bunlardan anlam itibariyle izah, anlaşılması daha zor konuların açıklanması amacıyla kullanılmıştır. Sözcük itibariyle izahlarda ise sözcüğün ıstılahi ve lügat anlamı esas alınarak kaynaklara başvurulmuştur.

KAYNAKÇA

Behzad, Sara (2017). Şem'i Şem'ullah ve Şerh-i Mahzenü'l-Esrar (İnceleme-Tenkitli Metin-Özel İsimler Sözlüğü), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gençosman, M. Nuri (1946). Mahzen-i Esrar, Nizami, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Aksoyak, İ. Hakkı (1996). Mahzenü'l-esrar Geleneğine Bağlı Mesnevilerdeki Ortak Hikayeler, Bilig, S. 3, 182-189.

Kanar Mehmet (2007) Nizami-i Gencevi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.33, 183-185.

Doğan, Muhammed N. (1999). Metin Şerhi Üzerine, Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler. (Edt. M. Kalpaklı), Yapı Kredi Yay. 422-427.

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

TARİH MANZUMELERİYLE BİR DÖNEMİ AYDINLATMAK: SAFÂYÎ TEZKİRESİ ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Mehmet Nuri ÇINARCI
Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi
ORCID: 0000-0001-7493-3872

ÖZET
Klasik Türk edebiyatı geleneğinde kaleme alınan şu'ara tezkirelerinin asli gayesi şairlerin biyografileri, sanat anlayışları ve eserleri hakkında bilgi vermektedir. Ancak tezkireci, başta sultan ve bürokrat şairler olmak üzere devrin şairlerinden bahsederken onların sanatçı kimliklerinin yanı sıra devlet adamlıklarına da değinmek zorunda kalır. Tezkirecinin bu tavrı ister istemez Osmanlı tarihinde cereyan eden kimi olaylardan bahsetme zaruretini ortaya koyar. Tezkirelerdeki tarihi olaylara dair en iyi bilgi veren kaynakların başında ise şairlerin yazmış oldukları tarih manzumeleri gelmektedir. Çeşitli vesilelerle yazılmış bu tarih manzumeleri vefatlar, veladetler, fetihler, cüluslar vb. birçok farklı konu ile ilgili bilgiler vermektedir. Verilen bu bilgiler aracılığıyla tezkirenin yazıldığı dönemde yaşamış olan kimi padişahların doğum veya ölüm tarihleri ile yine o devirde Osmanlı'nın fethettiği bir şehir ya da kalenin alınış tarihleri hakkında bilgiler bulabiliriz. Şair tezkireleri, bu yönleriyle bir yandan özellikle kronolojik tespit itibariyle tarih bilimine katkı sağlarken diğer taraftan divan şairlerinin hayatlarına dair bilgileri günümüze kadar taşımaktadır. Bu bildirimizde 18. yüzyılda Mustafa Safâyî tarafından kaleme alınmış Nuhbetü'l-âsâr min Fevâ'idi'l-eş'âr adlı şairler tezkiresinde bulunan tarih manzumelerinden hareketle bu yüzyılda Osmanlı devletinde meydana gelmiş kimi tarihi olaylar hakkında bilgi vermeye çalışacağız. Tezkirede anlatılan tarihi hadiseler, sadece manzum tarihlerin verdiği bilgiler ışığında anlatılacak ancak anlatımın somut bir zemine oturtulması için tarihi kaynaklara da müracaat edilecektir.
Anahtar Kelimeler: Tarih Manzumeleri, 18. Yüzyıl, Osmanlı Devleti, Şair Tezkireleri

ILLUMINATE A PERIOD WITH CHRONOGRAMS: EXAMPLE OF SAFAYI'S TEZKIRE

ABSTRACT
The main purpose of the poets tezkires, which were written in the tradition of classical Turkish literature, is to provide information about the biographies of the poets, their understanding of art and their works. However, when talking about the poets of the period, especially the sultan and bureaucrat poets, the tezkires had to mention their statesmanship as well as their artist identities. This attitude of the tezkires makes it necessary to talk about some events that took place in Ottoman history. At the beginning of the sources that give the best information about the historical events in the biographies are the historical poems written by the poets. These histories written on various occasions include deaths, births, conquests, to be king, etc. It provides information on many different topics. Through this information, we can find information about the birth or death dates of some sultans who lived in the period when the tezkires was written, and the dates of the acquisition of a city or castle conquered by the Ottomans in that period. With these aspects, poet biographies contribute to the science of history, especially in terms of chronological determination, on the other hand, they carry the information about the lives of divan poets to the present day.

In this paper, we will try to give information about some historical events that took place in the Ottoman state in this century, based on the historical poems in the Tezkiretü'ş-şu'arâ, written by Mustafa Safâyî in the 18th century. The historical events described in the biographer will only be explained in the light of the information provided by the verse dates, but historical sources will also be consulted in order to put the narrative on a concrete ground.
Keywords: Historical Poems, 18th Century, Ottoman Empire, Poet Tezkires

GİRİŞ

Tarih ilmi bilindiği gibi toplumların başından geçen olayları yer ve zaman göstererek ifade eden ve aralarındaki sebep ve sonuç ilişkisini irdeleyen bir bilim dalıdır. Tarihçiler başta arşiv belgeleri olmak üzere yazılı ve sözlü birçok kaynaktan yararlanırlar. Elbette ki bu kaynakların tamamının tarih kitaplarından derlendiği söylenemez. Özelikle mevzu Osmanlı tarihi olduğunda başta edebiyat olmak üzere birçok yazılı kaynağın Osmanlı tarihi araştırmacılarına önemli bilgiler temin ettiği söylenebilir. Klasik Türk edebiyatında biyografik kaynak olarak bilinen ve divan şairlerinin hayatları eserleri ve sanat anlayışları hakkında bilgi veren şair tezkireleri de bu nitelikte bir kaynaktır. Osmanlı hükümdarlarının çoğunun şair oldukları göz önünde bulundurulduğunda tezkirelerin sadece biyografik bilgi vermekle sınırlı kalmadıkları aynı zamanda bahsettikleri hükümdarın kendisi ve saltanat yıllarında vuku bulmuş bazı olaylara kısmen de olsa ayna tuttukları görülür. Diğer taraftan padişah dışında Osmanlı devlet adamlarının da önemli bir kısmının şair oluşu tezkireleri tarihi kaynak açısından önemli bir noktaya taşır. 18. yüzyılda kaleme alınmış tezkirelerden Mustafa Safâyî'nin *Nuhbetü'l-âsâr min Fevâ'idi'l-eş'ar* adlı tezkiresi de bu türden bir eserdir. Safâyî'nin tezkiresinde başta III. Ahmed olmak üzere II. Mustafa, IV. Mehmed ve birçok devlet adamı hakkında verilmiş bilgilere rastlamak mümkündür. Bu bilgiler içerisinde padişahların doğumları, vefatları, tahta çıkış ve iniş tarihleri, yaptırdıkları ya da tamir ettikleri kimi binalar için düşürülmüş tarihler bulunmaktadır. Başlangıçta öğrenme ve ezberleme kolaylığı için ortaya çıktığı tahmin edilen tarih düşürme, daha sonra şairliğin gereklerinden biri sayılarak bu alanda sanat gösterme aracı durumuna gelmiş, Bursalı Hâşimî ve Seyyid Osmân Surûrî gibi şairlerin elinde en güzel örneklerini vermiştir (Karabey, 2011: 80). Öte yandan konu sadece padişah ve devlet adamlarının biyografileriyle sınırlandırılmamış devrin önemli fetihleri, büyük hadiseleri ve saray inşaatlarına düşülen tarihlere de yer verilmiştir. Tezkirede hem kişiler hem de olaylarla ilgili tespit edilmiş tarihler için sadece ebced hesabıyla düşülmüş tarih manzumelerine başvurulmuştur. Safâyî tezkiresinde 18. yüzyıla kaynaklık edecek tarih manzumelerini şu başlıklar altında sıralayabiliriz.

1. OSMANLI HÜKÜMDARLARINA DAİR TARİHLER

17. yüzyılın sonları ile 18. yüzyılın başlarında hükümdarlık yapmış önemli Osmanlı sultanlarından biri II. Mustafa'dır. Osmanlı hükümdarları içerisinde sefere giden son padişah unvanı da taşıyan II. Mustafa, II. Ahmed'den sonra Osmanlı tahtına geçmiştir. Sultan II. Mustafa'nın tahta geçmesi vesilesiyle de Safâyî tezkiresi şairlerinden Bosnalı Sâbit şu tarihi düşürmüştür.

Sultan Mustafa Han-ı Sani hazretleri 1106 (1695) tarihinde saltanat olduklarına bu güne tarih perdaz olmışdur.
Dehri tebşir eyle Sabit sen de bir tarih ile
Müjdeler afaka Sultan Mustafa kıldı cülus (Altuner, 1989: 130).

Tezkirede kendisi için tarih düşülen ikinci hükümdar ise Sultan IV. Mehmed'dir. IV. Mehmed bilindiği gibi 1648-1687 tarihleri arasında saltanat sürmüştür. Daha çok içki yasaklarıyla bilinen IV. Mehmed, Viyana bozgunundan sonra tahttan indirilmiştir. Safâyî tezkiresinde IV. Mehmed'in hem doğumuna hem de cülusuna tarih düşülmüştür.

Tarih-i Veladet-i Hazret-i Sultan Mehemmed Han-ı Rabi'
Ola Sultan Mehemmed afitab-ı matla'-ı ikbal (Sene, 1051) (Altuner, 1989: 144-145).
Cülus-ı Han Mehmed eyledi asude dünyayı (Sene, 1058) (Altuner, 1989: 146).

Tezkirede ismi en çok geçen hükümdar hiç şüphesiz 18. yüzyılın Lale Devri hükümdarı olarak bilinen III. Ahmed'dir. III. Ahmed, 1703-1730 tarihleri arasında Osmanlı tahtında oturmuş ve Necib mahlasıyla da şiirler yazmış Osmanlı hükümdarıdır. 1730 tarihinde patlak veren Patrona Halil İsyanı neticesinde isyancılar tarafından öldürülmüş ve hükümdarlığı sona ermiştir. Tezkirede III. Ahmed ile ilgili ilk tarih onun sakal bırakması vesilesiyledir. Sakalın Osmanlı toplumu nezdinde çok önemli bir yeri vardı. Sakal bırakma zamanı uğur addedildiğinden Mevlid-i Şerif, Mi'râc-ı Şerif ya da Be'rat gecelerinden birinin rastladığı mübarek günlere bırakılırdı (Abdülaziz Bey, 1995, s. 98). III. Ahmed'in sakalına tarih düşen şair ise Dürri'dir.

Padişah-ı cihan Sultan Ahmed Han-ı Salis hazretlerine virdigi sakal tarihidir:
Utarid levh-i mihre Dürriya yazdı bu tarihi
Cemal-i Ahmedi'ye saye saldı şeh-per-i Cibril (Sene, 1115) (Altuner, 1989: 228).

II. Mustafa tahttan indirildikten sonra yerine tahta III. Ahmed geçmiştir. Tezkirede III. Ahmed için düşülen ikinci tarih cülusu sebebiyledir. Sırrı adlı şairin hükümdarın tahta geçişine düşürdüğü tarih şöyledir:

Kudsiyan tebrik idüp Sırrı didi tarihini
Ola Sultan Ahmed'e hala mübarek saltanat (Sene, 1104). (Altuner, 1989: 375).

Sultan III. Ahmed dışında onun şehzadesi olan şehzade İbrahim'in de veladetine yer verilmiştir. Tarihi düşüren şair ise Sâlim'dir.

Kudsiyan mevludınun Salim didi tarihini
Mah-ı mevlidde vücuda geldi İbrahim Han (Sene, 1132) (Altuner, 1989: 391)

2. FETİHLER

Osmanlı İmparatorluğu üç kıtada hüküm süren geniş bir imparatorluk olduğu için tarihinde fetihler önemli bir yer tutar. Fetihlerin sıklığı, bu dönemlere tarih düşürülmesini de zaruri kılmıştır. Tezkirede şehirler kaleler ve çeşitli adaların alınmasına dair tarihler mevcuttur. Safâyî tezkiresinde fetihlerle ilgili tarihler Osmanlı coğrafyasının hem doğu hem de batı bölgeleri içindir. İlk tarih örneği bugün de sınır komşularımızdan olan İran'la ilgilidir.

III. Ahmed döneminde bugün İran sınırları içerisinde bulunan Şirvan'da çıkan karışıklıklar sebebiyle Osmanlı devleti İran'a üç cepheden savaş açmış ve ordu Hoy, Hemedan ve Revan'dan sonra Tebriz'e girmiştir. Osmanlı ordusunun Tebriz'e girişine dair İshak, Revan'a girmesine ise Yahya adlı şairler şu tarihleri düşürmüşlerdir:

Kilid-i seyf-i Sultan Ahmed açdı genç-i Tebriz'i (Sene, 1137) (Altuner, 1989: 66).
Cemi'i ehl-i sünnet 'asker-i İslam şad oldı
Didi Yahya anun tarihini gördük Revan fethin (Sene, 1145) (Altuner, 1989: 1070).

1715-1718 tarihleri arasında Osmanlı ve Venedik donanmaları arasında çıkan savaşta Osmanlı donanması başta Mora olmak üzere Girit ve civarındaki bütün adaları ele geçirmiştir. Bu zaferle Osmanlı devleti Ege denizi üzerindeki hâkimiyetini kesinleştirmiştir. Tezkirede biyografisi anlatılan şairlerden Hamdî bu durumla ilgili olarak hem Mora hem de o civarda bulunan Suda adalarının fethine şu tarihleri düşürmüştür:

Mora Cezиresine didügi tarihdür
Harfin hisab itdi kalem
Bin yüz yigirmi yeddi hem (Sene, 1127) (Altuner, 1989: 175).

Tezkirede şehirler ve adalar dışında tarih düşülen diğer bir coğrafi mekân da kalelerdir. Osmanlı devleti özellikle sınır boylarında bulunan ve önemli şehirleri koruyan kaleleri kendi güvenliğini sağlamak amacıyla fethetmeye çalışmıştır. Bu kalelerden birisi de kendisi ile Avusturya arasında sınır vazifesi gören Uyvar Kalesi'dir. IV. Mehmed dönemi sadrazamlarından Köprülü Fazıl Ahmed Paşa, himayesindeki ordu ile kaleyi 1663 yılında fethetmiştir. Biyografisinden anladığımız kadarıyla sefere katılmış olan Yeniçerili şairlerden Haylî kalenin fethine şu tarihi düşürmüştür:

Hayli du'a idüp didi tarihini
Aldı Uyvarı 'adudan mu'cizat-ı Ahmedi (Sene, 1074) (Altuner, 1989: 205).

3. ÇEŞİTLİ BİNALARIN İNŞA VE TAMİRİNE DÜŞÜLEN TARİHLER

Bilindiği gibi Lale Devri Osmanlı devletinin sefahat sürecine girdiği ve çoğunlukla Avrupa'daki saraylar esas alınarak padişaha yeni sarayların yapıldığı bir dönemdir. Şairler de özellikle padişahların himayelerine girip bir vazife alma ya da maddi bir kazanım elde etmek amacıyla onlara ya kasideler yazar ya da çeşitli hadiselerine tarihler düşürürlerdi. Bu dönemde Batılı tarz saray ve köşklerin inşası, mimaride barok, rokoko ve ampir gibi üslupların benimsenmesi, bütün toplumu derinden etkilemiştir. Bu anlamda tezkirede padişahların yaptırdıkları saraylar için düşürülmüş iki tarih mevcuttur. Bu saraylardan birinin ismi belirtilmezken diğerinin Beşiktaş sarayı olduğu ifade edilir.

Tarih-i Seray-ı Beşiktaş
Mehemmed Han-ı 'adil eyledi bu takı abadan
Mübarek ola sultan-ı cihana kasr-ı ulyası (Altuner, 1989: 1007)

Devletin sulh dönemine geçmesiyle birlikte yıkık ya da harabe konumdaki birçok bina tamir edilerek tekrar hizmete sokulmuştur. Bu yapılardan bir kısmı dini, diğeri ise kamu hizmeti gören yapılardır. Lutfi adlı şairin Galata Mevlevihanesi tamirine dair düştüğü tarih şöyledir:

Galata Mevlevihanesi ta'mirine didügi tarihdür.
Lutfiya tarih-i itmamın didi ilham-ı gayb
Arayan maksudını gelsün bu ca-yı dil-keşe (Altuner, 1989: 765)

4. ÇEŞİTLİ SOSYAL OLAYLARA DÜŞÜLEN TARİHLER

Tarih manzumelerinden daha önce de ifade edildiği çok farklı konulara rastlamak mümkündür. Safâyî tezkiresinde çokça tarih düşürülen diğer bir konu da Osmanlı bürokratik yapısına mensup devlet adamlarının terfileridir. Sadrazamlık, vezirlik, beylerbeyliği, şeyhülislamlık vb. makamlara yapılan tayinler için şairlerin tarih düşürdükleri görülür. Bu makamlardan en çok ismi geçen makam ise şeyhülislamlıktır. 17. yüzyıl Osmanlı tarihinin en önemli şeyhülislamlarından biri olan Ebusaid Mehmed Bey'in şeyhülislam oluşuna dönemin şairlerinden Cem'i şu tarihi düşer:

Bu peyamı guş idüp Cem'i didi tarihini
Bu sa'id-i cah-pira oldı müfti-i zaman (Altuner, 1989: 154)

İstanbul'da tarih boyunca çok sayıda yangın çıkmıştır. Bu yangınların çeşitli sebepleri olmakla beraber evlerin çoğunun ahşaptan yapılması ve devrin yöneticilerinin ihmâlkarlığı bu durumun en büyük sebeplerindendir. Bu yangınların en büyüklerinden biri de 1721'de meydana gelmiş olan Balat yangınıdır. Devrin şairlerinden Osman-zade Taib Kumkapı'nın da etkilendiği bu yangının müsebbibi olarak valiyi suçlamış ve şöyle bir tarih düşürmüştür.

Yanarak yohsa reva mı diyeler tarihin
Yakdı İstanbul'ı valilerün ihmali (Sene, 1137) (Altuner, 1989: 114)

Tezkireciler için kaynak olarak istifade edecekleri eserlerin başında yine şair tezkireleri gelmektedir. Bir dönem hakkında bilgi veren tezkirelerin ne zaman yazıldıkları da bu açıdan önemlidir. Safâyî tezkiresinde tezkireci kendisinden bir yüzyıl önce yazılmış olan Rıza tezkiresinin bitirildiği tarihe dair yazılmış olan tarih manzumesine yer verir.

Tarih-i İtmam-ı Tezkire-i Seyyid Rıza
İrdi nageh sitayiş-i bi-çun
Oldı tarihi cami'-i mazmun (Altuner, 1989: 250).

SONUÇ

Klasik Türk şairlerinin biyografilerini anlatan tezkireler, şairlerin yanı sıra bu dönemde meydana gelmiş birçok tarihi olaya da kaynaklık etmiştir. Tezkirelerde genellikle yazılı kaynak olarak kullanılan ve şiir şeklinde yazılması sebebiyle edebi değer de taşıyan tarih manzumeleri bu açıdan önemli bir tarihi kaynaktır. Tarih manzumelerinde Osmanlı tarihi ile ilgili birçok farklı bilgi bulmak mümkündür. Padişahların doğum ve ölüm tarihleri, tahta çıkışları, şehir ve kalelerin fethi gibi kimi önemli hadiselerin kronolojik tespitlerini tezkirelerdeki tarih manzumelerinde bulmak mümkündür. Bu anlamda Osmanlı tarihinin 18. yüzyılda meydana gelen bazı tarihi olaylarını aydınlatmak için Safâyî'nin şairler tezkiresine müracaat edilmiştir. Bu tezkirede II. Mustafa, IV. Mehmed ve III. Ahmed gibi bazı Osmanlı sultanlarına ilişkin bazı bilgilerin yanı sıra yine bu dönemde fethedilmiş şehir, kale ve adaların kronolojik tarihlerine rastlamak mümkündür. Öte yandan yine 18. yüzyılda yapılmış padişah saraylarına ve tamir edilen birçok yapıya düşürülmüş tarihlere de rastlanır.

Tezkirede çeşitli durumlar ile ilgili düşülmüş tarihler tam manasıyla olamasa bile kısmen devrin tarihi gerçekliklerine ışık tutmaktadır.

KAYNAKÇA

Abdülaziz Bey (1995). Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri, Toplum Hayatı, (Kazım Arısan, Duygu Arısan Günay, Çev.), Tarih Vakfı Yayınları.

Altuner, Nuran (1989). Safa'i ve Tezkiresi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Çınarcı, Mehmet Nuri (2020). XVI. Yüzyıl Tezkirelerinde Bulunan Tarih Manzumeleri, Filoloji Alanında Yenilikçi Yaklaşımlar, (Edt. Y. Metiner), 242-264.

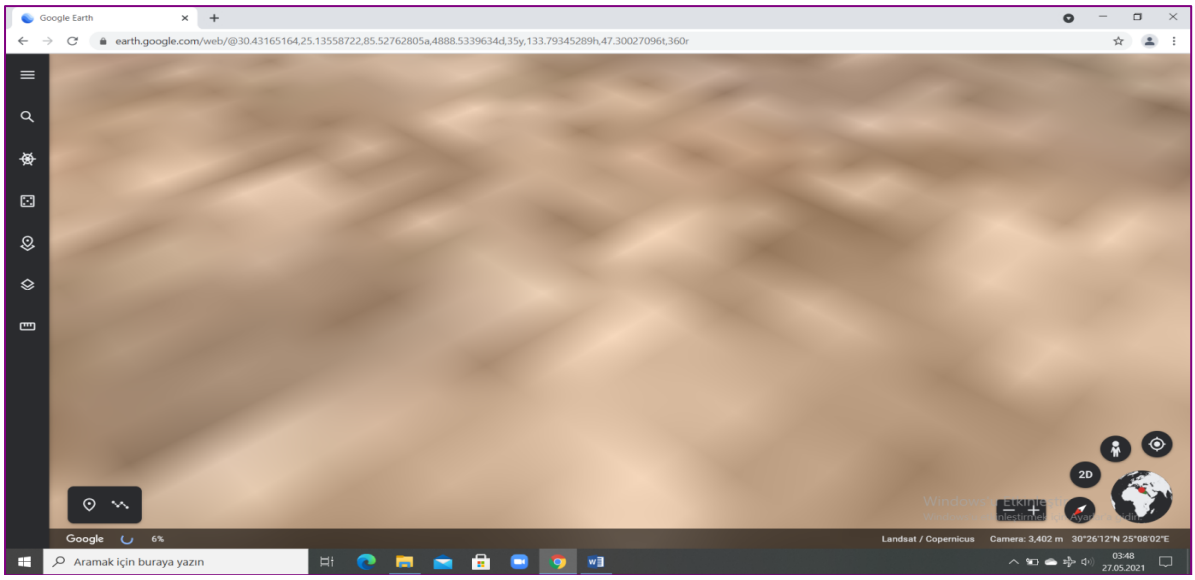
Karabey, Turgut (2011). "Tarih Düşürme". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.40, 80-82.

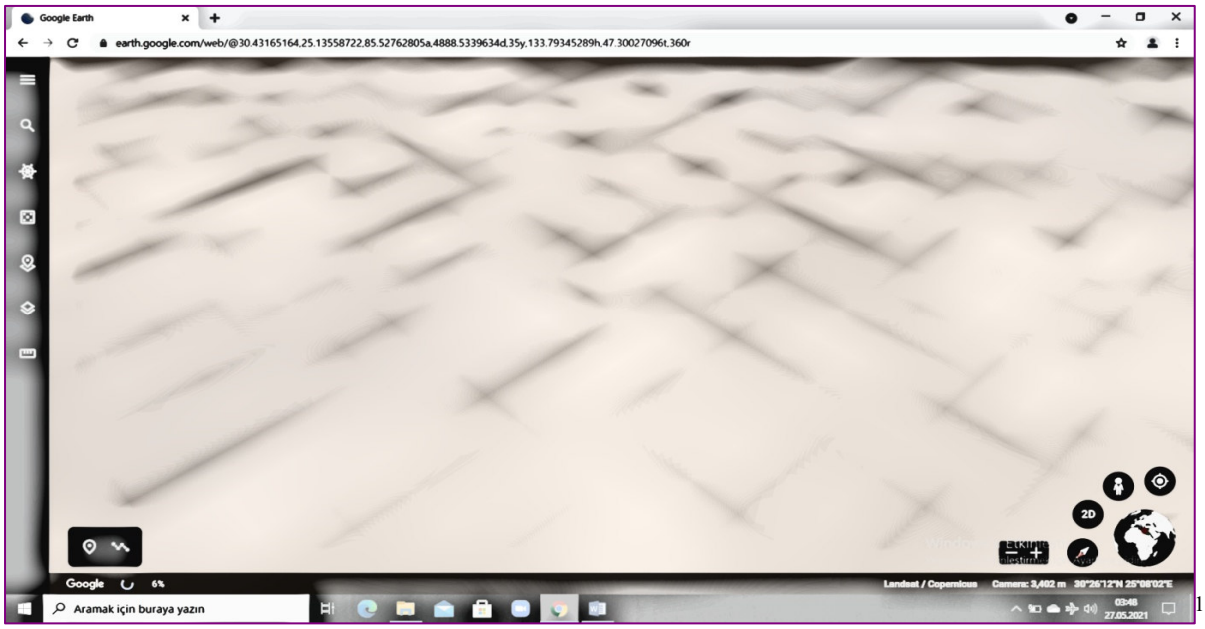
IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

FİZİK BİLİMİNİN ARKEOLOJİ İLE İMTİHANI; SAHRA ÇÖLÜ'NÜN ALTINDA YATAN UYGARLIK

Ülkü AYTAN
Arkeolog-Avukat -Yazar
ORCID: 0000-0003-1466-4337

"Her zaman dünyayı yerinden oynatacak bir sonuç bulma şansımız vardır"John Stewart Bell.

[1]

[1] https://earth.google.com/web/@30.43165164,25.13558722,85.52762805a,4888.5339634d,35y,133. 79345289h ,47.30027096t,360r[1]

ÖZET

Bilim, bir bütün olarak farklı disiplinlerin birbirini etkilemesi, desteklemesi ile gelişen bir oluşumdur. Bu disiplinler arasında Fizik bilimi, bilimin tam merkezinde yer almakta ve yaşamın her alanını fazlasıyla etkilemekte ve açıklamaktadır.

Fizik bilimindeki her yeni tespiti ile farklı disiplinler kendisine yeniden çekidüzen vermektedir. Sosyal oluşumlar dahi "sosyal entropi" kuramıyla açıklanabilir hale gelmiştir. Fizik, yaşamın her alanını bu kadar etkileyebiliyor ise elbette arkeolojiyi de etkileyen bir yönü vardır. Birbirinden bu kadar farklı iki disiplin hangi noktada buluşuyor olabilir? Arkeoloji gibi somut, elle tutulabilir, gözle görülebilir materyalleri inceleyerek yaşamı kronolojik olarak anlaşılır kılan bir bilim ile, Fizik bilimi gbi son derece soyut, elle tutulamaz, gözle görülemez, varlığı sadece bıraktığı izlere göre tespit edilebilen son derece soyut bir bilim hangi noktada bir araya gelebilir? Bugüne kadar hiçbir Fizikçinin bir atom görmediği sabittir.

Bu çalışmamda Fizik Biliminin Arkeolojiyi hangi yönden etkilediğine dair örnekler sunulacaktır.

Fizik Bilimi tarafından yapılan araştırmalar incelenerek bilebildiğimiz arkeolojik veriler ile karşılaştırılmış ve genel hatları ile irdelenmiştir. Sunumumda bu karşılaştırmalar sonucundaki bazı tespitlerim, düşüncelerim ve önerilerim sunulacaktır…"

Anahtar Kelimeler: Arkeoloji, Fizik, Bilim

PHYSICS PUT TO THE TEST OF ARCHEOLOGY; THE CIVILIZATION UNDER THE SAHRA DESERT

ABSTRACT

Science brings together different disciplines, each influencing and supporting others. Physics is among these fields, right at the center of science, impacting and explaining all aspects of life.

Every new finding in the field of Physics impacts multiple other fields. Even social interactions can be explained through social entropy theory. If Physics can have such an impact on all aspects of life sciences, they can definitely influence Archeology.Where would these two very different fields meet?

Archeology is a concrete, tangible field that researches artifacts visible to the naked eye and ties them together chronologically. Physics is abstract, untangible, and validated through measuring the results/impacts of theoretical concepts. Where would these two meet? No physicist has yet been able to see an atom.

This research will present examples of how the field of Physics has influenced the field of Archeology.

Physics research will be reviewed and compared to the current archeological knowledge at a high level. My presentation will cover my findings, thoughts and my proposals on this topic.

Keywords: Archaeology, Physical, Science

GİRİŞ

Sahra olarak adlandırılan çöl bölgesinin altında bir uygarlık mevcuttur.

Doğa köşeli bir oluşum gösteremez. Köşeli bir oluşum var ise mutlaka insan zihninin bir ürünüdür.[2]

[2] Söğüt,Bilal, Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Anabilim Dalı öğretim görevlisi-2013 Antik Mimari dersleri.

Yukarıdaki fotoğraf ve kitabımdaki diğer tüm fotoğraflar Google Earth'dan alınmış birer ekran görüntüsüdür.
Google Earth aracılığı ile tespit etmiş olduğum kentler bu uygarlığın boyutlarını, gelişmişlik seviyesi göstermektedir. Aşağıda gerekçelerim sunulmuştur. Dipnotta bu ekran görüntüsünün diğer tüm fotoğraflarda koordinatlarını gösteren linki ve erişim tarihleri detaylı olarak sunulmuştur. Günümüzde "Mısır" olarak adlandırılan "Mısır ülkesi" yaklaşık 250 yıldır bütün dünyadan Bilim insanları tarafından oldukça detaylı incelenmektedir.
Burada, yukarıda ve diğer sayfalarda sunmuş olduğum fotoğraflar ile, Mısır'da tespit edilen, bilimsel araştırmalarda tarihlemeleri yapılan arkeolojik buluntulardan bazıları baz alınarak bilim dünyası tarafından kabul edilen oluşumlar, bölge hakkında bilinenler tarafımdan yorumlanıp, tespit ettiğim sonuçlar ve önerilerimin sunulacaktır.

1-) Öncelikle "MISIR" isminden başlayalım;
Bugün Mısır adıyla anılan bölge antik çağlar boyunca farklı isimler ile anılmıştır. Son isimlendirme "Mısır'dır. Mısır, Kem ülkesi denilen ve "bilinmeyen, esrarengiz" anlamında Egypt olarak bugüne kadar adlandırılmıştır.
[3]Antik Yunanlılar antik Kem Ülkesine esrarengiz ve anlaşılmaz şey anlamına gelen "Egypt" (Mısır) adını vermişlerdi. [4] Mısır Ölüler kitabında ise Mısır'dan "Tamera" diye bahsedilir.
Mısır'a Kem ülkesi denilmesinin nedeni "Karanlık, yanıp kararmış anlamındadır"[5]
Neden "yanıp kararmış" anlamında Kem ülkesi denildiğinin nedenleri de aşağıda tarafımdan ilginç bir şekilde açıklanacaktır.

2-) Kem[6] ülkesinin yöneticisi firavundur.
Firavun, "büyük ev" anlamına gelen Yunanca bir kelimedir.[7] Firavuna adıyla hitap edilmez "büyük evin sakini" denilebilecek bir lakapla anılırdı. Firavunun sarayı yani Kutsal İmparatorun sarayı saray olmaktan çok uzaktı. Sadece geniş salonlar ve havuzlu büyük bahçelerden oluşan rahat bir konaktı. Tinis Krallarının saraylarına büyük ev manasına "Per Aa" denirdi. Bu isim Menfis devrinde doğrudan doğruya kralı ifade eder. Pharaon ünvanı Per Aa'dan çıkmıştır.[8]

[3] https://www.penfield.edu/webpages/jgiotto/onlinetextbook.cfm?subpage=1525828 (12.05.2021)
[4] Livgara, Giorgio.A. Teb Sayfa 9 (Çev.İnci Kut), Yeni Yüksektepe Kültür Derneği, Eser Matbaacılık-(975-95278-0-4)
[5] Livgara, Giorgio.A. Teb Sayfa 38 (Çev.İnci Kut), Yeni Yüksektepe Kültür Derneği, Eser Matbaacılık-(975-95278-0-4)
[6] https://en.wikipedia.org/wiki/Egypt
[7] https://www.penfield.edu/webpages/jgiotto/onlinetextbook.cfm?subpage=1525828 (12.05.2021)
[8] M.Tevfik Bey-Samih Rifat Bey-Akçuraoğlu Yusuf Bey-reşit Galip Bey-Hasan Cemil Bey-Afet Hanımefendi-Baki Bey-İsmail Hakkı Bey-Reşit Saffet Bey-Sadri Maksudi Bey-Şemseddin Bey-Şemsi Bey-Yusuf Ziya Bey, (1932), Tarih I, Tarihtenevvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar, Devlet Matbaası, İstanbul. (sayfa:109)

"Nil'in sağında ve solunda kayalıklı tepeler vardır. Nil'in geçtiği vadi 1000 kilometredir. Orta genişliği 15 kilometredir, hiçbir yerde 20 kilometreden fazla genişliği yoktur."[9]

3-) Bilebildiğimiz kadarıyla, Eski Mısır "kentsiz bir medeniyet" olarak tanımlanmıştır.[10]
Dünya uygarlıkları içerisinde Mısır'ın ayrı bir yeri olduğu sabittir. Dünyanın pek çok yerindeki arkeolojik araştırmalar o yerin paleozoik çağa kadar kronolojik sürekliliğini vermekteyken Mısır'da bu mümkün olmamıştır.
Milattan önce beşinci binyılın başlarında yerleşik topluluklar ilk kez tarih sahnesine çıkmıştır.[11] Anıtsal mezar yapılarındaki ve tapınaklardaki yazıtlar ve resimler Mısır uygarlığının boyutlarını görsel olarak bize anlatmaktadır.
Mısır yazısı bile tek başına gelişmişliğin boyutlarını anlatan en önemli veridir.
"İlk Mısır yazısının bulunması Abdju'daki Sülale öncesi bir mezardan Narmer'den yaklaşık 150 yıl önce yaşamış bir hükümdarın mezarından günümüze ulaşan kemik etiketlere tarihlenmektedir."[12]

Benim tarafımdan bu yazıda cevaplanacak sorular:
1-) Bu insanlar nerede yaşadılar? Birinci soru bu.
2-) İkinci soru: Ne oldu, nasıl oldu, ne zaman oldu?
3-) Üçüncü soru: Çölün altında ne var?

Öncelikle, kronolojik liste ile başlayarak diğer sayfalarda dünyanın çeşitli müzelerindeki arkeolojik buluntuları sunuyorum. Mısır'ın geçmiş uygarlığının boyutlarının gözümüzde canlandırılması böylece daha kolay olacaktır.

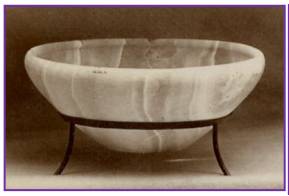
Literatürde kabul edilen "Yeni Krallık" dönemine kadar kronoloji:[13]
Erken Hanedan Dönemi…..2950-2575……..……..…375 yıl
Eski Krallık Dönemi:…… .2575-2125……..…..……...…. 450 yıl
Birinci Ara Dönem……..2125-1975……..…..……..……...…..……..….150 yıl

Erken Hanedanlar öncesi, Erken Hanedanlar dönemi, 3.-4.-5.-6. hanedanlar Döneminden günümüze ulaşan, toplumun yaşam tarzı ve gelişmişlik düzeyini gösteren bazı arkeolojik materyaller:

[9] M.Tevfik Bey-Samih Rifat Bey-Akçuraoğlu Yusuf Bey-reşit Galip Bey-Hasan Cemil Bey-Afet Hanımefendi-Baki Bey-İsmail Hakkı Bey-Reşit Saffet Bey-Sadri Maksudi Bey-Şemseddin Bey-Şemsi Bey-Yusuf Ziya Bey, (1932), Tarih I, Tarihtenevvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar, Devlet Matbaası, İstanbul. (Sayfa:102)
[10] Erişken, Ramazan, Eski Mısır'da Başkentler, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İzmir, 2020
[11] Wilkinson, Toby, Eski Mısır, Say Yayınları, 2010 (Çeviren: Ümit Hüsrev Yolsal) 2016-İstanbul
[12] Wilkinson, Toby, Eski Mısır, Say Yayınları, 2010 (Çeviren: Ümit Hüsrev Yolsal) 2016-İstanbul (sayfa 83-84)
[13] Wılkınson, Toby, Eski Mısır, Say Yayınları, 2010 (Çeviren: Ümit Hüsrev Yolsal) 2016-İstanbul

3900–3650 [14]

3600 boyalı keten[15]

3100–2649[16]

2750-2650[17]

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Konunun tartışılması;

Mısır uygarlığının gelişmişlik düzeyinin algılanabilmesi için yukarıda sunmuş olduğum arkeolojik buluntuları inceleyelim; minimal olarak, en basitinden "keten" buluntuları ve diğer buluntuları ele alalım:

Museo Egizio'da bulunan, günümüzden 5600 yıl önceye tarihlenen keten kumaş bize arkeolojik açıdan ne anlatır?

Günümüzden 5600 yıl önceki yaşayan bu insanlar, yerleşik yaşama geçmiş, beslenme, barınma, güvenlik ihtiyaçlarını karşılamış, örtünme konusunu aşmış, keten bitkisini keşfetmiş, keten bitkisinin özelliklerini çözmüş, işlemiş, dokumuş, dokumak için gerekli tezgâhları yapmış, boyamış, desenler çizmiş, endüstriyel olarak üretmiş, günlük kullanımına sokmuş, hatta mezar hediyesi olarak kullanma aşamasına gelmiştir.

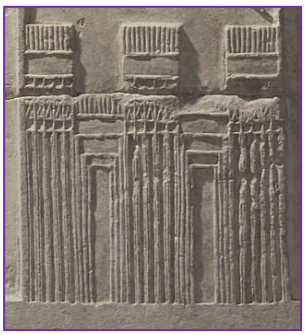
İnsan, paleolitik çağdan itibaren yaşadığı çevreyi, ortamını, faaliyetlerini ve kullandığı materyalleri mağara duvarlarından başlamak üzere bulabildiği her yere, uygun materyaller üzerine betimlemiştir. Buna göre Mısırlılar yaşadıkları ortamı, mimari yapıları Hanedanlar Öncesi Narmer döneminden itibaren, bin yıllar boyunca çeşitli materyaller üzerine gerek sembolik, gerek gerçek görünümleri ile betimlemişlerdir,

[14] https://www.metmuseum.org/art/collection/search/547212?searchField=All&sortBy=Relevance&deptids= 10& when=8000-2000+B.C.& ft=*& offset=2240& rpp=80& pos=2318 (Erişim Tarihi:22.06.2021)

[15] https://en.wikipedia.org/wiki/Gerzeh_culture

[16] https://www.metmuseum.org/art/collection/search/547532?searchField=All&sortBy=Relevance& deptids= 10& when=8000-2000+B.C.& ft=*& offset=1840& rpp=80& pos=1847

[17]https://en.wikipedia.org/wiki/File:LimestoneVesselWithGoldCoverFromTombOfKhasekhemwy1-BritishMuseum -August21-08.jpg

Yılan Kral Steli
Djet = Yılan kral (yazıt / ithaf / imza)
(-3100- -2900) Djet'in mezarı (Abydos)[18]

1. Hanedan Dönemi, (2950-2750) Djet'in serekhini ve bir mahkeme yetkilisi Sekhemkasedj'in adını taşıyan bir nesnenin parçası, Mısır Müzesi .

4950 yıl önce ölümden sonraki yaşamları için yapmış oldukları defin alanları; planlı, düzenli, anıtsal ve muhteşem yapılanmalar.
Buraya kadar sunmuş olduğum fotoğraflar ve kayıtlardan görüldüğü üzere Mısır halkı yaklaşık 5000 yıl öncesinden başlayarak gelişmiş bir toplum olarak ortaya çıkmış ve gelişerek de binyıllar boyunca yaşamıştır.

1-) BU İNSANLAR NEREDE YAŞADILAR? BİRİNCİ SORU BU.

Peki bu kadar gelişmiş bir toplum nerede yaşadı, nerede ikamet etti? Gümümüze kalan krallara, yüksek memurlara ait mezar yapılarında, tapınaklarda bulunan betimlemeleri gösteren yaşam alanları nerede? "cephesi sarayı andıran etkileyici mezarlar"[19] apaçık ortadayken bu betimlemelerin asıl kaynağı olan sarayların hiç birisi ortada yoktur.
Yukarıdaki sayfalarda belirtildiği üzere, "Firavun" kelimesi "büyük ev"[20] anlamına geliyor ise, Firavuna adıyla hitap edilmiyor ve "büyük evin sakini" denilebilecek bir lakapla anılıyor ise büyük ev olarak kastedilen büyük ev nerede?
Milattan önce 3100 yılından Milattan önce 1550 yıllarına kadar, 1500 yıl boyunca aynı tip mobilya ayağını kullanan bir toplumun mimaride de aynı paralelliği ve mimari sadakati göstermesi gerekir;

[18] https://collections.louvre.fr/ark:/53355/cl010012035(Erişim Tarihi:29.06.2021)
[19] Wılkınson, Toby, Eski Mısır, Say Yayınları, 2010 (Çeviren: Ümit Hüsrev Yolsal) 2016-İstanbul (sayfa 93)
[20] https://www.penfield.edu/webpages/jgiotto/onlinetextbook.cfm?subpage=1525828 (12.05.2021)

3100–2650 [21]

2680-2258[22]

2065-1781[23]

1550–1186[24]

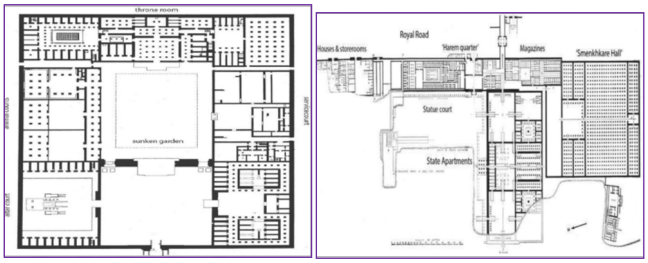
Benim önerime göre; Görülen o ki: günümüz Mısır'ı milattan önce 2200'lerden önceki dönemin sadece nekropol ve tapınım bölgeleridir. Mısırlılar, 2200 yılından önce çölün altında kalan muazzam kentlerde yaşamlarını sürdürmüşlerdir.
Sarayları, heykelleri, okulları, işlikleri, atölyeleri, kentleri, eyaletleri tümüyle çölün altındadır. Bugün ortada olan kalıntıların anlamı budur.
Tespit edilebilen başkentler, milattan önce 2200 yıllarında başlayan Birinci Ara Dönemden sonraki başkentlerdir. 1353-1336 yıllarında kurulan Amarna, Eski Mısır kentinin en eksiksiz örneğidir**.** Buradaki sarayda bulunan Kralın Evinin Bahçesi, Karnak'taki Büyük Bahçelerle paralellik göstermektedir. Bahçeler Mısır'a özgüdür. Eski krallıktan beri var olan bahçelerdeki yapı aynen korunagelmiştir"**[25]** Amarna, Birinci Ara Dönemden neredeyse bin yıl sonra kurulmuştur.
Planlı bir kent prototipi olan, I. Tutmose döneminden (1493-1481)[26] kayıtlar veren Deyr el-Medine köyüdür. Burada yaşayan işçiler, yaklaşık 500 yıl boyunca mezar kazmış ve süslemişlerdir.[27] Aşağıda sunulan Deyr el Medine planı ile tarafımdan 27.05.2021 tarihinde tespit edilmiş olan kent planının ne kadar benzer olduğu görülmektedir;

[21] https://www.metmuseum.org/art/collection/search/547404?searchField=All&sortBy=Relevance& de ptids=10& when=8000-2000+B.C.& ft=*&offset=720&rpp=80&pos=757(Erişim Tarihi: 22.06.2021)
[22] https://art.thewalters.org/detail/33600/animal-leg-2/(Erişim Tarihi: 22.06.2021)
[23] https://museoarcheologiconazionaledifirenze.wordpress.com/category/sezione-egizia/ (Erişim Tarihi:09.07 .2021)
[24] https://www.louvre.fr/en/explore/visitor-trails/journey-along-the-nile
[25] Erişken, Ramazan, Eski Mısır'da Başkentler, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İzmir, 2020
[26] Wilkinson, Toby, Eski Mısır, Say Yayınları, 2010 (Çeviren: Ümit Hüsrev Yolsal) 2016-İstanbul
[27] Erişken, Ramazan, Eski Mısır'da Başkentler, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İzmir, 2020

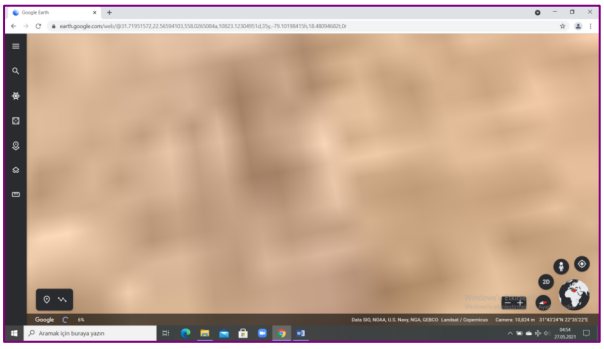
Deyr el Medine https://earth.google.com /web/@30.51523 649, 24.7453967,234.6369 7129a,13359.67358998d, 35y,88.75987354h,17.95716132t,0r[28]

Amarna'da (1353-1336) kazılan saray yapısının planı bir krala yakışır saray profili çizmektedir. Mısırlıların geleneklerine bağlı bir toplum oldukları göz önüne alındığında bu saray yapılarının eskiye dayanan bir evveliyatı olduğu düşünülmelidir.

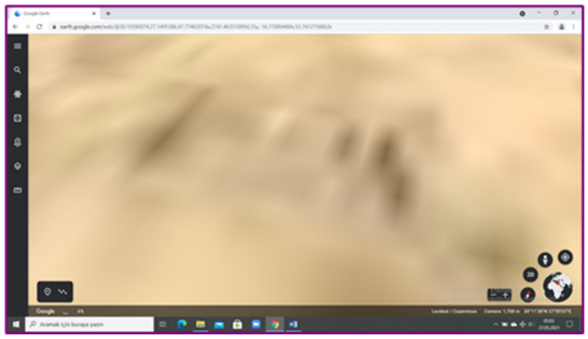
Amarna, Büyük saray ile kuzey sarayının planı[29]

Aşağıda, 27.05.2021 tarihinde tespit ettiğim, saray ya da önemli binalar olabilecek bir planlama profili gösteren çölün altında bulunan oluşumlardan iki tanesini sunuyorum:

https://earth.google.com/web/@31.71951572, 22.56594103,558.0265084a,10823.12304951 d, 35y,-79.10198415h,18.48094682t,0r[30]

[28]Google Earth (Erişim Tarihi:27.05.2021)
[29] Erişken, Ramazan, Eski Mısır'da Başkentler, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İzmir, 2020
[30] Google Earth (Erişim Tarihi:27.05.2021)

https://earth.google.com/web/@30.19390074,27.1495386,47.77463074a,2741.46351099d,35,- 16.77089486h,52.74121588t,0r[31]

1353-1336 'ya tarihlenen Amarna sarayı ile 4. Hanedan zamanına 2575-2125'e tarihlenen Gize piramitlerini arasında yaklaşık 1222 yıl olduğu halde her iki yapıda da hemen hemen aynı teknikler, malzemeler, gösterişli bir mimari, lüks malzemelerin kullanılmış olması, bin yıldan fazla bir zaman geçtiği halde mimaride bir geleneksellik ve devamlılık olduğunun gösterir. Mmilattan önce 2200 yıllarına kadarki dönemdeki kralların, yönetici sınıfın nerdeyse yok denecek kadar az heykelinin olması, ya hiç heykelinin bulunamamış olması, yine 20-30 yıl ve hatta daha fazla saltanat sürmüş krallara ait bulunan heykellerinin ya da bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar az olması hayatın olağan akışına aykırıdır. Örneğin Keops olarak bilinen Hufu'nun piramidi en büyük piramit, (2545-2525) olmasına karşın "Hufu hakkında hemen hemen hiçbir şeyin bilinmemesi"[32], buna karşın yeğeni Hemiunu'nun Gize'deki mezarında gerçek boyutlarında yapılmış bir heykelinin bulunması da oldukça ironiktir. Hufu'nun kesin gözüyle bakılmamakla beraber ona ait olduğu düşünülen tek heykeli fildişinden yapılmış, 7,5 santimetre büyüklüğünde bir figürandır.
Keops, Bugüne kalan 4 inçlik bir heykeli dışında tasvir edilen bir eseri yoktur. Kendi piramidinin yapımı 20 yıl sürmüştür. [33]Günümüze kalan kalıtlardan anlaşıldığı kadarıyla, mimaride ulaşmış oldukları düzey de göz önüne alındığında hiç de mütevazi bir yaşam sürmedikleri görülmektedir.
Bu durumda, Milattan Önce 2200'den önceki saray yapıları nerede?
Sarayları, yaşam alanları, planlı kentleri, tapınakları, heykelleri çölün altındadır.

2-) İKİNCİ SORU: NE OLDU, NASIL OLDU, NE ZAMAN OLDU?

FİZİK BİLİMİNİN ARKEOLOJİ İLE İMTİHANI: Karanlık madde;
Konumuz karanlık madde!
"Evren tek bir şekilde tasvir ediliyor: %5 normal madde, %27 karanlık madde ve %68 karanlık enerji…" [34]

[31] Google Earth (Erişim Tarihi:27.05.2021)
[32] Wılkınson, Toby, Eski Mısır, Say Yayınları, 2010 (Çeviren: Ümit Hüsrev Yolsal) 2016-İstanbul (sayfa 114)
[33] https://tr.wikipedia.org/wiki/Keops(Erişim Tarihi: 22.06.2021)
[34] https://evrimagaci.org/karanlik-enerji-nedir-karanlik-enerjinin-ne-oldugunu-neden-hala-bilmiyoruz-9629 (Eriş im Tarihi:09.05.2021)

Karanlık madde nedir?

Bilim insanları evrenin genişleme hızının kızla artmasının nedenlerini araştırırken bu hızı artıran bir nedenin olması gerektiğine karar vermiş ve bu varsayılan, ancak tanımlanamayan enerji ise "bilinmeyen enerji" anlamında "karanlık enerji" olarak adlandırmışlardır.[35] Karanlık enerjiden 1980 yılında ilk bahseden bilim insanı Alan Harvey Guth[36] evrenin büyük patlamadan sonra hızla genişlemesinin gizemli bir karanlık enerjinin varlığına bağlı olduğunu söylemişti.[37] "Karanlık enerji hiçbir şekilde gözlemlenemiyor. Sadece kuramsal sonuçlardan yapılan çıkarımlarla dolaylı olarak varlığından bahsediliyor"[38] (NASA'nın oluşturduğu grafik) [39]

"En kabul gören, karanlık enerji bir evren sabiti olarak kabul görüyor."40 "NASA'da çalışan astrofizikçiler karanlık maddenin varlığının etkilerini yaptıkları başarıyla sonuçlanan bir simülüzasyonun ile açıkladılar. Karanlık maddenin ışığın tüm dalga boyları ile herhangi bir etkileşimi yok. Karanlık madde hiçbir dalga boyunda ışık yaymıyor, ışığı emmiyor da." [41]

"Karanlık madde ağırdır ve derin uzayı oluşturup yapılandıran yapıcı bir maddedir. Bir çeşit çok yoğun akışkanlığı olan sıvılar gibidir denilebilir. Çok hızlı hareket edemiyor. 2004 yılında bir teleskobun yakaladığı bir görüntülerde bir tabirle hayaletimsi olduğu tespit edildi. Karanlık madde hiçbir etkileşime girmediği için bir hayalet gibi yoluna devam ediyor." [42]Karanlık maddenin Bilim adamları tarafından bugüne kadar tespit edilebilmiş bir etkisi yoktur. Ancak, New York Üniversitesinden Michael R. Rampino adlı jeolog tarafından yapılan bir araştırma sonucunda karanlık maddenin dinozorların yok oluşu ve diğer bütün toplu yok oluşlar ile ilgisinin olabileceği ve toplu yok oluşları tetiklemiş olabileceği öne sürülmüştür. "Buna göre dünyanın geçmişindeki toplu yok oluşları tahmini olarak 26 ila 30 milyon yılda bir gerçekleştiğini ve güneş sisteminin galaksimizin diskinden geçmesi ile aynı döneme denk geldiğinin gerçekleştiğini açıklamıştır."[43]"Geçmişte bilim adamları karanlık maddeyle bu şekilde bir bağlantı olduğunu da belirtmişlerdir. Teori olarak galaksimizin düzlemindeki belki de gaz ve toz bulutları sarsılarak kuyruklu yıldızların yörüngelerinden çıkarak dünyamıza çarpmasına neden olmuş olabilir.

---

[35] Popüler Bilim TV Belgesel – Video, Karanlık Madde ve Karanlık Enerji | Evren'in Esrarengiz Bilinmeyenleri, https://www.youtube.com/watch?v=CjjJXROeLJ4&t=1235s, (Erişim Tarihi:09.05.2021)

[36] "Alan HarveyGuth (d. 27 Şubat 1947), Amerikalı teorik fizikçi ve kozmolog. Temel parçacık teorisi üzerine araştırma yapmış ve bu teorinin evrenin ilk aşamalarına nasıl uygulanabileceğini incelemiştir. Günümüzde Massachusetts Teknoloji Enstitüsü fizik bölümünde profesörlük yapan Guth, kozmik enflasyon teorisinin yaratıcısıdır. 1968 yılında MIT'de fizik bölümünü bitirmiş ve yine bu üniversitede fizik masterı ve doktorası yapmıştır.Cornell Üniversitesi'nde daha genç bir parçacık fizikçisiyken 1979 yılında enflasyon teorisini ortaya atmış ve bununla ilgili ilk seminerini Ocak 1980'de vermiştir."1981=https://tr.wikipedia.org/wiki/Alan_Guth (Erişim Tarihi: 09.05.2021)

[37] Popüler Bilim TV Belgesel – Video, Karanlık Madde ve Karanlık Enerji | Evren'in Esrarengiz Bilinmeyenleri, https://www.youtube.com/watch?v=CjjJXROeLJ4&t=1235s, (Erişim Tarihi:09.05.2021)

[38] Popüler Bilim TV Belgesel – Video, Karanlık Madde ve Karanlık Enerji | Evren'in Esrarengiz Bilinmeyenleri, https://www.youtube.com/watch?v=CjjJXROeLJ4&t=1235s, (Erişim Tarihi:09.05.2021)

[39] Popüler Bilim TV Belgesel – Video, Karanlık Madde ve Karanlık Enerji | Evren'in Esrarengiz Bilinmeyenleri, https://www.youtube.com/watch?v=CjjJXROeLJ4&t=1235s, (Erişim Tarihi:09.05.2021)

[40] Popüler Bilim TV Belgesel – Video, Karanlık Madde ve Karanlık Enerji | Evren'in Esrarengiz Bilinmeyenleri, https://www.youtube.com/watch?v=CjjJXROeLJ4&t=1235s, (Erişim Tarihi:09.05.2021)

[41] Popüler Bilim TV Belgesel – Video, Karanlık Madde ve Karanlık Enerji | Evren'in Esrarengiz Bilinmeyenleri, https://www.youtube.com/watch?v=CjjJXROeLJ4&t=1235s, (Erişim Tarihi:09.05.2021)

[42] Popüler Bilim TV Belgesel – Video, Karanlık Madde ve Karanlık Enerji | Evren'in Esrarengiz Bilinmeyenleri, https://www.youtube.com/watch?v=CjjJXROeLJ4&t=1235s, (Erişim Tarihi:09.05.2021)

[43] Popüler Bilim TV Belgesel – Video, Karanlık Madde ve Karanlık Enerji | Evren'in Esrarengiz Bilinmeyenleri, https://www.youtube.com/watch?v=CjjJXROeLJ4&t=1235s, (Erişim Tarihi:09.05.2021)

Ancak Rampinonon teorisi teoriyi bir adım öteye taşıyarak karanlık maddenin de dünyada volkanik patlamalar gibi devasa sonuçlara yol açan nedenlerden olabileceğiydi. Eğer doğruysa bu teori dünya üzerinde gerçekleşen birçok toplu yok oluşun nedenini açıklayabilir.
Karanlık madde geçmişte dünya üzerinde birçok etkiye neden olmuş olabilir. Karanlık maddenin henüz ne olduğu bilinmese de bilim adamları uzayda bir yerlerde olduğunu biliyorlar. Çünkü karanlık madde diğer nesnelere çekim gücü uyguluyor. Galaksimizde her ışık yılı karelik alanın bir güneş kütlesi kadar karanlık madde içerdiği tahmin ediliyor.
- Karanlık madde bulutları, uzak kuyruklu yıldızların yörüngelerini saptırıp onları iç güneş sistemine yönlendirip onların dünyaya çarpabilecek bir konuma getiriyor olabilir.
- Bu bulutlar galaktik güneş sistemi düzleminden geçerken gezegenimizin yerçekimi etkisine kapılıp büyük etkilere de neden olmuş olabilir.
- Senaryoya göre daha sonra bu karanlık madde parçacıkları dünyanın yörüngesini kilitleyip ardından dünyanın çekirdeğine düşmeye başlayabilir.
- Ve burada normal madde ile etkileşime geçerek ısı açığa çıkarabilirler.
- Bu durumda dünyanın çekirdek sıcaklığı birkaç yüz derece artabilir.
- Bu ekstra sıcaklık sonuç olarak dünyanın yüzeyine taşınarak kıtaların ayrışmasıyla ya da küresel iklim değişikliklerine yol açmış olabilir.
Biliminsanları bu düşünceye sıcak bakmaktadırlar.[44]

Ekvator; sıcak ve kurak, çöl iklimi

Pek çok kişi için ekvator = sıcak, kurak ve çöldür.
Ancak dünya haritası incelendiğinde ekvator çizgisi olarak kabul edilen, kuzey ve güney yarımküreleri birbirinden ayıran "O" (sıfırıncı) sanal paralelin bulunduğu bölge hiç de sıcak ve kurak, çöl ikliminde olmadığı görülmektedir. Tersine oldukça yeşil bir bölgedir. Çölleşme ilginç bir şekilde ekvator çizgisinin epey bir kuzeyinde yer alır, Afrika'nın batı sahilinden başlayarak çaprazlama olarak neredeyse Asya kıtasının sonuna kadar devam eder. [45]
Bugünkü Afrika kıtasının kuzey bölgesi günümüzden 4200 yıldan önce günümüzdeki gibi değildi. Afrika Kıtasının kuzeyini oluşturan Sahra çölünün bir zamanlar çöl olmadığı uzmanlarca kanıtlanmıştır. Sahra ismi Arapça "boşluk" anlamına gelen "Al-Zahara" dan türetilmiştir.[46]
"Yaklaşık 5000 yıl önce de bu yağmurların kesildiği sonucuna vardılar. Jeologlar bu zaman aralığında Afrika'nın nemli dönemi olarak adlandırılır ve yeşil sahra olarak da adlandırılır."[47]"4000 bin yıl öncesine dek Günümüzde Sahra çölünü saran kumların yerinde geniş göller vardı"[48] 2500 yıllarında, ekvatorun kuzeyindeki Afrika'da temelde modern iklim koşulları mevcuttu. Milattan önce üç binlerden sonra Sahra kurudu. MÖ 2000 civarında Akdeniz kıyılarının güneyinde ve Nil vadisinin batısındaki topraklar, yalnızca sınırlı sayıda çoban ve vaha çiftçisini destekleyen çöl bölgeleri haline geldi. Eski Krallık kralları tarafından kurulan merkezi sistem bozuldu.[49]

---

[44] Popüler Bilim TV Belgesel – Video, Karanlık Madde ve Karanlık Enerji | Evren'in Esrarengiz Bilinmeyenleri, https://www.youtube.com/watch?v=CjjJXROeLJ4&t=1235s, (Erişim Tarihi:09.05.2021)
[45] https://www.nationsonline.org/oneworld/map/physical_world_map.htm(Erişim Tarihi:09.05.2021)
[46] https://www.youtube.com/watch?v=8WfFFg2Y4Pk (Erişim Tarihi:09.05.2021)
[47] https://www.youtube.com/watch?v=8WfFFg2Y4Pk(Erişim Tarihi:09.05.2021)
[48] https://khosann.com/(Erişim Tarihi:09.05.2021)
[49] Herlin, Susan,J, Yaklaşık 1500'e kadar Antik Afrika Medeniyetleri , tarih İçin Metin Eki ve Çalışma Kılavuzu, (2003) https://web.archive.org/web/20030823031522/http://www.louisville.edu/a-s/history/herlin/textsup.htm (Erişim Tarihi:12.05.2021)

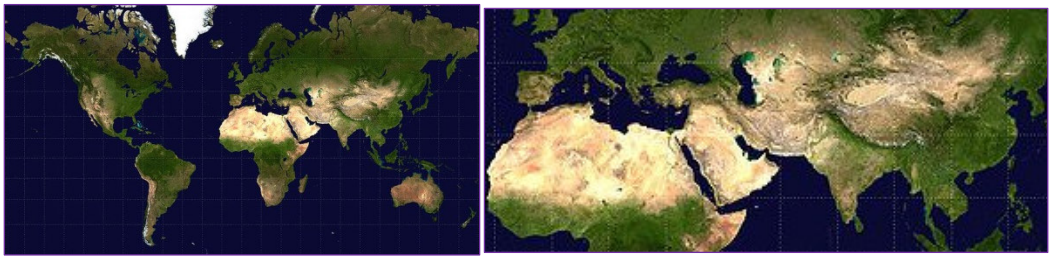

Benim Önerim

Bilim adamları, güneş sistemi boyunca hareket eden kuyruklu yıldızların yörüngelerinde bulunan gezegenler üzerindeki çarpma sonucu oluşan krater kayıtlarının, bu kuyruklu yıldızların neden oldukları farklı boyutlardaki etkilerinin ve ortalama aralıklarını belirlenebilmesi için kullanılabileceğini tespit etmiştir. Bu etkilerin, dinozor neslinin yok oluşu ile birlikte, iklimsel ve çevresel değişikliklerin diğer tüm ani yok oluşları açıklayabileceği günümüzde kabul edilen bir olgudur.[50] Moritanya kıyılarındaki derin deniz tortuları Yeşil Sahra için en iyi kanıtlardandır. Sahra'da yaklaşık olarak 5000 yıl önce yağmurların kesildiği tespit edilmiştir. Jeologlar bu zaman aralığını "Yeşil Sahra" olarak tanımlayarak "Afrika'nın nemli Dönemini" tanımlamışlardır.[51] "Geçmişte bitki örtüsünün sahra ile birlikte Arap Yarımadasını da kapsadığı düşünülüyor.[52] "Sahra birkaç bin yıldır çöl olmuştur."[53]

Bilim insanlarınca tespit edilen bu sonuçlar ile dünyamıza tekrar bakıp değerlendirdiğimizde, görünen o ki:

20. derece batı, 45 derece doğu boylamları ile, 55 derece kuzey 10 derece kuzey enlemleri arasının, Sahra çölünün batısından başlayarak Çin Halk Cumhuriyetinin kuzeydoğu sınırına kadar olan bölgenin kurak ve çöl özellikleri gösterdiği görülmektedir.

Dünyanın "Merkatör projeksiyonu" kullanılarak elde edilmiş haritası,[54]

Yukarıdaki dünya haritasında görüldüğü üzere bir şey, Afrika kıtasının batısından başlayarak Asya kıtasının kuzeydoğu sınırına kadar çaprazlama yalayıp teyet geçmiştir.

Muhtemelen aynı olayda Afrika'nın doğu ucu olan Somali bölgesi de etkilenmiştir.

---

[50] https://www.researchgate.net/publication/251462000_Chapter_4_Catastrophe_impact_of_comets_and_ asteroids, (Erişim Tarihi:09.05.2021)

[51] Yılmaz, Faruk, Sahra Çölünün altında ne var, https://www.youtube.com/watch?v=8WfFFg2Y4Pk, (Erişim Tarihi:09.05.2021)

[52] Yılmaz, Faruk, Sahra Çölünün altında ne var, https://www.youtube.com/watch?v=8WfFFg2Y4Pk, (Erişim Tarihi:09.05.2021)

[53] https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_Africa#North_Africa, (Erişim tarihi:15.05.2021)

[54]https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Ftr.wikipedia.org%2Fwiki%2FD%25C3%25BCnya_haritas%25C4%25B1&psig=AOvVaw3d6_Jii7ROjUg5jflEaVfQ&ust=1620078692233000&source=images&cd=vfe&ved=2ahUKEwjyoPjI_avwAhWV47sIHe_eBnoQjB16BAgAEAg(Erişim Tarihi:09.05.2021)

Bununla birliktir Afrika'nın güney ucu ile aynı paralelde yer alan Avustralya kıtası ve Güney Amerika'nın güneydoğusu benzer bir etkiye maruz kalmıştır.

Aynı etkilenme Asya kıtasında etkilenen bölgesi ile aynı paralelde yer alan Kuzey Amerika'nın batı bölgesinde de gözlemlenmektedir. En büyük etkilenme Afrika'nın kuzeyinde yaşanmıştır.

"M.Ö. 2200 yıllarına ait tarihsel kayıtlara baktığımızda da, etraf bölgedeki tüm yerleşimlerin gerilediği, yerleşimlerin yaklaşık 200 yıl süren bir küçülmeye gittiği, sistemlerin çöktüğü, kent olarak nitelendirilen yerleşimlerin köy yerleşimlerine dönüştüğü tespit edilmiştir. 200 yıllık gerileme döneminden sonra da Akdeniz Bölgesinin farklı noktalarında arkeolojik olarak eski dönemden farklı yeni kültürel oluşumlara rastlanmıştır."[55]

Özellikle Mısır ülkesi açısından yer yerinden oynamıştır. Troya'da, Beycesultan'da, Limmi'de, Seyit Ömer'de, Liman Tepe, Aphrodidas, Alacahöyük'te yangın katları tespit edilmiştir. İlk Tunç Çağı I kültürü ortadan kalkar. İlk Tunç Çağının sonunda Anadolu yarımadası ve Ege dünyasında, Ege sahil kesiminde Orta Anadolu'da peç çok yerleşmede yangın ve yıkım tabakaları saptanmıştır. [56]

Bu yangın katları birbiriyle çağdaştır.[57] MÖ. 2200'lerde ticaret sistemleri etkilenmiş, bütün sistem çömüş, Yakındoğu, Anadolu ve Ege dünya sistemleri gerileme dönemine girmiştir. Daha sonra yeni bir oluşum başlamıştır.[58]" "Yaklaşık MÖ. 2000: Birçok Avrupa yerleşimi acımasızca yıkılır."[59]" Ortaya çıkan veriler ile ani ve kısa süreli bir soğuk iklim olayının Tibet'ten İtalya'ya kadar uzanan geniş bir anda daha az yağış ve su akışının azalmasına neden olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bu durumun Mısır eski Krallığı gibi erken dönem devletleri ve toplumlar üzerinde yıkıcı etkileri olduğu tespit edilmiştir."[60] "İzlanda'da, Birleşik Krallık, İtalya'da, Batı Tibet'te daha kuru koşullar, kurumaya yönelik etkiler tespit edildi."[61]

Benim görüşüme göre, yukarıda "karanlık maddenin olası sonuçları" ile değerlendirildiğinde, dünya coğrafyasının neredeyse üçte birini etkilemiş bu kadar büyük çaplı bir etki "karanlık madde"nin olası sonuçlarından birisi olabilir.

Karanlık maddenin etkisiyle yörüngesinden sapan ya da yörüngesi üzerinde dünya ile karşılaşan kuyruklu yıldızlar dünyamızı çaprazlama teğet geçerek yalayıp geçmiş, bu sırada tüm bölgeler yangın ve depremler ile yanmış yıkılmış, çölleşmiştir.

---

[55] Aytan, Ülkü, The History Lying Underneath The Mediterranean, Lambert Academic Publising,2020,

[56] Sarı, Deniz, İlk Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağında Batı Anadolu'nun Kültürel ve Siyasal Gelişimi, Masrop e-dergi, Mayıs 2012,

[57] Oy, Harun, İlk Tunç Çağ'da Batı Anadolu'nun Sosyo Ekonomik Yapısı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ tarihi Bilim Dalı, Konya,2011.

[58] Şahoğlu, Vasıf,MÖ. 3. Bin'de Anadolu ile Kikladlar Arasında Ticaret ve Karşılıklı İlişkiler, Karşıdan Karşıya, MÖ.3.Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu, Sabancı Üniversitesi, Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul,2011, (sayfa,176)

[59] Thomas R. Martin., (2017), Eski Yunan, Tarihöncesinden Hellenistik Çağ'a, (Çeviren:Ümit Hüsrev Yolsal), Say Yayınları, İstanbul.(sayfa:45)

[60] Fekri, Hassan, Bir Hanedanın Sonu, https://www.bbc.co.uk/history/ancient/egyptians/apocalypse _egypt_01 .shtm l (Erişim tarihi:12.05.2021)

[61] Fekri, Hassan, Bir Hanedanın Sonu, https://www.bbc.co.uk/history/ancient/egyptians/apocalypse_egypt_01 .shtml (Erişim tarihi:12.05.2021)

Karanlık maddenin etkisiyle oluşan bulutlar galaktik güneş sistemi düzleminden geçerken gezegenimizin yerçekimi etkisine kapılıp büyük etkilere de neden olmuş daha sonra bu karanlık madde parçacıkları dünyanın yörüngesini kilitleyip ardından dünyanın çekirdeğine düşmeye başlamış, normal madde ile etkileşime geçerek yüksek derecede ısı ortaya çıkmış, çekirdek sıcaklığı birkaç yüz derece artmış, dünyanın yüzeyinde muazzam bir küresel iklim değişikliğine yol açarak, 20. derece batı, 45 derece doğu boylamları ile, 55 derece kuzey 10 derece kuzey enlemleri arasının, yanıp kül olmasına, özellikle Afrika'nın kuzeyinin çölleşmesine neden olmuş olabilir. Bu açıdan bakıldığında etkilenen tüm bölgeler ayrı bir kitabın konusu olacak kadar geniş bir konudur. Bu nedenle tarafımdan burada sadece Mısır ülkesi açısından konu değerlendirilmektedir.

Mısır edebi metinlerinden Birinci Ara Döneme tarihlenen papürüslerin bazılarında yaşanan dönem tüm çıplaklığı ve açıklığı ile anlatılmaktadır. Leyden'de (No:1344) ile kayıtlı olarak muhafaza edilen "Apuur'un Sızlanışı" papürüsü[62] bunların en önemlilerindendir. Auupur isimli Mısır'lı Yazar'ın 12. Hanedanlıktan önceki bir yaşadığı düşünülmektedir.[63] "APUUR'UN SIZLANIŞI" papürüsünü yukarıda sunduğum önerim ile birebir örtüşmesi ve önemi nedeniyle bazı cümlelerini ayrı ayrı maddeleştirerek aynen aşağıda sunuyorum: (İpuver papürüsü olarak da bilinir)

"**APUUR'UN SIZLANIŞI"**

Çoğunluk nehre gömülüyor, dere mezar mumyalama yeri ise kanal. Tüm insanlar pis kıyafetler içinde….Nehir kanlı ve insanlar onu içiyor; onlar suya susayan insanlar olmayı bıraktılar…..Kapılar ve onların binaları alevlerle yanarak tükeniyor,…şehirler yıkılıyor ve Yukarı Mısır bir çöl….Çöl ülkeyi kapladı….İller harabeye dönmüş…Her şey harap bir halde…..İnlemeler ve ağıtlar ülkenin her yanında…..Bütün insanların saçları dökülüyor…..Hiçbir yerde tahıl yok.,…İnsanlar elbisesiz, merhemsiz ve yağsızlar. Herkes "Hiçbir şey kalmadı" diye söyleniyor….Ambarlar yıkık,…"[64]

Apuur'un sızlanışı papürüsündeki ifadeler ile örtüşen ifadelere başka bir papürüste;

"GEMİ KAZAZEDESİNİN HİKAYESİ"'nde rastlıyoruz:

"(... [Gökten] bir yıldız düştü ve onlar (çocuklarım, kardeşlerim ve karım) yıldızın getirdiği ateşin içine girdiler,

[62] Wallis Budge ,E.A, (Sir Ernest Alfred Tohmpson Wallıs),Antik Mısır Edebiyatı, İlya İzmir Yayınevi Matbaası,2013 (Sayfa 296)
[63] Wallis Budge, E.A, (Sir Ernest Alfred Tohmpson Wallıs), Antik Mısır Edebiyat, İlya İzmir Yayınevi Matbaası,2013 (Sayfa 295)
[64] Wallis Budge, E. A, (Sir Ernest Alfred Tohmpson Wallıs), Antik Mısır Edebiyatı, İlya İzmir Yayınevi Matbaası,2013 (Sayfa 296-300)

- Ateşte yanarlarken ben onlarla birlikte değildim,
- Ben onların arasında değildim, fakat içine düştüğüm acı beni öldürdü. Daha sonra hepsini birlikte gömmek için bir yer buldum…"[65]

Yukarıda sunmuş olduğum metinler Birinci Ara Dönemin vehametini bize anlatmaktadır.
Oluşumun dünya üzerindeki etkisinden sonra bütün bölge yanmış, yıkılmıştır. Zira daha sonra medeniyet sadece nehir kenarlarından başlamak üzere zamanla yeşermiştir. Nil nehrinin etrafında yeşeren Mısır medeniyeti ve Mezapotamya'da Fırat ve Dicle nehirlerinin etrafında yeşeren uygarlık, "Bereketli Hilal" bu felaketten sonra gelişen ve yeşeren yaşamsal alanların sonucudur. Milattan önce 2200'lerden önceki Mısır yazıtlarında ve edebi eserlerinde "çöl" ve çölü çağrıştıran hiçbir betime rastlanmaz.
Tam bu noktada yazımın başında belirtmiş olduğum: "Mısır'a Kem ülkesi denilmesinin nedeni "Karanlık, yanıp kararmış anlamındadır"[66]
betimlemesini yeniden belirtiyorum.
Evet, yukarıda açıkladığım nedenler ile Mısır yanıp kararmış, yanıp karardığı için de "KEM ÜLKESİ" olarak adlandırılmıştır. İsmi Mısır ya da başka her ne isimle adlandırılıyor olrsa olsun Sahra Çölünün altında muazzam bir uygarlık mevcuttur.

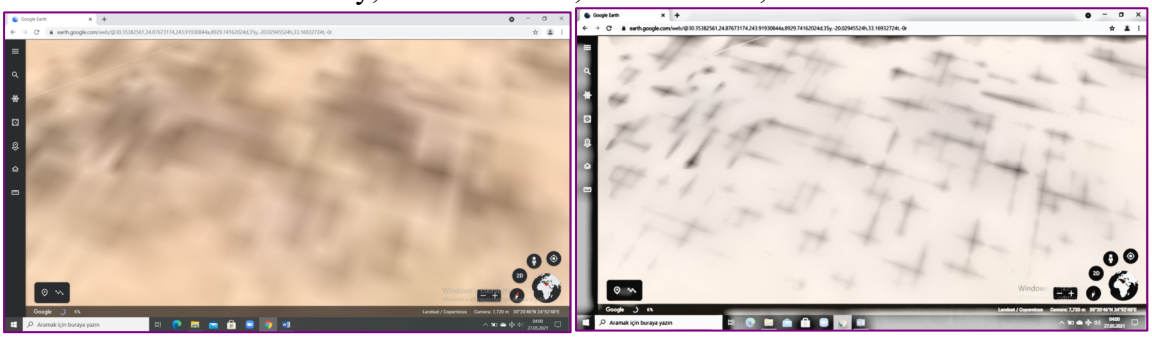
SONUÇ

3-) ÜÇÜNCÜ SORU: ÇÖLÜN ALTINDA NE VAR?

Sahra Çölünün altında aşağıda aşağıda Google Earth ekran görüntülerini ve linklerimi sunduğum muazzam, muhteşem uygarlık var!
Sfenks'in de bundan 100 yıl öncesine kadar kumlarla kaplı olduğunu, hatta Herodotos'ıun tarih kitabında da o dönemde (MÖ 5. Yüzyıl) tamamen kumların olduğu için
Herodotos'un Mısır gezisinde göremediği için Sfenks'ten hiç bahsetmediği gerçeğini de dikkate almalıyız.
Araştırmamda tespit etmiş olduğum Sahra Çölü'nün altında bulunan uygarlığa ait tarafımdan tespit edilen ekran fotoğraflarından bazıları ve koordinatları gösterir linkler Google Earth'den alınan ekran fotoğraflarıdır. Yapılacak araştırmalarda bunlardan başka yerler de bulunabilir.

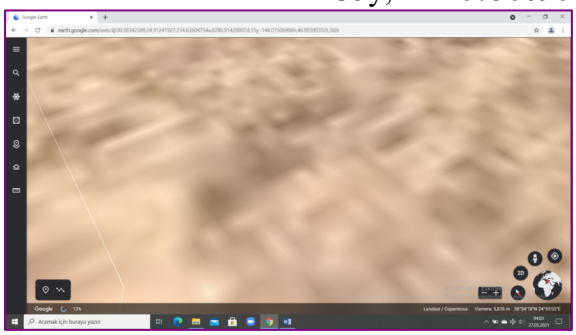
Ekte, tespit ettiğim linkler liste şeklinde ayrıca sunulmuştur.

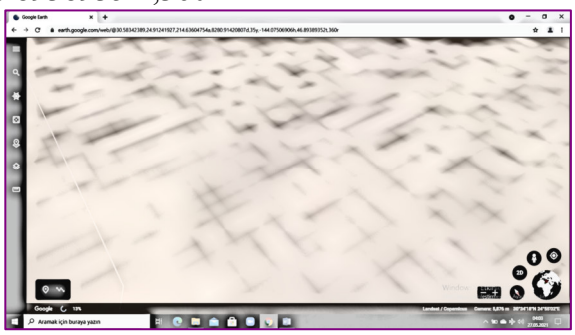
https://earth.google.com/web/@30.35382561,24.87673174,243.91930844a,8929.74162024d,35y,-20.02945524h,33.16932724t,-0r[67]

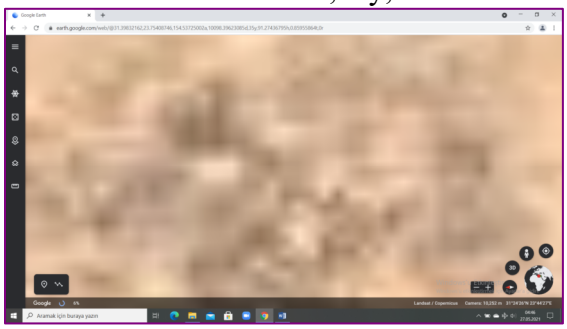
[65] Wallis Budge,E.A, (Sir Ernest Alfred Tohmpson Wallıs),Antik Mısır Edebiyatı,İlya İzmir Yayınevi Matbaası,2013 (Sayfa 261)
[66] Livgara, Giorgio.A. Teb Sayfa 38 (Çev.İnci Kut), Yeni Yüksektepe Kültür Derneği, Eser Matbaacılık-(975-95278-0-4)
[67] Google Earth (Erişim Tarihi:27.05.2021)

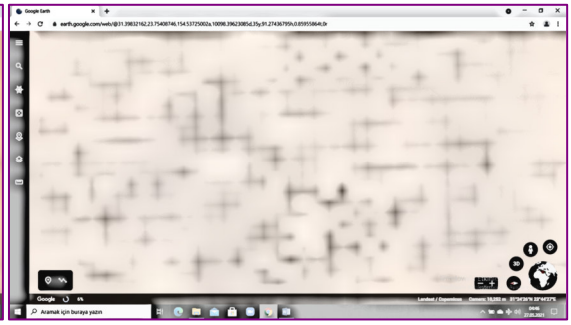
https://earth.google.com/web/@30.58342389,24.91241927,214.63604754a,8280.91420807d,35y,-144.07506906h,46.89389352t,360r[68]

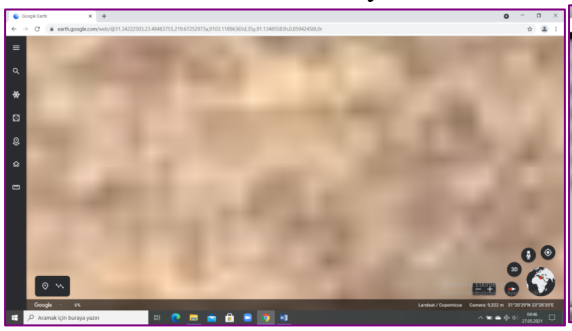

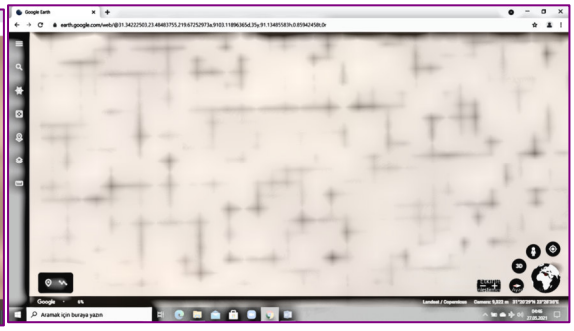
https://earth.google.com/web/@31.39832162,23.75408746,154.53725002a,10098.39623085d,35y,91.27436795h,0.85955864t,0r[69]

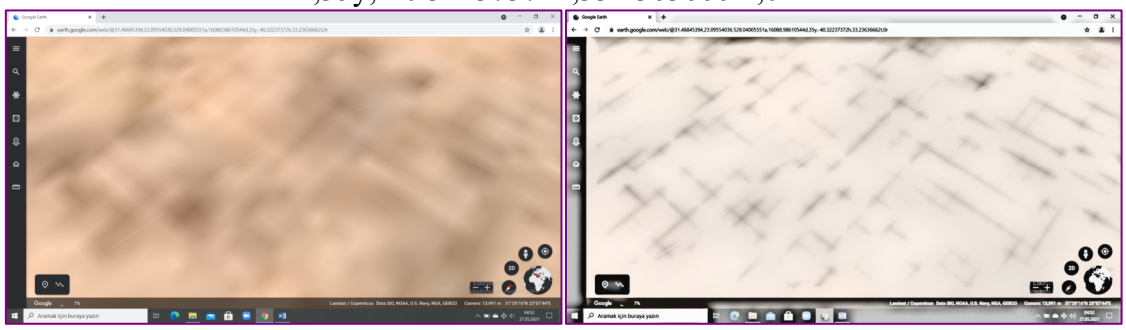
https://earth.google.com/web/@31.34222503,23.48483755,219.67252973a,9103.11896365d,35y,91.13485583h,0.85942458t,0r[70]

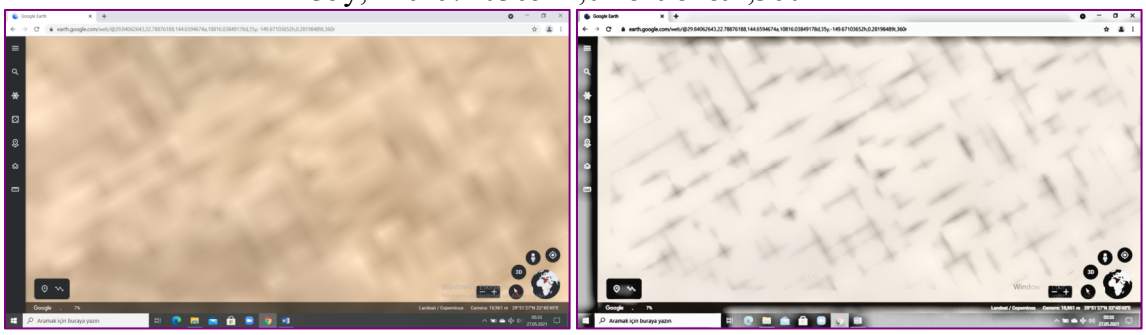

[68] Google Earth (Erişim Tarihi:27.05.2021)
[69] Google Earth (Erişim Tarihi:27.05.2021)
[70] Google Earth (Erişim Tarihi:27.05.2021)

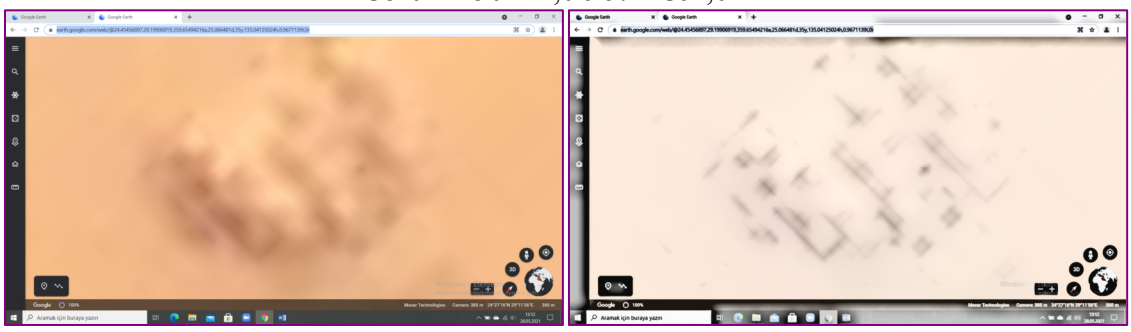
https://earth.google.com/web/@31.46845394,23.09554036,528.04005551a,16088.98610544d,35y,-40.32237372h,33.23636662t,0r[71]

https://earth.google.com/web/@29.84062643,22.78876188,144.6594674a,10816.03849178d,35y,-149.67103652h,0.28198489t,360r[72]

https://earth.google.com/web/@24.45456897,29.19906919,359.65494216a,25.066481d,35y,135.04125024h,0.9671139t,0r[73]

GOOGLE EARTH LİNKLERİ LİSTESİ

https://earth.google.com/web/@30.20673551,26.82481179,123.95552247a,13721.65206574d,35y,0.29385168h,7.25603462t,0r
https://earth.google.com/web/@30.19276534,26.86770927,117.12240848a,5244.11468005d,35y,0.29382297h,7.24642593t,0.00000085r
https://earth.google.com/web/@30.4056316,26.84599875,193.97715332a,15265.15113023d,35y,0.2938574h,7.25778386t,0r
https://earth.google.com/web/@31.05364124,25.98916529,277.36507438a,11662.58825605d,35y,0.29384619h,7.25370049t,0r

[71] Google Earth (Erişim Tarihi:27.05.2021)
[72] Google Earth (Erişim Tarihi:27.05.2021)
[73] Google Earth (Erişim Tarihi:28.05.2021)

https://earth.google.com/web/@30.79994227,25.87121561,288.17278672a,19574.61224281d,35y,0.29387334h,7.26266793t,0.00000001r
https://earth.google.com/web/@30.71405502,25.65883401,228.88525073a,31378.88275327d,35y,0.2939137h,7.27604727t,359.99999915r
https://earth.google.com/web/@30.60016198,25.68530763,213.45838818a,7861.33439154d,35y,0.29383224h,7.24939225t,360r
https://earth.google.com/web/@30.56246487,25.70462663,211.64318698a,18106.47857292d,35y,0.29386743h,7.26100422t,-0r
https://earth.google.com/web/@30.25826342,25.59164561,91.99415669a,18644.44956698d,35y,0.29386848h,7.26161435t,360r
https://earth.google.com/web/@30.17639007,25.56397848,-2.78174757a,19199.14848348d,35y,0.2938701h,7.26224342t,0r
https://earth.google.com/web/@30.09306988,25.55148881,59.87395267a,13295.18275416d,35y,0.29385003h,7.25555141t,0r
https://earth.google.com/web/@30.04131595,25.5969527,17.33641554a,19975.09000905d,35y,0.29387236h,7.2631228t,0r
https://earth.google.com/web/@30.02042018,25.5597248,69.49314792a,13581.50657888d,35y,0.29385095h,7.25587587t,360r
https://earth.google.com/web/@30.02389142,25.63821267,28.86331869a,9678.03319688d,35y,0.29383782h,7.25145161t,0r
https://earth.google.com/web/@29.97933706,25.74751054,226.52926551a,14275.19247311d,35y,0.29385294h,7.25666178t,359.99999914r
https://earth.google.com/web/@29.96807424,25.79109573,224.60060599a,9145.9407837d,35y,0.29383576h,7.25084823t,360r
https://earth.google.com/web/@29.89414853,25.61540275,198.26911592a,7157.3747019d,35y,0.29382912h,7.24859435t,0r
https://earth.google.com/web/@29.86548572,25.62725597,213.69267149a,15929.28243313d,35y,0.29385832h,7.25853655t,360r
https://earth.google.com/web/@29.71370025,25.61240694,224.66769755a,25359.86564578d,35y,0.29388935h,7.26922525t,360r
https://earth.google.com/web/@29.46864663,25.74425913,56.26931873a,14829.47901375d,35y,0.29385382h,7.25729043t,360r
https://earth.google.com/web/@29.44138991,26.44378189,130.51557438a,24030.14489086d,35y,0.29388427h,7.26771853t,0r
https://earth.google.com/web/@29.92769324,26.64162913,142.86419171a,22984.36864101d,35y,0.29388241h,7.26653316t,0r
https://earth.google.com/web/@29.86306224,25.56524794,175.28749171a,10415.62525198d,35y,0.29384004h,7.25228737t,0r
https://earth.google.com/web/@29.85267483,25.59623805,216.6560127a,20493.17202697d,35y,0.29387361h,7.2637093t,0r
https://earth.google.com/web/@30.32117601,24.98278355,41.70624452a,30913.05824881d,35y,0.29391025h,7.27552029t,-0r
https://earth.google.com/web/@30.33959289,25.1459915,-5.15727359a,11031.13996414d,35y,1.54541075h,43.03770726t,360r
https://earth.google.com/web/@30.30339811,25.25778612,34.73789487a,10976.55504886d,35y,1.5454039h,43.03737224t,0r

https://earth.google.com/web/@30.26871492,25.28293657,66.17541168a,10933.5440996d,35y,1.54539832h,43.03710825t,360r
https://earth.google.com/web/@30.1614779,25.37277363,30.27801822a,10982.65910143d,35y,1.54539848h,43.0374097t,0.00000084r
https://earth.google.com/web/@30.07827594,25.40020209,15.50068901a,11002.87812658d,35y,1.54539688h,43.0375338t,0r
https://earth.google.com/web/@30.01715651,25.54242291,96.35565625a,10892.25904709d,35y,1.54538375h,43.03685488t,0r
https://earth.google.com/web/@29.86669081,25.57042989,170.93365134a,7384.32307968d,35y,1.54504525h,43.01535131t,-0r
https://earth.google.com/web/@29.7402077,25.7234319,105.56794726a,9690.39557212d,35y,1.54525893h,43.02948756t,0r
https://earth.google.com/web/@29.66715017,25.53985529,160.60036436a,9517.58932476d,35y,1.54524002h,43.02842779t,-0r
https://earth.google.com/web/@29.59016759,25.48653769,91.66857742a,15522.20665332d,35y,1.54579917h,43.06523572t,0r
https://earth.google.com/web/@29.68848318,25.91814212,50.47777744a,8561.83783756d,35y,1.54515092h,43.02257016t,-0r
https://earth.google.com/web/@29.69152284,25.23582137,-16.06453403a,7606.17535234d,35y,1.54506118h,43.01671257t,360r
https://earth.google.com/web/@30.27325399,25.03927777,-6.15417441a,9173.83103798d,35y,1.5452291h,43.02632211t,0r
https://earth.google.com/web/@30.28176052,25.06079011,-9.30427901a,9201.15761305d,35y,-33.54432717h,44.62974215t,0r
https://earth.google.com/web/@30.29559092,25.07759146,-9.82359993a,9223.41330022d,35y,-79.06910353h,38.84371481t,-0r
https://earth.google.com/web/@30.35177004,25.14271648,6.65166581a,6603.20905562d,35y,-101.93721653h,57.887574t,360r
https://earth.google.com/web/@30.36646287,25.14122509,20.29994001a,6448.77281725d,35y,-149.20699166h,49.00054287t,0r
https://earth.google.com/web/@30.42260802,25.14337696,73.1119643a,4948.25429301d,35y,-170.69608778h,54.98218289t,0r
https://earth.google.com/web/@30.44015307,25.1226275,99.84732078a,7510.39883664d,35y,159.21102913h,57.34244221t,0r
https://earth.google.com/web/@30.43468991,25.13138669,90.41830835a,3231.90485101d,35y,158.85594518h,61.85944288t,0r
https://earth.google.com/web/@30.43165164,25.13558722,85.52762805a,4888.5339634d,35y,133.79345289h,47.30027096t,360r
https://earth.google.com/web/@30.43165164,25.13558722,85.52762805a,4888.5339634d,35y,133.79345289h,47.30027096t,360r
https://earth.google.com/web/@30.41455116,25.05636561,92.8449664a,7339.54544109d,35y,133.761327h,47.31646167t,0r
https://earth.google.com/web/@30.40836145,25.04136844,87.43734342a,6915.16100092d,35y,133.74554182h,47.31365834t,360r
https://earth.google.com/web/@30.45126683,24.93341931,231.08128594a,7987.96715256d,35y,133.69486608h,47.32074381t,-0r

https://earth.google.com/web/@30.60415317,24.88243878,191.74276028a,7999.68648848d,35y,133.65861412h,47.32082153t,360r
https://earth.google.com/web/@30.59659319,24.80700728,214.95892739a,7965.43481757d,35y,133.62020898h,47.32059513t,-0r
https://earth.google.com/web/@30.57765145,24.7051604,174.49470657a,8025.12844659d,35y,133.56836711h,47.32098975t,0r
https://earth.google.com/web/@30.48499095,24.68612863,113.88936929a,11800.23352892d,35y,88.72192615h,17.95284693t,0r
https://earth.google.com/web/@30.39120034,24.53285242,24.88968034a,11893.78796182d,35y,88.64424487h,17.95310628t,359.9999988r
https://earth.google.com/web/@30.31735486,24.48972683,2.50695375a,9028.2319547d,35y,88.62133704h,17.94517697t,0r
https://earth.google.com/web/@30.51523649,24.7453967,234.63697129a,13359.67358998d,35y,88.75987354h,17.95716132t,0r

*(Daha birçok google earth link vardır. Kitabımda eklenecektir.)

KAYNAKÇA

Herodotos, (2014), Tarih, (Çeviren: Müntekim Ökmen), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Platon, (2001), Timaios, (Çev.Erol Güney- Lütfi Ay), Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık, İstanbul.

Platon, Timaeus, (Translated with an introduction by Benjamin Jowett) This web edition published by eBooks@Adelaide. (https:// ebooks.adelaide.edu.au/p/plato/p71ti/ (24.08.2017)).

Akay Oğuzhanoğlu Umay, (2013), Erken Tunç Çağı Anadolu Arkeolojisi Ders Anlatımları, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli.

Aksu Özgür Şafak, (2014), Minos Uygarlığının Gelişimi, (Ödev), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İzmir, (www.academia.edu), (12.04.2017).

Alexiou Stylianos. (1991), Minos Uygarlığı, (Çev.E.T. Tulunay), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Aslan Rüstem, (2012), Troas Bölgesi'nde Göçler, Diller ve Kültürler, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Yıl: 10, Güz 2012, Sayı: 13, ss.17-30, http://dergipark.ulakbim.gov.tr, (27.04.2017).

Aydın Baran- Kanoğlu Utku, Ege Denizi'nde Tsunami Oluşumu, Yayılımı ve Kıyı Tırmanmasının Modellenmesi (7.Kıyı Mühendisliği Sempozyumu), http://www.imo.org.tr, (27.04.2017).

Aytan Ülkü, (2020), The History Lying Underneath The Mediterranean, Published by LAP Lambert Academic Publishing.

Aytek Özlem, (2012), Eski Anadolu Uygarlıkları, Ders Anlatımları, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli.

Baskıcı M. Murat, Evcilleştirme tarihine Kısa Bir Bakış, http://dergiler.ankara.edu.tr, (12.04.2017).

Bayram Fahriye, (2015), Bizans Arkeolojisi, Ders Anlatımları, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli.

Bekaroğlu Erdem, (2008), Doğu Akdeniz'de Geç Holosen'de Yükselmiş Kıyı Çizgileri Üzerine Bir Değerlendirme,
Coğrafi Bilimler Dergisi, 6(1),1-21, http://acikarsiv.ankara.edu.tr), (27.04.2017).

Boysal Yusuf, (2014), Batı Anadolu'da Son Araştırmalar Ahhiyava Sorunu, (s.63-72), (http://dergiler.ankara.edu.tr), (12.04.2017).

Braidwood Robert J, (2008), Tarihöncesi İnsanları, (Çeviren: Bilgi Altınok), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Büyükkolancı Mustafa, (2012), Anadolu Tarihi Coğrafyası, Ders Anlatımları, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli.

Büyüközer Aytekin, (2012), Knidos Limanları, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Sualtı Arkeolojisi Bilim Dalı, Konya, https://tez.yok.gov.tr, (11.04.2017).

Civelek Aynur- Başıbüyük Özgün, Antik Dönem Seramikleri Işığında Gemiler, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:3, Sayı:1 (13-22), http://dergipark.ulakbim.gov.tr, (12.04.2017).

Childe Gordon, (2018), Aryanlar, Hint-Avrupa Kökenlerine Dair Bir İnceleme, (Çeviren: Ceren Can Aydın), Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

Çağlar Nazenin, (2009), Altınkum (KKTC) ve Çevresinin Jeomorfolojisi, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, İstanbul, http://katalog.istanbul.edu.tr, (12.04.2017).

Çığ Muazzez İlmiye, (2012), Ku'ran İncil ve Tevrat'ın Sümer' deki Kökeni, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Çıvgın İzzet, (2016) Bereketli Hilal' de Bitki Evcilleştirme Sürecini Etkileyen Faktörler: İklim, Doğal Çevre ve Kültürlerarası Karşılaştırmalar (MÖ.11000-7000), Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur, www.academia.edu, (27.04.2017).

Çıvgın İzzet, (2012), Avrupa ve Doğu Akdeniz' de tarih Öncesi Kolonileşmeler ve Kültürel Değişme, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt:5, Sayı:23, (126-148), https://www.academia.edu, (13.04.2017).

Çiner Atilla- Sarıkaya Mehmet Akif, Buzullar ve İklim Değişikliği: Geçmiş, Günümüz ve Gelecek, İstanbul, http://web.itu.edu.tr, (12.04.2017).

Connerton Paul, (2014), Toplumlar Nasıl Anımsar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Daşbacak Coşkun, (2012), Arkeoloji Terminolojisi, Ders Anlatımları, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli.

Değirmen Duygu, (2010), Afyonkarahisar Gazlıgöl Bölgesi Soda Yataklarından Alınan Killerin Mısır Çamuru Reçetelerinde Kullanılabilirliğinin Araştırılması, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Seramik Ana Sanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, (http://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/handle/11630/2952?show=full) (Erişim Tarihi:08.08.2021).

Demir Nedim, (2017), Akdeniz deniz dip haritaları anlatımları, Denizli.

Demircioğlu Halil, Linaer-B Yazısının Çözülmesi ve Tarih, (220-221).

Duman Bahadır, (2015), Antik Nümizmatik, Ders Anlatımları, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli.

Duman Bahadır, (2017), Arkeoloji Anlatımları, Denizli.

Erçin Hazal, (2017), Sosyoloji Anlatımları, Washington.

Erdoğdu Burçin, (2012), Uğurlu- Zeytinlik: Gökçeada' da Tarih Öncesi Dönemlere Ait Yeni Bir Yerleşme, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:2 Sayı:4 Temmuz - 2012, s.1-16, http://asosindex.com, (12.04.2017).

Erişken Ramazan, (2020), Eski Mısır'da Başkentler, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İzmir, https://www.academia.edu/44620122/Eski_M%C4%B1s%C4%B1rda_Ba%C5%9Fkentler_The_Capital_Cities_in_Ancient_Egypt_Y%C3%BCksek_Lisans_Tezi_Master_Thesis_pdf (Erişim Tarihi: 13.05.2021).

Erol Metin, Sosyal Entropi'nin Verimlilik Üzerindeki Etkileri, Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt 2, Sayı:1, (127-143), http://kutuphane.dogus.edu.tr, (12.04.2017).

Fekri Hassan, Bir Hanedanın Sonu, https://www.bbc.co.uk/history/ancient /egyptians/apocalypse _egypt_01.shtml.

Feynman Michelle, (2015), Güzel Dediniz Bay Feynman, Bkz Yayıncılık, İstanbul.

Feynman Richard P., (2012), Fizik Yasaları Üzerine, Alfa Yayınları, İstanbul.

Feynman Richard P., (1999), Her Şeyin Anlamı, Evrim Yayınevi, İstanbul.

Goodstein David L.- Goodstein Judith R., (2013), Feynman'ın Kayıp Dersi, Alfa Yayınları, İstanbul.

Gönenç Tolga, (2008), Doğu Akdeniz Jeofizik Verilerinin Analizi Ve Yorumu (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, (https://tez.yok.gov.tr), (11.04.2017).

Gözlü Ahmet, (2011), Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya, (http://acikerisim.selcuk.edu.tr), (13.04.2017).

Gündoğan Ümit, (2013), Batı Anadolu Sahil Şeridi Kalkolitik Çağ Mimarisi ve Yerleşim Modelleri, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Arkeoloji Bilim Dalı, Ankara, (https://tez.yok.gov.tr), (11.04.2017).

Helvacı Zeynep, (2007), Lirin tarihi: Eski Önasya ve Yunan Uygarlıklarında Kullanılan Lirlerin karşılaştırılması, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Bilimi Anabilim Dalı, Müzik Bilimi Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, (http://acikerisim.baskent.edu.tr/bitstream/handle/11727/1547/00124.pdf?sequence=3&isAllowed=y), (Erişim Tarihi: 13.05.2021).

Herlin Susan J., Yaklaşık 1500'e kadar Antik Afrika Medeniyetleri, tarih İçin Metin Eki ve Çalışma Kılavuzu, (2003) (https://web.archive.org/web/20030823031522/http://www.louisville.edu/a-s/history/herlin/textsup.htm) (Erişim Tarihi:12.05.2021).

Hornung Erik, (2011), Ezoterik Mısır, (Çev. İ. Y. Soner), Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.

İkram Muhammed, (2009), Osmaniye – İskenderun Civarı (Doğu Akdeniz, GD. Türkiye) Miyosen Resiflerinin Sedimantolojisi, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Jeoloji Mühendisliği Anabilim Dalı, Ankara, (http://acikarsiv.ankara.edu.tr), (27.04.2017).

İnan Afet, (1987), Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Jesus Prentiss de- Dardeniz Gonca, (2015), Antik Madencilik Hakkında Arkeolojik ve Jeolojik Görüşler, Maden Tetkik ve Arama Dergisi, 151:235-250, http://dergi.mta.gov.tr, (12.04.2017).

Kaçar Turhan, (2012), Ege ve Yunan Tarihi, Ders Anlatımları, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Denizli.

Kağnıcı Gökhan, (2012), Tarih Yazıcılığı Açısından Eski Mezopotamya' da Krali Kayıtlardaki İfadelerin Değerlendirilmesi, (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, İzmir, (https://tez.yok.gov.tr), (11.04.2017).

Karagenç Nedim, (2017), Akademik Danışmanlık, Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi, Denizli

Kaşer Nilhan, (2010), Hisarönü Körfezi'ndeki Deniz Seviyesi Değişimi, Sedimantasyonu ve Bölgedeki Eski Çağ Kıyı Yerleşimleri Üzerindeki Etkileri, (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, (İzmir, http:// acikerisim.deu.edu.tr), (11.04.2017).

Keskin Levent, (2003), Başlangıcından M.Ö.III. Binyılın Sonuna Kadar Batı Anadolu Madenciliği, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler, Ankara, (http://acikarsiv.ankara.edu.tr), (27.04.2017).

Kılıç Ayşegül, (2014), Orta çağ Avrupa Tarihi, Ders Anlatımları, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Denizli.

King Leonard William- Hall Henry Reginald Holland, (2015), Mısır, Kalde, Suriye, Babil ve Asur tarihi, (Çeviren: Arıcan Uysal), İlya İzmir Yayınevi, İzmir.

Konakçı Erim, (2013), Ege ve Akdeniz Uygarlığı, Ders Anlatımları, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli.

Köroğlu Kemalettin, (2006), Eski Mezopotamya Tarihi, Başlangıcından Perslere Kadar, İletişim Yayınları, İstanbul.

Kuş Melek, (2013), Gökçeada Uğurlu / Zeytinlik Höyük Kazısı Işığında MÖ.5.Binde Batı Anadolu ve Doğu Ege Adaları, (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Edirne, (https://tez.yok.gov.tr), (12.04.2017).

Livgara Giorgio.A. TEB, (Çeviren: İnci Kut), Yeni Yüksektepe Kültür Derneği, Eser Matbaacılık-(975-95278-0-4).

M.Tevfik Bey- Semih Rifat Bey- Akçuraoğlu Yusuf Bey- Reşit Galip Bey- Hasan Cemil Bey- Afet Hanımefendi- Baki Bey- İsmail Hakkı Bey- Reşit Saffet Bey- Sadri Maksudi Bey- Şemseddin Bey- Şemsi Bey- Yusuf Ziya Bey, (1932),Tarih I, Tarihtenevvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar, Devlet Matbaası, İstanbul.

Mansel Arif Müfid, (2011), Ege ve Yunan Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Martin Thomas R., (2017), Eski Yunan, Tarihöncesinden Hellenistik Çağ'a, (Çeviren: Ümit Hüsrev Yolsal), Say Yayınları, İstanbul.

Narin Nazik Özer- Tanatmış Mustafa, (2004), Gönen (Balıkesir) ve Biga (Çanakkale) Çayları'nın Ephemeroptera (Insecta) Limnofaunası, Anadolu Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, BAÜ Fen Bil. Enst. Dergisi 6.1 Eskişehir, (http://fbe.balikesir.edu.tr), (28.04.2017).

Necmioğlu Öcal, (1997), Tsunami Hazard In Turkey And Surroundings, Geophysical Engineering, İstanbul Technical University, Submitted to the Kandilli Observatory and Earthquake Research Institute in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy Graduate Program in Geophysics Department, Boğaziçi University, İstanbul, 2014, (127- 128).

Okunak Mehmet, (2013), Arkaik Dönem Figürlü Seramiği, Ders Anlatımları, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli.

Oy Harun, (2011), İlk Tunç Çağ'da Batı Anadolu'nun Sosyo Ekonomik Yapısı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ tarihi Bilim Dalı, Konya, (https://9lib.net/document/nq7ld9oy-i-lk-tunc-cag-bati-anadolu-sosyo-ekonomik-yapisi.html)(Erişim tarihi: 19.02.2020).

Ozan Ali, (2013), Kıyı Ege Neolitik Çağ Çömlekçiliği'nde Halka Dip Geleneği, Cedrus I (1-19), (http://proje.akdeniz.edu.tr), (27.04.2017).

Öner Ertuğ, (2016) Ege ve Akdeniz Kıyılarımızda Paleocoğrafya – Jeoarkeoloji Araştırmaları, Ege Coğrafya Dergisi, 25/1 (2016), 51-66, İzmir, https://www.academia.edu, (10.04.2017).

Özer Elif, (2012), Arkaik Dönem Heykel Sanatı, Ders Anlatımları, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli.

Öztaşkın Gökçen Kurtuluş, (2014), Bizans Sanatına Giriş, ders Anlatımları, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Denizli.

Öztaşkın Muradiye, (2015), Anadolu El Sanatları, Ders Anlatımları, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Denizli.

Öztürk Esengül Akıncı, (2013), Grek Dili ve Grameri, Ders Anlatımları, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli.

Özyiğit Halil, (2013), Sanat Tarihi Terminolojisi, Ders Anlatımları, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Denizli.

Pollock Susan, (2017), Antik Mezopotamya, Var Olmamış Cennet, (Çeviren: Burak Esen), Sümer Yayıncılık, İstanbul.

Prayon Friedhelm, (2019), Etrüskler, (Çeviren: Firuzan Gürbüz Gerhold), Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

Rampino Michael R.- Haggerty Bruce M., "Darbe Krizleri ve Kitlesel Yokoluşlar: İşleyen bir Hipotez" New York Üniversitesi, https://www.researchgate.net/publication /286384706_Impact_crises_and_mass_extinctions_A_ working hypothesis.

Rampino Michael R., "Genel Bir Etki Teorisi ve Kitlesel Yokoluşlar ve Dünya Üzerindeki Büyük Cisim Etkisinin Sonuçları" New York Üniversitesi, (https://www.researchgate.net/publication/234344761_A_General_Theory_of_Impacts_and_ Mass_ Extinctions_and_the_Consequences_of_Large-Body_Impact_on_the_Earth).

Sakınç Mehmet, (1998), İstanbul Boğazı (Haliç-Sarayburnu-Üsküdar) Pendik Foraminifer (Holosen) Paleobiyofasiyesleri: Akdeniz - Karadeniz Su Geçişi Üzerine Yeni Bir Yaklaşım, MTA Dergisi 120, 223-232, 1998, http://dergipark.ulakbim.gov.tr, (27.04.2017).

Sancar Ümmühan, (2010), Karadeniz ve Marmara Denizi'nde Son 20000 Yıl'da Meydana Gelen Paleoşinografik ve Paleoiklimsel Değişimler, (Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Avrasya Yer Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, (https://polen.itu.edu.tr), (12.04.2017).

Sancar Ümmühan- Çağatay M. Namık, (2010), Son 20000 Yılda Karadeniz ve Marmara Denizi'nde Oluşan Paleo-çevresel Değişimler, (Doktora Tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi, Avrasya Yer Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, (https://polen.itu.edu.tr), (27.04.2017).

Sarı Deniz, (2012) İlk Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağında Batı Anadolu'nun Kültürel ve Siyasal Gelişimi, Masrop e-dergi, Mayıs, (https://www.academia.edu/1621052 C4%B0lk_Tun%C3%A7_%C3%87a%C4%9F%C4%B1_ve_Orta_Tun%C3%A7_%C3%87a %C4%9F%C4%B1_nda_Bat%C4%B1_Anadolu_nun_K%C3%BClt%C3%BCrel_ve_Siyasal _Geli%C5%9Fimi)(Erişim Tarihi: 30.04.2021).

Semiz Gürkan, (2015), Doğa ve Çevre, Ders Anlatımları, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Denizli.

Simav Mehmet, (2007), Doğu Akdeniz'de Uydu Altimetre Verileri İle Deniz Seviyesi Değişimlerinin Araştırılması, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, (https://tez.yok.gov.tr), (11.04.2017).

Snape Steven, Antik Mısır Komple Şehirlerde (Thames & Hudson, 09.16.2014) (Erenow)
(https://brewminate.com/estimating-population-in-ancient-egypt/) (12.05.2021).

Söğüt Bilal, (2012), Antik Mimari Ders Anlatımları, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli.

Sözen E. Özlem, (1999), Batı Anadolu'nun MÖ.III. ve II. Bin'e Ait Pişmiş Toprak Figürinleri, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Ankara, (https://tez.yok.gov.tr) (12.04.2017).

Stampolidis Nicholas Chr. - Sotirakopoulou Peggy, (2011) Erken Kiklad Dönemi: Giriş, Karşıdan Karşıya, MÖ.3.Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu, Sabancı Üniversitesi, Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul.

Stampolidis Nicholas Chr. - Sotirakopoulou Peggy, (2011) Erken Kiklad Mimarisi, Karşıdan Karşıya, MÖ.3.Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu, Sabancı Üniversitesi, Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul.

Stampolidis Nicholas Chr. - Sotirakopoulou Peggy, (2011) Erken Kiklad Döneminde Taş Eserler ve İdoller, Karşıdan Karşıya, MÖ.3.Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu, Sabancı Üniversitesi, Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul.

Stanley Daniel Jean- Blanpied Christian, (2015) Üst Kuaterner'de Doğu Akdeniz ile Karadeniz Arasındaki Su Geçişleri, (Çeviren: İlhan Kayan), (http://tucaum.ankara.edu.tr), (14.04.2017).

Şahoğlu Vasıf, (2011) Batı Anadolu Sahil Kesiminde Erken Tunç Çağı Seramiği, Karşıdan Karşıya, MÖ.3.Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu, Sabancı Üniversitesi, Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul.

Şahoğlu Vasıf, (2011) MÖ. 3. Bin'de Anadolu ile Kikladlar Arasında Ticaret ve Karşılıklı İlişkiler, Karşıdan Karşıya, MÖ.3.Bin'de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu, Sabancı Üniversitesi, Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul.

Şimşek Celal, (2015), Arkaik Dönem Resim Sanatı, Ders Anlatımları, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli.

Temür Akın, Girit- Minos ve Miken Sanatında Sfenks, http://e-dergi.atauni.edu.tr, (27.04.2017).

Tuncer Alaettin, (2013), Kuşadası – Söke- Davutlar (Batı Anadolu) Bölgesi Neojen ve Kuvaterner Yaşlı Birimlerin Ostrakod Biyostratigrafisi, Kronostratigrafisi ve Eski Ortam Analizi, (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Jeoloji Mühendisliği Anabilim Dalı, Ankara, (http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr), (10.04.2017).

Türkeş Murat, (2013), İklim Değişiklikleri: Kambriyen'den Pleyistosene Geç Holosen'den 21.Yüzyıl'a, Ege Coğrafya Dergisi, 22/1(2013),1-25, (http://dergipark.ulakbim.gov.tr), (12.04.2017).

Uzun Kozan, (2007), Klazomenai Dalgalı Çizgi Bezekli Seramiği, (Doktora Tezi) Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, İzmir, (www.academia.edu), (27.04.2017).

Yılmaz Faruk, Sahra Çölünün altında ne var, (https://www.youtube.com /watch?v=8WfFFg2Y4Pk), (Erişim Tarihi:09.05.2021).

Yiğit Füsun- Ergin Mustafa, Marmara Denizi Tekirdağ Havzası Holosen Sedimentlerinin Özellikleri, (http://www.jmo.org.tr), (27.04.2017).

Yitik Erdoğan, (2013), Işığın Doğası, Ders Anlatımları, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Fizik Bölümü, Denizli.

Yolsal Seda, (2008), Girit- Kıbrıs Yayları Ve Ölüdeniz Fay Zonu Çevresinde Oluşan Depremlerin Kaynak Mekanizması Parametreleri Kayma Dağılımları Ve Tarihsel Tsunami Simülasyonları, (Doktora Tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, (https://polen.itu.edu.tr), (11.04.2017).

Wallis Budge E.A, (Sir Ernest Alfred Tohmpson Wallis), (2013), Antik Mısır Edebiyatı, İlya İzmir Yayınevi Matbaası, İzmir.

Wedding Hartmann, (1968) Dünyanın İklim Tarihi, 8.2.1968 günü Ankara Devlet Meteoroloji Enstitüsünde verilen konferanstır, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü, Ankara,(http://dergipark.gov.tr), (12.04.2017).

Wilkinson Toby, (2016), Eski Mısır (Çeviren: Ümit Hüsrev Yolsal), Say Yayınları, İstanbul.

Türkiye Jeoloji Kurultayı, Eski İklim / İklim Değişikliklerinin Jeolojik Kayıtları, Oturum Yürütücüleri: Okan Tüysüz, Dominik Fleitmann, D. Maddy, İsmail Ömer Yılmaz, 62. 13-17 Nisan 2009 MTA- Ankara, (http://www.jmo.org.tr), (27.04.2017).

Google Earth.

Popüler Bilim TV Belgesel- Video, Karanlık Madde ve Karanlık Enerji | Evren'in Esrarengiz Bilinmeyenleri, (https://www.youtube.com/watch?v=CjjJXROeLJ4&t=1235s), (Erişim Tarihi: 09.05.2021).

https://art.thewalters.org
https://blog.britishmuseum.org
https://collections.louvre.fr
http://dehabsus.shodb.gov.tr
https://earth.google.com
https://egymonuments.gov.eg
https://en.wikipedia.org
https://evrimagaci.org
https://khosann.com
https://museoarcheologiconazionaledifirenze.wordpress.com
https://rhakotis.com
https://tr.wikipedia.org
https://www.ancienthistorylists.com
http://www.bilim-teknoloji.com
https://www.britannica.com
https://www.britishmuseum.org
http://www.cretanbeaches.com/en/caves/skordalakia-cave-asfendou
http://www.cretanbeaches.com/en/caves/idaean-cave
http://www.goodallartists.ca
https://www.google.com.tr/maps
https://www.hermitagemuseum.org
http://www.italyaonline.net
https://www.khm.at
https://www.louvre.fr
https://www.metmuseum.org

https://www.nationsonline.org
https://www.penfield.edu
https://www.researchgate.net
http://www.smb-digital.de
http://www.touregypt.net
https://www.ucl.ac.uk
https://www.youtube.com

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

BÜYÜKDERE ÇAYI, YAĞLIDERE ÇAYI, ÖZLÜCE DERESİ VE HARŞİT ÇAYI (DOĞANKENT) HAVZALARININ (GİRESUN) RELİEF MORFOMETRİSİ ÖZELLİKLERİNİN SEL-TAŞKIN OLUŞUMU ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Vedat AVCI
Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
ORCID: 0000-0003-1439-3098

ÖZET

Bu çalışmada Giresun doğusunda yer alan Büyükdere Çayı, Yağlıdere Çayı, Özlüce Deresi ve Harşit (Doğankent) Çayı havzalarının relief morfometrisi özelliklerinin sel-taşkın oluşumu üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. 22 Ağustos 2020 tarihinde Giresun ilinde meydana gelen sel-taşkın felaketinde 16 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu çalışmada sel ve taşkın oluşumunun yaşandığı ve literatürde değerlendirilmemiş havzaların özellikleri incelenmiştir. Sayısal Yükseklik Modeli (SYM) verisi çalışmada temel data olarak kullanılmıştır. SYM, havzaları kapsayan topoğrafya haritalarından Arcmap yazılımı Topo to Raster Modülü ile 10*10 m çözünürlüğünde oluşturulmuştur. SYM'den havzalara ait alan, çevre ve uzunluk gibi özellikler Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ortamında bulunmuştur. Sel felaketinin yaşandığı sahada 2019 yılı ağustos ayında arazi çalışmaları yapılmıştır. Çalışmamızda relif morfometrisi özelliklerinden eğim, havza reliefi, rölyef oranı, mutlak relief, relative relief, yarılma derecesi (dissection index), Melton Ruggedness (Engebelilik) İndeksi, hipsometrik integral ve hipsometrik eğri indisleri kullanılarak analizler yapılmıştır. CBS ile yapılan analizlerin sonuçları değerlendirildiğinde; havza rölyefi değerleri 1691-3331 m, rölyef oranı 0,02-0,08, arasında değişmektedir. Mutlak relief değerleri 1691-3331 m, nisbi relief değerleri 0-1006 m arasında değişir. Yarılma derecesi indeks değerleri tüm havzalar için 1'dir. Melton engebelilik indeksi değerleri 0,05-0,16, Hi değerleri 0,37-0,515 arasında değişmektedir. Analiz sonuçları tüm havzalarda havza reliefi, mutlak relief, relative relief değerlerinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Havzaların relief morfometrik özellikleri eğimin yüksek ve erozyonun şiddetli olduğunu göstermektedir. Hipsometrik integral ve eğri analizleri Harşit (Doğankent) Çayı Havzası'nın diğer havzalara göre nispeten genç karakterde olduğunu ve sel-taşkın riskinin daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma sonucu tüm havzaların rölyef özelliklerinin sel-taşkın riskini artırıcı bir rol oynadığını göstermektedir. Bu nedenle sel-taşkın riskinin azaltılması için yapılacak çalışmalarda havzaların relief morfometrik özelliklerinin de dikkate alınmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Giresun, Yağlıdere, Harşit (Doğankent) Çayı, Relief Morfometrisi, Sel-Taşkın

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

EVALUATING EFFECTS OF MORPHOMETRIC FEATURES OF RELIEF ON FLOOD-OVERFLOWING FOR BASINS OF BUYUKDERE, YAGLIDERE, OZLUCE AND HARSIT (DOGANKENT) STREAMS

ABSTRACT

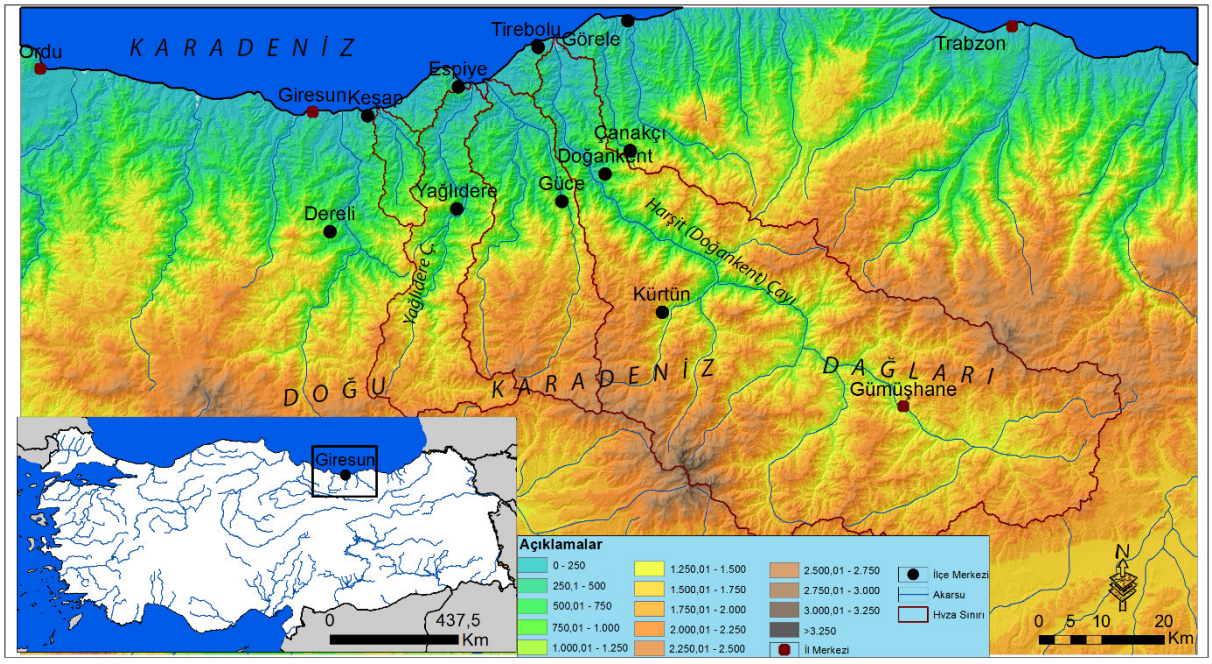
The aim of this study is to evaluate the effects of morphometric features of relief on flood-overflowing for basins of Buyukdere, Yaglıdere, Ozluce and Harsit (Dogankent) Streams which are located in the east of Giresun. In the flood disaster that occurred in Giresun on August 22, 2020, 16 people lost their lives. In this study, the characteristics of the basins where flood and overflow occurred and which have not been evaluated in the literature have been investigated. Digital Elevation Model (DEM) data has been used as the basic data in the study. The DEM has been created using the Topo to Raster Module of the software Arcmap, one of the topographic maps covering the basins with a resolution of 10*10 m. From the DEM, features such as area, perimeter and length of the basins have been found through Geographic Information Systems (GIS). Field studies were carried out in August 2019 in the area where the flood disaster occurred. In our study, analyses have been done using morphometric features of relief such as slope, basin relief, relief ratio, absolute relief, relative relief, dissection index, Melton Ruggedness Index, hypsometric integral and hypsometric curve indices. According to the results of the analyses done with GIS are evaluated; basin relief values vary between 1691-3331 m, and the relief ratio varies between 0.02-0.08. Absolute relief values range from 1691 to 3331 m and relative relief values between 0 and 1006 m. Dissection index degree index values are 1 for all the basins. Melton roughness index values range from 0,05 to 0,16 and Hi values vary between 0.37-0.515. Results of analyses reveal that basin relief, relief ratio, absolute relief, relative relief values are high in all the basins. The relief morphometric features of the basins show that the slope is high and the erosion is severe. Hypsometric integral and curve analyses reveal that Harşit (Doğankent) Stream Basin is relatively of young character compared to other basins and has a higher flood risk. The result of the study shows that the relief features of all basins play a role in increasing the flood risk. For this reason, it is necessary to consider the relief morphometric characteristics of the basins in the studies to be carried out to reduce the risk of flooding.

Keywords: Giresun, Yağlıdere, Harşit (Doğankent) Stream, Relief Morphometry, Flood-Overflow

1.GİRİŞ

Akarsu havzaları ile ilgili çalışmalarda, morfometrik parametreler kullanılmaktadır (Morisawa, 1959) ve bunlar boyut, şekil ve relief (eğim, bakı, üç boyut gibi) olmak üzere üç ana kategoride gruplandırılabilir (Verstappen, 1983). Relief morfometrisi özellikleri bir havzanın denüdasyon özellikleri (Oruonye, Ezekiel, Atiku, Baba ve Musa, 2016), yüzeyin morfolojik özellikleri (Hadley ve Schumm, 1961) ve genel olarak havzanın dikliği ve erozyon süreci hakkında bilgi sağlar (Hadley ve Schumm, 1961; Tejpal, 2013). Drenaj havzalarının relief özellikleri yükselti farklılıklarını vurgular (Summerfield, 1991). Bu çalışmada Giresun doğusunda sel ve taşkın olaylarının afet boyutunda sonuçlara yol açtığı Büyükdere Çayı, Yağlıdere Çayı, Özlüce Deresi ve Harşit (Doğankent) Çayı havzalarının relief morfometrik özellikleri incelenmiştir. 22 Ağustos 2020 tarihinde Giresun ilinde meydana gelen sel-taşkın felaketinde 16 kişi hayatını kaybetmiştir. Sel felaketinde can kayıplarının en fazla olduğu havzalar, Harşit (Doğankent) Çayı ve Yağlıdere Çayı havzalarıdır.

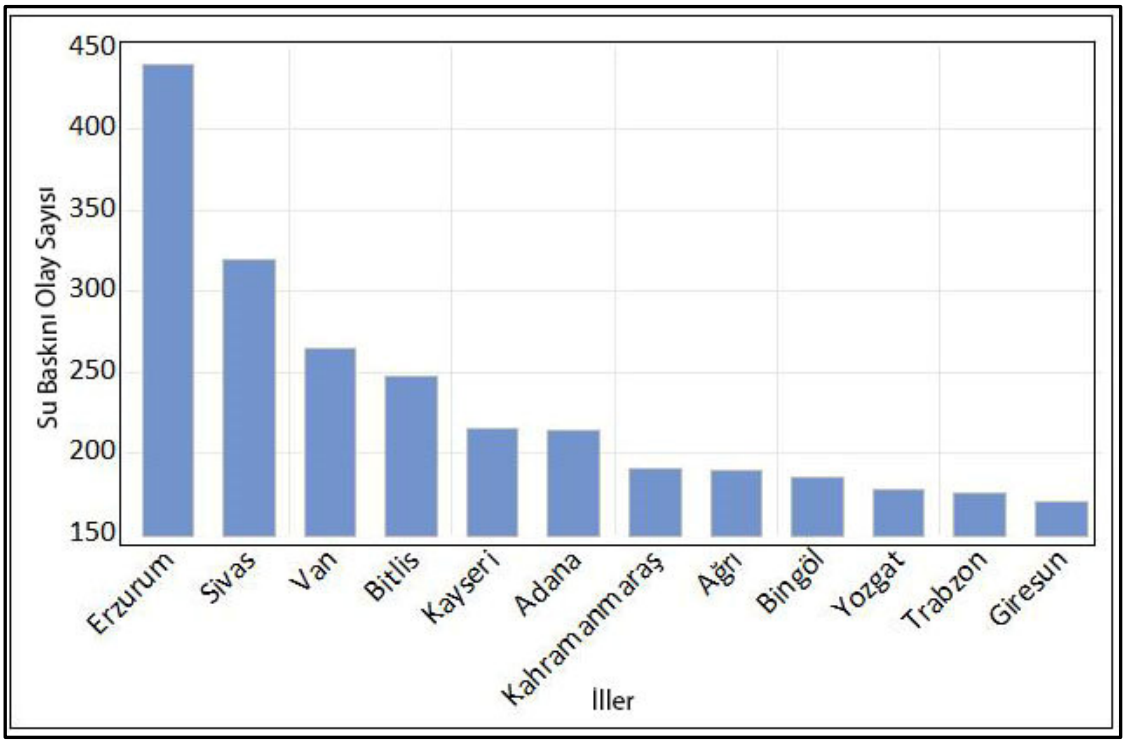
Harşit Çayı Havzası'nda, Tirebolu-Doğankent karayolu üzerinde yer alan bir menfezin selin neden olduğu bir heyelanla yıkılması sonucu 5 askeri personel hayatını kaybetmiş, 1 kişi henüz bulunamamıştır. Yağlıdere Çayı havzasında 2, Batlama Çayı havzasında 3 kişi hayatını kaybetmiştir. Sel ve taşkın olayında Aksu Çayı (Dereli Havzası) havzasında yer alan Dereli ilçesinde de büyük yıkım gerçekleşmiştir. Literatürde Aksu Çayı havzası ile ilgili değerlendirmeler bulunduğundan (Avci ve Sunkar, 2015), bu çalışmada Harşit (Doğankent) Çayı ve Yağlıdere Çayı havzaları, komşu havzalar ile birlikte değerlendirilmiştir. Büyükdere Çayı, Yağlıdere Çayı ve Özlüce Deresi havzaları, Doğu Karadeniz Bölümü'nde Giresun il sınırları içerisinde yer almaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Büyükdere Çayı, Yağlıdere Çayı, Özlüce Deresi ve Harşit (Doğankent) Çayı havzalarının lokasyon haritası

Harşit (Doğankent) Çayı havzasının yukarı ve orta bölümleri Gümüşhane il sınırları içerisinde, aşağı bölümü Giresun sınırları içerisinde yer almaktadır. Çalışma alanında kıyıdan itibaren yükselen dağ sıraları dikkati çekmektedir. Bu dağ sıraları vadilerle derin bir şekilde yarılmıştır. Dağ sıralarının birdenbire yükselmesi eğim ve engebenin fazla olmasına neden olmuştur. Araştırma sahasında akarsuların ağız ve kaynak kısımları arasında büyük yükselti farkı bulunmakta ve bu yükselti farkına kısa mesafelerde erişilmektedir. Örneğin doğuda Harşit Çayı Havzası'nda 3331 m'yi bulan yükselti farkına 70 km'de ulaşılmaktadır. Diğer havzalar için benzer durum söz konusudur. Doğal koşulların sınırlandırması nedeniyle yerleşme alanları için kıyı şeridindeki deltalar ve kıyıdan geriye doğru akarsu vadileri tercih edilmiştir. Bu durum aşırı yağışlara bağlı olarak sel-taşkın riskini artırmaktadır. Vadi tabanı düzlüklerinin pek görülmediği Harşit Çayı Havzası'nda dar ve derin vadi yamaçları yazın çoğunun suları kuruyan yan derelerle parçalanmış olup, kuru dere yataklarından yağışlı devreler sırasında, özellikle kar erimelerinin görüldüğü ilkbahar aylarında taşkınlara yol açabilecek miktarlarda su geçirdiği Nişancı (1990) tarafından bildirilmiştir.
1950-2019 yılları arasında meydana gelen su baskını olay sayısı açısından Giresun, Türkiye'de 11.sırada yer almaktadır.

Karadeniz Bölgesi illeri arasında olay sayısı açısından Trabzon'dan sonra gelmektedir. Bu açıdan Doğu Karadeniz Bölümü'nün riskli olduğu söylenebilir (Şekil 2).

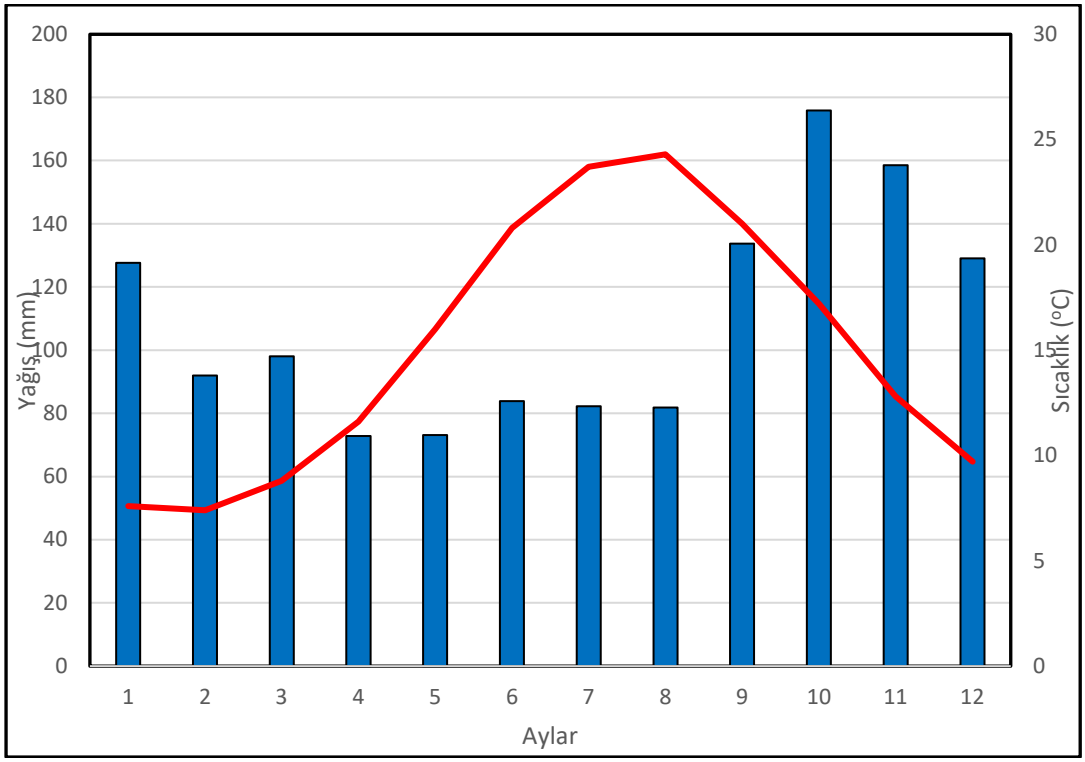

Şekil 2. 1950-2019 su baskını olay sayılarının illere göre dağılımı (https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Kurumsal-Raporlar/Afet_Istatistikleri_2020_web.pdf 10/10/2021 tarihli erişim)

Çalışma alanında geçirimsiz litolojilerin daha çok yüzeylemesi, infiltrasyonu azaltıp, yüzeysel akışı artırmaktadır. Ayrıca zemin nemliliğinin yüksek olması da sızmayı azaltarak, taşkın riskini artırıcı bir rol oynar. Sel ve taşkın riskinin yüksek olmasında yanlış arazi kullanımının da etkisi vardır. Yerleşmeler için dere yatakları ile eğimli vadi yamaçlarının kullanılması riskin boyutunu yükseltmektedir. Kıyıda yerleşmelerin yoğunlaşması, zemin geçirimliliğini azaltmakta, yukarı havzalardan gelen fazla miktardaki su, dar kıyı şeridinde toplanarak yıkımlara yol açmaktadır. Nitekim Harşit Çayı Deltası için yapılan bir çalışmada 1950 sonrasında kullanıma açılması, 1985 sonrasında hızlı bir şekilde yerleşim alanına dönüştürülmesi (Şenol, 2019) riski artırıcı bir neden olarak vurgulanmıştır. Yine, Harşit Havzası kenarındaki yerleşimlerin yatağı daraltıp, taşkın sırasında suyun hızını artırarak, yüksek enerjiyle çevreye yayılmasına neden olduğu ve bu durumun tarım alanları için risk oluşturduğu belirtilmiştir (Nas ve Nas, 2015). Büyükdere Çayı ve diğer havzalarda da arazi kullanımı yönünden benzer durum söz konusudur.

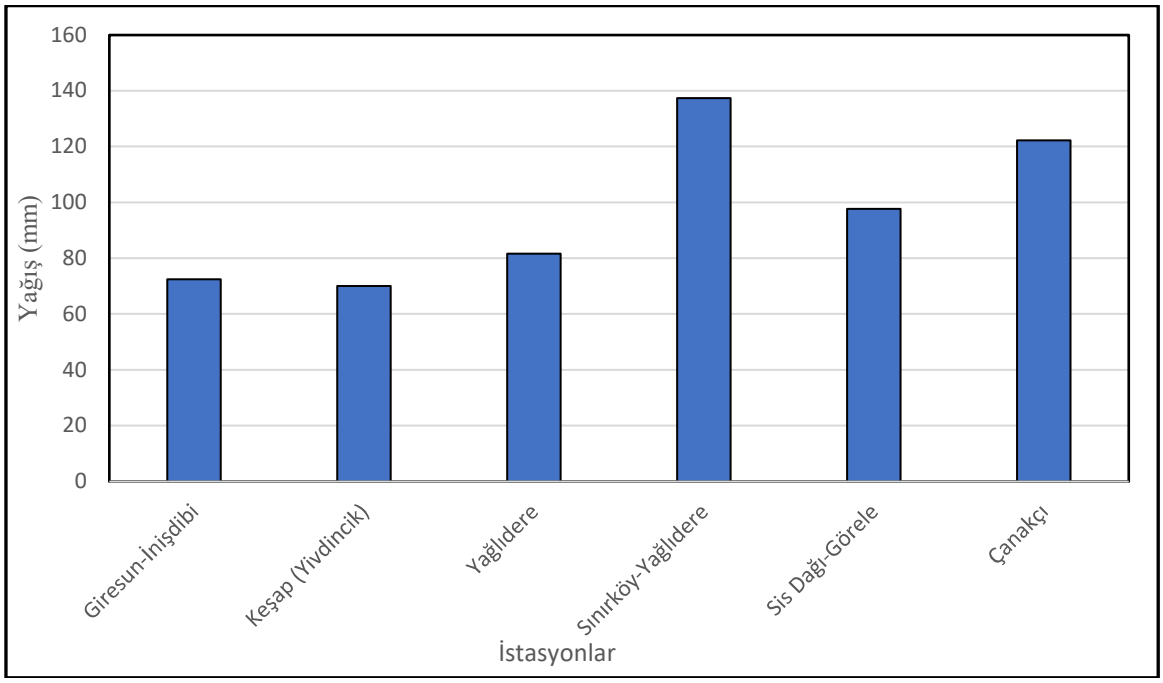
Karadeniz kıyıları ile kenar dağların ortalama 700 m'ye kadar yükselen etekleri arasında doğudan batıya gidildikçe dağların kıyıdan uzaklaşmasına ve alçalmasına bağlı olmak üzere genişleyerek uzanan bu sahada subtropikal-okyanusal iklim ve özel bir bitki örtüsü görülmektedir (Erinç, 1945). Giresun meteoroloji istasyonu verisine göre yıllık ortalama sıcaklık 15.1 °C, yıllık yağış toplamı 1308, 4 mm'dir. Sıcaklık kıyıdaki istasyonlarda kış mevsiminde 0°'nin altına düşmez.

Denizel etkilere bağlı olarak en düşük sıcaklık Şubat ayında, en yüksek sıcaklık Ağustos ayında ölçülür. Her mevsim yağışın görüldüğü inceleme alanında en yağışlı dönem sonbahar, en az yağışlı dönem ise ilkbahardır (Şekil 3).

Şekil 3. Giresun'da sıcaklık ve yağış ortalamaları (Kaynak: https://www.mgm.gov.tr/veri degerlendirme/il-ve-ilceler- istatistik.aspx?k=H&m=GIRESUN10/10/2021 tarihli erişim.

Ancak Harşit Çayı Havzası'nın orta ve yukarı bölümlerinde karasal etkiler nedeniyle diğer havzalardan farklı bir durum yaşanmaktadır. İç kesimlere gidildikçe denizel etkiler azalmakta, bunun sonucunda kış sıcaklıkları düşmekte ve kar yağışlarının miktarı artmaktadır. Denizden uzaklaşmaya ve kıyı gerisinde kalınmasına bağlı olarak havzanın yukarı kısımlarında yağış miktarı da azalmaktadır. Bu sahada yağış fazlası ilkbahar dönemine denk gelmektedir. Özellikle bu havzada kar erimelerinin neden olduğu su baskınları yaşanabilmektedir. Diğer havzalardaki yükselti farkının oldukça fazla olması, yukarı kesimlerde yağış miktarının fazla ve yağış biçiminin kış mevsiminde değişmesine yol açmaktadır. Yörenin iklim özellikleri sel ve taşkınların görülmesinde önemli bir etkendir. Sel ve taşkınların yaşanmasında kısa sürede düşen yağışların etkisi bulunmaktadır. 22 Ağustos 2020 tarihinde meydana gelen sel-taşkınlarda 24 saatte düşen yağış Yağlıdere'de 81,6 mm, Yağlıdere-Sınırköyde 137,4 mm, Çanakçı'da 122,2 mm olarak ölçülmüştür (Şekil 4). Yağlıdere-Sınırköy ve Çanakçı'da 22-23 Ağustos tarihleri arasında düşen bir günlük toplam yağış Giresun'da Ağustos ayında düşen toplam yağışın yaklaşık 1,5 katıdır. Kısa süreli sağanaklar sonucu düşen yağışın toprak tarafından tutulamaması, yüzeysel akışı artırıcı ve hızlandırıcı bir faktördür. Bu sonuç sel-taşkın oluşumunu kolaylaştırmaktadır.

Şekil 4. Giresun ve çevresinde 22 Ağustos 2020 tarihlerinde kaydedilen 24-saatlik toplam yağışlar (Kömüşçü vd., 2021).

Kömüşcü vd. (2021), Giresun'da meydana gelen sel felaketinin oluşumunda şiddetli yağışların önemli rolü olduğunu vurgulamış, topoğrafik koşullar, yerleşmelerin konumu ve dere havzalarının jeomorfolojik özelliklerinin de felaketin boyutunun artmasında etkili olduğunu ortaya koymuştur. Doğu Karadeniz'de yaşanan sel ve taşkınlar üzerinde kısa süreli yağışların etkisi Gürgen (2004) tarafından da belirtilmiştir. Doğu Karadeniz kıyı kuşağı bütünüyle doğal orman sahası içerisinde bulunmaktadır. Ancak yerleşmelerin geniş bir alana yayıldığı kıyıya yakın kesimlerde, eğimli yamaçlar çay ve fındık bahçelerine dönüştürülmüş, doğal bitki örtüsü önemli ölçüde bozulmuştur (Foto 1b) (Uzun, 2007). Bitki örtüsünün tahrip edilmesi, intersepsiyonu düşürürek, akışa geçen su miktarını artırmaktadır. Dere yataklarından yoğun malzeme alımı (Foto 1a), HES yapımları (Foto 1c) sırasında dere yataklarına malzeme taşınımı ve engebeli yapı (Foto 1d), yoğun olarak görülen heyelanlar sel-taşkın olaylarının yaşanmasına neden olmaktadır.

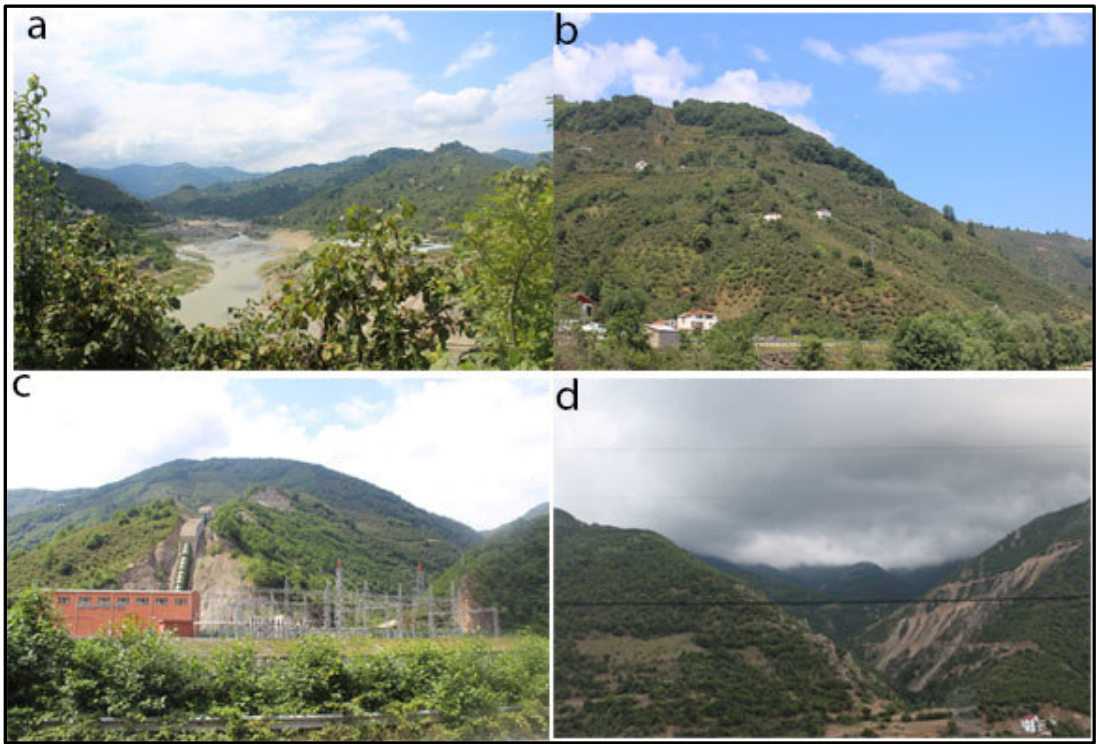
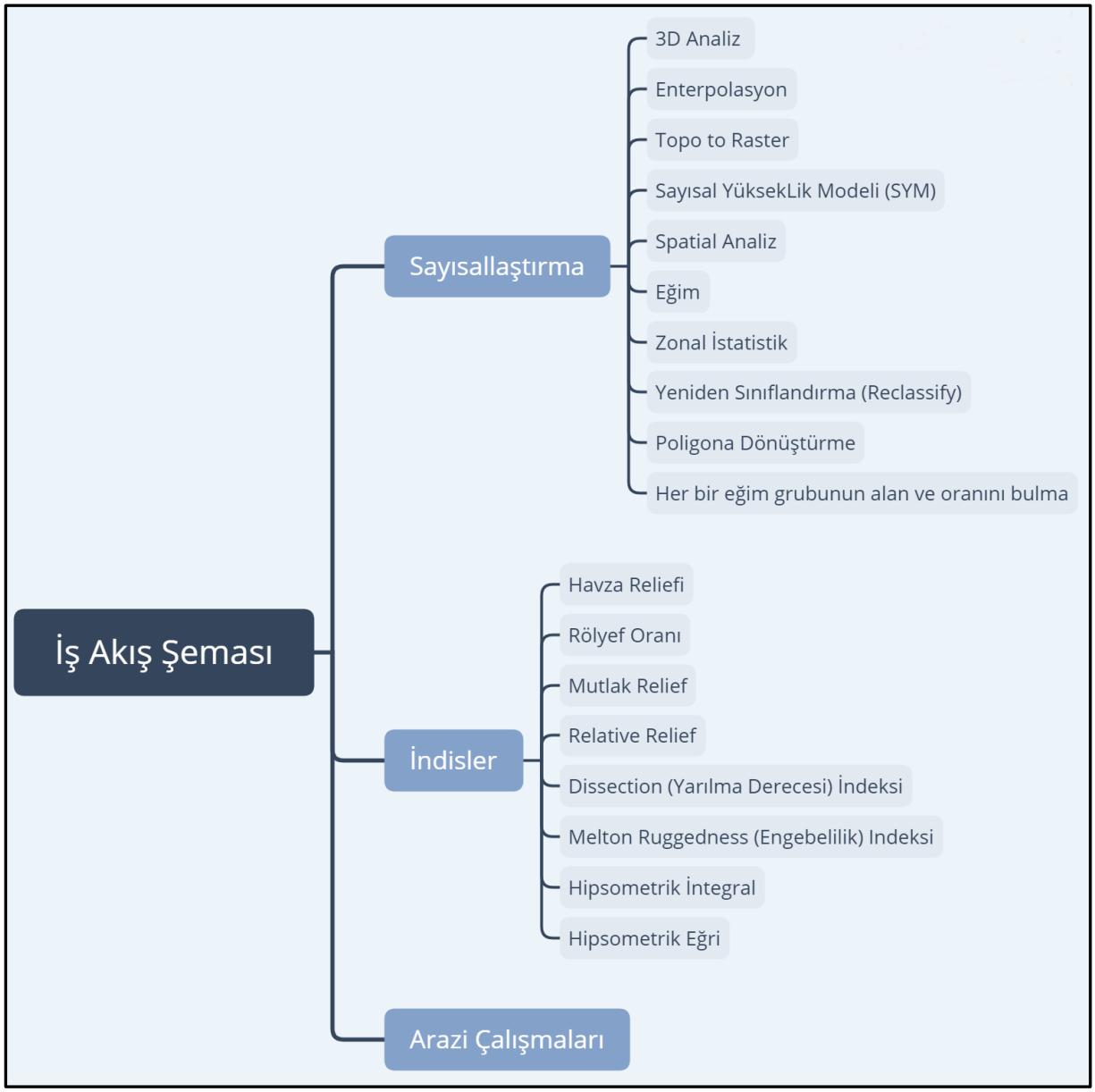

Foto 1. Harşit (Doğankent) Çayı Havzası'nda dere yatağından yoğun malzeme alımı söz konusudur (a), havzada bitki örtüsü tahrip edilmektedir (b), çok sayıda HES yapılmıştır (c), havza oldukça engebeli bir yapıya sahiptir (d).

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Çalışmada Harita Genel Müdürlüğü (HGM) 1/100.000 ölçekli topoğrafya haritaları Giresun G40-41 ve H40-41, Trabzon G42-43 ve H42-43 paftaları ile 1/25.000 ölçekli paftalardan yararlanılmıştır. 1/25.000 ölçekli topoğrafya haritalarının çalışma alanını kapsayan paftalarından Sayısal Yükseklik Modeli (SYM) oluşturulmuştur. SYM için, ArcGIS 10,1 programı 3D Analiz-Enterpolasyon-Topo to Raster Modülü kullanılmıştır. Relative (göreceli-nisbi) relief analizi için havzalar 1000 m*1000 m karelaja bölünmüştür (ET Geowizard-Sampling-Vector Grid aracı kullanılmıştır). Her karelaj için yükselti farkı değeri zonal istatistikle bulunmuştur (Spatial Analiz-Zonal-Zonal Statistic as Table). Yükselti farkı enterpole edilerek nisbi relief haritası yapılmıştır. Açık kaynak kodlu Quantum (QGIS) yazılımı Callhypso eklentisi kullanılarak hipsometrik integral ve eğri analizleri yapılmıştır (Şekil 5).

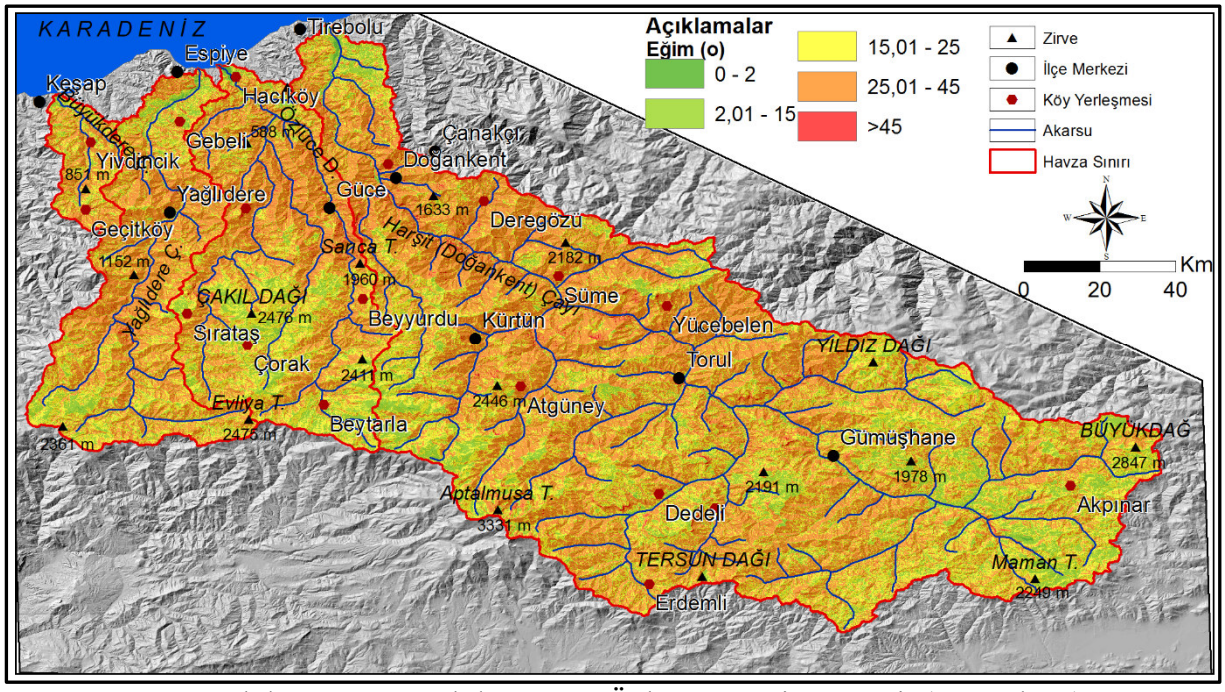

Şekil 5. İş akış şeması

3. BULGULAR

3.1. Eğim

Sel ve taşkınlar üzerinde yüzeysel akış miktarı ve hızı son derece önemlidir. Bu husus ise, yüzeyin eğim özellikleri ile yakından ilgilidir. SYM ile yapılan analizlere göre, ortalama eğim değerleri Büyükçay Deresi Havzası için 25,6º, Yağlıdere Çayı Havzası için 26,35º, Özlüce Deresi Havzası için 25,45º ve Harşit Çayı Havzası için 25,46º'dir. Ortalama eğimin tüm havzalarda oldukça yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Havzalar için maksimum eğim değerleri sırasıyla 65,12º, 65,28º, 66,51º, 70,64º'dir. Maksimum eğim değerinin en yüksek olduğu havza Harşit (Doğankent) Çayı Havzası'dır. Düşük eğim derecesine sahip alanlar tüm havzalarda oldukça sınırlıdır. Eğim derecesi 15º'nin üzerinde olduğu alanların oranı Büyükdere Çayı Havzası'nda %86, Yağlıdere Çayı Havzası'nda %87,6, Özlüce Deresi Havzası'nda %84,6 ve Harşit Çayı Havzası'nda % 85,5'dir (Şekil 6).

Şekil 6. Büyükdere Çayı, Yağlıdere Çayı, Özlüce Deresi ve Harşit (Doğankent) Çayı havzalarının eğim haritası

Eğim-sel-taşkın ilişkisi açısından literatürde önerilen başka bir sınıflandırmada da 0º-1º eğime sahip sahalar göllenmelerin görüldüğü alanlar, 3,01°-10° arası ve 10,01º-30º arası eğime sahip alanlar ise yüksek enerjili akışa sahip sellerin görüldüğü alanlar olarak kabul edilmiştir (Dobur, 2006; Minea, 2013; Turoğlu, 2014). Büyükçay Deresi Havzası için göllenme olabilecek alanların oranı %0,08, yüksek enerjiye sahip sellerin görülebileceği alanların oranı ise %99,35'tir. Yağlıdere Çayı Havzası'nda 0-1º arasında eğime sahip alanlar %0,10 ve eğimin 3, 01º'den büyük olduğu alanlar %99,23 oran kaplamaktadır. Özlüce Deresi Havzası'nda 0-1º eğime sahip alanların oranı %0,18, >3,01º'den fazla eğime sahip alanlar ise %99,24, Harşit Çayı Havzası'nda 0-1º eğime sahip alanlar %0,08, 3,01º'den fazla eğime sahip alanlar %99,38 oran kaplamaktadır. Havzanın eğimi arttıkça, akışın yıl içinde dağılımının düzensizleştiği, geçiş süresinin küçüldüğü, birim alandan gelen maksimum debinin arttığı görülür (Bayazıt, 2003). Tüm havzalarda yüksek enerjili akışa sahip sellerin görülebileceği alanların oranı %99'un üzerindedir. Bu değerler sel riskinin ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir. Yüzeysel akış hızının yüksek olması da erozyonu şiddetlendirmekte ve taşınan sediman miktarını çoğaltmaktadır. Ayrıca sel karakterli akışlarla taşınan sediman ve yerlerinden sökülen bitkiler menfezleri tıkayarak riski artırmaktadır.

3.2. Havza Reliefi (Bh)

Havza reliefi parametresinin hesaplanması için iki değişken bulunmaktadır. Bunlar, maksimum ve minimum havza yüksekliğidir. İki değer arasındaki farktan, havza reliefi bulunur (Tablo 1, Schumm, 1956).

Tablo 1. Havza Reliefinin (Bh) Hesaplanmasında Kullanılan Eşitlik

Havza Reliefi	$B_h = H_{max} - H_{min}$	Schumm, 1956

Artan rölyef, daha dik yamaçlar ve daha yüksek akarsu gradyanı ile yüzeysel akışın konsantrasyon süresini azaltır, dolayısıyla taşkın piki artar (Baker vd. 1988). Tüm havzalar için havza reliefi değeri oldukça yüksektir. Bu açıdan en yüksek değer Harşit (Doğankent) Çayı Havzası'nda (3331 m), en düşük değer ise Büyükdere Çayı Havzası'nda (1691 m) ölçülmüştür. Bu değer Yağlıdere Çayı Havzası için 2700 m, Özlüce Deresi Havzası için 2933 m'dir (Tablo 2). Havza reliefi, taşkın düzenini ve taşınabilecek sediman hacmini etkiler (Hadley ve Schumm, 1961). Havza rölyef değerlerinin yüksek olması akım toplanma zamanı ile taşkın pik süresinin de kısalmasına neden olmaktadır.

Tablo 2. Havza Reliefi, Rölyef Oranı ve Mutlak Relief Değerleri

Havza No	Havza Adı	Havza reliefi (m)	Rölyef Oranı	Mutlak Relief (m)
1	Büyükdere Çayı Havzası	1691	0,08	0-1691
2	Yağlıdere Çayı Havzası	2700	0,04	0-2700
3	Özlüce Deresi Havzası	2933	0,05	0-2933
4	Harşit (Doğankent) Çayı Havzası	3331	0,02	0-3331

Havza reliefi değerine tüm havzalarda kısa mesafelerde erişilmesi, yükselti değişiminin hızlı olduğunu göstermektedir. Bu durum sel karakterli akışları beraberinde getirmektedir. Değişkenliğin yüksek olması erozyonun da şiddetli olacağını gösterir. Nitekim analiz edilen havzalardan Harşit Çayı için Hatipoğlu ve Hatipoğlu (2020) tarafından MICONA modeli ile yapılan erozyon risk değerlendirmesine göre çok yüksek erozyon riskine sahip alanların oranı %19, "yüksek" riskli sahaların oranı ise % 26,2 olarak bulunmuştur. Bu değerler, havzanın/havzaların relief özelliklerinin erozyonu artırıcı bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

3.3. Rölyef Oranı (Rh)

Bu parametre, havzalardaki yükselti farkının, maksimum havza uzunluğuna oranı ile bulunur (Tablo 3, Schumm, 1956). Rölyef oranı, drenaj havzasının dikliğini ve aşındırıcı süreçlerin (erozyonun) yoğunluğunu gösterir (Babu vd. 2016).

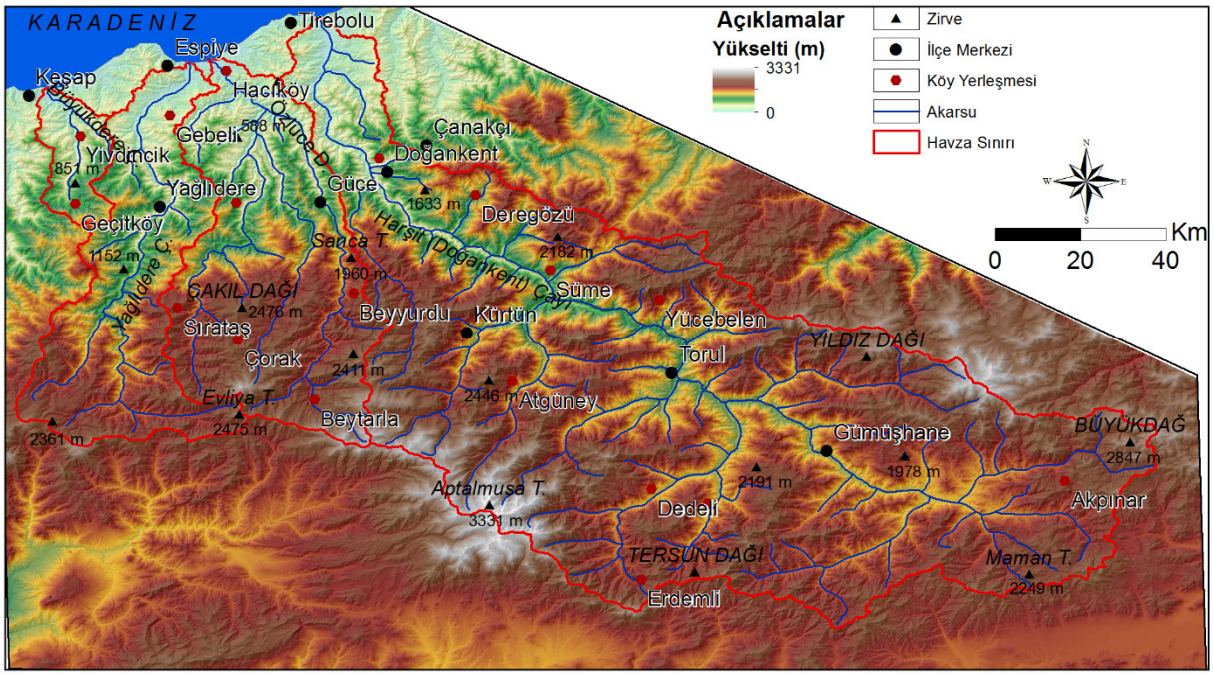
Tablo 3. Rölyef Oranının Hesaplanmasında Kullanılan Eşitlik

Rölyef Oranı	$R_h = \frac{H(m)}{L(m)}$	**Schumm, 1956**

Rölyef oranı değerleri 0,02 (Harşit (Doğankent) Çayı Havzası)-0,08 (Büyükdere Çayı Havzası) arasında değişmektedir. Bu değer, Yağlıdere Çayı Havzası için 0,04, Özlüce Deresi Havzası için 0,05 olarak bulunmuştur. Bu parametre açısından Büyükdere Çayı Havzası'nın daha riskli olduğu söylenebilir (Tablo 2).

3.4. Mutlak Relief

Deniz seviyesinden olan yükseklik, mutlak (absolute) relief olarak adlandırılır. Mutlak rölyef, yükselti dağılımı hakkında bilgi verir (Doumit, 2018). Çalışma alanında mutlak relief değerleri Büyükçay Deresi Havzası için 0-1691 m, Yağlıdere Çayı Havzası için 0-2700 m, Özlüce Deresi Havzası için 0-2933 m ve Harşit (Doğankent) Çayı Havzası için 0-3331 m'dir. Maksimum değerler Harşit Çayı Havzası'nda ölçülür (Tablo 2, Şekil 7)

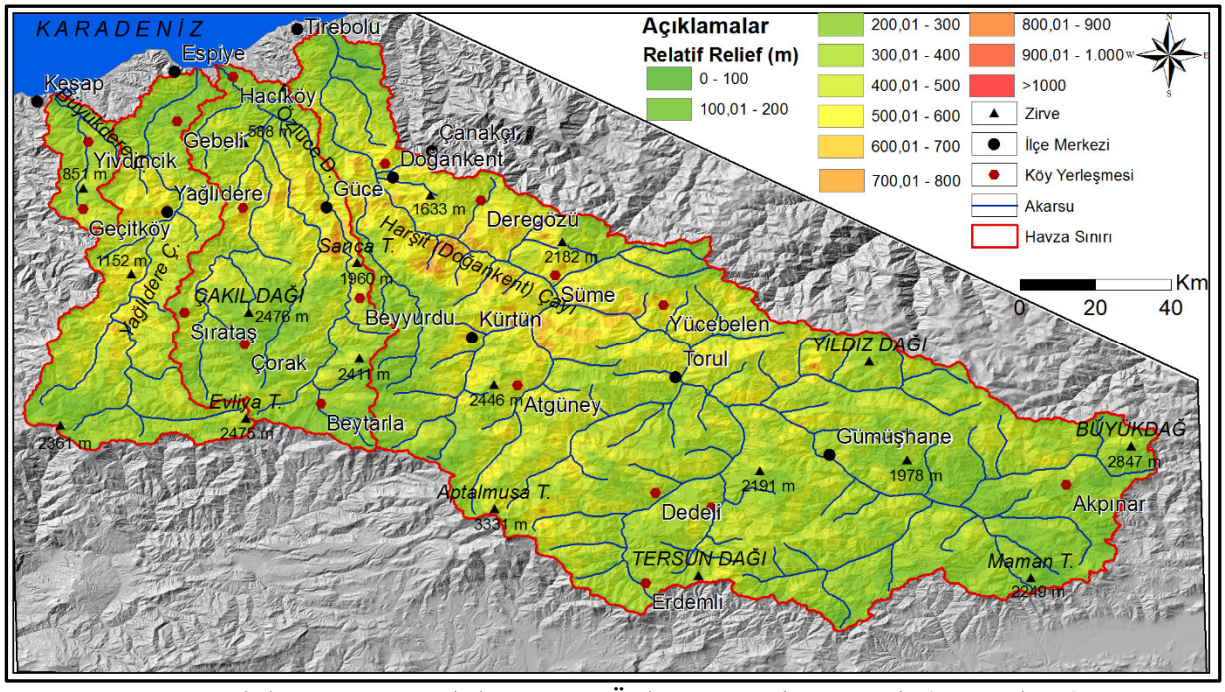

Şekil 7. Büyükdere Çayı, Yağlıdere Çayı, Özlüce Deresi ve Harşit (Doğankent) Çayı Havzalarının sayısal yükseklik modeli

Mutlak yükseklik değerleri havzaların yukarı kısımlarına doğru artar. Bu kesimlerde yükselti artışı etkisiyle kış mevsiminde kar şeklinde düşen yağışlar, ilkbahar mevsiminde eriyerek sel-taşkın oluşumuna yol açmaktadır. Ayrıca yükselti artışı bu sahalarda yağış miktarını artırdığından su baskını riskini artırmaktadır.

3.5. Relative Relief (RR)

Relative-göreceli rölyef, bir karelaj ya da griddeki en yüksek ve en düşük noktalar arasındaki yükseklik farkını temsil eder. Bazı çalışmalarda göreceli rölyef, rölyef enerjisi (Doumit, 2017) olarak adlandırılmıştır (Doumit, 2018). RR değerleri, Büyükdere Çayı Havzası'nda 1,76-577 m arasında değişmektedir. Ortalama değer ise bu havzada 336 m'dir. Yağlıdere Çayı Havzası'nda RR değerleri 6,55-723 m arasında değişirken, ortalama RR değeri ise ise 392 m'dir. Özlüce Deresi Havzası'nda RR, 0-833 m arasında değişir, ortalama değer ise 376 m'dir. Harşit (Doğankent) Çayı Havzası'nda ise relative relief değerleri 0-1006 m arasında değişir, ortalama değer ise 395 m'dir. Tüm havzalarda relative relief ortalama değeri oldukça yüksektir (Şekil 8).

Şekil 8. Büyükdere Çayı, Yağlıdere Çayı, Özlüce Deresi ve Harşit (Doğankent) Çayı Havzalarının relative relief haritası

Tejpal (2013)'e göre RR değeri 300-400 arasında olan alanlar bu açıdan orta derecede yüksek alanlar olarak değerlendirilmiştir. Tüm havzalarda ortalama RR değeri 300-400 arasında yer almakta ve yarılmanın yüksek olduğu değerlendirilmektedir.

3.6. Dissection (Parçalanma/Yarılma Derecesi) İndeks

Dissection/yarılma derecesi indeksi, arazinin morfometrisini, fizyografik niteliğini ve parçalanmanın büyüklüğünü anlamak için kullanılır (Schumm 1956; Singh 2000; Singh ve Dubey 1994; Soni, 2017). Formülde, havza reliefinin maksimum havza yüksekliğine bölünmesiyle yarılma derecesi bulunur (Tablo 4).

Tablo 4. Dissection İndeksin (Dis) Hesaplanmasında Kullanılan Eşitlik

Dissection İndeks	$Dis = \frac{H}{Ra}$	**Singh ve Dubey (1994)**

Tüm havzalar için yarılma derecesi 1 olarak bulunmuştur. Bu sonuç havzaların parçalanma/yarılma derecesinin oldukça yüksek olduğunu, buna bağlı olarak sel karakterli akışların fazla ve su baskını riskinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

3.7. Melton Ruggedness (Engebelilik) İndeksi (Mrn)

Havzalarda, engebeliliği değerlendirmek amacıyla Melton (1965) tarafından önerilen Ruggedness indeksi kullanılmıştır. Formülde H, maksimum-minimum yükselti farkını (m), A havza alanını göstermektedir (Tablo 5).

Tablo 5. Melton Ruggedness (Engebelilik) İndeksin (Mrn) Hesaplanmasında Kullanılan Eşitlik

Melton Ruggedness İndeks	$MR_n = \frac{H}{A^{0,5}}$	**Melton 1965**

MRn değeri, Büyükdere Çayı Havzası için 0,16, Yağlıdere Çayı Havzası için 0,11, Özlüce Deresi Havzası için 0,10 ve Harşit (Doğankent) Çayı Havzası'nda 0,05 olarak bulunmuştur. Bu değer teorik olarak sıfırdan büyük bir sayıya kadar değişebilir. Genel olarak, çok engebeli bir alanda, birinci dereceden bir havza için değer 2,0 veya 3,0 kadar yüksek olabilir, ancak üçüncü veya dördüncü dereceden havzalar için nadiren 1,0'ı aşar (Melton, 1965). Havzalar kıyaslandığında en büyük değer Büyükdere Havzası'nda bulunmuştur. Bu parametre açısından diğer havzalara göre daha engebeli olduğu ve sel riskinin yüksek olduğu sonucu çıkarılabilir.

3.8. Hipsometrik İntegral (Hi)

Hipsometrik eğri ile Hi analizi, havzaların morfolojik gelişim aşaması ile ilgili çıkarımlar yapmamızı sağlar. Havzaların göreceli olarak gençlik, olgunluk ve yaşlılık dönemlerine ait değerlendirmelerin yapılabilmesi de erozyon süreçlerine dair yorumları olanaklı kılar. Formüldeki değişkenler ortalama, minimum ve maksimum yükseklikliktir (Strahler, 1952) (Tablo 6).

Tablo 6. Hipsometrik İntegral (Hi) Hesaplanmasında Kullanılan Eşitlik

Hipsometrik İntegral (Hi)	$HI = \frac{H_{ort} - H_{\min}}{H_{maks} - H_{\min}}$	**Strahler, 1952**

SYM verisi kullanılarak hesaplanan Hi değerleri 0,37 (Büyükdere Çayı Havzası)-0,515 (Harşit Çayı Havzası) arasında değişmektedir. Yağlıdere Çayı Havzası için değer 0,47, Özlüce Deresi Havzası için 0,495'tir (Tablo 7). Keller ve Pinter (2002)'ye göre yüksek Hi değeri, genç topoğrafyayı, orta Hi değeri, olgun topoğrafyayı gösterir.

Tablo 7. Hi Değerlerinin Hesaplanmasında Kullanılan Veriler Ve Hi Değerleri

Havza Adı	Yükselti (Min.)	Yükselti (Ort)	Yükselti (Max).	Hipsometrik İntegral (Hi)
Büyükdere Çayı Havzası	0	627	1691	0,37
Yağlıdere Çayı Havzası	0	1281	2700	0,47
Özlüce Deresi Havzası	0	1452	2933	0,495
Doğankent (Harşit) Çayı Havzası	0	1715	3331	0,515

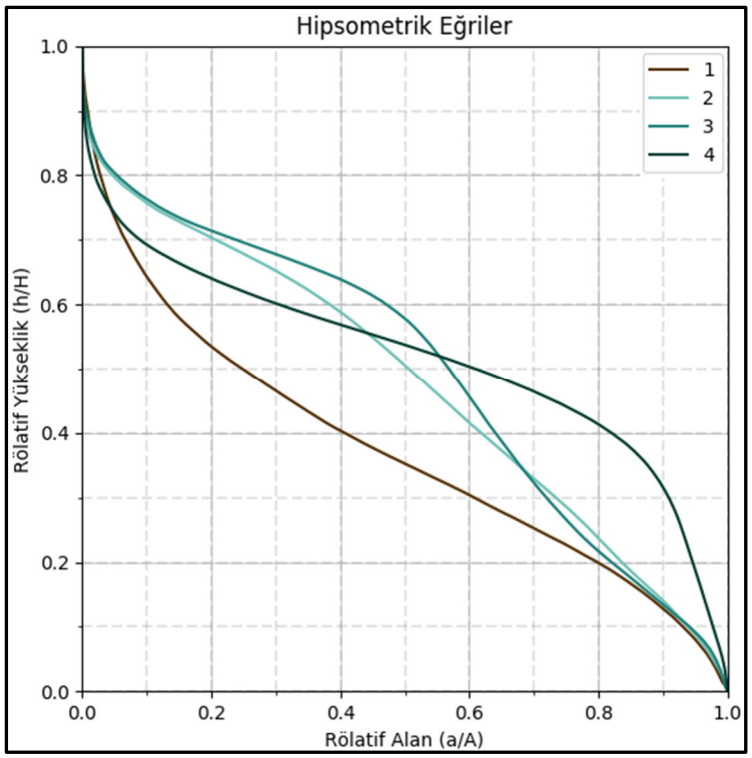
3.9. Hipsometrik Eğri (Hc)

Bir drenaj havzası için hipsometrik eğri, belirli bir yüksekliğin altındaki (veya üstündeki) su toplama havzası alanının nispi oranını gösterir (Strahler, 1952; Schumm, 1956; Pérez-Peña vd.2009). Formülde, y ekseninde göreceli yükseklik, x ekseninde göreceli alan yer alır (Tablo 8). Bu çalışmada havzaların eğrileri Pérez-Peña vd. (2009) tarafından geliştirilen Callhypso eklentisi ile oluşturulmuştur.

Tablo 8. Hipsometrik Eğrinin Oluşturulmasında Kullanılan Eşitlik

Hipsometrik Eğri (Hc)	$y = \frac{h}{H} \quad x = \frac{a}{A}$	Strahler, 1952

İçbükey ve S şeklinde ya da düz eğriler düşük Hi değerlerini, dışbükey eğriler ise tektonik aktivite sırasında gelişen dolayısıyla genç drenaj havzalarını gösterir (Strahler, 1952; Yerli vd. 2021). Harşit Çayı Havzası'nı gösteren 4 numaralı eğri dışbükey bir görünüm sergilerken, 1 numaralı havzanın eğrisi içbükey form göstermektedir (Şekil 9).

Şekil 9. Havzaların hipsometrik eğrileri (Havza numaraları ve adları için Tablo 2'ye bakınız).

Hi ve Hc bir arada değerlendirilse Harşit (Doğankent) Çayı Havzası'nın nispeten genç olduğu, Büyükdere Çayı Havzası'nın olgun bir yapıya sahip olduğu anlaşılır. Bu parametre açısından sel riskinin Harşit (Doğankent) Çayı Havzası'nda en yüksek, Büyükdere Çayı Havzası'nda en düşük olduğu söylenebilir. Yağlıdere Çayı ve Özlüce Deresi havzaları da gençlik dönemine yakın olup, bu havzalarda da sel-taşkın riski yüksektir.

4. SONUÇLAR

Bu çalışmada Giresun doğusunda yer alan ve afet boyutunda su baskını olaylarının yaşandığı Büyükdere Çayı, Yağlıdere Çayı, Özlüce Deresi ve Harşit (Doğankent) Çayı havzalarının relief (3.boyut) morfometrisi özelliklerinin sel-taşkın oluşumu üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. SYM kullanılarak yapılan analiz sonuçlarına göre havza rölyefi değerleri 1691-3331 m, rölyef oranı değerleri 0,02-0,08, arasında değişmektedir. Mutlak relief değerleri 1691-3331 m, nisbi relief değerleri 0-1006 m arasında değişir. Yarılma derecesi indeks değerleri tüm havzalarda 1'dir. Melton engebelilik indeksi değerleri 0,05-0,16, Hi değerleri 0,37-0,515 arasında değişmektedir. Analiz sonuçlarıyla tüm havzalarda eğim, havza rölyefi, mutlak rölyef, relative relief değerlerinin yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Hipsometrik integral değeri ve eğri görünümü, Harşit (Doğankent) Çayı Havzası'nın diğer havzalara nispeten genç ve erozyonun yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Havzaların iklim, jeomorfolojik ve litolojik özellikleri nedeniyle meydana gelen heyelanların da sel-taşkın riskini artırıcı rol oynadığı değerlendirilmektedir. Yerleşmeler için yanlış arazi tercihi, doğal bitki örtüsünün seyreltilmesi ve şiddetli yağışlara bağlı olarak sel-taşkınların önümüzdeki dönemde de artarak devam edeceği öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

Avci, V. ve Sunkar, M. (2015,). Giresun'da Sel ve Taşkın Oluşumuna Neden Olan Aksu Çayı ve Batlama Deresi Havzalarının Morfometrik Analizleri. Coğrafya Dergisi, 30, 91-119.

Babu, K. J. Sreekumar, S. ve Aslam, A. (2016). Implication of drainage basin parameters of a tropical river basin of South India. Applied Water Science, 6:67–75.

Baker, V. R. Kochel, R. C. ve Paton, P. C. (1988). Flood Geomorphology, USA. John Wiley & Sons.

Bayazıt, M. (2003). Hidroloji. İstanbul. Birsen Yayınevi.

Dobur, J. C. (2006) An Analysis of the Geographic Distribution of Flash Flood Events across the Southeastern United States, NOAA/National Weather Service, Southeast River Forecast Center, Peachtree City,Georgia.

Doumit J.A. (2017). Digital Terrain Analysis of Lebanon: A Study of Geomorphometry- Krasnodar, Kuban State University, p.161.

Doumit, J. (2018). Measurement Of Lebanese River Basins Dissection (Erosıon Intensity) Based On Alos World 3d, National scientific and practical conference. Integral and differential paradigms of science and practical development of Russia.

Erinç, S. (1945). Kuzey Anadolu Kenar Dağlarının Ordu-Giresun Kesiminde Landşaft Şeritleri. Türk Coğrafya Dergisi, 7-8.

Gürgen, G. (2004). Doğu Karadeniz Bölümü'nde Maksimum Yağışlar ve Taşkınlar Açısından Önemi. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 24 (2),79-92.

Hadley R. F. ve Schumm S. (1961). Sediment sources and drainage basin characteristics in upper Cheyenne River basin. US Geological Survey, USGS water supply paper, 1531-B.

Hatipoğlu, İ. T. ve Hatioğlu, Ş. C. (2020) Harşit Çayı Havzası'nda ICONA ve Alternatif Olarak Geliştirilen MICONA Modellerinin Karşılaştırılması. Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 4, 2, 108 – 135.

Keller, E. A. ve Pinter, N. (2002). Active Tectonics Earthquakes, Uplift, and Landscape. New Jersey. Prentice Hall.

Kömüşçü, A. Ü. Aksoy, M. Çelik, S. Cıba, Ö. F. Uğurlu, A. Turgu, E. ve Ünal, E. (2021). 22 Ağustos 2020 Tarihinde Giresun ve İlçelerinde Meydana Gelen Şiddetli Yağış ve Sel Olayının Meteorolojik ve Hidrometeorolojik Analizi. Su Kaynakları, 6, (1) 1-14.

Melton, M.A. (1965). The geomorphic and palaeoclimatic significance of alluvial deposits in Southern Arizona. J. Geol, 73, 1–38.

Minea, G. (2013). Assessment of the flash flood potential of Bâsca River Catchment (Romania) based on physiographic factors. Central European Journal of Geosciences, 5/3, 344-353.

Morisawa, M. E. (1959). Relation of morphometric properties to runoff in the Little Mill Creek, Ohio, Drainage Basin. Tech. rep. 17. Columbia University, Department of Geology, ONR, New York.

Nas, S. S. ve Nas, E. (2015). Olası taşkınların altyapı tesislerine etkileri: Harşit Çayı-Gümüşhane. Erciyes Üniversitesi Fen Bilimler Dergisi, 31 (1), 56-67.

Nişancı, A. (1990). Torul–Kürtün Arası "Orta Harşit Vadi Yöresi" ve Heyelanları. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu, 13-17 Haziran 1990, Ankara, 245-257.

Oruonye, E. D. Ezekiel, B. B. Atiku, H. G. E. Baba, E. ve Musa, N. I. (2016). Drainage basin morphometric parameter of river Lamurde: Implication for hydrologic and geomorphic process. Journal of Agriculture and Ecology Research International, 5(2), 1–11.

Pérez-Peña, J. V. Azañón, J. M. ve Azor, A. (2009). CalHypso: An ArcGIS extension to calculate hypsometric curves and their statistical moments. Applications to drainage basin analysis in SE Spain. Computers & Geosciences, 35(6), 1214-1223.

Schumm, S. A. (1956). Evolution of drainage Systems and slopes in badlands at Perth Amboy, New Jersey. Geol. Soc. Am. Bul. 67, 597-646.

Singh, S. (2000). Geomorphology. Allahabad: Prayag Pustak Bhawan, pp 642.

Singh S, Dubey A. (1994). Geo environmental planning of watersheds in India. Chugh Publications, Allahabad, pp 28–69.

Soni, S. (2017). Assessment of morphometric characteristics of Chakrar watershed in Madhya Pradesh India using geospatial technique. Applied Water Science, 7, 2089–2102.

Strahler, A. N. (1952). Hypsometric (area-altitude curve) Analysis of Erosional Topography. Geological Society of America Bulletin, 63, 1117-1141.

Summerfield, M. A. (1991). Global Geomorphology An Introduction to the study of landforms. Longman.

Şenol, E. (2019). Harşit Çayı Deltası'nda (Giresun) Arazi Kullanımının Zamansal Değişimi (1947–2017). International Journal of Geography and Geography Education, 39, 328-348.

Tejpal, S. (2013). Relief analysis of the Tangri watershed in the lower Shivalik and Piedmont zone of Haryana and Punjab. Indian Journal of Spatial Science, 4(1), 9–20.

Turoğlu, H. (2014). İklim Değişikliği ve Bartın Çayı Havza Yönetimi Muhtemel Sorunları. Coğrafi Bilimler Dergisi, 12 (1), 1- 22.

Uzun, A. (2007). Doğu Karadeniz Kıyı Kuşağında Coğrafi Yapı ve Sel İlişkisi. TMMOB Afet Sempozyumu, Ankara 387-393.

Yerli, B. Softa, M. ve Sözbilir, H. (2021). Gümüldür Fayının Morfometrik ve Kinematik Analizi ve Batı Anadolu'daki Sismotektonik Anlamı. Türkiye Jeoloji Bülteni, 64,349-382.

Verstappen, H. Th. (1983). Applied Geomorphology, The Netherlands: ITC Enschede.

İnternet Kaynakları

https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Kurumsal-Raporlar/Afet_Istatistikleri_2020_web.pdf 10/10/2021 tarihli erişim.

https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=H&m=GIRESUN10/10/2021 tarihli erişim

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

İKLİM, BİTKİ ÖRTÜSÜ İLİŞKİSİ VE ODUNSU BİTKİ ÖRTÜSÜNÜN DAĞILIMI: BİLECİK ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Serpil MENTEŞE
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
ORCID: 0000-0001-5616-6729

Seda KOCA
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-9805-532X

ÖZET
Bir yerde bitki örtüsünün yetişmesi ve varlığını devam ettirmesi iklim, ana materyal, topografya, toprak ve biyotik faktörler gibi ekolojik şartlara bağlıdır. Bitki örtüsünün bir yerde yetişmesinde ve dağılışındaki en önemli ekolojik faktörü iklim oluşturmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada Bilecik'te bitki toplulukları ve dağılışları ile iklim faktörü arasındaki karşılıklı ilişkileri ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu amaçla Bilecik meteoroloji istasyonunun 1985-2017 rasat dönemine ait verileri ile Bilecik Orman İşletme Müdürlüğü'nden alınan meşçere haritası kullanılmıştır. Sonuç olarak çalışma alanında vejetasyon devresinin süresinin 25 Mart'ta başlayıp 24 Kasım'da sona erdiği tespit edilmiştir. Uzun yıllık ortalama toplam yağışların 458 mm olduğu belirlenmiştir. Erinç yağış etkinliği indisine göre iklim "yarı nemli" iklim olup, bitki örtüsü "park görünümlü orman"dır. Araştırma alanında Kızılçam (Pinus brutia), Karaçam (Pinus nigra), Fıstık Çamı (Pinus pinea), Badem (Prunus dulcis), Sarıçam (Pinus sylvestris), Kızılağaç (Alnus glutinosa), Saplı Meşe (Quercus robur), Saçlı Meşe (Quercus cerris), Mazı Meşesi (Quercus infectoria), Göknar (Abies) Ladin (Picea), Sedir (Cedrus), Ardıç (Juniperus), Sapsız Meşe (Quercus petraea), Macar Meşesi (Quercus frainetto) yaygın odunsu bitkiler içerisinde bulunmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Bilecik, Bitki Örtüsü, Rüzgâr, Sıcaklık, Vejetasyon Devresi, Yağış

CLIMATE, VEGETATION RELATIONSHIP AND DISTRIBUTION OF WOODY VEGETATION: THE CASE OF BILECIK

ABSTRACT
The growth and existence of vegetation in one place depends on ecological conditions such as climate, main material, topography, soil and biotic factors. The most important ecological factor in the growth and distribution of the vegetation is the climate. In this study, it was aimed to reveal the mutual relationships between vegetation communities and their distribution and climate factors in Bilecik. For this purpose, the data of Bilecik meteorology station for the 1985-2017 observation period and the vegetation map taken from Bilecik Forestry Directorate were used. When this data is evaluated, the period of vegetation period starts in the study area on March 25 and ends on November 24th. The average annual rainfall was 458 mm in the research area. According to Erinç's rainfall efficiency index, the climate seen in the study area is "semi humid" and the vegetation is "park looking forest".
In the research area, Red Pine, Black Pine, Peanut Pine, Cedar, Hungarian Oakare among the common woody plants.
Keywords: Bilecik, Vegetation, Wind, Temperature, Vegetation Circuit, Precipitation

1. GİRİŞ

Bir yerin fiziki coğrafya özellikleri arasında önemli bir yer tutan bitki örtüsü; hâkim olduğu çevrenin doğal görünüşünü oluşturması, orada oluşan toprakların özelliklerini etkilemesi, toprak erozyonuna engel olması ve yaban hayatına ortam hazırlaması açısından önemlidir (Şahin, 2005:273). Orta kuşağın güneyinde yer alan, sıralar halinde dağ kuşaklarına sahip olan ve üç tarafı denizlerle çevrili olan Türkiye'de çok çeşitli vejetasyon formasyonları bulunmakta ve yetişmektedir (Atalay, 1994:2). Konumu ve arazisinin sahip olduğu çeşitli coğrafi özellikler, Türkiye'de farklı iklim tiplerinin oluşmasını sağlamakta ve bu durumda farklı vejetasyon formasyonlarının yetişmesine olanak vermektedir (Şahin, 2005:273). Kısacası bir yerin konumu ve arazisinin sahip olduğu çeşitli coğrafi özelliklerin oluşturduğu iklimsel farklılıklar, doğal bitki örtüsünün çeşitlilik göstermesini ve orman, çalı ve ot gibi çeşitli bitki formasyonlarının oluşumunu beraberinde getirmektedir (Günal, 2013:2). Nitekim Türkiye'de de birden fazla flora bölgesine ait bitkiler bulunmaktadır. Türkiye'nin kuzeyinde Avrupa ve Sibirya, doğusunda İran-Turan ve batısında Akdeniz flora bölgelerine ait bitkiler yer almaktadır.

Herhangi bir alanda bitki örtüsünün tutunması, gelişmesi ve varlığına devam etmesi, o alanda iklim, toprak, ana materyal, topografya ve biyotik (canlı) faktörler gibi ortamı oluşturan ekolojik şartlara bağlıdır ve bu faktörler arasında karşılıklı ilişki bulunmaktadır (Atalay, 1994:11). İklim, yeryüzündeki bitki türleri ve topluluklarının esas karakteri ile yayılış alanlarını belirleyen en önemli ekolojik faktörü oluşturmaktadır (Avcı, 1993-1996; Efe, 2004; Şahin, 2005; Günal, 2013). Yani doğal bitki örtüsünün tür, yoğunluk ve biçim açısından dağılışı doğrudan iklimin denetimi altındadır (Türkeş, 2016:3). İklimden sonra etki eden diğer faktörler ise daha yerel kalmaktadır. Buna karşılık iklimde meydana gelen farklılaşmalar bitki türlerinin ve topluluklarının yayılış alanlarının değişmesine yol açmaktadır. Sıcaklık, nem, yağış ve rüzgâr gibi iklim elemanlarının birlikte etkileri o yerin bitki örtüsünün dağılışında en önemli rolü oynamaktadır (Günal, 2013: 2). Bitki örtüsünü etkileyen iklim elemanları temelde sıcaklık ve yağıştır (Şahin, 2005: 273). Çünkü bitki topluluklarının ekolojik özellikleri ve yayılış alanları her şeyden önce vejetasyon döneminin süresi, düşük sıcaklıklar, yağış miktarı, yağış rejimi ve hidrolojik bilanço ile ilgilidir.

Bitki örtüsünün herhangi bir alanda dağılışında sıcaklığın mevsimlik değişimi, sıcak ve soğuk dönemlerin süresi, minimum ve maksimum sıcaklıklar en önemli faktörleri oluşturmaktadır (Efe, 2004). Ayrıca bitkilerin çiçek ve yaprak açması, gelişmesi sıcaklığa bağlı olarak değişir ve her bitkinin sıcaklık istekleri birbirinden farklıdır (Efe, 2004). Herhangi bir bitkinin gelişimi "Vejetasyon Devresi" adı verilen belirli zaman aralığında gerçekleşmektedir (Avcı, 1993-1996). Bitkilerin normal gelişmelerini sürdürdüğü devreye ''vejetasyon devresi'' veya ''büyüme devresi'' denir (Atalay, 1994). Vejetasyon devresinin başlangıcı ve bitişi açısından belirlenen bir sıcaklık değeri vardır. Sıcaklığın bu derecenin üstüne çıktığı gün vejetasyon süresinin başlangıcını, altına indiği gün ise bitişini oluşturmaktadır (Şahin, 2005). Vejetasyon devresi içerisinde sıcaklığın, bitkinin direnç göstereceği düşük değerlerin altına sık sık düşmesi durumu bitkinin gelişim göstermesini engelleyebileceği gibi topraktaki suyun donmasına neden olan sıfır derecenin altındaki sıcaklık değeri, bitkinin su ihtiyacının karşılanamamasına neden olmaktadır. Ayrıca kurak devrede yüksek değerlere erişen sıcaklıklar buharlaşmayı daha da artırarak bitki hayatını tehlikeye sokmaktadır (Güngördü, 1992: 124).

Bitki örtüsünün herhangi bir alanda dağılışında sıcaklıkla birlikte suya da ihtiyaç duyulmaktadır (Günal, 1986; Efe, 2004). Kısacası bitki örtüsünün yayılışında ve formasyon oluşturmasında önemli faktörlerden birisini de su oluşturmaktadır.

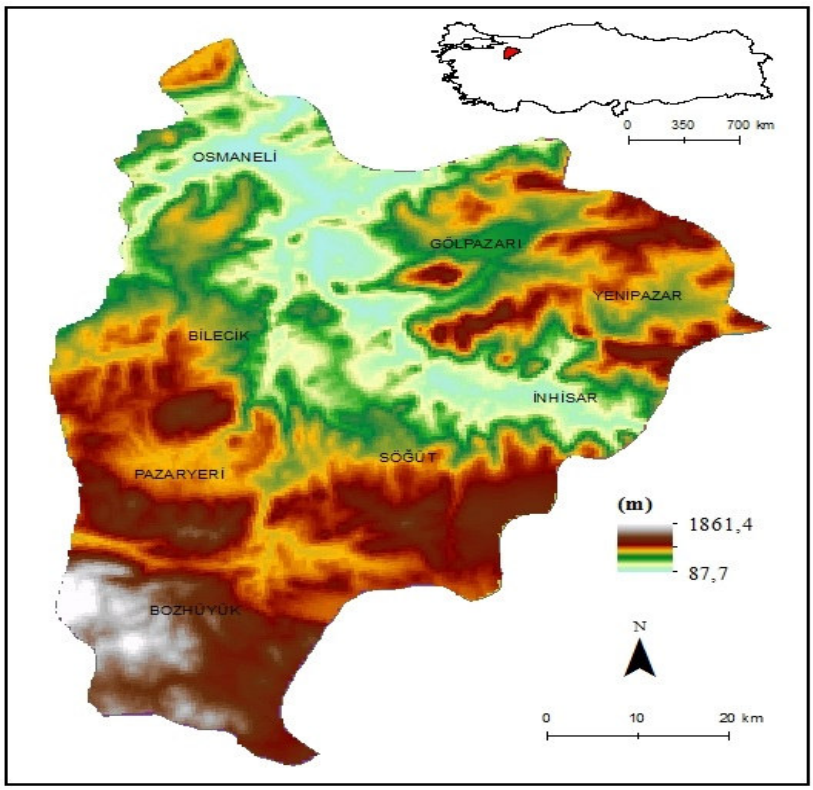
Bitkilerin hayati faaliyetlerini sürdürmesinde gerekli olan suyun ana kaynağını yağışlar teşkil etmektedir (Güngördü, 1992: 124). Özellikle kurak ve yarı kurak alanlarda bitki hayatı açısından önem taşıyan su, su istekleri farklı olan bitki tür ve topluluklarının yayılış alanlarının belirlenmesinde önemli bir faktörü oluşturmaktadır (Günal, 1986). Su, Akdeniz iklim bölgesi içinde yer alan Türkiye'de ve özellikle bu iklimin kendini daha çok hissettirdiği, Akdeniz, Ege, Marmara Bölgelerinde bitkilerin dağılışı üzerinde birinci derecede rol oynamaktadır (Güngördü, 1992: 128,129). Sıcaklık ve yağışın dışında atmosfer nemliliği ve rüzgâr durumu da bitki örtüsünü etkilemektedir. Kısacası bir yerde hâkim olan bitki tür ve toplulukları sınıflandırılırken iklim konusuna ayrı önem verilmelidir. Çünkü bitki tür ve toplulukları sınıflandırılması için ortamı şekillendiren en güçlü etkeni iklim oluşturmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada Bilecik'te bitki toplulukları ve dağılışları ile ekolojik şartlardan biri olan iklim faktörü (sıcaklık, yağış, nem vb.) arasındaki karşılıklı ilişkileri ortaya koymak amaçlanmaktadır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Çalışma Alanı

Bilecik, Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara Bölümü'nde yer almaktadır (Şekil 1). 39° ve 40° 31' kuzey enlemleri ile 29° 43' ve 30° 41' doğu boylamları arasında bulunmaktadır. Bilecik ilinin doğusunda Bolu ve Eskişehir, güneyinde Kütahya, batısında Bursa, kuzeyinde ise Sakarya illeri bulunmaktadır. Bilecik 4302 km²'lik alanı ile Türkiye'nin en küçük illerindendir. Bilecik'in en önemli akarsuyunu Sakarya Nehri teşkil etmektedir. Bu nehre dökülen çay ve dereler ise ilin diğer su kaynaklarını oluşturur. Bilecik'teki diğer önemli akarsular; Karasu Çayı, Göynük Çayı, Göksu, Sarısu ve Hamsu Deresi'dir. Dağlar il topraklarının yaklaşık %32'sine yakın bir bölümünü kaplamaktadır.

Bilecik Meteoroloji İstasyonu Müdürlüğü'nden alınan 1985-2017 yılları verilerine göre; ortalama sıcaklık değeri 12,7 °C'dir, en sıcak ay olan ağustos ayı sıcaklık ortalaması 22,8 °C, en soğuk ay olan ocak ayı sıcaklık ortalaması ise 2,6 °C'dir. Çalışma sahasında yıllık ortalama toplam yağışlar 458 mm'dir ve sahada batı ve kuzeybatı yönlü rüzgârları etkindir. Bilecik'in nüfusu 1935-2010 dönemleri arasında sürekli olarak artış göstermektedir. 1935'te 125.421 olan ilin toplam nüfusu 2010 yılında 225.381'e yükselmiştir. 2010 yılında 225.381 olan nüfus 2011 yılında 203.849'a gerilemiş ve 2019 yılında 219.427 kişiye ulaşmıştır. Bilecik şehrinde 1935 yılından 1985 yılına kadar olan dönemde kırsal nüfus kentsel nüfustan fazladır. 1985 yılından 2019 yılına kadar olan dönemde ise kentsel nüfus, kırsal nüfusu geçmiştir.

Şekil 1. Çalışma Alanı Haritası

Taş ve toprağa dayalı endüstri; gıda, içki ve yem endüstrisi; iplik ve dokuma endüstrisi, kimya, plastik ve kâğıt endüstrisi, metal eşya ve makine endüstrisi ile küçük imalathaneler, araştırma alanındaki en önemli endüstriyel faaliyetleri teşkil etmektedir (Özgür, 1990). Mermer, Bilecik ilinin en önemli ihracat ürününü oluşturmaktadır.

2.2. Malzeme ve Yöntem

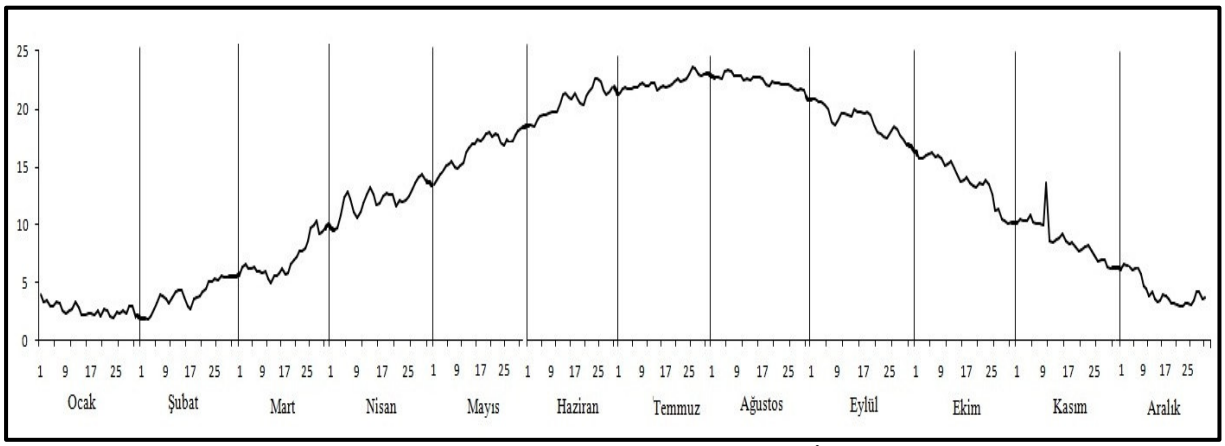
Bilecik'in 1985-2017 dönemlerindeki meteorolojik koşullarına (hava sıcaklığı, yağış, rüzgâr hızı, nem ve basınç) ait veriler Bilecik Meteoroloji İstasyonu'ndan günlük olarak, bilgisayar ortamında alınmıştır. Bilecik Orman İşletme Müdürlüğü'nden çalışma alanının meşçere haritası temin edilmiştir. Meteorolojik parametreler (hava sıcaklığı, yağış, rüzgâr hızı, basınç, nem) günlük ve aylık olarak toplanmıştır. Daha sonra ortalamaları alınan veriler grafik ve çizelgelere dönüştürülmüştür. Bilecik Orman İşletme Müdürlüğü'nden alınan meşçere haritasındaki arazi kullanım kodlarını kullanarak ARCGIS ortamında 50 bin adet meşçere tipi düzenlenmiş ve meşcere haritası yapılmıştır. Ayrıca Sayısal Yükseklik Modeli kullanılarak yükselti basamakları, eğim ve bakı sınıfları haritaları oluşturulmuştur. Daha sonra meşçere haritası ile yükselti, eğim ve bakı haritaları çakıştırılarak her bir sınıfa denk gelen ağaç türleri tespit edilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Sıcaklık

Güneşten yayılan enerjinin insana ve çevreye etki biçimi olan sıcaklık, aynı zamanda insanı ve onun çevresini etkileyen en önemli iklim elemanıdır (Şahin, 2005). Bu nedenle vejetasyon dönemini sınırlandıran temel faktörü sıcaklık oluşturmaktadır. Fakat bu dönemde su ve ışığın önemi de büyüktür (Efe, 2004).

Kısacası sıcaklık ile doğal bitki örtüsünü oluşturan türler ve topluluklar arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır (İkiel ve Kılıç, 2012). Çünkü bitkilerin fotosentez yapması, gelişmesi ve büyümesi için belirli bir sıcaklık derecesine ihtiyaçları vardır (Efe, 2004). Çalışma alanında yıllık ortalama sıcaklık 12,7 °C'dir. Şekil 2 incelendiğinde günlük ortalama sıcaklıkların yılın hiçbir gününde 0 ºC'nin altına düşmediği tespit edilmektedir. Şubat ayı sonlarından, aralık ayı başlarına kadar (6- 7 Aralık) sıcaklıklar hep 5 ºC üzerinde seyretmektedir. Çalışma alanında soğuk devre olarak nitelendirilen aralık ayı başlarından şubat ayı başlarına kadar olan devredeki sıcaklıklar yaklaşık olarak 2-3 ºC civarındadır. Araştırma alanında en soğuk gün 1.8 ºC ile 1 Şubat; en sıcak gün ise 24 ºC ile 26 Temmuz'dur. Mart ayının ortalarından sonra sıcaklıklarda belirgin artışlar gözlenmektedir. Mart ayının sonlarına doğru 10 ºC ye yaklaşan sıcaklıklar, nisan ayında 14-15 ºC'lere ulaşmakta, mayıs ayında 15 ºC'yi geçmekte, haziran ayında ise 20 ºC ye ulaşmakta ve 20 ºC'yi geçmektedir. Temmuz ayı ve ağustos ayının başları en yüksek sıcaklıkların görüldüğü ayları oluşturmaktadır. Bu ayların sıcaklık değerleri temmuz ayı 24 ºC, ağustos ayı 23.8 ºC'dir.

Şekil 2. Bilecik'te Günlük Ortalama Sıcaklıkların (ºC) Yıl İçindeki Seyri (1985-2017)

Düşük sıcaklıklar bitkilerin yaşayan dokularının donmasına yol açan önemli bir faktördür (Avcı, 1993-1996). Düşük sıcaklıklarda bitkilerde hücre zarının çatlaması ve madde dolaşımının durması şeklinde birçok zarar söz konusudur. Sıcaklığın 0 ºC'nin çok altına düştüğü zamanlarda donma tehlikesi bitkiler açısından önemlidir. Yıllık ortalama toplam donlu gün sayısı araştırma alanında 56 gündür (Çizelge 1). Donlu günlerin mevsimlere göre dağılışına baktığımızda ise hâkim olan kış donlarıdır (%69,6). İlkbahar donları ise sonbahar donlarını geçmektedir. Ayrıca araştırma alanındaki yetişme devresinin başlangıcı olan mart ayında ortalama donlu gün sayısı 8'dir. Çalışma alanında vejetasyon devresi boyunca ortalama donlu gün sayısı yaklaşık 17 gündür.

Çizelge 1. Araştırma Alanında Mevsimlere Göre Donlu Gün Sayısı ve Frekansı

İlkbahar	%	Sonbahar	%	Kış	%	Yıllık toplam donlu gün sayısı
10	17,8	7	12,5	39	69,6	56

Don tehlikesi sıcaklığın 0 °C'nin altına düştüğü alanlarda bulunmaktadır. Bitki türlerine, en düşük sıcaklığın derecesine, donun ani meydana gelip gelmediğine ve donun meydana geldiği zamandaki fizyolojik şartlara göre bitkilerin düşük sıcaklıktan zarar görmeleri değişiklik göstermektedir.

Eğer don aniden, dokuların yeni oluştuğu dönem olan yetişme devresinin başında meydana gelirse don zararları oldukça artmaktadır (Çepel, 1988). Düşük sıcaklıkların ve don olayının bitkiler üzerindeki olumsuz etkileri bu durumların devamlılık derecesine bağlıdır. Bu durumların devamlılık derecesi arttıkça olumsuz etkiler artmaktadır.

Herhangi bir bitkinin gelişimi "Vejetasyon Devresi" adı verilen belirli zamanlara bağlıdır (Avcı, 1993-1996). Vejetasyon devresi bitkinin çimlenmeye başlaması, tomurcuklanması ile başlamakta ve tohumların saçılması, yaprakların dökülmesine kadar devam etmektedir. Bu faaliyetlerin olması için sıcaklığın belirli aralıklarda kalması gerekmektedir (Efe, 1994). Kısacası vejetasyon devresi bitkilerde büyümeyi başlatan ve büyümeyi durduran sıcaklıklar arasında geçen süreyi oluşturmaktadır (Aydınözü, 2010: 228). Vejetasyon devresinin başlangıcı ve bitişi açısından belirlenen bu sıcaklık değeri çeşitli araştırmacılar tarafından belirlenmiştir. Erinç vejetasyon devresini, günlük ortalama sıcaklığın devamlı olarak 5°C'nin üzerinde iken başladığını kabul ederken; Atalay, aralıksız olarak devam eden 8°C ile 8°C'nin üzerindeki günlük ortalama sıcaklıkları kabul etmektedir. Rubner'e göre ise bu değer 10°C'dir. Tivy, bu devrenin başlangıç ve bitiş sıcaklığı olarak 42–43 F°'ı (6°C civarı) kabul etmektedir. Avcı, Aydınözü, Kaya ve Aladağ ile Efe çalışmalarında vejetasyon dönemlerinin tespiti için başlangıç değeri olarak günlük ortalama sıcaklıkların 8°C ile 8°C'nin üzerindeki sıcaklıkları almışlardır (Avcı, 1993-1996; Aydınözü, 2010; Kaya ve Aladağ, 2009; Efe, 2004). Koç ve İkiel ise çalışmalarında günlük ortalama sıcaklığın 5°C ila 8°C üzerinde olduğu günleri vejetasyon devresi olarak kullanmışlardır (Koç ve İkiel, 2017: 2329). Bu çalışmada Atalay tarafından belirlenen 8°C değeri kullanılmaktadır.

Bilecik'te vejetasyon devresi süresinin dağılımını incelemek için uzun yıllara ait günlük meteorolojik veriler kullanılmıştır. Bunun için Bilecik'in 1985-2017 yıllarını içine alan 33 yıllık verileri değerlendirilmiştir. Elde edilen bilgilere göre, Bilecik'te vejetasyon devresinin süresi, 8°C'nin üzerindeki ortalama sıcaklıklar göz önüne alındığında 254 gün olarak hesaplanmaktadır. Yetişme devresinin süresi Bilecik'te 25 Mart'ta başlayıp 24 Kasım'da son bulmaktadır.

3.2. Yağış

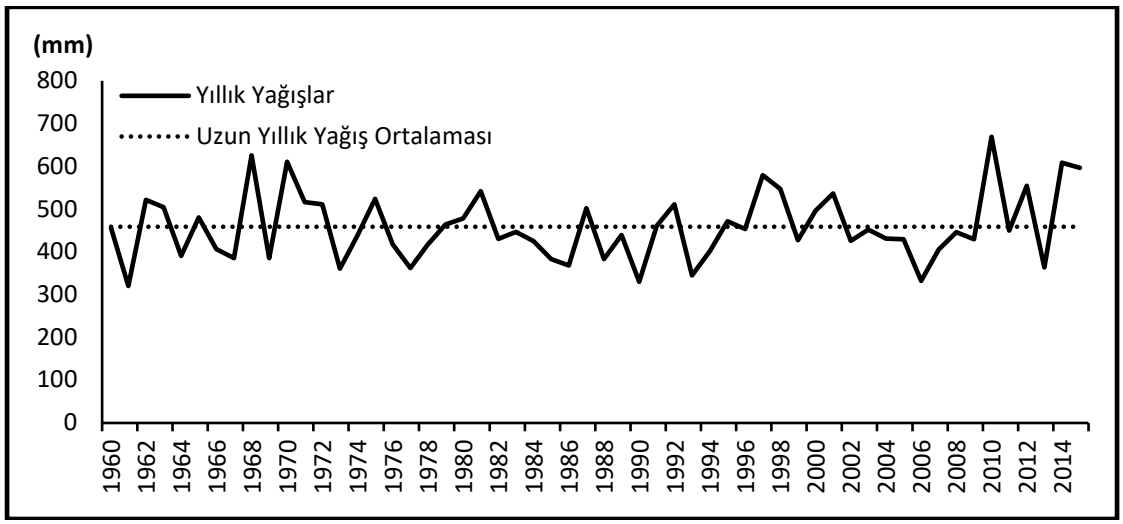
Vejetasyon devresi süresinin uzunluğunun yanında bu devrenin içinde düşen yağışların miktarı da önem arz etmektedir. Çalışma alanında yıllık yağışın dağılışı incelenirken uzun yıllık ortalamalardan yararlanılmıştır. Yağış miktarları yıldan yıla farklılıklar göstereceği için yağışların çalışma alanında hangi değerler etrafında toplandığı ve her bir değer kategorisinin araştırma alanında düşme ihtimali ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma alanında gerçekleşen yıllık toplam yağışların %25'i 404 mm'den düşük %75'i ise 404 mm'den yüksektir (Çizelge 2). Ayrıca gerçekleşen yıllık yağışların %50'si 447 mm'den yüksek, geri kalan %50'si ise 447 mm'den düşüktür. Araştırma alanındaki yıllık yağışların %75'i 510 mm'den yüksek %25'i ise 512 mm'den düşüktür (Çizelge 2).

Çizelge 2. Çalışma Alanı Değer Kategorilerine Göre Muhtemel Yağış Değerleri (mm)

	Alçak Değerler	Orta Değerler	Yüksek Değerler
Bilecik	320- 404	404- 446	446 – 510

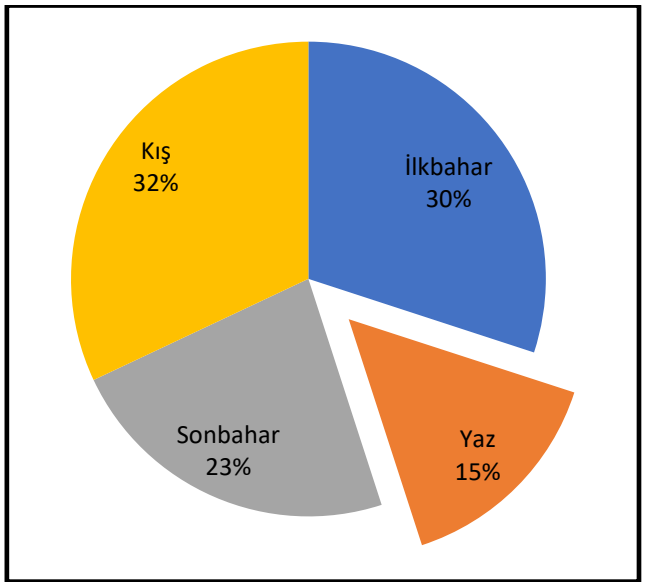
Başka bir değişle, 32 yıllık rasatlara göre çalışma alanında gerçekleşen yıllık yağışların %50'si 404 – 446 mm, alçak değerler olarak ayrılan %25'i 320 – 404 mm ve yüksek değerler olarak ayrılan son %25'lik kısım ise 446-512 mm arasındaki değerler etrafında toplanmaktadır.

Araştırma alanında en düşük yıllık toplam yağış 1961 yılında (320 mm), en yüksek yıllık toplam yağış ise 2010 yılında (669 mm) gerçekleşmiştir (Şekil 3). Uzun yıllık ortalama toplam yağışlar ise 458 mm dir.

Şekil 3. Araştırma Alanının Yıllık Yağışlarında 1960-2016 Yılları Arasında Meydana Gelen Değişimler

Yağışların mevsimlere göre dağılışı, en az yıllık yağış miktarı kadar önemlidir. Çalışma alanında yaz yağışlarının minimum, kış yağışlarının ise maksimum olduğu gözlenmektedir (Şekil 4). Gerçekten kış yağışı paylarının, sahadaki diğer mevsimlere göre nispeten arttığı gözlenmektedir. İnceleme alanında ilkbahar-kış yağışları sonbahar yağışlarından fazladır.

Şekil 4. Araştırma Alanında Yağışın Mevsimlere Dağılışı (%).

Bitkiler açısından yağış etkinliği kavramı da oldukça önemlidir. Çünkü bir sahaya düşen yağışların ne kadarından bitkilerin faydalanabileceğini yağış etkinliği ortaya çıkarmaktadır. Erinç'in yağış etkinliği indisi, bir yerin aldığı yıllık ortalama yağış miktarı ile kaybettiği su miktarı arasındaki orana bağlı olarak hesaplanmaktadır.

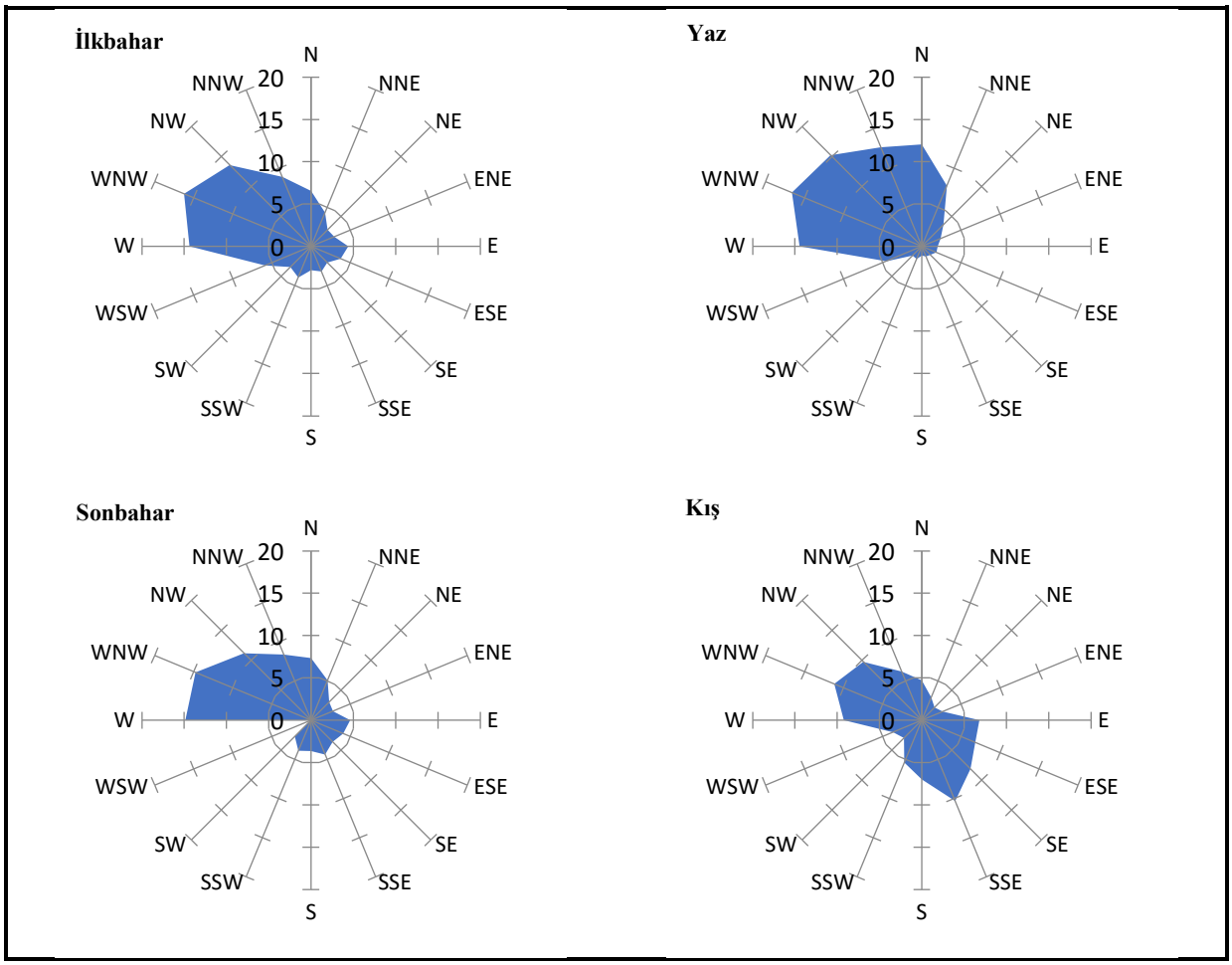
Bu indis ile Bilecik'in kuraklık/nemlilik durumu tespit edilmiştir. Bilecik meteoroloji istasyonu değerlerine göre yıllık Im'nin değeri 25,8 olduğu için, çalışma alanında görülen iklim "yarı nemli" iklim olup, bitki örtüsü "park görünümlü orman"dır. Erinç'in yağış etkinliği indis değerleri aylara göre (Çizelge 3) uygulandığında ağustos ayında tam kurak; temmuz ve eylül aylarında ise kurak şartların yaşandığı belirlenmiştir. Diğer aylarda ise nemli, yarı nemli ve çok nemli şartların yaşandığı tespit edilmiştir.

Çizelge 3. Bilecik'in Erinç Formülüne Göre Aylık Yağış Etkinliği İndisi

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Yağış (mm)	50.2	42.5	47.2	41.8	47.2	38.9	19.4	13.1	22.3	40.4	37.4	55.2	455.6
Mak. Sıc. (°C)	20.4	24.6	29	32.7	35.8	37.6	41	40.2	38.4	34.3	27.4	25	32.2
Kuraklık İndisi	102.1	65.4	49.7	29.5	25.9	18.1	8.2	5.5	10.8	25.1	33.2	83.8	25.8
Yağış Etkinliği	Çok Nemli	Çok Nemli	Nemli	Yarı Nemli	Yarı Nemli	Yarı Kurak	Kurak	Tam Kurak	Kurak	Yarı Nemli	Yarı Nemli	Çok Nemli	Yarı Nemli

3.3. Rüzgarlar

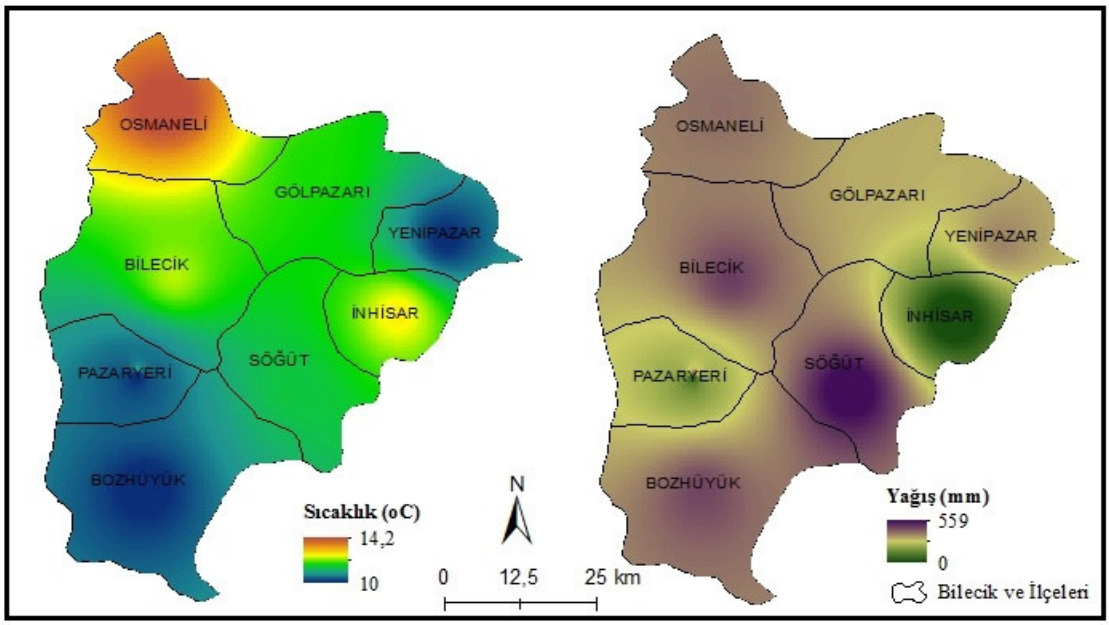
Rüzgârların yıllık frekans ve hızları, mevsimlik durumları da bitki örtüsü bakımından önem taşımaktadır. Araştırma alanında hâkim rüzgâr yönü olan WNW sektörlü rüzgarlar yılın önemli bir bölümünde hakimiyetini sürdürmektedir (Şekil 5). Araştırma alanında mevsimlere göre hâkim rüzgâr yönleri arasında farklılıklar vardır. Rüzgarların mevsimlere göre dağılışı incelendiğinde (Şekil 5) ise ilkbahar, yaz ve kış mevsimlerinde hâkim rüzgâr yönünün WNW olduğu görülmektedir. Sonbahar mevsiminde ise, WNW sektörlü rüzgarlar da önemli bir etkiye sahip olmakla birlikte, daha çok W yönünden esen rüzgarların hakimiyeti belirmektedir. Yetişme devresini ilgilendiren ilkbahar, yaz ve sonbahar mevsimlerinde bölgenin büyük kısmında kuzey ve batı sektörlü rüzgarlar hakimdir. Sıcaklığın yükseldiği buna karşılık buharlaşmanın arttığı yaz aylarında, kuzeyin serin ve nemli havasını taşıyan bu sektörden esen rüzgarlar, bu aylardaki su noksanının hafiflemesinde rol oynayarak, bölgenin bitki örtüsü üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Sadece kış ayında (Şekil 5) güney sektörlü rüzgarlar hakimiyetini artırmaktadır.

Şekil 5. Araştırma Alanının Mevsimlere Göre Hâkim Rüzgâr Yönleri

3.4. Bitki Örtüsü

Bitki tür çeşitliliği ve türlerin bulunuş oranları, yayılış gösterdiği sahaların ekolojik özellikleri bakımından önemli göstergelerdir (Karatepe ve ark., 2014: 1). Türkiye farklı yetişme ortamı koşullarının etkisi nedeniyle yayılış alanı genişliği ve tür çeşitliliği bakımından oldukça zengin ormanlık alanlara sahiptir (Özel ve ark., 2012: 145). Nitekim çalışma alanı topraklarının yarısından fazlası da ormanlarla kaplıdır (Yiğit, 2015: 10). İl, ana flora olarak kızılçam ormanlarından oluşmasına rağmen bitki çeşitliliği bakımından oldukça zengin bir bölgede yer almaktadır (Bilecik İli Ormancılık Faaliyetleri Eylem Planı, 2014-2018). Çalışma alanında görülen yaygın odunsu bitkiler içinde; Kızılçam (Pinus brutia), Karaçam (Pinus nigra), Fıstık Çamı (Pinus pinea), Badem (Prunus dulcis), Sarıçam (Pinus sylvestris), Kızılağaç (Alnus glutinosa), Saplı Meşe (Quercus robur), Saçlı Meşe (Quercus cerris), Mazı Meşesi (Quercus infectoria), Göknar (Abies), Ladin (Picea), Sedir (Cedrus), Ardıç (Juniperus), Sapsız Meşe (Quercus petraea), Macar Meşesi (Quercus frainetto) bulunmaktadır. Araştırma alanında çam türlerinden kızılçam, karaçam ve fıstık çamı görülmektedir. Kızılçam yaz kuraklığına dayanıklı, sıcaklık ve ışık isteği fazla olan, kışın çok düşük sıcaklık istemeyen bir ağaçtır (Şahin, 2005). Kızılçamın yayılış alanlarında yıllık ortalama sıcaklık 12-18 °C, en soğuk ayın ortalama sıcaklığı 5-9 °C, en sıcak ayın ortalama sıcaklığı 23-29 °C civarındadır (Bahadır ve Emet, 2010). Çalışma alanında yıllık ortalama sıcaklık 10 ila 14 °C arasındadır (Şekil 6).

Şekil 6. Çalışma Alanı Yıllık Ortalama Sıcaklık ve Yıllık Yağış Toplamı

Soğuk devre olarak nitelendirilen aralık ayı başlarından şubat ayı başlarına kadar olan devredeki sıcaklıklar çalışma alanında yaklaşık olarak 2-3 ºC civarındadır. Temmuz ve ağustos ayının başları en yüksek sıcaklıkların görüldüğü ayları oluşturmaktadır. Bu ayların sıcaklık değerleri temmuz ayı 21,6 – 24 ºC, ağustos ayı 21,1 – 23,8 ºC arasında değişmektedir. Çalışma alanında kızılçamlar 200 m'den daha düşük yükseltilerden başlamakta ve 1000 m'lere kadar çıkabilmektedir (Çizelge 4). Kızılçam topluluklarına yaklaşık 600 metre yükseltilere kadar ardıçlar, 800 metre yükseltilere kadar da mazı meşesi ve orman gülleri karışım yapmaktadır. Mazı meşesi 2-20 m'ye kadar boylanabilen geniş tepeli, kışın yaprağını döken ya da yarı her dem yeşil çalı veya ağaçlardır. Ardıçlar ve ormangülleri de her dem yeşil ağaç veya çalı formunda odunsu bitkilerdir (Akkemik, 2014). Kızılçamlar çalışma alanında daha çok güney yamaçlarda hâkimiyetini gösterirken, en az hâkimiyetleri ise kuzey yamaçlardadır. Kızılçam ormanları eğim açısından 6-12 derece arasındaki sahalarda yaygınlık gösterirken eğimin arttığı, yaklaşık 20-30 derece arasında olduğu alanlarda azalış göstermektedir.

Fıstık çamı (Pinus pinea L.) orta boylu bir çam türü olup yaklaşık 20-25 metre boylara ulaşmaktadır (Aras ve ark., 2014). Fıstık çamı araştırma alanının 200 metreden daha düşük yükseltilerinde kendine yetişme ortamı bulup, bu yetişme ortamını yaklaşık 400-600 metre yükseltilere kadar çıkarabilmektedir. Fıstık çamları araştırma alanının güneybatı ve güneye bakan yamaçlarında daha fazla hâkimiyet kurmuşlardır.

Çizelge 4. Bilecik'te Çam Türlerinin Yükselti Basamaklarına Göre Kapladıkları Alan (m^2)

Yükselti	Kızılçam	Fıstık Çamı	Karaçam	Sarıçam
<200 m	48292241,9	416312,4	0	0
200-400 m	279137484,6	1248937,2	208156,2	0
400-600 m	238755178,8	416312,4	20191152,8	0
600-800 m	81805392,5	0	128016072,4	0
800-1000 m	7493623,7	0	178181720,2	208156,2
1000-1200 m	0	0	68899707,2	2914187,0
1200-1400 m	0	0	57867427,8	1457093,5
1400-1600 m	0	0	21440090,1	20191152,8
1600-1800 m	0	0	208156,2	5203905,3
1800m>	0	0	0	208156,2

Karaçam (Pinus nigra) Anadolu'da oldukça geniş bir yayılma alanı bulan ve değişik ortamlarda yetişen (nemli, yarı nemli ve yarı kurak) bir türdür (Atalay, 1994). Yıllık ortalama sıcaklığın 2-5°C'ler arasında olduğu sahalarda uygun bir yetişme ortamı bulan ve ekstrem sıcaklık değerlerine oldukça dayanıklı bir çam türüdür (Bahadır ve Emet, 2010). Karaçam araştırma alanında yaklaşık olarak 200-400 metrelerden itibaren kendine yetişme alanı bulmakta, 1600-1800 metre yükseltilere kadar bu yetişme şartlarını devam ettirmektedir. 1800 metre yükseltiden itibaren ise son bulmaktadır. Karaçama kızılçam, mazı meşesi, ardıç, saçlı meşe, saplı meşe, sapsız meşe, kayın, sedir, sarıçam ve göknar karışım yapmaktadır. Karaçam da çalışma alanının tüm yamaçlarında görülmekte olup en fazla güney ve kuzeybatı yamaçlarda hakimiyet kazanmaktadır.

Don koşullarına dayanıklı, sıcaklık ve su gereksinimi çok az bir tür olan sarıçam (Pinus sylvestris) çok değişik iklim kuşaklarına uyum sağlamış (Bahadır ve Emet, 2010) bir ağaç türüdür. Sarıçamlar 1000-2500 m'ler arasında saf ve diğer orman ağacı türleri ile karışık olarak yayılış göstermektedir (Öncül ve ark., 2016). Sarıçamın çalışma alanındaki dikey yayılışı 800-1000 metrelerden başlamakta ve 1800 metrenin üzerine kadar çıkmaktadır. Göknar ağacı sarıçama 800-1000 metre yükseltilerde karışım yaparken sarıçamın çıkabildiği yüksekliğe kadar göknar ağacı da çıkmaktadır. 1000-1400 metre arasındaki yükseltilerde sarıçamlar karaçam, kayın ve sapsız meşelerle birlikte karışım yapmaktadır. Sarıçamlar daha çok kuzeydoğu ve güneydoğu yamaçlarda yaygınlık gösterirken, güney ve doğu yamaçlarda hakimiyetleri azalmaktadır. Eğimin arttığı alanlarda sarıçamların hakimiyeti az olup, eğimin hafif ve orta derecede (2-12 derece) olduğu alanlarda sarıçamların hakimiyeti artış göstermektedir.

Türkiye'de en geniş yayılış alanına sahip ağaç türlerinden birisini meşeler teşkil etmektedir. Ülke ormanlarında yaklaşık 5,9 milyon hektarlık dağılım ile en geniş yayılış alanına sahip ağaç türlerindendir (Gülsoy ve ark., 2016). Uzun ömürlü ağaç, ağaççık ve boylu çalı görünüşünde, kışın yaprağını döken ya da her zaman yapraklı odunsu bitkilerdendir (Aydınözü ve ark.,2017). Çalışma alanında saplı meşe (Quercus robur), sapsız meşe (Quercus petraea), saçlı meşe (Quercus cerris), Macar meşesi (Quercus frainetto) ve mazı meşesi (Quercus infectoria) diğer türlerle birlikte karışım yapmaktadır (Çizelge 5).

Çizelge 5. Bilecik'te Meşe Türlerinin Yükselti Basamaklarına Göre Kapladıkları Alan (m^2)

Yükselti	Saplı Meşe	Sapsız Meşe	Saçlı Meşe	Macar Meşesi	Mazı Meşesi
<200 m	0	0	1665249,7	0	0
200-400 m	0	0	9367029,6	0	1248937,2
400-600 m	0	0	23313496,1	0	12905685,3
600-800 m	208156,2	5620217,8	89299016,3	0	21856402,6
800-1000 m	2497874,5	39965993,3	186507968,8	1040781,1	2497874,5
1000-1200 m	4163124,3	25603214,4	111363575,1	0	208156,2
1200-1400 m	0	416312,4	12905685,3	0	0
1400-1600 m	0	0	416312,4	0	0
1600-1800 m			0	0	0
1800>			0		0

Saplı meşe çalışma alanında 600-800 metre yükseltilerde başlamakta 1000-1200 metre yükseltilerde son bulmaktadır. Sapsız meşe, meşe türleri içerisinde geniş alanlarda karışık ve saf meşcere kurabilen önemli bir meşe türünü oluşturmaktadır (Özbayram ve Alkız, 2019). Sapsız meşe de saplı meşe gibi 600-800 metre yükseltilerde yayılış alanı gösterirken 1200-1400 metre yükseltilere kadar kendisine yayılış alanı bulmaktadır. Sapsız meşe 1000-1200 metre yükseltilerde göknar ve karaçam, 600-1200 metrelerde gürgen, macar meşesi ve saçlı meşe, 400-1200 metre civarında ise kayın ile birlikte karışım yapmaktadır. Sıcaklık ve nem istekleri farklı olan meşeler Türkiye'de daha çok güney yamaçları yetişme ortamı olarak seçmektedir. Saplı meşe çalışma alanının güney ve güneybatı yamaçlarında yaygınlık gösterirken, sapsız meşe kuzeybatı ve doğu yamaçlarında yaygınlık göstermektedir. Saçlı meşe çalışma alanında yaklaşık <200 metreden daha düşük yükseltilerde görülmeye başlamakta ve 1600 metreye kadar kendine yetişme alanı bulmaktadır. Saçlı meşe 400-1000 metrelerde Macar ve mazı meşesi, 400-1200 metrelerde sapsız meşe ve karaçam, 600-1000 metrelerde ardıç, 1000-1200 metre aralığında da gürgen ile karışım yapmaktadır. Saçlı meşe çalışma alanının tüm yamaçlarında görülmekte olup daha çok güney ve kuzeybatı yamaçlarda yaygınlık göstermektedir. Macar meşesi ise çalışma alanında 600-1000 metre yükseltilerde görülürken Macar meşesine 600-1200 metre yükseltilerde saçlı meşe, 600-1200 metreler yükseltilerde sapsız meşe eşlik etmektedir. Mazı meşesi ise araştırma alanında yaklaşık 200-1200 metre aralığında yayılış göstermekte, mazı meşesine 400-600 metrelerde kızılçam ve karaçam, 200-1000 metre aralığında ise ardıç eşlik etmektedir. Mazı meşesi araştırma alanının tüm yamaçlarında görülmekte olup daha çok güney ve güneydoğu yamaçlarında hakimiyet göstermektedir. Macar meşesinin araştırma alanının doğu, güneydoğu ve kuzey yamaçlarında hakimiyeti artmaktadır.

Araştırma alanındaki diğer türleri ise ardıç, karaçam, kayın ve göknar oluşturmaktadır (Çizelge 6). Ardıçlar (Juniperus) karasal iklimin ağacıdır. Sıcağa, soğuğa ve kuraklığa dayanıklı bir türdür (Eler, 2000). Ardıç çalışma alanında <200 metrelerde başlayıp 1400-1600 metrelere kadar kendisine yetişme ortamı bulmaktadır. Ardıç'a 200-800 metrelerde kızılçam, 200-1000 metrelerde mazı meşesi, 400-1000 metrelerde sapsız meşe, 600-1000 metrelerde de karaçam eşlik etmektedir. Ardıç çalışma alanının tüm yamaçlarında görülmekte olup daha çok güney ve güneybatı yamaçlarda yaygınlık göstermektedir.

Çizelge 6. Bilecik'te Ardıç, Kayın ve Göknar Ağacının Yükselti Basamaklarına Göre Kapladıkları Alan (m^2)

Yükselti	Ardıç	Kayın	Göknar
<200 m	4579436,7	0	0
200-400 m	30598963,6	0	0
400-600 m	33096838,2	0	0
600-800 m	27476620,4	1248937,2	0
800-1000 m	17068809,6	22064558,8	0
1000-1200 m	19566684,2	21440090,1	1040781,1
1200-1400 m	18734059,3	5412061,5	0
1400-1600 m	4787592,9	0	624468,6
1600-1800 m	0	0	1040781,1
1800>	0	0	0

Araştırma alanında bulunan diğer bir türü ise kayın (Fagus) ağacı oluşturmaktadır. Kayın türleri birçok yapraklı ormanda baskın tür olarak karşımıza çıkmaktadır (Kandemir ve ark., 2016). Kayının optimum şartlarda yetişmesi için sıcaklığın belli bir miktar azalması ve yağışın artması gerekir ve bu şartlar da ancak yükseklikle gerçekleşmektedir (Atalay, 2008). Kayının araştırma alanında yetişme şartları 600-800 metrelerde başlayıp 1200-1400 metre yükseltilerde son bulmaktadır. Kayınla birlikte göknar ise araştırma alanında 600-800 metrelerde yetişme ortamı bulmakta ve bu yetişme ortamını 1600-1800 metrelere kadar taşımaktadır. 800-1000 metre yükseltilerde kayınla birlikte gürgen yer almaktadır. Kayına 600-1400 metre aralığında sapsız meşe, 800-1400 metre aralığında karaçam, 800-1600 metre aralığında ise sarıçam eşlik etmektedir. Kayın araştırma alanının tüm yamaçlarında görülüp daha çok kuzeybatı ve kuzey yamaçlarında yaygınlık göstermektedir.

Sıcaklık istekleri orta veya ortadan az, nem istekleri yüksek bir ağaç türü olan göknarlar (Abies) aynı zamanda ışık istekleri az, dolayısıyla gölgeye dayanıklı türlerdir (Bahadır ve Emet, 2010). Göknarlar araştırma alanının 1000-1200 metre yükseltilerinden itibaren yetişme alanı bulup yaklaşık 1800 metrelere kadar kendine yetişme ortamı sağlamakta 1800 metrelerde son bulmaktadır. Göknara 1000-1400 metrelerde kızılçam, 1200-1800 metrelerde duglaz 1000 ila 1800 metreden daha yüksek kesimlere kadar kayın ve sarıçam eşlik etmektedir. Göknar araştırma alanının güneydoğu ve doğu yamaçlarında hakimiyet kazanmaktadır.

Bilecik il merkezinde orman örtüsünün büyük bir kısmını kızılçam+sapsız meşe+karaçam; Bozüyük'de saçlı meşe+karaçam+ardıç+sarıçam; Gölpazarı'nda karaçam+kızılçam+ardıç; İnhisar'da kızılçam, saçlı meşe, ardıç; Osmaneli'nde kızılçam+saçlımeşe+karaçam; Pazaryeri'nde sapsız meşe+kayın+saçlı meşe; Söğüt'te saçlı meşe+kızılçam+karaçam; Yenipazar'da karaçam+saçlımeşe+kızılçam ağaçları oluşturmaktadır.

Çalışma alanında kızılçam ağacının en yoğun olduğu ilçeyi Osmaneli ilçesi oluşturmaktadır. Osmaneli'nin yükseltisi diğer ilçelere göre düşüktür (Şekil 1) ve ilçenin yükseltisi yaklaşık 300 metredir. Ortalama sıcaklığı 14,2 ^{o}C ve toplam yağış miktarı 388,1 mm'dir (Şekil 6). Kızılçam yaz kuraklığına dayanıklı, sıcaklık ve ışık isteği fazla olan, kışın çok düşük sıcaklık istemeyen bir ağaç olduğu için kızılçam ağaçlarının bu alanda daha yoğun olması olağandır. Bozüyük ve Pazaryeri ilçelerinde ise yoğunluk diğer ilçelere göre daha azdır. Çalışma alanında fıstık çamı ise sadece Söğüt ve Bilecik'te görülmektedir. Ekstrem sıcaklık değerlerine oldukça dayanıklı bir çam türü olan karaçam çalışma alanında Bozüyük'de yoğunluk göstermektedir.

Bozüyük çalışma alanının en yüksek (ortalama 740 m) ilçelerinden birini teşkil etmektedir (Şekil 1). Ortalama sıcaklığı 10.7 ºC ve toplam yağış miktarı 438.5 mm'dir (Şekil 6). Sarıçam yine ortalama yükseltisi diğer ilçelere göre daha fazla olan çalışma alanının iki ilçesinde (Bozüyük ve Pazaryeri) görülmektedir. Meşe türlerinden mazı meşesi yalnızca Bilecik merkezde ve Osmaneli'de vardır. Saçlı meşe en fazla Bozüyük ve Söğüt'de en az Osmaneli ve Pazaryeri'nde yer almaktadır. Mazı meşesi Gölpazarı ve Bilecik'te yoğunluk göstermektedir. Sapsız meşe Bilecik ve Pazaryeri'nde yoğunluk gösterirken; Macar meşesi sadece Pazaryeri ve Bilecik'te görüldüğü tespit edilmektedir. Saplı meşe ise sadece Osmaneli'de görülmektedir. Meşe türleri çalışma alanının daha düşük yükselti değerlerine sahip ilçelerinde yaygınlık göstermektedir. Göknar ağacı çalışma alanında sadece Bozüyük ve Söğüt ilçelerinde tespit edilmektedir. Kayın ise Pazaryeri ve Bilecik'te yoğunluk göstermektedir.

4. SONUÇ

İklim, yeryüzündeki bitki türleri ve topluluklarının esas karakteri ile yayılış alanlarını belirleyen en önemli ekolojik faktörü oluşturmaktadır. Bilindiği üzere bir yerin bitki örtüsü iklim elemanlarının ortak etkisiyle şekillenmektedir (Avcı, 1993-1996). Bu nedenle bu çalışmada Bilecik'te bitki toplulukları ve dağılışları ile ekolojik şartlardan biri olan iklim faktörü (sıcaklık, yağış, nem vb.) arasındaki karşılıklı ilişkileri tespit etmek amaçlanmaktadır.

İklim ve bitki örtüsü arasındaki ilişkilerin tespitinde vejetasyon devresinin başlangıcı ve bitişi ile vejetasyon devresi boyunca sıcaklık şartlarının bilinmesi oldukça önemlidir. Çalışma alanında vejetasyon devresinin süresi 254 gün olarak hesaplanmıştır. Yetişme devresinin süresi çalışma alanında 25 Mart'ta başlayıp 24 Kasım'da sona ermektedir. Bu nedenle Bilecik'te tarımsal amaçlı bitki yetiştirmede bu sıcaklıkların başlangıç ve bitiş tarihlerinin göz önünde bulundurulması oldukça önem teşkil etmektedir. Aynı zamanda araştırma alanında günlük ortalama sıcaklıkların yılın hiçbir gününde 0 ºC'nin altına düşmediği tespit edilmiştir. Sıcaklığın 0 ºC'nin çok altına düştüğü zamanlarda donma tehlikesi bitkilerin yaşam döngülerini zarara uğratır. Çalışma alanında soğuk devre olarak nitelendirilen aralık ayı başlarından şubat ayı başlarındaki devredeki sıcaklıklar yaklaşık olarak 2-3 ºC civarındadır. Araştırma alanında hâkim olan kış donlarıdır.

Bitkilerin hayati faaliyetlerini sürdürmesinde gerekli olan suyun ana kaynağını yağışlar teşkil etmektedir. Araştırma alanında uzun yıllık ortalama toplam yağışlar 458 mm dir. Çalışma alanında yaz yağışlarının minimum, kış yağışlarının ise maksimum olduğu gözlenmektedir. Aynı zamanda yıllık yağışların %50'si 404 – 446 mm, alçak değerler olarak ayrılan %25'i 320 – 404 mm ve yüksek değerler olarak ayrılan son %25'lik kısım ise 446-512 mm arasındaki değerler etrafında toplanmıştır. Bitkiler açısından yağış etkinliği kavramı da oldukça önemlidir. Erinç'in yağış etkinliği indisine göre çalışma alanında görülen iklim "yarı nemli" iklim olup, bitki örtüsü "park görünümlü orman"dır. Yetişme devresini ilgilendiren ilkbahar, yaz ve sonbahar mevsimlerinde bölgenin büyük kısmında kuzey ve batı sektörlü rüzgarlar hakimdir. Sıcaklığın yükseldiği buna karşılık buharlaşmanın arttığı yaz aylarında, kuzeyin serin ve nemli havasını taşıyan bu sektörden esen rüzgarlar, bu aylardaki su noksanının hafiflemesinde rol oynayarak, bölgenin bitki örtüsü üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır.

Araştırma alanında bitki örtüsünün dağılışında iklimin sınırlayıcı faktörlerden biri olduğu ortaya çıkmaktadır. Bilecik'te Marmara geçiş tipi iklimiyle, İç Anadolu ikliminin birbirine karıştığı bir iklim tipi hüküm sürmektedir. İlin iklimi Marmara Bölgesi'ne oranla biraz daha sert, İç Anadolu'nun karasal iklimine göre biraz daha ılımandır. Bu bilgilerden ve meşcere haritasından yola çıkarak araştırma alanı, farklı birçok türü bünyesinde bulundurmaktadır.

Görülmekte olan yaygın odunsu bitkiler içinde; Kızılçam (Pinus brutia), Karaçam (Pinus nigra), Fıstık Çamı (Pinus pinea), Badem (Prunus dulcis), Sarıçam (Pinus sylvestris), Kızılağaç (Alnus glutinosa), Saplı Meşe (Quercus robur), Saçlı Meşe (Quercus cerris), Mazı Meşesi (Quercus infectoria), Göknar(Abies), Ladin (Picea), Sedir (Cedrus), Ardıç (Juniperus), Sapsız Meşe (Quercus petraea), Macar Meşesi (Quercus frainetto) bulunmaktadır. Bu odunsu bitkilerin çoğu genellikle Bilecik ili iklimine uygun özellikte hayati fonksiyonlarını devam ettirdikleri görülmektedir.

REFERANSLAR

Akkemik, Ü. (2014). Türkiye'nin Doğal-Egzotik Ağaç ve Çalıları. Ankara: Orman Genel Müdürlüğü Yayınları.

Aras, U., Kalaycıoğlu, H., Yel, H. (2014). Fıstık Çamı (PinusPinea L.) Kozalaklarından Üretilen YongaLevhaların Bazı özellikleri. III. Uluslararası Odun Dışı Orman Ürünleri Sempozyumu, Kahramanmaraş.

Atalay, İ. (1994). Türkiye Vejetasyon Coğrafyası. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Atalay, İ. (2008). Ekosistem Ekolojisi ve Coğrafyası. İzmir: Çevre ve Orman Bakanlığı Yayınları.

Avcı, M. (1993-1996).Göller Yöresi Batı Kesiminde İklim Özellikleri ile Bitki Örtüsü Arasındaki İlişkiler, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, 4, 143-215. https://www.researchgate.net/profile/Meral_Avci/publication/274720139_Goller_Yoresi_Bati_Kesiminde_Bitki_Topluluklari_ve_Dagilislari/links/55282ab60cf2e089a3a4c3e1/Goeller-Yoeresi-Bati-Kesiminde-Bitki-Topluluklari-ve-Dagilislari.pdf adresinden alındı.

Aydınözü, D. (2010). Trakya'da Vejetasyon Devresi ve Bu Devredeki Yağışlar, Kastamonu Eğitim Dergisi, 18/1, 227-232. http://www.kefdergi.com/pdf/18_1/18_16.pdf adresinden alındı.

Aydınözü, D., Çoban, A., Tunç, H. (2017). Tüylü Meşe'nin (Quercus Pubescens) Türkiye'de Yeni Bir Yayılış Alanı: Elmalı Dağı (Kayseri), Doğu Coğrafya Dergisi, 22(37), 83-98.

Bahadır, M., Emet, K. (2010). Türkiye'de Ana İklim Tiplerini Karakterize Eden Belli Başlı Ağaç Türlerinin CBS ile Analizi, TÜBAV Bilim Dergisi, 3(1), 94-105.

Bilecik İli Ormancılık Faaliyetleri Eylem Planı, 2014-2018.

Çepel, N. (1988). Peyzaj Ekolojisi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları.

Efe, R. (2004). Biyocoğrafya. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Eler, Ü. (2000). Ardıç Ormanlarımız, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, A (1), 87-96.

Gülsoy, S., Şentürk, Ö., Karakaya, F. (2016). Kunduz Yöresi (Vezirköprü) Ormanlarında Saçlı Meşe (Quercus Cerris L.) Türünün Potansiyel Dağılım Modellemesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 20(2).

Günal, N. (1986). Gediz- Büyük Menderes Arasındaki Sahanın Bitki Coğrafyası, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Günal, N. (2013). Türkiye'de İklimin Doğal Bitki Örtüsü Üzerindeki Etkileri, Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, 1. http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423865263.pdf adresinden alındı.

Güngördü, M. (1992). Uludağ Ve Çevresinin İklim Ve Bitki Örtüsü Özellikleri, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi, 3, 123–151. https://dergipark.org.tr/download/article-file/231099 adresinden alındı.

İkiel, C. ve Kılıç, D. E. (2012). Kuzeydoğu Anadolu'da vejetasyon sürelerinin değişimi (1940-2011). 1. Ulusal Coğrafya Sempozyumu. Erzurum. https://www.researchgate.net/publication/275645718_Kuzeydogu_Anadolu'da_Vejetasyon_Surelerinin_Degisimi_1940-2011 adresinden alındı.

Kandemir, G. E., Tayanç, Y., Çengel, B., Velioğlu, E. (2016). Türkiye'de Yayılış Gösteren Kayın (Fagus) Populasyonlarının Moleküler Filogenisi. Ormancılık Araştırma Dergisi, 1(4 A), 69-79.

Karatepe, Y., Özçelik, R., Gürlevik, N., Yavuz, H., Kırış, R. (2014). Batı Akdeniz'de Farklı Yetişme Ortamı Bölgelerindeki Kızılçam (PinusBrutia Ten.) Ormanlarının Vejetasyon Yapısının Ekolojik Değerlendirilmesi, SDÜ Orman Fakültesi Dergisi, 15, 1-8. https://dergipark.org.tr/download/article-file/195859 adresinden alındı.

Kaya, B., Aladağ, C. (2009). Konya Şartlarında Yağış, Sıcaklık ve Bitki Örtüsü İlişkisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22, 265-278.

Koç, D.E.ve İkiel, C. (2017). Trakya'da Vejetasyon Süreleri Ve Değişimleri (1965-2011), International Journal of Human Sciences, 14 (3), 2326-2344. DOI: https://doi.org/10.14687/jhs.v14i3.4726.

Öncül, Ö., Uğurlu, Ç., Köse, M., Tilki, F. (2016). Sıklık bakımının Doğal Sarıçam (PinusSylvestris L.) MeşcerelerindeÇap ve Göğüs Yüzeyi Üzerine Etkis, Ormancılık Araştırma Dergisi, 1(3 A), 29-37.

Özbayram, A. K., Alkız, G. (2019). Meşe-Gürgen Karışık Meşcerelerinde Gençleştirme Çalışmalarının ve Gençliklerin Büyüme Performanslarının Değerlendirilmesi, Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 7(3), 1587-1596.

Özel, H.B., Kırdar, E., Demirci, A., Görmez, Y. (2012). Bazı Yetişme Ortamı Koşulları ile Kızılçam (Pinusbrutia Ten.) Fidanlarının Büyüme Performansı Arasındaki İlişkiler, KSÜ Doğa Bil. Der., Özel Sayı, 145-155. http://dergi.ksu.edu.tr/public/journals/1077/docs/OzelSayilar/DogaBilimleri/PDF/20BAZi1.PDF adresinden alındı.

Özgür, E.M. (1990). Bilecik Coğrafyası, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Şahin, C. (2005). Türkiye Fiziki Coğrafyası. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
Türkeş, M. (2016). Genel Klimatoloji. İstanbul: Kriter Yayınevi.

Yiğit, A. (2015). Bilecik Tarihine Coğrafyanın Etkisi. Uluslararası Tarihte ve Günümüzde Bilecik ve Çevresi Sempozyumu. Bilecik. https://docplayer.biz.tr/62204509-Uluslararasi-targhte-ve-gunumuzde-sempozyumu-international-symposium-bilecik-and-its-surrounding-in-the-past-and-today.html adresinden alındı.

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

ADEN KÖRFEZİ'NDE DENİZ HAYDUTLUĞU VE COĞRAFİ FAKTÖRLERİN ETKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Murat ÇINAR
Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
ORCID: 0000-0002-7436-2114

ÖZET

Afrika kıyılarında gerçekleşen silah, uyuşturucu, insan kaçakçılığının yanı sıra deniz haydutluğu gibi yasadışı eylemler dünya ticaret rotalarının güvenliğini ciddi şekilde etkilemektedir. Dünya ticaretinin yüzde 80'den fazlası, Afrika'nın ithalat ve ihracatının yüzde 90'ından fazlası deniz yoluyla yapılmaktadır. Aden Körfezi; Hint Okyanusu, Arap Denizi, Kızıldeniz, Süveyş Kanalı ve Akdeniz arasında jeopolitik ve jeoekonomik bir noktadır. Yılda yaklaşık 20.000 ila 30.000 arasında ticaret gemisinin geçtiği önemli bir deniz rotasıdır. İran Körfezi'ndeki petrolün taşınmasındaki konumu ile Aden Körfezi dünya ekonomisinin can damarıdır.

Körfez, yakın tarihe kadar deniz haydutluğu eylemleri nedeniyle dünyanın en tehlikeli deniz yolları arasında kabul edildi. Haydutluğun ortaya çıkmasında, 1991 yılında Somali'de yaşanan iç savaş nedeniyle merkezi hükümetin gücünü kaybetmesi etkili olmuştur. Somali hükümetinin çökmesi ve Somali sahil güvenliğinin dağılması ile uluslararası balıkçı gemileri Somali karasularında yasadışı avlanmaya başladılar. Bunun üzerine silahlanan Somalili balıkçılar kaçak avlanan balıkçı teknelerini fidye almak amacıyla kaçırmaya başladılar. Fidye ödemeleriyle büyük kazanç elde eden balıkçılar zaman içerisinde büyük ticaret gemilerini kaçıran haydutlara dönüştüler. Bu süreçte yaşanan başta ekonomik olmak üzere birçok sorun, savaş tecrübesine sahip silahlı milislerin deniz haydutluğu yapmasına yol açmıştır. Aden Körfezine kıyısı olan Somali'nin, haydutluk eylemleri için uygun bir coğrafyaya sahip olması da önemli diğer bir etkendir. Somali kıyılarında haydutların temel amacı, diğer bölgelerde gerçekleşen eylemlerden farklı olarak sadece kaçırdıkları gemilere karşılık fidye talep etmektir. Eylemler 2010'larda zirveye ulaşmıştır. Somali'de gerçekleşen ve teşebbüs edilen haydut saldırılarının sayısı 2011 yılında 160 saldırı ile zirve yapmıştır. 2010-2014'te saldırıların sayısı 358'e yükselmiştir. Uluslararası toplumun ortak çabası ile sağlanan kapsamlı askeri ve deniz desteği neticesinde ticaret rotasının güvenliği büyük oranda istikrara kavuşmuştur. 2012- 2020 arasında haydutluk eylemleri hızlı bir şekilde azalmaya başlamıştır. 2015-2020 yılları arasında saldırı sayısı 8'dir. Aden Körfezi'nde alınan uluslararası tedbirler neticesinde saldırılar, Gine Körfezi ile Güneydoğu Asya'ya kaymıştır. Bu çalışmada, Aden Körfezi'nde gerçekleşen deniz haydutluğu eylemleri ve coğrafi faktörlerin bu eylemler üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Deniz Haydutluğu, Aden Körfezi, Afrika, Coğrafya

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

PIRACY AND THE IMPACT OF GEOGRAPHICAL FACTORS IN THE GULF OF ADEN

ABSTRACT

Illegal acts such as arms, drugs, human trafficking, as well as maritime banditry taking place off the coast of Africa seriously affect the security of World Trade Routes. More than 80 percent of world trade and more than 90 percent of Africa's imports and exports are made by sea. Gulf of Aden; It is a geopolitical and geoeconomic point between the Indian Ocean, the Arabian Sea, the Red Sea, the Suez Canal and the Mediterranean Sea. It is an important sea route through which approximately 20,000 to 30,000 merchant ships pass annually. With its location in the transportation of oil in the Persian Gulf, the Gulf of Aden is the lifeblood of the world economy.

Until recently, the Gulf was considered among the most dangerous sea routes in the world due to piracy. The loss of power of the central government due to the civil war in Somalia in 1991 was effective in the emergence of banditry. With the collapse of the Somali government and the disintegration of the Somali coast guard, international fishing vessels began to hunt illegally in Somali territorial waters. Thereupon, the Somali fishermen who took up arms began to smuggle the illegally caught fishing boats for ransom. Fishermen, who made great profits with ransom payments, eventually turned into bandits who smuggled into large merchant ships. Many problems, especially economic, in this process led armed militias with war experience to commit piracy. Another important factor is that Somalia, which has a coast on the Gulf of Aden, has a suitable geography for piracy activities. The main purpose of the bandits on the Somali coast, unlike the actions in other regions, is only to demand ransom for the ships they have hijacked. Actions peaked in the 2010s. The number of attempted and attempted pirate attacks in Somalia peaked in 2011 with 160 attacks. In 2010-2014, the number of attacks increased to 358. As a result of the comprehensive military and naval support provided by the joint effort of the international community, the security of the trade route has stabilized to a large extent. Between 2012 and 2020, acts of banditry began to decline rapidly. Between 2015 and 2020, the number of attacks is 8. As a result of the international measures taken in the Gulf of Aden, the attacks shifted to the Gulf of Guinea and Southeast Asia. In this study, the piracy actions that took place in the Gulf of Aden and the effects of geographical factors on these actions were examined.

Keywords: Piracy, Gulf of Aden, Africa, Geography

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

RELIGIOUS PHILOSOPHY INCLUDED IN PROSPECT 2 STUDENT BOOK-AN IRANIAN EFL TEXTBOOK

Assoc. Prof. Dr. Ömer Gökhan ULUM
Department of English Language Teaching, Education Faculty, Mersin University
ORCID: 0000-0001-7685-6356

ABSTRACT
Merriam-Webster Online Dictionary defines philosophy as the sciences and liberal arts exclusive of medicine, law, and theology. Furthermore, Britannica Online Encyclopedia refers to philosophy as the rational, abstract, and methodical consideration of reality as a whole or of fundamental dimensions of human existence and experience. Similarly, Cambridge Online Dictionary interprets it as the use of reason in understanding such things as the nature of the real world and existence, the use and limits of knowledge, and the principles of moral judgment. Lastly, Collins Online Dictionary defines it as the study of basic issues such as the nature of existence, knowledge, thought, or about how people should live. To sum up, the official sources interpret philosophy as the study of common and fundamental issues such as those about existence, ideology, wisdom, values, norms, cultures, traditions, customs, mind, and language. English as a lingua franca maintains universal appreciation and adoption by every country in the world. Iran is one of these nations who employ English as a foreign language. Besides, it is crystal clear that English language is a tool desiring to impose some kind of ideology or philosophy and English textbooks are the associated philosophical or ideological instruments to represent this mission. Thus, this paper inquires an Iranian EFL textbook produced by the Iranian State and attempts to discover the religious representations involved in the analyzed textbook which was assessed qualitatively by means of descriptive content analysis technique. The picture drawn by the inquiry clarifies that the Iranian EFL textbook underlines religious components.
Keywords: philosophy, ideology, religious philosophy, textbook, textbook evaluation, locally written EFL textbooks

Introduction
A textbook is a source comprised of a particular content of a field of study (O'Neill, 1982). Further, it tends to interpret this peculiar content (Sheldon, 1988). Textbooks are designed to compensate for the needs of teachers and students at schools (Knight, 2015). Besides, they are materials referring to a particular discipline (Simon & Garcia-Belmar, 2016). However, a textbook is usually more than a material serving a specific content (Reichenberg, 2016). They may integrate the content with particular implicit or explicit ideologies (Mohammad & Kumari, 2007). Besides serving a particular ideology or various ideologies, a textbook manifests the objectives, strategies, content, and assessment dimensions of the curriculum (Curdt-Christiansen & Weninger, 2015). Thus, all the objectives are in accordance with the relevant hidden and unhidden curriculums (Apple, 1980). Content analysis is a technique to detect the emergence of particular vocabulary, themes, or terms within some qualitative data such as texts (Vaismoradi, Turunen, & Bondas, 2013). Related interpretations can accordingly be made about the messages given in texts. Therefore, content analysis is a promising method since it permits the analyst to assess the differences in social trends. Moreover, it is a significant tie between qualitative and quantitative research designs (Morgan, 1993). An ideology is a group of ideas or attitudes belonging to specific people in general or individuals.

In addition, ideology is a set of opinions that identify a unique culture. An ideology is also a belief system that depends on a social or political assumption (Hamilton, 1987). Ideologies frame the active norms, beliefs, and principles of a community. Liberalism, socialism, conservatism, communism, theocracy, totalitarianism, colonialism, democracy, and globalism may be given as the examples of ideology (Gerring, 1997). In a similar vein, an ideology comprises a group of jointly followed opinions, generally fostered in order to maintain a specific belief (Minar, 1961). Ideologies have an interpretative role in that they supply definitions for the realities and problems of the society. Thus, they make people orientate themselves in the community (Knight, 2006). The basic aim of an ideology is to lead either change in humanity or devotion to a group of beliefs where obedience already occurs, by means of a standard thought practice (Fiala, 2007). Thus, ideologies are the practices of theoretical ideas assigned to public issues and therefore make this term dominant in politics. Further, a religious ideology can be described as a group of thoughts that serve particular religions (Fiala & Lanford, 1987). It may also follow political practices in a constant and organized way (Freeden, 2000). Globally and locally written textbooks may bear specific ideologies and cultural ingredients. The most extensive ideologies included in textbooks may be political, cultural, and religious ideologies. Thus, this study examines the available religious ideological constituents in a locally authored Iranian EFL textbook.

Methodology

Qualitative content analysis is utilized to examine textual data. Similarly, qualitative content analysis is a sort of research method employed to make valid inferences by coding the textual material. By means of systematically analyzing textual sources such as documents or reports, qualitative data can be transformed into quantitative data. Hence, the present qualitative content analysis assesses an Iranian EFL textbook— Prospect 2 which is produced by the Ministry of Iranian National Education in order to discover the religion based constituents included in the textbook.

Findings and Results

The findings of the study contain the included religious components in the assessed textbook.

Table 1: The Included Religion Based Components in the Evaluated Textbook

Religious Ideology
- In the name of Allah
- And of Allah's Sign of Power is the creation of the heavens and the earth and also the variation of the languages and the color of you people; verily, in all these are Signs for men of knowledge.
- Recite the Holy Quran
- Actually, Isfahan is very famous for its mosques and palaces.
- It's very famous for its old mosques.
- Shrine
- Mosque
-Minaret
- Church

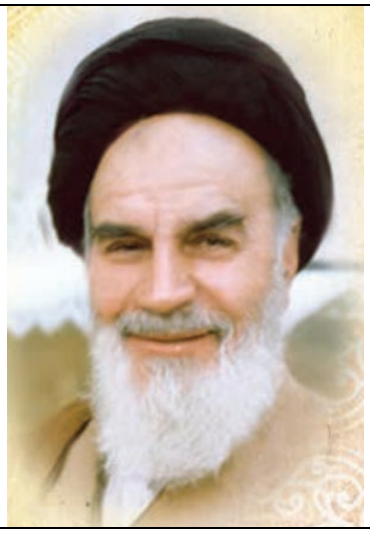
As it is easily comprehended from Table 1, a number of religion based components were detected in the analyzed textbook. While the religion related constituents were observed in the text data, similar content was observed in the images as well.

Discussion and Conclusion

Numerous studies on the inclusion of specific ideologies in the textbooks are encountered in the related literature (Anyon, 2011; Chappell, 2010; Hamidah, 2017; Moss, 2000; Pine, 1996; Swartz, 1997). Nonetheless, an intricate study about the involvement of religion based constituents in the locally written Iranian EFL textbooks was not particularly conducted. Therefore, the present inquiry focuses on detecting the included religious ideology in a locally written Iranian EFL textbook. The picture drawn by the inquiry represents that:

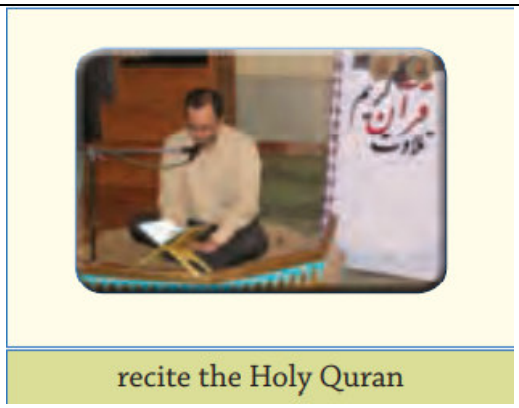
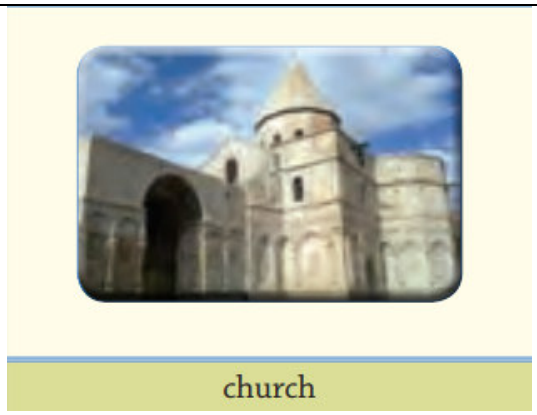
- Religion based constituents were considerably contained in the Iranian EFL textbook.

Parallel to textual materials, the images covered in textbooks have to be involved in ideology analysis as well. Therefore, semiotics— the study of images, pictures, symbols and signs and their employment or interpretation— is utilized to define the related ideological constituents. Further, semiotics is an important method in communication research as it assesses the association between pictures and their roles in how we form meanings. Any picture or image in textbooks can give us particular messages. Barthes (1977) puts forward two aspects in visual semiotics. The first aspect hints on what and who is being represented, while the second aspect deals with an implication that explores the views and values given by what is represented. The pursuing images for example represent the religious compounds contained in the evaluated EFL textbook— Prospect 2:

	
Ruhollah Khomeini, the former **religious** leader of Iran (Britannica Online Encyclopedia) (p. 5)	**Headscarf**, the head covering that some **Muslim** women wear when they are outside their home, or with people that they do not know well (p. 18) (Cambridge Online Dictionary)

	
Minaret, a slender tower, typically part of a mosque, with a balcony from which a muezzin calls **Muslims** to prayer (p.11)	**Single-sex education**, both classes and schools that have solely one sex, classified by biological grouping (p. 34) (Oxford Bibliographies)
	
The Holy Quran (p.11)	**Girls in a Sports Competition** (p. 33)

	
Turban, a headdress worn chiefly in countries of the eastern Mediterranean and southern Asia consisting of a long cloth that is wrapped around a cap (as by Muslims) or directly around the head (as by Sikhs and Hindus) (Merriam-Webster Online Dictionary) (p. 39)	**Mosque** (p.42)
	
Shrine (p. 44)	**Girls in the Class** (p. 54)

	
Recite the Holy Quran (p. 72)	**Church** (p. 81)

The results of this qualitative descriptive study may provide significant aid for the researchers in the related field, English textbook authors, curriculum designers, foreign language teachers, and publishing houses.

References

Anyon, J. (2011). Ideology and United States history textbooks. In The Textbook as Discourse (pp. 119-149). New York: Routledge.

Apple, M. W. (1980). The other side of the hidden curriculum: Correspondence theories and the labor process. Interchange, 11(3), 5-22.

Barthes, R. (1977). Image, music, text. London: Fontana Press.

Chappell, D. (2010). Training Americans: Ideology, performance, and social studies textbooks. Theory & Research in Social Education, 38(2), 248-269.

Curdt-Christiansen, X. L., & Weninger, C. (Eds.). (2015). Language, ideology and education: The politics of textbooks in language education. New York: Routledge.

Fiala, R. (2007). Educational ideology and the school curriculum. In School knowledge in comparative and historical perspective (pp. 15-34). Springer, Dordrecht.

Fiala, R., & Lanford, A. G. (1987). Educational ideology and the world educational revolution, 1950-1970. Comparative education review, 31(3), 315-332.

Freeden, M. (2000). Practising ideology and ideological practices. Political Studies, 48(2), 302-322.

Gerring, J. (1997). Ideology: A definitional analysis. Political Research Quarterly, 50(4), 957-994.

Hamidah, S. C. (2017). The Representation of Gender Ideology in Indonesian Textbooks. ISLLAC: Journal of Intensive Studies on Language, Literature, Art, and Culture, 1(1), 201-223.

Hamilton, M. B. (1987). The elements of the concept of ideology. Political studies, 35(1), 18-38.

Knight, K. (2006). Transformations of the Concept of Ideology in the Twentieth Century. American Political Science Review, 100(4), 619-626.

Knight, B. A. (2015). Teachers' use of textbooks in the digital age. Cogent education, 2(1), 1-10.

Minar, D. M. (1961). Ideology and political behavior. Midwest Journal of Political Science, 5(4), 317-331.

Mohammad, R. F., & Kumari, R. (2007). Effective use of textbooks: A neglected aspect of education in Pakistan. Journal of Education for International Development, 3(1), 1-12.

Morgan, D. L. (1993). Qualitative content analysis: a guide to paths not taken. Qualitative health research, 3(1), 112-121.

Moss, M. G. (2000). The language of school textbooks and the ideology of science. Zona Proxima, (1), 44-55.

O'Neill, R. (1982). Why use textbooks? ELT journal, 36(2), 104-111.

Pine, L. (1996). The dissemination of Nazi ideology and family values through school textbooks. History of Education, 25(1), 91-109.

Reichenberg, M. (2016). Explaining teachers' use of textbooks. Journal of Educational Media, Memory, and Society, 8(2), 145-159.

Sheldon, L. E. (1988). Evaluating ELT textbooks and materials. ELT journal, 42(4), 237-246.

Simon, J., & Garcia-Belmar, A. (2016). Education and textbooks. Technology and culture, 57(4), 940-950.

Swartz, A. D. (1997). Textbooks and national ideology: A content analysis of the secondary Turkish history textbooks used in the Republic of Turkey since 1929. The University of Texas at Austin.

Vaismoradi, M., Turunen, H., & Bondas, T. (2013). Content analysis and thematic analysis: Implications for conducting a qualitative descriptive study. Nursing & health sciences, 15(3), 398-405.

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

HERITAGE LINGUISTIC MAINTAINANCE BY PAKISTANI IMMIGRANTS IN OMAN

Shazia Aziz
COMSATS University Islamabad, Lahore Campus, Faculty of Business Studies, Department of Humanities
ORCID: 0000-0001-9566-5053

Dr Sarwet Rasul
Fatima Jinnah Women University, Faculty, Business Studies Department

Muahmmad Faisal Aziz
University University of Technology & Applied Sciences, Faculty, Business Studies Department
ORCID: 0000-0002-7762-1708

Abstract
This study explores the multilingual practices of Pakistani families residing in Oman in order to investigate the extra efforts that parents and children have to put in for maintenance of their heritage language i.e., Urdu at home in a milieu where formal schooling requires the children to learn English, Arabic and Hindi as compulsory subjects but children do not have any option to study their home language in a formal context. It adds to the cognitive load on students. The study investigates the challenges faced by Pakistani families while making their children learn Urdu. It also explores how far the parents think these practices put the children to an advantage or disadvantage in their context. The study draws on insights from the new literacy studies, social theory and multilingual literacies. Data were collected from five Pakistani families having 10 couples residing in Oman whose children are studying in and/or have to be admitted to schools run by Indian administration. Data were collected online through open-ended, semi-structured interviews with parents. Validity of the interview questions was ensured through scientific techniques. Technical protocol was maintained during the data collection process. The themes emerging in the data were then analyzed to discuss the findings and conclusion. Recommendations for future action and research are offered.
Keywords: Literacy practices, literacy strategies, multilingual literacies, home literacy, heritage language, New literacy studies, language maintenance

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

SWITCHING BETWEEN ONLINE AND ON CAMPUS LEARNING: CHALLENGES, COPING STRATEGIES AND LESSONS LEARNT

Shazia Aziz
COMSATS University Islamabad, Lahore Campus
ORCID: 0000-0001-9566-5053

Dr. Muhammad Faisal Aziz
University of Technology & Applied Sciences
ORCID: 0000-0002-7762-1708

Maryam Jahangir
COMSATS University Islamabad, Lahore Campus

Abstract
Spring 2021 semester saw a switching between on campus and online learning in many universities due to the COVID-19 cases' rising and falling and the resulting restrictions being strict and lenient periodically. This made learners face a very unique situation in which they had to adjust abruptly to both modalities. This study investigates their perceptions about the challenges faced; how they coped with them; and what are the lessons learnt that can serve as a guideline for future students. Students' perceptions of classroom environment are known to play a great role in students' motivation in language learning. Open ended, semi structured interviews were conducted from BS Psychology students at COMSATS University Islamabad, Lahore and Wah Campuses. The instructors teaching them were also interviewed about their perceptions. The data were analyzed using NVivo 12.0. The main problems pointed out by the participants were initial unavailability of apps; no or slow internet connectivity especially for students from Gilgit, KPK, and Baluchistan. Lack of availability of devices like laptops or smartphones to many non-affording students due to their increased prices owing to an increased demand was another issue. They suggested that the packages of the internet should be reduced; the speed of the internet must be fast; and the prices of electronic gadgets must be subsidized for students. Some faced a language barrier and difficulties in adapting to academic requirements which prevented them from benefitting from the online devices. Some had difficulties discussing their confusions and problems with the teachers. Regular self- study routines and attending classes regularly were some of the solutions they suggested. The findings can play a role in informing instructors, administrations and policy makers about the state of online learning in Pakistan and how to improve it.[1]
Keywords: Remote learning; Face-to-face learning; ICT; COVID-19; Student burn-out; Student motivation

[1] Gonzalez-Ramirez, J., Mulqueen, K., Zealand, R., Silverstein, S., Mulqueen, C., & BuShell, S. (2021). Emergency Online Learning: College Students' Perceptions During the COVID-19 Pandemic. College Student Journal, 55(1), 29-46.
Howshigan, S., & Nadesan, T. (2021). Students' Perceptions of Online Learning and Teaching during COVID-19 pandemic: An Empirical Study in Selected University in Sri Lanka. Asian Journal of Economics, Business and Accounting, 50-57.
Wei, L. S., & Elias, H. (2011). Relationship Between Students' Perceptions of Classroom Environment and Their Motivation in Learning English Language. International journal of humanities and social science, 21.

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

CONTENT-BASED LANGUAGE INSTRUCTION PRACTICE AND ITS CHALLENGES IN TECHNICAL AND VOCATIONAL EDUCATIONAL TRAINING COLLEGES: THE CASE OF BAHIR DAR POLYTECHNIC COLLEGE, ETHIOPIA

Assistance Professor Gessese Negesse
English Language and Literature, Bahir Dar University Institute of Technology
ORCID: 0000-0001-6748-4984

ABSTRACT

The purpose of this study was to assess whether or not students and teachers were having a positive attitude towards the practice of content-based language instruction and to see the actual practice of it in TVET polytechnic colleges. It was particularly meant to investigate students' attitudes towards the usefulness of the course, course contents, assessment, and teacher's competence. Teacher's attitude towards the course and challenges of it if occurs were investigated. Moreover, the study was targeted to investigating the actual practice of teaching in three areas: students' participation, teachers' language skills, and teachers' skill in using instructional materials. The study was conducted in one Polytechnic College of Amhara Region. Generally, from the total number of 2909 trainees in four different levels; second-year Level Three and Level Four trainees were purposefully selected. From the selected six departments (639 trainees), 185 were randomly selected. Regarding CBL teachers, no sample selection was needed for their number was small and easily manageable. So, the participant of the study were 6 teachers and 185 students in the college. The data were collected through questionnaires, observation, and interviews, and the results were analyzed quantitatively and qualitatively. The result of the study revealed that students and teachers showed a positive attitude towards the usefulness of CBL courses, course contents, and course assessment. However, students had a negative attitude towards teachers' competence. And teachers' actual practice revealed that teachers did not properly apply content-based language instruction to bring the desired result. The study also indicated that there were problems with its implementation due to teachers' lack of language skills and training. The combined responses of the participants (students and teachers) revealed that the students didn't get benefit and this impact developed because of teachers' incompetence to implement content-based language instruction. Finally, it was concluded that CBLI was not implemented as it is desired. Therefore, concerned bodies should take various measures to ameliorate the challenges.

Keywords: content-based language, attitude, practice, challenges[1]

[1] Brown, H. D. 2000. Principles of language learning and teaching. 4th ed.
White Plains, NY: Addison Wesley Longman.
Chaput, Patricia P., 1993. "Revitalizing the Traditional Program." In: Kreuger and Ryan (eds.) Language and Content: Discipline- and Content-Based Approaches to Language Study. Lexington, MA: D.C. Heath.
Cronbach, L. J., & Richard J. S. (2004). My current thoughts on coefficient alpha and successor procedures. Educational and Psychological
Measurement, 64(3) 391-418.
Eskey, David, 1997. "Syllabus Design in Content-Based Instruction." In:
Snow and Brinton (eds.) The Content-Based Classroom. New York: Longman.
———, 1998. "Content-Based Language Instruction." In: Met (ed.) Critical
Issues in Early Second Language Learning. Glenview, IL: Scott-Foreman- Addison Wesley.
Gardner, R. C. 1985. Social psychology and second language learning: The role of attitudes and motivation. London: Edward Arnold.

Gardner, R.C. (2001). Language learning motivation: The student, the teacher, and the researcher. A manuscript presented and funded by the Social Sciences and Humanities Research Council of Canada. This was the basis of the keynote address presented to the Texas Foreign Language
The conference, the University of Texas on March 23, 2001.
———, 1993. "Foreign Languages Across the Curriculum: A Case History from Earlham College and a Generic Rationale." In: Kreuger and Ryan (eds.) Language and Content: Discipline- and Content-Based Approaches to Language Study. Lexington, MA: D.C. Heath.
Krueger, Merle and Frank Ryan, 1993a. "Resituating Foreign Languages in the Curriculum." In: Kreuger and Ryan (eds.) Language and Content:
Discipline- and Content-Based Approaches to Language Study.
Lexington, MA: D.C. Heath.
———, 1991. "Learning Language through Content: Learning Content
through Language." Foreign Language Annals, 24: 281-295.
———, 1994. "Teaching Content through A Second Language." In: Fred Genesee (ed.) Educating Second Language Children. Cambridge: Cambridge University Press.
Short, Deborah J., 1997. "Reading and 'writing and ... Social Studies: Research on Integrated Language and Content In Secondary Classrooms."
In: Snow and Brinton (eds.) The Content-Based Classroom. New York: Longman.
———, 1993. "Discipline-Based Foreign Language Teaching: Implications from ESL/EFL." In: Kreuger and Ryan (eds.) Language And Content: Discipline- and Content-Based Approaches To Language Study. Lexington, MA: D.C. Heath.
Stole, Carole, 1997. "Pedagogical Responses from Content Faculty: Teaching
Content and Language in History." In: Snow and Brinton (eds.) The
Content-Based Classroom. New York: Longman.
Straight, H. Stephen, 1994. Language Across The Curriculum. Translation Perspectives VII. Binghamton, NY: Center for Research in Translation, the State University of New York at Binghamton.
Wesche, Marjorie B., 1993. "Discipline-Based Approaches to Language
Study: Research Issues and Outcomes." In: Kreuger and Ryan (eds.)
Language And Content: Discipline- And Content-Based Approaches To
Language Study. Lexington, MA: D.C. Heath.
Widdowson, H.G., 1993. "The Relevant Conditions of Language Use and Learning." In: Kreuger and Ryan (eds.) Language and Content: Discipline- and Content-Based Approaches to Language Study. Lexington

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

BORDER GUARDS FOREIGN LANGUAGES TRAINING AT THE DEPARTMENTAL HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Associate Professor Andrii BALENDR
Bohdan Khmelnytskyi National Border Guard Academy, Foreign Languages Department, Khmelnytskyi
ORCID: 0000-0003-4610-2830

Abstract
Nowadays we can observe growing demands of society to the quality of professional training of border guards, caused by the new challenges to the state border protection in modern conditions. It necessitates the reform of the training system of personnel, taking into account European and world standards, implementation of educational technologies aimed at ensuring a high level competence of border guards. Learning a foreign language is an integral part of the overall professional training of future border guard officers at the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. That is why one of main features of mastering a foreign language at the National Academy is a professionally-oriented acquisition of knowledge by future border guards. The future border guards are taught to use English in professionally-oriented role-plays and modeling games which are designed in view of important aspects of border protection sphere, e.g. conducting interviews with victims of human beings trafficking at the border crossing points. The purpose of role-playing is to gain experience of behavior or attitude, as well as certain skills. Role play is used as the most effective means of visual coverage of the content and essence of the topic. Another tool is a simulation game - an educational game during which participants create certain models, algorithms of actions. Unlike the previous type, this game does not require participants to enter the role, it requires an analysis of a particular professional situation or problem and identify the necessary steps to solve it. Script-based learning or task-based learning are also used. Cadets are immersed in a situation where they have the opportunity to practice practical skills, learn from their mistakes and gain valuable experience. Simulated situation - this method means simulating an event, event or process by reconstructing or constructing it. This method is most often used to recreate the operational and service environment at the border. The professional situation dramatization is a concise staging, which is played out according to the prepared script. During the production stage the cases on a certain professionally-oriented problem are played out.
Keywords: future border guard officers, foreign languages, professional training

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

THE PANDEMIC NOTIONS CONCEPTUALIZATION PROCESS

Associate Professor Olga Glukhova
Department of Linguistics and Intercultural Communication in Rostov State University of Economics (RINH)
ORCID: 0000-0003-4871-4144

ABSTRACT
The pandemic reality and so called new normal bring about the ideas that turned out to be essential and overwhelming in people's minds. Those are the ideas that make us rethinking the worldview and conceptualize it in a special brand-new way.
The notions that became significant in pandemic era are pandemia, social distance, lockdown, vaccination, zoom, distance learning and others. All of them once being the units of terminological system have suddenly appeared to be the concepts of global culture, that dominate our life. Despite national culture differ in experiencing the consequences of pandemic, the concepts under investigation have become crucial all over the world thereby influencing the global culture in terms of behavioral patterns, values shared and ideas expressed in language. All national languages expanded the lexicon and notional sphere due to pandemic resulting in dozens of new words and phrases exploited daily.
Thus, the research provides the analysis of linguistic material (of Russian, English and Spanish language corpora data) and that is considered to be a representation of concepts, in order to reveal and describe the general and specific cultural features of conceptualization process in global culture.
The process of pandemic notions' conceptualization needs to be studied from both cognitive and linguistic point of view. The paper renders conceptualization as the process of human cognition, the process of incoming information comprehending by setting up concepts in his mind that reflect his attitude. Language, being on of the most objective tools of depicting conceptual ideas, enables us to trace the stages of the conceptualization process. The stages of the process refer to the concept constituents such as notion, image and linguistic interpretation. The study aims at outlining the peculiarities of the conceptualization process and describing the essential features of new post-pandemic concepts.
Keywords: pandemic, concept, conceptualization, culture

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

EXPLOYTING TIK TOK IN TEACHING ENGLISH AT SUMY STATE UNIVERSITY

Ass. Professor Larysa Otroshchenko
Sumy State University, Foreign Languages Department
ORCID: 0000-0002-2333-333X

Abstract
Social media applications are fast becoming more and more popular in the educational process nowadays. This paper aims to explore the potential of the newly emerging social media application TikTok utilization in teaching English at Sumy State University. TikTok is both a learning platform and a social network. This active learning method has different unique features that attract students to use it. The advantages of integrating TikTok into the educational process inside and outside of the classroom have been examined in this paper. It has many benefits and is effective in helping students and teachers in teaching and learning activities. Different ways of TikTok implementing while teaching English have been presented. In addition, experience of TikTok usage for educational purposes during English lessons at Sumy State University has been described. However, there are some threats and concerns about TikTok usage, which have been mentioned in the paper.
Keywords: teaching English, TikTok, students, social media platform

Social media platforms (Instagram, Facebook, Twitter, TikTok, YouTube, WhatsApp, LinkedIn, Snapchat, Telegram, etc.) play an important role in the educational process as they incorporate something students are familiar and skilled with to something they are studying. Obviously, TikTok as a modern way to reach and engage students is on the rise due to its ability to add variety and interest to both in-class lessons and remote learning. As a result of the widespread Covid-19 pandemic, during which universities were constrained to carrying out their activity with students exclusively online, the TikTok application has become a valuable interactive medium in the educational process. With the various features of the TikTok application, it can be implicated in learning English so that students can use the application in a positive direction. The TikTok application can also make it easier for teachers and students to get information, and students feel happy learning because they have new experiences in learning English in an unconventional way [1, 93]. Being launched in China by the company ByteDance in the autumn of 2016, by July 2021, it has already become the seventh most popular social media network in the world. Tik Tok is one of the most downloaded applications among teenagers. Though its users are below 30 years old, it has attracted both teachers and students. The utilization of TikTok in teaching and learning activities among youngsters could help improve these cohorts of students' learning motivations [2, 1441]. This app allows creating and editing videos of three to fifteen seconds or stringing together videos of up to sixty seconds, using music and captions. There is a big plus in such a format of TikTok as it allows highlighting the main idea and presenting it shortly. Short educational TikTok videos designed for teaching can be adapted to fulfill learning objectives and facilitate student learning; this approach could help learners understand complex concepts and acquire new creative skills and knowledge [3, 215]. In our opinion, the advantages of integrating TikTok into educational process while teaching

English are:
- This learning method promotes autonomous learning.
- TikTok is a modern way to engage students.
- This learning class activity can be used in remote teaching to support language learners to enhance their language skills.
- While creating TikTok videos, students express themselves and their creativity.
- It is an excellent opportunity to create your own content.
- Students form and develop their critical thinking skills and personal initiative.
- Students develop their speaking, listening, and writing skills.
- TikTok application is significant in learning English pronunciation, as it is a great resource for listening to natural speech and hearing accents.
- Students enhance their vocabulary and grammar.
- Students develop their presentation skills.
- TikTok makes learning less formal.
- TikTok increases students' confidence and willingness to speak English.
- TikTok stimulates students' curiosity.
- It is of a humorous character, which engages students.
- TikTok is free and easily accessible for students.
- Students feel socially involved and supported.
-The studying process is blended with entertainment.
- It is a way to interact with teachers and groupmates and the whole world, building a sense of community, acquiring their social culture knowledge and getting a multicultural experience.
- TikTok encourages students to experiment with different media, developing their media competence.

Based on the unique features of TikTok and its popularity among Z-generations, the researchers believe that TikTok could be regarded as an assessment language tool to assess students' learning outcomes and could be used as an out-of-class language-learning tool to motivate students to focus on their communicative English language learning [2, 1443]. We have studied numerous scientific works concerning TikTok usage in the educational process and we would like to present different ways of its application in foreign languages learning and teaching:
- Getting acquainted with TikTok videos, shared by English teachers as well as English educators or some English native-speakers or even role models.
- As a warm-up activity.
- Explaining new material with TokTok.
-Making videos as a part of presentations.
- Creating final project, either individually or as a group (project-based learning).
- Creating a 15-second video clips that succinctly summarize what they have learned on a topic.
- Storytelling activity.
- Revising material.

Thus, it is an engaging way to liven up a lesson. While teaching English at Sumy State University, teachers of the Foreign Languages Department propose that students post their own short videos on the given subject on the TikTok social media platform. For example, the first-course students create videos about their future professions within the topic "Jobs", promoting their specialties. Thus, they practice their own oral English.

Furtherly, they get comments from their teachers, groupmates, or other TikTokers via TikTok. This practice serves as a perfect source of engagement and motivation for them. These TikTok videos are created by individuals or as group-based tasks. Students discuss TikTok videos of their groupmates during the lessons and even choose the best ones at the end of the term. This class activity masters their speaking skills and contributes to their motivation. Students who are in the top list of the best TikTok video-makers get additional rewarding 5 points to their term grade. One more way teachers of the department implement TikTok videos at the lessons is by watching videos shared by English teachers and English educators or some English native-speakers or even role models. Among them are the following ones: letsspeakenglish, teacherluke, 15secondenglish, eslvideo, etc. The most common procedure for using TikTok materials in teaching English may consist of the following steps: pick a particular video to provide the content or illustrate a concept; prepare specific guidelines or discussion questions for students, so they have directions on what to see, hear or look for; introduce the TikTok video; set a time for reflection on what was the scene; assign an active learning activity to interact on specific questions, issues, concepts in the video; structure a discussion around the questions.

Undoubtedly, there are positive and negative implications to the use of TikTok in educational environments. Among threats and disadvantages that brings TikTok utilization in the educational process one should mention addiction, privacy, offensive, harmful or inadequate content, hate comments, time wastage, cyberbullying, harassment tool, bad Internet connection, etc.

In conclusion, we would like to say that the TikTok application is an effective, concise learning media to assist the learning and teaching process as it makes learning easy and fun. It is a very creative way to keep learners engaged inside and outside of the classroom. This active learning method has different unique features that attract students to use it.

Literature

1. Zaitun, Z., Hadi, M. S., & Emma Dwi Indriani. (2021). TikTok as a Media to Enhancing the Speaking Skills of EFL Student's. Jurnal Studi Guru Dan Pembelajaran, 4(1), 89-94. Retrieved from https://e-journal.my.id/jsgp/article/view/525

2. Zhai Xiuwen, Abu Bakar Razali (2021). An Overview of the Utilization of TikTok to Improve Oral English Communication Competence among EFL Undergraduate Students. Universal Journal of Educational Research, 9(7), 1439 - 1451. DOI: 10.13189/ujer.2021.090710. Retrieved from https://www.hrpub.org/download/20210630/UJER10-19523501.pdf

3. Khlaif, Z., Salha, S. (2021). Using TikTok in Education: A Form of Micro-learning or Nano-learning?. Interdisciplinary Journal of Virtual Learning in Medical Sciences, 12(3), pp. 213-218. DOI: 10.30476/ijvlms.2021.90211.1087. Retrieved from https://ijvlms.sums.ac.ir/article_47678.htm

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

OSMANLI DÖNEMİ ARİFESİNDE (14-15. Yüzyıllar) ÖNEMLİ ARNAVUT ŞEHİRLERİNİN SOSYO-POLITIK FİZYOMETRİSİ

Doçent Doktor Ermal BAZE
Tarih Bölümü, Tirana Üniversitesi
ORCID: 0000-0003-4505-278X

ÖZET

Bu makalenin amacı, 14.-15. yüzyıllarda Osmanlı döneminin arifesinde Osmanlı-Venedik rekabetinin bir parçası haline gelen, başta kıyı şehirleri olmak üzere en önemli Arnavut şehirlerinin sosyo-politik konumudur. 15. yüzyılın sonlarında Osmanlı egemenliğine ve yönetimine girmiştir. Ayrıca, bu makalenin odak noktası, 1945-1990 yıllarında Arnavut komünist tarih yazımının pek de iyi tartışılmayan geleneksel görüşünün, Arnavut şehirlerinin yönetim ve idare altına alındığında kalkınmanın durdurulduğuna dair incelemesidir. Osmanlı Devleti'nin. XIV- XV yüzyıllarda Arnavut toprakları, ekonomik ve kültürel açıdan kayda değer ilerlemeleri nedeniyle Balkan arka planında ayırt edildi. Durrës, Shkodra, Vlora, Ulcinj, Bar, Lezha vb. gibi eski geleneklere sahip bir dizi şehir merkezi, bu dönemde, iç planda çok geniş bir eylem yelpazesi ile önemli üretim ve değişim merkezleri olarak daha da geliştirilmektedir. Ve ülkenin siyasi hayatında yabancı ve önemli. Ayrıca, Kruja, Drishti, Shasi, Berat, Kanina, Prizren, Prishtina, Peja gibi diğer orta çağ kökenli şehirler ve Kosova topraklarında Trepça, Janjeva, Novobërda gibi minerallerin çıkarılması ve işlenmesinde güçlü merkezler. XIV- XV yüzyıllarda Arnavutluk şehirlerinin ve çevre köylerin zengin ekonomik faaliyetinin bağımsız bir siyasi yaşamla ilişkili olmadığı belirtilmelidir. Vlora, Durres, Lezha, Shkodra, Drishti, Ulcinj, Bar vb. gibi stratejik konumları ticari operasyonların ve ekonomik ve politik nitelikteki çeşitli faaliyetlerin yürütülmesini destekleyen Arnavut kıyı kentlerinin durumu böyleydi. Yüzyıllar boyunca Arnavut topraklarını içeren Bizans İmparatorluğu'nun bozulmasıyla, bu şehirler başlangıçta XI- XIII yüzyılların sonunda Normanlar ve Anjouans'ın istilacı dalgalarına yenik düştü ve XIV yüzyıl boyunca Sırplar tarafından işgal edildi (XIV yüzyılın ilk yarısında) ve her biri kendi çıkarları için çalışan 1392- 1479 döneminde Venedikliler, XI yüzyıldan itibaren ıstırabı yaşayan Bizans'ı köreltmeye çalıştılar.

15. yüzyılın sonunda Osmanlı yönetiminin kurulmasıyla birlikte Arnavut şehirleri ticaret ve zanaat merkezleri olarak daha da gelişecekti. Osmanlılar, sivil hayatın örgütlenmesinin fizyonomisini değiştirmiştir. Vlora, Elbasan, İşkodra, Prizren, İpek, Üsküp, Bitola, Ohrid, Yanya ve Delvina gibi belli başlı Arnavut şehirleri Osmanlı devleti onları ordunun ve idarenin merkezleri haline getirerek İslam dininin ve kültürünün yayılmasının merkez üssü haline getirdi.

Anahtar Kelimeler: tarih orta çağ, Venedik dönemi, osmanlı dönemi, Arnavut komünist tarihçiliği

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

THE SOCIO-POLITICAL PHYSIOMETRY OF IMPORTANT ALBANIAN CITIES ON THE EVE OF THE OTTOMAN PERIOD (14th – 15th Centuries)

ABSTRACT

The object of this paper is the socio-political position of the most important Albanian cities, mainly coastal cities, which on the eve of the Ottoman period during the 14th-15th centuries became part of the Ottoman-Venetian rivalry, where they would finally be placed under Ottoman rule and governance during the late 15th century. Also, in the focus of this paper is the review of the traditional not very well-argued view of the Albanian communist historiography in the years 1945-1990, that in the Albanian cities the development was interrupted when they were placed under the administration and rule of the Ottoman State. In the 14th – 15th centuries the Albanian territories were distinguished in the Balkan background for their considerable progress in the economic and cultural aspect. A series of urban centers with ancient traditions such as Durrës, Shkodra, Vlora, Ulcinj, Bar, Lezha, etc., are further developed in this period as important centers of production and exchange, with a very wide range of action in the internal plan and foreign and important in the political life of the country. In addition, other cities of medieval origin such as Kruja, Drishti, Shasi, Berat, Kanina, Prizren, Prishtina, Peja, and powerful centers in the extraction and processing of minerals such as Trepça, Janjeva, Novobërda in the territory of Kosovo. It should be noted that the rich economic activity of the cities of Albania and the surrounding villages in the 14th – 15th centuries was not associated with an independent political life. Such was the case of Albanian coastal cities, such as Vlora, Durres, Lezha, Shkodra, Drishti, Ulcinj, Bar, etc., whose strategic position favored the conduct of commercial operations and various activities of economic and political character. With the degradation of the Byzantine Empire, which included the Albanian lands for centuries, these cities initially at the end of the 11th – 13th centuries fell prey to the invading waves of the Normans and Angevins, and during the 14th century were occupied by Serbs (during the half first of the 14th century) and the Venetians in the period 1392- 1479, who each tried for their own interests, to atrophy Byzantium that experienced from the 11th century its agony.

With the establishment of Ottoman rule at the end of the 15th century, Albanian cities would develop even more as trade and craft centers. The Ottomans changed the physiognomy of the organization of civic life. The main Albanian cities such as: Vlora, Elbasan, Shkodra, Prizren, Peja, Skopje, Bitola, Ohrid, Ioannina and Delvina. The Ottoman state made them centers of the army and administration and turned them into epicenters and the spread of Islamic religion and culture.

Keywords: medieval city, Venetian period, Ottoman period, Albanian communist historiography

INTRODUCTION

During the decline and fall of the Byzantine Empire in the 13th – 15th centuries, Albanians were distinguished in the Balkan background for their considerable progress in economic and cultural terms. A series of urban centers with ancient traditions such as Durrës, Shkodra, Vlora, Ulcinj, Bar, Lezha, etc., are further developed in this period as important centers of production and exchange, with a very wide range of action in the internal plan and foreign and important in the political life of the country.[1] In addition, other cities of medieval origin such as Kruja, Drishti, Shasi, Berat, Kanina, Prizren, Prishtina, Peja, and powerful centers in the extraction and processing of minerals such as Trepça, Janjeva, Novobërda in the territory of Kosovo.[2] In terms of social structure and political organization, in medieval Albania we encounter two types of cities: cities of the Italian-Dalmatian type and those of the Byzantine type, which enjoyed a long tradition of self-government.[3] For the governance of the cities, municipal councils and offices were gradually established that had concentrated in their hands the political legislative, administrative and judicial power. They made decisions and issued orders and papers on behalf of the city. The highest expression of the municipal organization of Albanian cities in the Middle Ages were the statutes, which summarized the normative acts that regulated in their entirety the organization and functioning of the city, as well as relations between citizens, between them and the state, between the city and the environment.

From the data so far it appears that, during the 14th century, most of the Albanian cities on the Southeastern Adriatic coast, such as Durrës, Shkodra, Drishti, Ulcinj (1376), Bar (1369) and Budva (1349- 1351) were equipped with statutes.[4]

[1] Luan Malltezi, "Qytetet dhe roli i tyre në lidhjet ekonomike midis krahinave shqiptare në shek. XIII – XV," (The cities and their role in economic ties between Albanian provinces in the century. XIII - XV) në Konferenca Kombëtare Për Formimin E Popullit Shqiptar Të Gjuhës Dhe Të Kulturës Së Tij (in National Conferences for the Formation of the Albanian People of Its Language and Culture), (Tirana: RPS Academy of Sciences of Albania, 1988), 73.

[2] Luan Malltezi, Qytetet e bregdetit shqiptar gjatë sundimit venedikas (The Albanian coastal cities during Venetian rule) (Tirana: RPS Academy of Sciences of Albania, Institute of History, 1988), 35.

[3] Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Historisë (Albanian Academy of Sciences, Institute of History), Historia e Popullit Shqiptar, vëllim I (Ilirët, Mesjeta, Shqipëria nën Perandorinë Osmane gjatë shek. XVI – vitet 20 të shek. XIX) (History of the Albanian People), volume I, (Tirana: Toena, 2002), 264.

[4] Statuti di Scutari della prima metà del secolo XIV con le addizione fino al 1469, (a cura di Lucia Nadin, traduzione in albanese a cura di Pëllumb Xhufi, con saggi introduttivi di Giovan Batista Pellegrini, Oliver Jens Schmitt e Gherardo Ortalli), (Roma: Viella, 2002). Giuseppe Valentini, Statuti personal në Shqipëri në epokën e Skënderbeut (The personal statute in Albania in the era of Skanderbeg), përktheu në shqip (translated into Albanian) Dritan Thomollari (Tirana: Plejad, 2007), 46, 168. Edmond Malaj, Historia dhe fizionomia e një qyteti mesjetar shqiptar: Drishti (The history and physiognomy of a medieval Albanian city: Drishti) (Tirana: Center for Albanological Studies - Institute of History, 2015), 131. Oliver Jens Schmitt, Das venezianische Albanien (1392 – 1479) (München: Verlag Gmb, 2001), 110. Statuta et Leges Civitatis Buduae, Civitatis Scardonae, et Civitatis et Insulae Lesinae, përgatitur nga prof. Simeonis Ljubic (Zagrabiae: Officina Societatis Typographicae, 1882 – 3).

Usually the cities had under their jurisdiction a more or less extensive territory, which included villages, arable land, vineyards, olive groves, forests and had a considerable fund of fishermen and salt from which they provided abundant income, distributing them to them, periodically to various entrepreneurs or by administering them directly.[5] The cities used this income primarily to pay off debts to the feudal lord and other local lords who owned property around the city, demanding regular annual tributes or gifts and rewards when they came to town with their people for various jobs. Other revenues the cities used for their internal needs, for the necessary arrangements and repairs of the castles and walls of the city, for the diplomatic corps that they attached to other civic municipalities, as well as to cover the expenses of its budgeters, such as various notaries and specialists.

THE POLITICAL DEVELOPMENTS IN ALBANIAN CITIES IN THE CONTEXT OF THE OTTOMAN-VENETIAN RIVARLY

An important turning point in the history of the cities and their surroundings would be the expulsion of the Byzantine feudal lords from the lands of Albania (1347), the departure of the Angevins feudal lords (1350) and the collapse of Stefan Dushan's Serbian Empire in 1355.[6]
The collapse of the Serbian Empire paved the way for the free development of the Albanian principalities, which were erected on its ruins in the second half of the fourteenth century, such as that of Balshaj, Topiaj, Muzakaj, Dukagjini, Zenebish, Shpataj, Kastriot, Zahariajve, Gropajve etc.[7] The emergence of territorial feudal states, which took the place of separate patrimonial powers and included them in larger units, was not only a consequence of external factors, but in the meantime exerted a political influence primarily the factors of economic growth, such as the increase of feudal production and feudal rent, the strengthening of coastal cities as centers of production and trade, the intensification of monetary and commodity relations, as well as the links between town and village, between separate provinces with each other and with the world outer.
Many of the surrounding towns and villages fell into the hands of Albanian feudal lords: Balsha (Shkodra, Drishti, Tivari, Vlora), Zaharia (Deja), Dukagjini (Lezha), Topia (Durrësi, Kruja), Muzaka (Berati, Kosturi), Zenebishi (Gjirokastra, Parga), Shpata (Arta) etc. The concentration of political power in large areas, created greater opportunities for the action of objective economic factors in the most advanced areas, especially around market cities, which oriented the further expansion of these local state formations. At such a crucial moment in the political history of the Albanian territories in which the tendencies towards the creation of a concentrated Albanian feudal state had begun to gain strength, the first Ottoman penetrations began to be felt more and more. Attempts by the Ottoman armies to invade Albanian lands began in the mid-1380s, when the despot of Ioannina, Thoma Preljubovic, called for help against the Albanians.

---

[5] Injac Zamputi, "Autonomitë e qyteteve shqiptare të principatës së Balshajve dhe pasojat negative të pushtimit venedikas – Fundi i shek. XIV – fillimi i shek. XV," (The autonomies of the Albanian cities of the Balshaj principality and the negative consequences of the Venetian occupation - End of the century. XIV - beginning of the century. XV) në Studime Për Epoken E Skenderbeut (in Studies on the Skanderbeg Era), 1, (Tirana: RPS Academy of Sciences of Albania, Institute of History, 1989), 96.
[6] Burime të zgjedhura për historinë e Shqipërisë (shek. VIII – XV) (Selected sources for the history of Albania of the 8th- 15th centuries), vëllimi (volume) II, përgatitur nga (edited by) Aleks Buda, Injac Zamputi, Kristo Frashëri, Petraq Pepo (Tirana: Tirana State University, 1962), 75.
[7] Aleks Buda, Shkrime historike (Historical writings) 3, (Tirana: Toena, 2002), 94. Peter Bartl, Shqiptarët nga Mesjeta deri në ditët tona (The Albanians from the Middle Ages to the present day), përktheu në shqip (translated into Albanian) Afrim Koçi (Tirana: IDK, 2017), 37 – 38.

The Ottoman troops, winning a series of important battles in the Albanian territories, such as the battle of Savra on September 18, 1385, invited and assisted by Karl Topia against the Balshaj and the battle of Fushë Kosovë / Kosovo Polje against the Balkan coalition held on June 15, 1389, consolidated their positions expansionists not only in the Balkan Peninsula.[8] This extremely difficult situation from the military and political point of view, which was created with the Ottoman incursion in the Albanian space and in the Balkans, began to be viewed with optimism, implementing its plan since Crusade IV to extend its rule to the towns and villages of the Albanian coast.

Venice's engagement in the Albanian lands until the last decades of the 14th century remained mainly in the economic and commercial aspect, as well as for the protection of the interests of the Venetian citizens. The eventual penetration and exit of the Ottomans on the coast, endangered the interruption of the trade routes of Venice, thus making inevitable the engagement of the latter in the political and economic developments in Albania. To keep the Ottomans at bay from the Adriatic and Ionian port cities, the Venetians intensified efforts to consolidate relations with Albanian feudal lords, boosting their resistance to the Ottoman invasion.

After the battle of Fushë Kosovë / Kosovo Polje in 1389, when the way was opened for the Ottoman armies towards the Albanian coastal areas, it became necessary for Venice to capture the main coastal centers to avoid the Ottomans going to sea and, consequently, the paralysis of maritime traffic along coast of Albania. The Republic of Venice, the greatest economic power of the time, seemed to be the only hope of salvation for the Albanian feudal lords, who, not facing the Ottoman incursions, were willing to hand over part or all of their possessions to them in favor of favorable conditions for Venice. In 1386, after taking Corfu, Venice was already present on Albanian territory, firing in hand, in agreement with John Zenebish, the fortified system of Butrint and Ksamil (in southern Albania), essential for control of the Canal of Corfu. Also, a few years after the capture of Butrint, the Venetian part of Vagenetia (Chameria) as well as the scaffolding of Sajadha and Parga (territories that today belong to the Republic of Greece) would be placed under Venetian jurisdiction.

Given its strategic value for Venice trade, the city of Durrës complemented for the Republic a set of interests of strategic character in the economic field and it would be precisely this set of interests that would push Venice to see the possible occupation of Durrës by the Ottoman Turks as a fatal event to the detriment of the community and its state. Under these conditions, the ruler of the city of Durrës, Gjergj Topia, Charles's successor in March 1392 was persuaded to cede the castle of Durrës to the Venetians and four months later in August 1392 between Gjergj Topia and the Venetian captain of the Adriatic fleet, Saracen Dandolos an agreement was reached, which marked the de jure fall of Durrës into the hands of the Venetians.[9]

[8] Lufta shqiptaro – turke në shekullin XV: Burime Osmane (The Albanian-Turkish War in the 15th Century: Ottoman Sources), përgatitur nga (edited by) Selami Pulaha (Tirana: Tirana State University, 1968), 295.

[9] Luan Malltezi, "Përpjekjet dhe synimet e Venedikut për pushtimin e Durrësit," (Venice's efforts and intentions for the conquest of Durrës) në Studime Per Epoken E Skenderbeut (in Studies on the Skanderbeg Era), 2, (Tirana: RPS Academy of Sciences of Albania, Institute of History, 1989), 130.

In May 1393, an act was signed between the feudal brothers Progon and Tanush, the sons of Lekë Dukagjini and the captain of the Adriatic Sea, Gjovani Mijani, who had been sent by Venice to Lezha, according to which the city and the castle of Lezha were surrendered to the Venetians.[10] The inclusion of Lezha within the framework of Venice, created a very delicate situation for the Balshaj family that owned in those years Ulcinj, Bar, Shkodra and Drisht. In these circumstances, the protectorate of Lezha under the Republic of St. Mark led to the conflict between the Balshaj and the Venetians. George II Strazimir Balsha, under direct threat from the Ottomans and under pressure from the Venetians, was forced to sign an agreement with the Duchy of Venice on April 14, 1396.[11]

According to this agreement, Shkodra and Drishti passed under the Venetian authority and protectorate, while George II kept for himself the city of Ulcinj with its entire district and the city of Bar. The last Albanian coastal cities to become the target of Venetian protectionist policy on the southeastern facade of the Adriatic were Ulcinj in 1421 and Bar in 1443. Venetian rule in these two cities lasted until 1571, when the latter fell into the hands of the Ottomans.[12]

A new historical stage and development for Albanian cities marked the end of the 15th century and the beginning of the 16th century, when Albanian lands became part of the western periphery of the Ottoman State. The Ottomans changed the physiognomy of the organization of civic life. The main Albanian cities such as: Vlora, Elbasan, Shkodra, Prizren, Peja, Skopje, Bitola, Ohrid, Ioannina and Delvina. The Ottoman State made them centers of the army and administration and turned them into epicenters and the spread of Islamic religion and culture.

CONCLUSION

Albanian cities, mainly coastal ones in the second half of the fourteenth century and throughout the fifteenth century became part of the political and military rivalry between the Ottoman State on the one hand and Venice on the other. Temporarily a part of the Albanian coastal cities were ruled by Venice in the period 1392 - 1479, while from 1479 to 1912 all Albanian cities and territories became part of the political, institutional, socio - economic, cultural and religious development of the western area of the Ottoman State.

REFERENCES

Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Historisë, Historia e Popullit Shqiptar. Vëllim I. Ilirët, Mesjeta, Shqipëria nën Perandorinë Osmane gjatë shek. XVI – vitet 20 të shek. XIX. Tiranë: Toena, 2002.

Bartl, Peter. Shqiptarët nga Mesjeta deri në ditët tona. Përktheu në shqip Afrim Koçi. Tiranë: IDK, 2017.

Buda, Aleks. Shkrime Historike 3. Tiranë: Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Historisë, 2002.

[10] Selim Daci, "Lezha nën sundimin e Venedikut," (Lezha under the rule of Venice) në Studime Per Epoken E Skenderbeut (in Studies on the Skanderbeg Era), 2, (Tirana: RPS Academy of Sciences of Albania, Institute of History, 1989), 154.

[11] Giuseppe Gelcich, Zeta dhe Dinastia e Balshajve (Zeta and the Balsha Dynasty), përktheu në shqip (translated into Albanian) Laura Leka (Tirana: Publishing house "55", 2009), 205 – 206.

[12] Malltezi, Qytetet e bregdetit shqiptar (The Albanian coastal cities), 67.

Burime të zgjedhura për historinë e Shqipërisë (shek. VIII – XV). Vëllimi II. Përgatitur nga Aleks Buda, Injac Zamputi, Kristo Frashëri, Petraq Pepo. Tiranë: Universiteti Shtetëror i Tiranës, 1962.

Daci, Selim. "Lezha nën sundimin e Venedikut." në Studime Per Epoken E Skenderbeut 2. Tiranë: Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Instituti i Historisë, 1989. 153 – 175.

Gelcich, Giuseppe. Zeta dhe Dinastia e Balshajve. Përktheu në shqip Laura Leka. Tiranë: Shtëpia botuese "55", 2009.

Lufta shqiptaro – turke në shekullin XV: Burime Osmane. Përgatitur nga Selami Pulaha. Tiranë: Universiteti Shtetëror i Tiranës, 1968.

Malaj, Edmond. Historia dhe fizionomia e një qyteti mesjetar shqiptar: Drishti. Tiranë: Qendra e Studimeve Albanologjike – Instituti i Historisë, 2015.

Malltezi, Luan. "Qytetet dhe roli i tyre në lidhjet ekonomike midis krahinave shqiptare në shek. XIII – XV." Në Konferenca Kombëtare Për Formimin E Popullit Shqiptar Të Gjuhës Dhe Të Kulturës Së Tij. Tiranë: Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, 1988. 73 – 84.

Malltezi, Luan. Qytetet e bregdetit shqiptar gjatë sundimit venedikas. Tiranë: Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Instituti i Historisë, 1988.

Malltezi, Luan. "Përpjekjet dhe synimet e Venedikut për pushtimin e Durrësit." Në Studime Per Epoken E Skenderbeut 2. Tiranë: Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Instituti i Historisë, 1989. 120 – 152.

Schmitt, Oliver Jens. Das venezianische Albanien (1392 – 1479). München: Verlag Gmb, 2001.

Statuta et Leges Civitatis Buduae, Civitatis Scardonae, et Civitatis et Insulae Lesinae. Përgatitur nga prof. Simeonis Ljubic. (Zagrabiae: Officina Societatis Typographicae, 1882 – 3.

Statuti di Scutari della prima metà del secolo XIV con le addizione fino al 1469. A cura di Lucia Nadin, traduzione in albanese a cura di Pëllumb Xhufi, con saggi introduttivi di Giovan Batista Pellegrini, Oliver Jens Schmitt e Gherardo Ortalli. Roma: Viella, 2002.

Valentini, Giuseppe. Statuti personal në Shqipëri në epokën e Skënderbeut. Përktheu në shqip Dritan Thomollari. Tiranë: Plejad, 2007.

Zamputi, Injac. "Autonomitë e qyteteve shqiptare të principatës së Balshajve dhe pasojat negative të pushtimit venedikas – fundi i shek. XIV – fillimi i shek. XV." Studime Historike 3 (1980): 169 – 185.

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

AZERBAYCAN SELÇUKLARI: BAKÜ AHMEDLİ KÖYÜ

Elmi işçi Ayətxan Ziyad (İsgəndərov)
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
ORCID: 0000-0002-0034-6736

Elmi mübahisələr: mülahizələr, qənaətlər

ÖZET
Öncelikle belirtmek isterim ki "Azerbaycan Selçukluları" terimi ilk olarak Azerbaycan tarihçiliğinde tarafımdan geliştirilmiştir. Ancak bu konuda 66 aylık (5 yıl 6 aylık) bir araştırma sonucunda ortaya çıkan "Şamahı'nın Kurdamik Köyü" monografisini AUBA (Azerbaycan Ulusal Bilimler Akademisi) Arkeoloji ve Etnografya Enstitüsü`nde fikir yapmak istegim, ne yazık ki o zamanki enstitü yönetimi tarafından kıskançlıkla karşılandı. Bu yüzden onografi sadece AUBA`nın sorumlu üyesi, tarih bilimleri doktoru, profesör Vali Aliyev ve Onurlu Bilim Adamı, tarih bilimleri doktoru, profesör Süleyman Memmedov'un bilimsel görüşleri ile yayınlamak zorunda kaldı.
Makale öncelikle Selçuklu türklerinin Azerbaycan'a gelişine odaklanmaktadır. Bir zamanlar Rum-Selçuklu sultanlığı denilen bir devletin olduğu belirtilmektedir. Bu devletin 1301 yılında Osmanlı Türkiyesi tarafından yıkılmasından sonra, saltanatın yerinde Tekle ve Ahmedli (veya Gizil Ahmedli) adında iki hanlık kurulmuştur. Ancak Osmanlı Türkiye'sinin kesintisiz saldırıları sonucunda Tekle Hanlığı 1427'de Ahmedli (veya Gizil Ahmedli) Hanlığı ise 1459'da devrilip Osmanlı Türkiye'sine ilhak edildi.
Türkçe konuşan kavimlerin Azerbaycan topraklarına geçişini bu tarihten itibaren kabul edenler olduqu gibi, XI-XII, XII-XIV veya XVI. yüzyıllardan alanlar da vardır. Selçuklu türklerinden bahsediyorsak, bu geçişin XIV-XV yüzyıllardan olasılığı daha makuldür.
Profesör Tavakkul Salimov-Shagani'ye eger başvurursak, Bakü'deki Ahmedli köyü 17. yüzyılın ortalarından sonra düşmüş. Ahmedli türk kabilesinin torunları olan iki kardeş - Mahmud ve Ahmed, önce bu ıssız bölgedeki evi inşa edip. Makalede ayrıca köyün neden önce "Mahmudlu", daha sonra "Ahmadli" olarak anıldığı, ilk köy mezarlığının bu alana nasıl düştüğü, ilk sokak adları (vb.) ele alınmaktadır.
Belirtmek gerekir ki, gerçekleri elde etme sürecinde (Nisan 2011) sadece bilimsel kaynaklara atıfta bulunmakla yetinmedim. Bir dizi gerçeği açıklığa kavuşturmak için bana Nisan 2011'de seslerini teybe kaydettiğim köyün büyüklerinden 1923 doğumlu Jabi Aliyulla oğlu Samedovun (hayatının 88 yılını yaşıyan) ve çocukları (İmruzun, coğrafya öğretmenidir) ve “Saib Tebrizi” (Bakü-2003) kitabın yazarı, dil ve edebiyat öğretmeni İrada Samadovanın), 1928 doğumlu (83 yaşında) İbrahimov İbrahim Malik oğlunun ve onun oğlu Şahin İbrahimovun, 1928 doğumlu (83 yaşında) Alizadeh Gurban (aslında Gurbanali) Gülbala oğlunin anıları da yardımcı oldu.
Anahtar Kelimeler: Bakü'nün Ahmedli köyü, Azerbaycan selçukluları, Gizil Ahmedli hanlığı

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

AZERBAIJAN SELJUKS: BAKU AHMEDLI VILLAGE

ABSTRACT

First of all, I would like to point out that the term "Azerbaijan Seljuks" was first developed by me in the historiography of Azerbaijan. However, I would like to make an opinion on the "Kurdamik Village of Shamakhi" monograph, which emerged as a result of a 66-month (5 years 6 months) research on this subject, at the AUBA (Azerbaijan National Academy of Sciences) Archeology and Ethnography Institute, unfortunately it was jealously received by the institute management at that time. is welcomed. Therefore, the onography had to be published only with the scientific views of the responsible member of AUBA, doctor of historical sciences, professor Vali Aliyev and Honored Scientist, doctor of historical sciences, professor Suleiman Mammadov.

The article primarily focuses on the arrival of the Seljuk Turks in Azerbaijan. It is stated that there was once a state called the Greek-Seljuk sultanate. After the collapse of this state by Ottoman Turkey in 1301, two khanates named Tekle and Ahmedli (or Gizil Ahmedli) were established in the place of the sultanate. However, as a result of the uninterrupted attacks of Ottoman Turkey, the Tekle Khanate was overthrown in 1427 and the Ahmedli (or Gizil Ahmedli) Khanate was overthrown in 1459 and annexed to Ottoman Turkey.

XI-XII, XII-XIV or XVI. There are also areas from centuries. If we are talking about the Seljuk Turks, the probability of this transition from the XIV-XV centuries is more reasonable.

If we refer to Professor Tavakkul Salimov-Shagani, the village of Ahmedli in Baku fell after the middle of the 17th century. Two brothers - Mahmud and Ahmed, who are descendants of the Ahmedli Turkish tribe, first build the house in this desolate area. The article also discusses why the village was first called "Mahmudlu" and then "Ahmadli", how the first village cemetery fell on this area, the first street names (etc.).

It should be noted that in the process of obtaining the facts (April 2011), I did not just refer to scientific sources. To clarify a number of facts for me, one of the elders of the village, whose voices I recorded on tape in April 2011, Jabi Aliyulla oglu Samedov (who lived 88 years of his life), born in 1923, and his children (Imruzun, a geography teacher) and the author of the book “Saib Tabrizi” (Baku-2003), language and literature teacher Irada Samadovan), Ibrahimov Ibrahim Malik son born in 1928 (83 years old) and his son Şahin Ibrahimov, Alizadeh Gurban (83 years old) Gurbanali Gurbanali son, born in 1928 (actually Gurbanali) Gurbanali son.

Keywords: Ahmedli village of Baku, Azerbaijani seljuks, Gizil Ahmedli khanate

GİRİŞ

Öncə qeyd edim ki, Azərbaycan tarixşünaslığında “Azərbaycan səlcuqları” istilahı ilk dəfə mənim tərəfimdən işlənib, Səlcuq tayfalarından hansının Azərbaycanda hansı kənd, qəsəbə, yaxud rayon mərkəzinin bünövrəsinin qoyulduğu ilk dəfə mənim tərəfimdən öyrənilib tədqiq edilib. Ancaq, təəssüf ki, 66 ayın (5 il 6 aylıq) tədqiqatların nəticəsi olan bu mövzuda yazdığım “Şamaxının Kürdəmic kəndi” adlı monoqrafiyanı AMEA-nın Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunda rəyə çıxarmaq cəhdim institutun o zamankı rəhbərliyi tərəfindən qısqanclıqla qarşılandığından Akademiyanın deyil, AMEA-nın müxbir üzvü, tarix üzrə elmlər doktoru, professor Vəli Əliyevlə Əməkdar elm xadimi, tarix üzrə elmlər doktoru, professor Süleyman Məmmədovun rəyləri ilə kifayətlənərək nəşrə verməyə məcbur olmuşam.

Məqalədə öncə səlcuq türklərinin Azərbaycana gəlişi məsələləri diqqətə gətirilir. Qeyd olunur ki, zamanında Rum-Səlcuq sultanlığı adında bir dövlət olub. Bu dövlət 1301-ci ildə Osmanlı Türkiyəsi tərəfindən süquta yetirilməndən sonra sultanlığın yerində Təklə və Əhmədli (yaxud Qızıl Əhmədli) adında iki xanlıq yaranmışdır. Lakin Osmanlı Türkiyəsinin səngimək bilməyən hücumları nəticəsində 1427-ci ildə Təklə xanliği, 1459-cu ildə isə Əhmədli (yaxud Qızıl Əhmədli) xanlığı süquta yetirilərək Osmanlı Türkiyəsinə ilhaq edilmişdir.
Türkdilli tayfaların Azərbaycan ərazisinə keçidini bu tarixdən götürənlər də var, XI-XII, XII-XIV, yaxud XVI əsrdən hesablayanar da. Məhz səlcuq türklərindən söhbət getdiyi təqdirdə bu keçidin XIV-XV əsrlərdən mümkünlüyü ehtimalı daha ağlabatandır.
Professor Təvəkkül Səlimov-Şağaniyə istinad etsək, Bakının Əhmədli kəndi yurd, məskən ünvanı olaraq XVII əsrin ikinci yarısından sonra götürülüb. Sahibsiz, çöllü-biyaban olan bu ərazidə ilk olaraq Əhmədli türk tayfasının törəmələrindən olan Mahmud və Əhməd adında iki qardaş yurd salıb-ocaq yandırıblar. Məqalədə, həmçinin, kəndin ilk olaraq "Mahmudlu", sonradan isə "Əhmədli" adlanmasının səbəblərindən, bu ərazidə ilk kənd qəbiristanının necə düşməsindən, ilk küçə adlarından (və s. və i.a.) bəhs olunur.
Bu da xüsusi qeyd olunmalıdır ki, faktları əldə etdiyim müddətdə (2011-ci ilin aprelində) yalnız elmi mənbələrə müraciətlə kifayətlənməmişəm. 2011-ci ilin aprelində səslərini maqnitofon lentinə aldığım kənd ağsaqqallarından 1923-cü il təvəllüdlü (ömrünün 88-ci ilini yaşayan) Səmədov Cəbi Əliyulla oğlu və onun övladlarının (ixtisasca coğrafiya müəllimi olan İmruzun və "Saib Təbrizi" (Bakı-2003) kitabının müəllifi, dil-ədəbiyyat müəllimi İradə Səmədovanın), 1928-ci il təvəllüdlü (83 yaşlı) İbrahimov İbrahim Məlik oğlu və onun oğlu Şahin İbrahimovun, 1928-ci il təvəllüdlü (83 yaşlı) Əlizadə Qurban (əslində Qurbanəli) Gülbala oğlunun söhbət və xatirələri də bir sıra faktlara aydınlıq gətirilməsində əlimdən tutub.

ARAŞDIRMA

♦ Öncə Əhmədli toponimi və Əhmədli türk qəbiləsinin Azərbaycan ərazisinə gəlişi tarixindən

Məlumat üçün bildirək ki, hazırda respublika ərazisində qeydə alınmış Əhməd tərkibli 25 oykonim - yer adı, 6 rayonda təkrarlanan Əhmədli toponimi mövcuddur ki, onların hamısı XVI əsrdə şahsevənlərin eyni adlı tirəsinin adı əsasında yaranmışdır [4. s.21].
Görkəmli tarixçi S.Aşurbəyliyə görə, Bakı şəhərin dəki Əhmədli kəndi, yaxud Əhmədli oykonimi - oykonim olub Əhmədli türk tayfasının adı ilə bağlı olaraq meydana gəlmişdir [2.].
T.Q.Səlimov-Şağaniyə görə, Əhmədli - Oğuzların bir qolu olan səlcuqların Əhmədli qəbiləsinin (elinin) adından götürülmüşdür [12. s.36-48].
♦♦♦
Q.Qeybullayev Qarabağın etnik mənşəyindən bəhs edən əsərində göstərir ki, Azərbaycan ərazisinə türkdilli tayfaların axını XI-XII (Azərbaycan ərazisinə səlcuq-oğuz tayfaları), XII-XIV (monqolların tərkibində bir sıra türk tayfaları) və XVI əsrlərdə (Qızılbaş tayfalarına mənsub elləri) baş vermişdir [8. s.114]. Məmmədhəsən Vəlilidə isə bu araşdırma bir qədər də konkretləşdirilmişdir. Müəllif ilkin tarixi örnəklərə istinadən yazır: 1034-cü ildən başlayaraq Azərbaycana digər türk qövmü gəlməyə başladı. Bu türk qövmünün adı Səlcuq türkləri idi. Bu ad onlara öz başçıları Səlcuqdan keçmişdi. Səlcuqlar bir çox qəbilələrə ayrılmışdılar. Bunlardan Ayrım, Şamlı, Bəydilli, İnallı, **TƏKLƏ**, Qaramanlı, **ƏHMƏDLİ**, Aydınlı, **İMIRLİ**, Düxər və qeyrilərini qeyd etmək olar [14.].

Bu istiqamətdə dəyərli araşdırmalar müəllifi Məhəmməd Həsən Vəliyevə (Baharlıya) görə, 1301-ci ildə Rum-Səlcuq sultanlığının süqutundan sonra Əhmədli və Təklə qəbilələri hər biri ayrı-ayrılıqda müstəqil xanlıqlar yaratmışlar. Təklə xanlığı 1427-ci ilə qədər, Əhmədli xanlığı isə (bəzi tədqiqatçılar "Qızıl Əhmədli" xanlığı kimi də təqdim edirlər) 1459-cu ilə qədər mövcud olmuşdur. Bu xanlıqlar Osmanlı imperatorluğu tərəfindən ilhaq ediləndən sonra həmin qəbilə üzvlərinin əksəriyyəti Anadoludan Azərbaycan ərazisinə keçmişlər [15.]..

T.Səlimov-Şağani araşdırmalarında Şahsevən, Ayrım, Saatlı, Axsaqlı (yaxud Çolaqlı), Əhmədli, Təklə və s. bu kimi qəbilə, nəsil və tirələrin bir-birinə qohum olduğunu söyləyir. Ayrımların (əslində "el rumilər"in) XIV əsrin əvvəllərində Gəncə və Qarabağda məskunlaşdıqlarını, XVI əsrin sonlarında onların bir qisminin Cənubi Azərbaycana köç edərək şah Abbasdan "şahsevən" qəbilə-ləqəb ünvanı qazandıqlarını, Şahsevənlərin bəzi nəsillərinin Şimali Azərbaycanın Muğan bölgəsinə gəlişlərinin təqribən XVII əsrin II yarısına təsadüf etdiyini yazır.

T.Səlimov-Şağaniyə görə, Bakının Əhmədli kəndi məhz həmin köç dövründə Bakıda sığınacaq tapmış Əhmədli türk tayfasının törəmələrindən olan Qulay (Küley) Mahmud və Əhməd adında iki qardaşın əsasını qoyduğu kənddir. Yaxud başqa sözlə, Şahsevənlərin bəzi nəsilləri Bakının Əhmədli kəndinin ilk sakinləri qismində qəbul etdiyimiz Qulay (Küley) Mahmudun və Əhmədin ulu babasıdır. Müəllif yazır: "Bizim gümanımıza görə, Şahsevənlərin bu dövrdəki (başqa sözlə, ikinci dəfəki dönümündə) Əhmədlilərlə (Bakının Əhmədli kəndi nəzərdə tutulur-A.Ziyad) onlar arasında qohumluq yaranır" [12. s.36-48. "Əhmədli-Küley Mahmud" məqaləsi].

Bundan sonra Səlcuqların Əhmədli eli Azərbaycanın keçmiş Göyçay (Lələ Əhmədli və Əhmədli), Cəbrayıl, Cavad, Quba, Lənkəran, Cavanşir, Gəncə və Bakı (Əhmədli) qəzalarının ayrı-ayrı kəndlərində məskunlaşmışlar.

♦♦♦♦ Bakının Əhmədli kəndi, onun yaranma tarixi və bu yerlərin sakinlərinin soy-kökləri haqqında

Artıq qeyd etdiyimiz kimi, Bakıdakı Əhmədli kəndinin ilk sakinləri XVII əsrin ikinci yarısında Azərbaycanın Muğan bölgəsinə gəlmiş Səlcuq (Şahsevənlər) nəsillərinin törəmələrindəndir. Kəndin ilkin adı Qulay (Küley) Mahmudlu olmuş, sonradan Əhmədli adlandırılmışdır.

Mənbə olaraq müraciət etdiyim "сб. Св. Кав. Т.У. под. Ред. Н.Зейдлица. Tiflis, 1897, s" arxiv (Azərbaycan Respublikası Tarix İnstitutunun Elmi arxivi. İnv. 3632, III, siy. N-5. "Axmedlı". S.1." [17.], həmçinin bu sahənin biliciləri, eləcə də Bakının Əhmədli kəndinin bugünkü ağsaqqalları da kəndin ilkin adının QULAY (KÜLEY) MAHMUDLU olduğunu, yalnız çox-çox onilliklərdən sonra ƏHMƏDLİ çağırıldığını söyləyirlər.

"Küley Mahmud (kəndi) və bu coğrafi məfhumun etimologiyası ilə bağlı həqiqət belədir: Abşeron yarımadasının cənub tərəfində yerləşən bu kənd keçmiş Qaraşəhərdən heç də uzaq olmayıb cənub-şərqdən Zığ, qərbdən isə Keşlə ilə müəyyən məsafədə qonşudur" [12. s.36-48. "Əhmədli-Küley Mahmud" məqaləsi].

Professor T.Q. Səlimov -Şağani XX əsrin 40-cı illərinin sonlarında yaşlı sakinlərdən toplanan məlumatlara əsaslanan bir arxiv materialına istinad edərək bu kəndin əsasının Şahsevən tayfasından çıxmış Mahmud və Əhməd adlı iki qoyunçu (çoban-A.Ziyad) qardaş tərəfindən qoyulduğunu göstərir: "Onlar qış otlağı axtara-axtara bu yerə gəlmiş və həmişəlik burada məskunlaşmışlar. Əhmədlə Mahmud qardaşları çox igid və qorxmaz adam imişlər. XIX əsrə aid ədəbiyyatda bu kənd həm Əhmədli (məs., İ.Berezin`ə görə), həm də Küley Mahmudlu (məs., N.Zeydlis`ə görə) kimi qeydə alınmışdır.

Sonralar kənd daha çox Əhmədli kimi tanınmışdır" [11. s.72].
Kəndin sakini, 1928-ci il təvəllüdlü (2011-ci ilin aprelində ömrünün 83-cü ilini yaşayan) Əlizadə Qurban (əslində Qurbanəli) Gülbala oğlunun danışdıqlarından məlum olur ki, böyük qardaş Mahmud gəldiyi yerə qayıdandan sonra kəndin adı hələ bir müddət Mahmudlu, yaxud Qulay Mahmudlu kimi qalmış, yalnız bir neçə onillikdən sonra, başqa sözlə XVIII əsrin əvvəllərindən Əhmədli adlanmağa başlamışdır: "Zaman keçdikcə camaat oturaq həyata keçmiş, heyvandarlıqdan əlavə xalçaçılıq, əkinçilik, bağçılıq və s. sənət növləri ilə də məşğul olmuşlar. XIX əsrdə Bakıda neft sənayesinin inkişafı ilə əlaqədar olaraq kəndin intibah dövrü başlamışdır" [5. səh.12-13.].

♦ Qardaşlardan əvvəl bu ərazidə yaşayış olubmu?
1928-ci il təvəllüdlü (2011-ci ilin aprelində ömrünün 83-cü ilini yaşayan) İbrahimov İbrahim Məlik oğlunun sözlərinə görə, bu ərazi Mahmud və Əhməd qardaşlarından çox-çox qabaqlar Xilə (Əmircan//Əmirhacıyan) camaatının qışlaq yeri olmuş, adamlar burada qoyunçuluqla məşğul olmuşlar.
Bakıdakı 64 saylı məktəbin ədəbiyyat müəllimi Səmədova İradə Cəbi qızı da "Dünyaya pəncərə" qəzetində dərc etdirdiyi məqaləsində bu ərazinin ilk əvvəllər qışlaq yeri olduğunu yazır: "Əhmədli kəndində evlər pərakəndədir. Binanın birinin üzü günbatana, o birinin üzü günçıxanadır. Ancaq bu nizamsızlığın özündə bir daxili gözəllik, bir ahəng var" [13. Səmədova İradə. Əhmədli kəndi. "Dünyaya pəncərə" qəzetinin Zakir Əhmədov adına 64 saylı məktəbin 80 illik yubileyinə həsr olunmuş xüsusi buraxılışı, Aprel 2003, №1, səh.2.].
İradə Səmədova kəndin "Əhmədli" adlanması səbəbinə (nənəsinin danışdığı rəvayətə istinad edərək) həm tədqiqatçılardan, həm də qeyri sakinlərdən tamam fərqli və özgə tərzdə açıqlama verir: "Nənəm Xanımana kərbəlayi Eyvaz qızının dilindən uşaq vaxtı eşitdiyim bir rəvayəti sizə çatdırmaq istəyirəm: Çox qədim zamanlarda qışlaq yeri kimi mövcud olan bu yer Əmirhacıyan xanlığının tabeliyində imiş. Əmirhacıyan xanı Salyan xanlığına xəbər (çapar-A.Ziyad) göndərə bilmirdi. Çünki ora gedən yolu yeddi hərami qardaş kəsmişdi. Salyana göndərilən adamların heç biri geri qayıtmır, həramilər tərəfindən öldürülürdü.
Əmirhacıyan xanı günlərin birində qoçaqlığı ilə ad çıxaran Əhməd adlı çobanı hüzuruna çağırtdıraraq Salyana getmək üçün ona göstəriş verir. Əhməd anasını əhvalatdan hali edir. Əhməd anasının tövsiyəsi ilə xandan silah və at götürəndən sonra yola çıxır. Yurd sevgisi, ana duası, bir də el oğlunun igidliyi yeddi hərami qardaşın məhvinə səbəb olur. Xan da mükafat olaraq bu qışlaq yerini Əhmədə hədiyyə verir. Elə o vaxtdan kənd onun şərəfinə "Əhmədli" adlanmağa başlayır.
...Kənd qəbiristanındakı qədim qəbir daşlarının üstündə qoyun, çoban işləmələri var. Ehtimal var ki, bu əşyalar qədim kənd sakinlərinin maldarlıq və qoyunçuluqla məşğul olduğunu göstərir" [13. Səmədova İradə. Əhmədli kəndi. "Dünyaya pəncərə" qəzetinin Zakir Əhmədov adına 64 saylı məktəbin 80 illik yubileyinə həsr olunmuş xüsusi buraxılışı, Aprel 2003, №1, səh.2].
Bildirim ki, İ.Səmədova "Saib Təbrizi" (Bakı-2003) kitabının müəllifi, dil-ədəbiyyat müəllimidir.
Eyni xatiratı İradə müəllimənin atası, 1923-cü il təvəllüdlü (2011-ci ilin aprelində ömrünün 88-ci ilini yaşayan) Cəbi Səmədovdan da eşitdik. Ancaq qızının qələmə aldıqlarına əlavə olaraq, C.Səmədov Əhmədin həramilərin öhdəsindən necə gəldiyinə də açıqlama gətirdi: "Bibiheybətdən keçəndə Əhməd həramilərin altısını öldürür, həramilərdən yalnız biri qaçıb canını qurtara bilir. Əhməd məktubu aparıb Salyanda sahibinə çatdırır. Sən demə, sağ qalan hərami Bibiheybətdə güdükdə durub Əhmədin qayıtmasını gözləyirmiş.

Qayıdanbaş Əhməd Bibiheybətdə namaz qıldığı yerdə hərami qəflətən onun başının üstünü alır, silahı alnına söykəyib deyir ki, sən mənim qardaşlarımı öldürübsən, mən də indi səni öldürəcəyəm. Əhməd deyir, rüsxət ver namazımı qılım, sonra öldürərsən. Necə olursa, səcdəyə gedəndə Əhməd imkan edib bu həramini də öldürür. Məktubun cavabını gətirib xana çatdırır. Deyilənlərə görə, xan da əvəzində bu ərazini Əhmədə bağışlayıb. Sonra yavaş-yavaş artıb törəyiblər, olub kənd Əhmədli".

Digər bir rəvayətə görə, Salyanda köç salmış bu qardaşları xanlıqlar zamanında Bakı xanı yolkəsənlərə və basqınçılara qarşı mübarizə məqsədilə məxsusi olaraq Bakıya çağırtdırmışdır. Bir neçə müddətdən sonra Əhməd və Mahmudun nəsili böyüyərək bütöv bir kənd əmələ gətirmişdir. Lakin bununla belə, xanlıqlar dövründə Əhmədli kəndi bir müddət Əmircan (Əmirhacıyan) kəndinin asılılığında olmuşdur.

Başqa bir ehtimala görə isə, şahsevənlərdən olan Əhməd və Mahmud Bakıya öz anaları Fatimə ilə birlikdə Muğandan gəlmişlər. Heyvanları suvarmaq məqsədilə qardaşlar hətta indiki kənd ərazisində bir neçə quyu da qazdırıblarmış. Ancaq bu ərazidə duz gölü olduğundan quyuların əksərinin suyu şor çıxmışdır [12. "Əhmədli - Küley Mahmud" məqaləsi, s.36-48].

***

♦ Əhməd, yaxud böyük qardaş Qulay Mahmud subaymı, yoxsa ailəlimi olmuşlar?

Cəbi Səmədov sualı özünəməxsus tərzdə cavablandırdı: "Əhməd, xanın göstərişi ilə Salyana səfərə çıxmaq istəyəndə subay olub ki səfərə çıxmaq barədə anasından izn istəyib. Onun burada evlənib-evlənmədiyi haqda isə bir məlumatım yoxdur. İndi mənim özümün 88 yaşım var, atam Əliyulla 90 yaşında rəhmətə gedib, Qulay Mahmudun nəsili isə ondan neçə əsr qabaq burada olub. İndi onlardan kim qala bilər?"

♦♦♦♦ Qəbiristanı yurdun öz tarixini əks etdirmir

Bakının Əhmədli kəndinin salınma tarixini kənd qəbiristanından öyrənmək istədik. 2011-ci ilin aprel ayında görüşdüyüm sakinlər arasında kənd haqqında daha çox bilgiyə malik olan İbrahim İbrahimovun sözlərinə əsaslansaq, burada qəbiristanın yaşı kəndin yaşını əks etdirmək gücündə deyil. Ona görə ki, bu yerlərdə qəbiristan evlərdən çox-çox sonra düşüb. Ərazi Xiləyə (Əmircana//Əmirhacıyana) tabe olduğundan (müsahibim Səmədov Cəbi Əliyulla oğulu bu ərazinin tabe olduğu şəxsin nə adını, nə də daşıdığı vəzifəni bilmədiyindən, həmin kəndi idarə edənin kimliyini sadəcə "kəndxuda" kəlməsi ilə ifadə etməklə kifayətlənir-A.Ziyad) kəndxuda Əmircanda olub, bu yerlər Salyan qəzasına baxıb. Qayda belə qoyulubmuş ki, o illərdə Əhmədlidə dünyasını dəyişənləri Əhmədli ərazisində deyil, aparıb Əmirhacıyan qəbiristanında dəfn edirmişlər (güman ki, bu ərazi heyvan-qara üçün otlaq yeri kimi istifadə edildiyinə görə - A.Ziyad).

Bakının Əhmədli kəndində qəbiristan necə düşüb?

Sorğuya cavab İbrahim İbrahimovun dediklərində: "1850-ci illərə, bəlkə ondan da bir qədər əvvələ qədər camaatı ölülərini Əhmədli ərazisində dəfn etməyə qoymurmuşlar. Qocalar onu da danışırdılar ki. günlərin birində kəndin çox hörmətli adamlarından biri dünyasını dəyişib, onun qohum-əqrəbası zor gücünə-qol gücünə öz ölüsünü həmin nəsilin öz torpaq sahəsinin içində (indiki Əhmədli qəbiristanı ərazisində) dəfn edib. Əhmədli qəbiristanı bu hadisədən sonra düşüb. Özümün yadıma gəlir ki, XX əsrin 30-cu illərində bu qəbiristanda olsa-olsa, yüzə qədər qəbir ancaq var idi. 1934-cü ildə nənəm rəhmətə gedəndən, illah da atam "37"-nin qurbanı olandan sonra atamın və babamın əvəzinə xeyir-şər məclislərinə mən dəvət olunduğumdan, xüsusilə 1937-ci ildən sonrakı hadisələrin hamısı yaddaşıma aydın həkk olunub".

♦ Əhmədli kənd qəbiristanında ilk dəfn olunan kim olub?

Professor T.Səlimov-Şağani arxiv materiallarına əsaslanaraq [17.], kənd qəbiristanının XIX əsrin əvvəllərində düşdüyü fikrindədir: "Yuxarıda qeyd olunan arxiv materialında yazılıb ki, sonuncu Bakı xanı Hüseynqulu xanın zamanında (1792-1806) kəndin çox hörmətli sakinlərindən biri – Ağalar vəfat etdikdə onu, o vaxtlar boş sahə olan indiki qəbiristan yerində dəfn ediblər. Qəbirin üstündə məxsusi tikili inşa olunub. El arasında indi də ora "Ağalar otağı" adlanır. Ağaların dəfnindən bir qədər sonra ərazi qəbiristana çevrilib" [12. "Əhmədli - Küley Mahmud" məqaləsi, s.36-48].

Əhmədlinin indiki qəbiristan ərazisi kəndin uzaq keçmişdəki sakinlərindən bir neçəsinin torpaq sahəsinin müəyyən bir hissəsidir: Məsələn, Novruzlular nəslinə məxsus sahə (Baldı qəbirinin və Q.Əlizadənin sayını 13, İ.İbrahimovun isə 11 söylədiyi qəbirlərin düşdüyü sahə). Və s.

Fəqət, professor T.Q.Səlimov-Şağanidən savayı görüşdüyüm kənd ağsaqqallarının heç biri Əhmədli qəbiristanında ilk düşən qəbir sahibinin adının Ağalar olduğunu söyləmədi.

Bəs elə isə indiki Əhmədli kənd qəbiristanı ərazisində ilk dəfn edilmiş insan nəş'i kimindir?

Diqqət edək. Səmədov Cəbi Əliyulla oğlunun "o illərdəki kişilərin" söhbətlərindən yadında qalan budur ki, Novruzlular nəsilindən (məqamı ikən, C.Səmədovun özü Novruzlular nəsilindəndir-A.Ziyad) Mürsəl adında bir şəxs, dünyasını dəyişmiş oğlunu aparıb Əmirhacıyan qəbiristanında dəfn etmək istəməyib və yaşadığı Əhmədli yurdunda, öz nəsilinə məxsus bağ (torpaq) sahəsində məzar qazdırıb ölənini orada torpağa tapşırıb. Başqa bir nəfər onun qabağını kəsib ki qoymasın, davaları düşüb. Qolu zorlu, yaxşı çomaq vuran Mürsəl həmin adamı vurub öldürüb, həmin adamın da vurduğu zərbədən Mürsəl keçinib. Kənd Əhmədlidə qəbiristan Mürsəlin oğlunun burada dəfnindən sonra düşüb. Mürsəlin adına el içində "Baldı" da deyiblər. Baldı, gərək ki, Qolay Mahmudun nəsilindən imiş. İndi hazırda Baldı nəsilindən kimsə xatırlanmır.

Professor Təvəkkül Səlimov-Şağaninin yazdığına görə isə, el arasında "Oğlan Baldı qəbiri" adı ilə tanınan məzar (hazırda məzarın qəbir daşı çoxdan itib, əvəzində həmin yer sındırılmış şüşə qırıntıları ilə doludur-A.Ziyad) Tanrıverdi adında bir şəxsin qəbiridir. Hadisə belə olub. Bir gün Keşləli bir heyvandar heyvanlarını Tanrıverdinin zəmisinə buraxıb. Aralarındakı münaqişə zəminində həmin şəxs çomaqla başından vuraraq Tanrıverdini qətlə yetirib. Tanrıverdinin dəfn olunduğu qəbir bir müddətdən sonra kənd sakinləri arasında "Oğlan Baldı qəbiri" adı ilə qorxuluqgötürmə pirinə - inamgahına çevrilib. Pirin qorxuluqgötürmə qüdrətinə görə qorxuluğu olan, yaxud qorxudan xəstələnmiş hər hansı şəxsi qəbirin yanına gətirib özü hiss etmədən onun ya başı üstündən, ya da arxasında durmaqla qəflətən şüşə, yaxud saxsı bir qabı daşa çırpıb sındırarlar. Hərgah həmin səxs nagahan səsdən səksənib qorxarsa, o zaman elə zənn edərlər ki, qorxu onun canından çıxmışdır" [12. "Əhmədli - Küley Mahmud" məqaləsi, s.36-48].

♦ "Baldı qəbiri" kimə məxsusdur

T.Səlimov-Şağaninin yazdığı kimi Tanrıverdi adında şəxsə, yoxsa kənd ağsaqqalı Cəbi Səmədovun söylədiyi kimi Novruzlular təbəhindən olan Mürsələ?

Əvvəlki yarımsərlövhə altında gedən yazıdakı bu cümləyə diqqət yetirək: "Qəbirin üstündə məxsusi tikili inşa olunub. El arasında indi də ora "Ağalar otağı" adlanır". Müəlliflər (arxiv materialının araşdırıcısı və həmçinin, bu sənədə əsaslanan tədqiqatçı T.Q.Səlimov-Şağani) burada "Ağalar" sözünü (kəlməsini) insan adı mənasında işlətmişlər (qəbul etmişlər).

Lakin Əhmədli kənd ağsaqqallarından kimsənin bu qəbirin Ağalar adında bir insanın nəş'i olduğunu təsdiqləməməsi bir fakt olaraq "Ağalar otağı" ifadəsindəki Ağalar kəlməsinin insan adı mənasında deyil, titul, rütbə mənasında olub, sadəcə "ağaya məxsus", "ağalara məxsus", "əlinin altında nökər-naibi olan şəxslərə məxsus otaq (ziyarətgah yeri)" anlamında işlədildiyini düşünməyə əsas verir.

Bundan əlavə, nəzərə alsaq ki, Baldı qəbiri Cəbi Səmədovun babalarının torpaq sahəsinin ərazisindədir və C.Səmədovun dediyi kimi, Baldı, gərək ki, Qulay (Qolay) Mahmudun nəsilindən imiş, həmçinin artıq rəvayətə çevrilmiş bu fakta da əsaslansaq ki, Əmircan//Əmirhacıyan xanı qoçaqlığına (yeddi hərami qardaşı qətlə yetirdiyinə) görə indiki Əhmədli ərazisini Qulay Mahmudun qardaşı Əhmədə bağışlamışdır - bu səbəbdən Mürsəl obanın hörmətli (ağa qismində qəbul edilə biləcək) adamlarından biri sayıla bilərdi, bu üzdən "Baldı qəbiri"nin Tanrıverdi adında şəxsə deyil, camaat arasında "Baldı" ayaması ilə tanınan (deyim C.Səmədova məxsusdur) Mürsələ aid olduğu qənaətinə gəlmiş olarıq.

Əhmədli kənd qəbiristanında "Baldı qəbiri"ndən savayı tarixi nişanə olan (Q.Əlizadənin dediyinə görə 13, İ.İbrahimovun sözlərinə görə isə 11) qəbirlər vardır. Kənd sakinlərindən ixtisasca coğrafiya müəllimi olan Səmədov İmruz Cəbi oğlunun müşayiəti ilə mən də bu "nişanələri" – bir-birinin yanında olan belə 8 qəbiri ziyarət etdim. "Digərləri ola bilsin ki, bir qədər aralıdadır" söylədi İmruz. Qəbirlərin başdaşılarının üzərində qoyun, çoban, dırmıq və s. başqa şəkillər işlənmişdir.

İ.İbrahimovun dediklərindən: "Salyandan gəlib yerli qızla ailə qurmuş Ağazadə Seyidəli Mirşərəf oğlunun (1905-1979) anası ərəb qızı olub. Ərəb, fars, rus dillərini mükəmməl bilən Seyidəli kişi də həmin qəbirüstü yazıları oxuya bilməmişdi. Buradan belə anlaşılır ki, həmin qəbirüstü yazılar bəlkə ərəb dilində deyil, hansı isə başqa əlifba ilə də yazılmış ola bilər. Ancaq həmin yazıların ərəb əlifbası ilə yazılması da mümkündür. Axı ərəblərdə 7-8 xətt növü var, bəlkə Seyidəli bu səbəbdən həmin qəbirüstü yazıları oxuya bilməmişdir".

C.Səmədovun da bu xüsusda söylədikləri: "Molla Həsənağanın 100 yaşı var idi, o da həmin qəbirüstü yazıları oxuya bilməyib".

İ.İbrahimov xatırlayır: "Qardaşlar tərəkəmə (heyvandarlıqla məşğul olan kəslər üçün zamanında el arasında belə deyilmişdir) həyatı sürdüklərindən, güman ki, evləri saman və gilin qatışığından hazırlanmış kərpicdən tikililər (komalar) olub. Lap qədimlərdə burada vur-tut 20-30 ailə varmış, hərəsinin də 50-60 heyvanı (keçi, qoyun, inək). Mənim uşaq yaşlarımda (1930-cu illərdə) Əhmədlidə cəmi 50-60 koma var idi. Bizim indiki evin yanına qədər (7-ci Əhmədli küçəsinin VI qəsəbə küçəsi ilə kəsişməsi. İndiki Seyid Mirhəsən ağa küçəsi, ev №6) uzanırdı. Buradan yuxarı, yəni Bakı metropoliteninin Əhmədli stansiyası istiqamətində evlər yox idi.

1950-ci illərə qədər Əhmədlidə küçə adları olmayıb. Evlər nömrəsi ilə deyilib. Axırıncı evin nömrəsi 202 olub. Bizim evimizin nömrəsi 152 idi. 1937-ci illərdə çox evlər sahibsiz qaldığından Əhmədli xarabalığı xatırladırdı. 1938-1940-cı illərdə 202 evdə cəmi 80-90 kişi gözə dəyirdi.

Küçələrə ad verilməsi Böyük Vətən müharibəsindən sonraya təsadüf edir. Vertikal (şaquli) küçələr "Birinci Əhmədli"dən başlayıb "Onuncu Əhmədli" küçəsi tərzində, horizontal (üfüqi) küçələr isə, məs., "Birinci qəsəbə" küçəsindən "Onuncu qəsəbə" küçəsinə qədər uzanırdı. İndiki Babək prospektinə (metropolitenin "Xalqlar dostluğu" stansiyasına) tərəf ərazidə evlər düşməyə başlayanda, həmin küçələr "Rezervuarnaya" adlandırılsa da, əvvəlki qayda (sıralama) ilə nömrələndi, yəni "Birinci Rezervuarnaya", "İkinci Rezervuarnaya" və s. Camaat küçələrin bu sayaq adlanmasına öyrəşmişdi.

Bu, hamının xoşuna gəlirdi (İçərişəhərdə bu ənənə, hələ ki, qorunur). Küçələrin adlarında dəyişilmələr XX əsrin sonlarından – Qarabağ müharibəsi şəhidlərinin adını əbədiləşdirmək məqsədilə doğulduqları küçələrə onların adı verilməyə başlayandan sonra peyda oldu. Amma gərək tarixi ənənəni pozmayardılar. Şəhid adlarını onların təhsil aldıqları orta və ali təhsil müəssisələrinə, yaxud Bakının digər müxtəlif küçələrinə verməklə də əbədiləşdirmək olardı".
İ.İbrahimovun sözlərindən o da məlum olur ki, küçələrə adları camaatın özü verdiyi kimi, kənddəki məhəllə adları da camaatın öz "yaradıcılığının" bəhrəsi imiş. XX əsrin I yarısına qədərki dövrdə kənddə üç məhəllə olmuşdur: "Aşağı məhəllə", "Yuxarı məhəllə" və "İmanqulular məhəlləsi". Tarixin hansı dönəmində isə Aşağı məhəllədə bu ərazidə ilk məskən salmış Mahmud və Əhmədin vərəsələri olan Novruzlular (Novruzlular nəsilinin indi həyatda olan nümayəndələri bu faktı inkar edir, özlərinin Xızıdangəlmə olduqlarını söyləyirlər-A.Ziyad), yuxarı məhəllədə isə dağlılar yaşamışlar. İmanqulular məhəlləsinə o illərdə "Qanlı məhlə" də deyirmişlər. İndinin özündə də bu məhəllənin ayaması var: "Adamyeyən məhəllə". Bizim küçənin ikinci adı "Naxır yeri" idi. Obaşdannan kəndin naxırı bura yığılıb örüşə çıxarıldığı, axşam evlərə buradan paylaşdırıldığı üçün" (İbrahim İbrahimov).

♦ Bakının Əhmədli kəndinin yaranma tarixinə bir nəzər

Kəndin yaranma prosesini öyrənərkən fərqli mülahizələrlə üşləşdim.
Görkəmli tarixçi S.Aşurbəyliyə görə Bakı şəhərindəki Əhmədli kəndi, yaxud Əhmədli oykonimi – oykonim olub Əhmədli türk tayfasının adı ilə bağlı olaraq meydana gəlmişdir [2.].
Professor N.Əsgərov kəndin ilk sakinləri kimi ehtimal edilən və yaddaşlarda Muğandan gəlmiş Qulay (Küley) Mahmud və Əhməd adı ilə yaşanan qardaşların Bakı ərazisinə gəlişlərinin XV əsrin sonu-XVI əsrin əvvəllərinə kəndin 83 yaşlı sakini Q.Əlizadə isə XVII əsrin axırları-XVIII əsrin əvvəllərinə təsadüf etdiyini yazır [6. s.42],.
Kənd sakini Qurbanəli Əlizadə (yanlış mülahizə olmasına baxmayaraq) bu tarixi özünün həyata baxışı tərzində, başqa sözlə ulu babasının (öz babası Pirəlinin babası olan Qurbanəlinin) doğum tarixinə əsasən müəyyənləşdirir: "Atamın dediyinə görə, atamın babası hacı Ağəli Qurbanəli oğulu təqribən 1820-ci ildə Əhmədlidə doğulub, onun atası Qurbanəli isə (hansı ki indi mən onun adını daşıyıram), güman ki, təqribən 1780-1790-cı illərdə dünyaya gəlmiş olar. Mən Qurbanəli babamın doğum tarixinə əsaslanıb "Metrolu kənd" adlandırdığım kitabımda Əhmədli kəndinin XVII əsrin axırı, XVIII əsrin əvvəllərində salındığını yazmışam" [5. s.12-13].
Qəribə məntiqdir, deyilmi?
Q.Əlizadənin yaşıdı İbrahimov İbrahim Məlik oğulu da (1928-ci ildə Əhmədli kəndində doğulmuş, uzun illər inşaat mühəndisi işləmişdir) eyni hesablama üsulu ilə kəndə yaş verir: "Mən Mahmud və Əhməd qardaşlarının bu ərazidə məskunlaşmalarını Abbasqulu ağa Bakıxanovlardan qabaqkı dövrə, başqa sözlə Bakıxanovların ulu babası Dərgahqulu bəyin dövrünə aid edirəm. Deyilənlərə görə, daha əvvəllər bu ərazi Dərgahqulu bəyin qışlaq yeri olub. Hətta Dərgahqulu bəylə Mahmud və Əhməd qardaşları arasında olan bir nifaq barədə rəvayət bu gün də yaddaşlarda yaşayır. İxtilaf qardaşların dikbaşlıq edərək bəyə tabeçilik göstərməkləri üzündən başlayıb. Münasibət bu həddə çatanda bəy onları al dilnən Gilana göndərir. Qardaşların savadsız olduqlarını bildiyindən hətta əllərinə bir məktub da verir ki, çatdırarsınız filankəsə, sizi layiqincə qarşılasınlar. Sən demə, məktubda qardaşların öldürülməsi tapşırılıbmış. Qardaşlar fəndgir olurlar, Dərgahqulu bəyin bu "qayğıkeşliyindən" şübhələnib yolda məktubu bir başqasına oxutdurur və onları nə gözlədiyindən hali olurlar.

Bundan əlavə, qardaşlar Dərgahqulu bəyin onları öldürmək üçün arxalarınca göndərdiyi muzdlu qatilləri də öldürüb, sağ-salamat geri dönürlər.

♦ Kimdir Dərgahqulu bəy?

Tarixdən məlumdur ki, Dərgahqulu bəy Bakıda doğulmuş (doğum tarixi dəqiq bəlli deyil), 1738-ci ildə Zəncanda dünyasını dəyişmişdir. ASE-də oxuyuruq: "Dərgahqulu bəy Heybət bəy oğulu (?-1738) Bakı sultanı. A.A.Bakıxanovun ulu babası Dərgahqulu bəy I Pyotrun Xəzər sahillərinə hərbi səfəri (1722-1723) ərəfəsində yüzbaşı idi. Bakı tutulduqdan sonra (1723) Dərgahqulu bəyə polkovnik rütbəsi verilmiş və şəhərə sultan təyin edilmişdi. 1735-ci ildə rus qoşunları Xəzərboyu əyalətləri tərk etdiyi və Azərbaycan yenidən İran hakimiyyəti altına keçdiyi dövrdə Dərgahqulu bəy İran qoşunlarının tərkibində hərbi yürüşlərdə iştirak etmişdir. Nadir şahın qardaşı İbrahim xanın başçılığı ilə Car-Balakənə göndərilmiş (1738), cəza dəstəsinin əməliyyatı zamanı döyüşdə aldığı yaradan ölmüşdür [1. s.424].

İbrahim İbrahimov dedi: "Dərgahqulu bəyin təqribən 50 yaşlarında Bakının sultanı təyin edildiyini qəbul edəriksə, deməli doğum tarixi təqribən 1680-ci illərə, yaxud daha əvvələ düşə bilər. Buradan isə kəndin tarixinin bəlkə də Dərgahqulu bəyin doğulduğu illərə, başqa sözlə XVII əsrin 70-ci illərinə düşməsi qənaətinə də gəlmək mümkündür".

Bu məqam üçün Q.Əlizadənin yaddaşından: "XX əsrin 50-ci illərində AMEA-dan etnoqraflar, tarixçilər kəndə üz tutdular. Arxeoloqlar bir qəbiri qazarkən əldə etdikləri əşyalara (qırxılıq və digər müxtəlif əmək alətləri) əsasən kəndə 400 il yaş verdilər, burada maldarlıqla yanaşı sənətkarlığın da inkişaf etdiyini söylədilər. İndi aradan təqribən yarım əsr ötür. Bu münvalla Əhmədli kəndinin yaşını (arxeoloqların tədqiqatlarına əsaslansaq) XVI əsrin ortalarından götürmək olar".

♦ Qulay, Küley, yoxsa Qolay Mahmud?

Lap qədimlərdə bu kənd Küley Mahmudlu, sonradan Əhmədli adlandırılmışdır.

T.Q.Səlimov-Şağaniyə görə, Əhmədli - Oğuzların bir qolu olan səlcuqların Əhmədli qəbiləsinin (elinin) adından götürülmüşdür, Küley Mahmud isə "Mahmud istehkamı", "Mahmud qalası" deməkdir [12. "Əhmədli - Küley Mahmud" məqaləsi, s.36-48].

Tədqiqatçı-alim T.Səlimov-Şağani Küley Mahmud adının açıqlamasını niyə məhz qala, yaxud istehkamla əlaqələndirdiyini belə açıqlayır: "O dövrdə tez–tez baş verən məhəlli narazılıq və çəkişmələrdən mühafizə üçün qalaların, istehkamların qurulmasına böyük ehtiyac duyulurdu. Güman edirik ki, XVI əsrin sonlarında Əhmədlidə də belə bir müdafiə istehkamı inşa edilmişdir" [12. "Əhmədli - Küley Mahmud" məqaləsi, s.36-48].

A.Ziyaddan: Toponimin belə səthi, gümana əsaslanan şərhi, məncə, düzgün mülahizə deyil. Çünki bu ərazidə hələ ki, hər hansı bir qala, yaxud istehkamın olduğu barədə tədqiqatçı qeydlərinə rast gəlmədim. T.Səlimov-Şağaninin yazdığı kimi olmuş olsaydı, XX əsrin ortalarında AMEA-dan kəndə gəlmiş ekspedisiya bu xüsusda bir söz demiş olardı.

Sakinlərdən İbrahim İbrahimov da Qulay, yaxud Küley Mahmud adı ilə razılaşmır. O, "Qulay Mahmud" insan adının mənasını belə izah edir: "Mənə elə gəlir ki, Qulay - "Qolay" kəlməsinin yanlış, qüsurlu tələffüzü nəticəsində formalaşmış ayamadır. Biz Əhmədli kənd camaatında belə bir deyim var: "Qolaylanıb vurmaq". Mahmudla Əhməd qardaşları çoban olduqlarından yaxşı çomaqvuran olublar. Mənə elə gəlir ki, Mahmuda qolundakı gücə, qüvvətə və yaxşı çomaq vurmaq qabiliyyətinə görə "Qolay (Qulay) Mahmud" deyiblər. Mahmud böyük qardaş imiş. Hətta bu kənd bir müddət "Qulay Mahmudlu" adı ilə də tanınıb. Sonra Mahmud qayıdıb gəldiyi yerə, kəndi bağışlayıb özündən kiçik qardaşı Əhmədə. Kənd çox sonradan "Əhmədli" adlanmağa başlamışdır" [16. s.47-48].

Kənd ağsaqqalı İbrahim İbrahimovun bu açıqlaması mənə Şamaxının Kürdəmic kəndinin Hacılı obasındakı "Gülüyev" soyadının başına gətirilənləri xatırlatdı. İlk dəfə "Gülüyev"i rus dilində yazanda "Кулиев" tərzində yazmış, sonra yenidən Azərbaycan dilində yazarkən bu dəfə "Кулиев" çönüb "Quliyev" olmuşdur - Gülüyev soyadından tamamilə uzaq, hətta qulaq qafiyəsi də verməyən bir soyad [16. s.48]. Güman ki, bu ad da (Qolay Mahmud) rus dilinə çevirmədə tələffüzün "günahı üzündən" xristianların Azərbaycan dilində danışmaq tərzinə, yaxud yerli əhalinin şivəsinə, ləhcəsinə uyğun olaraq "qulay", yaxud "küley" kimi ifadə edilmiş, sonradan təkrarən Azərbaycan dilinə çevrilmə nəticəsində deformasiyaya uğrayaraq Qolay dəyişib Qulay<Küley şəklini almışdır.
Bundan əlavə. Azərbaycan ədəbi dilində "Qulay", yaxud "Küley" sözləri varmı, yaxud bu kəlmələrin Azərbaycan dilində hər hansı məna daşıdığını bilən varmı?
Bu mənada mən kənd sakini İbrahim İbrahimovun bu müdrik açıqlamasına şərik olur və Bakının Əhmədli kəndinin ilkin adının Qulay, yaxud Küley Mahmudlu deyil, "Qolay Mahmudlu" kimi şərhi üzərində dayanıram.

♦ Yekundan əvvəl

Cəbi Səmədova görə, onların nəsilini (Novruzlu və dağlı tirələrini) Şamaxıdangəlmə kimi təqdim edən tədqiqatçılar ciddi yanlışlığa yol vermişlər: "Novruzlu tirəsinin Şamaxı ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Ulu babamız Şahsevən Xanəhməd oğulu bura Xızı rayonunun Xalac kəndindən gəlmişdir, dağlı tirəsi də Xızıdan gələnlərə deyiblər".
A.Ziyaddan: Hörmətli C.Səmədov unudur ki, orta əsrlərdə nəinki Xızı, bütövlükdə Qabıssan (Qobustan), Şamaxı, Umbakı, Hacıqabul, Kürdəmir və s. rayonların əraziləri də Bakı quberniyasının Şamaxı qəzasının tərkibində olduğundan, tədqiqatçıların Novruzlu tirəsini Şamaxıdangəlmə kimi təqdim etmələri mümkündür.
"Qolay (Küley, yaxud Quley) Mahmud və Əhməd qardaşlarının nəslindən bu kənddə qalan (yaşayan) varmı?" sualına İbrahim İbrahimovun cavabı: "Hazırda kənddə heç kim özünü onlara qohum çıxarda bilmir. Onların övladları, törəmələri olub-olmayıb, məlum deyil".
A.Ziyaddan: İnanclara görə, nəsil yeddi törəmədən sonra dəyişir. Mövcud unudulma, bəlkə də, bu səbəbdəndir.

NƏTİCƏ

Oğuzların bir qolu olan Səlcuqların Əhmədli qəbilkəsinin törəmələri olan Bakının Əhmədli kəndinin əsasını qoymuş qardaşların (Mahmud və Əhmədin) Rum-Səlcuq sultanlığının süqutundan (1301-ci il) sonra yaradılmış Əhmədli, yaxud Qızıl Əhmədli xanlığının (1301-1459) Osmanlı imperiyası tərəfindən ilhaqından sonra həmin qəbilə üzvlərinin XV əsrin sonlarında (Qəzəl Əhmədli xanlığından daha əvvəlki əsrlərdə də ola bilər) Anadoludan Azərbaycanın müxtəlif ərazilərinə, o cümlədən Salyan və Şirvan bölgələrinə adlamış Səlcuqların törəmələrindən olduqları qənaətini daha məğbul hesab edir.
Açar sözlər: Bakının Əhmədli kəndi, Azərbaycan səlcuqları, Qızıl Əhmədli xanlığı.

İstifadə olunan ədəbiyyat

1.ASE, III cild, səh. 424.
2. Aşurbəyli S. Şirvanşahlar dövləti. Bakı – 1997.
3. Azərbaycan toponimlərinin ensiklopedik lüğəti. I cild, Bakı-2007.
4. Əhmədov T. Azərbaycan toponimikasının əsasları. Bakı-1991, s.21
5. Əlizadə Q.. Metrolu kənd. Bakı-Borçalı nəşriyyatı-2005, səh.12-13.
6. Əsgərov N. "Xətai rayonu: mənəvi dünyası, keçmişi, bugünü". Bakı – 2003. S.42

7. Əsgərov N.. Adın tarixi, tarixin adı – paleotoponimlər. Bakı-“Elm və Təhsil”-2010, səh.208, 214 və 215-218.

8. Qeybullayev Q. Qarabağ. Bakı-1990. S.114.

9. Rus İmperator Coğrafiya Cəmiyyəti Qafqaz şöbəsinin qeydləri, XXII kitab (Tiflis, K.P.Kozlovskinin mətbəəsi, Qolosinskiy prospekti-12, 1903-cü il).

10. Sayılov Qalib. F.A.Deminskinin məlumatlarında. Şirvanın Qobustan mahalı. Bakı-2007.

11. Səlimov T.Q. Abşeronun yer adları. Bakı-1993, səh.72.

12 Səlimov T.Q.-Şağani. Bakının qədim yaşayış məntəqələri. “Əhmədli - Küley Mahmud”
məqaləsi. Bakı-Elm-1998, səh.36-48).

13. Səmədova İradə. Əhmədli kəndi. “Dünyaya pəncərə” qəzetinin Zakir Əhmədov adına 64
saylı məktəbin 80 illik yubileyinə həsr olunmuş xüsusi buraxılışı, Aprel 2003, №1, səh.2.

14. Vəlili Məmmədhəsən. Azərbaycan (coğrafi-təbii, etnoqrafik və iqtisadi mülahizat).
Bakı-Azərnəşr-1993, 208 səh.
(Eyni müəllifdir: Vəliyev (Baharlı) Məhəmmədhəsən bəy Nəcəfqulu bəy oğlu).

15. Vəliyev (Baharlı) Məhəmməd Həsən. Azərbaycan: fiziki-coğrafi, etnoqrafik və iqtisadi
oçerk. Bakı-Azərnəşr-1993, 192 səh. s.40-42.
(Tam adı: Vəliyev (Baharlı) Məhəmmədhəsən bəy Nəcəfqulu bəy oğlu).

16. Ziyad Ayətxan. "Şamaxının Kürdəmic kəndi", Bakı-“CBS”, 2014, 536 səh.

17. сб. Св. Кав. Т.У. под. Ред. Н.Зейдлица. Тифлис, 1897, с” архив (Azərbaycan Respublikası Tarix İnstitutunun Elmi arxivi. İnv. 3632, III, siy. № 5. “Axmedlı”. S.1.

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

EVALUATION OF LAND USE PATTERNS AND WETLAND REGULATORY FUNCTION WITHIN LUGOGO CATCHMENT, CENTRAL UGANDA

James Mbaziira
Department of Geography Geoinformatics and Climatic Sciences Makerere University

Abstract
Wetlands are undergoing transitions owing to both anthropogenic and natural causes, leading to their shrinkage. Conducting a spatial land use pattern analysis of the wetland regulatory function for 30 years (1989 – 2019), using ArcGIS 10.5 data and QGIS 3.4.2, simple field survey, analysed the intact and degraded areas, field observations and community perceptions helped provide a link between human utilisation to ecological capacity of the ecosystems. Sustainable restoration model was used to analyse the degree of compactness, rate of degradation and restoration. Results showed a typical shrinkage in the catchment area, as land use cover continued to vary between 1989 and 2019: built up increased from 0.3% to 0.9%, agriculture from 10.1% to 49.2%, this resulted into tremendous decline in forest area from 35.9% to 13.0% and grassland from 51.1% to 33.0%. Gradually affected the size of the catchment, losing averagely 10 hectares of open wetland per year. Continued changes in the spatial coverage originated from the traditional land uses, poverty, prolonged drought and introduction of pine plantations which replaced the existing wetlands. Similarly, land use changes were noticed in different slope areas; the upper section (intact) almost urbanized while altered areas of agriculture, grassland and urbanization, brick making. Hence increased filtration affected the soil fertility. Adaptation plants to avoid root anoxia been planted which tend to have evolved air spaces in their stems and exposed roots which allow diffusion of oxygen from the aerial portion of the plants leading to porous honey-comb type structure common among woody trees, reeds and papyrus while continued anthropogenic activities, most plants under go succession at different scales. Leasehold rehabilitation of the wetland area, regulation of brick making and continued orientation of the user to only use land beyond the 30metres from the main land would help to halt the outpacing impacts.
Keywords: Catchment, Ecosystem, Land cover, Ecological capacity, Recovery

Introduction

Wetlands function as “kidneys” on earth, playing important roles in maintaining ecological services (Duncan, 2006). Globally, more than 50% of the original wetlands have been lost since1980’s (Gibbs 2000; Mwakalila et al., 2009). While more than 90% catchment areas have been altered or lost (Benson et al., 2013). Uganda, over 237.6 km2 of wetland areas had been reclaimed for agriculture, industrial related activities and settlement (NEMA, 2011; UBOS, 2017). Within Lugogo catchment, water storage and recharges have diminished due to increased stress on the wetlands owing from wide spread spatial land use patterns like seasonal grazing, vegetation burning, mining sand and clay and subsistence crop cultivation (NDER, 2011, NEMA 2013).

The growing spatial land uses affects the regulatory functions of flood attenuation, drought control, groundwater recharge, erosion and sediment control, wastewater treatment, carbon retention, and climate modification (Amaniga et al., 2010). To better these functions wetland restoration processes have become a common practice around the world (Zedler, 2003; Zhai et al., 2010). Through the use of science and policy (Zhai et al., 2010; WI, 2006), ecosystem type (Zedler Jb, Kercher, 2005) and methods used (Tae-Goun Kim1 et al., 2013).

However, these remained controversial as the standards applied to evaluate recovery of the functions Meta-analysis, succession models, hydro geomorphic approach and Multi criteria heuristic analysis (Moreno- Matoes et al., 2012; Tae-Goun Kim1 et al., 2013) but did not directly assess the regulatory function recovery since they missed out the applicability of understating the spatially the soil dynamics spanning out of human interactions which tend to slow the process of function recovery. Considering this helped to provide evidence on the current state of the catchment wetlands functions through the implementation of sustainable non-point source pollution and agent-based model in Uganda that provide local user with scientific information that guides them in decision making about the catchment resources and restoration plans (Wassa. et al. 2013)

Materials and Methods Discription of the study area

The study was conducted within Lugogo catchment extends between 00 40' 0'' to 10 20' 0'' North and 31^0 58'03.77'' and 32^0 48' 00.29'' East longitude. The catchment covers the three districts of Luwero, Nakaseke and Nakasongola within central Uganda. The catchment has an average altitude of between 900- 1365 Metres above sea level. The catchment comprised of diverse wetlands and wide spread human interactions. The study used three reference points of the degraded and non degraded were sampled: the upper, middle and lower following the Digital elevation model.

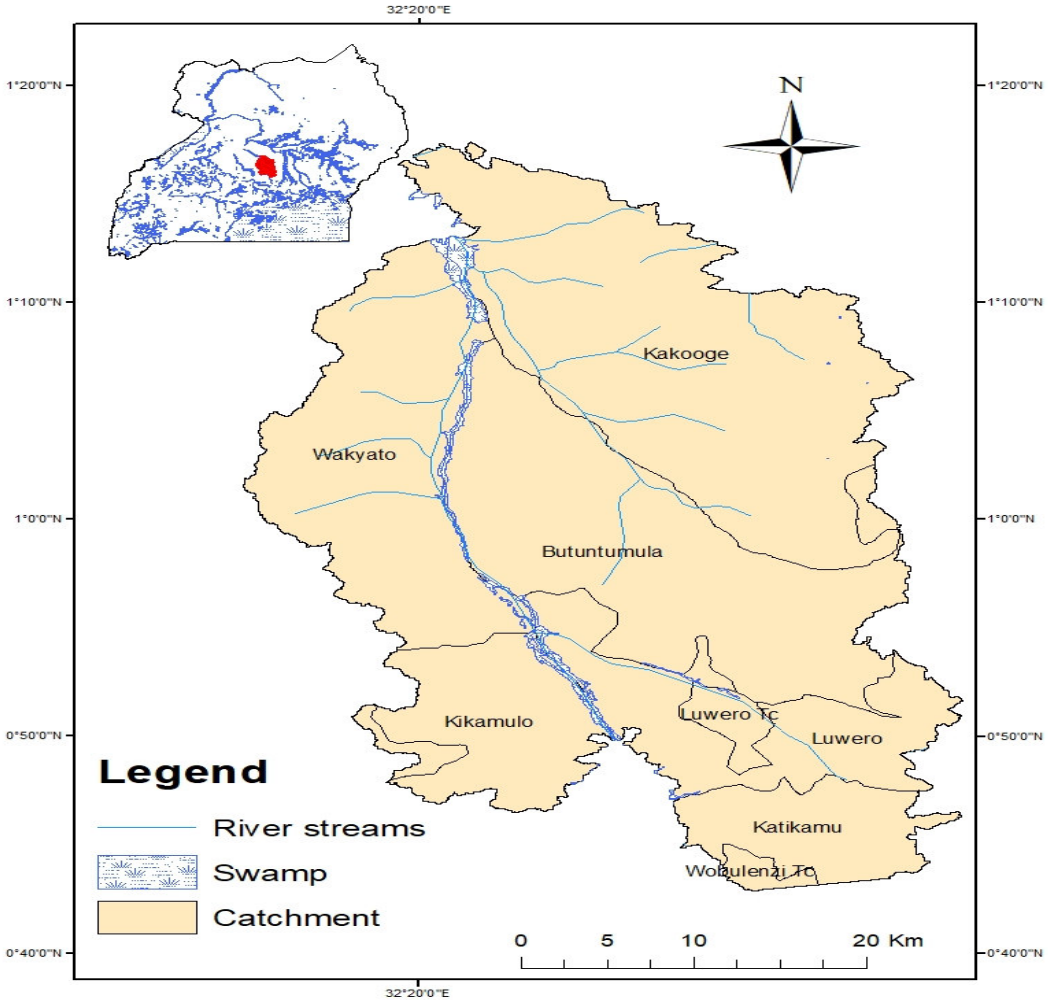

Figure 1: location of Lugogo Catchment in central Uganda. source ArcMap 10.5 Uganda's administrative boundaries shape file 2018

Data collection methods Spatial land use changes

The spatial land use patterns analysis for Lugogo Catchment involved the use of remotely sensed data. Landsat satellite imagery were downloaded from the open-source site USGS Earth explorer (https://earthexplorer.usgs.gov/). During this process, a Key Hole Mark-up Language File (KML) for Lugogo Catchment was developed using Google earth and later exported to USGS to mark the Area of Interest (AOI). The KML file helped define the two path/row combinations for satellite imagery scenes covering the catchment which included 171/59 and 171/60. Specifications were made about the cloud cover (less than 10%) and data set requirements. Landsat scenes for 1989 were picked from Landsat 4 and 5 archives, while scenes for 1999, 2009 and 2019 picked from Landsat 7 level 1 archives. Selected scenes were dropped into the item basket in USGS and downloaded using the Bulk Download Application (bda). The sorted scenes were then prepared in folders in windows files explorer for pre-processing. Table 1 below shows a snapshot of scenes used in this analysis.

Table1: Summary of Imagery Scenes Downloaded

Year	Scenes	Dates
2019	171/59, 171/60	2019-01-13; 2019-01-13
2009	171/59, 171/60	2009-12-19; 2009-12-19
1999	171/59, 171/60	1999-12-24; 1999-10-05
1989	171/59, 171/60	1989-02-27; 1989-02-27

Image classification and accuracy assessment

For spatial land use pattern analysis, the satellite images were prepared and classified into thematic classes. Supervised classification was performed in ArcGIS 10.5 using the maximum likelihood algorithm (Bearden, 2004). The USGS Anderson classification scheme and class definitions was used to assign classes. Post-classification operations were performed to clean the images, they included; majority filter, boundary cleaning, area calculation and others. Figures 2 shows the results of the classification 1989 to 2019.

Spatial land use change analysis

After Landsat images of each year were classified and labelled independently, land cover and land use change were done using a post classification comparison method, and then a comparison was made using an overlay procedure (Egeru et al, 2014; Mbaziira, 2019). Total Area (TA), Changed Area (CA), Change Extent (CE), and Annual Rate of Change (ACR) variables were used to determine the magnitudes of change in terms of Land Use Land Cover (LULC). The variables were calculated as follow.

CA= TA2-TA 1

CE=CA/TA1 X100

ACR =CE/TA2.TA1 x 100

Where t1 and t2 are the beginning and ending time of the land cover studies conducted. Change detection analysis was carried out using ArcGIS 10.1 by comparing two classified land cover maps; that is, land cover for 1987 and 2005. The summaries of the areas and percentages of land cover change are presented in Table 2.

Results and discussion Spatial land use changes

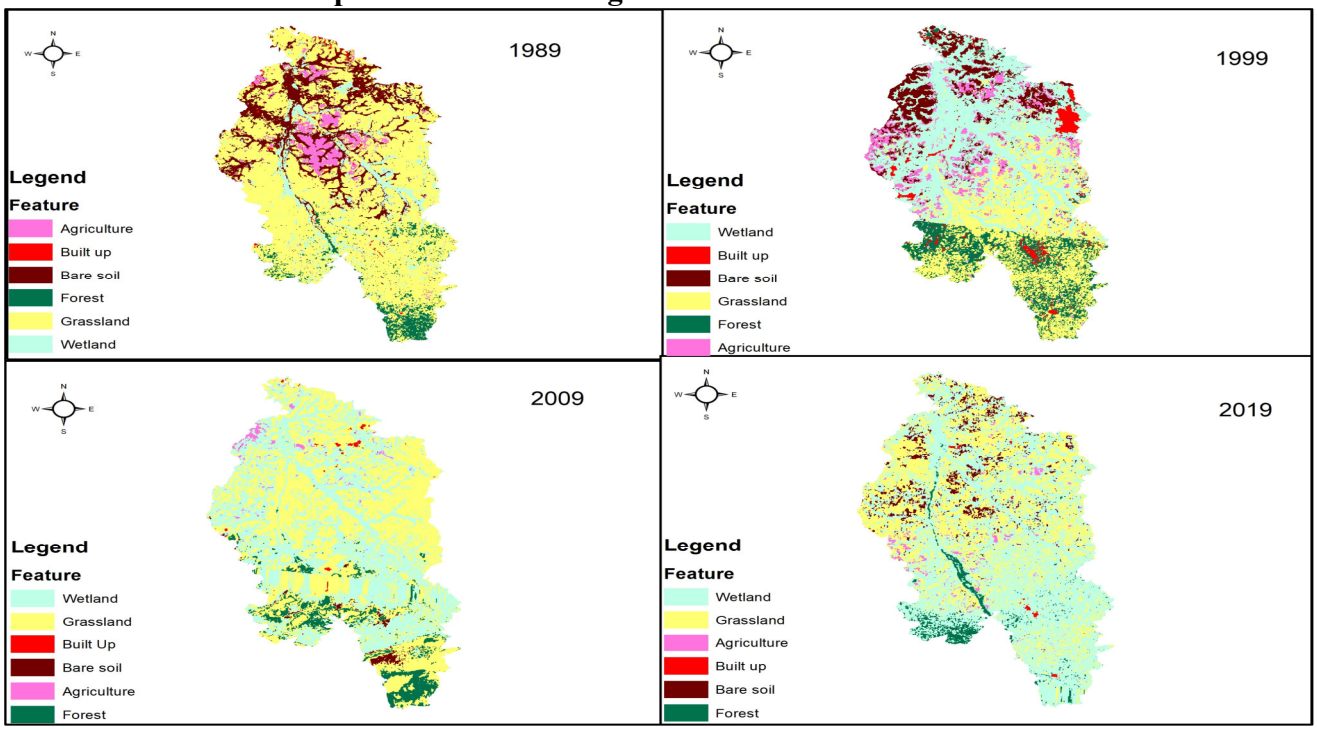

Figure 2: spatial land use change for Lugogo catchment between 1989 and 201. source ArcMap 10.5 Landsat Images.

Table 2: Spatial land use patterns within Lugogo catchment

spatial land use patterns	1989		1989		2009		2019		Total		Change 1989-2019 CA		CE	ACR
	Km^2	%	Km^2	%	Km^2	%	Km^2	%	Km^2	%	Km^2	%	%	%
Built up	5	0.3	9	0.6	12	0.7	14	0.9	39	0.6	9	3.0	180	60
Agriculture	164	10.1	519	31.9	449	27.6	803	49.3	1935	29.7	639	213.7	389.6	1.8
Grassland	833	51.1	869	53.3	965	59.2	538	33.0	3205	49.2	-295	-98.7	-35.4	-0.4
Wetland	44	2.6	43	2.7	34	2.1	62	3.8	185	2.8	18	33.0	40.9	1.3
Forest	584	35.9	188	11.5	169	10.4	212	13.0	1153	17.7	-372	-124.4	-63.7	-0.5
Total Km^2	**1629**		**1629**		**1629**		**1629**		**6516**	**100**	**299**			

Source: Landsat Images for 1989, 1999, 2009 and 2019

Spatially, there were tremendous changes in the Lugogo catchment from 1989 to 2019 owing to various land use which were prominent in the areas subjecting to which spread shrinkage of the catchments. The study identified five main land uses; built up, agriculture, grassland, wetland and forest as presented in Table 2 and Figure 2. Analysis indicated that the 30-year time span resulted into greater annual variability in these land uses which affected the size and function of wetlands in the catchment. The variability is owed to the continued transitions witnessed in the extent to which land uses varied according to altitude of the study area.

Built up areas largely dominated all altitudes (Upper, Middle and lower slopes) and there was an increase of 180 % with an average annual increment of 9ha per year. This resulted into decrease in forest from 584 ha in 1989 to 212 ha in 2019, grasslands from 833ha to 538 at a rate of -0.4% annually. These changes owed to growing towns in the area, markets and residential houses that compelled people to encroach on the marginal parts of the catchment, as Zziwa et al. (2012) noted that, the catchment has a rapid growing population with an annual rate of three percent which increases pressure on the resource base thus affecting the level of infiltration and exposes the area to intense flooding as most of the would-be cover is cemented by surfaces. Further results from field survey also confirmed that the upper section of the catchment at 1122m above sea level had washing bays and markets while at middle section at 1086m-1121m these were occupied by market gardening, brick laying and settlements, a situation not different from the lower section at 1086m above sea level. These affected the degree of infiltration, hence largely exposed the areas to flooding.

Area under agriculture showed great increase from 164 ha in 1989 to 803ha in 2019 representing 389.6%. this led to great decline in grassland by -35.4% for the period of 30 years and forests by -63.7 %. The subsistence nature of the activities carried out which increase the wide encroachment on wetlands and other catchment resources (Mugisha et al., 2011). This decline is further noted by the increased demand for fuel wood, out pacing rapid demands in food supply and shrinking arable land force the population to subject pressure to once intact areas to degradation (NEMA, 2017). In line with the field data integration, agriculture varied in type and slope sections of the catchment. From the upper section of the catchment at 1122metres above sea level no agricultural practices dominated, as opposed to the middle (1086-1121m) and lower section (1086m) where livestock and seasonal cropping dominated. These left soils compacted as well as structure destroyed which eased the flooding, erosion and lowered infiltration capacity.

Wetlands resources in the Lugogo catchment are more dynamic, despite being the changing spatial land use patterns, the wetlands were covering 44ha in 1989 this reduced to 34ha in 2009 as may were being converted into built up and croplands. However, with the introduction of restoration programs in 2008, many encroachers were displaced and this brough about rapid revamp of the wetlands to 62ha in 2019.This analogy provides better understanding of the role of scientific studies on restoration of functions of once degraded areas which help scale up the once lost ecosystems to normality (Mbaziira, 2019). In comparison with the survey, for confirmatory analysis the catchment whose slopes were above 1121metres above sea level, most wetlands remained intact in Lugogo catchment with high dominance of papyrus, thorny tress and sedges, thus aiding high infiltration.

Forest seemed among the prominent land use in the catchment by 1989 with over 584 ha (35.9%). As urban growth and agriculture took root, the size of forests began to shrink annually at a rate of -0.5% and by 2019 only 212 ha (13%) of the forest cover was remaining. This resulted into rapid wetland ecosystem reduction, intermittent rain seasons as NEMA (2013) coined that large scale deforestation led to reduced rainfall, which affect the size of the catchment water as well as the amount of water being infiltrated. In addition, on the lower sections of the catchment (below 1086m) most woodlots were cleared, these were dominated by grass and thickets whose ability to retain running water is very low hence increased flooding and lower infiltration capacity.

Conclusion of Key results

The study exhibits result from the spatial dynamics with land use ecosystems observed at high scale from 1989
to 2019. Major expansion was witness among built up areas, followed by agriculture and wetlands, Rapid shrinkage in forests and grasslands. These were due to increasing burning, grazing and cropping. Adaptation plants to avoid root anoxia been planted which tend to have evolved air spaces in their stems and exposed roots which allow diffusion of oxygen from the aerial portion of the plants leading to porous honey-comb type structure common among woody trees, reeds and papyrus while continued anthropogenic activities, most plants under go succession at different scales. Leasehold rehabilitation of the wetland area, regulation of brick making and continued orientation of the user to only use land beyond the 30metres from the main land would help to halt the outpacing impacts. Thus, a need to strengthen environmental monitoring and ecosystem conservation strategies, as well as extending poverty alleviation programs and integrate indigenous tree planting into the farming systems in a collaborative way to halt outpacing impacts of land use changes.

References

Bearden (2004). Geospatial data resampling and resolution effects on watershed modelling: A case study using the agricultural non-point source pollution model. Journal of Geographical Systems, Volume 6, Number 3, October 2004, pp. 289-306(18)

Benson (2013). Ecological value of wetland restoration; Ann Arbor USA ISBN 9781303229435

Duncan T. 2006 Restoration of wetland sustem: The role of science, adaptive management, history and values; University council on water resources.

Egeru, A., Wasonga, O., Kyagulanyi, J., Majaliwa, G. M., MacOpiyo, L., and Mburu, J., 2014. Spatio-temporal dynamics of forage and land cover changes in Karamoja sub-region, Uganda. Pastoralism, Vol. 4(1): p.6

Gibbs, J. P. 2000. Wetland Loss and Biodiversity Conservation, Conservation Biology 14:314-317.

Kentula, M. E. 1997. A Step toward a Landscape Approach in Riparian Restoration, Restoration Ecology 5: 2-3.

Mbaziira James, 2019 Land Cover and Land Use Change Analysis: Its Impacts on Rangeland Ecosystems in Kakooge County, Nakasongola District, Uganda, Journal of environment science and sustainable development http://hdi.handle.net/20.500.12280/1335.

MEA, 2005a. Ecosystems and Human Well-Being: Biodiversity Synthesis: Island Press, World Resources Institute, Washington, DC.

MEA, 2005b. Ecosystems and Human Well-Being: Desertification Synthesis: Island Press, World Resources Institute, Washington, DC.

Mugisha et al., (2011) wetlands for forests, 29 years of wetlands conservation in Uganda, have Ugandan wetlands become wastelands again? A public talk on the world wetland day held at Uganda museum, National management Authority Kampala.

Mwakalila et al., 2009 indegenous knowledge and institution setup in wetalnd management in the Lake Vistoria Basin Tanzania.http//.ww.ossrea.net accessed june 2021 3:00pm

NEMA, 2007. The need for sustainable utilization and management of Uganda rangeland resources. 4(20)

NEMA, 2017. Impress integrated ecosystem assessment of the Lake Kyoga catchment, National Environment management Authority http:www.nemaug.org. pg 12.

UBOS, 2017. Uganda Human Development Report 2017, United Nations Development Program Kampala.http://www.undp.org.accessed June 2021

Wassa H. et al. 2013. Economic Implications of Wetland Conversion to Local People's Livelihoods: The Case of Kampala- Mukono Corridor (KMC) Wetlands in Uganda Academia Journal of Environmental Sciences 1(4): 066-077, April 2013 DOI: http://dx.doi.org/10.15413/ajes.2013.0103 accessed: 17.8.2021.

Tae-Goun Kim1 et al., 2013 Public perceptions of wetland restoration benefits in Louisiana ICES Journal of Marine Science (2013), 70(5), 1045–1054. doi:10.1093/icesjms/fst026.

Zedler, J. 2003. Wetlands at Your Service: Reducing impacts of agriculture at the watershed scale, Frontiers in Ecology and the Environment 1:65-72.

Zziwa, et al., 2012. Land covers and uses changes in the rangelands of central Uganda, impacts on soil quality and pasture productivity, Nairobi-Kenya.

Zubair, A. O., 2006. Change detection in land use and Land cover using remote sensing data and GIS (A case study of Ilorin and its environs in Kwara State), Msc Thesis, University of Ibadan, Nigeria.

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

MARCHING SONG: A POST-WAR CULTURAL PICTURE OF EUROPEAN SOCIETY

Kaya ÖZÇELİK
Atılım University, Faculty of Social Sciences, Department of English Culture & Literature
ORCID: 0000-0001-5648-7186

ÖZET
Sosyo-kültürel gelişmeleri ortaya çıkarmak için edebiyat kendisini ne ölçüde görevlendirir? Edebi bir metin, şekillendirildiği bağlamı nasıl ortaya çıkarır? Tarih, edebi bir metin içindeki anlam katmanlarına dalmak için genellikle perdelerin arkasında olan şeydir. Bu yüzden bir metnin yazıldığı zamanın ve edebi bir metnin ima ettiği tarihsel gerçeklerin farkında olmak gerekir.
Bu bağlamda, bu makale John Robert Whiting'in yirminci yüzyıla dayanan Yürüyen Şarkısını (1954) ve oyunun inşa edildiği tarihsel arka planını incelemeyi amaçlamaktadır. Whitening tarafından güncellenen iyi yapılmış bir 'well-made' oyun olan Marching Song yirminci yüzyıl Avrupa vatandaşlarına genel olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra değişen vizyonlarına, değerlerine ve duygularına yoğunlaşarak analiz ediyor.
Oyununu, savaş sonrası farklı karakterlerle yıkıcı savaş sonrası Avrupa'ya işaret etmek için alegorik olarak tek bir evde şekillendirerek, Whitening sadece değişen milliyetçilik anlayışı, inanç kaybı, savaş gerçeği ve bu savaşın hizmet ettiğine inanıldığının tersine savaş sonrası Avrupalılar tarafından derinden hissedilen savaşın neticeleri gibi konuları derinden inceler.
Anahtar Kelimeler: John Robert Whiting, Marching Song, 2. Dünya Savaşı, Hayal Kırıklığı, Avrupa

MARCHİNG SONG: AVRUPA TOPLUMUNUN SAVAŞ SONRASI KÜLTÜREL RESMİ

ABSTRACT
To what extent literature assigns itself to reveal the socio-cultural developments? How does a literary text reveal the context it was shaped by? History is what is usually behind the curtains to delve into the layers of meaning within a literary text. That's why one needs to be aware of the time a text is written and the historical facts a literary text alludes to.
In this regard, this paper aims to study John Robert Whiting's Marching Song (1954) based on twentieth century and its historical background on which the play is build. As a well-made play that was updated by Whitening, Marching Song analyses the twentieth century European citizens in a general sense concentrating on their visions, values and feelings that changed after World War II.
Drawing his play in a single house allegorically to allude to Europe after the devastating war with characters who serve for different types of post-war people, Whitening delves not only into changing concept of nationality, the loss of faith, religion, the reality of war and its causes felt deeply by post-war citizens of Europe on contrary to what it is believed to be serving for, but also the social strata of these citizens, the position of women based on the themes such as disillusionment, reality vs. illusion, loneliness, and violence.
Keywords: John Robert Whiting, Marching Song, World War II, Disillusionment

INTRODUCTION

Born in 1917 in Salisbury, Wiltshire, John Robert Whiting is a British playwright who was born as a son of solicitor in 1917. His education started first in in Taunton School in Somerset, then continued in Royal Academy of Dramatic Art in London. It was before Second World War that his acting career started and after the war that he won his fame as a talented playwright. Although he is remembered as a playwright in general terms, Whiting also produced some poems and extracts of autobiography (Banham and Brandon 1197). The war had a significant influence on Whiting's career as a playwright. Although he rejected to join army as a conscientious objector at the start of Second World War as he was a devoted pacifist, he later decided to join the anti-aircraft section of the Royal Artillery. However, he was discharged from the army in 1944 due to his health problems. The years from 1946 to 1957 are marked as the most fruitful years for him during which he both wrote plays and worked as a brilliant actor. Although Whiting's career as a playwright starts first with his radio play Paul Southman, which was broadcast in 1946, he gained his lasting fame with his Saint's Day (1951), which earned him his first award in the Festival of Britain in the same year it was produced. His other plays include: A Penny for a Song (1951), Saint's Day (1951), Marching Song (1954), The Gates of Summer (1956) and The Devils (1961). Married to Jackie and having four children, Whiting died of cancer at the age of forty-five (Ousby 1069). Sanford Sternlicht in his book A Reader's Guide To Modern British Drama describes John Whiting as one of the revolutionary playwrights of the twentieth century with his post-war themes as follows:

John Whiting was a unique playwright for his time. Breaking with the omniscient drawing-room comedy of the West End, his works were neither a part of the mainstream of British drama before the watershed that was Osborne's Look Back in Anger (1956), nor was it in step with the radical and avant-garde plays of the late 1950s and 1960s. His plays are reflective, philosophical, short on action. (Sternlicht 115)

CONTEXTUAL BACKGROUND

Twentieth century is one of the most significant period in English drama with its innovative techniques and subject matters. It was a time when theatre was much appreciated and had crucial potential for building awareness of the public as to what was going on. For Chambers and Prior, the post-war theatre was centred on new interpretations of what nation and nationalism are by testing the image of 'one nation' as they state that "[d]espite the evident class divisions in society, efforts to rebuild Britain after the Second World War were promoted around the image of one nation and not two, but playwrights tested this image and found it wanting" (77). With its reception and the relationship between its content and the public reality it reflected and interpreted, twentieth century drama had "fuelled the intellectual dynamism and artistic significance of British theatre throughout the modern period" (Innes 1). As one of the modernist playwrights - a follower of T.S. Eliot, John Whiting chooses post-war themes to reflect its dramatic effects on English society (Robinson 37). Addressing to post-war period in his plays, Whiting emphasises the loss of faith, being trapped in the grip of helplessness in post-war society to reflect the different dimensions of reality from his point of view like T.S. Eliot (Innes 493). One of the distinguishing characteristics of Whiting's plays is that they serve as "parable and paradigms of human behaviour, and of the human condition in post-war times" (Tussler 186).

In the first decades of the twentieth century, the dominant form of the play was the 'well-made play' which emerged in the mid-nineteenth century.
First used to describe the plays of French playwright Eugène Scribe, a well-made play is a term used for plays that are "constructed to please the audience which lacks the substance of serious plays" (Quinn 342). One of the characteristics of a well-made play is its neat and economical construction that "works with mechanical efficiency" (Cuddon 980). Its full definition and use by twentieth century playwrights on purpose are expressed by Innes as follows:

The typical Well-Made Play ... had been standardized in the 1840s and 1860s by the French dramatists, Scribe and Sardou. Defined by its subordination of psychological accuracy or social themes to a purely structural logic codified as exposition, development, discovery, crisis, and final denouement this type of nineteenth century had become synonymous with extreme responses to mundane problems in the twentieth century. (11)

As Innes implies, the twentieth century playwrights used well-made play as a form to reflect the socio-cultural facts of the post-war Europe in the twentieth century as means of art. It was used primarily in the British theatre due to its characteristic quality to reflect the present by depicting the past as a source of alternative values as Martin Wiener clarifies:

The English genius for changing content without changing form, for innovating under the cloak of continuity, has often been praised, but as time went on, more stress was put on the antiquity of forms, rather than the novelty of content. The carapace, and fascination with it, became an increasingly tighter bond upon the life within. (43)

As a unique playwright of his time, Whiting uses well-made-play form for his play Marching Song not almost in the same way as it was used in the nineteenth century. As a "carefully motivated, smoothly plotted and neatly resolved with all loose ends gathered and explained", a well-made play is primarily concerned with domestic themes such as "marital fidelity, self-sacrifice; religious differences as an impediment to marriage and miscegenation" (Taylor 101). However, Whiting does not totally follow the traditional well-made themes, he himself brings a revolution to the traditional well-made play by inserting such social themes as reality versus illusion, private reality and public face, disillusionment, the existence of God, solidarity of human nature and the trauma, all of which are related directly to post-war society in his own time (Blamires 300). As a play written in the conventions of well-made play, Raymond Williams state that Whiting also reflects traits of naturalism in his play Marching Song by emphasising the early naturalist structure of feeling:

[M]en and women trapped in the room which is the stage, their fate determined by an unseen but reported action from elsewhere. In the simplest version of this form, the audience is similarly trapped, in the room which is the theatre looking at the action from only one point of view. The variant, in this 'representative' group, is the overall constraint, are embodied in the representative characters …. (364)

Written in three acts, Marching Song is a play set in a house that is situated in an unnamed European capital city. The play begins in one of the rooms in Catherine de Troyes's luxurious house, which was "designed by a great German architect" (1. 17).

The house is depicted as quite modern and dreamlike building like a "fortress in strength and position" with its "wide circular stairway", a "gallery that leads to an apartment of rooms" with a "balcony of considerable size" (1. 17). After giving detailed description of the house, Whiting presents his reader/audience such characters as a film maker Harry Lancaster, a citizen Dido Morgen, a doctor Matthew Sangosse and an elderly priest Father Anselm. As a lonely woman, Catherine de Troyes lives with doctor Matthew Sangosse and elderly priest Father Anselm since his lover General Rupert Forster is away in prison. The plot of Marching Song revolves around the disgraced soldier, General Rupert Forster, who returns to his country after seven years of imprisonment. Catherine de Troyes is Forster's mistress, a rich and tender woman who has survived only out of her great love for the General Rupert Forster. The country's governor John Cadmus has been forced by the opposing political party to use Forster as a scapegoat for the country's defeat in the recent war just for his own ends. To avoid the unpleasantness of resurrected wartime memories, Cadmus requests his general to commit suicide and gives him the necessary means to do so, namely cyanide. The remaining two acts depict the difficulty Forster faces in order to reach a decision. As Forster desires to face the present, to make a triumph of his disgrace and captivity, he realizes that his only choice is to choose to die for the sake of both his own and his nation's honour. At the very end of the play, Catherine de Troyes becomes all alone and wants to continue her life with her old friends as was before, inviting Harry Lancaster and Dido this time.

Considering all these, this paper aims to analyse Whiting's Marching Song in terms of such cultural topics as class, religion, nationalism, gender and politics based on the post-war experience of European society through such post-war themes as disillusionment, reality vs. illusion, loneliness, and violence.

ANALYSIS

Although Whiting's play Marching Song is set in a limited place as a single house and limited time that starts from "late evening spring day" to "later the same night moving to dawn", he achieves to cram many themes and topics into his play (1. 17; 3. 72). This is certainly achieved through his representation of the house as an embracing symbol of post-war Europe in general, but specifically it can also be interpreted as symbol of post-war Britain and more specifically any other European country who witnessed the Second World War within the context of the play. On the assumption that the house represents England in specific terms, it can be interpreted that the playwright presents his reader/audience the multi-national structure of England with his such specific characters as Catherine de Troyes, Harry Lancaster and Dido. Although the nationalities of the characters are not mentioned clearly - except for Harry as an American who migrated to England, Catherine de Troyes seems to be a French - based on the assumption that her name seems to be a French name, who immigrated to England, as is deduced from Rupert's talk with Dido: "She gave up everything she had at that time in her own country and settled down here" (3. 72). As for the character Dido, she is represented as a native English who was born there, which is clearly implied by Dido when she tells Harry that she has lived there "[a]ll her life. Nearly twenty years" (1. 18). If all these are considered, then the house as representation of England shows the multi-national structure of England with its inhabitants from America and France.

In the play, Whiting sets the scene for the reader by depicting his characters' social classes in the first act of the play. In this respect, it is revealed in the play that post-war society in Europe/Britain was structured as lower-class, middle-class, upper middle class, upper-class and the ruling class.

While the character Catherine de Troyes is reflected as one of the members of upper class with her luxurious house, Harry Lancaster belongs to a middle class as a film-maker, as is revealed by Catherine: "And how very interesting to hear that you look upon yourself as a working man" (1. 21). Matthew Sangosse belongs to middle-class as a doctor "who had magic in his boxes and bottles" to make Catherine sleep, and the priest Father Anselm represents the clergy who helps Catherine with prayers at nights (1.29).
Except for these characters, Whiting also refers to people of different social stratum in post-war Europe/Britain with John Cadmus, Rupert Forster and Bruno, and Dido Morgen. Of these characters, John Cadmus represents the ruling class as a governor, Rupert Forster and Bruno represents the upper middle-class society as a general and a guard commander respectively within the frame of the symbolic representation of the house as either Europe or Britain. However, Dido is the only character who is depicted as a lower-class individual more than two times by both Harry and Catherine to such an extent that Catherine refers to her as a puppy, as follows:

Catherine: Like a puppy. Where did you find it?
Harry: In a bar.
Catherine: What do you want it for?
Harry: I've told you. For the picture. She's fine. Right out of that stinking city. (1.22)

Except for Catherine and Harry's view, Dido reflects herself as one of the members of lower-class people who does not care about anything but only her life, as is expounded by herself:

Dido: People like me don't think about the future. We don't matter, you see? If we, survive - that's good. If we go out- well, there's not much harm done. Mind, if somebody tries to put us out before we think it's time we fight. What for? Just to stay alive to see one more day end, have one more hot bath …. (2. 46)

With his characters from upper-class to lower class, Whiting sheds light on how post-war Britain was regarding the disillusionment the people were plunged into after the Second World War, as is clarified:

They are always looking back or looking forward while ignoring the challenge of the present. suffering at the hands of life, and yet unable to help themselves. They are puppets, automata, and their lives are predetermined by their conditioned natures and the reaction of these natures to events beyond their control ... with them we seem to be standing on earth, for they are the life we can all recognize. They are not 'free'. (qtd. In Robinson 115)

This theme of disillusionment is emphasised in the play through inertia and loneliness of the characters as is also clear to suggest for Dildo, as is depicted in the scene in which she says: "People like me don't think about the future." (1. 22). This is also crystal clear for Harry when he tells Dido that "I was made unhappy there [in America] so I came over to Europe. I'm unhappy here too - so I guess it's the condition of man. Let's not blame the places, shall we?" (1. 18). As is noticed, Harry feels himself in the grip of post-war disillusionment just like Dido. With his character Harry, Whiting also takes attention to how British/European society was before the war and how they turned out to be ever after as he depicts in his pictures:

Harry: I was making another beautiful city of your city. It was to be sequel to the first picture you remember so well. It was to show how all the pretty little girls of the first picture have become cellar drabs. How the dirty finger of the time has pushed in all their sweet cheeks. It was to show how all the fine young men in uniforms of the first picture have - well, it was to show that they aren't around any longer. (1. 27)

The feeling of despair, helplessness, and loneliness of the post-war society in the play is what Whiting seems to stress with his characters Father Anselm, doctor Matthew, and even Catherine de Troyes, each of whom belong to upper-class. In the scene where Rupert wonders why Father Anselm and the doctor Matthew are there with Catherine, Catherine's answer to Rupert is quite meaningful in that sense. It reveals both the despair and helplessness of the two characters and the loneliness Catherine feels as she "had to live on [her] kind of love" all alone after the war (1. 24):

Rupert: Why are they here?
Catherine: To look after me. To keep me well and safe until you came back.
Rupert: But why those men? So shabby, so at odds with the world.
Catherine: Are they shabby. I suppose they are. I've never noticed. They needed somewhere to live after the war. And I needed friends. (1.28)

Whiting also touches upon the religion in the post-war European society only in one scene where Catherine implies that it has nothing to do with her just after General Rupert has come back. When Father Anselm reminds her of the praying time, what Catherine says is quite interesting: "No, I shan't need you tonight" (1.28). Emphasising religion only in one scene throughout the play and giving the priest a role very similar to that of a servant, Whiting seems to emphasise that sense of religion is not what it was before for the post-war European/British people.
Within the theme of disillusionment, another important theme throughout the play that Whiting stresses is the reality vs. illusion that post-war European/British society was in. This is noticed clearly in the play in several cases as is in the case of Catherine and Harry's love affairs. Although Catherine believes that there is still love between her and the general Rupert, he does not think so anymore as he tells her that he does not love her: "I'm not in love with you, Catherine. Such thing need to be said" (1. 41). Another particular example is noticed where Rupert's illusion of song is revealed as "obscene" goat-herd's "expression of love" that General Rupert believed it to be a meaningful song of the nation that kept him alive in prison (76). As can be noticed, Whiting takes attention to several illusions of realities which post-war European society was experiencing during his lifetime.
Of all his concern, the most significant one that Whiting stresses strongly throughout the play is, no doubt, the depiction of the concept of nationalism that has differed. It is reflected either as personal honour or national honour. While it is represented as personal honour for General Forster, it represents a national honour for Governor Cadmus that he attempts to make use of for his own purpose - to gain political power. Firstly, Whiting seems to take reader's attention to changing sense of nationalism after the Second World War as is implied by Catherine during his talk with Rupert while saying that "He's [Harry's] changed since the old days. He was amusing then I think. But he's been home and seems to have picked up the national feeling: he sees everyone as a distorted version of himself" (1. 29).

In the same manner, Harry's view on nationalism reflects both the 'distorted version' of nationalism and the futility of nationalism behind the war. For him, nationalism seems to be a driving force behind the wars as can be deduced from his discussion with General Rupert, who is now nothing than a "defeated soldier who is allowed to live only to further his disgrace" for Harry: "Oh, come now. Where is the triumphal drive through the streets, the heroic music, the garland of war? Where is the howling mob upping its sweaty nightcaps? Where are the young virgins casting themselves in front of your jeep?" (1. 33). As is clear in Harry's speeches, nationalism as a concept seems to have changed and become null and void with the view that it was the sole reason which made the general himself 'a disgraced soldier'.

Interrelated with war, honour and nationalism within the context of the play, the politics and its working in the wrong way has something to do with the play. This is especially felt in the scene where Cadmus does not want General Rupert to be judged, but he simply wants him to kill himself for the sake of the nation, as is clear in his speech with Catherine:

Cadmus: Because I can't allow this trial to take place. I love this country, and I believe given a few years I can make it again seem worth place in Europe. But not if I have this trial forced on me. The mud that's thrown won't only hit Forster. It will stick to every man, woman, and child of this nation. That's why I will not let the trial to take place. This is why Forster must kill himself. (1. 40)

As Cadmus states that "modern government is based not on theory or even practical policy but on emotions", he seems to suggest that the means of gaining political power can be by any means necessary (1. 37). It was after the war that their national government system has changed into democratic system and this means to Cadmus that he has "an opposition party" that he must overcome (1.37). It is directly related to Cadmus's selfish desire for political power that he requests general Rupert to kill himself as is clear in his speech when he tells Forster that he "must give the county something worth having" (1.38). He has nothing in his mind regarding his nation but only the death of the general for the sake of his political power under the pretext of nationalism that he seems to nurture. He clarifies his concern for this idea as:

Cadmus: We're now an autonomous state again. … Now, once again, as in the war, we're on our own. We have to make up our minds about bigger things than the city drainage. One of these bigger things, my opposition tells me, is to find out who was responsible for this country losing the war. There has to be a man, Forster. Something they can stretch out and touch, which breathes and reasons and answers questions. They can't put Bad Luck in the dock, Forster, but they can put you there. (1. 38)

Although general Rupert states that he is not concerned with the honour of his country in the beginning of the play as an answer to Dido that "[i]t was for myself. Not for Cadmus or country or you, but myself. To impose myself", Governor Cadmus achieves his aim by inducing General Forster to kill himself for the sake of nation as he wishes. As can be deduced, it can be suggested that Whiting is also concerned with the loss of individualism in the post-war European society. Despite general Rupert's defence against Cadmus's request to kill himself, he cannot achieve it. He becomes nothing in the eyes of governor, but a scapegoat for the sake of power general Forster is after to hold his position as a governor.

Last but not least, the gender issue has also been stressed in the play through limited female characters, namely Catherine de Troyes and Dido Morgen. In this regard, Whiting seems to represent patriarchal European society. This idea can also be supported by Whiting's choice of topic as a war that female gender is inactive all along. Topping it all off, one of the female character Dido is depicted as nothing rather than a 'sex object' in the eyes of Catherine as is noticed in the scene where she first sees her with Harry and asks him "[w]hen you've tried to sleep with her?" (1.22). This is also stressed in the scene where Rupert tells that he was asked if he needs a woman during his prison years. More than that, Catherine's use of Dido as a tool for her own wish is quite shocking to the reader that leads the reader to think about the sisterhood that is always discussed by the feminists but has never been achieved among women. This is clearly depicted in the scene where Dido explains why she did not care due to her weakness:

Dido: Suddenly, I felt - well, this is as a good point as any for me to stop running away. I'm on the edge of a trap, but it can't be helped.
Rupert: A trap? Do you mean a conspiracy?
Dido: No, I mean a trap. The thing you catch wild animals in. Look! Now, look here. You kept yourself free because of your job. Well, I kept myself free because I'm not strong enough, good enough or wise enough to have another living, loving person with me. But the trap's always there. (3. 54)

CONCLUSION

All in all, it is through the depiction of socio-cultural background of the time Marching Song was set that the reader becomes familiar with the culture that permeated among the post-war citizens of Europe. Blending real history with his fictional depiction, Whiting presents his reader the European society with all its values and concepts that changed after the devastating Second World War. By referring to Europe generally through the symbolic meaning of the house, he universalises his themes to cover all post-war European people. He does not only depict the social strata and the changing concept of nationalism in the eyes of European people, but also the disillusionment, the loss of faith and the position of women under the patriarchy that still went on during his own time. Depicting such dark scenes for his reader/audience, Whiting takes attention to reality of any war as futile and devastating in the same way as Wilfred Owen writes in his poem Dulce Et Decorum Est that "Dulce et decorum est Pro patria mori[1]" is an old lie.

BIBLIOGRAPHY

Banham, Martin, and James Brandon. *The Cambridge Guide to Theatre*. Cambridge University Press, 1995.

Blamires, Harry. *A Guide to Twentieth Century Literature in English*. Methuen, 1983.

Chambers, Colin, and Mike Prior. *Playwrights' Progress: Patterns of Postwar British Drama*. Amber Lane, 1987.

Cuddon, J. A. *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. Penguin, 1992.

Innes, Christopher D. *Modern British Drama: The Twentieth Century*. Cambridge UP, 1992.

Ousby, Ian. *The Cambridge Guide to Literature in English*. Cambridge UP, 2003.

[1] It is sweet and fitting to die for one's country.

Quinn, Edward. *A Dictionary of Literary and Thematic Terms*. Facts on Files, Inc., 2006.

Robinson, Gabrielle. *A Private Mythology: The Manuscripts and Plays of John Whiting*. Bucknell UP, 1988.

Sternlicht, Sanford V. *A Reader's Guide to Modern British Drama*. Syracuse University Press, 2004.

Taylor, John Russell. *The Rise and Fall of the Well-Made Play*. Routledge, 2015.

Trussler, Simon. *The Plays of John Whiting: An Assessment*. Gollancz, 1972.

Whiting, John. *Plays Two*. Edited by Ronald Hayman, Oberon, 2001.

Wiener, Martin J. *English Culture and The Decline of the Industrial Spirit, 1850-1980*. Cambridge University Press, 2004.

Williams, Raymond. *Drama from Ibsen to Brecht*. Pelican Books, 1981.

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

HENRY V: REPRESENTATION NATIONALISM, IMPERIALISM AND RELIGION IN SHAKESPEARE'S EYES

Kaya ÖZÇELİK
Atılım University, Faculty of Social Sciences, Department of English Culture & Literature
ORCID: 0000-0001-5648-7186

ABSTRACT
How is culture moulded by nationalism, patriotism and religion? Literature serves as one of the right mediums for sharing and reflecting the cultural aspects of humankind considering their deeds throughout the history. That is why history and literature are in such a close relationship with each other. This paper aims to study William Shakespeare's Henry V (1599) as an example of a literary work serving as a cultural document that reflects how nationalism, patriotism and the religion is seen and interpreted by Shakespeare as tenets that form British culture.
Henry V keeps its own as one of the most significant historical plays that sheds light on the politics of England by bending history with fiction. Throughout his play, Shakespeare stresses the Englishness and clarifies to what extent the national spirit and patriotism adds much to the development of the country. Considering the historical facts regarding the King and the events that took place, Shakespeare touches upon what Englishness is by thematising such cultural tenets as nationalism, imperialism, and religion based on the history before his own time.
With his depiction of the King Henry V as a character throughout the play, Shakespeare also aims to show his reader some specific characteristics a King should possess in his own eyes, such as determinism, self-assurance, cleverness, and the faith in God as qualities that he believes a King unites his nation. With his depiction of the King, reader comes to believe that a true leader is one who should first arouse strong feeling of patriotism in his/her people and one who should have some heroic deeds to both inspire his/her nation to adopt and maintain national spirit on the road to the development of a state.
Keywords: King Henry V, History, Culture, Patriotism, Nationalism

HENRY V: SHAKESPEARE'İN GÖZÜNDE MİLLIYETÇİLİK, EMPERYALİZM VE DİNİN TEMSİLİ

ÖZET
Kültür milliyetçilik, vatanseverlik ve din tarafından nasıl şekillenir? Edebiyat, insanlığın kültürel yönlerini tarih boyunca yaptıkları işleri göz önüne alarak paylaşmak ve yansıtmak için doğru mecralardan biri olarak hizmet etmektedir. Bu yüzden tarih ve edebiyat birbiriyle bu kadar yakın ilişki içerisindedir. Bu makale, William Shakespeare'in Kral 5. Henry'sini (1599) milliyetçilik, vatanseverlik ve dinin Shakespeare tarafından Britanya kültürünü oluşturan ilkeler olarak görüldüğünü ve yorumlandığını yansıtan kültürel bir belge olarak hizmet eden edebi bir eser örneği olarak incelemeyi amaçlamaktadır.
Henry V, tarihi kurguyla harmanlayarak İngiltere siyasetine ışık tutan en önemli tarihi oyunlardan biri olarak yerini almaktadır. Shakespeare, oyunu boyunca İngiliz olmayı vurgulamakta ve ulusal ruhun ve vatanseverliğin ülkenin gelişimine nasıl ve ne ölçüde katkıda bulunduğunu açıklığa kavuşturmaktadır.

Kralla ilgili tarihsel gerçekleri ve yaşanan trihi olayları göz önünde bulunduran Shakespeare, milliyetçilik, emperyalizm ve din gibi kültürel ilkeleri kendi zamanından önceki tarihe dayanarak tematize ederek İngilizliğin ne olduğuna değinmektedir.
Shakespeare, Kral 5. Henry'yi oyun boyunca bir karakter olarak tasvir etmesiyle, okuyucusuna kendi gözünden determinizm, özgüven, zeka ve Tanrı'ya olan inanç gibi bir Kralın sahip olması gereken bazı özel özellikleri de, bir Kralın ulusunu birleştirdiğine inandığı nitelikler olarak göstermeyi amaçlamaktadır. Shakespeare'in Kral tasviriyle, okuyucu, gerçek bir liderin, önce halkında güçlü bir vatanseverlik duygusu uyandırması gerektiğine ve ulusuna bir devletin gelişmesi yolunda hem ulusal ruhu benimsetmesi hem de sürdürmesi için ilham verecek bazı kahramanca eylemlere sahip olması gerektiğine inanmaya başlamaktadır.
Anahtar Kelimeler: Kral 5. Henry, Tarih, Kültür, Vatanseverlik, Milliyetçilik

INTRODUCTION

Literary history records very little accurate information about the life of William Shakespeare, who has his name written in letters of gold as one of the most significant and influential dramatist and poet of the Elizabethan Age - the Golden Age. What is known today about William Shakespeare is derived from such public records as wills, registrar and court records, marriage certificates and his tomb (Ray 470). If considered the fact that he lived very long ago, some specific certain uncovered information regarding his life seems to be quite enough, as Kasten and Kastan delineates:

We actually know a lot about Shakespeare, especially considering how long ago he lived. He was born in late April of 1594 in Stratford-upon Avon, a small but prosperous market town in the middle of England, with wide streets and handsome houses roofed with thatch (straw). His father was John Shakespeare, a glove maker and later a wool merchant, and his mother Mary Arden, a daughter of a successful farmer in the nearby village of Wilmcote. William was the third child of the eight they would eventually have. He was their firstborn son. (6)

He is believed to have been baptized on April 26, 1564 in Stratford-upon Avon. Traditionally, his birthday is celebrated three days earlier, on April 23, St. George's Day (Holden 10). Shakespeare is assumed to have attended local Strafford grammar school where he excelled in Latin, Classical Greek and become familiar with the Bible, the book of the common player and homilies, which all added to his master of the artistry of English language (Ousby 894-95). As a poet, Shakespeare wrote 154 sonnets and two long narrative poems: Venus and Adonis (1593) and The Rape of Lucree (1594). As a dramatist, Shakespeare wrote 38 plays. Although he is well-known as a tragic playwright with his four great tragedies: Hamlet, King Lear, Othello and Macbeth, Shakespeare also wrote comedies: A Midnight's Dream, Much Ado Nothing, and history plays: sequence of Henry IV plays, Henry V, and the sequence of Henry VI. Married to Anne Hathaway and having three children, Shakespeare is believed to have died in 1616 (Albert 96).
Shakespeare's history plays are shaped by the social and historical context of the period either before or after his own time. In his play Henry V, Shakespeare reflects not only the period considering social and cultural aspects he witnessed but also the acts and the attitudes of the Kings during their reigns.

The time Shakespeare wrote his play Henry V is considered the Golden Age of England, of which one of the significant monarchs was Queen Elizabeth I – a queen who devoted all her life to her nation to such a degree that she considered herself "married to England" symbolically (Wilson 217).
Under the reign of Queen Elizabeth, England went through a period that was full of nationalistic, patriotic, and heroic feelings. The reason for those feelings lies merely in the victory over the Spanish Armada England gained, which also marked the signs of imperial expansion in the eyes of all English. Carter and McRae highlight the reign of Queen Elizabeth I as a guarantor of stability, peace and prosperity of her people, as follows:

Elizabeth's reign did give the nation some sense of stability, and considerable sense of national and religious triumph, when in 1588, Spanish Armada, the fleet of the Catholic King Philip of Spain, was defeated. England had sovereignty over the seas, and her seamen … plundered the golds of Spanish Empire to make their Queen the richest and the post powerful monarch in the world (62)

In this regard, Long also points out that English nation experienced such gigantic leaps that England had never experienced and progressed through the very highest points of development under the rule of Queen Elizabeth I with her "love of England and England's greatness" with which "she inspired all her people with the unbounded patriotism which exults in Shakespeare" (English Literature 99).
Regarding his own time which was full of glory together with patriotic, nationalistic, and heroic feelings Shakespeare was moulded by, it must not have been an arbitrary for Shakespeare to have chosen his protagonist as the King Henry V and his time as part of setting in his play Henry V. Similar to glorious and heroic period Elizabeth I offered her people, the reign of Henry V was also one of the most heroic and glorious period in English history, especially with his "Battle of Agincourt" in which "he defeated a French army three times its own size" that no other King of England could ever achieve in English history (McDowall 53). In English history, King Henry V is recorded as "a remarkable man of vigour and energy who knew what he wanted to do and how to do it, and who achieved his aims with rapidity and efficiency" (Treasure 626). King Henry V was born as a son to Henry of Bolingbroke, who would later be King Henry IV- the first King of the house of Lancaster, and a great-grandson of Edward III of England. First became Prince of Wales, Henry V became the King of England after his father's death in 1413 (Richmond 268). As his great-grandfather Edward III had insisted on French throne for a long time, Henry V also claimed the French throne believing that it was his historical right, as Cook clarifies:

The reign of Henry V (91413-1422) witnessed a level of achievement beyond all contemporary expectations. After his accession, Henry immediately set about reviving the military glorious of his great-grandfather, Edward III. He was fortunate in the timing of his claim to the French throne as France was in turmoil due to the insanity of Charles VI. Henry invaded France in 1415. The campaign began with the successful siege of Harfleur and culminated in the great English victory at Agincourt (St. Crispin's Day, 25 October 1415). It made King Henry a national hero. (1)

As is reflected in the play, Corbet marks that King Henry V's development as a king has much to do with the background and experience he had during his father's reign, during which he usurped throne of Richard II's (Saccio 66). It was through his background and experience that he developed not only in the field of governmental issues as a master of politics but also in kingship as a protector of his people, especially after his struggle with the rebel Owen Glandower when he was Prince of Welsh (Saccio 66). Having showed his mastery of politics, administration and warfare, King Henry V "died probably of dysentery" in 1422 leaving only a son Henry VI to succeed him (Cannon 319). Strikingly enough, one who searches for the real historical background for Shakespeare's play Henry V can easily notice the remarkable similarity between the events in the play and the historical events that took place during the reign of Henry V as history books cover. Therefore, it will be more appropriate to summarise the play briefly.

Supposed to have been written between 1591 and 1592, Shakespeare's King Henry V was first printed in quarto form in 1600 (Irving and Marshall 3). Henry V starts with a scene set at the English court, where the reader meets young king and Archbishop and Bishop of ally when they attempt to persuade him to believe that he has a rightful claim to the throne of France based on the invalidity of Salic law in France. The Archbishop of Canterbury tries to manipulate the King just to prevent the legislation that will take some of the properties of the church away. After King agrees with that, he decides to war with France. Then, the French ambassador arrives to reject King Henry V's claims and brings some tennis balls from the French Dauphin, the son of the French King Charles VI. Having enraged by the insult by the tennis balls, King Henry V tells the ambassador to warn their King that these tennis balls will be the guns he will use for the French. During the preparation for the war, King Henry learns that his three trusted advisors accepted money from France to assassinate him and he sentences them to death for treason. When the war begins, the English army conquers the town of Harfleur easily. Although English army advances, the French side, especially King Charles VI, does not care about this victory of the English. He still thinks that they will win the English army at any rate. For that reason, he sends their herald Montjoy to Henry to tell that if Henry accepts paying ransom and orders his soldiers to withdraw from France so that they do not suffer any harm from the French. Unimpressed by this message, King Henry and his army defeat the French heavily at the Battle of Agincourt. After this victory, King Henry V receives his demands: the throne, Princess Katharine - the daughter of King Charles VI and Queen Isabella. The plays with Princess Katharine's consent to join their lives and their kingdoms in marriage.

ANALYSIS

In the light of all these necessary information, this paper aims to study patriotism in connection with nationalism, imperialism, and the religion in the Elizabethan Age as cultural tenets that help one to delve into British culture as Shakespeare depicts in his historical play Henry V.

The very first striking issue in the play is no doubt the patriotic and nationalistic feeling that Shakespeare arouses in his readers through his protagonist Henry V and Archbishop of Canterbury's speeches throughout the play. As a doctrine, nationalism is defined as "theory of political legitimacy, which requires that ethnic boundaries within a given state should not cut across political ones, and, in particular, that ethnic boundaries within a given state" (Gellner 1). Although patriotism is understood as nationalism, they are quite different from each other.

While nationalism is a doctrine that hold the idea of loyalty and devotion to a nation, patriotism is "an affection that a people feel for their country understood not as native soil, but as a community of free men living together for the common good" (Viroli 57)
Before analysing these issues, it will be helpful to touch upon some background information on the character that Shakespeare uses in his previous play Henry VI, Part I as Prince Hal. Tim Spiekermann, in his essay "The Making of A Politician: Shakespeare's Prince Hal at Work and Play", takes attention to differences in King Henry's behaviour between his very earlier years when he was Prince Hall and his later years as a King which he finds as dots "rather difficult to connect" due to the recklessness and laziness he shows while he was a Prince, and the chivalric and noble deeds as a great warrior and "so a great politician" while he is Henry V (201). As Spiekermann notes, the reader notices the great change Henry V has undergone; he is not an idle now but a resolved and sure of himself as a King who considers the welfare of his nation as Archbishop of Canterbury remarks:

The breath no sooner left his father's body,
But that his wildness, mortifi'd in him,
Seem'd to die too; yea, at that very moment
Consideration, like an angel, came
And whipp'd th' offending Adam out of him,
Leaving his body as a paradise,
T' envelope and contain celestial spirits. (1.5.25-31)

Throughout the play, the reader notices scenes which reveal the national feeling that results from the heroism and patriotism Shakespeare aims to reflect. This is reflected through the glorious background of the English nation in the past and the necessity for self-sacrifice with his protagonist, King Henry V, as is clearly noticed when the King speaks to Archbishop of Canterbury how his kingdom will survive, as follows:

For God doth know how many now in health
Shall drop their blood in approbation
Of what your reverence shall incite us to.
Therefore take heed how you impawn our person,
How you awake our sleeping sword of war:
We charge you, in the name of God, take heed;
For never two such kingdoms did contend
Without much fall of blood; whose guiltless drops
Are everyone a woe, a sore complaint […] (1.2.18-26)

As is clear, Henry talks about the bloodshed that will be sacrificed in the war motivated by nationalism in the Battle of Agincourt. The same depiction of nationalism and patriotism shown through war is noticed in the speech by the Chorus: "Now all the youth of England are on fire, / And silken dalliance in the wardrobe lies: / Now thrive the armourers, and honour's thought / Reigns solely in the breast of every man" (2.1-4). As quotation reads, the focus is on the national unity to keep the honour of English people which is provided by nationalism. King Henry V's effort to arouse the feeling of Englishness among the soldiers considering if they are English, Welsh, Scottish or Irish before the war has also much to do with the nationalism Shakespeare covers.

It's this unifying nationalist feeling that enables the English army to defeat the French army with their small army against the large army of the French. Although the characters are quite strange to each other, they become brothers and fight side by side against their enemy thanks to their shared sense of nationalism, which, after all, results in the heroism they celebrate as English. This is depicted clearly in the scene where Henry V arouses the feeling of nationalism among his soldiers in his long speech, as it reads:

In peace, there's nothing so becomes a man,
As modest stillness, and humility:
But when the blast of war blows in our ears,
Then imitate the action of the tiger:
Stiffen the sinews, conjure up the blood,
Disguise fair nature with hard-favoured rage. (3.1.3-8)

As he reads, King Henry V heartens his soldiers gain their strength 'to become a man', an English by feeling the sense of nationalism and patriotism that makes them men, as he remarks:

Now set the teeth, and stretch the nostril wide,
Hold hard the breath, and bend up every spirit
To his full height! On, on, you noblest English,
Whose blood is fet from fathers of war-proof:
Fathers, that like so many Alexanders,
Have in these parts from morn till even fought,
And sheathed their swords for lack of argument. (3.1.15-21)

Focused on the unity of soldiers for the heroic war, Shakespeare seems to draw his reader's attention to the dawn of British Empire in his own time. Interestingly enough, Shakespeare's choice of captains in the plays as Gower of England, Fluellen of Wales, MacMorris of Ireland, and Jamy of Scotland and his elimination of such traitors as Earl of Cambridge, Lord Scroop and Sir Thomas Grey have much to do with the message he aims to deliver as Calderwood suggests:

"Having excluded three-self-serving parasites, Shakespeare underscores unity by inclusion with the three representatives of England's habitually churlish border nations-the Welsh Fluellen, the Irish Macmorris, and the Scottish Jamy-who, though contentious enough with one another, are united in their desire, as Jamy puts it, to "de gud service" against the French" (Metadrama in Shakespeare's Henriad. (144)

Except for nationalism and patriotism, King Henry V also covers the topic imperialism throughout the book. Imperialism is defined, in its most general sense, as "the formation of an empire, and, as such, has been an aspect of all periods of history in which one nation has extended its domination over one or several neighbouring nations" (Aschcroft et al. 111). For Edward Said, it is defined in its concise meaning as "the practice, theory, and the attitudes of a dominating metropolitan centre ruling a distant territory" (Culture and Imperialism 5). Shakespeare reflects Imperialism in his play through his character MacMorris and main event in the plot, with his claim on the French throne.

Although Macmorris fought in the war with the English, Shakespeare's treatment of him seems to imply an antagonism between England and the Ireland even in the Elizabethan age. His answer to Fluellen: "Of my nation! What ish my nation? Ish / a villain, and a bastard, and a knave, and a rascal- / What ish my nation? Who talks of my nation?" (3.2.119-121) in the scene where Fluellen tells MacMorris that "there is not many of your nation-" seems to highlight a bitter criticism addressed to British cultural imperialism resulted from the English colonialization of Ireland (3.2.118). Brian Carroll notes in his essay "Appearances and Disappearances: Henry V's Shimmering Irishman in the Project to Make an England" that MacMorris's antagonism and assimilation into English culture is the representative of the Irish as was the case with the Irish historical figure O'Neil[1] as he states: O'Neill, like MacMorris, could have rightly asked 'what ish my nation?' toggling, as he did between Irishness and his adopted Englishness, between otherness and sameness" (13). Obviously, British imperialism depicted in the play is noticed in the very beginning of the play with Henry V's claim to the French throne. For Matthew Woodcock, the imperialism in Henry V is the result of patriotism and nationalism reflected through war. Basing his claim on the Salic Law "No woman shall succeed in Salic land" (1.2.39), he wages a war believing that the inheritance should have come down through his great-grandfather Edward III, not through Isabella, Edward III's wife. It is this claim that starts the idea of merciless English invasion of France:

Now are we well resolved, and by God's help
And yours, the noble sinews of our power,
France being ours, we'll bend it to our awe,
Or break it all to pieces. Or there we'll sit,
Ruling in large and ample empery
O'er France and all her almost kingly dukedoms
Or lay these bones in an unworthy urn […] (1.2.22-29)

Another historical reference in the play is related to Scotland. During the preparing for the war, Bishop of Elly stresses the importance of securing the homeland, especially the border with Scotland by uttering that "But there's a saying very old and true- / "If that you will France win, / Then with Scotland first begin:" (1.2. 176-178). In the play, Scotland is represented as an enemy waiting in ambush to wage a war the moment England is weak as is best put:

For once the eagle England being in prey,
To her unguarded nest the weasel Scot
Comes sneaking, and so sucks her princely eggs,
Playing the mouse in absence of the cat,
To 'tame and havoc more than she can eat. (1.2.169-173)

Another point Shakespeare emphasises throughout his play is the Christian religion. Along with nationalism and patriotism, King Henry V's Christian piety is also what defines him.

[1] Hugh O'Neil Earl of Tyrone was an Irish man who resisted the English authority in Ireland (Carroll 13).

While Bishop Ely calls him as: "a true lover of the holy Church" (1.1.22-23), the chorus refers him as "the mirror of all Christian kings, / With winged heels, as English Mercuries" (1.2.6-7). As a King who is devoted to Christianity, King Henry V is particularly seen in the scene where his brother Gloucester fears that the French army can come in a short time, his utterance as their fate will be determined by God shows his deep-seated Christian belief: "We are in God's hand, brother, not in theirs..." (3.6.167). Last but not least, Henry V's fear of God due to his father's usurpation of King Richard I's throne is what adds more to his concern for religion as a King. Not to be punished by God with defeat in the battle "Not to-day, O Lord, / O not to-day, think not upon the fault / My father made in compassing the crown!" (4.1.287-290), he prays to god by repenting for his father's sin:

Five hundred poor I have in yearly pay,
Who twice a day their withered hands hold up
Toward heaven, to pardon blood: and I have built
Two chantries, where the sad and solemn priests
Sing still for Richard's soul. More will I do: […] (4.1.294-298)

CONCLUSION

All in all, literature proves itself once again with its service as a social document by revealing the history behind it. Fed on the history before and after himself, Shakespeare presents his reader the social, historical and cultural condition of the English during the reign of King Henry V by merging real history with of England with a fictional setting Henry V. Although the history in the book refers to earlier time before Shakespeare, the atmosphere in the play shows his own glorious period under the reign of Elizabeth I. Thematising such cultural topics as nationalism, imperialism and religion, Shakespeare shed light on the British culture on the whole leading his reader to question what Englishness is. With his characterisation of the King Henry V, Shakespeare also shows his reader such qualities a King should possess as determinism, self-assurance, cleverness and strong faith in God. He depicts the King in such a nationalist way that (1) he arouses the feeling of patriotism within his people, and (2) delves into the heart of heroism as a concept in English nation to highlight the significance of national spirit for the development of the state for generations.

Bibliography

Albert, Edward. *History of English Literature*. Harrap, 1984.

Calderwood, James L. *Metadrama in Shakespeare's Henriad: Richard II to Henry V*. University of California, 1979.

Carroll, Brian. "Appearances and Disappearances: Henry V's Shimmering Irishman in the Project to Make an England." *Journal of the Wooden O Symposium*, vol. 9, 2009, pp. 11-32.

Carter, Ronald, and John McRae. *The Routledge History of Literature in English: Britain and Ireland*. Routledge, 2010.

Cook, David R. *Lancastrians and Yorkists: The Wars of the Roses*. Routledge, 2016.

Gellner, Ernest. *Nations and Nationalism*. Blackwell, 1983.

"Holden, Anthony. *William Shakespeare: His Life and Work*. Little, Brown & Co., 1999.

Kasten, David Scott and Marina Kastan. *William Shakespeare*. Sterling Publishing, 2008.

Long, William J. *English Literature: Its History and Its Significance*. Ginn and Company, 1937.

McDowall, David. *An Illustrated History of Britain*. Pearson Education Limited, 2013.

Ousby, Ian. *The Cambridge Guide to Literature in English*. Cambridge UP, 2003.

Ray, Mohit Kumar. *The Atlantic Companion to Literature in English*. Atlantic Publishers & Distributors, 2007.

Richmond, Hugh Macrae. "Lancaster, House of King Henry VI". *Shakespeare's Theatre: A Dictionary of His Stage Context*. 2nd. ed., 2004.

Said, Edward. *Culture and Imperialism*. Vintage Books, 1994.

Saccio, Peter. *Shakespeare's English King's: History, Chronicle, and Drama*. Oxford UP, 1977.

Shakespeare, William. Introduction. *The Henry Irving Shakespeare: The Works of William Shakespeare*, by Irving, and Marshall. 1st ed., vol. 4, Blackie, 1888, pp. 3-7.

Shakespeare, William, and John Dover Wilson. Henry V: *The Cambridge Dover Wilson Shakespeare*. Vol. 10, Cambridge University Press, 2008.

Spiekerman, Tim. "The Making of A Politician: Shakespeare's Prince Hal at Work and Play." *Perspectives on Political Science*, vol. 41, no. 4, 2012, pp. 201–206., Taylor & Francis Online, doi:10.1080/10457097.2012.713264.

Viroli, Maurizio. *For Love of Country: An Essay on Patriotism and Nationalism*. Clarendon Press, 2003.

Woodcock, Matthew. *Shakespeare: Henry V*. Palgrave Macmillan, 2008.

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

AN ANALYTICAL STUDY ON THE ARCHITECTURAL AND CULTURAL HERITAGE OF SHALBAN VIHARA: AN ARCHAEOLOGICAL LANDMARK OF BANGLADESH

Mahinul Haque
Department of Architecture, Shahjalal University of Science & Technology

Sadiya Afrin Mazumder
Department of Architecture, Shahjalal University of Science & Technology

Associate Professor Kawshik Saha
Department of Architecture, Shahjalal University of Science & Technology

ABSTRACT
Shalban Vihara is one of the most prominent archaeological sites and popular tourist attractions located near the Lalmai Hills in Mainamati, Cumilla, Bangladesh, which is a significant example of Vajrayana Buddhist style of Architecture developed in the eastern part of the Indian subcontinent during the 7th-8th century. Shalban Vihara was constructed as a Buddhist monastery and learning center in the ancient city of Devaparvata (modern day Mainamati) around 800 A.D by King Bhavadeva of the Deva dynasty, who reigned over the ancient Samatata Janapada. Shalban Vihara served as a major religious and political centre as the cradle of Vajrayana Tantric Buddhism, and became the lighthouse of education, learning and intellectual activity, transforming the cultural landscape of the surrounding region. Architectural and Cultural heritage of Shalban Vihara is quite dynamic, as the livelihood of the local people depends on it, as well as the tourists and pilgrims who visit it. This study, employing exploratory investigation with the support of existing literary information and evidence on the architectural heritage of Shalban Vihara and Mainamati, was conducted to determine the influence of Buddhism on its architectural style and characteristics. A series of field surveys and interviews with relevant individuals and critical reviews and descriptive analysis of the collected information was used as the research method, along with comparative analysis of the data with some other case studies. This study will help to explore the in-depth legacy of the architectural and cultural heritage of Shalban Vihara and create a holistic and comprehensive framework for conservation which integrates archaeological monuments, with such a framework that can be obtained by understanding the traditional architectural design vocabulary which shaped the cultural fabric and image of the surrounding area.
Keywords: Shalban Vihara, Buddhist Architecture, archaeological sites, Architectural heritage, Cultural heritage, Mainamati, Cumilla

INTRODUCTION
Mainamati, located in Cumilla district, is the home of one of the most important archaeological sites in Bangladesh [1]. It has a uniquely rich heritage as an ancient Buddhist city of archaeological excellence. The ancient city was called ‘Devaparvata’ during the 8th-12th century when it was the capital of the ancient Kingdom of Samatata (i.e Samatata Janapada) under the consecutive reigns of the Deva and Chandra dynasty in South-East Bengal [2][3]. It was the cradle of Vajrayana Buddhism at that time and served as a lighthouse of education, learning and intellectual activity in the surrounding region.

About 50 scattered remains of ancient monuments from the Samatata period are discovered throughout the Mainamati area. Among these, Shalban Vihara (originally known as Sri Bhavadeva Mahavihara) is the most prominent and significant archaeological landmark [1][4]. It is located in Kotbari, Mainamati, Cumilla, which is an eastern district of Bangladesh; right next to the Dhaka-Chittagong highway and only 13 kilometers away from Cumilla City. The location of Shalban Vihara is situated downhill to the Mainamati-Lalmai hill system, where the slope of the hill ends and merges with the flat plane [5]. The Shalban Forest lies in the west, south and south-east, and Comilla University campus is in the far south. Other major structures around the Vihara include Nobo Shalban Vihara Temple, Comilla Cadet College, Teacher's Training College and Bangladesh Academy of Rural Development campus etc.

Fig-1: Satellite Image (source- authors) **Fig-2:** Shalban Vihara (source- Md. Raihanul Hai)

Shalban Vihara is one of the most significant and iconic Buddhist Viharas of Bangladesh, with a central shrine at the center, and about 100 cells for monks at the periphery [4][6]. Its architecture resembles the Vajrayana Buddhist architectural style of the Indian subcontinent and South-East Asia. Excavations have been continued since 1955 and valuable artifacts and relics such as copper plates, gold and silver coins, and more than 150 bronze statues, stone sculptures and terracotta plaques have been found, representing its past glorious days [2][7][8]. So it is quite important to properly preserve this ancient architectural and cultural heritage in order to ensure the survival of its legacy. Thousands of national and international tourists visit this area, as it is one of the most popular tourist destinations in the country. A lot of adherents of Vajrayana Tantric Buddhism also visit Shalban Vihara and its surrounding temples, ruins and shrines each year, because of its relevance as a site for pilgrimage.
This research is an initiative to study in-depth and analyze the architectural features and cultural legacy of Shalban Vihara, to preserve its heritage value; and determine the influence of Buddhist concepts and philosophy in its architectural style.

METHODS

The key aim of the study is to study and analyze Shalban Vihara and its architectural characteristics as a part of understanding and documenting the architectural heritage. The major steps of this research are analyzing the architectural features and understanding the origin of the architectural and cultural heritage of the Shalban Vihara along with its context, concept, and philosophy, and analyzing and proposing proper conservation policy by integrating the architectural and archeological research.

A qualitative method was preferred for this study. Literature review and field survey were the major part of this method. The primary data were collected by questionnaire survey. Considering the basic aspects of the research, the authors visited the site area, organized a physical survey and conducted interviews with the local people to collect information about the site and its surroundings. For proper documentation and better understanding, the authors prepared an AutoCAD drawing and a physical model of the existing ruins of Shalban Vihara.

FINDINGS AND DISCUSSION

1. Shalban Vihara: An Archaeological Landmark of Mainamati

Shalban Vihara, the crown jewel of Mainamati, is one of the best-known Buddhist Viharas in the Indian Subcontinent and is one of the most important archaeological sites in Bangladesh [9]. At the end of the 8th Century, King Sri Bhavadeva of the Deva dynasty constructed the “Shalban Vihara” as a monastery complex in this place [2][3]. Originally, the monastery was called Sri Bhavadeva Mahavihara after the king, but today the Shalban name comes from the Shalban forest adjacent to the site [2]. This was once a self-contained Buddhist monastery where monks lived, studied & prayed. Students from various places around Samatata and nearby kingdoms in Bengal, Tibet and the rest of India came here for their meditation and religious learning. During their study period, the students were accommodated in the surrounding cells i.e dormitory around the temple, like Somapura Mahavihara [10].

Shalban Vihara is also surrounded by numerous other archaeological sites, which are reminiscent of the ancient city of Devaparvata. These structures have been identified on the Lalmai-Mainamati hills, an area of elevated land 18 km long, and 4-5 km wide, representing the long lost city of Devaparvata, a major religious and political center without parallel in the Indian subcontinent. Archaeological evidence suggests that Buddhism was probably spread to South-East Asia from this very region of Bengal along with Northern India and Tibet [11].

Fig-3: Bird's eye view of Shalban Vihara (source- Ahmad Fahimul Absar)

Major archaeological sites in Mainamati around Shalban Vihara include Rupban Mura, Ananda Vihara, Bhoj Vihara, Charpatra Mura, Lotikot Vihara, Itakhola Mura, Kotila Mura, Queen Mainamati's Palace, and Mainamati Mound etc [12].

2. Historical Legacy and Religious Significance of Shalban Vihara

The Vihara's central shrine with its multi-angular, recessed corners and terracotta panel decorations is one of the finest examples of the Bengali Buddhist architecture of Vajrayana style. The Paharpur monastery which was built by the Palas about half a century later is identical with the Shalban Vihara, except that the central shrine of the former went up into terraces and the lower basement wall was decorated with 63 stone sculptures [10][13]. This highly developed Vajrayana style of the architectural design of Samatata greatly influenced the Buddhist architecture of South-East Asian countries like Burma (Ananda Temple), Indonesia (Kalasan Temple) and Cambodia (Angkor Wat Monastery Complex). Thus, the legacy of Shalban Vihara lived on and spread to South-East Asia.

To understand the fullest significance of Shalban Vihara and other archaeological sites of Mainamati, it is mandatory to understand their connection with Buddhism, and how this religious faith shaped the social and political order, as well as the belief system of this region. Buddhism originated in ancient India sometime between the 6th and 4th centuries BCE, from where it spread through much of Asia, whereafter it declined in India during the Middle Ages [14]. Three branches of Buddhism exist: "Theravada" (Pali: "The School of the Elders"), "Mahayana" (Sanskrit: "The Great Vehicle"), and "Vajrayana" or "Tantric Buddhism" [15]. Through excavations of the archaeological ruins in Mainamati, it can be concluded that this region was once a center of Buddhist art, culture and architecture; and Buddhism influenced every step of life for the people of ancient Samatata.

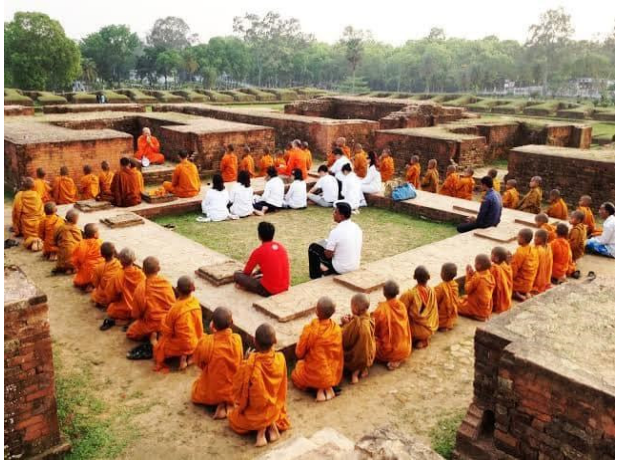

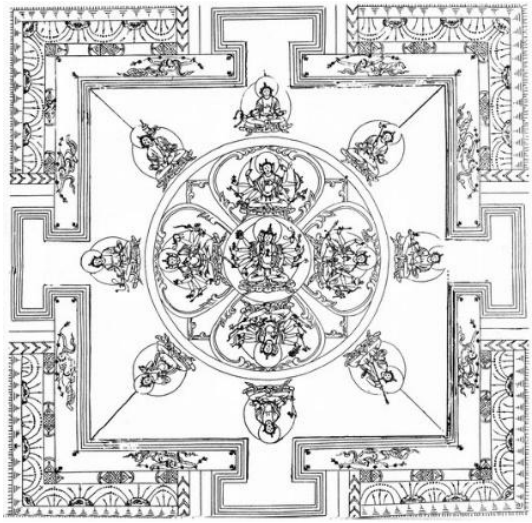
Fig-4, 5: Ruins of Shalban Vihara (source- authors)

3. Architectural Analysis of Shalban Vihara

The architecture of Shalban Vihara is greatly influenced by the concepts and philosophy of Vajrayana Buddhism, such as Pancha Mandala, Vastu Shastra and Char Aryasattva etc. During the 8th to 9th century, Shalban Vihara and the city of Devaparvata transformed into a cradle of Vajrayana style of art and architecture [2].

3.1 Concept of Pancha Mandala

The pancha buddha mandalas are representations of the 5 qualities of the Adi-Buddha or "first Buddha". The 5 Wisdom Buddhas are a development of the Buddhist Tantras, and are aspects of the dharmakaya "dharma-body", which embodies the principle of enlightenment in Buddhism; and also influenced the basis of the original forms, patterns and styles of Buddhist architecture in Bengal, Indian subcontinent and South-East Asia [16].

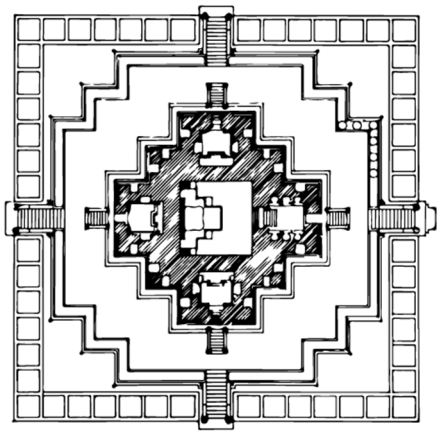
Generally, the stupa where Buddha resides in, is at the Center. The 4 mandalas at 4 sides and added ambulatory space around the mandalas.

Fig-6: Image of Pancha mandala (source- internet)

The five mandalas represent:
1. East: Akshobhya (wisdom)
2. West: Amitabha (compassion)
3. North: Amoghasiddhi (beauty)
4. South: Ratnasambhava (spiritual riches)
5. Center: Vairocana (meditator/principal Deity)

3.2 Basic Characteristics of Vajrayana Buddhist Architecture

Vajrayana or Tantric Buddhism is the third and last developed branch of Buddhism. It was greatly influenced by the tantra and mantra practices of Tantric Hinduism [16]. This branch of Buddhism was the most common in Samatata; as the Deva and Chandra Kings practiced and actively patronized Vajrayana Buddhism [2]. It introduced and developed the Buddhist architectural style in Bengal, as evident from the architecture of Viharas and Muras of Mainamati and other archaeological sites.

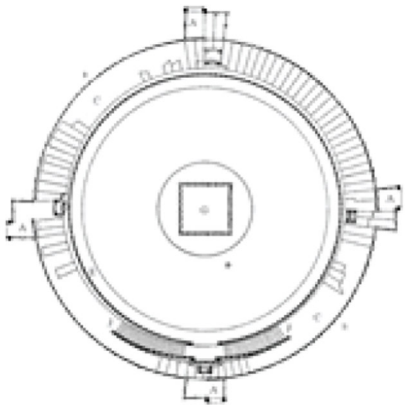

Fig-7: Plan of Singhasari Temple (source- internet)
Fig-8: Plan of Sanchi Stupa (source- internet)

The general characteristic of the architecture of the Mainamati region is that it was heavily influenced by the Buddhist philosophical concept of Pancha Mandala [14]. Buddha idol at the center of the Stupa, and a pradakshina path i.e the ambulatory path around the Buddha idol offered both functional, religious and aesthetic appeal. Geometric order including form and cruciform shape structures provided enclosure and the feeling of purity for the monks and students simultaneously. The basic characteristic as follows:

- Axis:
Strong axial development of forms, and approach.

- Geometry:
Pure shape forms (square and cruciform) to provide the enclosure and aesthetical sense of purity

- Symmetricity:
A symmetric approach of planning for simplistic monastery order

- Centralized Plan:
The main shrine at the center, and surrounding cells for monks at the periphery and the interior courtyard all indicating a bold centralized organization of planning

3.3 Key Architectural Features of Shalban Vihara

The Shalban Vihara is one of the most prominent examples of Vajrayana style of Buddhist architecture. It has all the characteristics and features of Buddhist influence from the Samatata period. The features can be enlisted as:

- Shalban Vihara consists of a 550'x550' Pure Square form, maintaining the bold geometric feature of Vajrayana style of architecture. The square form also serves its purpose as an enclosure, to protect its interior and inhabitants from outside invasion. The outer wall is 16' thick, which contains the living cells for the monks [2][4].
- The monastery is approached from the north by a 174' long and 3.5' wide brick-paved pathway.
- There is an entrance hall (measuring 32'x23') from where a flight of steps leads to the inside of the monastery courtyard. The entrance hall is flanked on both sides by two guard rooms followed by the monastic cells [2].
- The boundary walls of the monastery which also serve as the back wall of the monastic cells are still 6' high and 16.5' thick.

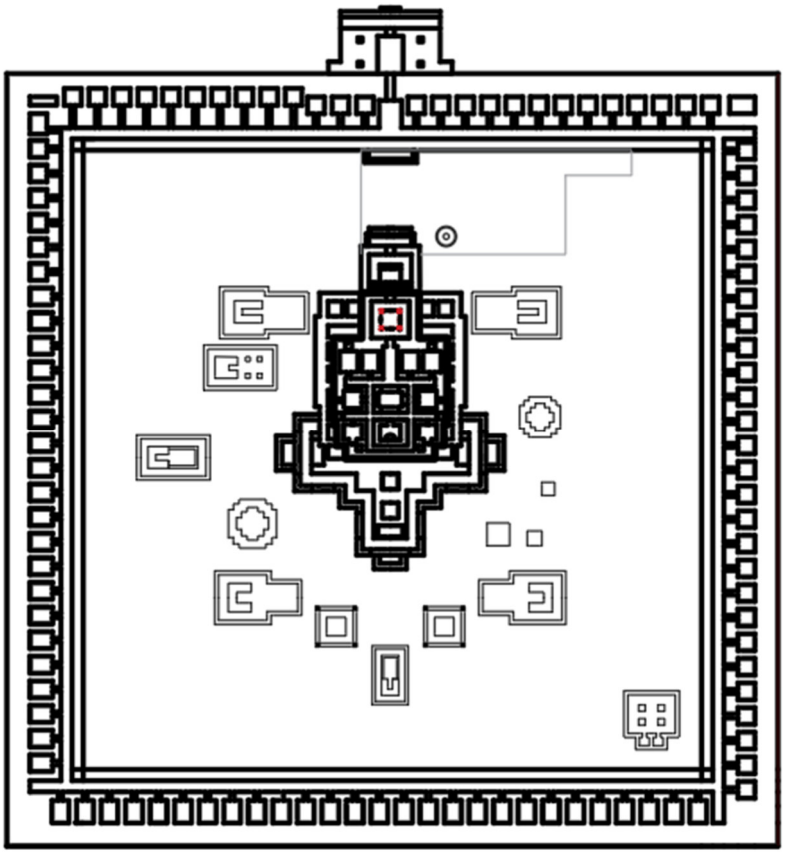

Fig-9: Architectural Plan of Shalban Vihara (source- authors)

- The cells were separated from each other by 5.5’ thick walls, provided with 3.5’ wide door passages which opened to a 8.5’ verandah. Wooden doors secured on iron hinges were provided.
- The cells are almost uniform in size, each measuring 12’x12’ on an average, with the exception of a few rectangular cells, the largest of which measures 16.5’x10’ [2].
- The square form surrounds a Courtyard, which serves as the court of activity and platform for interaction.
- Historic North Entry, following the Vastu Shastra concept that entry should be from the north.
- Oblong Shaped Shrine at the Center, an ensemble of a Centralized Plan system. A Bodhisattva Buddha idol used to be placed at the very core center of the temple [1][3][4].

Fig-10: Physical model of Shalban Vihara, reconstructed as part of B.Arch thesis project of Mahinul Haque (Image source- authors)

- Symmetric Approach maintained in overall planning of the Vihara complex.
- Strong axial development in respect to the pure form and geometry of the Vihara, inspired by the concept of Pancha Mandala.
- Existence of a Pradakshina Path around the Buddha idol and the central shrine.
- Existence of a few smaller Stupa and temples in the enclosed courtyard compound of the Vihara complex.,

3.4 Reconstruction Phases of Shalban Vihara

It is believed there were more than a few major reconstruction phases in the Vihara complex; and evidence of four major construction phases are found through excavation [2][3]. The basic findings of each phase have been discussed as such:

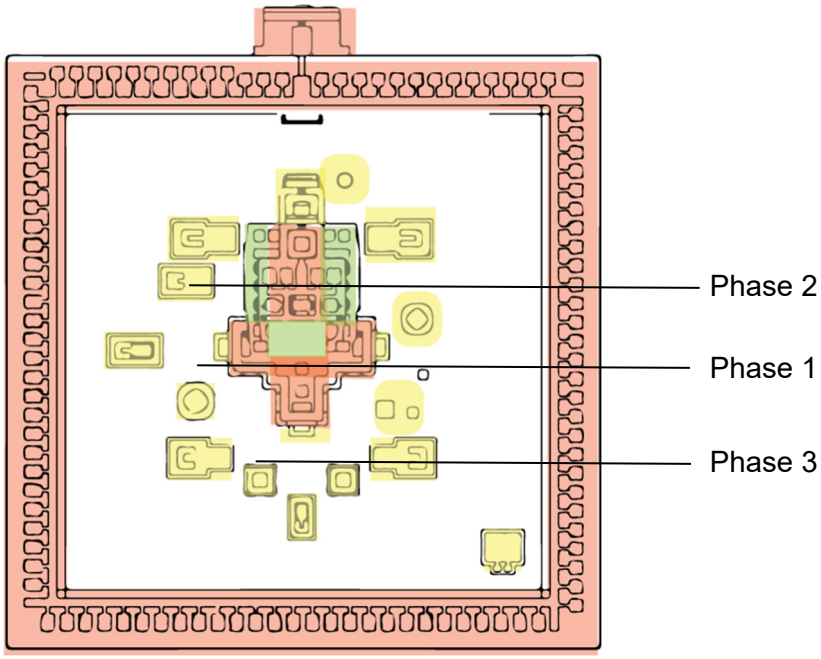

Fig-11: Reconstruction Phases of Shalban Vihara (source- authors)

Phase 01: Early Deva Period
- Cruciform shaped temple at the center of the courtyard
- 170' each arm and four cells, and 16' thick outer wall of the exterior, serving as enclosure
- Northern entry, brick pave; and 7' Pradakshina Path around the main shrine

Phase 02: Later Deva Period
- Shape changes to oblong to accommodate more spaces for increased number of people
- Addition of 30 sq ft pillared hall in the center, and a prayer chamber to the south
- Floor height and door height increased

Phase 03: Early Chandra Period
- Oblong size reduced; and a new entrance hall added in the north
- Wooden door in niche
- Additional stupas constructed around the central shrine

Phase 04: Later Chandra Period
- No traces were found because of the wooden structure, which has been completely obliterated
- Generally believed that there was an upper floor constructed of woods above the cells for accommodating growing numbers of monks

4. Conservation Policy of Shalban Vihara

Shalban Vihara along with the archaeological sites around Mainamati are conserved in Preservation and partial restoration method. Excavation is still going on in some of these structures. And some are going through a partial restoration process. The procedure of conservation work includes:

- Survey of the structure and its surroundings to learn about the existing condition.
- Plan restoration with minimum intervention to the actual project or site.
- Implementation under experienced supervision.
- Record work for future references.

Put in place regular maintenance procedures after the conservation work is completed.

The most important basic guideline for conserving an archaeological site according to ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) is: it must maintain a 100m radius of buffer zone around it, where construction of any structure is strictly prohibited [17]. This ensures the better preservation and genuine integrity of the archaeological site, as it tends to be vulnerable (Fig-12).

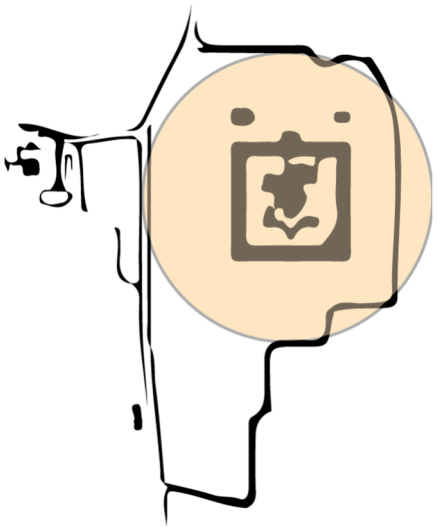

Fig-12: 100m radius around the Vihara (source- authors)

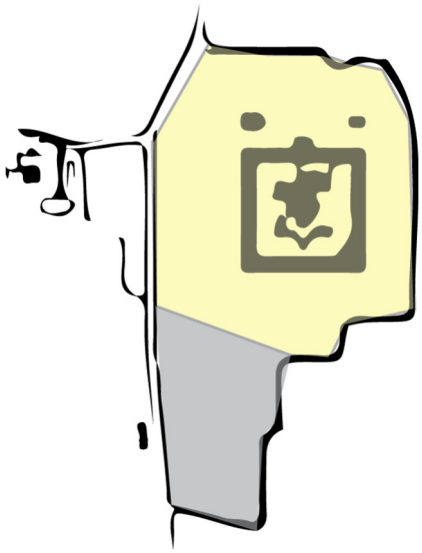

Fig-13: Excavation zone (source- authors)

5. Existing Condition of the Shalban Vihara

5.1 Excavation Condition

Excavation work is still undergoing as of the moment inside the Vihara boundary wall; and remains of a well and a hard surface has been discovered recently in 2017 near the entryway of the Central Shrine. An area has been marked and identified in and around the Vihara as an Excavation zone; which complements the law of 100m radius buffer zone around the archaeological monument (Fig-13). Excavation had been conducted in this area in the past, and further excavation may proceed in any part at any time in the future. Almost 70% of the total land area is under this excavation zone in the site. So no major intervention is allowed in this specific area.

5.2 Present Condition

Shalban Vihara is located right in the junction point where the slope of Lalmai hill transitions into the flat low land. Waterlogging is caused outside the southern portion of the Vihara wall, as the place is at a lower elevation than the rest of the site. So, this low elevated land temporarily turns into a swamp or pond because of logged water during the rainy season, and the water causes harmful effects such as erosion, decolorization and decay on the brick material of the Vihara's exterior wall. The lack of a proper drainage system along with a water reservoir is noted.

The excavation process is indirectly causing harm to the brick structure of the exterior and interior wall of the Vihara. The restoration technique adopted by the Dept. of Archaeology has systematically recreated some portions of the original structures of the ruins over the excavated layer of bricks over the years. But because low-grade materials such as brick, stone and plaster have been used in the restoration process, it has created a sharp contrast. The original portion is still as it was thousands of years ago, whereas the newer portion of the restored structures quickly falling into decay and is generally more prone to erosion.

Fig-14: Bird's eye view of Shalban Vihara (source- Ahmad Fahimul Absar)

The historic north entry is closed; and instead, the entry is installed in the south-western side of the area, which has a ticket booth adjacent to the entry gate. There is a lack of proper supervision and maintenance policy has been observed. Unplanned and unauthorized shops located on the edge of Shalban forest are imposing harmful impacts on the forest as well. There is also a lack of facilities for tourist accommodation. In recent times, a few unplanned and unauthorized residential buildings were constructed right next to the boundary wall of the Vihara, ignoring conservation rules.

5.3 Tourism Condition

Shalban Vihara is already a popular tourist destination in the country. Each year, thousands of tourists from both home and abroad visit the heritage site. For example, almost every school from neighboring areas brings the students for a study tour each year. General people also visit the site even though they do not know or understand the proper significance of the Vihara. Adherent Buddhist followers also visit this site for religious purposes, as it was originally a Buddhist sanctuary and the archaeological museum which is located right next to the Vihara contains sacred relics and items such as Buddha idols and other antiquities. The newly constructed Nobo Shalban Vihara Temple (constructed in 2012) which is located on the west side of the Vihara, also attracts tourists including Buddhist pilgrims from around the world.

In our survey, we have found the average percentage of the tourist population, as such: General Public (common people) 55%, Students 25%, Researchers 10%, and Pilgrims 10%. Also, the percentage of national tourists is 85%, while 15% of tourists are from abroad, including Buddhist pilgrims from Thailand, Tibet and the rest of South-East Asia.

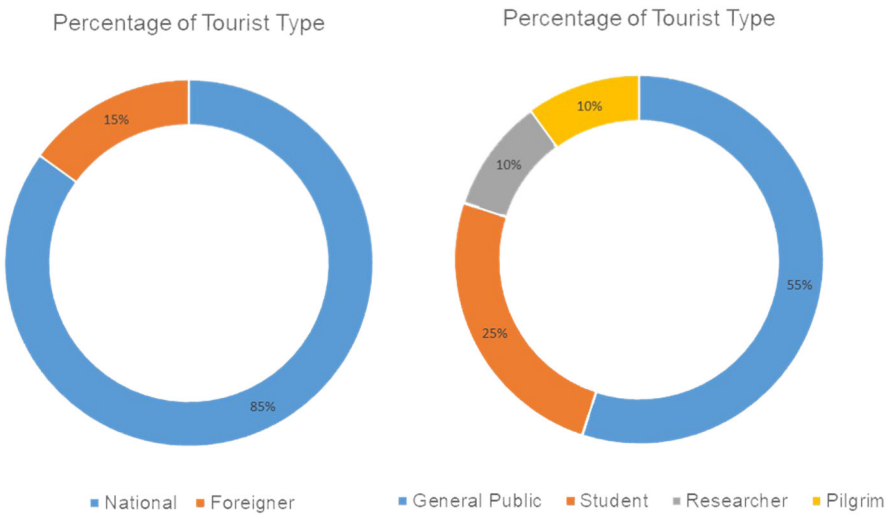

Fig-15: Percentage of Tourist Type (source- authors)

There is barely any facility available for tourist accommodation nearby the site. It has been also noticed that there is a lack of affordable good restaurants, authorized food courts, and souvenir shops for tourists. Also, given the historical significance, archaeological relevance, and architectural importance, the site has enough resources to be recognized as a UNESCO World Heritage site. But due to the lack of proper planning, it has not happened yet.

6. Cultural Heritage and Impact of Shalban Vihara

Shalban Vihara is one of the most significant Buddhist cultural heritage sites of Bangladesh. The Vihara complex, adjacent archaeological museum, nearby Buddhist temples, shrines and ruins together created a unique cultural landscape and cultural image in the Mainamati region, which is quite different from the surrounding cultural fabric and image of the local people, as most of them are either Muslim or Hindu. For this very reason, the area provides a unique scope of exploration and discovery, as well as understanding history, heritage and culture.

Fig-16: the Festival of Sky Lanterns being celebrated in Shalban Vihara, illustrated by Mohona Das Orthi (Image source- authors)

Since this heritage complex is also a pilgrimage site for the adherents of Vajrayana sect of Buddhism, each year the numerous Buddhist festivals are celebrated by the Buddhist monks, students along with the general tourists. Buddhist traditions and rituals are observed and celebrated by the individual followers of Buddhism, especially the monks and students of Nobo Shalban Vihara Temple complex. Local people of different faiths also participate in the festivals with fascination and wonder. Every year, Fanush Utsab i.e the "Festival of Sky Lantern" is celebrated by the Buddhist monks and local people in and around Shalban Vihara, during the Buddha Purnima festival.

CONCLUSION

In our study, we wanted to examine and analyze the architectural features and style as well as cultural legacy of Shalban Vihara; to identify its architectural origin and preserve the historically significant archaeological heritage. Hence we studied, analyzed and documented the architectural features of the Vihara and recreated it digitally with 2D drawing and 3D modeling, along with a physical in-scale model. Through our study we could shed some light on the architectural style of the Vihara, which was influenced by the concepts and philosophy of Vajrayana Buddhism. This study will also create scope and opportunity for the future researchers to expand upon the documentation and investigate further research; and enable the government and policy makers to take necessary steps for the proper preservation of the timeless archaeological monument of Bangladesh.

REFERENCE

[1] M Harunur Rashid (2012), "Shalvan Vihara", in Sirajul Islam and Ahmed A. Jamal (ed.), Banglapedia: National Encyclopedia of Bangladesh (Second ed.), Asiatic Society of Bangladesh

[2] Dr. A. K. M. Shamsul Alam (1976); "Mainamati"; excerpts from Archaeological Sites and Antiquities of Mainamati

[3] A.B.M. Husain; M Harunur Rashid (1997), Mainamati-Devaparvata: A Survey of Historical Monuments and Sites in Bangladesh, SHMSB 001, Asiatic Society of Bangladesh

[4] Susan L. Huntington (1984). The "Pâala-Sena" Schools of Sculpture. Brill. pp. 164–165. ISBN 90-04-06856-2.

[5] Dr. Muntazir Mamun; "Mainamatir Itikotha"

[6] Kunal Chakrabarti; Shubhra Chakrabarti (2013). Historical Dictionary of the Bengalis. Scarecrow. pp. 285–286. ISBN 978-0-8108-8024-5.

[7] "The Lalmai-Mainamati Group of monuments". UNESCO. Retrieved 13 April 2014.

[8] B. M Morrigon (1977); Lalmai- A Cultural Center of Early Bengal, New York.

[9] "Department of Archaeology-Government of the People's Republic of Bangladesh - প্রত্নতত্ত্ব অধিদপ্তর-গণপ্রজাতন্ত্রী □াংলাদেশ সরকার". Retrieved 12 April 2020.

[10] Sukumar Dutt (1988) [First published 1962]. Buddhist Monks and Monasteries of India: Their History and Their Contribution to Indian Culture. Delhi: Motilal Banarsidass. ISBN 978-81-208-0498-2.

[11] Tai Thu, Nguyen (2008). The History of Buddhism in Vietnam. Washington DC: The Council for Research in Values and Philosophy. pp. 2–9. ISBN 978-1-56518-098-7.

[12] Amit Jha (2015), Viharas in Early Medieval Eastern India. ISBN 9781329175372.

[13] Chowdhury, AM (2012). "Somapura Mahavihara". In Islam, Sirajul; Jamal, Ahmed A. (eds.). Banglapedia: National Encyclopedia of Bangladesh (Second ed.). Asiatic Society of Bangladesh.

[14] Heirman, Ann; Bumbacher, Stephan Peter (editors). The Spread of Buddhism, Brill,

[15] Kōgen Mizuno; Gaynor Sekimori (1996). Essentials of Buddhism: basic terminology and concepts of Buddhist philosophy and practice. Kōsei. pp. 28–29. ISBN 978-4-333-01683-9.

[16] White, David Gordon, ed. (2000). Tantra in Practice. Princeton University Press. p. 21. ISBN 978-0-691-05779-8.

[17] ICOMOS Charters and Other Doctrinal Texts. Retrieved 4 March 2018.

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

FROM PAST TO FUTURE: SUSTAINABLE ASPECT OF HAND KNITTING

Prof. Dr. Alenka Pavko-Čuden
University of Ljubljana, Faculty of Natural Sciences and Engineering, Department of Textiles, Graphic Arts and Design
ORCID: 0000-0002-9225-5128

Abstract
Knitting is a traditional textile technique that has been important both historically and in the present. Similar to other textile techniques, it has developed into a diversified industry that includes the production of knitted fabrics, knitwear, hosiery, and fashion accessories. At the same time, modern knitting has become a hobby and an artisan activity that spans a variety of work and free time settings. Knitting patterns found in historical records or cultural heritage continue to inspire designer collections as well as other industrially produced knitted items. Until recently, knitting was considered a mundane, unchanging household chore and the occupation of elderly women who generally made unattractive items. Today, knitting is practiced by the urban population of all classes. Hand knitting as a leisure activity is gaining popularity and is becoming more common among young people. The advantage of hand knitting is its flexibility as it can be practiced almost anywhere. There are many positive effects of hand knitting such as encouraging creativity and innovation, knitting and socializing in groups, medical and therapeutic effects, and social and global connections. Surveys show that the popularity of hand knitting and many other textile hobby techniques has been brought back to life in recent years. The re-popularity these hobbies is attributed to their stress-relieving potential. The repetitive hand actions during knitting can induce relaxation similar to meditation, yoga, and other relaxation techniques. Hand knitting brings back the meaning of individuality and self-sufficiency in relation to DIY, which had a renaissance during the Covid 19 pandemic and lockdown in the form of old-new concepts of DIY, upcycling, repairing and altering. It's also made its way into high fashion. Again.
Keywords: hand knitting, sustainability, fashion, textile tradition, DIY

1. INTRODUCTION

Textile fabrics can be made directly from fibrous webs of fibres by bonding, fusing, or interlocking to form nonwovens and felts, but their physical properties limit their potential end uses. On the other hand, there are three main principles of mechanically converting yarns into textile fabrics: interweaving (i.e., weaving), intertwining (i.e., braiding and knotting), and interloping (i.e., knitting, crocheting). They have evolved from hand techniques to processing using simple frames to complex manufacturing processes on automated and robotic machines. The unique ability of knitting, which has been used for centuries, is to produce shaped and form-fitting (Spencer, 2001) as well as seamless items.

Knitting is a traditional textile technique that has been vital in both in the past and in the present. It has been part of daily life for centuries and makes an important contribution to society and the economy. Similar to other textile techniques, it has developed into a ramified industry that includes the production of continuous fabrics, knitwear, hosiery, fashion accessories, interior decoration and technical knits. At the same time, hand knitting has once again become a valued hobby and craft activity that spans a variety of work and free time settings. Knitting patterns found in historical records or cultural heritage continue to inspire designer collections and other industrially produced knitted items.

This article reviews and discusses the forms and effects of hand knitting in the past and present. It highlights the popularity of hand knitting in different aspects of modern everyday life and demonstrates its importance in the context of sustainability and well-being.

2. HAND KNITTING IN THE PAST

Historical experts disagree on when and where humans first learned to bend yarn into loops and bind it into fabric. Knitting was probably first used in the Mediterranean and Asia. It is believed to have evolved from the experience of knotting and Coptic knitting, also known as "nalbinding". This involves upside down interlooping with a one-eyed needle that resembles a sewing needle and contains a short piece of yarn (Modig, 1988; Spencer, 2001; Johnson, 2014).

Unlike "nalbinding", true knitting involves the formation of stitches that are loops whose legs do not cross. Each stitch appears as a "V" shape on one side of the fabric. While there are several methods by which true knitting can be created, this structure cannot be made with "nalbinding". Any method of creating a true knit structure with soft yarn requires a tool or mechanism to hold the stitches until they are stabilized by working through the next row. The same structure can be made with knitting needles (straight needles with a blunt point at one or both ends), hook needles, or a peg loom. Three knitted tubes, partly filled with wool, probably used as belts and exhibited in the Museum of Byzantine Art in Berlin and in the Louvre, provide evidence for the production of true knitted structures in Egypt as early as the 5th-6th century and possibly even as early as the 1st CE (Loopholes, 2017).

On the other hand, knitting with the fingers to create loose structures may have predated the use of hand knitting needles. Hand knitting was first shown in northern Italian paintings from 1350 (Rutt, 1987). We know from archeological finds in medieval towns and surviving tax lists that knitted goods spread across Europe from the 14th century onwards (V&A, 2018).

Soon after finger knitting, knitting with short upright sticks in a row was also used. It is believed that these knitting sticks were the forerunners of what is known as "peg" or "rake" knitting. Early knitting rakes were made from various natural materials such as wood, animal horns, and even ivory (Phelps, 2010). The earliest knitting rake found was discovered in Germany. A decision by a court in Strasbourg in May 1535 regarding the proper guild of sock knitters, known as "Hosenstricker" considers the frames they used to make gloves and socks. This was a little over fifty years before the invention of the mechanized stocking frame, and it is certain that its unarticulated predecessor was a straight peg loom (Loopholes, 2020).

The first knitted items were apparently clothing accessories such as stockings, belts, and caps, rather than knitted outerwear. The technique of knitting caps was introduced to Britain by 1424, and in 1488 Parliament fixed the price of caps. Later, the Cappers Act of 1571 stipulated that everyone over the age of six (with some exceptions) in England had to wear on Sundays and holidays, except when travelling, "a cap of wool knitted, thickened and dressed in England, made within this Realm, and dressed and finished only by some of the Trade of Cappers, upon pain to forfeit for every Day of not wearing three Shillings four Pence". This law helped to maintain the production of caps in England and provide a livelihood for their makers (V&A, 2018).

Henry VIII was the first British monarch to wear fine, luxurious hand-knit silk stockings, after his predecessors had worn cut and sewn woven stockings. Queen Elizabeth I also wore them and was very impressed with their comfort and fineness (Rutt, 1993).

In 1589, the stocking-knitting frame was invented by William Lee of Nottinghamshire (Black 2002). It enabled the interloping of 16 stitches in the same time it took a skilled hand knitter to complete a single stitch (Iyer et al, 1995). Although the invention of the mechanical knitting device represents a logical transition from hand knitting to machine knitting, the evolution of mechanized knitting was not as simple and unproblematic as one might anticipate. The obstacle was the rather limited patterning capabilities of the early knitting machines. During the Industrial Revolution, very fine knitted items with complicated textures and patterns were still made by hand. This was especially true for the much-admired very fine lace, which could not be made by machine. (V&A, 2018). Furthermore, knitting techniques went beyond their use for clothing accessories and extended to the manufacture of outerwear and underwear. For example, informal knitted silk jackets, such as "waistcoats", were quite fashionable in the early 17th century. The V&A's knitwear collection contains a very fine silk waistcoat from this period in the contrasting colours of blue and yellow. The abstract floral design mimics the appearance of woven silk textiles. Another example is a hand-knit petticoat from the first half of the 18th century. It testifies to extraordinary knitting skills of knitters as far as the knitting pattern is concerned. It was knitted in a circular form and at its widest point it has a circumference of more than three metres. It is not known exactly how or why a piece of such size and detail was produced (V&A, 2018). In various collections around the world there are other pieces of complex hand-knitted items that date from the era of machine knitting, demonstrating the parallel production of rather simple machine-knitted items on the one hand, and colourful and picturesque items produced by hand-knitters on the other.

Between the eighteenth and twentieth centuries, knitting machines advanced technically so that a number of basic knitting structures could be manufactured by machine. However, it is only in the last few decades that the latest knitting machines have been able to recreate some seamless or integrally knitted products that previously could only be manufactured by hand (Black, 2002).

Paralleling hand knitting in some rural areas of England in the 18th century, this hand technique became primarily the domain of wealthier ladies who had sufficient leisure time to master the skill. In the mid-19th century, so-called "fancy" knitting of decorative knits such as net purses or pincushions flourished (V&A, 2018). The situation was similar elsewhere.

When we talk about knitting today, we usually imagine large-scale industrial production. But as mentioned earlier, there has always been a bipolar knitwear manufacture consisting of two basic areas: handwork and industrial production.

3. HAND KNITTING IN MODERN TIMES

Until recently, knitting was considered a mundane, unchanging household chore and the occupation of elderly women who generally made unattractive items (Turney, 2009; Vacchani, 2013). However, knitting was not an exclusively female activity everywhere. Tržič, for example, was once the strongest centre of sock knitting in Slovenia. The first socks date back to the 17th century, and most were made in the first half of the 19th century. Long woollen stockings were made by men, women and children. Most of them were dyed light blue. After the middle of the 19th century, men began to wear long trousers and the manufacture of hand-knitted socks in Tržič collapsed within a few years (Tržiški muzej, 2021).

During both World Wars, hand knitting was an important charity work. During World War I, the United States government asked the American people of all ages to knit woolen socks, sweaters, and other garments to keep American soldiers warm at home and abroad. Most of this was done by volunteers under the auspices of the American Red Cross (Becker, 2004a). In the 1940s, the British Ministry of Information organized the "make do and mend" campaign, and hand knitting was taught in schools after the war (Orton-Johnson, 2014). Knitting to keep American soldiers warm during World War II was also a major concern for Americans, especially women. The cover story of Life magazine in 1941 explained "How to Knit." It gave basic instructions and a pattern for a simple knit vest and advised readers to knit to support the war effort. The article pointed out that hand knitters made garments for soldiers, although machine knitting was more efficient. Many Americans knitted socks, mufflers, and sweaters to keep American soldiers warm (Becker, 2004b). Vintage knitting patterns from the 1940s are still available on the website of London's Victoria & Albert Museum (V&A, 2021).

The 1960s was a decade that saw two parallel knitting revolutions: a mass-production revolution that favored knitwear at the expense of woven fabric, and a craft or "DIY" revolution, much like today's, when everyone wanted to make something by hand. In the 1960s and 1970s, hand knitting was revived and popularized through knitting books and workshops (Lindsay, 2012).

In the Western world, the popularity of hand-knitting declined in the 1980s, when the availability of affordable machine-knitted knitwear made hand-knitted items expensive (Orton-Johnson, 2014). At the same time, the 1980s was also the time of computerization of knitting machines, which led to wider patterning possibilities, production optimization, and faster response of the knitting industry to market demand.

In the last twenty years, hand knitting has experienced a renaissance. Hand knitting as a leisure activity and hobby is becoming increasingly popular. There has been a resurgence of interest in craft activities as part of a new Arts and Crafts movement looking for replacement to mass production and consumption (Campbell 2005). New derivatives of hand knitting are being developed, such as "finger knitting" and "arm knitting" techniques in which the knitter's fingers and arms replace the needles, multiplying the size of the stitches. Modern hand knitting is practiced by both rural and urban populations of all classes and ages. Hand knitting is becoming increasingly popular among young people. With the rise of hobby and craft markets, blogs, vlogs, publications and associations, hand knitting has even become a profitable activity. New public venues have emerged for knitting as part of a contemporary craft movement, from "Stitch'n Bitch" groups and pub knitting circles to fiber festivals, knitting gatherings, and "yarn bombings" sometimes referred to as "guerrilla knitting" or "yarn storming." In parallel with this revival of hand knitting, there are more and more "crafsters" on the Internet, with blogs, podcasts, social networks, and folksonomies like Flickr and YouTube. They connect knitters around the world and provide them with resources, advice, and support. Knitters post about their projects, chat, learn new patterns and skills, and also follow "celebrity" knitting bloggers. They can sell and trade patterns, yarns and knits through knitting networks (Orton-Johnson, 2014; Stoller, 2010; McGovern, 2014; Pavko-Čuden, 2019).

Modern knitting is also associated with activism. "Yarn bombing" is an ever-growing street art movement that emerged in the early to mid-2000s. It involves decorating objects with knitted or crocheted pieces.

"Yarn bombing" focuses on fences, trees, street signs, lampposts, and more. People participate in "yarn bombing" for many reasons, such as subversion, protest, and art. "Yarn bombs" sometimes convey a social message or they simply add some colour and vibrancy to a space for the enjoyment of people's lives (Rosenberg, 2020; McGovern, 2014).
Magda Sayeg, who has been considered the "Mother of yarn bombing" founded the group Knitta Please, which worked on projects such as the iconic "yarn bombed" buses, stairs, statues, poles, and even trees in front of the U.S. Capitol (Rosenberg, 2020; McGovern, 2014).
Although women make up the majority of "yarn bombers," men also participate. "Yarn bombing" is usually executed by people in their 20s and 30s, but older people also take part. For example, one of the most active groups in Australia is Knitting Nannas Against Gas (McGovern, 2014). "Guerrilla knitting" has also found a place in Slovenia. In 2017, Irena Eržen decorated street bins in Koper and attracted a lot of attention with her installations. She noticed that people are more careful when they dispose of their waste in the "dressed bins" and are careful not to get their knitted "clothes" dirty. (Pavko-Čuden, 2019).

Irena Eržen, Guerilla knitting, 2017

Recently, hand knitting gained new momentum. The Covid pandemic sparked a worldwide knitting craze, and knitting has become the "cool activity" during the coronavirus crisis as people look for ways to pass the time at home (Klass, 2020, Marions, 2020).
Genuine hand-knitwear is a rarity in haute couture. But JW Anderson's hand-knit patchwork cardigan became a TikTok sensation, calling out a thousand DIY knitters when it was worn onstage by musician Harry Styles in February 2020. But for most designers, it's extremely time-consuming to make a hand-knit one-of-a-kind piece for sale, not to mention expensive. Often a label will offer a hand-knit item as part of a larger commercial collection. Nevertheless, recently there has been a growing number of smaller brands that focus exclusively on hand-knitted goods (Hadden, 2021).

So, on the one hand, knitting leads to a materialized creative idea, be it wearable, usable or simply communicative, while on the other hand, knitting ideas and practices are disseminated, transmitted and discussed in an immaterial way through information platforms, communication technologies and media worldwide.
In her small book entitled "At knit's ends: Meditations for women who knit too much", Pearl-McPhee (Pearl-McPhee, 2005) offers her thoughts, anecdotes, food for thought, and advice for avid knitters. Sulcoski's (Sulcoski, 2015) book "Knitting Emphera" has a very insightful subtitle: "A Compendium of articles, useful or otherwise, for the edification and amusement of the handknitter". So not every modern book on knitting is about patterns and knitting instructions.

4. SUSTAINABILITY AND WELLBEING OF HAND KNITTING

There are many positive effects of hand knitting such as fostering creativity and innovation, knitting and socializing in groups, medical and therapeutic effects, and social and global connections. Surveys show that the popularity of hand knitting and many other textile hobby techniques has been brought back to life in recent years. The re-popularity these hobbies is attributed to their stress-relieving potential. The repetitive hand movements involved in knitting can induce relaxation similar to meditation, yoga, and other relaxation techniques. Knitting has become a means of communication, an artistic expression, a socialization booster, a statement, a trend, a way of life, etc. (Pavko Čuden, 2019).
The advantage of hand knitting is its flexibility, because it can be practiced almost anywhere, at home, in the park, in a café or on public transport. All you need is a yarn package and knitting needles or a crochet. Hand knitted items can be single or multi-colored, have a nice touch and can be knitted in 2D or 3D shapes. They are made to measure and are therefore personalized (Pavko-Čuden, 2019). A skilled knitter can read or watch a movie while knitting.
The sustainability of hand knitting lies in its ability to produce seamless, all-in-one items, which means that yarn consumption is optimal. There is no waste, as there is with knitted and cut goods. Manufacturing is continuous and shorter because there is no cutting, sewing, or adjusting of measurements between components of the final product. Seamless knitwear is comfortable as there are no thick and taut seams. It provides a smooth fit and aesthetically pleasing look because the patterns and surfaces are not disturbed by seam lines and the knitted surface looks continuous from front to back. No seams under the arms eliminate the uncomfortable, bulky feel of typical sewn-together knitwear. Seamless knitting also allows for a wide range of colour and texture patterns.
In addition, knitted items can be unraveled and re-knitted to create a new product. Recycling and upcycling of knitwear has a long tradition, especially during times of economic crisis, i.e. during and after World War II. More recently, this tradition has been revived along with the mending or embellishing of torn, abraded or otherwise damaged surfaces (e.g. by moths). Recycling, upcycling and mending bring change and new individuality to the knits at the end of their life, whether for technical reasons or consumer fatigue.
Patching holes and tears in clothing or furnishings is nothing new. In the past, it was always important for households to repair old or worn-out textiles, especially if they were considered valuable. Even today, invisible mending and repairing of garments is a service offered by dry cleaners and tailors. But in recent years, visible mending, inspired by centuries-old Japanese sewing techniques such as "sashiko" and "boro," has become fashionably popular in the context of sustainability.

Mending a torn or worn garment, rather than discarding it, extends its life and contributes to the "cradle to cradle" concept. It is also an opportunity to add value, meaning, and a story of its own to the garment through handwork (Nguyen, 2020). For example, Flora Collingwood-Norris, a knitwear designer from Selkirkshire, Scotland, visibly mends other people's clothes in a playfull style. She also organizes mending workshops. She usually creates a fun little detail in her repairs that is meant to be shown and not hidden (Spellings, 2020).

The growth of do-it-yourself (DIY) craft culture, which includes knitting, encompasses professional and recreational practices, various forms of making and consumption, visual arts, performance, and fashion. Various craft activities are organized in both public and private spaces and institutions (Orton-Johnson, 2014). Hobbies such as knitting, gardening, cooking, etc. allow individuals to foster their own creativity outside of the home or work (Parkins, 2004) in a group rather than in solitude. This nostalgic return to craft is seen as a reaction to extreme consumerism and globalization, reflecting a desire for individualisation and a playful and ironic trend towards homeliness in popular culture (Orton-Johnson, 2014).

On the other hand, it has been proved that group knitting has an important impact on feelings of happiness, improving social contacts and communication (Riley et al, 2013). For example, in Slovenia there is a creative design group, Oloop. The group works and researches on various forms of product, concept and spatial design, urban installations and social activism. They also conduct educational activities (lectures, workshops) and combine design with socially engaged projects. Since 2010, the team has been researching and acting under a common theme: "Super Hands". In this way, they raise awareness about the importance of craft and its impact on the well-being of individuals and communities. Among their notable projects is "Revealed Hands," which links design and textile craftsmanship with the socialization of a vulnerable group of women (Culture.si, 2021). In 2012, Oloop started the "Connections" project. "Connections" was a constantly growing and emerging textile installation. The project was presented in various museums and galleries and offered ordinary people time for peaceful engagement, creative expression and relaxed socializing. Visitors were invited to take off their shoes, sit down, get comfortable, look, touch, and learn about a simple textile technique of making rugs with finger knitting. The project joined people through work and communication in a random group (Oloop, 2018).

Oloop, Connections, 2012 (http://www.oloopdesign.com/projekti/povezave/)

There is growing evidence that creative and meaningful engagement can have a positive impact on health and wellbeing. The results of an online survey of more than 300 knitters showed that there was a significant relationship between the frequency of knitting and feelings of calm and contentment. Those who knit more frequently also reported better cognitive performance (Riley et al., 2013). Knitters can regulate the rhythm of their work and adapt it to their mood and welfare. The chosen rhythm has an immediate calming effect (Corkhill et al, 2014).

Therapeutic knitting can improve wellbeing or treat certain medical conditions. The psychological benefits of knitting alone or in a group range from distraction, refocusing of attention, and a sense of control over one's work that provides relaxation. Knitting can reawaken lost emotions such as anticipation, pride, excitement and happiness. Life circumstances such as illness, retirement or redundancy can change identity and perception of self. Knitting can enable the knitter to build a new positive identity and improve self-confidence, for example by knitting for charity (Corkhill et al, 2014). Knitting complex patterns can also be beneficial for wrist training and memory.

5. CONCLUSIONS.

It can be concluded that the renaissance of hand knitting, including finger and arm knitting, promoted by celebrities and the media, has further emphasized the importance of traditional textile techniques in contemporary life. It not only encourages creativity and lowers stress levels, but also contributes to the development of one's individuality, materializing into a tangible product and reflecting the importance of a long-forgotten tradition in a new way. It merges with the concept of sustainability, well-being and self-sufficiency. Hand knitting is also a means of artistic expression or activism as well as a profession and profitable activity. During the Covid 19 pandemic and lockdown, it flourished in the form of old-new concepts like DIY, upcycling, repairing, and altering. It also found its way into high fashion.

6. REFERENCES

Becker, P. (2004a). Knitting for Victory – World War I. Essay 5721. https://www.historylink.org/File/5721.

Becker, P. (2004b). Knitting for Victory – World War II. Esssay 5722. https://www.historylink.org/File/5722.

Black S. (2002). Knitwear in fahion. Thames & Hudson.

Campbell, C. The Craft Consumer: Culture, Craft and Consumption in a Postmodern Society. (2005). Journal of Consumer Culture, 5(1), 23–42.

Corkhill, B., Hemmings, J., Maddock, A. and Riley, J. Knitting and Well-being. (2014). Textile, 12(1), 34-57.

Culture.si. Oloop Design. https://www.culture.si/en/OLoOP_Design.

Hadden, L. How to Spend it. Style. The knit crowd. https://www.ft.com/content/2cd7dc7b-8cb0-4773-80e1-7ce3ba0e3688.

Iyer, C., Memel B., Schäch, W. (1995). Circular knitting (2nd revised edition). Bamberg.

Johnson, J. de M. (1914). Antinoë and its papyri: Excavation by the Graeco-Roman branch. Journal of Egyptian archaeology, 1, 168-181.

Lindsay, J. L. (2012). Mary Walker Phillips and the Knit Revolution of the 1960s. https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1709&context=tsaconf.

Klass, P. (2020). The Checkup. In a Stressful Time, Knitting for Calm and Connection. https://www.nytimes.com/2020/11/02/well/family/pandemic-knitting-election-stress.html.

Loopholes. (2017). Knitted tubes from Egypt. https://loopholes.blog/2017/10/knitted-tubes-from-egypt/.

Loopholes. (2020). The chronology of loom knitting. https://loopholes.blog/2020/01/loom-knitting-chronology/.

McGovern, A. (2014). Knit one, purl one: the mysteries of yarn bombing unravelled. The conversation. https://theconversation.com/knit-one-purl-one-the-mysteries-of-yarn-bombing-unravelled-23461.

Marions, S. (2020). Community. How the COVID-19 pandemic sparked a global knitting craze. https://www.racv.com.au/royalauto/news/community/celebrities-join-coronavirus-knitting-craze.html.

Modig N. (1988). Hosiery machines. Bamberg.

Nguyen, T. (2020). Life. Style. Visible mending is trending and it might just be the fashion DIY to try now. https://www.cbc.ca/life/style/visible-mending-is-trending-and-it-might-just-be-the-fashion-diy-to-try-now-1.5557791.

Oloop. (2018). Connections. http://www.oloopdesign.com/en/projects/connections/.

Orton-Johnson, K. (2014). Knit, purl and upload: new technologies, digital mediations and the experience of leisure. Leisure Studies, 33(3), 305–321. http://dx.doi.org/10.1080/02614367.2012.723730.

Parkins W. (2004). Celebrity Knitting and the Temporality of Postmodernity. https://doi.org/10.2752/136270404778051564.

Pavko Čuden, A. (2019). Multiple faces of knitting in past and modern times. In: Textile science and economy, French - Croatian Forum 2019: book of proceedings, 12th International Scientific - Professional Symposium Textile Science & Economy (TZG), January 23rd to 24th, 2019, University of Zagreb, Faculty of Textile Technology, Zagreb, Croatia, p. 196-210.

Perar-McPhee, S. (2005). At knit ends: Meditations for women who knit too much. Storey Publishing.

Phelps, I. (2010). A beginner's guide to knitting on a loom. Search Press.

Riley J, Corkhill B and Morris C. (2013). The Benefits of Knitting for Personal and Social Wellbeing in Adulthood: Findings from an International Survey. British Journal of Occupational Therapy, 76(2), 50-57.

Rosenberg, H. (2020). The Rise of Yarn Bombing. https://ucsdguardian.org/2020/12/01/the-rise-of-yarn-bombing/.

Rutt, R. (1987). A history of hand knitting. Batsford.

Rutt, R. (1993). Queen Elizabeth's stockings. Knitting International, February 1993, p. 51.

Spellings, S. (2020). Fashion. Mending Has Never Looked So Good. https://www.vogue.com/article/visible-mending.

Spencer, D. J. (2001). Knitting technology. A comprehensive handbook and practical guide (3rd ed.). Woodhead Publishing.

Stoller, D. (2010). Stitch'n bitch superstar knitting. Workman publishing.

Sulcoski, C.J. (2015). Knitting Ephemera. Sixth&Springbook.

Tržiški muzej. Klobčič in nit, stari modni hit. http://www.trziski-muzej.si/?page_id=3782&lang=sl.

Turney, J. (2009). The Culture of Knitting. Oxford.

V&A. The history of hand knitting. https://www.vam.ac.uk/articles/the-history-of-hand-knitting.

V&A. 1940s knitting patterns. https://www.vam.ac.uk/articles/1940s-knitting-patterns.

Vacchani, S. J. (2013). (Re)creating objects from the past – affect, tactility and everyday creativity. Management & Organizational History, 8(1), 91-104. http://dx.doi.org/10.1080/17449359.2013.750052.

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

INSPIRATION FROM THE PAST: FROM SOCKS TO SOCK SHOES

Prof. Dr. Alenka Pavko-Čuden
University of Ljubljana, Faculty of Natural Sciences and Engineering, Department of Textiles, Graphic Arts and Design
ORCID: 0000-0002-9225-5128

Abstract
Like many other textile techniques, modern knitting evolved from hand knitting. Machine knitting was not introduced until the 16th century and was initially used to make stockings. Long after the invention of the first knitting frame, the production of multicoloured and textured patterns was only possible by hand knitting. Later, knitting expanded to other applications such as accessories, knitted undergarments and outerwear, and more recently, non-garment products. In recent decades, machines for knitted footwear production are experiencing a revival, albeit in a slightly different form. The adaptation of hosiery machines to the declining consumption of pantyhose first led to the emergence of seamless machines, and more recently the production of socks shifted to the production of so-called sock shoes. With knitted uppers, knitting extends to the production of athletic, running and football shoes. The predecessors were shaped forms cut from knitted panels and sewn before being attached to the sole. The first fully-shaped sportshoe uppers were introduced in 2012. Nike developed a Flykint model, while Adidas launched its first Primeknit shoe. Nike's Flyknits were a huge success during the London Olympics, the most prestigious sporting event, which undoubtedly helped raise the profile of knitted sports shoes. Knitted sports shoes have a sock-like fit, are feather-light and comfortable while still providing adequate support to the foot. Knitted athletic shoes have become increasingly popular among all generations because of their sporty look and comfort. One of the most attractive features is the ability to coordinate knitted shoes with knitwear collections, as well as the wide range of graphic patterns and textures. On the other hand, knitted shoes replace natural and artificial leather and contribute to sustainable footwear production through their low-waste, shaped or seamless production. The future will show whether knitted shoes will fully meet consumer expectations.
Keywords: knitting, knitting machine, footwear, sock shoes, comfort

1. INTRODUCTION

Feet connect us to the world and enable us to move through it. Feet are necessary for locomotion, and thus feet are often a symbol of travel or movement of various kinds. Because they are in contact with the earth, feet are subject to a whole host of beliefs and practices surrounding their impurity or their polluting qualities. This means that there are cultural rules that dictate what should and should not be done with bare feet, shod feet, as well as shoes (DeMello, 2009).

Footwear refers to the coverings of the feet and usually refers to shoes, but also socks, leggings, and other coverings. Much of what we know about early footwear is speculative, although preserved footprints may indicate the presence of footwear. The earliest forms of footwear were worn for protection, but as cultures evolved and societies became more highly ranked, footwear was also used to mark social status (DeMello, 2009).

Knitting has long been characterized by the interlacing various techniques and concepts within the knitting sector, as well as finding inspiration from other textile and non-textile technologies.

The global economy encourages the circulation of knowledge and the merging of seemingly unrelated and disjointed sectors. For example, improvements developed in one sub-sector stimulate the development and derivation of ideas in another sub-sector of knitting. With the increasing disapproval of over-consumption, which has been exacerbated in some areas of the trade during the Covid 19 lockdown and restrictions, and the concurrent shift to non-clothing production, networking and mergers have become a necessity. The development of complex or even multifunctional products requires complex knowledge and experience that can only be provided by interdisciplinary groups of experts. Increasingly close contacts between designers, raw material developers and suppliers, knitting machine manufacturers and direct users of knitted products require new concepts and strategies that can lead to the circular economy (Pavko Čuden, 2021).

Great attention is paid to the recycling and upcycling of raw materials and knitting waste. Knitting machines with eco-friendly manufacturing processes that have less impact on people and the environment and significantly reduce waste generation are preferred. In short, sustainability has evolved from a trendy, fashionable new approach to a necessity. In knitting, work phases and technological processes have been merged to save production time, space, energy and labour. The production concepts of hosiery and glove knitting machines were the catalyst for the development of seamless knitting machines.

On the other hand, technologies and principles that were considered obsolete and abandoned are being revived.

2. FOOTWEAR IN THE PAST: SHOES AND SOCKS

The exact origins of footwear are unknown. However, through findings of preserved footwear and ancient pictorial representations, we know that shoes have been around since prehistoric times. Experts believe that shoes were invented around the middle Paleolithic period, about 40,000 years ago. The earliest shoe prototypes were soft, made of fiber-like materials or wrapped leather, and resembled either sandals or moccasins. At eight thousand years old, the sandal made of fiber-like material found in the 1950s in Arnold Research Cave in central Missouri in the United States is currently the oldest. The oldest leather shoe was discovered in a cave in Armenia in 2010. It resembles a moccasin and is only three thousand five hundred years old (Picone, 2013; Shawcross, 2014; Shawcross, 2021).

The type of shoes prehistoric people wore depended on the materials available to them. In northern Europe, most of the landscape was frozen during the Ice Age, which occurred about 1.6 million years ago, so people had little access to natural plant fibers. Shoes were typically made from the hides of deer or sheep. People placed their foot on the hide and cut out a shape around the foot. Then they wrapped the hide up to the ankle and fastened it with strips of hide or thongs. In North America, the presence of natural plant fibers allowed people to weave more elaborate and better fitting shoes (Pendergast, 2004).

Throughout history, shoes have been made from leather, fur, and textiles, with woven fabrics predominating due to their durability and good mechanical properties. Knitted fabrics can be found in traditional folk shoes, for example in Moravia in the Czech Republic. The Museum of Southeast Moravia has a unique piece in its collection - hand-sewn boots made of felt fabric with a knitted high leg part with a two-tone wool pattern (Petrakova, 2014).

Recently, textiles have found their way back into footwear. Because of their lightweight structure and porosity, they were first used in the manufacture of athletic footwear.

With the merging of athletic and casual footwear, athletic shoes with knitted uppers also found their way into street fashion. Today, machine knitting technology is used in many new products, such as the knitted uppers of Nike Flyknit running shoes (Udale, 2014).

Hosiery is clothing for the legs and feet. They include tights or pantyhose, which are knitted hose that cover the legs, feet, and torso; socks, which cover the feet, ankles, and often lower legs; and stockings, which cover individual feet and legs and are held in place with garter straps. Legwear was worn in a variety of contexts, both for functional reasons - to protect the feet and legs in cold weather - and for decorative reasons. In the Arctic, for example, socks made of woven grass or fur are worn under boots to keep feet warm. The ancient Greeks wore socks made of matted animal fur to keep warm, and the Romans often wore socks, called "soccus", with their sandals or indoors over their bare feet (DeMello, 2009).

From the remains found during excavations, it appears that the practise of knitting began with items made to protect the extremities: coverings for the head, hands and feet that combined warmth and flexibility. Caps, stockings, and gloves were important not only as everyday clothing, but also to denote status. Most of the earliest artefacts that have survived to the present day are, as might be expected, examples of garments made for royalty and the aristocracy, rather than the worn clothing of the lower classes (Black, 2012).

The oldest knitted artefacts in the V&A collection are seamless foot coverings with split (divided) toes, suitable for wearing with sandals. These socks were made in the 4th-5th centuries and were excavated in Egypt in the late 19th century. Although at first glance these socks appear to be knitted from one continuous yarn on two or more needles, recent research has shown that they were made using a technique that predates true knitting as it is understood today. The technique used to make these socks is often confused with knitting. It is called "nalbindning", sometimes "knotless netting" or "single needle knitting". It is closer to sewing than knitting. The socks shown here were knitted from three-ply wool. Some believe that this technique was a precursor to the faster method of knitting with two or more needles (V&A, 2021a).

The split toe shape is also used in what are known as "tabi socks". The roots of the "tabi" date back to 15th century Japan, a time when the island nation began importing cotton from China, allowing for the mass production of socks. They were designed with split toes to be worn with the country's traditional thong sandals and kimonos. As they flourished in the years that followed, the colours of "tabi socks" were soon regulated to reflect Japan's hierarchical social status. The "tabi" shape inspired Martin Margiela to create the avant-garde split-toe shoes in the 1980s. Martin Margiela spent a lot of time finding the ideal balance between the toe, the high heel and the proportions of the shoe (Husodo, 2021). The split toe idea was applied to athletic shoes in the same decade by Nike and Reebok who released split toe trainers, while the Air Rift running shoe was released in 1996 (Cochrane, 2020). The idea of split toe is also implemented in modern times for the socks worn with flip-flops.

The earliest example of true, or double-needle knitted sock in the V&A Museum's collections was made in North Africa, from around the time of Islamic rule (1100-1300). The abstract blue and white pattern is reminiscent of the colour combinations and patterns found in Islamic pottery. The sock was knitted from toe to top. A break in the pattern on the left side indicates a join, characteristic of knitting in the round. There is evidence of inserts for a heel on both sides. The gauge varies from ten stitches per twelve rows per inch at the toe to seven stitches per ten rows per inch at the top, suggesting that the shaping was achieved by changing the needle size as the knitting progressed (V&A, 2021b). This principle is still used today for a limited amount of shaping on knitting machines.

Knitted socks and leggings occur in a number of cultures as part of the folk traditional costume, for example in Central Europe and Asia. A variety of localised knitting techniques have resulted in strong identities within specific regions (Black, 2012). In some cases, knitting and felting have been combined in a wool sock shoe, for example in Czech folk costume, as described previously (Petrakova, 2014).

3. MERGING SOCKS AND SHOE MANUFACTURE IN MODERN TIMES

Like many other textile techniques, modern knitting evolved from hand knitting. Machine knitting was not introduced until the 16th century and was initially used to make stockings. Long after the invention of the first knitting frame, the production of multicoloured and textured patterns was only possible by hand knitting. Later, knitting expanded to other applications such as accessories, knitted undergarments and outerwear, textiles for interior decoration and, more recently, products other than clothing and interior.

In recent decades, machines for the production of knitted footwear are experiencing a revival, albeit in a slightly different form. The adaptation of hosiery machines to the declining consumption of pantyhose led first to the advent of seamless machines, and more recently the production of socks shifted to the manufacture of so-called sock shoes. With knitted uppers, knitting also extends to the footwear industry, especially athletic shoes, running shoes, and football shoes.

The trend towards new generation knitted footwear began a decade ago with the entry of V-bed flat knitting into the non-apparel and technical textile sectors. The predecessors were shaped forms cut and sewn from knitted panels before being attached to the sole. The first fully-fashioned sportshoe uppers were developed by Shima Seiki and Stoll for the Nike and Adidas brands, respectively, and introduced in 2012. Nike developed a Flykint model, while Adidas launched its first Primeknit shoe. Nike's Flyknits were a huge success during the London Olympics, the most prestigious sporting event that undoubtedly helped expand the euforia for knitted athletic shoes.

Knitted sports shoes have a sock-like fit, are feather-light and comfortable while still providing adequate support to the foot. Athletic shoes with knitted uppers pushed their way into professional and recreational sports as well as onto the sidewalk. They became increasingly popular among all generations because of their sporty look and comfort. One of the most attractive features is the ability to coordinate knitted shoes with knitwear collections, as well as the wide range of graphic patterns and textures. (Shima Seiki, 2021; Little Sweet Knitting Design, 2012).

In the last five years, the development of knitted shoe uppers has spread rapidly. Shoe uppers can now be knitted and cut from continuous circular knitted fabrics with contours through a jacquard pattern or produced on warp knitting machines. They can be knitted in 3D shapes on flat knitting machines or fully-fashioned. Recently, they can also be produced on sock mini circular knitting machines. In reference to the technology of sock production, they were given the shape and name "sock shoes".

Knitted shoe uppers made on flat or sock knitting machines require very little, if any, sewing or hand work to finish, needing only to be attached to the inner and outer soles. Knitting machines, design systems, and additional technologies such as printing or embroidery make it possible to produce shapes and colours that were not feasible in the past. Cutting is eliminated, there is virtually no waste, the number of work phases is reduced and the finishing process is shortened.

Shoe upper manufactured on a flat V-bed knitting machine (Stoll)

The latest seamless shoe upper consists of two connected socks that collapse into each other to form an outer and inner sock. The production time is very short, only a few minutes, and the whole production process guarantees no waste. The outer part of the shoe upper can be made of high tenacity synthetic and natural yarns. It can feature reinforced loops to protect the toes, a reinforced heel area, a double 3D frame, a true perforated mesh structure for optimal breathability and an elastic structure for an easy fit. The jacquard knit offers various patterns and logo designs. The inner part is made of natural and antibacterial yarns, has a double welt for easy donning and fitting, and graduated compression areas on the heel and foot. Polyester, polyamide, polypropylene, cotton, wool, cashmere, linen, viscose, Kevlar and elastane yarns can be used, which are also antibacterial, odor-resistant and waterproof. (Knitting trade journal, 2019, Sandonini, 2021).

Two connected socks forming a sock shoe upper when collapsed

Comfortable and stylish sock sneakers that combine performance and streetwear are the latest and most talked about sneaker trend and go by the name of "snockers". They are currently creating the most hype, both on the runway and on the street. Many classic sneaker brands like Adidas, Nike to fashion labels like Balenciaga and Fendi have introduced their new sock sneakers this season. Thanks to the advanced technology to produce high-density knit fabric, sock sneakers are stretchy, breathable and comfortable. The traditional lace and tongue sneakers are replaced by the slim silhouette of the sock upper. But they keep the function of athletic shoes with the traditional sneaker rubber sole. Fashionistas instantly fall in love with the modern, chic sock sneakers and wear them with almost every outfit in their wardrobe. They are also one of the most popular shoes among athletes on and off the basketball court.

The futuristic look of snockers keeps popping up on the streets of fashion capitals. It is a known fact that fashion is ditching the formal dress code and replacing it with chic casual wear. Bathing slippers, platform shoes or ugly shoes are all the rage, while sock sneakers are both fashionable and functional and are the perfect alternative for athleisure attire. Having done away with laces, rigid leather uppers and outdated tongues, sneakers have evolved with a much simpler silhouette in their minimalist beauty without compromising on comfort and function. They are aimed at both female and male buyers to reach the widest possible audience (Chiko, 2018).

The Woolmark Company is now promoting wool as an exceptional raw material for the footwear industry. By using the latest fully-fashioned knitting technology, shoes made from wool can be knitted into their final shape, resulting in less waste than traditional cut and sew techniques. According to Woolmark, unlike synthetic materials, merino wool can absorb large amounts of water vapour, leaving less sweat on the foot. Furthermore, wool is naturally breathable and even absorbs odour molecules from sweat that would otherwise only be released during washing (Woolmark, 2021).

4. CONCLUSIONS

It seems that knitted shoe uppers are not just a fad or a passing trend. The constantly evolving functions and pattern possibilities of knitting machines, as well as the development of technical yarns, allow the applicability of knitted structures for user-friendly footwear for professional and recreational sports as well as for everyday use. Fashion is undoubtedly moving towards knitted shoe uppers. Fashion designers like Balenciaga, Michael Cors, Fendi, Lui Jo, Burberry and others have included the so-called sock sneakers in their collections years ago.

5. REFERENCES

Anon. Sandonini showcases 3D ShoeSocks at Pitti Uomo. (2019). Knitting trade journal, march/april 2019, 17.

Black, S. (2012). Knitting. Fashion, Industry, Craft. V&A Publishing.

Chiko. (2018). Sock Sneakers Are Given A New Name. https://www.chikoshoes.com/sock-sneakers-trend-snockers/.

Cochrane, L. (2020). Fashion. The return of split-toe footwear leaves fashion world cloven. https://www.theguardian.com/fashion/2020/oct/30/the-return-of-split-toe-footwear-leaves-fashion-world-cloven.

DeMello, M. (2009). Feet and Footwear: a cultural encyclopedia. Greenwood Press.

Husodo, B. (2021). Style. History behind the hype: The Tabi, Margiela's split-toe. shoeshttps://www.lifestyleasia.com/sg/style/fashion/history-behind-hype-tabi-margielas-split-toe-shoes/.

Pavko Čuden, A. (2021). Recent developments in knitting technology. In: Advanced knitting technology. Woodhead Publishing.

Pendergast, S. and Pendergast, T. (2004). Fashion, Costume, and Culture: Clothing, Headwear, Body Decorations, and Footwear through the Ages. Thomson Gale.

Petrakova, B. (2015). A Collection of Folk Footwear in the Museum of South East Moravia in Zlín, With a Special View to Cloth Footwear from the Border Area of Moravian Wallachia and Luhačovice Zálesí, In: Shoes in history 2014, Proceedings from the Seventh International Conference Zlín 7th to 9th October 2014, Zlin museum, Zlin, p. 116-119.

Picone, K. (2013). The Fascinating History Of Footwear. https://allthatsinteresting.com/fascinating-history-footwear.

Sandonini. (2021). Gallery. https://sandonini.net/wp-content/uploads/2020/02/shoesocks-3D-performance-no-limits-sandonini-machinery.pdf.

Shawcross, R. (2021). A Brief history of shoe fashion. https://britishfootwearassociation.co.uk/history-of-shoe-fashion/, 2021.

Shawcross, R. (2014). Shoes: An Illustrated History (1st ed). Bloomsbury Publishing.

Shima Seiki. (2021). Knitting Machine. https://www.shimaseiki.com/product/case/.

Little sweet knitting design. (2012). Knitting Goes High Tech with Nike Flyknit. https://littlesweetknittings.com/2012/02/24/knitting-goes-high-tech-with-nike-flyknit/.

Udale, J. (2014). Fashion Knitwear. Laurence King Publishing.

V&A. Collections. (2021a). Pair of socks. https://collections.vam.ac.uk/item/O107787/pair-of-socks-unknown/.

V&A. Collections. (2021b). Pair of socks. https://collections.vam.ac.uk/item/O128882/sock-unknown/, 2021b

Woolmark. (2021). Product innovations. Wool Footwear - Knitted Upper. https://www.woolmark.com/industry/use-wool/product-innovations/wool-knitted-upper/.

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

A HISTORICAL APPROACH ON FINANCIAL THEORY

Ramona BIRAU
C-tin Brancusi University of Targu Jiu, Faculty of Education Science, Law and Public Administration

Petre Valeriu NINULESCU
Faculty of Economics and Business Administration, University of Craiova

Ion FLORESCU
Faculty of Economics and Business Administration, University of Craiova

ABSTRACT
A correct understanding of the present can be grounded only on the basis of an exhaustive analysis of facts and developments from the past. Financial theory is a distinct field of scientific investigation that includes a historical evolution with significant implications, especially in the context of globalization. Contemporary financial theory and practice are based on certain theories and currents of thought that have represented very important crossroads in the evolution of the financial field. Moreover, financial models are not without errors, but they are perfectible, and the improvements made over time include the contribution of financial theory highlighted over time. The historical component plays a key role in forecasting medium and long term consequences of extreme events such as the global financial crisis or the COVID-19 pandemic. Historical events have implications worth considering in terms of financial outcomes evolution due to complex global economy. Sustainable development cannot be achieved in the absence of adequate sustainable reforms. In other words, financial theory has made significant progress throughout history and thus the current economic dynamics is much improved. Modern economic thought is based on theories that have evolved over time since it is well known that there is a cyclicality of economic phenomena considering that progress and decline are only stages in an economic dynamic with global implications.
Keywords: historical events, financial field, economic growth, financial theory, globalization

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

THE HISTORY OF THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS AND ITS IMPLICATIONS FOR ECONOMIC DEVELOPMENT

Cristi SPULBAR
Faculty of Economics and Business Administration, University of Craiova

Elena Loredana MINEA
Faculty of Economics and Business Administration, University of Craiova

Abstract
The main objective of this research article is to investigate the history of the global financial crisis of 2008 and its implications for economic development. The global financial crisis is comparable in terms of large-scale negative effects with a terrible crisis of the past known as the Great Depression from the period 1929-1933. As a conceptual approach, crises can be defined as situations characterized by a pronounced instability, being accompanied by a growing volatility and uncertainty. Both in the case of the Great Depression and the global financial crisis of 2008, the world economy has experienced a systemic financial crisis with profound negative consequences for economic growth. Thus, unemployment has risen, inflation has risen, many businesses have gone bankrupt, stock markets have collapsed, and many more others. One of the main features of global economic development has been the rapid internationalization of production, investment and financial connections, namely the process globalization. There are many opinions that believe that the global financial crisis has its roots in the dramatic fall in house prices in the US or in the fall of the housing loan market, ie the subprime credit crisis in the USA. The root causes of the financial crisis are more deep, being generated by both macroeconomic and microeconomic factors.
Keywords: history events, global financial crisis, the Great Depression, globalization, unemployment, inflation

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

HOW ARE THE COVID-19 AND INCOME INEQUALITY RELATED IN IRAN?

Associate Professor Farkhondeh Jabalameli
Faculty of Economics, University of Tehran

Assistant Professor Ehsan Rasoulinezhad
Faculty of World Economy, University of Tehran

Abstract
Since the late of 2019, the outbreak of coronavirus has reshaped different aspects of economic interactions, policies, mechanism and welfare around the world. This issue becomes more important for those countries that are in developing or less-developed levels due to their capital limitations, weak infrastructures and the challenge of budget deficit. In regards to this debatable issue, a vast number of scholars believe that the pandemic has generated adverse consequences on wealth gap and income inequality in these nations. However, this matter has not been addressed by any study for the case of Iran that is an Asian oil-based economy and experience a heavy sanctions imposed by the West. The main purpose of this paper is to fill in this literature gap by seeking how the income inequality and social welfare have changed in Iran under the consequences of the pandemic. The main methodology of our paper is the econometric approach of ARDL with the data of variables over the period of 2010Q1-2020Q4. The main results revealed the negative coefficient of COVID' death ratio on income inequality in Iran. The practical policy implications are increase of support of vulnerable households, reforming taxation, re-managing subsidies payment pattern and establishing an adaptive plan of job creation under the COVID-19.
Keywords: COVID-19, income inequality, Iran, ARDL econometric technique

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

GLOBAL BUSINESS ENVIRONMENT TODAY

Dr.sc. Maja Vizjak
Faculty of Economics and Tourism Dr. Mijo Mirković

Marin Romić
College Algebra

Abstract
Corporations when a problem of an economic nature arises, senior management is responsible for solving it and needs to find the causes. The primary goal of the corporation's activities is to acquire financial resources, not charitable activities. Acquiring funding is a powerful creative incentive, and the ability to acquire it can benefit the entire community. In the case when the business of corporations takes place in good international circumstances, corporations generate large financial resources, introduce new technologies, employ and expand the market. The purpose of researching this paper is to point out that today at the time of the Covid-19 pandemic due to growing protectionism and populism in such exceptional times it is clear that the epidemic will harm globalization trends. The world is losing the ability to respond to global economic, social, environmental and medical challenges. For some time now, four fundamental freedoms have been threatened: the free movement of people, goods, services and capital. Political action is part of every business strategy of an individual corporation, and over time they have all created their own lobbying systems that align the legal regulations of each country with their interests and act strongly against any change that conflicts with their business interests or reduces their profits. This paper aims to develop theoretical concepts through a review of the literature on the given and related topics that can be applied in further research of the concepts of the Covid-19 pandemic on the further development of globalization with emphasis on corporate action. It contributes to the discussion of a model that will respond to the challenges of change as new forms emerge whose measurement of effects and consequences still follows. There is no ideal model because each is subject to change and upgrading, as evidenced by the emergence of Covid-19 and its impact on globalization flows and the structure of the globalization index.
Keywords: covid-19 pandemic, corporations, globalization, politics, unions, ethical and humane business

1. INTRODUCTION

Today, at the time of the Covid-19 pandemic, it undoubtedly proved that many governments and international organizations were unprepared with the exception of a few countries, such as Singapore, many governments failed to curb the spread of the virus, and Iran and Italy are the weakest examples. The Covid-19 virus has turned into a major disaster for the world global economy. The health aspect of the Covid-19 virus is reflected in the global economy threatened by an acute global economic crisis, and the first real indicator is the rapid decline in world oil prices, and all world stock markets have fallen sharply. The biggest damage from this crisis will be on the Middle East, which depend on oil exports, and even more than 90% of their budget revenues depend on oil exports.

The issue of free trade and movement of people, especially in EU countries where national governments have given priority to their citizens and some European Union countries have turned their backs on each other by closing their borders and cutting off almost all interactions, and closing borders is the biggest blow to globalization. The EU has already failed the test in the migrant crisis by closing the borders of nation states. Of the total revenue loss of $ 2.1 trillion, or about 21%, is lost due to declining international trade annually, demonstrating the importance of international spillovers caused by the effects of the Covid-19 pandemic felt in all countries around the world (Lenzen, M., Li, M ,, Malik, A. et al. 2020).

The Covid-19 virus pandemic has caused companies and industries to review their supply chains and branch operations and calculate the risk factor depending on the new costs incurred. Thus, globalization has contributed to the rapid spread of the pandemic because it used to take several months and years for the pandemic to spread globally, while today, due to intense global connectivity, it takes less than a month (Vuletić, 2020). Corporations can be blamed for many negativities, but also acknowledged for their merits. Corporations are blamed for the tendencies of materialism, which is very widespread in developed societies. Most corporations act precisely in the interest of the people and provide them with mobility and life comfort (Bradford 1974, 20). Many critics of multinational corporations point out that they are greedy and insensitive creations, for whom making a profit is the only way to persevere and act. The advantage of every investor in a corporation is that by investing in corporate shares his other assets are not endangered (Benić 2004, 164). The assets of an individual corporation are several times larger than the state budgets of many countries. Corporations are not only financially but also politically strong. They show their strength in a way that if the government tries to put them under tax control or regulate their business in a way that contradicts them, they threaten to move their business to another country because there is always a country that will gladly accept them to fill new jobs. their budgets. Trade union action must not be neglected in the whole process because the forms of work are changing. Every company strives to make as much profit as possible in its business, which means that earning money is their priority. Multinational companies can also decide on the currency of payment, and on that basis issue invoices in a currency that is not their official one. All of the above is the result of the interest of the multinational company and its central financial management, whose main goal at the global level is to make as much profit as possible (Lovrinović, 2015). Every company in its operations seeks to reduce operating costs within the legal framework. Many corporations avoid paying taxes or other obligations to the state, some save on the health insurance of their employees, some limit their expenses on removing pollution they have produced themselves, and full bills are paid by the countries in which they operate. Business ethics is the "soul" of socially responsible behavior of business entities, but not only in the form of adopted regulations and codes of ethics, but a real reflection of reversible synergy and communication in the global environment. Two major crises in this century The Great Recession of 2008/09 and the Covid-19 crisis of 2020 and they represent an introduction to a new century in which markets and technological advances will grow but fluctuations around the long-term trend will increase (Šonje and Kotarski, 2020). It is crucial to introduce preparedness measures aimed at minimizing population disruptions and economic losses in business in the event of a pandemic (Reimold and Geddes, 2018).

2. RELATIONSHIP BETWEEN CORPORATIONS AND THE STATE

The market economy and social development must develop together. Disturbances on world markets and the best ways to correct them are carried out with the application of international legal regulations, tax regulation and other national macroeconomic procedures. For the first time since World War II, the global economy is facing the separation of many trade ties as a result of the pandemic (Brown, 2020). Modern economies have noticed earlier that social welfare cannot be maximized if the activities of corporations are directed exclusively towards increasing profits. The growing role of multinational companies in the world economy also influences the behavior of individual national governments (Mesarić 2001). In some cases, there is an impression that there is more competition among governments to attract multinational investments than between companies themselves because of their market share. The choice of location of multinational companies is of strategic importance, because the factors that attract foreign companies to certain locations determine the competitiveness of the company in the long run (Zvirgzde, Schiller and Diez, 2013).

National Governments are ready to provide various business facilitations in order to attract multinational companies to their country and to invest in various projects. To this end, national governments shall establish free trade zones or other forms of possible investment in which young people are usually employed. The main ways in which countries can attract direct investment are: reducing barriers to foreign investment, treatment of foreign investors, protection of foreign investors and promotion (Grgić and Bilas, 2008, 353). Multinational companies become especially important for individual governments due to their great economic and financial strength, while a multinational company is perceived as a contributor to the state economy and becomes part of government foreign policy with plenty of various privileges for each of the agreed parties. Multinational companies enter the foreign market through an export, licensing / franchising strategy or a foreign direct investment strategy (Grgić and Bilas, 2008). As a special way of corporate action within the economic system is bribery and corruption of civil servants. Private and social interests are in direct conflict in this area. National governments justify that they have no alternative but to accept what is imposed by the most powerful subjects and fundamental bearers of the globalization process. There is not even a thought of an alternative to the demands of the powerful, "TINA" engl. There Is No Alternative - there is no alternative is the expression of former British Prime Minister Margaret Thatcher (Chomsky, 2002, 85). Only the social (non-profit) aspect of the globalization process is left in the hands of nation states and they should ensure the efficient functioning of the administration and at least a minimum of social rights. Nation-states have been transformed into social creations that have neither the necessary means, nor often the necessary will, to provide their citizens with a life worthy of a human being (Kulušić 2002, 40). While all citizens have to pay taxes and surcharges, which are increasing every day, the international financial market is exempt from paying any foreign exchange tax. Only in the foreign exchange markets, according to the Bank for International Settlement, currencies worth approx. $ 1.5 billion110 (retrieved from http://www.manager-magazin.de/geld/artikel/0,2828,152652,00.html).

It is much cheaper for a corporation to bribe a high-ranking civil servant than to pay a realistic market price for the use of certain resources. Privileges often refer to the influence of the state to protect them from competition, and the consequence of protecting the formation of prices at its discretion. The state often forgives them for not complying with environmental regulations related to their harmful effects.

The current Covid-19 crisis is taking place in the shadow of other “quiet,” but much longer-lasting, ongoing global crises, such as climate change (Peters, Marland, Le Quéré at all, 2012).

Most corporations use the legal norm of limited liability before the judiciary for their harmful actions. The legal norm of limited liability is an important legal provision that works in the direction of the development of the capitalist order, and without it this system would not be able to develop successfully. All financiers who invest in a corporation under the name of limited liability participate in the risk of the corporation's business only with that part of the capital, which they have invested in the corporation. Such legal action within the corporation is completely different from that when the company is a partner, then for all damages all partners are jointly liable with all their assets for the total damage. The advantage of a partnership with unlimited liability in such a company is that each of the partners has the ability to control the actions of each partner, and business associates of such a company have much greater confidence in such a company. If the partner structure is too large the ability of mutual control is lost, and the flaws of such a system suddenly surface. Following such experiences, many partner companies have, over time, organized into "limited liability partner companies", combining tax advantages in their business organization with the benefits of a limited liability partnership. The limited liability system provides the business entity with various benefits, such as the inflow of large capital assets, because each investor is aware of the possibility that if the company makes a loss, in that case he can lose only his capital investment. The loss of such an enterprise can mean great costs for society, because in that case the social community must compensate all incurred costs and damages. An example is the business of a mining company, which by digging for mineral wealth for which it makes a profit for its shareholders leaves behind a polluted environment dangerous for the local population. The real damage of such action can be several times greater than the realized profit. When the extent of the damage is discovered and the state tries to recover the damage, the company declares bankruptcy and leaves the country, while the state takes over the remediation of the damage. In this way, the corporation makes its profit, and the local community experiences double damage, the destruction of its environment, the subsequent remediation of the damage, and the loss of jobs (Herbert, 1962, 12).

Industry 4.0 is the fourth industrial revolution based on digital process transformation. Digital transformation is based on intelligent networking of machines using advanced information and communication technologies. As the main feature for the development of modern industry is a "smart" factory (Smart Factory) which uses communication technology that manages production and business processes. The goal of a smart factory is to dominate the market with lower production costs and improved production quality (Pearson, 2020). Many factories have a detrimental effect on the natural environment, especially those from underdeveloped countries that have used natural resources. The worst example of a corporation in India is an inadvertently caused severe tragedy in which about 20,000 people were killed and 100,000 people were left in poor health for life. Compensation to the victims was at odds with the damage done, with each victim receiving only about $ 500 in compensation. Eventually, another corporation bought the one that caused the damage on the condition that it was not responsible for the damage previously caused. Robotization increases productivity because automation reduces production time, increases the flexibility and quality of products because errors are eliminated with a quick response and increases the speed of product development. From the initial idea to the final product, a shortened time is required thanks to the possibility of simulation (Happtory, 2020).

When the size and economic strength of the corporation are analyzed in more depth and compared with that of the developing country in which the corporation operates, a number of inconsistencies and obvious problems are noticed. Every underdeveloped country needs jobs, and such jobs can only be brought about by large corporations while the damage they do by their actions is silenced and covered up. When it comes to the level of wages and labor rights in home countries, multinational companies use the opportunity to relocate part or all of their production abroad, in order to put pressure on lowering both (Andrijanić and Pavlović, 2016). Mining and oil corporations are especially harmful in this way. In some underdeveloped countries, corporations go so far as to blackmail the state into failing to enforce environmental laws or prevent research into the harmful effects of local business on the health of surrounding residents. In a regulated market, such blackmail would be immediately rejected, but in a highly corrupt country, rejecting a corporation raises fears that another corporation would set even more difficult conditions for its business. Strong competition to attract corporate investment has resulted in the relocation of production (outsourcing) and the deindustrialisation of the US and the EU as countries that have already become significant economic players such as Russia, Brazil, India, Turkey and Vietnam are rapidly industrializing. Covid-19 has strengthened doubts in economic circles about the exclusively positive effects of globalization. According to a survey by the American Chamber of Commerce's subsidiary in Singapore, almost a third of corporations in their global supply and distribution chain are considering replacing production from China (Browne, 2020). So far, global crises have manifested themselves as the collapse of the world financial market and contributed to the transformation and strengthening of national economies. Hopefully, the crisis caused by Covid-19 will stimulate the same because closing borders as well as factories in third world countries signals a new phase in what is becoming a major turnaround of industrialization. Companies are re-evaluating the role of cheap labor countries in global supply chains and have begun planning to relocate at least part of their production back to their home countries. Deglobalization is accelerating, and predictions are that it will be worse than the 2008 crisis. Global value chains are major carriers of global economic contagion (Coveri, et al., 2020).

Such undesirable competition among underdeveloped countries makes them dependent on individual corporations, and the economic situation in the country remains poor because each of the corporations is looking for the most vulnerable country, the one with the weakest labor and environmental laws. The ability of corporations and their management to leave the country and move in case of business danger is very well noticed, which makes it very difficult to prove their responsibility and punish them later, even if there is a proven legal responsibility and judgment of the judiciary. Without strong control of civil society and state sanctions, corporations have no reason to deal with the welfare of society because such behavior significantly reduces their profits (Donald, 1999, 153). Managers of such corporations know that legal regulations abroad are less strict, and workers are happy to have employment at all. Negative behavior, destruction of nature, environmental incidents and avoiding the improvement of working conditions are much easier to implement when they are thousands of miles away from their community since the inhabitants of an underdeveloped country are poor and ready for inconvenience. Economic growth aimed at preventing crises should be well managed and based on targeted investment and tax policy (Wiedmann, Lenzen at all, 2020).

Through their activities at the global level, corporations have gained extensive experience in influencing the formation of various international agreements. The legitimacy and democracy of international institutions are highly questionable. They are based on the assumption of the legitimacy of the governments of individual member states, and are realized within the framework of international law. International institutions are huge and slow and an extremely expensive apparatus that is not efficient enough. Certainly, there are numerous humanitarian, health, and educational organizations within the UN that promote their goals for the benefit of all mankind, but their successes are overshadowed by the failures of other organizations. The fact is that within international institutions, decisions are mainly made on the basis of a quota that depends on the "wealth" and influence of each member state. If the share of these countries is a consequence of special expertise and ability, and not a consequence of capital, then one could speak of their democracy. The various secret provisions agreed upon on the margins of international agreements are a very good framework for the negative and uncontrolled actions of corporations. An example of such a secret part of an international agreement is Chapter 11 of the NAFTA agreement, which is inserted into the text with the intention of protecting American investors from confiscating their investments (Stiglitz, 2002, 128).

3. RELATIONSHIP BETWEEN CORPORATIONS AND TRADE UNIONS

At the global level, and under the influence of modern social and economic trends, the overall operation and behavior of multinational companies is changing and in line with global trends. As individual companies grow, efforts are being made to shift more and more responsibility to local management within their business. The relationship with the unions is important, and their negotiation is not easy. Although trade unions negotiate employment rights with the management of an individual company according to their status, all important decisions on the outcome of negotiations are made by the real owners of the multinational company because the representatives of the management and owners sit on individual supervisory boards. For effective bargaining between unions and owners, it should strive for unions to have their own representatives on the supervisory board of each such company. Although in such bodies the Tory cannot be negotiated collectively, it is a place where all the important information can be obtained. The way important decisions are made is not the same in all companies. Some decisions need to be made by the parent company itself because it is the physical owner of a company that operates as a subsidiary. In such a case, it should be determined which responsibility in the event of a violation of fundamental labor rights lies with the head office of the company or the parent company.

Multinational companies are becoming more and more powerful, either politically or economically, and thus gain the strength to annul or change previously concluded collective agreements with their employees' representatives or previously established and accepted ways of negotiating. Multinational companies in their negotiations with unions always advocate the threat of relocating their business to countries with lower labor costs, multinational companies can realistically bring significant business and open world markets, but they can also take them to other parts of the world. Every multinational company has strong arguments for putting pressure on unions, but also on many governments in order to accept their needs or what they demand. Trade unions must be able to cope with the new global balance of power and respond to multinational companies to their influence gained by globalization.

Is it at all possible to achieve a stronger connection between trade unions and their strengthening in order to achieve a better negotiating position vis-à-vis multinational companies at the international level. In the current balance of power, unions are left with the possibility of using a stronger influence on national legislation, international legislation or international codes of conduct in negotiations with representatives of multinational companies. Vulnerability in a globalized world goes much deeper than the economy itself. The current COVID-19 pandemic has reminded us of a burning shortcoming of the planetary economy, which is manifested not only by the cascading collapse of production and supply chains in many countries but also by the collapse of health systems (Kovačić 2020,328).

Trade unions have established ways of representing workers at the level of individual companies, including multinational companies. Such action can bring them great benefits, because through the experience of others they can significantly improve their working conditions in their companies, and such mutual trade union cooperation can lead to real global cooperation in trade union work. Workers 'councils and their activities within the European Union in accordance with its agreed guidelines for the operation of a multinational company should hold various types of meetings with workers' representatives, so that they can obtain useful information and be able to consult with their professional services. Multinational companies should act and harmonize their decisions in accordance with the Tripartite Declaration of Principles concerning Multinational Enterprises and Social Policy. All relevant bodies and authorities of the leading organizations dealing with labor rights and the trade union movement in the world, as well as OECD member countries, recommend to multinational companies that they should act and act in accordance with this Declaration. The biggest turning point that happened in the corona crisis is working from home, ie working remotely. All this has negative consequences for the worker. It is necessary to acquire new knowledge and skills, change life habits, which ultimately causes stress, reduced physical activity and unhealthy lifestyle (Husanović, 2020). New forms of work also lead to changes in the Labor Law. The global crisis caused by the pandemic will also affect the quality and quantity of jobs, and the unskilled workforce will be most affected due to the difficulty of adapting to work in a virtual environment. The pandemic will also cause a deepening of the gap between the poor and the rich (Lenzen, M., Li, M,, Malik, A. et al. 2020).

The first European Works Council was established in 1985 in France by the multinational company Thomson. The Directive establishing the European Works Council was adopted on 22 September 1994 and became binding on 22 September 1996. The Directive requires that any company employing more than 1000 workers within the EU or more than 150 workers in at least two Member States should set up a European Works Council (taken from https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN) / TXT /). In addition, ETUC - European Trade Union Confederation has recommended that countries that are not members of the European Union should be involved in the work of these bodies. In this way, about 100 multinational companies are covered by this directive, and all of them have branches in various countries of Central and Eastern Europe. So far, 587 European Works Councils have been set up in Europe.

In addition to traditional union work, organizing unions and collective bargaining, acting towards multinational companies requires additional research and preparation. Seeking information for union action is one of the most important items that enable unions to operate successfully. With consideration of a particular work problem, it should be established whether individual companies or their subsidiaries are wholly or partly owned by the parent company if the parent company has more than one subsidiary.

If a parent company owns over 50 percent stake in a company then that subsidiary is called subsidiary, and if it owns less than 50 percent then those companies are called related or affiliated. The position of a subsidiary and related company does not have to be the same within a multinational company. One company can have better treatment in the market with: lower prices, more successful procurement of raw materials, easier access to certain business data and the like. Experience shows that the most useful information can be obtained about companies whose shares are listed on stock exchanges. Company information that everyone interested should know is company information, industrial relations, company management information, union information. What is important for trade unions, interesting information about the business of a particular company can be available to workers and other employees.

4. OBLIGATIONS AND DUTIES OF MORAL AND HUMAN BUSINESS

Every human community should strive to create a moral and humane relationship between management and the ordinary individual, as a model of the most rational social and interpersonal behavior and the only right and true action. When there is harmony between moral action and business, the rule applies; morally correct action positively affects business performance, i.e., morally incorrect action reduces business performance (Pava and Krausz, 1996). The legislation of each country stipulates the obligations by which the management, employees, management staff and other active structures are obliged to improve and develop in their scientific, social and professional activities, among other things, their moral and human consciousness. The following basic business ethical principles should be adhered to in corporate governance (Vujić, Ivaniš and Bojić, 2012, 46):

1. All human beings are born free and equal in dignity and rights
2. legality, transparency and publicity of business
3. sustainable and socially responsible business
4. social solidarity and justice
5. honesty and transparency in business relations
6. professionalism and participatory management in running a business
7. equal treatment and synergy of interests of all participants
8. innovation and openness to change
9. Responsible resource management and sustainable development
10. Everyone has the right to life, liberty and security of person
11. credible and principled resolution of disagreements based on facts and fairness
12. renunciation of all forms of bribery and conflicts of interest 13. consistent pursuit of knowledge and innovation of knowledge within the profession
14. Respect for freedom of thought, conscience and religion
15. non-use of nepotism for public and conflicting business purposes.

It is a special obligation of the leading management in state institutions to nurture these principles in their working and living environment and to transfer their honesty and morality to lower managerial levels and to warn of any violation of these principles and to condemn and publicly expose such behavior. This not only gives every member of the human community the right to point out the omissions, weaknesses, abuses and violations of each of his co-workers and colleagues, but it should be a general duty and obligation. Also, legal rules emphasize that it is a violation and inaction, ie, silence and toleration of certain negativities that occur in practice, and often an individual is silent for fear of being later punished and harassed by so-called powerful individuals in their active and living environment.

It is necessary to point out the negative phenomena that occur in science and economy of almost all countries. It is a phenomenon of connecting the leading management into powerful clans, strongly interconnected at all levels of government, from companies to institutions and the state apparatus. For inhumane acts that almost always go unpunished and unknown to the public, the active community has knowledge, but no one dares to react. Such inadequate and untimely response, which most often takes place through known methods of intimidation, gives great power to the leading management whose appetites for power are growing and most often bring the company or institution into a serious illness. Ethical climate is the way employees perceive a business entity as individuals and how they understand that ethical culture can realize their personal moral values and is an integral part of the business climate (Wimbush, Shepard and Markham, 1997). Employees of the company know when and what illegal actions are discovered so that leading individuals almost always go unpunished even though they have done great material and other damage. The selection and operation of senior management, from companies to other senior institutions, should take place at the highest moral, humane and scientific level, with the aim of building reliable oversight systems: councils, expert oversight services, ethics committees, courts of honor and independent civil society. control groups that would perform their work independently and make their decisions according to moral, humane and ethical rules and civilizational behavior.

5. CONCLUSION

Corporations play an important role in the averages of globalization in the form of investment, increase in living standards, employment, and growth and development. The crisis caused by the outbreak of the new Covid-19 virus has once again shown the weaknesses of global governance and world institutions. Expectations from them were high, and each state eventually pursued its own policy. The feeling of collective threat and danger has united the world and gives hope that only joint efforts can overcome the crisis. There are no defeated and defeated here, neither small nor large states. Corporations encourage innovation and the use of modern technologies, job creation and economic growth, bring cheap products of better quality, which significantly reduces prices and the cost of living, and all this affects the lower inflation rate and low interest rates in the world. By analyzing the activities of corporations, they can be blamed for many negativities, but also acknowledge their merits. Real judgment should not relate to globalization itself and consider whether it can be properly directed to act in the desired direction. The feeling of collective threat and danger has united the world and gives hope that only joint efforts can overcome this crisis. There are no defeated and defeated here, neither small nor large states. This research is not without limitations and open questions for future research because large investments through corporations will continue. The development of the work process, habits and distance education will become part of the strategy of crisis management and work in new unstable times. In order to increase work efficiency and cost rationalization, the virtual world is becoming an integral part of life and society in general. This paper will also contribute to the understanding of adaptive responses as the necessary resources, global openness and further work on international relations based on ethical and humane principles need to be provided. Without polarization and systematic suppression of the consequences of the pandemic, the newly caused damages with far-reaching and deep economic consequences will be annulled.

LITERATURE

1. Andrijanić, I. and Pavlović, D., (2016) International Business, Zagreb: Libertas - Pleiades.

2. Asif, I. (2005) Prescription for Power: Drug Makers Lobbying Army Ensures Their Legislative Dominance, Center for Public Integrity

3. Benic, Dj. (2004) Fundamentals of Economics. Zagreb: Školska knjiga

4. Bradford, C. (1974) American Ground Transport: A Proposal for Restructuring the Automobile, Truck, Washington: Buss and Rail Industries, US Government Printing Office

5. Browne, A. (2020) How coronavirus accelerates deglobalization, available at https://www.bloomberg.com/news/newsletters/2020-02-29/why-deglobalization-is-accelerating-bloomberg-new-economy

6. Chomsky, N. (2002) Media, propaganda and systems. Zagreb: Čvorak

7. Cohan, S. D. (2005) UNCTAD- World Investment Report, Transnational Corporations and zhe Internationalization of R&D

8. Coveri, A., Cozza, C., Nascia, L. & Antonello, Z. (2020) Supply chain contagion and the role of industrial policy. Journal of Industrial and Business Economics, 14 6, Issue 47, pp. 467-482.

9. Donald, F. (1999) European Economics Integration, Lorgman. London: Essex

10. Grgić, M. and Bilas, V. (2008) International Economics, Zagreb: Lares plus.

11. HAPPTORY (2020) Happtory creates happy partners, Available at https://www.happtory.hr/post/industrija-4-0

12. Herbert, S. (1962) New Development in the Theory of the Firm. New York: American Economic Review

13. Husanović, A. (2020) The Industrial Revolution 4.0 after / during COVID-19, available at https://medium.com/@asim.husanovic/industrijska-revolucija-4-0-nakon-za-vrijeme-covid -19-e165aa91f1cc

14. Kulišić, D. (2002) On the possibilities of confronting the phenomena of acts of terrorism and other violence. Defendology 5

15. Kovačić, M. (2020) Deglobalization by COVID 19, Technological Notes, available at file: /// C: / Users / Home-PC / Downloads / Tehnoloske_zabiljeske_328_329% 20 (2) .pdf

16. Lovrinović, I. (2015) Global Finance, Zagreb: Accent.

17. Lenzen, M., Li, M., Malik, A., et al. (2020) Global Socio-Economic Losses and Environmental Gains from the Coronavirus Pandemic, Bing Xue, Institute for Advanced Sustainability Studies, Germany

18. Mesarić, M. (2001) The role of the state in a market economy with a review of the current situation in Croatia, Economic Review 52 (9-10)

19. Pava, M. L., and Krausz, J. (1996) The association Between Corporate Social Responsibility and Financial Performance: The Paradoxs of Social Cost, Journal of Business Ethics, 15 (3)

20. Pearson, J. (2020) Global connectivity strengthens us - we need more, not less. Lidermedia, 9 6 available at https://lider.media/poslovna-scena/hrvatska/john-pearson-globalna-povezanost-nas-jaca-treba-nam-vise-a-ne-manje-131819

21. Peters, G.P., Marland, G., Le Quéré, C., Boden, T., Canadell, J.G., Raupach, M.R. (2012) Rapid growth of CO2 emissions after the global financial crisis 2008-2009. Nature Climate change 2 (1): 2–4. available at: http://www.ub.edu/searchproject/wpcontent/uploads/2013/01/WP-2.5.pdf

22. Reimold, K., and Geddes, K. (2018) Global monitoring of disease outbreak preparedness. Cambridge, USA: Harvard Global Health Institute

23. Stiglitz, J. (2002) Die Schatten der Globalisierung. Berlin: Siedler

24. Stiglitz, J. (2002) Globalization and its Discontents. New York: Modern Library

25. Šonje, V. and Kotarski, K. (2020) Coronaeconomics: Five Riders of the Apocalypse. 1st ed. Zagreb: Arhivanalitika d.o.o.

26. Veselica, V. (2007) Globalization and the New Economy. Zagreb: Inženjerski biro

27. Vujić, V., Ivaniš, M., and Bojić, B. (2012) Business Ethics and Multiculture, University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management Opatija, Rijeka

28. Vuletić, V., 2020. Globalization in the Age of the Crown, s.l .: Politika RS.

29. Wiedmann, T., Lenzen, M., Keyßer, L.T., Steinberger, J.K. (2002) Scientists' Warning of Wealth. Communications in Nature, 11 (1): 1–10.

30. Wimbush, J. C., Shepard, J. M., and Markham, E. S. (1997) An Empirical Examination of the Relationship Between Ethical Climate and Ethical Behavior from Multiple Levels of Analysis, Journal of Business Ethics 16

31. Zvirgzde, D., Schiller, D. and Revilla Diez, J. (2013) Location choices of multinational companies in transition economies: A literature review, SEARCH, European Commission, Working paper 2/05,

Web choices:

32. Menager magazine taken from http://www.manager-magazin.de/geld/artikel/0,2828,152652,00. html

33. Eur-lex retrieved from http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

DEVELOPMENT OF RURAL AREAS THROUGH EFFICIENT TOURISM MANAGEMENT

Oleg PETELCA
Alexandru Ioan Cuza University of Iași
ORCID: 0000-0003-0856-2529

Iurie BEȘLIU
Alecu Russo University of Bălți, Republic of Moldova
ORCID: 0000-0003-0831-5771

Ciprian-Constantin Pătrăuceanu
University of Oradea
ORCID 0000-0001-5445-2801

Abstract
Tourism is a double-edged sword, and the economic impact of the activity depends largely on the character of developed, developing or less developed country of the area or space in which it is practiced, the way of management or in a broad sense of management. of this complex activity, but also of the finality through consumption, both related to the satisfaction of the consumer and that of the tourist agent offering the services, the degradation of some traditions and the disturbance of the economic, social, cultural, demographic and environmental balance in the communities. local. Rural tourism is defined as a multifaceted activity and is much more difficult to study in the context of rural development. The large number of small and medium-sized enterprises involved in rural tourism demonstrates the need to manage rural tourism in such a way that rural areas encourage both local and non-local people to develop entrepreneurial activities in these rural areas. The aim of the study is to find out how rural tourism differs from other types of tourism and how it affects the management of enterprises and organizations involved in the provision of tourism services in rural areas. A literature study was carried out for the characteristics of rural tourism with the aim of using them to meet the needs of rural tourism consumers, to increase interest in rural tourism for the development of rural areas with minimal harm to the environment. On the basis of the studied literature, we identified nine areas for the activities of rural tourism leaders and developed the necessary actions that contribute to the development of rural areas. Conclude that an approach that allows communities to work together to develop strategies for attracting tourists and increasing the economic impact of tourism in a particular region leads to the development of rural tourism at the local level. A local approach to tourism development is a sustainable, community-owned and community-based tourism initiative that promotes conservation and in which the local community is fully involved throughout the development and management process. Local people are the main beneficiaries through community development.
Keywords: management of rural tourism, rural development, environment, develop strategies, rural areas, local community

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

THE FARMER AND THE LAND OWNERSHIP ON TOURISM DEVELOPMENT (CASE STUDY: ORIKUM AREA)

Assoc. Prof. Lindita Mukli
"Aleksander Moisiu" University of Durres

ABSTRACT
Agriculture and tourism are important sectors in the economic development of Albania. As in any sector, some priorities must be set to address the country's integration into the EU. The purpose of this article is to highlight the link that exists between the farmer, land ownership, and tourist offers in the Orikum area, as well as their expressed interdependencies in order to meet the objectives in the agricultural sector. The literature defines the agricultural farm as a production, consumption, and social unit of agricultural production. The goals that the farm must meet as part of agriculture does not adequately respond to its economic figure. The farmer carries problems of gender, age, background, and level of education. These features of the farmer often become an obstacle to the normal performance of the farm. Another problem for sustainable tourism is land ownership. After the implementation of Law no. 9501 of 1991, the land was distributed in a short period. Pressure on agricultural land increased significantly, particularly near major cities, major road axes, and the coastal area. Land use in these areas is no longer solely and exclusively agricultural, making competition for use between different economic sectors increasingly relevant.
The study was conducted through area surveys and it was concluded that: the characteristics of the farmer (age, level of education, his origin) affect the land market; young or non-indigenous farmers are more inclined to sell the land in their possession than to use it for agricultural production. The development of tourism in the area is increasing the level of fragmentation and is removing the land from agricultural use.
Keywords: Farmer, land owner, tourism, agriculture, education

INTRODUCTION
Rural households continue to dominate; for more than 50% of the population agriculture is the main alternative to employing people in rural areas. [SSUB, 2007-2013] However, the growth of the agricultural sector is below the national average and far from its true potentials. This comes as a result of the problems faced by the sector, the most prevalent being those related to rural exodus, limited farm area, land ownership, product marketing, etc.
This study focuses on the relationship and reciprocal interactions between the farmer and land market transactions. These interactions should be analyzed to identify problems that exist in order to determine as clearly as possible the most fruitful alternative paths to benefit the farm, which functions as the basic unit of production in agriculture. This will help develop the agricultural sector and the national economy. The farmer is the central economic figure of the organization, operation, and administration of the farm. As such, he must accomplish quality tasks in a timely manner, an endevour which is directly related to his mastery of concepts regarding agricultural market economy. The farmer's work determines the overall performance of the farm in regards to the entire range of problems identified towards development. Based on the indicators of SSBU, compared to EU countries, we can say that our agricultural farms judged by the performance of their managers, are far from satisfactory.

Coastal areas are the areas most affected by the transition. This is explained by the fact that: tourist structures inherited by Albania in the early 90s almost did not exist and the demand for this type of service was always the most important. This kind of development in coastal areas was facilitated by a land market which was developed significantly in the mid-90s. This land market enabled the urbanization of agricultural surface areas in order to build units for tourist use. The process of urbanization in agricultural areas is inseparably linked to three main elements:
1) land reform, which in early 90's made the farmers the owners of the land.
2) the development of tourism.
3) the development of urbanization in areas that pose a significant environmental concern.
Organization of land relations is one of the main explanations of organizing society throughout human history. Land can be considered as capital, as a marketable good which itself encompasses a high level of capital and can serve as respective stock of wealth. Therefore, the land can be thought of as the main conceptual organization of human society, characterizing administration of life.

Method of transferable rights (TDR)
In our study we relied on the theory of transferable development rights. Method of transferable development rights is based on the concept that development rights are part of a group of rights that accompany ownership of land [Machemer P. L. and Kalpowitz M. D.]. Based on the owner's preferences, these rights can be utilized, not utilized, or sold. The first models of this method are used in the mid-60s in order to maintain the unconstructed areas. These models are an important tool for local community to keep the environmental amenity, especially in areas with high pressure on land.
The method works with the help of four main elements:
1) transmitting areas
2) receiving area.
3) determine the rights of plot construction.
4) the transfer process of development rights.
The method of functioning is simple and passes first through a zoning process, which defines two basic areas, it will be built (receiving area) and it cannot be built (area transmitting). According to this definition, the development rights for each parcel owned by the owner of the land in the transmitting, cannot be used by the owner as a result of the construction ban that exists in the area where his property is located. However, the owner can trade near a person who is interested to build the receiving area. By trade, the rights owner always retains the right to use his land but lose the right to develop the latter. So transmitting area retains its traditional use. On the other hand, the owner of the donor area, do not lose the rent arising from environmental amenity located in the area or simply by its location, which is usually a normal zoning process.

METHODOLOGY
The study is based on a structured survey which was developed in Orikum with 80 intellectuals, teachers, farmers in the area who have benefited from the implementation of Law no. 7501, "On Earth". The interview method is direct interview with the head of the family.

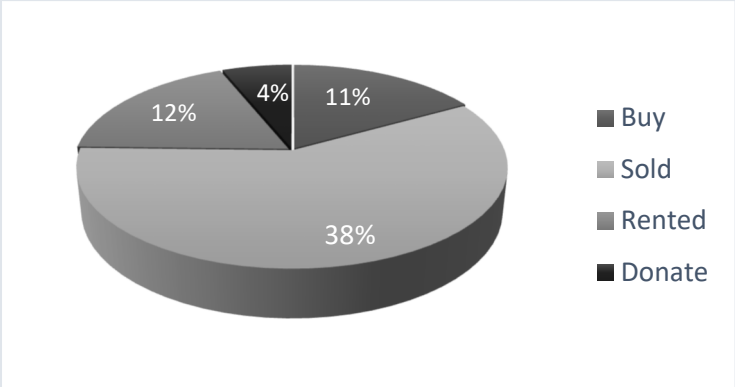
The questionnaires were structured in such a way that it contains the information needed to answer a hypothesis: "The land market in the area reduces the level of sustainability of agricultural farms, turning agricultural land to non-agricultural uses alternative".
For processing questionnaires were used SPSS software (descriptive Statistics, Frequencies, Compare Means, Independent Samples T-test) and Mega Stat (Hypothesis Test, Compare Two independents Groups).
Orikumi area selection is made for the simple reason that it has land area of socio-economic categories as diverse as e.g.: agricultural land, Orchards (olives), as well as developing tourism, and urbanization.

RESULTS AND INTERPRETATION.

The agricultural land market has been and continues to be the subject of discussion regarding its theoretical-practical aspects. This is due to the fact that this market in most cases alters land use. Frank Ellis (1992) bases his argument on certain criteria and elements and presents the following concept “farmers are agricultural families who make a living from the land, using mainly family labor for agricultural production. They are always placed in a larger economic system, but are characterized by partial engagement in markets, which tend to operate with a high degree of excellence.” This definition shows:
- The logical connection of operating a farm as part of an economic system,
- Agricultural policies for the transfer of common farmers to family commercial farmers,
- The internal logic that the farming family uses to find alternative routes to produce surpluses for other social groups, and
- The role of the state in the sustaining farm production.

Descriptive Statistics
Analysis of the results of the surveys will attempt to explain and support the hypothesis of the study.

Figure 1. Land transactions in the area

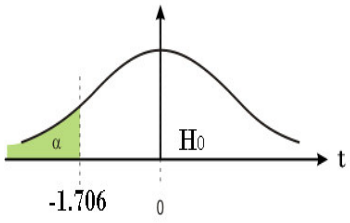

21.4% of interviewees claim to have committed barter or rent land grant (11% of them have bought, they sold 38%, 12% are rented and donated 4%). Income from agriculture accounted for only 14.3% and that was in areas away from the coast.
To analyze the variability of distribution of land in the coastal area and in other areas, t-test was used.
Hypotheses, $\begin{cases} H_0: \mu_1 \geq \mu_2 \\ H_1: \mu_1 < \mu_2 \end{cases}$ where μ_1 is the average size of farms on the coast and μ_2 is the average size of farms in other areas.

Figure 2. Mega Stat results of questionnaires for data

Hypothesis Test: Independent Groups (t-test)

Group 1	Group 2	
0.707	2.008	mean
0.796	1.639	std. dev.
15	13	n
	26	df
	-1.3010	difference (Group 1 - Group 2)
	1.5815	pooled variance
	1.2576	pooled std. dev.
	0.4765	standard error of difference
	0	hypothesized difference
	-2.73	t
	.0056	p-value (one-tailed, lower)

For a 95% confidence level, we reach the conclusion that the average area of farms in the coastal area is less than the average area of farms in other areas, because from SPSS we have p-value (0,0056) which is smaller than the level of significance, indicating that the Ho hypothesis is not true. This is clearly observed from the survey results where the average farm area is 1.3 ha (0.7 ha in the coastal zone and in the next 2 ha). These facts show that the sea areas are used for tourism and not for agriculture.

From questionnaires we conclude that lands on the surface are traded:

- 0.05 ha area (500 m^2) which constitutes about 15% of the total level recorded in our sample. According to the surveys it shows that buyers of such surface are mostly families who can build a cottage. In these cases the transactions have an important application in terms of the infrastructure.
- Surface area 0,1 ha is the most common (27%) in transactions recorded in our sample. Buyers, who preferred such areas, are mainly managers of restaurants, hotels, but also families who tried to have wider area to build their family. Transactions of these areas are characterized by a high location demand, because good location is an essential element to increase the level of income.
- Area of 0.2 ha is 32% of total transactions. Generally the final objective for buyers at this level surface is the construction of large service units, multi-storey buildings which are later sold in the form of apartments to customers.

As is clear from the analysis of surfaces traded, the development of tourism in coastal areas is based on small and very small areas. In a few cases, the use of the land market is seen for large tourist units or residential areas built based on a general urban plan. Thus, as a result of this land market characteristic, we can think that the latter affects an even greater cleavage of the coastal area.

There are two reasons which directly affect this situation:

1. The structure of land ownership in the area with small plots. So in '91, which had tourist interest, are shared among many farmers and each of them has an area of several hundred m^2, thus discouraging investors who want to carry out important investments. This is due to the fact that buying large surfaces would have a very important transaction cost for the buyer.
2. As a result of the lack of a development strategy in coastal areas, investments that pass through the land market are constantly accompanied by a continuing lack of security. In these conditions the market is not open to foreign investments which require a much higher level of security.

The functioning of the market through local actors reduces the level of buyer demand. With this amount of capital that can be invested, the buyer can only afford small and short-term investments and no large investments or long-term ones.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

- In our study area, the highest level of land transactions was carried out between farmers and people that are managing other businesses (construction, tourism) that come from areas outside the study area.
- Promoting has immediate benefits to farmers to alternate the land.
- We also want to emphasize that the transaction object surfaces are small and do not allow the use of agricultural activity.
- Lack of a functional plan for their gross urbanization of the area and the economic uncertainty that accompanies economic investment in the area leads to further deepening fragmentation.
- Some of the factors that hinder the development of the land market are: greater fragmentation of land, the tendency of young people to not deal with agriculture's strong connection to the land of farmers, tendency not to sell the land but rather leave it as an inheritance (shikoje njehere kete), disappointment from the former farmer cooperatives, uncertainty over the property taken, nested property in certain cases ??, sharing and illegal construction on agricultural land, etc..
- There is a discrepancy between the rights of use and utilization of land with the right that owners have to protect their land. This is because the soil protection law was adopted many years later than the law that sanctioned the right of private ownership of land.

The study enabled us to recognize the problems of the land market and tourist offer in the area Orikumi the resolution of which may contribute to some recommendations:

1. Policies should be effective for land administration. This requires state institutions to adopt stimulating mechanisms to increase the interest of land owners carrying out their profits from agricultural activity. Such a package could include laws and regulations that regulate the relationships between family members, between them and third parties, and between them and the state. Even though there is a reference price for the land it should be reviewed and its mechanisms should be strengthened to control its implementation.
2. It is the duty of the municipal offices to determine which areas need to be protected and which are intended to be built and it is most important that the zoning to be efficient and to be respected for a long term. Furthermore, the zoning needs to be appled, because the history of the Albanian transition has shown that this observed method is very difficult, oftentimes not respected at all.
3. Although the law no. 9244, dated 17.06.2004 to regulate the relationship between the right of private ownership of land and its obligation to protect a national treasure, is not able to build adequate policies and determine land use. To prevent damage, the limited physical alternation of land and improvement of its management should develop national policies for the taxation of land transactions.
4. The proposed transaction tax is a tax that applies at the time of the transaction. This is because the registration of the transaction remains a key element for state institutions to have full restrictive capacity regarding the applicability of the tax and its payment by buyers.
5. Tax rate set in a transaction subject should change depending on the traded area. Therefore, apply a higher tax fee if marketing a small area and reduce the tax on larger area. The objective is to increase the tax on transactions over land areas in the coastal zone.

This fee helps maintain the fragmentation of parcels. This method should be functional for public institutions to be able to implement this policy. Currently these institutions have indicated that they are unable to provide a satisfactory service even if the buyer is willing to pay.

6. The development of tourism in the area leaves much to be desired, it has significant shortages in basic infrastructure elements, harming the natural charm of the area. State institutions should adapt an integrated development strategy based on tourism and environmental advantages, focused on the environmental carrying capacity of the area.

REFERENCES

Ellis F. Plasant Economyes, Kembrixh, 1992.

Lloyd G. Transferable density in connection with zoning. Technical Bulletin, 40, 1961.

Machemer P. L. and Kalpowitz M. D. A framework for evaluating transferable development rights programes. Journal of Environmental Planning and Management, 45(6): 773-795, 2002.

Strategjia sektoriale e Bujqësisë dhe Ushqimit (SSBU) 2007-2013. Tiranë 2007.

Ministria e Turizmit dhe Mjedisit, Strategjia Kombëtare për zhvillimin e qëndrueshëm të turizmit, 2018 – 2022

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

IMMORAL TRAFFICKING OF WOMEN FOR PROSTITUTION: A SPOOKY COBWEB IN COVID-19 EPOCH

Nabanita Sen
Bankura University
ORCID: 0000-0001-6297-2161

ABSTRACT

Once Victor Hugo remarked: Slavery still exists. Now it applies only to woman and its name is prostitution.

Nay, Covid-19 pandemic has not been an exception to the malady. The pernicious practice persists in clandestine form resulting in unrelentingly harsh realities of discrimination and harassment. Humanity has been under siege exacerbating the intense ingrained socio-economic disparities in society with potential consequential threat to the victims and survivors of sex trafficking. The Covid-19 pandemic unfortunately paved novel avenues in the form of opportunities for traffickers who target victims with vulnerabilities of economic instability, vagabondage, tussle at home and scuffle from a sense of isolation in the age of social distancing. As a result of the adverse effect of the draconian lockdown, with livelihood based on physical contact in peril, the commercial sex industry witnessing hardship coupled with amplified brutality endangering the lives of the impoverished victims thereby exposing them to severe poverty and precarity. Covid-19 has unmasked sex workers suffering disproportionately with dual risk of getting contracted with the deadly virus if they continue their work and if they quit starvation subjugate. The socio-economic threats along with health challenges have a quicksand effect on the commercial sex worker community which calls for a stern law rendering access to labor rights often ignored, being necessary and pertinent in post Covid-19 epoch. With denial of protection and support, the victims of sex trafficking are often experiencing violence, arrest and strict surveillance that restrict their freedom of movement and jeopardize right to life and livelihood undermining human rights and aggravates vulnerability.

The paper seeks to dwell upon the various emerging dimensions of exploitation of immoral trafficking and designs adequate measures to eradicate the barbarous practice leading to prostitution in order to prevent grave violations of human rights of victims and survivors involved in praxis with reference to Covid-19 times. Relief through Government channels encounter recognition crisis. Unlike other professions, social distancing and sanitization cannot be the panacea for commercial sex industry.

Keywords: Covid-19, Sex trafficking, Vulnerable, Prostitution, Human Rights

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

TERRORISM AND UNCERTAINTY AMONG INVESTORS

Lecturer Seema Rehman
Indus University, Management Sciences

ABSTRACT

Terrorist attacks are momentous events which can bring about broad violence, perturb daily lives of people, adversely impact the economy and eventually create volatility in stock prices. Terrorist attacks increase uncertainty which reduce investments and deflect Foreign Direct Investment (FDI). This type of uncertainty is hard to quantify as compared to other quantifiable types of uncertainty, individuals usually face, for example risk of shortfalls in corporate earnings, rising rates of inflation or a downturn of economic cycle. A clear judgment of the manner of terrorist events and its impact on stock trading is necessary to formulate efficient policies to deal with non-stop terrorist activities, to decrease its cost and to enhance the investor confidence in stock business. Thus, this paper focuses on the effect of terrorism on stock returns in Pakistan by taking into account major incidents, mainly the recent Peshawar School Massacre. The study further identifies the theory that explains the change process related to stock returns in case of Peshawar School Massacre. Structured approach of grounded theory by Strauss and Corbin (1990, 1998) has been used as Grounded Theory is based on data and its constructs do not face the problem of accuracy that plagued the other Qualitative Data Analysis methods. Data has been collected primarily through interviews. The theory developed around the central category or the central phenomenon: feelings of insecurity among investors. Two kinds of contributive conditions emerged from the data, which eventually headed to certain phenomenological experiences associated with uncertainty among investors when a major terrorist event strikes leading to decline in stock prices. These are indeterminacy of riskiness and degree of belief. There were also intervening conditions in addition to context that helped in changing investor behavior towards major terrorist incidents. Intervening conditions included the role of specialized people, brokers, fund managers and government regulations. The strategies developed for coping with the overarching phenomena are past experience, financial soundness of organizations, previous worth of the company, asset holding for a longer period and togetherness among nation. Overall there was stability in stock prices, improved confidence of investors and outperforming of shares. This study is distinctive in examining the coping strategies from the perspective of investors who experienced the impact on stock prices of the occurrence of terrorist attacks.

Keywords: Uncertainty, Terrorism, Volatility, Grounded Theory

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

INTEGRATION OF ICT STANDARDS IN EDUCATION FOR TASK -BASED LANGUAGE TEACHING

Assistant Professor Dr. Kuldeep Kaur Juneja
Education Department, Nirmala College of Education

Abstract
The present paper highlights the importance of ICT skills standards in defining achievement expectations for students and defining expected abilities of educators. The era of 21st century is regarded as an era of technology. Technology today plays an important role in our life. It is seen as a basis of growth of an economy. An economy which is poor in technology can never grow in today's scenario. This is because technology makes our work much easier and less time consuming. The impact of technology can be felt in every possible field. One such field is Education. In pursuit of world - class education, many ministries of education at the national, state or province level document expectations of achievement by student, teachers or school leaders, or in some cases document all three. While these expectations may take the form of recommendations, guidelines, benchmarks or frameworks, Standards are established frequently. The National Educational Technology Standards (NETS) developed by the International Society for Technology in Education (ISTE) represent a mature and comprehensive set of Standards for use of Information and Communication Technology (ICT) in schools. The development and application of Standards for ICT in schools support a shared vision for digital tools and resources in education. Standards therefore, focus effort and commitment, and they ensure alignment of material and resources, curriculum, instruction and assessment. Task - Based Language Teaching (TBLT) provide teachers success in achieving expectations and what capabilities they can expect from successful students. This review focuses on the intersection of technology and TBLT, examines the mutual contributions of technology and TBLT to each other, and discusses the challenges in implementing and researching TBLT in technology- mediated environments. Technology has enabled an active and collaborative learning environment for teaching language. Learning is thus viewed as a transformative process and metaphors of learning, such as learning as process, learning as participation, learning as practice and learning as knowledge creation are used to describe the process. This participatory process is in sharp contrast with the traditional view of learning as outcome or product. Recent research on technology and education has paid greater attention to the integration of technology into the learning environment and enables the learners to develop deep - reflective thinking and become competent in the use of ICT.

Keywords: Education, Information and Communication Technologies (ICTs), Learning environment, National Educational Technology Standards (NETS), Task - Based Language Teaching

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

MUSIC IS A PROCESS OF HEALING

Ananda Majumdar
The University of Alberta, (Bachelor of Education after Degree Elementary, Faculty of Education, Community Service-Learning Certificate and Certificate in International Learning, CIL)

Abstract
We are all musical minds, an applied project. The entire project was with Edmonton Mennonite Centre for Newcomers, a non-profit organization, who is taking care of migrant's people to Canada from all over the world, from toddlers to senior people through various activities such as literacy, language training computer training, kids' development at the daycare centre, religious activities through church etc. I was working on my project with two days' care, and I was teaching to those immigrant kids ages from toddlers to 5 years old, who were all Pre-K level. My aim was to build musical skills in them, let them understand sound, (sounds from inside water through a straw) feeling about sound, images of music, and their hands-on activities by making musical crafts. The objective of the paper is to explain music as a therapeutic objective for the reduction of depression. The outcome of the research paper was a recognition that music is a powerful message for the community of all scenarios. The methodology has been done through my field research and documentary analysis. The question is how does music set up for its flourishes for the reduction of depression?
Keywords: Ethnomusicology, Migration, Depression, Healing, Respect, Growth, Development, Teaching and Learning

Introduction

It was my feelings, by watching to me, by listening to me and then by their performance which had no judgements teaching because of my audience nature. It was to bring attention among adult day care providers about my musical project, therefore I also discuss with them the making of everyday work so that it can be accepted by all, as universal project work and thus to making integrated networking among all. Therefore, my accomplishment was to accept my project by all as a simple piece of work which can be easily understandable by the kids for their musical and other childhood development such as sensory soft and hard motor skill development, stimulus development by listening sounds, social integrational development by various circling rhythmic games and to making a network among all based on love, peace and mind setting just like life world. According to the report by the institute of brain and creativity, the University of Southern California, musical experiences in childhood can accelerate brain development, particularly in the areas of language acquisition and reading skills, another report by the National Association of Music Merchants Foundation says that learning to play an instrument develops learning of mathematical skill, in future, it is effects for a good SAT score. I would give an example: Kuddus, one of the Pre-K kids always was interested to check my programming writing, he had no idea about those writing, but his attention overwriting was awesome, which is a good sign of academic skill from the beginning of childhood.

Music is not only for academic development but also for social, skills for school readiness, emotional, soft, hard, and sensory-motor skill development, memory development, which covers health development overall, so child development through music is effective in every childcare centre and based on the information, I made my programming for them in their early life, it can be expanded throughout their adult life, as a social human being. For Toddlers, repetition of the song is important to memorize and use of words, silly songs make them laugh and their clapping, tapping are important to produce rhythm. Preschool children enjoy nursery rhymes and songs about familiar things like toys, animals, play activities, and people. They also like fingerplays and nonsense rhymes with or without musical accompaniment. My entire programming was songs, rhythms, dance, music games that can develop all kinds of socio-psychological-physical development of childhood. Interculturalism is something to respect each culture, integrate, to know and gain about knowledge which is great for communal harmony, it uphold cultural pluralism within a common framework of values, in particular human rights and fundamental freedom, about fighting discrimination by encouraging interaction between individuals and communities with different cultural backgrounds as a way of fostering knowledge and understanding of the other, hybridisation between cultures are a source of enrichment and innovation in culture and society, and that actively recognising this fact, and encouraging positive public perceptions of diversity, is a vital precondition for the success of policies for integration and social cohesion, intercultural policies foster social cohesion and integration and prevent cultural segregation and exclusion, it means understanding that cultures thrive and command respect not when they are ghettoised and marginalised, but when they openly express themselves and mix with other cultures in the public space, interculturalism recognizes the right to cultural identity and cultural pluralism as essential features of democratic, rights-based society and does not consider cultural assimilation as the price to pay for social integration, it is not temporary social phenomenon. EMCN daycare children are from various countries, Kuddus from Somalia, Lina from Eretria, Jiran from South Korea and many more countries, those daycare providers are from India, Bangladesh, Nepal and from various African countries, the majority are immigrant minors in Canada. It was an opportunity for me to their culture, and they know my culture, amalgamation of cultures, listen to them, respect their values, behaviour, likeness, tradition and carefully observe them overall, my culture, their culture was mixed-up which turned into pluralism, this is cultural pluralism, thus interculturalism worked in my applied research. Edmonton Mennonite Society for Newcomers (EMCN) is a century-old organization that take cares newcomers to Edmonton, Alberta from around the world through the development of healthy relationships with peers and increased confidence tools and skills to help them to succeed in school Support with homework, Newcomer children, from Toddlers, Pre-K to Grade 12 get together to do homework, literacy and numeracy activities, yoga, play leadership activities and workshops on life skills. Children are supported by tutors, youth support workers, parents, and volunteers, they have two daycares, one is at the main center, and another is at Eastwood School. My applied project on Ethnomusicology was with two daycares children, called “we are all musical mind” through which I was trying to teach kids through music in a fun environment, the name we are all musical mind is a simple and sustained name, it feels that we are enjoying without any barriers or any rules, it is free to play where children are their decider, and I was their adult friend along with other daycare providers. My project was a symbol of cooperation with each other and, a complete and simple image of the entire child play environment through four different angles of music, song, drum rhythm, musical game, and musical crafts.

Children are Toddler and Pre-K ages (1-5 years), 10-15 kids each centre, just learning to the alphabet, numbers etc., smile and friendly, immigrants, second language majority. My project theme was based on compassion, expression, integration, sustained relations, positive, friendly responsible adult, following the project "We Are All Musical Mind" –East London. The difference between My project and East London is about working with characters, they were adults and mine were children. I focused on child development through music, music like nursery rhythm, simple songs, dance, body movement, they can reproduce the songs, word and can learn vocabularies, memorize and thus they develop physically, mentally as well as a social bond for the country. During my child programming on music, I always was careful on simplicity, familiar songs, a rhythm so everybody can sing, and enjoy.

Result and Discussion

Songs: Twinkle Twinkle Little Star (Special Day), Lakdi Ki Kathi, Kathi Pe Ghoda (Hindi), Chal Chal Chal Urdhagagane Baje (Bengalí), Oh No Here We Go Haunted, Cat (Halloween), We are Walking as a Ghost (Special Day), We are Walking as a Witch, Eeny, Meeny, Miny, Moe (Animal-based), Rain Rain Go Away, Daddy Wants to Play (Natural for Rainy Sound), ABCDEFG, HIJKLMNOP, Now I know my ABC, Next Time I want to sing my ABC(Alphabet), London Bridge is falling down, My fair lady, O Macdonald had a firm Ya-Ya O, Little Bird Little Can you Fly, yes I can, Hickory Dickory dock, The Wheels on the Bus Go Round Round Round. Those songs are from three different countries, India, Great Britain, and Canada, culturally they are all commonwealth nation and has British influences in their cultural, social fabrics, and it is also a symbol of transcultural, and intercultural example if it is focused on the political view, then it is multicultural as well because of pluralism, and the intention of integration in a country, society. Those songs were simple and familiar to most of them, it was easy for them to memorize and sing, thus it worked as their linguistic development, reading skill development and the strengthening of memory. It helps the body and the mind work together, exposing children to music during early development, helps them learn the sounds and meanings of words, dancing to music helps children build motor skills while allowing them to practice self-expression.

Drum Rhythm:

- Samba Ensemble: Work with Simple Rhythm: game using a body like a hand and touching foot (1 and 2 by touching foot) (3 and 4 by climbing hands),
- Rhythm Kid: explore rhythm by playing with music such as drumming, singing, and dancing (music together) in different styles and in different modes, it is a dynamic classroom music activity.
- Rhythm and Action Sequences:1 and 2 by clapping hands and 3 and 4 by touching foot, kids did it and I played drum with same as 1,2-3,4.

Call and Response: Beet-beet-cherry-beet, Cherry-cherry-beet-beet

- Rhythm Africa (African Zambe): A. I Love to Play My Drum B. I Love Apple Pie C. Mass-Potato
- Circle Rhythm: By circling and run a marathon by calling 1-2-3-4, and then faster 1-2-3-4 and then clapping.

Locomotor skills are an important group of gross motor skills that kids begin to learn as babies. Walking, one of the biggest physical development milestones of all for young children is the first locomotor skill, in walking and the other locomotor skills that follow it, the feet move the body from one place to another. These skills are the starting point for many sports and leisure activities, from soccer to golf to dance and more.

My programming on drum rhythm was for their cognitive development which covers soft, hard motor skills, sensory development such as various rhythm dancing, nursery rhymes, 1-2-3-4 such as marathon running and drumming, high-low musical workshop to rise-up hands and touches foot (hooping, walking). There are thousands of rhythm dances is available, but these are few rhythms I choose based on my kid's age and for their deep concentration, they will not follow completed rhythms.

Musical Games

- Musical Statues: used my cell phone YouTube freezing song with the song we dance and when says "Freezeeee" we turned into freeze.
- Hide and Seek game: Using rain sound through Cell phone and hide this phone, kids then find out by listening sound location

Musical Statues promote physical coordination as the children need body control to stay still when the music stops. Also, as the children must listen carefully for the cue to freeze, they develop listening skills. teaches them the concept of object permanence; that thing can still exist even though they might not be able to see them. Searching for objects or people encourages children to use their imagination and helps them develop problem-solving skills, as they try to work out the best place to hide or find their target. They can even start to appreciate the concept of volume as they try to find the smallest hiding place they can fit into. It also gives them an opportunity to develop their social skills as they play with others, learn to deal with conflicts between participants, take turns, and practice the other skills that will enable them to work effectively in teams. Based on familiarity, popularity, and an easy way, I choose these music games, children will not attentive if complicated or no fun.

Musical Crafts

Ginger Bell Musical Crafts, Xylophone Musical Instrument, Windpipe Craft etc. by painting, drawing etc.

Painting can help children communicate their emotions or feelings, through the use of different colours, they can express themselves without the use of words, it allows children an educational opportunity that is also fun and exciting, it aids children to acquire hand-eye coordination, an important skill in their age, this is developed while they learn to paint the parts that they see; making sure their hand movement is at par with their vision. They are creative, construction and sensory skill development.

These four angles of music were my programming on the fieldwork to attract children, along with other audiences who helped me during my ongoing projects, such as supervisors, managers, and daycare providers as an adult individual. Engagement with all my communication, Social Integration, Interaction, Network, Verbal Approach, Eye to Eye contact, Communication, Mannerism etc. peer relations, positive approach, and through the music of hope that is sustained and healthy as a continuous basis (plants always grow up, my project is also like that, a dynamic, continual research) Networking, Speech etc., class discussion about the deontological process (more diverse, broader sense) my project had gone through all the features like the diverse background of adults, kids, their broader identities, a positive message through my combination of music, which was mainly fun and happiness for mind and mental satisfaction, free, safe and accessible place for doing activities to maintaining sustainable standard and provide kids with a free-play environment, where they feel safe with me, and thus I built a sustained mutual relationship.

I was getting warm welcome by the centre, helping me by dry cleaned my coats, co-operation from the providers, best wishes for me, they were enthusiastic for being researched, fun, respect, dignity (adult providers and administration were pleased by thinking), maintaining research ethics between me and the clients. Therefore, my project is combined with standard musicological and community musicological therapy such as maintaining a sense to reconcile kids and feeling good about them as an individual, joint enterprise, maintaining social entity, mediation of music and musicing, we belongingness, etc. following life world method which is the combination of compassion, empathy, love, and eternal happiness instead of the system by drawing a statistical diagram, to me it is something artificial than natural relation, love and passion, relations, integration, communication, networking, well behaved are all necessary approach in the human world when we work with human characters, it is also applicable with animal characters as well because they breathe as well like a human being. This is how PAR worked on "we are all musical minds." My project is also a combination of the musical process through which I provided a fun environment among my audiences by performing the song, dance, art, drawing, crafting, observing, writing notes, and through various soft motor skills like smiling, free interacting, understanding, communicating, regular electronic communicating, taking feedback from the centre and doing my activities according to their demand and values, it was related with love and respect, it was teaching among kids through music with the friendly environment as a friendly adult based on the child-centric project. When I read the East London project "We Are All Musical Mind" I read about researchers work, how much they are involved by their scientific skills, soft motor skills like smiling, taking things through personal ways, communicating, collaborating, verbal integrating etc. those ideas' I applied in my project's area. Kids from immigrant families and refugees are facing various problems like vocabulary problems, financial problems, educational access problems, cultural shock problems, isolation problems from most groups etc. I worked with those kids based on situations, they were toddlers and Pre-K aged, so they had no idea about their problems but it has been found among adult day care providers through my communication with them, they were not actually satisfied what are they doing in day care because of their under-employment, and at present child development is very important and dependent on teachers satisfaction, qualities, mental satisfaction, and training, otherwise it cannot be succeed, they were all migrant from different countries and have various social-economic problems, politically they are not in same status like original Canadians are, it has been said from the government that we are all equal, but in reality it is not, if we go in the field and integrate with migrants by free communication, that I communicated with all teachers, it will be realized that migrants are actually second class citizens in every country because of their minority status and because of differences in education, language, social, cultural, unfortunately their educational standards has not been evaluated truly, and neither they empowered by the main stream of the country socially, culturally in a practical way such as inviting by their neighbour, communicating etc. Their expression was just like the expression of Voice to Hope CD of Liberian Refugee. I was observing my project area situation by listening to them, it was possible because of the same identity, as Indian community, same feelings.

My project was kids based music which includes adult day care providers as well for the understanding of social tenure (is it not alienation of the society?) therefore I can also divide my project into two phases, with children and with adult providers, I played with children for their human development from the early ages and I find out social and cultural issues through adult day care providers, they are culturally isolated(an example of a truly multicultural society, where no community is interested in greeting and meeting but they all are living in a country underneath a big umbrella). I was involved with adult providers who worked for the centre, they helped me a lot by playing drum, give me empowerment, enthusiasm, it was a so fun environment and attraction was the main theme, I made my programming on the basis of attraction, in a simple way, so kids can catch it, learn it or remember it, I also worked with the manager of the field program for more feedback, more musical experience such as the choral program at the EMCN centre, knowing and networking with other people from diverse background. I use my activity method with soft motor skills such as smiling, just like turn into a kid and slowly introduced my music, dance, art to them, as a result, they were attracted to me and hugged me when I was leaving after my work. My applied field work was empowered by the manager of the field, by the employees, enthusiastic, an interrelation, I was with everyone by my smile, a soft skill approach to attract everyone and appealing to join my activities, I was not a teacher but a friendly researcher on their response about musical development, kids respond widely in a different way, such as hugging with me, listening, looking at me when I was performing, through participation, kids like Lina, Ilin, Aseea, Kuddus, Ryan, Jiran were acted on my every activities, their respond was nice, like they were shaking their bodies during my playing drum, folding their hands, moving around me, circling around me, and thus they were presented their activities, it was a nice action of work, I observed on their activities on their interest, they were more interested on singing and dancing than drumming, though they did not say that, because of age they cannot express verbally but when I was playing drum, they played with toys, but when I stared signing or dancing, they came around me and acted like me, that is attraction , and following. It was an entirely a social bond by interacting with every audience, I was openly talking with all employee providers, as a result, they were free with me and told a lot of their personal stories in Canada as an immigrant, that was my interview, they commented a lot about me; "we hope your good work", "when you will marry then you will understand how difficult to manage family in Canada" like that. My observation, attraction, social interaction, interrelation, networking from the higher level to the providers, listening, respecting, making programming based on child age (maintaining daycare philosophy) are all examples of Participatory Action Research (PAR). I maintained sustainability through my environmental activities like rainy song performance to know about our environment, making a snowman, an image of the cold environment, provide them with their choice to perform, free movement, maintaining ethics of the organization (no photo image of kids and making child-centric activities for fieldwork), respecting confidential information, taking permission from the authority, taking fields photos, etc. water gameplay by making xylophone on water cup, I made myself a child and played with them, was my approach of sustainable environment, no fear, no hesitation, but friendly, I further continue my musical journey through writing articles, modifying my own music website, a continuous process like growing of tree, an example of sustainability.

My project was a combination of everything which attracts kids, and my reflection was for their childhood development through the participation of activities on their way with minimal adult control, it was a development that meets the needs of the present, without compromising the ability of future generations to meet their own needs in a safe way, they feel safe to me, they are safe on activities, that was my primary objective, another view of sustainability.

I saw in them, I observed their paying style, movement, I observe their emotion (hugging with me). They were mostly encouraged and happy when children are happy everything is happy that's, I think, so it was my duty how to feel them happy through my fun activities. My eye, communication, interaction, smile, questions were observers for their action and response. It was a child development based on musicing which is also important in elementary education. They were kids, from toddlers to Pre-K like Lina, Ilin, Asia, Kuddus, Ryan, Jiran and many more. I played with them through nursery rhymes singing for their knowledge about dates, weather, name of the seasons, rain as sound music, through making musical crafts and play with them like a xylophone, drum, a free play about what they like to do, could be a song, dance, they liked songs mostly, according to daycare teacher Salma, those kids have a 15 minutes music program where they sing songs, this is why they have a good idea about the song and they like most, they are kids and supervised by an adult about their development, so those kids actually have no own judgement to say something about their likeness, this is why I made carefully very simple programs during my field works that they are used to it and can sing or dance. My success was that my programming worked every day when I went there and play with them, it was not teaching-based but a program-based that I introduced in my fieldwork, and we all performed on it. Kids like Lina, Ilin, Aseea, Kuddus, Ryan, Jiran, Grace, Wadia were always interested in my activities of musical combination, Lina, Ilin, Aseea would sing always and I played the drum, Lina would dance as well, she liked multicultural songs, especially "Indian kid song, Lakri Pe Kathi, Kathi Pe Ghoda", this song is actually a wedding song where the bride comes with a horse(Ghoda in Hindi) and groom dances, so my observation about her is, she likes this situation of enjoyment, this is why she like this song and she dances as well. Lina and Ilin would hug me, it is an expression of love, they are quite matured as Pre-K kids. Jiran is a South Korean guy was always shy but when I would play drum and told him, "Jiran can play with me?", he started shaking his body on the rhythm, I then play in a more rhythmic way, so he can dance by shaking his body, his expression of dance, it is kids physical development as well, his muscle will be increasing fast, Kuddus is an African guy, plays drum always by playing anything and I would help him as an adult friend, I have seen African kids like playing drum, not only Kuddus, few other African kids would like to play the drum, would see my papers and would write their name, this is their initial writing skill and hard motor skill development by playing drum by their hands. Few kids would look at me always when I would dance, sing, play the drum, my observation says that their listening skill is important to know and feel varieties of sounds.

My activities like musical statue was for their movement of bodies, they can make their bodies in any shape, as an physical exercise and music makes them rhythmic, without any sound or song dancing is meaningless, here bodily exercise is also need some kinds of music, I smiled a lot with them, dance, which made me funny and it is fun for kids, they liked me, I as a person need to simple and funny to them as my expression, which I did for my acceptance to them, I use rain song for listening sound, I made musical crafts for their creative skills, they made it by using color, they like, so they know color, kids are going be color blind and it is a child development problem, crafts is an art, and multi-sensory development and experience for their age group, I played rhythm and action sequence games for their physical exercise by touching foot, clapping hand(for sound), for social interaction by circling, and touching each other for the understanding of belongingness, kids may not understand belongingness but they can feel they are all together. Windpipe crafts was a musical sound experiment, varieties of sound from water, kids liked it, various rhythmic song for physical exercise and knowledge of fruits by naming like "Beet-beet-cheery-beet, cherry-cheery-beet-beet", various multicultural songs because of their identities from various countries, Kuddus is from Sierra Leone, Jiran is from South Korea, Lina is from Tunisia, few of them are from the middle east, including daycare teachers mostly were from India, Nepal, and from African countries, supervisors are from India and Philippine. I worked in a complete multicultural environment, and I choose multicultural song as well for their knowledge and attraction (love, like, attraction, pleasure, compassion, listening, respect, interaction, access materials, space, communication, expression, expressiveness, extrovert, are all about life world and I used everything in my research field to apply PAR), I use celebration style songs like Halloween and decorate me by costumes, made my mouth cat face, an expression, Jiran and Kuddus were happy by saying "You looks like cat" so they express their emotion, feeling which is their positive mentality, they liked spirit image, kids like ghost or similar weird image, kids like fire, fireball, water because of their image, they like those image because of their rare activities, school does not allow fire for play, but kids like, telling me that I am a cat, is his vocabulary learning "Cat", and they like me in everyday basis, until a likeness relations make, field work with others are difficult, I have an example among our class students, someone was saying in the class that, students are not really interested on her program, I would say positive interaction with smile and just be like them instead of a role of teacher is important to get interaction from kids. During my field activities with kids and daycare teachers, I learnt their likeness, demand, and I improve my activities to make it fun instead of teaching in real. Most of them were respond to my activities by their various expression like shaking bodies, dancing, singing their own, say they know it, hugging with me, and the daycare teacher's positive involvement with me makes the entire activity area sustained and multicultural fun work.

My failure was not that focused as I say they were all happy and welcome me warmly every day. However positive side has its negative side as well like good and bad, kids were not all focused, toddlers were invited from other classes, but they come to my program, and was started playing with toys, sometimes they would start crying, it was not because of me, it was their emotion, sickness, and thus they out of focus from my activities. I will not say my failure, but they were very young kids, 1 to 5 years old, so it was difficult to understand their understanding of my activities, they like it by their responses but could they able to remember as their lesson in a fun environment? Could they perform the next day, I have doubts, I do not think so, this is my negative part of the site work.

As a result day care teachers as adults were my research buddies as well, I was always communicate with them and thus I knew their own stories, Salma from Bangladesh has her own land, house in Dhaka, Bangladesh, she is going to look everything, she really does not like her job because she was in a higher position in Bangladesh, same like another Indian day care teacher, she was a school teacher, she came to Canada with a better dream for success but she does not like her position, according to them, day care teacher is not an actually a school teaching job which is according to their country is government job, day care teaching is a private and low wages job, so they have questions about, wage(they believe in salary monthly that they get in their country), position(teaching and day care provider are not same which is right), job security(government job is more secured than private job), as a result they have insecurity feelings, it also comes from their identities, color and language problems, they always fell once lose job, it will be difficult for them to get another job as soon as possible because of those identical issues and language problem. However, they forget everything through their musical experience, they think music keeps them busy and forget social and economic issues for a while. That was my interview from them by general conversation, I did not tell them I was going to interview them, a formal way interview I did with daycare teachers. My entire activity was ninety-five percent successful, so successful applied research I performed with kids and adult daycare teachers by joining with them just like of their person. I liked their warm behaviour with me, kids hugging with me, their smile, giving me feedback, giving me gifts for Diwali, such an awesome amalgamation, a real interaction I made by my simplistic involvement with them. My frustration was about my dress, feedback from Suzanne was upsetting me totally, that was the smell from my dress, she helped me for dry-cleaning my coats, I was ashamed. The only negative feedback I received from Suzzane, my field manager was about hygiene problems, I must be cleaned, daily shower and use perfume for the work in school and with kids and keeping this work continuously. My frustration is, I do not think kids will remember the activities that I played with because of their age, a project lesson, but I am happy they took it positively because of my commitment from the beginning on no judgement play activities. I have written an article name “Ethnomusicology in Action” where I briefly wrote on all those concepts about theatre, PAR, social and economic musicology and how does it work on children as early age of human being and continuation of their livelihood, about re-humanization, multiculturalism, trans culturalism and interculturalism, I will submit it in a journal who is organizing a conference at Harvard and MIT campuses on Humanities and Social Sciences. How does music solve problems of human beings and how does musicology related to religion, this is another topic that I am writing another article for publication and to joining an online symposium organized by a Slovakian community college, Nitro symposium; where I shall focus my project partially including with others points of Ethnomusicology. Crafting, multicultural singing is in African traditional cultural and musical part, and I followed them as well with East London We Are All Musical Mind project during my field project. I submitted my report to EMCN for their future activities with children without me, I was talking with Suzanne about whether I can come as a volunteer singer and interact with kids again, maybe as a volunteer I will not be as official as I was during my filed project, but I will off the course use my experience differently, Suzanne was exciting for my offer to integrate as a volunteer singer.

Conclusion

My project is successful, I completed 20 hours and within this time I made my report to the children, they were easy going with me, I made this entire project child centric, I followed Finland approach of a child playing, organized by their education board, a free play, minimal interruption in the environment where kids live in their world. As another approach, I make my own music website which will become a full music website soon.

References

1. https://youtu.be/2UcZWXvgMZE - musical statue
2. https://youtu.be/jX6kn9_U8qk- hide and seek game
3. http://www.musicplaystudios.com/rhythm-kids/- rhythm kids
4. https://youtu.be/g7Wjl9x4N3U- samba ensemble work with simple rhythm
5. https://youtu.be/sDGcZpWjjDo- rhythm and action sequence
6. https://youtu.be/z9WAvSPjHmY- call and response
7. https://youtu.be/NuoHdGBYAYY- call and response
8. https://youtu.be/hIdp_Nj0tgk- multicultural song from Ghana- che che koo lay
9. https://www.youtube.com/watch?v=wk4KHNJjpjQ- Christmas song
10. https://www.youtube.com/watch?v=2gm90wOZUPg- multicultural song from India-lakri ke kathi
11. https://www.youtube.com/watch?v=KQxKoRIhCp4- multicultural song from Bangladesh- chal chal chal by Salma, Day Care Teacher
12. https://www.youtube.com/watch?v=Cpf-VBF45kQ- Halloween Song
13. https://www.youtube.com/watch?v=uDjOeb7xEy4- tiger song
14. https://answers.yahoo.com/question/index?qid=20100530171921AAIc4yo- tiger song
15. https://www.youtube.com/watch?v=TIqc7zCTgZU- rhythm Africa, African zambe
16. http://www.bing.com/videos/search?q=pulse+drumming+for+kids&view=detail&mid=DFF16FEF190F0815085DFF16FEF1C90F0815085&&FORM=VRDGAR-pulse-pulse drumming
17. https://www.youtube.com/watch?v=BetC5kA_F80- rainy song
18. https://www.youtube.com/watch?v=YuPT0N4TGDM- alphabet song
19. https://www.youtube.com/watch?v=0-Y7Qi3fMs0- London bridge song
20. https://www.youtube.com/watch?v=fsQVfQt0HOk-21- breakfast song
21. https://www.youtube.com/watch?v=LIWbUjHZFTw- preschool rhythm fun song
22. https://www.youtube.com/watch?v=_Ir0Mc6Qilo- animal song
23. https://www.youtube.com/watch?v=wC3mQtm6fBM- popular kids' song
24. https://www.youtube.com/watch?v=wC3mQtm6fBM- popular song
25. https://www.youtube.com/watch?v=KSEojtRAoHw- high and low game
26. ds&qpvt=drum+like+an+animal+for+kids&view=detail&mid=1477491041332A3832F01477491041332A3832F0&&FORM=VRDGA (animal drumming free play as children like in their own way)
27. http://www.ethnomusicologyinaction.org/ (studying about African traditional song)
28. Majumdar, A. (2018, December 11). Photos. Retrieved from http://5871434.simplesite.com/

29. Children and Music: Benefits of Music in Child Development. (2010). Bright Horizons. Retrieved from https://www.brighthorizons.com/family-resources/e-family-news/2010-music-and-children-rhythm-meets-child-development

30. Children's songs, rhymes, and games. (2015, November 9). Musical Statues. Retrieved from http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:C_Ot0ZQrgA8J:actionsongsforyoungchildren.blogspot.com/2015/11/musicalstatues.html+&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=ca&client=firefox-b-ab#!http://actionsongsforyoungchildren.blogspot.com/2015/11/musical-statues.html

31. Why Playing Hide-and-Seek is Good for Your Child. (2015, May 18). Child Development Institute Since 1999. Retrieved from https://childdevelopmentinfo.com/child-activities/why-playing-hide-and-seek-is-good-for-your-child/.

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

PROSPECTS FOR SPORTS DEVELOPMENT IN THE JAFFNA PENINSULAİ SRI LANKA

Mr. Raguvarman, V
Research Scholar, University of Jaffna

Dr. Ketheeswaran, K
Senior Lecturer in Sports Science Unit, University of Jaffna

ABSTRACT
The Purpose of the study is to investigate the Prospects for Sports Development in the Jaffna Peninsula, Sri Lanka, Owing the Civil war that convulsed the Jaffna region for over three decades. The Country Suffered a Serious setback among many matters the field of Sports. Could be counted as one of them. Since the situation in the country is new coming back to normalize. It would be expected that the stunned growth of Sports in the region could be developed to an optimum level. Also, earnest endeavor is made by the sports ministry. If they could embark on a sound conceptual framework to implement the programme. There are immense potential in the Jaffna region which could be tapped to streamline. The Sports field which could be easily explored. The talented youth should be identified and provided with the good opportunity to develop their capacities. Further interested youth from poverty stricken area. Infrastructure facilities has to be provided by the Sports ministry. Moreover, the sports ministry action programme lead to uplift the Standard of Sports in this region. Variety of Sports field of games fully involvement with development process in the peninsula successful carrier path of way. Sports achievement increased the level of various games and sports Discipline. Peninsula sportsmen are very attractive in the major games and sports to lead after the civil war because of that mentally involvement very higher level of sports. Facility of sports and games improve the performance of particular those activities.
Keywords: Peninsula, Conceptual, Implement, Infrastructure.

INTRODUCTION
Briefly retrace the situation during the past thirty (30) years. The country was convulsed with civil strife, it was a conflict zone, where people suffered immensely in many ways and the progress of the country was pushed to decadence. Presently those suffered scenario has changed and he country in returning back to normalcy of many development and infrastructure good be build up. Prior to the Sri Lankan Civil War, it was Sri Lanka's second most populous city after Colombo. The 1980s insurgent uprising led to extensive damage, expulsion of part of the population, and military occupation. Since the end of civil war in 2009, refugees and internally displaced people began returning to homes, while government and private sector reconstruction started taking place.

Also the field of sports too could be developed as there are good potentialities to make it a reality. Through the sports make up a strong bond between the two major communities and thereby promoting intercommunal harmony can be best achieved through the organization of sports activities.

GEOGRAPHICAL DESCRIPTION OF JAFFNA

Jaffna peninsula is located in the far north of Sri Lanka in the Northern Province and occupies most of the Jaffna surface. It has an area of 1,025 square kilometres (396 sq mi). It is divided into four areas geographically:Thenmaradchi,Vadamaradchi,Valikamam,Jaffna Islands. Stadium the Duraiappah stadium the only in Jaffna is situated in an ideal surrounding lush green ground and spacious. Weather is sunny most part of the year hence the sports activities can be spread out throughout the year. Provide youths from the south to visit Jaffna to partake in sports activities and vice versa. The talented youth in Jaffna to be identified by offering them the necessary impetus and the opportunity to take part in sports activities. Through sports, nation building measure and other positive developments could be initiated. The terrain in Jaffna is conducive to enlarge sports grounds.

TRANSPORT AND COMMUNICATION

With the opening of the A9 route there is increased mobility goods are moving from Jaffna to Colombo, and from Colombo to Jaffna without any restriction. People are also now travelling in big numbers similarly ideas move and also it has paved the way for cultural exchanges.
One of the constraining factor that was an impediment to national unity was a lack of communication. Then high time now we develop a better perception and implement programmes. That would established fraternal bond between the Sinhalese and the Tamils.

THE STATE OF JAFFNA COULD BE CLASSIFIED INTO THREE CATEGORIES

Before the war
During the war
After the war

Before the war

Sport activities was fairly developing in Jaffna as in other part of the country. All facilities related to the development of sports in Jaffna was forth coming without hindrance The extent of progress made in this field reflect to the fact that sport man of the caliber of Ethireveerasingam partaking in the Olympics and obtaining 1st place in high jump in the Asian level. Testify to this effect.

During the war

All that was evolving and auguring well for the future in sport development came to a catastrophic end due to the internal war. Which lasted for 30 years, this is an irreparable loss.

The effects of war

Breakdown in the entire communication system, increased polarity developed between the two major community aggravated by the internal war, all capital investments in industries and other ventures was shattered, displacement of people escaping from the war zone to places of safety. There was forced to live in demoralized condition so much so they were preoccupied with the thought when peace will dawn in this region, loss of livelihood. All investment in economic and social development was shattered this the effect of war wrought out havoc.

After the war

Reconstruction measures are swiftly taking shape in the war effected zone so as to bring the country back to normally. These reconstruction effort being conceived of from many different facets both by the governmental and nongovernmental sectors. In this context development of sports activities in Jaffna cannot be under estimated. As there are strong ramification for nation building through sports leading to cultural exchange bettering perspectives and fostering good will.

CONCLUSION

Sports it is more close with physical or mental qualities. Anyhow apart from that sports cover vast area such as sports tourism, sports education, sports culture, sports marketing and finance like these thing also develop with under the sports aspects. Therefore long plan investment of sports it bring more benefits and create good relationship between the conflicts groups and cultural exchanges.

REFERENCES

Area of Sri Lanka by province and district. (2012) Statistical Abstract. (2011) Department of Census & Statistics, Sri Lanka.

Balasundarapillay.P, Rupamoorthy.k. (2013) Teepam Institute. Jaffna District in Facts and Figures Retrieved 21 Oct 2013

Enumeration of Vital Events 2011 – Northern Province. Department of Census & Statistics, Sri Lanka.

Land area by province, (2011) district and divisional secretariat division. Statistical Abstract.

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

REPUBLICANISM: ROMAN RES PUBLICA AS AN INSPIRING CONCEPT FOR THE WESTERN CONSTITUTIONAL THOUGHT

Associate Professor Hristina Runceva-Tasev
Ss.Cyril and Methodius University -Skopje,
ORCID: 0000-0001-7280-1702

Assistant Professor Aneta Stojanovska-Stefanova
Goce Delcev University - Stip,
ORCID: 0000-0002-9400-8331

Abstract
The paper aims to present republicanism as an inspiring democratic idea, advocated and passionately defended by famous philosophers and thinkers, from the founding of the Roman res publica to the present day. Namely, the authors refer to the concept of res publica in ancient Rome and its two meanings: the first meaning is in the context of a political system, political community, i.e. its separation of powers, while the second meaning is related to the time period of Roman history in which there was a new social and political order. The revival of republicanism occurs with the specific development of Italian cities in the late 11th century. The Roman republican ideal has strongly influenced the early modern philosophical thought of Machiavelli, Harrington, Locke, and Montesquieu, and thus exerted a significant influence on the foundations of modern political thought as well as on the basic postulates of Western constitutional law. The authors refer to republicanism as a concept that is inextricably linked to democracy and constitutionalism, but also to freedom as a bearing pillar of republican societies. In their concluding remarks, the authors claim that Republicanism has undoubtedly exerted a significant influence on the foundations of modern political thought, as well as on the basic postulates of Western constitutional law.
Keywords: republicanism, Roman res publica, constitutionalism, political system, separation of powers

1. Introduction- About the term res publica in ancient Rome and today

Republicanism is an inspiring democratic idea, advocated and passionately defended by famous philosophers and thinkers, from the founding of the Roman res publica to the present day.

The term res publica, which is close to the modern notion of "state", cannot be equated with it in its entirety. The ancient Romans used several terms that referred to their political community: civitas (from civis- citizen); populis Romanus (Roman people) or res publica (common good, public thing, i.e. something that belongs to all citizens), and often the "Roman state" is denoted by the abbreviation S.P.Q.R. (Senatus Populisque Quiritium Romanus, i.e. the Senate and the Roman people). Indicating the Senate, along with the Roman people, shows the importance of this institution which is the cradle of democracy in Rome. The modern term "republic" derives from the Latin "res publica", meaning public matter, public good, but at the time when it was used it simply referred to “government with participation of the governed”, rather that anarchy or tyranny, both understood as forms of lawlessness.[1]

[1] Harriet, I. Flower. Roman Republics, New Jersey: Princeton University Press, 2010, 11.

In the Roman Republic, power was divided between three basic segments, magistrates (mostly consuls), senate (or assembly of the aristocracy) and citizens organized in assemblies. The existence of a balance of power, i.e. the existence of the so-called "Mixed constitution" according to the famous Greek author Polybius, contributed to the fact that during the Republic neither of the three segments had a dominant position and power was not centralized in only one of them, but was interconnected and conditioned by the other two segments. The Roman Republic existed between the late sixth century BC, when the early monarchy was terminated, and the late first BC, when a new monarchy, which we know as the principate, was established by Augustus.[2]

During the Roman Republic it was not possible to develop proper political analysis and classification of its form of government. Namely, the citizens of Rome did not use the term "republic" to classify the form of government. At the same time, the absence of an article in the Latin language leads to the impossibility to distinguish "republic" and "the Republic", and the term is used continuously during the Roman Empire.[3] Namely, the term "republic" itself is often used in its two basic meanings: the first meaning is in the context of a political system, political community, i.e. its organization of power, while the second meaning is associated with the time period of Roman history in which there is the new social and political order.

During the last years of the Roman Republic, Marc Tullius Cicero wrote the first Latin books on political theory where he used the term republic. Namely, his famous work De Republica was written in the period between 54 and 51 BC, and according to the available data, his work De Legibus was created during the same period.[4] Many authors who were active during the Roman Empire used the term res publica when they aimed to emphasize the democratic character of the republican political order, as opposed to the power of the emperor, but then this expression was often accompanied by the phrase: libera res publica. [5]

In this period, the term res publica is an expression that is associated with transparency and openness in decision-making in front of the eyes of the citizens, instead of deciding behind closed doors. Hence, the political and legal culture of the Romans during the Republic experienced a gradual development based on several factors. First of all, the Roman kings were replaced by the power of the vote of the citizens, whereby every adult male citizen of Rome could personally participate in decision-making by giving his vote in various forms of participation. Second, the rules of common law, following the example of Solon's laws in Greece, were translated into a codification of Roman civil law, known as the Law of the Twelve Tables[6]. They were published and made publicly available to every citizen in the middle of the 5th century BC. A third factor is that during the Republic the state strengthened the guarantees on private property and its ownership was connected with military service. Therefore, the Roman Republic strengthened the connection of the citizens with the state, but at the same time the civic responsibility has been increased.

---

[2] Shotter, David. The Fall of the Roman Republic. London and New York: Routledge, 1994., 1.

[3] According to the Oxford Latin Dictionary of 1982, the meaning of the term res publica is defined as: 1. Activities that affect all people, state affairs, a matter of public interest; 2. Welfare of the state, public good, national interest, state resources; 3. Council of the Wise or Constitutional Council; 4. A free state in which all citizens participate.

[4] Both works by Marcus Tullius Cicero are considered to be inspired by Plato's dialogues.

[5] Bujuklic, Zika. Forum Romanum: Rimska Drzava, Pravo Religija i Mitovi. Centar za publikacije Pravnog Fakulteta u Beogradu, 2005, 458.

[6] See more at Puhan, Ivo. Mirjana Polenak-Akimovska. Roman law. Skopje: University "Cyril and Methodius", 2008, 25-26.

In contrast, the term "state" in the modern sense refers to the dominant form of political integration in modern society,[7] which has a monopoly on state coercion (military, police). Hence, normative acts are necessary to guarantee human rights in order to mitigate the antagonism between the citizens and the state apparatus.

2. Republicanism: Emergence and expansion in the Middle Ages

The rebirth of republicanism took place when Renaissance humanists rediscovered and restored the classical heritage.[8] Republicanism is thought to have developed as an antithesis of the respublica christiana,[9] after emerging from the medieval era in which God's state and divine law played a dominant role, and the overall functioning of the state was subject to God's will and "passion of the heavenly state."

From this period it is important to single out the work of St. Aurelius Augustinus (354-430), as the greatest thinker who was the first one to offer the Latin Western world the full picture of his theocentrically grounded Christian worldview.[10] As the greatest philosopher of Western patristy and an influential theologian of the church in Western Christianity, he created the major work "The City of God" ("De Civitate Dei") in the early period of the fall of the Roman Empire.

Augustine reflects his city of God, that is, the kingdom of God "civitas Dei" through the church, which he considers to be a more numerous and superior community compared to polis (city-state). It is a general community of all who believe in God and which differs from civitas terrena (earthly state, kingdom), shaped into various state forms (res publicae, imperia, etc.). The internal order of the state, which Augustine describes as res publicae, is based on the principles of Christian love of neighbor, on Christian peace between soul and body and between mortal man and God. In such a community of love, the basic principle is righteousness, contained in the requirement that "every man shall have his own".[11] According to Augustine, in order to participate in salvation, the state must be submissive to the church, a view that stems from the position of the Jewish state in the Old Testament.

State-related work in the Middle Ages comes down to the absence of secularism and a complete Christian worldview towards the polis. In this regard, Pocock will not accidentally emphasize that "the Hellenistic view based on the idea that man was created to live in the city, was replaced by the Christian view that man was created to live in communion with God." [12]

Leaving the traditional religious framework, and movement to gradual separation of the secular from the ecclesiastical power, leads through the work of Thomas Aquinas. Aquinas lived in the 13th century (1226-1274) and as the "father of Western Catholicism" reaffirmed Aristotle's philosophy within the so-called high scholasticism. [13]

---

[7] Podunavac, Milan. Ed. State and Democracy. Beograd:Sluzbeni Glasnik, 2008, 18

[8] Lakoff, Sanford. Democracy: History, Theory, Practice.Westview Press, 1996, 94.

[9] Bouwsma, J. William.Venice and the Defense of Republican Liberty. Univ Ersity of California Press, 1968, 8

[10] Augustinus, Aurelius. The City of God. Skopje: Culture, 2008, 7.

[11] Kambovski, Vlado. Philosophy of law. Skopje: MANU, 2010, 75-76. Augustine's determination of justice alludes to Ulpian's definition of legal principles: to live honestly, not to harm another, to give to everyone what belongs to him.Камбовски, (Iuris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere.)

[12] Pocock, J. G. A. The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 1975, 84.

[13] Ibid, 81.

Although his philosophy is strongly influenced by church dogmas, there is a significant deviation from traditional church positions. Inspired by Aristotle, and following the heritage of his predecessors, Aquinas points to the monarchy as the best form of government, but only if the monarch's power is limited. According to him, the power of the monarch should be limited by natural law and only in that case it is legitimate. Aquinas believed that the legislator had limited freedom in the law making, because positive law as a human act is a declaration of the norms of common law. Therefore, he pointed out that if the legislator exceeded the powers to pass laws and adopts a law in his personal interest or legally allowed violence, then these unjust laws have more in common with violence than with legality.[14] Hence, Aquinas derives the notion of legality from the notion of legitimacy. However, he believed that the state had no right to interpret religious doctrines, so Aquinas demanded that the church be an entity that would suggest how rulers should act.

With the idea of limited monarchy, Thomas Aquinas heralded the rebirth of republicanism within Renaissance legal thought. Namely, Christian Europe has been preoccupied for centuries with the question of how God's will will be interpreted and harmonized with the order of secular power, until the very notion of the only religious truth was shaken by the Reformation.[15]

The revival of republicanism occurs with the specific development of Italian cities in the late 11th century. According to Held, during the Renaissance, new ideas of political power, popular sovereignty, and civic affairs were fostered, and the sources of new beliefs of the citizens were found in ancient Greece and Rome. However, the Roman Republic was the greatest inspiration for the newly created legal and political thought. This is due to the fact that Rome established a model of government in which freedom was associated not only with virtue but also with civil fame and military power, the balance of institutions, the mixed constitution, and the importance of political participation as a principle. The sources and argumentation of this thought were in Cicero's classic works.[16] The Roman republican ideal has strongly influenced by the early modern philosophical thought of Machiavelli, Harrington, Locke, and Montesquieu, and thus had a significant influence on the foundations of modern political thought, as well as on the basic tenets of Western constitutional law. [17]

The emergence of the Renaissance republics was accompanied by fear and caution not to appoint individuals who would rule the republics despotically, as a result of their previous negative experiences. To this end, the monarchical order of the republics was replaced by constitutional and parliamentary systems of government in which citizens, or some of them, could manage "city affairs, prevent threats of arbitrary rule or the influence of special interests, and thus and to better protect the republics from external threats."[18] The Duke of Venice at the time was described as a "ruler" because he represented the sovereignty of the republic, but he differed significantly from other rulers because he was subject to the laws of Venice and the control of the patricians.[19]

[14] See more in Kambovski, Vlado. Philosophy of law. Skopje: MANU, 2010, 83.
[15] Held, David. Models of democracy. Skopje: Academic Press, 2008, 48.
[16] Ibid 53-54.
[17] Zetterquist, Ola. A European res publica. URL< http://people.su.se/~folke/Ola%20Zetterquist.pdf>, 4.
[18] Lakoff, Sanford. Democracy: History, Theory, Practice. Westview Press, 1996, 95.
[19] Bouwsma, J. William. Venice and the Defense of Republican Liberty. University of California Press, 1968, 62-63.

The need for the introduction of legal and later constitutional restrictions in the republican system arises as a necessary guarantor of the rule of law and legal certainty of the order. They will be successfully implemented by the competent authorities of the new Renaissance republics.

3. Republicanism, freedom and constitutionalism

Republicanism is inextricably linked to democracy and constitutionalism,[20] but its connection to freedom as a bearing pillar of republican societies is no less significant.

The republican conception of freedom is based on the principle of non-domination, i.e. freedom exists where no branch of government has a dominant position, but there is a balance of power. Freedom, as a central category in the republican tradition, is considered as a condition that exists only in when there is proper legal regulation. According to the earliest republican doctrine, the laws of a suitable state, in particular the laws of a republic, create the freedom enjoyed by citizens.And the republican view that the laws create people's freedom makes sense if freedom consists in non-domination.[21]

According to Philip Pettit, one of the founders of neo-republicanism and author of the famous work Republicanism: A Theory of Freedom and Government, the republican view that laws create the freedom of citizens only makes sense if freedom consists of nondomination.[22] Namely, good laws, according to Pettit, can free people from domination - they can protect them from the dominium of those who would otherwise have arbitrary power over them. However, the threat that is present is the fact that the political authorities, recognized by the law, can take the dominant position in the country. But the Republican idea envisages constitutional restrictions, which would prevent arbitrary rule over others by providing mechanisms for representative power, rotation of public office holders, separation of powers, and so on. [23]

Constitutional mechanisms for limiting power are becoming a necessity in modern concepts of republicanism. Namely, the government seeks to prevent the use of the common, public good (res publica) for private purposes, and in that direction sets constitutional restrictions on abuse. Today's republics compared to the Roman Republic as a model (including Greek city-states and even Renaissance city-states such as Florence and Venice) are larger and less homogeneous political communities, which often results in social divisions on different grounds. Such divisions are detrimental to Republican values, but successful republics should not be homogeneous in order to preserve their core features, but should manage conflicts to prevent differences from turning into rival factions. [24]

In a state of social division, the best approach is to build a strong sense of loyalty to the republic that will replace the sense of belonging to one of the existing fractions.

---

[20] Waldron, J. “Judicial Review and Republican Government.” in C. Wolfe (ed.), That Eminent Tribunal: Judicial Supremacy and the Constitution. Princeton: Princeton
University Press, 2004, 159–80.

[21] Pettit, Philip. Republicanism: A Theory of Freedom and Government. Oxford: Clarendon Press, 1997, 36.

[22] The negative definition of freedom as domination is also inherent in Quentin Skinner Liberty Before Liberalism. Cambridge: Cambridge University Press, 1998, 30-35.

[23] See more in Oldfield, Adrian. Citizenship and Community: Civic Republicanism and the Modern World. London: Routledge, 1990.

[24] This idea is present in Miller, David. “Republicanism, National Identity and Europe” in Republicanism and Political Theory. Laborde, Cecilie and Maynor, John. (Eds). Oxford: Blackwell Publishing, 2008, 139.

Hence, the idea of republicanism is woven into a thread of "constitutional patriotism" that has German roots and means "loyalty to the political institutions of post-war Germany, to the Constitution and the principles that flow from it."[25] This idea becomes known from the work of Jürgen Habermas, [26] who has a less institutional understanding of constitutional patriotism than the existing definition. For him, loyalty is not only loyalty to the constitution as an act, but above all, loyalty to the principles arising from the constitutions, which are a common feature of societies with a republican system, but which receive a specific interpretation in each society.[27]

The larger and less homogeneous the republic, the more necessary is the need to introduce appropriate constitutional mechanisms. Knowing the fact that in the Roman Republic and in the Greek city-states it was necessary to establish legal order and respect of the principle of the rule of law, accordingly in modern states, the constitutional and legal framework becomes a necessity.

Regarding the significance of the constitution for regulation of organization of power in the republic, some authors, such as David Miller, believe that there are two standpoints. [28] According to the first one, the constitution is an act that refers only to the division of power in a certain political community, between the legislative, executive and judicial powers, i.e. the division of competent bodies that perform their functions separately. According to the second standpoint, the constitution is a formal act in written form, whose the normative text regulates the organization of the political community, but also it regulates issues such as human rights. At the same time, for this purpose Miller considers that it is necessary to establish a special body that resolves constitutional disputes (constitutional court, author's note), and which is not necessary to be established for the constitution according to the first standpoint.

Modern constitutions include the features of constitutions in their two meanings, upgraded with other issues, such as the overall functioning of the country's political system. Today, most of the legal and political theorists use the second meaning of the constitution, considering it as a "true" constitution, without emphasizing its first, political conception, which is considered "tautological"[29] or "nominal"[30].[31] Regardless of the name, however, the constitution in the political sense is a distant ancestor of the "true" constitution that emerges as a discovery of the eighteenth century.

Hence, proponents of republicanism dating back to the 11th century favored the constitution in its first sense, arguing that the republican form of government should be based on the separation of powers and the balance of power for several reasons.

[25] Müller, J. W. On the Origins of Constitutional Patriotism. Contemporary Political Theory, 2006, 278–96.
[26] Habermas, Jürgen. The Inclusion of the Other: Studies in Political Theory, eds. C. Cronin and P. De Greiff. Cambridge: Polity, 1999.
[27] This idea is also present in Miller, David. "Republicanism, National Identity and Europe" in Republicanism and Political Theory. Laborde, Cecilie and Maynor, John. (Eds). Oxford: Blackwell Publishing, 2008, 148.
[28] Ibid, 139-140.
[29] Raz, Joseph. "On the Authority and Interpretation of Constitutions." in L. Alexander (ed.), Constitutionalism: Philosophical Foundations. Cambridge: Cambridge University Press, 1998, 153.
[30] Sartori, G. "Constitutionalism: A Preliminary Discussion." American Political Science Review, 1962, 861.
[31] Bellamy, Richard. "Republicanism, Democracy and Constitutionalism" in Republicanism and Political Theory. Laborde, Cecilie and Maynor, John. (Eds). Oxford: Blackwell Publishing, 2008, 160.

First, different functions of government can best be performed by bodies of different sizes, second, so that authorities can control each other, and third, so that different segments of society, especially different social stratums, can participate in government. [32] Despite the numerous variations, the main topic addressed by the supporters of republicanism is the need for the so-called mixed constitution, or a balanced constitution, which will prevent the concentration of power in one authority, but at the same time it will provide control and balance for the other authorities.

These positions were characteristic for the proponents of traditional republicanism, but modern conceptions impose changes. Namely, the traditional understanding of republicanism as promoting the idea of freedom as non-domination, in modern times it is perceived as a search for a state model that will exclude the arbitrary action of the state towards the citizens. State arbitrariness can be considered, for example, the adoption of laws against the interests of citizens, and this process includes those who implement and sanction laws against their will. In this case, the freedom is jeopardized and the dominant position of the government is emphasized in order to achieve its own goals, which is visible through the loss of the value of freedom as non-domination. Proponents of the modern form of republicanism tend to find a model of a state where the degree of arbitrary action of state authorities is minimized.

One of the modern theorists who made a significant contribution to the development of modern republicanism, Philip Pettit, in his work Republicanism: A Theory of Freedom and Government, talks about the three conditions that the state must meet in order to reduce the level of arbitrariness of state authorities to the lowest level. [33] According to him, instruments used by the republican state should be, as far as possible, non-manipulable, and they should be maximally resistant to being deployed on an arbitrary, perhaps sectional, basis. Pettit believes that no one individual or group should have discretion in how the instruments are used and no one should be able to take them into their own hands. The institutions and initiatives involved should not allow of manipulation at anyone's individual whim[34].

Hence, he proposes three conditions that will prevent the arbitrary action of the authorities. The first condition is, that the system should constitute an 'empire of laws and not of men'[35]; the second, that it should disperse legal powers among different parties (legislative, executive and judicial); and the third, that it should make law relatively resistant to majority will.

The first condition bears on the place and content of the laws, under the principle of rule of law; the second condition, which refers to "dispersion of power", refers to the conduct of everyday life and aims to prevent the concentration of power and arbitrariness; and the third condition, which opposes the domination of the majority, refers to the ways in which laws can be legitimately changed, i.e. to ensure that the laws which rule in that empire are not subject to excessively easy, majoritarian change through mechanisms such as “bicameral division of parliament, the recognition of constitutional constraints on law, and the introduction of a bill of rights.”[36]

[32] Viroli, M. Republicanism. New York: Hill and Wang, 2002, Chapter 1.
[33] See more in Pettit, Philip. Republicanism: A Theory of Freedom and Government. Oxford: Clarendon Press, 1997, Chapter 6.
[34] Ibid, 173.
[35] This condition is known previously from Harrington, James, The Commonwealth of Oceana and A System of Politics, (ed.) J. G. A. Pocock. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
[36] Pettit, Philip. Republicanism: A Theory of Freedom and Government. Oxford: Clarendon Press, 1997, 181.

The purpose of introducing the third condition is not to ban legislative changes, but to complicate the procedure so that the majority does not intervene simply, because according to Pettit, majority support for changes in laws is not always a criterion of good law.

Pettit points out that these three conditions "serve to thwart the will of those who are in power; they make government more difficult to organize, not less. In this sense they operate like formal constitutional constraints and represent a belief in what we may call constitutionalism. "[37]

In this sense, constitutionalism is understood as a legally established way of constraining the will of the powerful, even if the constraints are not transposed in a formal constitution.

Hence, the intention of the proponents of republicanism is to create a more complex form of organization of government, whereby the bulkiness of the state apparatus and complicated procedures will reduce the possibilities for its arbitrary abuse for personal purposes. The first two elements that Pettit mentions, the rule of law and the separation of powers, are the two pillars of republicanism, often found in his predecessors and having deep roots in the historical development of republican thought.

In contrast, the introduction of the third condition, which refers to passing laws that will be relatively resistant to the will of the majority, severely restricts free will, and is an obstacle to exercising the constitutionally guaranteed rights of representative democracy. This criterion may cause restriction to the freedom of amendments as a general precondition for any law; or may be applied only to limited number of amendments to certain laws; or may cause passing amendments by a bicameral parliament or with a two-thirds majority as an additional condition to limit the will of the majority. Pettit's third condition is characterized by a series of contradictions: in the protection of "freedom as non-domination" it restricts the freedom and will of the ruling majority; the replacement of the simple majority with a two-thirds majority when the party/coalition in power got two-thirds of the electoral votes is pointless; The process of amending laws may be entrusted to a special body of appointed experts who would exercise this competence without legitimacy that can be gained only in elections, thus losing the democratic character of the republican government.

Today's form of democratic republican government resembles Schumpeter's definition of democratic method that refers to that institutional arrangement for arriving at political decisions in which individuals acquire the power to decide by means of a competitive struggle for the people's vote.[38]. In today's conditions, this means that democratic decision-making power is in the hands of the majority that gains confidence through democratic elections, and this constitutionally established mechanism is a barrier that protects the basic features of republicanism.

4. Conclusion

Undoubtedly, the Roman res publica and its founding principles had a strong influence on the emergence of republicanism that comes to life with the specific development of Italian cities in the late 11th century. The Roman Republic was an inspiration for the newly created legal and political thought because Rome established a model of government where freedom was associated not only with virtue but also with civil fame and military power, the balance of institutions, the mixed constitution, and the importance of political participation as a principle.

[37] Ibid, 173.
[38] Schumpeter, J. A. Capitalism, Socialism and Democracy. London: Unwin., 1976, 269.

The sources and argumentation of these ideas can be found in Cicero's classic works. [39] The Roman republican ideal is strongly emphasized in the early modern philosophical thought of Machiavelli, Harrington, Locke, and Montesquieu, and thus exerted a significant influence on the foundations of modern political thought, as well as on the basic postulates of Western constitutional law. [40]

References

1. Augustine, Aurelius. For the State of God. Skopje: Culture, 2008.
2. Bellamy, R. Liberalism and Modern Society: A Historical Argument, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 1992.
3. Bellamy, Richard. "Republicanism, Democracy and Constitutionalism" во Republicanism and Political Theory. Laborde, Cecilie and Maynor, John. (Eds). Oxford: Blackwell Publishing, 2008.
4. Bouwsma, J. William. Venice and the Defense of Republican Liberty. University of California Press, 1968.
5. Bujuklic, Zika. Forum Romanum: Rimska Drzava, Pravo Religija i Mitovi. Centar za publikacije Pravnog Fakulteta u Beogradu, 2005.
6. Habermas, Jürgen. The Inclusion of the Other: Studies in Political Theory, eds. C. Cronin and P. De Greiff. Cambridge: Polity, 1999.
7. Harriet, I. Flower. Roman Republics, New Jersey: Princeton University Press, 2010.
8. Harrington, James, The Commonwealth of Oceana and A System of Politics, (ed.) J. G. A. Pocock. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
9. Held, David. Models of democracy. Skopje: Academic Press, 2008.
10. Honohan, Iselut. Civic Republicanism. New York: Routledge, 2002.
11. Kambovski, Vlado. Philosophy of law. Skopje: MANU, 2010.
12. Lakoff, Sanford. Democracy: History, Theory, Practice. Westview Press, 1996.
13.Lovett, Frank, "Republicanism", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2014 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <http://plato.stanford.edu/archives/sum2014/entries/republicanism/>.
14. Miller, David. "Republicanism, National Identity and Europe" во Republicanism and Political Theory. Laborde, Cecilie and Maynor, John. (Eds). Oxford: Blackwell Publishing, 2008.
15. Mouritsen, Per. "Four Models of Republican Liberty and Self-Government" во Honohan, Iselut and Jennings, Jeremy. Ed. Republicanism in Theory and Practice. New York: Routgedge, 2006.
16. Müller, J. W. On the Origins of Constitutional Patriotism. Contemporary Political Theory, 2006.
17. Oldfield, Adrian. Citizenship and Community: Civic Republicanism and the Modern World. London: Routledge, 1990.
18. Pettit, Philip. Republicanism: A Theory of Freedom and Government. Oxford: Clarendon Press, 1997.

[39] Held, David. Models of democracy. Skopje: Academic Press, 2008, 53-54.
[40]Zetterquist, Ola. A European res publica. Пристапено на 4.07.2014 година. < http://people.su.se/~folke/Ola%20Zetterquist.pdf>, 4.

19. Pocock, J. G. A. The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 1975.

20. Podunavac, Milan. Ed. State and Democracy. Beograd:Sluzbeni Glasnik, 2008.

21. Puhan, Ivo. Mirjana Polenak-Akimovska. Roman law. Skopje: "Cyril and Methodius" University, 2008.

22. Quentin Skinner Liberty Before Liberalism. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

23. Raz, Joseph. “On the Authority and Interpretation of Constitutions.” во L. Alexander (ed.), Constitutionalism: Philosophical Foundations. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

24. Sartori, G. “Constitutionalism: A Preliminary Discussion.” American Political Science Review, 1962.

25. Schumpeter, J. A. Capitalism, Socialism and Democracy. London: Unwin., 1976.

26. Shotter, David. The Fall of the Roman Republic. London and New York: Routledge, 1994.

27. Viroli, M. Republicanism. New York: Hill and Wang, 2002.

28. Waldron, J. “Judicial Review and Republican Government.” во C. Wolfe (ed.), That Eminent Tribunal: Judicial Supremacy and the Constitution. Princeton: Princeton University Press, 2004.

29.Zetterquist, Ola. A European res publica. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1837332

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

VERBAL COMMUNICATION STRATEGIES USED BY MOST VIEWED FEMALE VLOGGERS OF A DAY IN MY LIFE

Kasama Aroonjit
Prince of Songkla University, Faculty of Liberal Arts, Dept of Foreign Languages

Palatha Noojeen
Prince of Songkla University, Faculty of Liberal Arts, Dept of Foreign Languages

Sarocha Bunphimon
Prince of Songkla University, Faculty of Liberal Arts, Dept of Foreign Languages

Natphimol Srisamanuwat
Prince of Songkla University, Faculty of Liberal Arts, Dept of Foreign Languages

Dr. Patson Jaihow
Prince of Songkla University, Faculty of Liberal Arts, Dept of Foreign Languages
ORCID: 0000-0001-8199-7647

Assoc. Prof. Dr. Kemtong Sinwongsuwat
Prince of Songkla University, Faculty of Liberal Arts, Dept of Foreign Languages
ORCID: 0000-0003-3858-7268

Abstract
Technological advancements have drastically changed the way we communicate and how women make themselves visible through the digital world. This primarily qualitative study aims at exploring verbal communication strategies (VCSs) used by the top 10 most viewed female vloggers of A Day in My Life vlogs in opening and closing sequences. The term VCSs was used in this study to refer to the strategies used by the vloggers to maintain the ostensibly co-constructed talk with the audience. It was discovered that the following strategies were employed in the opening sequence in order of frequency: single and multiple informal greetings, using casual terms of address, making a topic transition with discourse markers, outlining the talk, providing information on talk (date/ time/ place), self-identification, emphasizing the reality of filming, showing efforts to comply with the audience's request, and making a well-being inquiry. On the other hand, the strategies employed in the closing sequence included acknowledging the audience, pre-closings, requesting audience feedback, framing, using explicit terminating devices, extending well-wishes, and apologizing to the audience. The vloggers with the most views used casual greetings and gave acknowledgements to their audience the most to minimize social distance and accentuate the important role of their audience in the making of their vlogs. Further research should examine the strategies used in the rest of the vlogs as well as nonverbal communication strategies used by these female vloggers along with comments they received from their viewers to determine other factors that have contributed to their popularity.
Keywords: verbal communication strategies, video blog talks, vlogs, female YouTubers, opening and closing sequences

Introduction

Due to technological advancements of the 21st century, social networking has changed the way people virtually communicate, and there are an increasing number of social networking tools, such as Facebook, Twitter, and YouTube, which cover a variety of online activities, for instance, blogging, chatting, gaming, instant messaging, and webcasting (Boyd & Ellison, 2007). The online video-sharing site, YouTube, in particular, is one of the most prominent social networking tools that enables individuals to communicate ideas and interact with others in online communities. It also serves as a distribution platform allowing people from across the globe to share user-generated content from music videos, movie trailers to lifestyle content, such as traveling, gaming, and cooking (Heinrichs et al., 2011).

Recently, YouTube launched vlogging, which has become one of the fastest-growing content that gets over 40% of all internet users to watch every month (Guerrero, 2019). Also known as video blogging, vlogging is a form of communication that uses video as the medium of interpersonal exchange leading to the interaction between creators and the audience. The people who try to establish the interaction with viewers by uploading their vlogs onto social networks are termed vloggers (Lange, 2007). Typically, the content is delivered in a monologue format, with no other talk participants involved. Single vloggers must, therefore, develop communication techniques or strategies to compensate for the absence of co-construction, including a lack of turn-taking and roles negotiation (Frobenius, 2011).

Vlogging has given ordinary people a powerful service, enabling them to make their personalities recognized, expand their brand and gain substantial income. A great number of women have made themselves influential by publishing their vlogs on YouTube, sharing their personal life covering a variety of contents such as beauty, hauls, lifestyle, and travels. Although not all vloggers have succeeded in drawing a large number of subscribers and viewers on their videos, we have observed several female vloggers with fast-growing followers. This study seeks to find out what verbal communication strategies are employed to attract such a large group of viewers, since the way these vloggers communicate with their audience is one of the key factors responsible for the success of their vlogging.

Previous research examining communication strategies used by vloggers is relatively limited and has been conducted in broad terms covering both male and female vloggers (De Boeck, 2015; Frobenius, 2011). While these pioneering studies provided a fairly comprehensive understanding of vlog talk and vloggers' establishment of their virtual relationship with the audience with various strategies, it remains unexplored what communication strategies are shared by female vloggers with a massive number of viewers. This study aims at identifying the types of verbal communication strategies used by these successful female vloggers in their sequentially situated contexts.

Research questions

The following questions are addressed in the study:

1. What verbal communication strategies do female vloggers with most views use and which strategies are used the most to interact with their viewers?
2. What can they achieve by using these verbal communication strategies?

Definition of terms

Verbal communication strategies (VCSs)

VCSs are vloggers' strategic use of spoken utterances to achieve the efficiency of their verbal communication with the audience evidenced in the extensive number of viewers.

Literature review

Conversation Analysis insights on sequential organization of talk

Conversation analysis (CA) is a method of systematically analyzing everyday social interaction, also known as talk-in-interaction, to reveal the systematic reasoning procedures responsible for the co-construction of the talk (Hutchby & Wooffitt, 2008). Examining both verbal and nonverbal communication, CA aims to discover the intricacies of the way people communicate and interact with each other. Aiding in the understanding of the making of everyday conversation, CA has shed light on the overall structure of naturally occurring talk which is dividable into opening, body, and closing sequences (Sinwongsuwat, 2018). Concepts such as adjacency pairs have also been proposed to illustrate the sequential organization of turns in conversation; in other words, actions that get done in particular turns must be relevant to those in the immediate prior turn(s), engendering logical order and coherence of conversation. Examples of adjacency-pair sequences often cited include, for instance, question-answer, greeting-greeting, request-rejection/comply, and offer/invitation-decline/acceptance.

An opening sequence of everyday conversation is organized with some form of greeting such as Hello and Hi, followed often by a health and well-being inquiry like How are you? In the centering sequence, speakers initiate a topic of the talk, often through questions, pursue, shift, and end the topic. With specific verbal and nonverbal resources, they signal to each other that topic initiation, pursuit, shift, and termination are taking place and that the conversation is being brought to an end through a closing sequence. In the closing, talk participants sometimes go through pre-closing sequences with such signals as OK, alright, well, and anyway, before exchanging goodbye and perhaps discussing plans to meet again.

Vlogs

Vlogs, or video blogging, are videos that have only one speaker talking through the camera with a visualized audience (Frobenius, 2013, 2014). Vlog talk shares the characteristic of a monologue in that there is no turn-taking in the talk (Mindt, 2008). Since it does not involve a second speaker, the speaker often needs to set a topic and plan the delivery of the talk in advance. Typically, vlog talk is created in a setting similar to face-to-face interaction and contains a chronological sequence for engaging audiences in watching until the end of the video. Vloggers can choose to record their life in an entire day or focus only on specific events. Via vlogging, they can publicize their personalized content from different angles and publish it on YouTube.

Opening of vlogs

An opening is an introduction used to begin a conversation in vlog talk. In the opening section, speakers often resort to prologue strategies to make a seamless transition into the main body of the speech (Noack, 2020). Opening strategies are especially important as they can attract viewers' attention to the talk and can influence their decision to continue watching the video.

Closing of vlogs

Closing is the end of the vlog. It provides the speaker with the opportunity to leave the audience a lasting impression. Closing is also important as it points out to the audience that the speaker has come to an end. The technique of speaking in the closing section is crucial as it determines how effectively the speaker completes the vlog. Most vloggers expect viewers to interact with them by using some strategies in the closing section. For example, they create an expectation for what their viewers can look forward to in their upcoming videos by stating what will happen in them (De Boeck, 2015).

A Day in My Life vlogs and today's women

A Day in My Life is a content video created and published on YouTube. The content is delivered in a narrative style, describing a typical day in vloggers' life. The purpose of making the video is to share their lifestyle content, including preferences, daily activities, and interpersonal interaction. According to Atanasova (2016), women tend to use this type of vlog to reveal their personal life more than men, allowing them to interact with others and make themselves visible for social networking. As a result, the majority of the content presented in A Day in My Life vlog is created by women. Easy access to the Internet has given women more opportunities to build fame in cyberspace than in the past and a large number of today's women have made their everyday life noticeable online and found vlogging a way to generate lump sum independent income.

Research methodology

Population and study samples

The population of this study were female English-speaking vloggers who created A Day in My Life Vlogs – the videos showing the creators' everyday routine or activities in one day. The top 10 vloggers with the most views were chosen as the sample of the study. Seven of the selected vloggers were from the United States and three were from the Philippines.

Research design

This descriptive text analysis study investigates the verbal communication strategies used by the top 10 female vloggers, focusing on the opening and closing sequences of their vlogs. The data were obtained from the 10 most-viewed videos entitled A Day in My Life Vlog, created and posted on YouTube by the 10 selected vloggers, identified in the study by their initials: KJ, SS, AR, LS, BD, JB, PK, HE, MAE, and LME. Since most vlogs are monologues by nature, the videos that feature more than one speaker were discarded from the study.

Data collection and analysis

To obtain the data for the study, first, A Day in My Life vlogs in English made by female vloggers were gathered from YouTube by using the search function and the filter function before the top 10 vlogs with the most views were selected. Then, the 10 selected vlogs made by KJ (59M views), SS (11M views), AR (9.8M views), LS (5.2M views), BD (3.7M views), JB (2.5M views), PK (2.4M views), HE (2M views), MAE (2M views), and LME (1.9M views) were watched by the first four authors and only the opening and closing sequences of each vlog were transcribed using CA conventions. Prominent verbal communication strategies were subsequently identified in the openings and closings, listed and cross-checked for confirmation partly with the taxonomy of communication strategies proposed in De Boeck (2015). The strategies were then tallied across vloggers, discussed and grouped before proceeding to the in-depth sequential analysis process to uncover what the speakers had achieved by using such strategies.

Findings and discussions

This research focuses on verbal communication strategies employed particularly by the 10 most viewed female vloggers in their vlogs entitled A Day with Me Vlog. This section will introduce the vloggers' opening and closing sequences to show what verbal communication strategies the female vloggers use in their vlogs and which strategies are used the most to interact with their viewers.

Opening strategies

In the opening of 10 vlogs, 9 types of verbal communication strategies employed by 10 most viewed female vloggers were discovered in the current research. The data shown in Table 1 are organized from the most to the least used strategies.

Table 1: Verbal Communication Strategies Used in Opening Sequences

Opening strategies	KJ	SS	AR	LS	BD	JB	PK	HE	MAE	LME
1. Single and multiple informal greetings	x		x	x	x	x	x	x		x
2. Using casual terms of address	x		x	x		x	x		x	x
3. Using discourse markers to signal topic transition	x	x	x	x			x	x	x	
4. Outlining the talk	x	x	x		x	x		x		x
5. Providing information on talk (date/ time/ place)	x		x	x			x	x	x	
6. Self-identification						x	x	x	x	x
7. Emphasizing the reality of filming				x	x		x	x	x	
8. Showing efforts to comply with the audience's request				x		x				x
9. Making a well-being inquiry								x	x	

According to Table 1, among the nine strategies, single and multiple informal greetings was the most used strategy in the openings by the majority of the female vloggers (n = 8). The least used strategy was to make a well-being inquiry. The purposes of these strategies are discussed below.

1. Single and multiple informal greetings

Greetings were used by the female vloggers in almost every vlog to greet their viewers, giving the audience the first positive impression, building rapport, and maintaining a relationship with them. The way greetings are delivered can influence the audience's decision whether or not to continue watching the videos until the end.

KJ (00:01 – 00:16)

1 → KJ: °good ↑morning°

2 {"Music and A day with me on the screen"}

3 KJ: I said that I was gonna start this vlog (.) a lot earlier↑

4 KJ: but I slept with Stormi last NI:GHT↑

AR (00:00 – 00:03)

1 → AR: £HEY GUYS£

2 AR: £welcome back to my YouTube channel£

KJ and AR use expressions such as good morning and hey guys, in the first line to greet the audience, showing that greetings are normally used at the beginning. Along with welcoming phrases, they could increase more chances to connect with their audience and create more personal relationships. There are multiple words or phrases of greeting used by the vloggers to start their conversation with the audience. Among the most frequent ones were hi, hey, hello, and good morning, presupposing a casual kind of relationship with them (Sidnell, 2010). Additionally, some vloggers may use several greetings in the video to make transitions in-between, as shown in the excerpts from LS and PK vlogs below.

LS (12:55 – 12:58)

26 → LS: hi guys

27 LS: so (her daughter's name) just went to bed

28 LS: she just left my room

PK (09:01 - 9:03)

11 → PK: hey guys

12 PK: if you made it to this part

13 PK: I literally <love you>

The multiple greeting strategy often appears in an extended vlog as the vloggers use it to inform the audience that they are back to the talk again after completing preceding activities and new audiences are welcome.

2. Using casual terms of address

The vloggers examined also employed causal terms of address with their audience. According to Ajimer (2008), the terms of address can indicate speakers'recognition of their viewers' existence. They also allowed the vloggers to maintain a cordial relationship with them. The popular terms that the vloggers most commonly used to address their audience were everyone, you, you guys, and guys. These generic terms of address also indicated that the vloggers did not know who their watchers exactly were.

KJ (00:33 – 00:40)

11 → KJ: have a long day today↑ an:d >°I'll tell you guys about it after shower°<

12 KJ: okay so I just took a shower washed my face

AR (00:00 – 00:03)

1 → AR: £HEY GUYS£

2 AR: £welcome back to my YouTube channel£

3. Using discourse markers to signal topic transition

Most vloggers used discourse markers to proffer topic transition signaling a shift in focus, for instance, switching from one topic to another topic.

PK (01:14 – 01:18)

2 PK: hey guys↑ it's PK↑

3 PK: welcome back to my £channel↑£

4 → PK: so today is an exciting day cause I'm here with my roomie↓

LME (00:00 – 00:09)

1 LME: hi guys it's LME

2 LME: an::d welcome to my °channel°

3 → LME: so a lot of people ar:e curious about what I do in a day

4 LME: today (.) I'm going to have a free day

Discourse markers such as so and okay are used in these instances to signal the shift from the introduction to the main point of the vlog. This strategy is commonly used to create a smooth flow of the conversation. It was found that the use of topic transition signals was found as the speaker made a transition from the opening to the middle part of the vlog and throughout each part, taking the audience through the vlog from one topic to the next.

4. Outlining the talk

The vloggers outlined the talk by telling the audience briefly what they would do in the whole video, and what activities they wanted to do next. This strategy can prepare the audience for what is to be expected and give the highlight of a vlog, allowing the vlogger to maintain the audience's interest in the topic introduced. Outlining the talk was found in the opening of KJ, the most viewed vlogger.

KJ (00:27 – 00:43)

10 → KJ: um, I'm about t::o take a ↑SHOWE:R brush my ↑TEE:TH

11 KJ: have a long day today↑ an:d >°I'll tell you guys about it after shower°<

12 KJ: okay so I just took a shower washed my face

13 KJ: I have a really long day today↓

5. Providing information on talk (date/ time/ place)

The information about time and date is always shown on most mobile phones or text messaging applications to provide the chronological context of messages exchanged and to make it convenient for future referencing (Frobenius, 2013). Vloggers also use this referencing strategy to indicate the date and time of filming by directly mentioning the information or showing it on the screen. The time announcement suggests that the scene marks the beginning or the end of the video recording.

AR (00:00 – 00:14)

1 AR: £HEY GUYS£

2 AR: £welcome back to my YouTube channel£

3 → AR: so right ↑now, it is currently 7:47A.M.↓

HE (01:16 - 01:25)

4 HE: if you haven't °already° guessed

5 HE: a vlo::g

6 → HE: it is (.) 8:36 right now↓

MAE (0:15 - 00:22)

3 MAE: it's MAE

4 MAE: as: you guys kno:w

5 → MAE: I spend a lot of time in °Hawaii°↓

As shown in the scripts, AR and HE mention the time by saying 'it is 8:36' and 'it is currently 7:47A.M.' to signal that the filming has started. Moreover, MAE included information about the place in the video as she wanted to inform the audience where she resided and where the vlog was filmed.

6. Self-identification

Only five vloggers identified themselves to the audience by mentioning their names. The majority of the vloggers used self-identification at the beginning of their videos to remind viewers who they are.

MAE (00:01 – 00:17)

1 {footage of vlogger}

2 MAE: [>WHAT'S UP GUYS<] (.)

3 → MAE: it's MAE

LME (00:00 – 00:02)

1 → LME: hi guys it's LME

2 LME: an::d welcome to my °channel°

In these instances, MAE and LME greet their audience by mentioning their names. The utterance it's MAE indicates that the audience was already familiar with the vlogger and it was not her first time making the videos.

7. Emphasizing the reality of filming

Given the title A day in my life, the vloggers presented their genuine-daily routines from the beginning of the videos. Some started with such habitual activities as making bed, cooking, eating breakfast, working out, and doing makeup. The authenticity of these morning routines not only contributes to the reality of the vlog but is something the audience can relate to, motivating them to also be productive while watching the videos. Additionally, it is undeniable that the audience would find every nuance of the personal life of a popular vlogger interesting to follow.

BD (00:01 – 00:25)

3 → BD: °oh° hello camera↑

4 BD: didn't see you there↑

5 BD: I didn't wake up↑ 10 minutes ago↑

6 BD: and get this camera right in↓

7 BD: and put it on my nightstand↑

8 BD: And then crawl ba(h)ck into bed

9 BD: >and then pretend to wake up again↑<

This vlogger started the video by showing herself waking up in the morning. However, the vlogger admitted that she had set up the camera before filming, went back to the bed, and pretended to wake up again to get the smooth footage of her first activity of the day.

Figure 1: PK's Video

As shown in Figure 1, the vlogger set the camera in front of her while doing makeup to show her morning routine at the beginning of the videos.

8. Showing efforts to comply with the audience's request

The vloggers also shared the difficulties they had experienced in making the video with the audience. By doing so, they proved to their audience that they had gone through great lengths to comply with the ongoing requests, leaving an impression on the viewers and making them feel that the bloggers truly cared about their feelings and desires. For example, in the talk below, the vloggers indicated their attempt to respond to their viewers' requests by saying so many people have been DMing me or tweeting me asking me to do a day in the life. It demonstrates that the vloggers went into some planning on what content they should do for the viewers, and to maintain their target audience, they had to make sure the goal of bringing the audience joy and of entertaining them could be fulfilled by each vlog.

LS (02:38 – 02:55)

13 → LS: so many people have been dming (.) me or tweeting me

14 LS: asking me to do a day in ↑the life↓

15 LS: a:nd I actually attempted to shoot this (.) three times↓ heh

16 LS: because (.) >every time that I would shoot it

17 LS: I would have to cancel my class<

18 LS: because my internet would be wonky↑

JB (00:14 - 00:27)

6 JB: I actually have been <thinking of>

7 → JB: what kind of video >I really wanna share with you guys<

8 JB: and I >have had< a lot of failed attempts (.) to shoot a new vlo:g

9 JB: a new updat:e for my channel

10 JB: >but I think I was overthinking things<

9. Making a well-being inquiry

De Boeck (2015) stated that making a well-being inquiry is found in phone conversations, allowing the caller to proceed with what to discuss. However, this strategy can appear in monologic conversations, where the interlocutor is missing. Personal-state inquiry is an informal phrase that is commonly used in the opening of the videos. It is a type of question that does not need to be answered by the audience while vloggers are filming. The vloggers used this strategy to assure the audience about their personal life and as a greeting instead of a query. Also, it could imply that vloggers tried to be intimate with the audience.

HE (1:16 – 1:19)

11→ HE: >what's up you guys it's HE<

12 HE: and welcome back t:o my channel

MAE (00:15 – 00:17)

2 MAE: [>WHAT'S UP GUYS<] (.)

3 MAE: it's MAE

Closing strategies

The examination of the 10 vlogs additionally revealed the strategies used in the closing of these most-viewed vloggers' videos, as presented in Table 2.

Table 2: Verbal Communication Strategies Used in Closing Sequences

Closing Strategies	KJ	SS	AR	LS	BD	JB	PK	HE	MAE	LME
1. Acknowledging the audience	x	x		x	x		x	x	x	x
2. Pre-closings			x	x		x	x	x	x	x
3. Requesting audience feedback	x	x	x	x		x				x
4. Framing		x	x	x		x		x		
5. Using explicit terminating devices			x	x		x		x		
6. Extending well-wishes								x		
7. Offering an apology				x						

Table 2 reveals seven strategies used in the vloggers' closings in order of frequency; namely, acknowledging the audience, pre-closings, requesting audience feedback, framing, using explicit terminating devices, extending well-wishes, and apologizing to the audience.

1. Acknowledging the audience

Acknowledging the audience is one of the most common strategies used by the vloggers examined. Found in the closing section of the video, this strategy allowed them to thank the audience for their support through such expressions as Thank you, Thank you so much, Thank you for watching.

KJ (19:07 – 19:20)

15 → KJ: thank you for watching my YouTube channel

16 KJ: subscribe ((people screaming))

17 KJ: £FUCKING SUBSCRIB::E£

PK (09:02 - 09:05)

12 PK: if you made it to this part

13 PK: I literally <love you>

14 → PK: thank you so much for watching this video↑

15 PK: so yeah↑ (.) thank you guys so much for watching

As shown above, KJ and PK said 'thank you for watching' to the audience to indicate the end of the videos and to show their appreciation for the audience's support by following their vlogs.

2. Pre-closing

While differing from phone calls and face-to-face conversations, vlogs, which essentially are monologues, also share the pre-closing feature with the dialogues as vloggers interact with their imagery audience. Pre-closings, the mediating phase to indicate that their vlog is going to finish, are employed in a vlog to bring the talk to a close.

JB (10:39 – 10:44)

22 → JB: °so° that's it for today guys↑

23 JB: My day was pretty simple↑

24 JB: <I got a few things done today↑>

HE (11:55 – 11:59)

17 HE: ok you guys

18 → HE: so that is the end of today's vlo:g↓

19 HE: thank you guys so much for watching

In the examples, the use of discourse markers such as so, so yeah and that's it demonstrates that although the production of the talk in vlogs is done without interlocutors, the speakers use ordinary dialogic conversation strategies to make their talk interactive. Therefore, as vloggers imagine that they are interacting with the audience, to indicate that they have nothing else to say and are about to end the vlog, they offer a pre-closing similar to the closing of conversations. In the vlogs of JB and HE shown above, a pre-closing suggestion was done as if they needed to have the audience ratify the closing before the termination of the entire vlog was actualized as in a typical conversation.

3. Requesting audience feedback

As a vlog is a process of an "asymmetric, asynchronous interaction" (Frobenius, 2011), vloggers often request the audience to comment, like, subscribe to a channel, and follow their social media, encouraging the audience to stay in touch with them. This strategy illustrates how the vloggers have adapted to a speech situation without immediate feedback from the audience.

SS (12:21 - 12:28)

8 SS: I really hope you guys enjoyed seeing a day in my life↑

9 → SS: and make sure to like↑ and subscribe↓

AR (05:41 – 05:46)

21 → AR: make sure that you guys give this video a big THUMBS up↓

22 AR: £and subscribe to my↑ channel↓ if you haven't already↓£

Generally, the use of this strategy was found in the closing of the majority of the vlogs as it is the way to gain more subscribers to their channels. Since the number of fans following the vloggers in each platform matters to their popularity and income, most viewed vloggers often ended their vlogs with this strategy to expand their channels.

4. Framing

Similar to De Boeck (2015), the use of framing was also found in the closings of the vlogs examined. However, unlike in the opening, most vloggers used framing in the closing to provide a schedule and set their audience's expectations for their upcoming videos.

SS (12:21 - 12:31)

8 SS: I really hope you guys enjoyed seeing a day in my life↑

9 SS: and make sure to like↑ and subscribe↓

10 → SS: and I'll see >you in the next video↓<

11 SS: thanks so much for ↑watching

AR (05:41 – 05:49)

9 AR: make sure that you guys give this video a big THUMBS up↓

10 AR: £and subscribe to my↑ channel↓ if you haven't already↓£

11 → AR: and I will see you guys next week↑

12 AR: BY::E

As shown in the talk excerpt, framing is used before the vlog ends. Expecting the audience to remain in touch with them, they all left an appointment message, anticipating interacting with the same viewers again in their upcoming videos.

5. Using explicit terminating devices

Some vloggers ended their videos by using such explicit terminating devices as goodbye, bye, and see you later. Apart from saying goodbye, these devices allow them to maintain the relationship with the audience. The vloggers also used this strategy by explicitly showing that they have enjoyed spending time making the blogs for the viewers and promised to see them again in their next videos.

AR (05:41 – 05:49)

9 AR: make sure that you guys give this video a big THUMBS up↓

10 AR: £and subscribe to my↑ channel↓ if you haven't already↓£

11 AR: and I will see you guys next week↑

12→ AR: BY::E

JB (11:00 – 11:08)

36 JB: but (.) I hop:e °you° guy:s enjoyed↑

37 JB: <a:nd let me know> what else you guys want to see on my channel (.)

38 JB: I'll see you guys on my next °video°

39 → JB: [Bye::]

As appeared in the script above, all of the vloggers used this strategy to signal to the audience that the new videos will be coming up soon by saying I will see you guys next week and I'll see you guys on my next. The vloggers mentioned that as they expected the viewers to watch their new vlogs again.

6. Extending well-wishes

Well-wishes are expressions used to wish others a good day, good health condition, or good things. Sometimes, well-wishes can be used to exhibit speakers' support for others. HE is the only example that included well-wishing in the closing section of her vlog. As seen below, the vlogger used well-wishes by saying that she hoped all of her audience to have a wonderful rest of the day, allowing her to establish and maintain a more cordial relationship with them.

HE (12:00 – 12:08)

21 HE: if you wanna see more videos of me make sure you subscribe button,

22 → HE: and I hope you guys all have a wonderful rest of your day,

23 HE: and I will see you guys in my next videos

7. Offering an apology

Offering an apology is one way that the vloggers show to the viewers their attempt to fulfill the audience's needs. LS is the only vlogger using this strategy as she apologized to her viewers for not being able to film and add more personal footage, which might have been requested by plenty of her viewers.

LS (13:05 – 13:15)

31 LS: thank you so much↑

32 LS: I hope↑ you guys enjoyed

33→ LS: I'm sorry

34 LS: it (0.2) isn't as like (.) super personal↑

35 LS: because you guys saw a lot of work

36 LS: Liza also like Liza at work (.) °too°

Conclusion and recommendations

The purposes of the research were to investigate how most-viewed single vloggers of A Day in Life managed to handle monologic communication with verbal communication strategies and to examine the functional contexts in which these strategies were employed. The data were obtained from A Day in Life vlogs, created by most viewed female vloggers on YouTube. The findings show that vloggers applied different verbal communication strategies in the opening and closing sequences of their talk to make it appear as if they were interacting in real-time with their audience and to establish their casual relationship with their viewers.

In the opening sequence, nine strategies were found: single and multiple informal greetings, using casual terms of address, making a topic transition with discourse markers, outlining the talk, providing information on talk date/ time/ place, self-identification, emphasizing the reality of filming, showing efforts to comply with the audience's request, and making a well-being inquiry. Single and multiple informal greetings were the most used opening strategy by the female vloggers to make a first impression and establish a close relationship with their viewers. In the closing sequences, seven verbal communication strategies were discovered: acknowledging the audience, pre-closings, requesting audience feedback, framing, using explicit terminating devices, extending well-wishes, and apologizing to the audience. Acknowledging the audience was the most commonly used strategy by the majority of the vloggers in the closing of their vlogs to express their appreciation for the viewers' support.

It has been shown that verbal communication strategies used in face-to-face interaction are also crucial for vlog talk. To maintain a large number of viewers and make their talk successful, a number of communication strategies are shared by the most-viewed female vloggers examined. This suggests that apart from the type of content presented and the popularity of the vloggers themselves, another key factor that can determine vloggers' success is their use of effective verbal communication strategies to interact with the visualized audience. However, this study has examined only verbal communication strategies used in the opening and closing sequences of the vlogs. Further research should also explore verbal strategies used in body sequences and include nonverbal communication strategies in the investigation. Comments that these vloggers received from their viewers should additionally be examined to determine other factors that have contributed to the vloggers' popularity. An investigation into other videos of different content, which are produced by different vloggers of different genders, would also be beneficial for discovering types of strategies most effective and attractive to the audience.

References

Aijmer, K. (2008, August 22). Idiomaticity in a cultural and activity type perspective: The conventionalization of routine phrases in answering-machine messages. De Gruyter. https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110197860.323/html

Atanasova, A. (2016, November 6). Gender-Specific Behaviors on Social Media and What They Mean for Online Communications. Social Media Today. https://www.socialmediatoday.com/social-networks/gender-specific-behaviors-social-media-and-what-they-mean-online-communications

Boyd, D. M., & Ellison, N. B. (2007). Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. Journal of Computer-Mediated Communication, 13(1), 210–230. https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x

De Boeck, J. (2015). Opening and Closing Strategies in YouTube Vlogs: How Monologue

Encourage Conversation. [M.A. thesis, Universiteit Antwerpen]. https://www.scriptiebank.be/sites/default/files/JessicaDeBoeck_OpeningAndClosingStrategiesInYouTubeVlogs.pdf

Frobenius, M. (2011). Beginning a monologue: The opening sequence of video blogs. Journal of Pragmatics, 43(3), 814–827. https://doi.org/10.1016/j.pragma.2010.09.018

Frobenius, M. (2013). Pointing gestures in video blogs. Text & Talk, 33(1), 1–23. https://doi.org/10.1515/text-2013-0001

Frobenius, M. (2014). Audience design in monologues: How vloggers involve their viewers. Journal of Pragmatics, 72, 59–72. https://doi.org/10.1016/j.pragma.2014.02.008

Guerrero, I. (2019, January 24). 12 Vlogging Content Ideas That Will Boost Your Engagement. Business 2 Community. https://www.business2community.com/video-marketing/12-vlogging-content-ideas-that-will-boost-your-engagement-02162061

Heinrichs, J. H., Lim, J. S., & Lim, K. S. (2011). Influence of social networking site and user access method on social media MAEluation. Journal of Consumer Behaviour, 10(6), 347–355. https://doi.org/10.1002/cb.377

Hutchby, I., & Wooffitt, R. (2008). Conversation Analysis: Principles, Practices and Applications (2nd ed.). Polity.

Lange, P. G. (2007). Publicly Private and Privately Public: Social Networking on YouTube. Journal of Computer-Mediated Communication, 13(1), 361–380. https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00400.x

Mindt, I. (2008). Appropriateness in discourse: The adjectives surprised and surprising in monologue and dialogue. Journal of Pragmatics, 40(9), 1503–1520. https://doi.org/10.1016/j.pragma.2008.04.014

Noack, K. (2020, July 7). How to organize your speech? Speech structure: Opening, body, conclusion. Karsten Noack Training & Coaching Berlin. https://www.karstennoack.com/speech-structure-opening-body-conclusion/

Sidnell, J. (2010). Conversation Analysis: An Introduction (1st ed.). Wiley-Blackwell.

Sinwongsuwat, K. (2018). English written and spoken grammar: The essentials for second language teachers and learners. Kuala Lumpur, Malaysia: Nusa Centre & Institute of Translation & Book Malaysia (ITBM)

Data sources:

A DAY IN MY LIFE AT HIGH SCHOOL! https://www.youtube.com/watch?v=uNgwJPOHxKs&feature=youtu.be

A day in my life in quarantine *alone in nyc* https://www.youtube.com/watch?v=Tji5DtyLbNU&feature=youtu.be

very typical day in my life (college) https://www.youtube.com/watch?v=Yzw6Rr9pzQo&feature=youtu.be

A Day In My Life | Julia Barretto https://www.youtube.com/watch?v=Ac8IrKfFEfo&feature=youtu.be

Kylie Jenner: A Day in the Life https://www.youtube.com/watch?v=HhM0BYCHL00&feature=youtu.be

A Day In The Life Of Liza https://www.youtube.com/watch?v=cnntC5B6_o8&feature=youtu.be

A DAY IN MY LIFE: A DAY OF RELAXATION | Heart Evangelista https://www.youtube.com/watch?v=tqQ3WJo_Xak&feature=youtu.be

A DAY IN MY LIFE LIVING IN HAWAII | MyLifeAsEva https://www.youtube.com/watch?v=RATO5Dk7CbE&feature=youtu.be

first EVER day of college vlog!! *freshman year* https://www.youtube.com/watch?v=N2EYdmYd4V8&feature=youtu.be

A Day in the Life of a Harvard Student https://www.youtube.com/watch?v=35vY_c6h23I&feature=youtu.be

Transcription conventions

↑word	High pitch
↓word	Low pitch
?	Rising intonation.
-	Interrupted cutoffs
WORD	Heavy stress
°word°	Softly spoken word
“word”	Shift in the speaker’s voice
(.)	A pause of no significant length
(0.3)	A timed pause
word::	Prolonging of the preceding sound
wo(h)rd	Laughing word
hhh	Exhale
>word<	More quickly spoken utterances
<word>	More slowly spoken utterances
[word]	Overlapping speech
[{word}]	Overlaps with important visual information
(word)	Uncertain word
((utterance))	Transcriber’s comment
{“TEXT”}	Quoted text on the screen
£word£	Smile quality
word	Primary accent

IV. INTERNATIONAL PIRI REIS
LANGUAGE, HISTORY, GEOGRAPHY
CONGRESS
10-12 October 2021, Ankara / TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: https://www.izdas.org/pirireis
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

NEXUS BETWEEN YOUTUBE ADVERTISEMENT AND CONSUMER PERCEPTION

V. Kumaradeepan
Senior Lecturer, University of Jaffna

ABSTRACT
Any advertising campaign's success or failure is determined by the efficacy of the marketing tool chosen. According to studies conducted by several organizations, 75 percent of online video advertising campaigns crash. On this study the researcher discovered as independent variables as Entertainment, in-formativeness, Irritation, and Credibility are some of the most significant factors that influence on dependent variable Consumers' perception toward online video advertising after reviewing the literature. The objective of the study is to find the variables of entertainment, in-formativeness, frustration, and reputation have an effect on consumers' perceptions of online video advertisement. Quantitative research under deductive method is employed. Structured questionnaires were used to collect data. Data was gathered using google form online questionnaires. To determine the effect of each independent variables as Entertainment, in-formativeness, Irritation, and Credibility effect on consumers' perception toward online video advertising, a multiple regression analysis was used. The SPSS 21.0 version package was used to analyze the data. The findings show that entertainment has a positive effect on consumers' perception in terms of formativeness, frustration, and reputation. This study offers marketing and brand managers practical advice about how to better interpret consumer perceptions while developing online video advertising strategies.
Keywords: Consumer perception, online video advertisements, Entertainment, In-formativeness, Irritation, Credibility

INTRODUCTION
In today's world, the internet plays a crucial role in almost every region. It becomes a significant factor in the evolution of the market world. Not only that, but it has also provided new opportunities for companies. Because of its enormous potential, the Internet has become the focal point of most companies. Businesses see the Internet as both a modern place to do business and a marketing tool. The Internet is a brand-new source of knowledge. Traditional advertising forms, as well as other market activities, are greatly impacted by this new knowledge acquisition channel (Peng, Zhang, Zhang, Dai, and Li, 2014). As a result, advertisers use the Internet as a tool to stay ahead of the competition. Not only from an industry standpoint, but also from a customer standpoint, the Internet has made a significant difference. The way customers think about goods and marketing practices is directly influenced by the Internet. People today pay more attention to the Internet than in the past, and they have more expertise than ever. As a result of these factors, the number of people using the internet has risen.

LITERATURE REVIEW
Advertising
According to MacKenzie, Lutz, and Belch (1986), general attitudes toward advertising are described as a learned tendency to react consistently favorably or negatively to advertising in general.

At the same time, Corkindale (1983) stated that beginning in the 1960s, when conventional advertising tools such as television advertisements became commonplace, researchers began to focus on measuring advertising effectiveness.

Online/Offline Advertising

Audiences are changing the way they receive and use information today due to the rapid growth of new information sources such as the internet, smart phones, and mobile technology. In today's market world, there are generally two types of advertising methods: online and offline.

The researchers contrasted offline and online advertisements, concluding that conventional media (print, television, and radio) are focused on entertainment-related messages, while the Internet is perceived as an information-based medium (Mahmoud 2014). Offline and online ads will be covered in general in the sections below.

Offline Advertising

According to a study published in 2017, offline advertising is described as conventional advertising that uses mediums such as television, print, radio, marketing collateral (brochures and flyers), and direct mail to reach a target audience. According to Brown and Fiorella (2013), conventional offline advertisement outlets such as newspaper advertisements for local restaurants, radio spots bought by car dealerships, and direct mail, such as delivering coupons and flyers to consumers' homes, target consumers.

Online Advertising

Berthon, Pitt, and Watson (1996) were among the first to investigate how advertisements function on the Internet, describing it as a "modern tool" in the marketing communication mix. According to Gordon and De LimaTurner (1997), the Internet has the potential to influence each component of the marketing mix, including product, price, place, and promotion. They argued that the marketing mix aspect of promotion is undergoing the most rapid transformation as a result of Internet use. Internet promotion blends the power of mass media with personalization; previously, personal promotion was the only option. The information on how the Internet and related technology can alter relationships between advertisers, advertising companies, the media, and customers has been widely disseminated as a result of this discovery.

METHODOLOGY

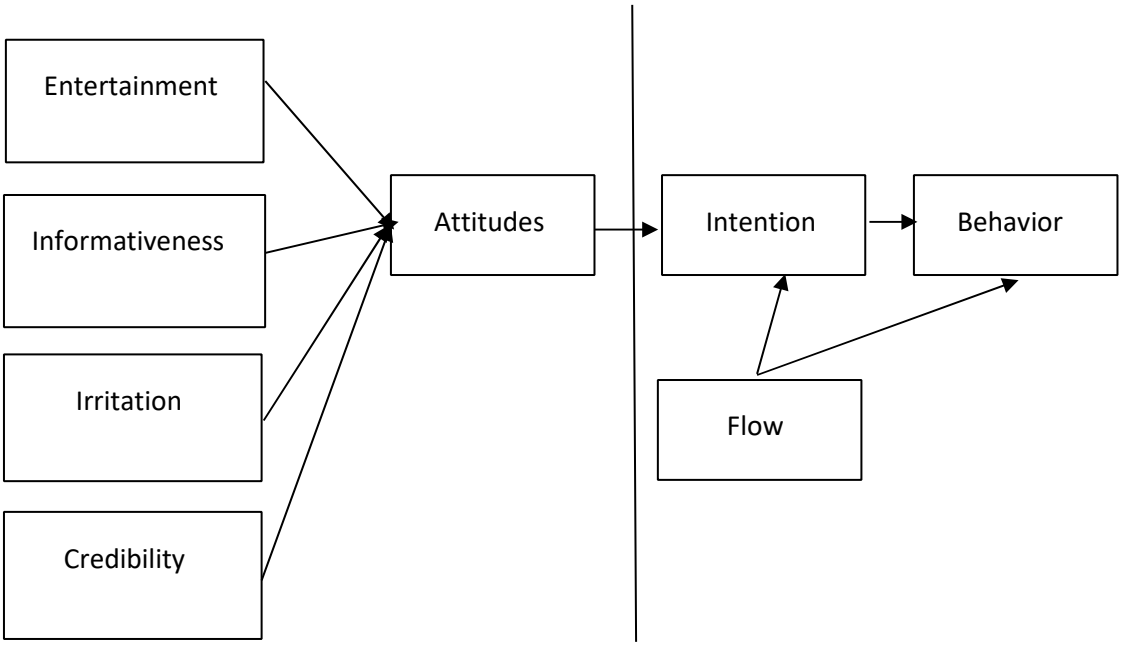

Figure 3.1 Research Model of the study

The Hypothesis of the studies

H1: Entertainment positively impact on consumer's attitudes toward advertisement.

H2: Informativeness of advertisement positively impact on consumer's attitudes toward advertisement.

H3: Irritation of advertisement positively impact on consumer's attitudes toward advertisement.

H4: Credibility of advertisement positively impact on consumer's attitudes toward advertisement.

DATA ANALYSIS AND DISCUSSION

A total of 381 undergraduates were given the questionnaire. After deleting the invalid questionnaires, 307 available questionnaires were obtained. According to the current research questionnaire, the successful response rate was 80.5 percent. Questionnaires were distributed online through social media platforms such as Facebook, Viber, and WhatsApp.

Table 01 Reliability Test

Variable	Number of Items	Cronbach's Alpha
Entertainment	3	0.953
Informativeness	3	0.836
Irritation	2	0.816
Credibility	3	0.853
Consumer Attitudes toward online video advertisement	5	0.893

Table 02 Descriptive Statistics

Variable	Mean	Standard Deviation
Entertainment	2.66	1.18
Informativeness	3.23	0.88
Irritation	3.45	0.99
Credibility	2.90	0.77
Consumer Attitudes toward online video advertisement	2.88	0.96

Table 03 Test of Correlation

		Variable	Pearson's Correlation Coefficient	p - Value
Consumer Attitudes toward online video advertisement	Vs	Entertainment	0.949	0.000
		Informativeness	0.784	0.000
		Irritation	-0.267	0.000
		Credibility	0.568	0.000

Table 04 Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std.Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	0.994	0.98	0.98	0.104	2.2100

Regression equation

The coefficient table can be used to construct a regression equation. It describes the relationship between the Independent Variables of Entertainment, Informativeness, Irritation, and Credibility and the Dependent Variable of Entertainment, Informativeness, Irritation, and Credibility. The following equation can be used to calculate consumer attitudes toward online video advertising.

Summary of Hypothesis Testing

Objective	Hypothesis	Result
To investigate the impact of perceived entertainment of advertisement on Consumers' attitudes toward online video advertisement.	H_1: The perceived entertainment of Advertisement positively impact on consumer's attitudes toward advertisement.	Entertainment is Influencing consumers' attitudes toward online video advertisement positively.
To investigate the impact of perceived informativeness of advertisement on consumers' attitudes toward online video advertisement.	H_2: The perceived informativeness of advertisement positively impact on consumer's attitudes toward advertisement.	Informativeness is Influencing consumers' attitudes toward online video advertisement Positively.
To investigate the impact of perceived irritation of advertisement on Consumers' attitudes toward online video advertisement.	H_3: The perceived irritation of advertisement positively impact on consumer's attitudes toward advertisement.	Irritation is Influencing consumers' attitudes toward online video Advertisement positively.
To investigate the impact of perceived credibility of advertisement on Consumers' attitudes toward online video advertisement.	H_4: The perceived credibility of Advertisement positively impact on consumer's attitudes toward advertisement.	Credibility is Influencing consumers' attitudes toward online video Advertisement positively.

Conclusion

The aim of this study was to look into the impact of a few key constructs on consumer attitudes toward online video ads. The direct impact of entertainment, informativeness, frustration, and reputation on customer attitudes toward online video advertising was investigated in this research. Using YouTube as a medium to explore customer perceptions toward advertising, this study demonstrated an online video advertisement model. The research model was based on the Web Advertising Attitudes Model by Brackett and Carr (2001). The aim of this study was to figure out what factors influence people's attitudes toward advertisements and how they are influenced. The findings revealed that attitudes are influenced by entertainment, information, frustration, and reputation.

REFERENCES

Berthon, P., Pitt, L. F., & Watson, R. T. (1996). The World Wide Web as an advertising medium: Toward an understanding of conversion efficiency. Journal of advertising research, 36(1), 43-55.

Brackett, L. K., & Carr, B. N. (2001). Cyberspace advertising vs. other media: Consumer vs. mature student attitudes. Journal of advertising research, 41(5), 23-32.

Brown, D., & Fiorella, S. (2013). Influence marketing: How to create, manage, and measure brand influencers in social media marketing. Que Publishing.

Corkindale, D. (1983). A manager's guide to measuring the effects of advertising. Marketing Intelligence & Planning.

Gordon, M. E., & De Lima-Turner, K. (1997). Consumer attitudes towards Internet advertising. International Marketing Review.

MacKenzie, S. B., Lutz, R. J., & Belch, G. E. (1986). The role of attitude toward the ad as a mediator of advertising effectiveness: A test of competing explanations. Journal of marketing research, 23(2), 130-143.

Mahmoud, A. B. (2014). Linking information motivation to attitudes towards Web advertising. Journal of Islamic Marketing.

Peng, J., Zhang, G., Zhang, S., Dai, X., & Li, J. (2014). Effects of online advertising on automobile sales. Management Decision.